This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

George

Digitized by Google

BWBH
215.AC
Cassi
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

CASSII DIONIS COCCEIANI HISTORIAE ROMANAE QVAE SVPERSVNT.

AD

OPTIMORVM LIBRORVM FIDEM

ACCVRATE EDITA.

EDITIO STEREOTYPA.

TOMVS I.

LIPSIAE

EX OFFICINA CAR. TAVCHNITII.

1818.

Digitized by Google

LENOX LIBRARY
NEW YORK

Digitized by Google

ΤΩΝ
ΔΙΩΝΟΣ
ΤΟΥ ΚΑΣΣΙΟΥ
ΤΟΥ ΚΟΚΚΗΙΑΝΟΥ
ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ,
ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

ΣΥΝ ΠΛΕΙΣΤΗι ΑΚΡΙΒΕΙΑι
ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΩΣ
ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ.

ΤΟΜΟΣ α'.

ΕΝ ΛΙΨΙΑι
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΚΑΡ. ΤΟΥ ΤΑΥΧΝΙΖΙΟΥ.
1818.

Digitized by Google

Digitized by Google

ΔΙΩΝΟΣ
ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΛΕΙΨΑΝΑ.

I. *Fragmenta Dionis ex variis Auctoribus collecta ab Henr. Valesio, post Excerpta Peiresciana, pag. 770–775.*

I.

Τρίβους, τριττὺς, ἢ τρίτον μέρος. τρισχίλιοι γὰρ ὄντες ὁπλῖται Ῥωμύλου, ὥς φησι Δίων ἐν πρώτῳ λόγῳ τῆς ἱστορίας, εἰς τρεῖς ἐνεμήθησαν μοίρας, κληθείσας τρίβους, τοῦτ᾽ ἔστι, τριττύας, ἃς καὶ φυλὰς ὠνόμασαν Ἕλληνες. ἑκάστη δὲ τριττὺς εἰς δέκα διῃρέθη κουρίας, ἤτοι φροντιστήρια. κοῦρα μὲν γὰρ ἡ φροντὶς λέγεται· καθ᾽ ἑκάστην δὲ κουρίαν συνϊόντες οἱ εἰς αὐτὴν τεταγμένοι τινὰ τῶν καθηκόντων ἐξεφρόντιζον. λέγονται δὲ καθ᾽ Ἕλληνας αἱ κουρίαι φρατρίαι, καὶ φατρίαι [οἱονεὶ ἑταιρεῖαι, ἀδελφότητες, συναλλάγματα, συστήματα] παρὰ τὸ τοὺς φρα-

Digitized by Google

τριάζοντας φράζειν ἢ φαίνειν ἀτρέστως καὶ ἀφόβως [ἀλλήλοις] τὰ ἴδια βουλήματα. [ὅθεν καὶ φράτορες οἱ πατέρες ἢ συγγενεῖς ἢ διδάσκαλοι, οἱ τῆς αὐτῆς φρατρίας μετέχοντες.] τάχα δὲ καὶ ἀπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς μετηνέχθη λέξεως τοῦ φράτερ, ὃ δηλοῖ τὸν ἀδελφόν. *Ex veteri Glossario Nomico.*

II. *Δίων ὁ Ῥωμαῖος ἀρχαῖόν τινα ἥρωα Ἰανὸν λέγει διὰ τὴν τοῦ Κρόνου ξένισιν λαβόντα τὴν γνῶσιν τῶν μελλόντων, καὶ τῶν προϋπαρχόντων, καὶ διὰ τοῦτο διπρόσωπον ὑπὸ Ῥωμαίων πλάττεσθαι. ἐξ οὗ τόν τε μῆνα κληθῆναι Ἰανουάριον, καὶ τὴν τοῦ ἔτους ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς γίνεσθαι.* *Ex Chronico Georgii Cedreni, p. 168. B.*

III. *Αἰνείας γοῦν ἀπὸ Μακεδονίας ἦλθεν εἰς Ἰταλίαν, ἣ πρὶν Ἄργεσσα ἐκαλεῖτο, εἶτα Σατουρνία, ἀπὸ τοῦ Κρόνου. Σατοῦρνος γὰρ ὁ Κρόνος παρὰ Ῥωμαίοις. εἶτα ἀπό τινος Αὔσονος, Αὐσονία. εἶτα Τυρσηνία. εἶτα ἀπὸ Ἰταλοῦ, ἢ ἀφ' ἑνὸς ταύρου τῶν Γηρυόνου ἀγομένων παρὰ Ἡρακλέους, καὶ ἀπὸ Ῥηγίου διανηξαμένου εἰς Σικελίαν, εἰς πεδίον Ἔρυκος, Ἐλύμων μὲν βασιλέως, υἱοῦ δὲ Ποσειδῶνος, Ἰταλία ἡ χώρα ἐκλήθη. ἰταλὸν γὰρ Τυῤῥηνοὶ τὸν ταῦρον καλοῦσιν. οὕτως οὖν Ἰταλία ἡ χώρα ἐκλήθη, ἧς πρῶτος Πῖκος ἐβασίλευσεν, εἶτα υἱὸς αὐτοῦ Φαῦνος· ὅτε καὶ Ἡρακλῆς ἐκεῖνος, μετὰ τῶν λοιπῶν τοῦ Γηρυόνου βοῶν παρεγένετο. καὶ γεννᾷ Λατῖνον ἐκ τῆς Φαύνου γυναικὸς, ὃς ἐβασίλευσε τῶν ἐκεῖ, καὶ ἀπ' αὐτοῦ Λατῖνοι πάντες ἐκλήθησαν.*

2. *Πεντηκοστῷ δὲ πέμπτῳ ἔτει ἀφ' Ἡρακλέους,*

Digitized by Google

οὗτος δ᾽ Αἰνείας, μετὰ τὴν τῆς Τροίας ἅλωσιν, εἰς Ἰταλίαν, ὡς ἔφημεν, καὶ Λατίνους παραγίνεται παρὰ Λαύρεντον δὲ προσώκειλε, τὸ καὶ Τροίαν καλούμενον, παρὰ Νουμίκιον ποταμόν· ἔχων καὶ τὸν ἐκ Κρεούσης υἱὸν αὐτοῦ Ἀσκάνιον ἢ Ἶλον. ὅπου φαγόντων τῶν μετ᾽ αὐτοῦ τὰς τραπέζας σελινίνας οὔσας, ἢ ἐκ τῶν σκληροτέρων μερῶν τῶν ἄρτων (οὐ γὰρ εἶχον τραπέζας) ἔτι δὲ καὶ χοίρου λευκῆς ἀπὸ τοῦ πλοίου αὐτοῦ ἀποσκιρτησάσης ἐπὶ τὸ ἀπ᾽ αὐτῆς (ὠνομασμένον) Ἀλβανὸν ὄρος, καὶ τριάκοντα τετοκυΐας· ἅπερ ἐδήλουν ὅτι τριακοστῷ ἔτει οἱ παῖδες αὐτοῦ καὶ γῆν καὶ κράτος ἄμεινον ἕξουσιν, ἐπαύθη τῆς ἀλητείας, ἐκ χρησμοῦ τοῦτο προακηκοώς, θύσας δὲ καὶ τὴν χοῖρον, παρεσκευάζετο κτίζειν πόλιν.

3. Ὁ δὲ Λατῖνος τοῦτον οὐκ εἴα· ἡττηθεὶς δὲ πολέμῳ, δίδωσιν Αἰνείᾳ πρὸς γάμον Λαβινίαν τὴν αὐτοῦ θυγατέρα. Αἰνείας δὲ κτίσας πόλιν, Λαβινίαν ὠνόμασε. Λατίνου δὲ καὶ Τύρνου τοῦ Ῥουτούλων βασιλέως πολέμῳ ὑπ᾽ ἀλλήλων ἀποθανόντων, Αἰνείας ἐβασίλευσεν. ἀνῃρημένου δὲ καὶ Αἰνείου ἐν Λαυρέντῳ πολέμῳ ὑπὸ τῶν αὐτῶν Ῥουτούλων καὶ Μεζεντίου τοῦ Τυῤῥηνοῦ, ἐγκύου οὔσης τῆς Αἰνείου γυναικὸς Λαβινίας, Ἀσκάνιος ὁ ἐκ Κρεούσης παῖς βασιλεύει. ὃς καὶ τὸν Μεζέντιον πολέμῳ συμβαλόντα νικᾷ τελέως, μὴ δεχόμενον τὰς πρεσβείας, ἀλλὰ τὰ τοῦ Λατίνου πάντα εἰς ἐτήσιον δασμὸν ζητοῦντα. αὐξηθέντες δὲ οἱ Λατῖνοι, ἐπεὶ καὶ τὸ λ′ ἔτος ἀνέστη τὸ τῆς χοίρου αἴνιγμα, Λαβινίας μὲν ὑπερφρό-

Digitized by Google

νησαν. Ἄλβαν δὲ Λόγγαν ἑτέραν πόλιν ἔκτισαν ἀπὸ τῆς χοίρου, τουτέστι λευκὴν μακρὰν, καὶ τὸ ἐκεῖσε ὄρος Ἀλβανὸν ἐκάλεσαν ὁμοίως· τὰ δὲ ἐκ Τροίας ἀγάλματα μόνα πρὸς τὸ Λαβίνιον ὑπεστράφησαν. μετὰ δὲ Ἀσκανίου τελευτὴν οὐχ ὁ Ἀσκανίου παῖς Ἴουλος ἐβασίλευσεν, ἀλλ' ὁ ἐκ Λαβινίας Αἰνείου υἱὸς Σίλβιος, [ἢ κατά τινας Ἀσκανίου υἱὸς Σίλβιος *addit editio Basil.*] Σιλβίου πάλιν ἄλλος Αἰνείας, οὗ Λατῖνος, οὗ Κάπυς· Κάπυος δὲ παῖς Τιβερῖνος, οὗ Ἀμούλιος, οὗ Ἀβεντῖνος.

4. Μέχρι τούτου τὰ περὶ Ἄλβης καὶ Ἀλβανῶν· τὰ δὲ περὶ Ῥώμης ἐντεῦθεν. Ἀβεντῖνος γεννᾷ Νομήτορα καὶ Ἀμούλιον. βασιλεύοντα δὲ τὸν Νομήτορα ὁ Ἀμούλιος ἐξήλασε, καὶ Αἰγέστην τὸν Νομήτορος υἱὸν ἐν κυνηγεσίῳ ἀναιρεῖ. τὴν δὲ ἀδελφὴν Αἰγέστου, θυγατέρα δὲ τοῦ προῤῥηθέντος Νομήτορος Σιλουΐαν ἢ Ῥέαν Ἴλειαν ἱέρειαν τῆς θεᾶς Ἑστίας ποιεῖ, ὡς ἂν παρθένος διαμείνῃ. ἐδεδίει γάρ τινα χρησμὸν λέγοντα, ὑπὸ τῶν Νομήτορος παίδων αὐτὸν ἀναιρήσεσθαι. διά τοι τοῦτο τὸν μὲν Αἰγέστην ἀνεῖλε, τὴν δὲ, ἱέρειαν τῆς Ἑστίας ἐποίησεν, ὅπως παρθένος καὶ ἄπαις διαμείνῃ. ἡ δὲ ἐν Ἄρεος ἄλσει ὑδρευομένη ἔγκυος γίνεται, καὶ γεννᾷ Ῥωμύλον καὶ Ῥῶμον. καὶ τήνδε μὲν ἐξαιτεῖται μὴ ἀποθανεῖν ἡ τοῦ Ἀμουλίου θυγάτηρ· τὰ δὲ βρέφη Φαιστύλῳ ποιμένι, Λαυρεντίας ἀνδρὶ, ἔδοντο ῥίψαι πρὸς τὸν Τίβεριν ποταμόν. ἃ ἡ τούτου γυνὴ λαβοῦσα ἀνέτρεφεν. ἔτυχε γὰρ αὐτὴν τότε νεκρὸν βρέφος τεκεῖν.

Digitized by Google

5. Αὐξηθέντες δὲ ὁ Ῥωμύλος καὶ Ῥῶμος ἐποίμαινον κατὰ τοὺς Ἀμουλίου ἀγρούς. ἀνελόντες δέ τινας τῶν τοῦ πάππου Νομήτορος ποιμένων, ἐπετηροῦντο. κατασχεθέντος δὲ τοῦ Ῥώμου, δραμὼν ὁ Ῥωμύλος τῷ Φαιστύλῳ λέγει, καὶ ὃς δραμὼν τῷ Νομήτορι πάντα διηγεῖται. τέλος ἔγνω Νομήτωρ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ παῖδας ὄντας αὐτούς. οἱ δὲ συναραμένων πολλῶν ἀναιροῦσι τὸν Ἀμούλιον. τῷ δὲ Νομήτορι πάππῳ αὐτῶν τὴν βασιλείαν τῆς Ἄλβης παρασχόντες, αὐτοὶ τὴν Ῥώμην κτίζειν ἀπήρξαντο, ιη ἔτει τῆς Ῥωμύλου ἡλικίας. πρὸ δὲ τῆς μεγάλης ταύτης Ῥώμης, ἣν ἔκτισε Ῥωμύλος περὶ τὴν Φαιστύλου οἰκίαν, ἐν ὄρει Παλατίῳ, τετράγωνος ἐκτίσθη Ῥώμη παρὰ Ῥώμου ἢ Ῥώμους παλαιωτέρου τούτων. *Ex Scholiis Isaacii Tzetzis in Lycophronis Cassandram, pag. 158. ad v. 1232.*

IV. Αὐσονία δὲ κυρίως, ὡς Δίων γράφει Κοκκειανός, ἡ τῶν Αὐρούγκων γῆ μόνη λέγεται, ἐν μέσῳ Καμπανῶν καὶ Οὐόλκων παρὰ θάλασσαν κειμένη. συχνοὶ δὲ καὶ μέχρι τοῦ Λατίου Αὐσονίαν εἶναι ἐνόμισαν· ὥστε καὶ πᾶσαν Ἰταλίαν ἀπ᾽ αὐτῆς Αὐσονίαν κληθῆναι. *Ex iisdem Scholiis p. 15. et 92. et 102. ad v. 44. et 615.*

V. Ἔνθα νῦν ἡ Ῥώμη ἐστὶ, χωρίον ἦν πρῶτον λεγόμενον Οἰνωτρία, ὅπου ὁ Φιλοκτήτης κατῴκησε, μετὰ τὴν τῆς Ἰλίου πόρθησιν· καθὰ Διονύσιος καὶ Δίων καὶ πάντες οἱ τὰ Ῥωμαϊκὰ γράψαντες ἱστοροῦσι. *Ex iisdem Scholiis p. 131. ad v. 912.*

Digitized by Google

VI. Δίων δὲ Κοκκειανὸς τοὺς Ναρβωνησίους Βέβρυκας λέγει, γράφων οὕτω· τῶν πάλαι μὲν Βεβρύκων, νῦν δὲ Ναρβωνησίων ἐστὶ τὸ Πυρήναιον ὄρος. τὸ δὲ ὄρος τοῦτο χωρίζει Ἰβηρίαν καὶ Γαλατίαν. *Ex eodem Isaacio, p. 83. et 166. ad v. 516. et 1304.*

VII. Οἱ δὲ Λίγυες τὴν παραλίαν ἀπὸ Τυρσηνίδος μέχρι τῶν Ἄλπεων καὶ ἄχρι Γαλατῶν νέμονται, ὥς φησι Δίων. *Ex eodem pag. 166. ad v. 1312.*

VIII. Οἱ γὰρ Ἰάπυγες καὶ Ἄπουλοι περὶ τὸν Ἰόνιον κόλπον οἰκοῦσιν. Ἀπούλων δὲ τὸ ἔθνος, κατὰ τὸν Δίωνα, Πευκέτιοι, Πεδίκουλοι, καὶ Δαύνιοι, καὶ Ταραντῖνοι, καὶ Κάνναι. Διομήδους πεδίον ἐστὶ περὶ τὴν Ἄπουλαν τῶν Δαυνίων. ἡ δὲ Μεσαπύγη καὶ Ἰαπύγη ὕστερον Σαλεντία, εἶτα Καλαβρία ἐκλήθη. ἡ δὲ Ἀργύριππα πόλις τοῦ Διομήδους μετεκλήθη Ἄπουλὶς Ἄρπους. *Ex eodem p. 91. ad v. 603.*

IX. Ἡ γὰρ Μεσαπυγία καὶ Ἰαπυγία ὕστερον Σαλεντία, εἶτα Καλαβρία ἐκλήθη, καθά φησιν ὁ ἱστορικὸς Δίων, ὁ τὰς Ῥωμαίων πράξεις συντάξας. Κεῖται δὲ ἡ Καλαβρία περὶ τὸν Ἰόνιον κόλπον καὶ τὸν Ἀδρίαν. *Ex eodem p. 123. ad v. 856.*

X. Ἄλλοι δὲ τὴν Ἄορνον, Σωτίων τε καὶ Ἀγαθοσθένης καὶ Δίων, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἱστορικῶν, οὐ λίμνην, οὐδὲ πέτραν φασὶ, στόμιον δέ τι περὶ τὴν Ἀδιαβηνὴν, ὃ στόμιον ὄρνεον ὑπερπετασθῆναι οὐ δύναται, ἀπὸ τῆς ἐκεῖθεν ἀναφερομένης ἀναθυμιά-

Digitized by Google

τέως, τελευτᾷ καὶ πᾶν ζῶον ἄλογον. *Ex eodem p. 102. ad v. 704.*

XI. Ῥωμαῖοι τοὺς πολεμικοὺς Μαμερτοὺς καλοῦσιν, ὡς ἱστορεῖ που ἢ Διόδωρος ἢ Δίων, οὐ γὰρ ἀκριβῶς μέμνημαι. γράφει δὲ οὑτωσί πως· Μεσηνίους κατακόψαντες τοὺς ὑποδεξαμένους αὐτοὺς κατέσχον Μεσήνην, καὶ Μαμερτοὺς ἑαυτοὺς ὠνόμασαν, τουτέστι πολεμικούς. Μαμερτὸς γὰρ ὁ Ἄρης παρὰ Ῥωμαίοις καλεῖται. *Ex eodem p. 135. ad v. 938.*

XII. Ἐπὶ Φαβίου γὰρ Μαξίμου βερρουκόσσου ἤτοι ἀκροχορδηνώδους Ῥωμαῖοι τοῦτο ἐποίησαν, Ἑλληνικὸν καὶ Γαλατικὸν ἀνδρόγυνον κρύψαντες ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ, ἐκ χρησμοῦ τινος δειματωθέντες, λέγοντας Ἕλληνα καὶ Γαλάτην καταλήψεσθαι τὸ ἄστυ. *Ex eodem p. 91. ad v. 603.*

XIII. Τὸ Παλλάδιον δὲ τῆς Ἀθηνᾶς τοιοῦτο ἦν· τρίπηχυ ξύλινον ἐξ οὐρανοῦ καταπεσὸν ἐν Πεσινοῦντι τῆς Φρυγίας, ὅθεν Διόδωρος καὶ Δίων τὸν τόπον κληθῆναι φασίν. *Ex eodem p. 60. ad v. 355.*

XIV. Γράφει δὲ Δοῦρις, Διόδωρος καὶ Δίων· ὅτι Σαμνειτῶν, Τυῤῥηνῶν, καὶ ἑτέρων ἐθνῶν πολεμούντων Ῥωμαίοις, ὁ Δέκιος ὕπατος Ῥωμαίων, συστρατηγὸς ὢν Τορκουάτου, ἐπέδωκεν ἑαυτὸν εἰς σφαγήν. καὶ ἀνῃρέθησαν τῶν ἐναντίων χιλιάδες ἑκατὸν αὐθημερόν. *Ex eodem pag. 172. ad v. 1378.*

XV. Ἐπειδὴ ἦρχεν, εἰσήγαγον (*fortasse*,

Digitized by Google

εἰσήγαγεν) καὶ χρήμασιν ἐζημίωσεν, οὔτε περὶ τοῦ σώματος εἰς κίνδυνον καταστήσας. *Ex Codice CCCXLV. Bibl. Coisl. apud Montfaucon, p. 496. ubi in Libello* περὶ συντάξεως, *in* ζημιῶ, *citatur* Δίωνος ς βιβλίον· ἐπειδὴ *etc.*

XVI. Δίων ἐν Ῥωμαϊκοῖς ιέ. ἔκ τε γὰρ τῆς ἀπὸ τοῦ πάνυ ἀρχαίου ἀξιώσεως, καὶ ἐκ τῆς παλαιᾶς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους φιλίας, οὐκ ἤνεγκαν δικαιωθέντες. ἀλλ' ἐπεχείρησαν καὶ οἱ Καμπανοὶ τοῦ Φλάκκου, καὶ οἱ Συρακούσιοι τοῦ Μαρκέλλου κατηγορῆσαι. καὶ ἐδικαιώθησαν ἐν τῷ συνεδρίῳ. *Ex Suida in* ἐδικαιώθησαν, *et Etymologico M.*

XVII. Δίων ἐν τῷ ις'. πάντες ἀποθανεῖν ἐστὲ ἄξιοι· οὐ μέντοι καὶ ἐγὼ πάντας ὑμᾶς θανατώσω, ἀλλ' ὀλίγους μὲν, οὓς καὶ συνείληφα ἤδη, δικαιώσω, τοὺς δὲ ἄλλους ἀφίημι. *Ex Suida, et Etymologico, ibid.*

XVIII. Ταῦτα μὲν οὖν οὗτοι περὶ Γυμνησίων νήσων. Δίων δὲ ὁ Κοκκειανὸς ταύτας φησὶ πλησίον εἶναι τοῦ Ἴβηρος ποταμοῦ, πλησίον τῶν Εὐρωπαίων Ἡρακλειῶν στηλῶν· ἃς νήσους Ἕλληνες μὲν καὶ Ῥωμαῖοι κοινῶς Γυμνησίας φασὶν, Ἴβηρες δὲ Βαληρίας, ἤτοι ὑγιεινάς. *Ex Isaacio Tzetze in Lycophronem, p. 94. ad v. 633.*

XIX. Δίων ἐν Ῥωμαϊκῶν ιζ., πέφυκε γὰρ καὶ ἄλλως ὡς πλήθει τὸ μὲν εὐτυχοῦν θρασύνεσθαι, τὸ δὲ κακοπραγοῦν μετριάζειν· κἀκ τούτου τὸ μὲν δεδιὸς σωφρονεῖν, τὸ δὲ θαρσοῦν ἀκολασταίνειν. ἐπὶ πλέον δὲ ἐν ἐκείνῳ τοῦτ' ἐφωράθη. καὶ ἐν τρισκαι-

Digitized by Google

δεκάτῳ· Καίτοι πέφυκεν ὡς πλήθει τὸ μὲν βέβαιον ἐκ βραδυτῆτος, τὸ δ' ὀξύῤῥοπον ἐκ τάχους διανοίας ὑπάρχειν. *Ex Suida in* ὡς ἐπίπαν.

II. Fragmenta Dionis ex Collectaneis Constantini Porphyrogenetae editis a Valesio, p. 568. sqq.

Ex Dionis Coccejani Historiae Romanae Libro I.

XX. Ὅτι ὁ Νούμας ᾤκει ἐν κολωνῷ τῷ Κυριναλίῳ ὠνομασμένῳ, ἅτε καὶ Σαβῖνος ὤν, τὰ δὲ δὴ ἀρχεῖα ἐν τῇ ἱερᾷ ὁδῷ εἶχε, καὶ τάς τε διατριβὰς πλησίον τοῦ Ἑστιαίου ἐποιεῖτο· καὶ ἔστιν ὅτε καὶ κατὰ χώραν ἔμενεν. ὁ δὲ Δίων φησίν· ὅτι σπουδὴν ἔχω συγγράψαι πάνθ' ὅσα τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ εἰρηνοῦσι, καὶ πολεμοῦσι, ἀξίως μνήμης ἐπράχθη, ὥςτε μηδὲν τῶν ἀναγκαίων μήτε ἐκείνων τινὰ, μήτε τῶν ἄλλων ποθῆσαι.

2. Ἔπειτα καὶ ὅτι δι' ἑαυτῶν τότε κατέστησαν, πίστιν τοῦ θείου λαβόντες, κἀκ τούτου αὐτοί τε ἐν εἰρήνῃ καὶ πρὸς ἀλλήλους, καὶ πρὸς τοὺς ἀλλοφύλους παρὰ πᾶσαν τὴν τοῦ Νούμα ἀρχὴν διεγένοντο. καὶ ἐκεῖνος οὐκ ἀθεεὶ σφίσιν ἐξ ἴσου τῷ Ῥωμύλῳ ὑπάρξαι ἔδοξεν. φασὶ δὲ αὐτὸν οἱ τὰ σαφέστατα Σαβίνων εἰδότες, ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, ἐν ᾗ ἡ Ῥώμη ἐκτίσθη, γεγεννῆσθαι. οὕτω μὲν δὴ δι' ἀμφοτέρους

Digitized by Google

αὐτοὺς καὶ ἰσχυρὰ ταχὺ καὶ εὔκοσμος ἡ πόλις ἐγένετο, τοῦ μὲν τὰ πολεμικὰ αὐτὴν ἀναγκαίως, ἅτε καὶ νεόκτιστον οὖσαν, ἀσκήσαντος, τοῦ δὲ τὰ εἰρηνικὰ προσεκδιδάξαντος· ὥστ' αὐτὴν ἐν ἑκατέρῳ ὁμοίως διαπρέψαι.

XXI. Ὅτι ὁ Τοῦλλος πρὸς τοὺς πολεμίους κράτιστος ἐνομίζετο. τοῦ δὲ δὴ θείου πάνυ καταφρονήσει παρημέλει, μέχρις οὗ νόσου λοιμώδους γενομένης, καὶ αὐτὸς ἠῤῥώστησε. τότε γὰρ τῶν τε ἄλλων θεῶν δι' ἀκριβείας ἐπεμελήθη, καὶ τοὺς Σαλίους τοὺς Κολλινοὺς προσκατέστησε.

XXII. Ὅτι Ταρκύνιος πλούτῳ καὶ συνέσει, καὶ εὐτραπελίᾳ πολλῇ πανταχοῦ κατὰ καιρὸν χρώμενος, οὕτω τὸν Μάρκιον διέθηκεν, ὥστε καὶ ἐς τοὺς εὐπατρίδας καὶ ἐς τὴν βουλὴν ὑπ' αὐτοῦ καταλεχθῆναι, στρατηγός τε πολλάκις ἀποδειχθῆναι, καὶ τὴν ἐπιτροπείαν τῶν παίδων αὐτοῦ καὶ τῆς βασιλείας πιστευθῆναι. καὶ γὰρ τοῖς ἄλλοις προσφιλὴς οὐδὲν ἧττον ἦν, καὶ διὰ τοῦτα καὶ ἑκόντων αὐτῶν ἐπρότευσεν.

2. Αἴτιον δὲ ὅτι πάντα ἀφ' ὧν ἰσχύειν ἔμελλε πράττων οὐκ ἐξεφρόνει, ἀλλ' ἐν τοῖς πρώτοις ὢν συνεστέλλετο. καὶ τὰ μὲν ἐπίπονα καὶ ἀνθ' ἑτέρων καὶ ἐν τῷ φανερῷ ὑπέμενε, τῶν δὲ δὴ ἡδέων τοῖς τε ἄλλοις ἐθελοντὴς παρεχώρει. καὶ γὰρ αὐτὸς ἢ οὐδὲν, ἢ ὀλίγα, καὶ ταῦτα λανθάνων, ἐκαρποῦτο. καὶ τῶν μὲν ἀμεινόνων τήν τε αἰτίαν ἐς πάντας μᾶλλον ἢ ἐς αὐτὸν ἀνῆγε, καὶ τὴν ἀπόλαυσιν ἐς τὸ μέσον τῷ

δεομένῳ κατεῖλθει. τὰ δὲ ἀτοπώτερα οὔτ' ἀνέφερεν ἔς τινα, οὔτε ἐκοινοῦτό τινι.

3. Πρὸς δὲ τούτοις, ἐχαρίζετο μὲν πᾶσι τοῖς ἀμφὶ τὸν Μάρκιον ὡς ἑκάστοις, καὶ τῷ ἔργῳ καὶ τοῖς λόγοις. τῶν τε γὰρ χρημάτων ἀφειδῶς ἀνήλισκε, καὶ ταῖς σπουδαῖς, εἴ τίς τι αὐτοῦ δεηθείη, ἑτοίμως ἐχρῆτο. φαῦλον δὲ ἐς οὐδένα οὔτε ἔλεγεν, οὔτε ἔπραττεν. οὐδὲ ἐς ἀπέχθειαν ἑκὼν οὐδενὶ καθίστατο. καὶ προσέτι, ἃ μὲν εὖ ὑπό τινων ἔπασχεν, ὑπὸ τὸ μεῖζον διελάμβανε. τὰ δὲ δυσχερέστερα ἤτοι τὴν ἀρχὴν οὐδὲ προσεποιεῖτο, ἢ καὶ φαυλίσας παρ' ἐλάχιστον ἦγε· καὶ οὐχ ὅσον οὐκ ἠμύνατό τινα ἐπ' αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ εὐηργέτει, μέχρι περ καὶ ἐκεῖνον ἐξενίκησεν.

4. Ἐκ μὲν οὖν τούτων σοφίας τινὸς δόξαν, ἅτε καὶ τὸν Μάρκιον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν πάντας χειρωσάμενος, ἐκτήσατο. ἐκ δὲ δὴ τῶν ἔπειτα ἀπιστεῖσθαι τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων ἐποίησεν, ὡς ἤτοι δολεροῦ φύσει ὄντος, ἢ καὶ πρὸς τὰς δυνάμεις τάς τε τύχας καὶ τὴν γνώμην ἀλλοιουμένου.

XXIII. Ὅτι ὁ Ταρκύνιος, ἐπεὶ ἱκανῶς ὡς καὶ ἀκόντων τυραννήσων παρεσκευάσατο, τοὺς δυνατωτάτους πρῶτον μὲν τῶν βουλευτῶν, ἔπειτα καὶ τῶν ἄλλων συλλαμβάνων, πολλοὺς μὲν φανερῶς, οἷς γε αἰτίαν τινὰ εὐπρεπῆ ἐπενεγκεῖν ἐδύνατο, πολλοὺς δὲ καὶ λάθρα ἀπεκτίννυε, καί τινας ὑπερώριζεν. οὐ γὰρ ὅτι τὸν Τύλλιόν τινες αὐτῶν μᾶλλον ἢ ἐκεῖνον ἠγάπησαν, οὐδ' ὅτι γένη καὶ πλούτους, καὶ φρόνημα εἶχον, ἀνδρείᾳ τε ἐπιφανεῖ ἢ καὶ σοφίᾳ διαπρε-

Digitized by Google

πεῖ ἐχρῶντο, τοὺς μὲν ἀμυνόμενος, τοὺς δὲ προκαταλαμβάνων, φθόνῳ τε καὶ ὑποψίᾳ ἅμα μίσους ἐκ τοῦ μὴ ὁμοήθους ἔφθειρεν· ἀλλὰ καὶ τοὺς πάνυ φίλους, πρός τε τὴν μοναρχίαν οἱ σπουδάσαντας, οὐδὲν ἧττον τῶν ἑτέρων ἀπώλλυεν, νομίζων σφᾶς ὑπό τε τῆς θρασύτητος, καὶ ὑπὸ τῆς νεωτεροποιΐας, ὑφ᾽ ἧς ἑαυτῷ τὴν ἀρχὴν συγκατέπραξαν, κἂν ἄλλῳ τινὶ αὐτὴν δοῦναι.

2. Κἀκ τούτου τὸ κράτιστον τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἱππάδος ἀπανάλωσεν· οὐδ᾽ ἀντικαθίστη τὸ παράπαν ἐς αὐτοὺς ἀντὶ τῶν ἀπολλυμένων οὐδένα. μισεῖσθαί τε γὰρ ὑπὸ παντὸς τοῦ δήμου ἐπίστευε, καὶ τὰ τέλη ἐκεῖνα ἀσθενέστατα ἐκ τῆς ὀλιγανθρωπίας ποιῆσαι ἐπιθύμει. καὶ τήν γε γερουσίαν καὶ καταλῦσαι παντελῶς ἐπεχείρησεν, πᾶν ἄθροισμα ἀνθρώπων, ἄλλως τε καὶ ἐπιλέκτων καὶ πρόσχημα προστατείας τινὸς ἀπὸ παλαιοῦ ἐχόντων, πολεμιώτατον τυράννῳ νομίζων εἶναι.

3. Δείσας δὲ μήπως οἱ τὸ πλῆθος ἢ καὶ αὐτοὶ οἱ δορυφόροι, οἷά που πολῖται ὄντες, ἀγανακτήσει τοῦ τὴν πολιτείαν σφῶν μεθίστασθαι, ἐπαναστῶσιν, ἐκ μὲν τοῦ προφανοῦς οὐκ ἐποίησε τοῦτο· ἐν τρόπῳ δέ τινι ἐπιτηδείῳ καὶ πάνυ αὐτὸ κατέπραξεν. οὔτε γὰρ ἀντεισῆγεν ἐς αὐτὴν οὐδένα, οὔτε τοῖς καταλοίποις λόγου τι ἄξιον ἐπεκοίνου. συνεκάλει μὲν γὰρ αὐτούς· οὐ μὴν ὥστε καὶ συνδιοικεῖν τι τῶν ἀναγκαίων. ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦτο πρός τε τὸν ἔλεγχον τῆς ὀλιγότητος σφῶν, καὶ διὰ τοῦτο, καὶ ταπεινότητα καὶ καταφρόνησιν, ἐξεπίτηδες ἐποίει. τὰ δὲ δὴ

Digitized by Google

πλεῖστα καθ᾽ ἑαυτὸν ἢ καὶ μετὰ τῶν υἱέων, τοῦτο μὲν ὅπως μηδεὶς τῶν ἄλλων μηδὲν δύναιτο, τοῦτο δὲ καὶ κατοκνῶν δημοσιεύειν ἐν οἷς ἐκακούργει, ἔπραττεν.

4. Δυσπρόσοδός τε καὶ δυσπροσήγορος ἦν. καὶ τῇ ὑπεροψίᾳ τῇ τε ὠμότητι τοσαύτῃ πρὸς πάντας ὁμοίως ἐχρῆτο, ὥστε καὶ ὑπερήφανος ἀπ᾽ αὐτῶν ἐπικληθῆναι. τά τε γὰρ ἄλλα καὶ αὐτὸς, καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ τυραννικώτερον ἔπραττον· καί ποτε πολιτῶν τινας ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐν τοῖς τοῦ δήμου ὄμμασι σταυροῖς τε γυμνοὺς προσέδησεν, καὶ ῥάβδοις αἰκισάμενος ἀπέκτεινεν. καὶ τοῦθ᾽ ὑπ᾽ ἐκείνου τότε ἐξευρεθὲν καὶ πολλάκις ἐγένετο.

XXIV. Ὅτι ὁ Βροῦτος τοὺς Ταρκυνίους ἐκ τοιᾶσδε αἰτίας κατέλυσε. συνδειπνοῦντές ποτε ἐν τῇ τῶν Ἀρδεατῶν πολιορκίᾳ οἵ τε τοῦ Ταρκυνίου παῖδες, καὶ Κολλατῖνος καὶ Βροῦτος, ἅτε καὶ ἡλικιῶται καὶ συγγενεῖς αὐτῶν ὄντες, ἐς λόγον τινὰ περὶ τῆς σωφροσύνης τῶν γυναικῶν σφῶν, κἀκ τούτου καὶ ἐς ἔριν, τὴν ἑαυτοῦ γαμετὴν ἑκάστου προκρίνοντος, ἦλθον. καὶ (ἐτύγχανον γὰρ πᾶσαι ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου ἀποῦσαι) ἔδοξεν αὐτοῖς αὐτίκα τῆς νυκτὸς, πρὶν καταγγέλτους σφᾶς γενέσθαι, πρὸς πάσας ἅμα αὐτὰς ἀφιππεῦσαι. ποιήσαντες δὲ τοῦτο, τὰς μὲν ἄλλας ἐν λόγῳ τινὶ εὗρον, Λουκρητίαν δὲ τὴν τοῦ Καλλατίνου γυναῖκα ἐριουργοῦσαν κατέλαβον.

2. Περιβόητον οὖν ἐπὶ τούτῳ γενομένην ὁ Σέξτος αἰσχῦναι ἐπεθύμησε. τάχα μὲν γὰρ καὶ ἔρωτα

Digitized by Google

αὐτῆς ἔσχεν ὑπερκάλλου οὔσης· ἐπὶ πλέον δὲ ὅμως τὴν δόξαν μᾶλλον ἢ τὸ σῶμα διαφθεῖραι ἠθέλησε. καί ποτε τηρήσας τὸν Κολλατῖνον πρὸς τοῖς Ῥουτούλοις ὄντα, ἠπείχθη μὲν ἐς τὴν Κολλατίαν. καὶ νυκτὸς πρὸς αὐτὴν ὡς καὶ πρὸς οἰκείαν γυναῖκα ἐλθὼν, καὶ σίτου καὶ καταλύσεως ἔτυχε.

3. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα ἀνιαπείθειν αὐτὴν ἐπειρᾶτο συγγενέσθαι οἱ. ὡς δὲ οὐδὲν ἐπέραινεν, ἐβιάζετο. ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν οὐδὲ οὕτως αὐτῷ προεχώρει, καινὸν δή τινα τρόπον ἐξεῦρεν, ὑφ' οὗ τὸ παραδοξότατον ἠνάγκασεν αὐτὴν ἑκοῦσαν ὑβρισθῆναι. ὅτι μὲν γὰρ ἀποσφάξειν αὐτὴν εἶπε, παρ' οὐδὲν ἔθετο. καὶ ὅτι καὶ τῶν οἰκετῶν τινα προσκαταστήσεσθαι ἔφη, καὶ τοῦτο ὀλιγώρως ἤκουσεν. ἐπεὶ μέν τοι παρακατακλινεῖν τε αὐτῇ τὸ τοῦ δούλου σῶμα, καὶ λόγον ὡς καὶ συγκαθεύδοντας σφᾶς εὑρὼν ἀποκτείνειε διαδώσειν ἐπηπείλησεν, οὐκέτ' ἀνεκτὸν ἐποιήσατο. ἀλλὰ φοβηθεῖσα μὴ καταπιστευθῇ οὕτω γεγονέναι, εἵλετο μιχθεῖσα αὐτῷ καὶ τὸ πραχθὲν ἐξειποῦσα ἀποθανεῖν μᾶλλον, ἢ παραχρῆμα τελευτήσασα ἀδοξῆσαι. διὰ μὲν οὖν ταῦτ' οὐκ ἄκουσα δὴ ἐμοιχεύθη.

4. Παρασκευάσασα δὲ ἐκ τούτου ξιφείδιον ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον, μετεπέμψατο τόν τε ἄνδρα καὶ τὸν πατέρα· καὶ ἐπειδὴ τάχιστα ἦλθον, κατεδάκρυε. καὶ μετὰ ταῦτ' ἀναστενάξασα, πάτερ, εἶπε, (τὸν γὰρ ἄνδρα μᾶλλον ἢ σὲ αἰσχύνομαι) οὐδὲν μοι χρηστὸν ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ πέπρακται. ἀλλά με Σέξτος ἐβιάσατο ἀπειλήσας δούλῳ τινὶ συναποκτενεῖν, ὡς καὶ μετ' αὐτοῦ καθεύδουσαν λαβών. αὕτη γάρ με ἡ ἀπειλὴ

Digitized by Google

ἁμαρτεῖν ἠνάγκασεν, ἵνα μὴ καὶ πιστεύσητε τοῦθ᾽ οὕτω γεγονέναι. καὶ ἐγὼ μὲν (γυνὴ γάρ εἰμι) τὰ πρέποντα ἐμαυτῇ ποιήσω. ὑμεῖς δ᾽ εἴπερ ἄνδρες ἐστὲ, καὶ τῶν γαμετῶν τῶν τε παίδων ὑμῶν προορᾶσθε, τιμωρήσατε μὲν ἐμοί· ἐλευθερώθητε δὲ αὐτοὶ, καὶ δείξατε τοῖς τυράννοις, οἵων ἄρα ὑμῶν ὄντων οἵαν γυναῖκα ὕβρισαν. τοιαῦτα ἄττα εἰποῦσα οὐκ ἀνέμεινεν ἀντακοῦσαί τι. ἀλλ᾽ εὐθέως τὸ ξιφείδιον ὑφελκύσασα αὐτὴ ἑαυτὴν ἐφόνευσεν.

XXV. Ὅτι τὸν τοῦ Διὸς νεὼν ἐθείωσεν ἀπὸ κλήρου ὁ Ὁράτιος, καίτοι τοῦ Οὐαλερίου τόν τε υἱὸν αὐτοῦ τεθνηκέναι φήσαντος, καὶ τοῦτο παρ᾽ αὐτὴν αὐτῷ τὴν ἱερουργίαν ἀγγελθῆναι παρασκευάσαντος· ἵν᾽ ὑπό τε τοῦ πάθους, καὶ ὅτι οὐδ᾽ ἄλλως ὅσιον ἦν ἐν πένθει τινὰ ὄντα ἱεροποιεῖν, παραχωρήσειέν οἱ τῆς τοῦ ἔργου ἱδρύσεως. ἐκεῖνος γὰρ οὐκ ἠπίστησε μὲν τῷ ῥηθέντι, καὶ γὰρ ὑπὸ πολλῶν καὶ ἀξιοπίστων ἐθρυλλήθη. οὐ μέντοι καὶ τῶν ἱερῶν ἐξέστη· ἀλλ᾽ ἄταφον τὸ σῶμα τοῦ παιδὸς ὡς καὶ ἀλλότριον (ὅπως μηδὲν τῇ περὶ αὐτοῦ ὁσίᾳ προσήκειν δόξῃ) κελεύσας τισὶν ἐᾶσαι, πάνθ᾽ οὕτω τὰ καθήκοντα διετέλεσεν.

XXVI. Ὅτι οἱ Φάβιοι ἐπί τε τῷ γένει καὶ τῷ πλούτῳ ὅμοια τοῖς ἀρίστοις φρονοῦντες, ὑπὸ Τυρσηνῶν διεφθάρησαν, ἓξ καὶ τριακόσιοι ὄντες· οὓς οἱ Ῥωμαῖοι μειζόνως ἢ κατὰ ἀριθμὸν τῶν ἀπογενομένων καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ ἐπένθησαν. ἦν μὲν γὰρ ἐκεῖνος ἄλλως τε καὶ ἐν εὐπατρίδαις οὐ σμικρός. πρὸς δὲ δὴ τὴν ἀξίωσιν τό τε φρόνημα αὐτῶν, πᾶσαν

Digitized by Google

σφῶν ἀπολωλέναι τὴν ἰσχὺν ἐνόμιζον. καὶ διὰ τοῦτο τήν τε ἡμέραν, ἐν ᾗ διεφθάρησαν, ἐς τὰς μιαρὰς ἐνέγραψαν. καὶ τὰς πύλας δι' ὧν ἐξεστράτευσαν ἐν ἀτιμίᾳ ἐποιήσαντο, ὥστε μηδένα δι' αὐτῶν ἄρχοντα διϊέναι. καὶ Τίτου Μενηνίου τοῦ στρατηγοῦ, ἐπὶ γὰρ τούτου τὸ πάθος ἐγένετο, κατηγορηθέντος ὕστερον ἐν τῷ δήμῳ ὅτι μὴ μετ' ἐκείνοις ἤμυσε, καὶ μάχῃ μετὰ τοῦθ' ἡττήθη, κατεψηφίσαντο.

XXVII. Ὅτι πυθόμενοι οἱ Ῥωμαῖοι τὸν Μινούκιον ἐν κοίλῳ τινὶ καὶ λοχμώδει τόπῳ μετά τινων ἀπειλῆφθαι, δικτάτωρα ἐπ' αὐτοὺς Λούκιον Κοΐντιον, καίπερ πένητα ὄντα, τό τε γήδιον, ὃ μόνον αὐτῷ ὑπῆρχεν, αὐτοχειρίᾳ τότε γεωργοῦντα, προεχειρίσαντο. ἔς τε γὰρ τὰ ἄλλα ὅμοιος τοῖς πρώτοις ἀρετὴν ἦν, καὶ σωφροσύνῃ διέπρεπε. καί τοι τὰς κόμας ἐς πλοκάμους ἀνιεὶς, ἀφ' οὗ δὴ καὶ Κινκινάτος ἐπωνομάσθη.

XXVIII. Ὅτι τὴν τῶν Φαλίσκων πόλιν πολιορκοῦντες οἱ Ῥωμαῖοι, ταύτῃ προσκαθήμενοι διετρίβησαν, εἰ μὴ τοιόνδε τι ἐγένετο. γραμματιστής τις ἐν αὐτῇ παῖδας οὔτ' ὀλίγους, οὔτ' ἀφανεῖς παιδεύων, ἔπειθ' ὑπ' ὀργῆς, ἢ καὶ κέρδους ἐλπίδι, πάντας σφᾶς ἔξω τε τοῦ τείχους ὡς καὶ ἐπ' ἄλλο τι ἐξήγαγεν: (τοσοῦτον γάρ τι τῆς ἀδείας αὐτοῖς περιῆν, ὥστε καὶ τότε συμφοιτᾷν) καὶ πρὸς τὸν Κάμιλλον ἐκόμισε, πᾶσάν οἱ τὴν πόλιν δι' αὐτῶν παραδιδόναι λέγων. οὐ γὰρ περιοίσειν ἔτι τοὺς ἔνδον, τῶν φιλτάτων σφίσιν ἐχομένων.

2. Οὐ μέν τοι καὶ ἐπέρανέ τι. ὁ γὰρ Κάμιλλος τῆς

Digitized by Google

τε ἀρετῆς ἅμα τῆς τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν συμπτωμάτων τῶν ἀνθρωπίνων ἐνθυμηθεὶς, οὐκ ἠξίωσεν ἐκ προδοσίας αὐτοὺς ἑλεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ χεῖρε ἐς τοὐπίσω τοῦ προδότου δήσας, παρέδωκεν αὐτὸν αὐτοῖς τοῖς παισὶν ὀπισθόχειρα ἄγαγεῖν οἴκαδε. γενομένου δὲ τούτου οἱ Φαλίσκοι οὐκέτ᾽ ἀντέσχον. ἀλλὰ καίτοι καὶ δυσάλωτοι ὄντες, καὶ ἐκ περιουσίας τὸν πόλεμον διαφέροντες, ὅμως ἐθελονταὶ ὡμολόγησαν αὐτῷ. θαυμαστήν τινα φιλίαν παρ᾽ αὐτοῦ προσδοκήσαντες ἕξειν, οὗγε καὶ πολεμίου οὕτω δικαίου ἐπεπείραντο. ὁ οὖν Κάμιλλος ἐπιφθονώτερος ἔτι καὶ μᾶλλον ἐκ τούτων τοῖς πολίταις γενόμενος ἐγράφη τε ὑπὸ τῶν δημάρχων, ὡς μηδὲν ἐκ τῆς λείας τῆς τῶν Βείων δημόσιον ὠφελήσας. καὶ ἑκουσίως πρὸ τῆς δίκης ὑπεξέσχεν.

XXIX. Ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ὄντες, καὶ πολιορκούμενοι, ἐλπίδα σωτηρίας πλὴν παρὰ τοῦ δαιμονίου οὐδεμίαν εἶχον. τὸ γὰρ δὴ θεῖον καίπερ ἐν παντὶ κακῷ ὄντες ἐθεράπευον οὕτως, ὥστε ἐπειδή τι τῶν ἱερῶν ἐχρῆν ὑπὸ τῶν ποντιφίκων ἄλλοθί πού τῆς πόλεως γενέσθαι, Καίσων Φάβιος, οὗ ἡ ἱερουργία ἱκνεῖτο, κατέβη τε ἐπ᾽ αὐτὴν ἐκ τοῦ Καπιτωλίου στειλάμενος ὥσπερ εἰώθει, καὶ διὰ τῶν πολεμίων διεξελθὼν, τά τε νομιζόμενα ἐποίησε, καὶ αὐθημερὸν ἀνεκομίσθη.

2. Θαυμάζω μὲν οὖν καὶ τῶν βαρβάρων, ὅτι αὐτοῦ, εἴτ᾽ οὖν διὰ τοὺς θεοὺς, εἴτε καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν, ἐφείσαντο. πολύ γε μὴν μᾶλλον αὐτὸν ἐκεῖνον ἐν θαύματι ποιοῦμαι καθ᾽ ἑκάτερον, ὅτι τε ἐς τοὺς

Digitized by Google

πολεμίους μόνος κατελθεῖν ἐτόλμησε, καὶ ὅτι δυνηθεὶς ἀναχωρῆσαί ποι ἀσφαλῶς οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλ' ἐς τὸ Καπιτώλιον αὖθις ἑκὼν ἐπὶ προῦπτον κίνδυνον ἀνεχώρησεν· ἐπιστάμενος μὲν ὀκνοῦντας αὐτοὺς τὸ χωρίον, ὃ μόνον ἔτι τῆς πατρίδος εἶχον, ἐκλιπεῖν· ὁρῶν δὲ μηδ' εἰ πάνυ ἐπιθύμουν ἐκφυγεῖν δυναμένους ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν πολιορκούντων τοῦτο ποιῆσαι.

XXX. Ὅτι ὁ Κάμιλλος παρακαλούμενος τὴν ἡγεμονίαν ἐγχειρισθῆναι, οὐχ ὑπήκουσεν, ὅτι φεύγων τε ἦν, καὶ οὐκ ἔμελλε κατὰ τὰ πάτρια αὐτὴν λήψεσθαι. οὕτω γάρ που νόμιμος ἀκριβής τε ἀνὴρ ἐγένετο, ὥστε καὶ ἐν τηλικούτῳ τῆς πατρίδος κινδύνῳ διὰ φροντίδος τὰ καθήκοντα ποιεῖσθαι, καὶ μὴ δικαιοῦν παράδειγμα τοῖς ἔπειτα παρανομίας καταλιπεῖν.

XXXI. Ὅτι τοῦ Καπιτωλίνου κατέγνω ὁ δῆμος. καὶ ἥ τε οἰκία αὐτοῦ κατεσκάφη, καὶ τὰ χρήματα ἐδημεύθη, τό τε ὄνομα, καὶ εἰ δή που εἰκὼν ἦν ἀπηλείφθη καὶ διεφθάρη. καὶ νῦν δὲ πλὴν τῆς κατασκαφῆς πάντα γίνεται ἐπὶ τοῖς τῷ κοινῷ ἐπιβουλεύουσι. ἔκριναν δὲ καὶ μηδένα εὐπατρίδην ἐν τῇ ἄκρᾳ κατοικεῖν, ὅτι καὶ ἐκεῖνος ἐνταυθοῖ οἰκῶν ἐτύγχανεν. ἡ δὲ δὴ συγγένεια ἡ τῶν Μαλλίων ἀπεῖπε, μηδένα σφῶν Μάρκον, ἐπείπερ οὗτος ὠνομάζετο, προσκαλεῖσθαι.

2. Καπιτωλῖνος μὲν οὖν τοσοῦτον τὸ διαλλάσσον κἀν τοῖς τρόποις, κἀν τῇ τύχῃ ἔσχε. τά τε γὰρ πολέμια ἀκριβώσας, εἰρηνεῖν οὐκ ἠπίστατο. καὶ τ

Καπιτώλιον ὃ ἐσεσώκει κατέλαβεν ἐπὶ τυραννίδι. εὐπατρίδης τε ὢν οἰκέτου ἔργον ἐγένετο, καὶ πολέμικὸς νομισθεὶς, ἐν ἀνδραπόδου τρόπῳ συνελήφθη· κατά τε τῆς πέτρας αὐτῆς, ἀφ᾽ ἧς τοὺς Γαλάτας ἀπεώσατο, ἐῤῥίφη.

XXXII. Ὅτι πρὸς Τουσκουλανοὺς ἐστράτευσε Κάμιλλος. θαυμαστῇ δέ τινι προσποιήσει δεινὸν οὐδὲν ἔπαθον. καθάπερ γὰρ οὔτ᾽ αὐτοί τι πλημμελήσαντες, οὔτε τῶν Ῥωμαίων ὀργὴν σφίσιν ἐχόντων, ἀλλ᾽ ἤτοι ὡς φίλων παρὰ φίλοις ἰόντων, ἢ καὶ ἐφ᾽ ἑτέρους τινὰς διὰ τῆς ἐκείνων στρατευόντων, οὔτε τι μετέβαλον τῶν καθεστηκότων, οὔθ᾽ ὅλως ἐταράχθησαν. ἀλλὰ καὶ πάνυ πάντες ἐπί τε ταῖς δημιουργίαις, καὶ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἔργοις ὡς καὶ ἐν εἰρήνῃ κατὰ χώραν μείναντες, εἴσω τε τὸν στρατὸν εἰσεδέξαντο καὶ ξένια αὐτοῖς ἔδοσαν, τά τε ἄλλα ὡς φίλους ἐτίμησαν. ἐξ οἵπερ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι οὐχ ὅτι κακὸν αὐτοὺς ἔδρασαν, ἀλλὰ καὶ ἐς τὴν πολιτείαν μετὰ ταῦτ᾽ ἐσεγράψαντο.

XXXIII. Ὅτι Πούπλιος, τῶν πολιτῶν Ῥωμαίων στασιαζόντων πρὸς ἀλλήλους, ὀλίγου τούτους συνήλλαξε. Λικίννιον γὰρ Στόλωνα προσείλετο, ὄντα ἵππαρχον. ὅπερ καινοτομηθὲν τοὺς μὲν εὐπατρίδας ἐλύπησε, τοὺς δὲ ἄλλους οὕτως ὑπηγάγετο, ὥστε μηκέτι τῆς ὑπατείας τῷ ἑτέρῳ ἔτει ἀντιποιήσασθαι, ἀλλ᾽ ἐᾶσαι τοὺς χιλιάρχους αἱρεθῆναι. ἐκ γὰρ τούτου καὶ ἐς τἄλλα ἀνθυπείξαντές γέ τινα ἀλλήλοις ἴσως ἂν κατηλλάγησαν, εἰ μήπερ ὁ Στόλων ὁ δήμαρχος τοιοῦτόν τι εἰπὼν, ὡς οὐκ ἀπίοιεν, εἰ μὴ φα-

Digitized by Google

οιεν, ἀνέπεισεν αὐτοὺς μηδενὸς ἀφέσθαι, ἀλλ' ὡς καὶ ἀναγκαῖα πάντα ὅσα ἐνεχειρίσαντο κατεργάσασθαι.

XXXIV. Ὅτι ὁ Τορκουάτος οὐ τὰ πάντα τραχὺς ἦν, οὐδ' οἷος ἐς τὸν υἱὸν ἐγένετο, καὶ ἐς τἆλλα ἦν. ἀλλὰ καὶ εὔβουλος καὶ εὐπόλεμος ὡμολόγητο εἶναι. ὥστε καὶ πρὸς τῶν πολιτῶν, καὶ πρὸς τῶν ἐναντίων ὁμοίως λέγεσθαι, ὅτι τό τε κράτος τοῦ πολέμου ὑποχείριον ἔσχε, καὶ εἰ καὶ τῶν Λατίνων ἡγεῖτο, πάντως ἂν αὐτοὺς νικῆσαι ἐποίησεν.

XXXV. Ὅτι Παπίριον δικτάτωρα προεβάλοντο οἱ ἐν τῷ ἄστει. καὶ δείσαντες μὴ ὁ Ῥοῦλλος οὐκ ἐθελήσῃ αὐτὸν διὰ τὰ συμβάντα οἱ ἐν τῇ ἱππαρχίᾳ εἰπεῖν, ἔπεμψαν πρὸς αὐτὸν δεόμενοι τὰ κοινὰ πρὸ τῆς ἰδίας ἔχθρας προτιμῆσαι. καὶ ὃς τοῖς μὲν πρέσβεσιν οὐδὲν ἀπεκρίνατο. ἐπειδὴ δὲ νὺξ ἐγένετο, (νυκτὸς γὰρ πάντως ἐκ τῶν πατρίων τὸν δικτάτορα ἔδει λέγεσθαι) εἶπέ τε αὐτὸν, καὶ εὔκλειαν ἐκ τούτου μεγίστην ἔλαβεν.

XXXVI. Ὅτι πυθόμενοι οἱ Ῥωμαῖοι, ὅτι ὁ ὕπατος Φάβιος ἡττήθη ἐν τῷ πολέμῳ, δεινῶς ἠγανάκτησαν, καὶ τοῦτον μεταπέμψαντες εὔθυνον. κατηγορίας τε αὐτοῦ πολλῆς ἐν τῷ δήμῳ γενομένης, (καὶ γὰρ τῇ τοῦ πατρὸς δόξῃ ἐπιπλεῖον τῶν ἐγκλημάτων ἐβαρύνετο) ἐκείνῳ μὲν οὐδεὶς λόγος ἐδόθη. ὁ δὲ γέρων ὑπὲρ τοῦ παιδὸς οὐκ ἀπελογήσατο· καταριθμήσας δὲ τά τε ἑαυτοῦ καὶ τὰ τῶν προγόνων ἔργα, καὶ προσυποσχόμενος μηδὲν ἀνάξιον αὐτῶν

Digitized by Google

πράξειν, τῆς τε ὀργῆς σφᾶς παρέλυσεν, ἄλλως τε καὶ τὴν ἡλικίαν τοῦ υἱέος προβαλλόμενος.

2. Καὶ συνεξελθὼν εὐθὺς αὐτῷ μάχῃ τοὺς Σαυνίτας καὶ πρὸς τὴν νίκην ἐπηρμένους κατέβαλε, καὶ τὸ στρατόπεδον καὶ λείαν πολλὴν εἷλεν. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι διὰ τοῦτο ἐκεῖνόν τε ἐμεγάλυνον, καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ ἐς τὸ ἔπειτα ἀντὶ ὑπάτου ἄρξαι ἐκέλευσαν, ὑποστρατήγῳ καὶ τότε τῷ πατρὶ χρώμενον. καὶ ὃς πάντα μὲν αὐτῷ διῴκει καὶ διῆγεν οὐδὲν τοῦ γήρως φειδόμενος. καὶ τά γε συμμαχικὰ προθύμως οἱ, μνήμῃ τῶν παλαιῶν αὐτοῦ ἔργων, συνήρετο. οὐ μέντοι καὶ ἔνδηλος ἦν δι' ἑαυτοῦ τὰ πράγματα ποιούμενος· ἀλλ' ὥσπερ ὄντως ἔν τε συμβούλου καὶ ἐν ὑπάρχου μέρει τῷ παιδὶ συνὼν, αὐτός τε ἐμετρίαζε, καὶ τὴν δόξαν τῶν ἔργων προσετίθει.

XXXVII. Ὅτι Γάϊος Φαβρίκιος ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις ὅμοιος ἦν Ῥουφίνῳ· ἐν δὲ δὴ τῇ ἀδωροδοκίᾳ πολὺ προέχων. ἦν γὰρ ἀδωρότατος, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐκείνῳ οὔτ' ἠρέσκετο, καὶ ἀεί ποτε διεφέρετο· ὅμως ἐχειροτονήθη. ἐπιτηδειότατον γὰρ αὐτὸν ἐς τὴν τοῦ πολέμου χρείαν ἐνόμισαν εἶναι, καὶ παρ' ὀλίγον τὴν ἰδίαν ἔχθραν πρὸς τὰ κοινῇ συμφέροντα ἐποιήσατο. καὶ δόξαν γε καὶ ἐκ τούτου ἐκτήσατο, κρείττων καὶ τοῦ φθόνου γενόμενος, ὅσπερ που καὶ τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν πολὺς ὑπὸ φιλοτιμίας ἐγγίνεται. φιλόπολίς τε γὰρ ἀκριβῶς ὢν, καὶ οὐκ ἐπὶ προσχήματι ἀρέσκων, ἐν τῷ ἴσῳ τό τε ὑφ' ἑαυτοῦ καὶ δι' ἑτέρου τινὸς, κἂν διάφορός οἱ ᾖ, εὖ τι τὴν πόλιν παθεῖν ἐτίθετο.

Digitized by Google

XXXVIII. Ὅτι ὑπὸ τοῦ Κινέου ἐλέγετο Πύῤῥος ὁ βασιλεὺς πλείονας πόλεις, ἢ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐξελεῖν δόρατος. καὶ γὰρ ἦν δεινὸς εἶναι φησὶ Πλούταρχος ἐν τῷ λέγειν, καὶ τῷ Δημοσθένει μόνος ἐν τῇ δεινότητι παρισούμενος. ἀμέλει καὶ τὸ ἄτοπον τῆς ἐκστρατείας οἷα ἔμφρων εἰδὼς ἀνὴρ, ἐμποδὼν τῷ Πύῤῥῳ εἰς λόγους ἐλθὼν καθίστατο. ὁ μὲν γὰρ ἄρξειν διὰ τὴν ἀνδρείαν πάσης διενόει τῆς γῆς· ὁ δὲ ἀρκεῖσθαι ἱκανοῖς οὖσι τοῖς οἰκείοις πρὸς εὐδαιμονίαν ἐπέτρεπεν. ἀλλὰ τὸ φιλοπόλεμον τοῦ ἀνδρὸς καὶ φιλόπρωτον τὴν τοῦ Κινέου νικῆσαν παραίνεσιν, αἰσχρῶς ἀπαλλάξαι αὐτὸν καὶ Σικελίας καὶ Ἰταλίας πεποίηκεν, πολλὰς τῶν αὐτοῦ δυνάμεων μυριάδας ἐν ταῖς μάχαις ἁπάσαις ἀποβεβληκότα.

XXXIX. Ὅτι ὁ Πύῤῥος ὁ βασιλεὺς τῆς τε Ἠπείρου καλουμένης ἐβασίλευσε, καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ τὸ πλεῖστον, τὸ μὲν εὐεργεσίαις, τὸ δὲ φόβῳ προσεπεποίητο. Αἰτωλοί τε πολὺ τότε δυνάμενοι, καὶ Φίλιππος ὁ Μακεδὼν, καὶ οἱ ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ δυνάσται ἐθεράπευον αὐτόν. καὶ γὰρ φύσεως λαμπρότητι, καὶ παιδείας ἰσχύϊ, καὶ ἐμπειρίᾳ πραγμάτων πολὺ πάντων προέφερεν. ὥστε καὶ ὑπὲρ τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἑαυτῶν καὶ τῶν συμμάχων καίπερ μεγάλας οὔσας ἀξιοῦσθαι.

XL. Ὅτι οἱ Ῥηγῖνοι φρουρὰν ᾐτήσαντο παρὰ Ῥωμαίοις· ἡγεῖτο δὲ αὐτῆς Δέκιος. τούτων οὖν οἱ πλείους ἔκ τε τῆς περιουσίας τῶν ἐπιτηδείων, καὶ ἐκ τῆς ἄλλης ῥαστώνης, ἅτε καὶ ἀνειμένῃ παρὰ πολὺ διαίτῃ πρὸς τὰ οἴκοι χρώμενοι, ἐπεθύμησαν ἐνάγον-

Digitized by Google

τος αὐτοὺς τοῦ Δεκίου τοὺς πρώτους τῶν Ῥηγίνων ἀποκτείναντες τὴν πόλιν κατασχεῖν. ἄδεια γὰρ αὐτοῖς πολλὴ ἐφαίνετο, τῶν Ῥωμαίων περὶ τοὺς Ταραντίνους καὶ περὶ τὸν Πύῤῥον ἀσχόλων ὄντων, πάνθ᾽ ὅσα ἐβούλοντο πρᾶξαι. προσανέπειθον δὲ αὐτοὺς, ὅτι καὶ τὴν Μεσσήνην ὑπὸ τῶν Μαμερτίνων ἐχομένην ἑώρων. οὗτοι γὰρ Καμπανοί τε ὄντες, καὶ φρουρεῖν αὐτὴν ὑπ᾽ Ἀγαθοκλέους τῶν ἐν Σικελίᾳ δυναστεύοντος ταχθέντες, σφαγάς τε τῶν ἐπιχωρίων ἐποιήσαντο, καὶ τὴν πόλιν κατέσχον.

2. Οὐ μέν τοι ἐκ τοῦ προφανοῦς τὴν ἐπιχείρησιν ἐποιήσαντο. πολὺ γὰρ ἠλαττοῦντο τῷ πλήθει. ἀλλ᾽ ἐπιστολὰς ὁ Δέκιος, ὡς καὶ τῷ Πύῤῥῳ ἐπὶ προδοσίᾳ σφῶν ὑπό τινων γεγραμμένας, πλάσας, ἤθροισε τοὺς στρατιώτας· καὶ ἐκείνας τε αὐτοῖς ὡς καὶ ἑαλωκυίας ἀνέγνω, καὶ προσπαρώξυνεν αὐτοὺς, εἰπὼν οἷα εἰκὸς ἦν. ἄλλως τε καὶ ἐσαγγείλαντός τινος ἐκ κατασκευασμοῦ, ὅτι ναυτικόν τέ τι τοῦ Πύῤῥου κατῆρέ που τῆς χώρας, καὶ ἐς λόγους τοῖς προδόταις ἀφικνεῖται. οἱ δὲ παρεσκευασμένοι ἐμεγάλυνον, καὶ διεβόων προκαταλαβεῖν τοὺς Ῥηγίνους, πρίν τι δεινὸν παθεῖν· ἀγνοοῦντας δὲ τὸ πρασσόμενον χαλεπῶς ἀντισχεῖν. καὶ οἱ μὲν ἐς τὰς καταγωγὰς σφῶν, οἱ δὲ ἐς τὰς οἰκίας ἐσπηδήσαντες ἐφόνευσαν πολλοὺς, πλὴν ὀλίγων, οὓς ὁ Δέκιος καλέσας ἐπὶ δεῖπνον ἔσφαξεν.

XLI. Ὅτι Πύῤῥος τοὺς τῶν Ῥωμαίων αἰχμαλώτους συχνοὺς ὄντας, τὸ μὲν πρῶτον πεῖσαι ἐπεχείρησεν ἐπὶ τὴν Ῥώμην συστρατεῦσαι. ὡς δὲ οὐκ ἠθέλησαν, ἰσχυρῶς ἐθεράπευε, μήτε δήσας τινὰ μήτ᾽

Digitized by Google

ἄλλο τι κακὸν δράσας. ὡς καὶ προῖκα αὐτοὺς ἀποδώσων, καὶ ἀμαχεὶ δι᾽ αὐτῶν τὸ ἄστυ προσποιησόμενος.

XLII. Ὅτι τῷ Πύῤῥῳ ὡς οὐδὲν οἱ σύμμαχοι συντελέσαι ἐβούλοντο, ἐτράπετο πρὸς τοὺς θησαυροὺς τῆς Φεῤῥεφάττης, δόξαν πλούτου μεγάλην ἔχοντας. καὶ τούτους συλήσας ἐς τὸν Τάραντα τὰ σύλα ἐπὶ νεῶν ἔπεμψε. καὶ οἵ τε ἄνθρωποι ὀλίγου πάντες ὑπὸ χειμῶνος ἐφθάρησαν, καὶ τὰ χρήματα τά τε ἀναθήματα ἐς τὴν γῆν ἐξέπεσεν.

XLIII. Ὅτι τοιαῦτα πράττοντες οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἐπὶ μεῖζον αἰρόμενοι οὐδέπω ὑπερεφρόνουν· ἀλλὰ Κύϊντον Φάβιον βουλευτὴν Ἀπολλωνιάταις τοῖς ἐν τῷ Ἰονίῳ κόλπῳ ὑπὸ Κορινθίων ἀποικισθεῖσιν ἐξέδωκαν, ὅτι τινὰς πρέσβεις αὐτῶν ὕβρισεν. οὐ μέντοι καὶ ἐκεῖνοι δεινόν τι ἔδρασαν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ἔπεμψαν οἴκαδε.

XLIV. Ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἐστράτευσαν, ἀκόλουθον τῇ διανοίᾳ σφῶν τὴν παρασκευὴν ποιησάμενοι, ἐπὶ Καρχηδόνα. ἡγοῦντο δὲ αὐτῶν ὅ τε Ῥήγουλος καὶ Λούκιος, ἀπ᾽ ἀρετῆς προκριθέντες. ὁ γὰρ Ῥήγουλος ἐν τοσαύτῃ πενίᾳ ἦν, ὥστε μήτε τὴν ἀρχὴν ῥαδίως ἐθελῆσαι δι᾽ αὐτὴν ἀποστῆναι, καὶ τῇ γυναικὶ τοῖς τε παισὶν αὐτοῦ τὴν τροφὴν ἐκ τοῦ δημοσίου δίδοσθαι ψηφισθῆναι.

XLV. Ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι τὸν Κλαύδιον, ἐπειδὴ πρὸς τοὺς Λίγυας συνθήκας ἐποιήσαντο, πόλεμον ἀράμενον, καὶ αὐτοὺς χειρωσάμενον, τὸ μὲν πρῶτον ὡς καὶ ἐκείνου τὸ παρασπονδηθὲν, ἀλλ᾽ οὐχ ἑαυτῶν

Digitized by Google

τὸ αἰτίαμα ὄν, ἔπεμψαν ἐκδιδόντες αὐτοῖς· μὴ προςδεξαμένων δὲ σφῶν, αὐτὸν ἐξήλασαν.

XLVI. Ὅτι Δημήτριος ἔκ τε τῆς τοῦ Πίννου ἐπιτροπεύσεως, καὶ ἐκ τοῦ τὴν μητέρα αὐτοῦ Τρίτευταν τῆς Τεύτας ἀποθανούσης γῆμαι, ἐπαρθεὶς, τοῖς τε ἐπιχωρίοις ἐπαχθὴς ἦν, καὶ τὰ τῶν πλησιοίκων ἐκακούργει. καὶ, ἐδόκει γὰρ τῇ τῶν Ῥωμαίων φιλίᾳ ἀποχρώμενος ἀδικεῖν αὐτοὺς, αἰσθόμενοι τοῦτο μετεπέμψαντο αὐτόν. ὡς δὲ οὐχ ὑπήκουσεν, ἀλλὰ καὶ τῆς συμμαχίδος σφῶν ἥπτετο, ἐστράτευσαν ἐπ' αὐτὸν ἐν τῇ Ἴσσῃ ὄντα.

XLVII. Ὅτι Ἀννίβας πρὸς τῇ τῆς φύσεως ἀρετῇ, καὶ παιδείᾳ πολλῇ μὲν Φοινικῇ κατὰ τὸ πάτριον, πολλῇ δὲ καὶ Ἑλληνικῇ ἤσκητο. καὶ προσέτι καὶ μαντικῆς τῆς διὰ σπλάγχνων ἠπίστατο. τοιοῦτος οὖν δή τις τὴν ψυχὴν γενόμενος, ἀντίῤῥοπον καὶ τὸ σῶμα, τὰ μὲν φύσει, τὰ δὲ καὶ διαίτῃ παρεσκεύαστο. ὥσθ' ὅσα ἐνεχειρίζετο, ῥᾳδίως κατεργάζεσθαι. κοῦφόν τε γὰρ καὶ ἐμβριθὲς ὅτι μάλιστα αὐτὸ εἶχε. καὶ διὰ τοῦτο καὶ θεῖν καὶ συνίστασθαι, ἱππεύειν τε ἀνακράτος ἀσφαλῶς ἐδύνατο. καὶ οὔτε πλήθει ποτὲ τροφῆς ἐβαρύνετο, οὔτε ἐνδείᾳ ἔκαμνεν. ἀλλ' ἐν ἴσῳ καὶ τὸ πλέον, καὶ τὸ ἔλαττον, ὡς καὶ αὐταρκὲς ἑκάτερον, ἐλάμβανεν. ταῖς τε ταλαιπωρίαις ἰσχυρίζετο, κἂν ταῖς ἀγρυπνίαις ἐῤῥώννυτο.

2. Οὕτως οὖν δὴ καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἔχων, τοιᾷδε τῇ τῶν πραγμάτων διαχειρίσει ἐπίπαν ἐχρῆτο. τούς τε γὰρ πολλοὺς ἐς μόνον τὸ συμφέρον σφίσι πιστοὺς ὁρῶν ὄντας, αὐτός τε τοῦτον

Digitized by Google

τὸν τρόπον αὐτοῖς προσεφέρετο, καὶ ἐς ἐκείνους ταὐτὸν ὑπώπτευεν, ὥστε πλεῖστα μὲν ἀπατήσας τινὰς κατορθῶσαι, ἐλάχιστα δὲ ἐπιβουλευθεὶς σφαλῆναι. καὶ πολέμιον, πᾶν τὸ πλεονεκτεῖν δυνάμενον, καὶ ἐν τοῖς ὀθνείοις καὶ ἐν τοῖς ὁμοφύλοις ὁμοίως ἡγούμενος, οὐκ ἀνέμενε τοῖς ἔργοις τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἐκμανθάνειν, ἀλλ' ὡς καὶ βουλομένους σφᾶς ἀδικεῖν ὅτι ἐδύνατο, τραχύτατα μετεχειρίζετο, προποιῆσαί τέ τι μᾶλλον ἢ προπαθεῖν ἄμεινον ἡγεῖτο. καὶ ἐφ' ἑαυτῷ τοὺς ἄλλους, ἀλλ' οὐκ ἐφ' ἑτέροις ἑαυτὸν εἶναι ἠξίου.

3. Τό τε σύμπαν εἰπεῖν, τῇ φύσει τῶν πραγμάτων, ἀλλ' οὐ τοῖς ἐς φήμην αὐτῶν εὐδοκιμοῦσιν, ὁσάκις γε μὴ κατ' αὐτὸ καὶ ἄμφω συνέπιπτε, προσέκειτο. καὶ μέν τοι καὶ ἐτίμα καθ' ὑπερβολὴν ὅσου δέοιτο. δούλους τε γὰρ τοῦ τοιούτου τοὺς πλείστους ἡγεῖτο εἶναι, καὶ κινδυνεύειν ἐπ' αὐτῷ καὶ παρὰ τὸ συμφέρον σφίσιν ἐθελοντὰς ἑώρα. καὶ διὰ ταῦτα καὶ τῶν κερδῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἡδίστων αὐτὸς μὲν πολλάκις ἀπείχετο, ἐκείνοις δὲ ἀφθόνως μετεδίδου. καὶ ἀπ' αὐτοῦ κοινωνοὺς σφᾶς καὶ τῶν πόνων οὐκ ἀκουσίους ἐκτᾶτο. καὶ τούτοις μὲν οὐχ ὅπως ἰσοδίαιτος, ἀλλὰ καὶ ἰσοκίνδυνος ἐγίγνετο, πάνθ' ὅσα ἀπῄτει παρ' αὐτῶν πρῶτος ἐκπονούμενος. οὕτω γὰρ καὶ ἐκείνους ἀπροφασίστως καὶ προθύμως, ἅτε μήτε τοῖς λόγοις αὐτοῦ προσέχοντας, συμπάντα οἱ συμπράξειν ἐπίστευε. πρὸς δὲ δὴ τοὺς ἄλλους πολλῷ τῷ φρονήματι ἀεὶ ἐχρῆτο. ὥστε τοὺς μὲν εὔνοιαν αὐτοῦ, τοὺς δὲ δέος, ἔκ τε τοῦ ὁμοδιαί-

Digitized by Google

του, καὶ ἐκ τοῦ ὑπέρφρονος παμπληθεῖς ἔχειν. ἐξ οὗπερ καὶ τὰ μάλιστα τό τε ὑπερέχον κωλύειν, καὶ τὸ ταπεινούμενον ἐξαίρειν, καὶ τῷ μὲν ὄκνον, τῷ δὲ θάρσος, ἐλπίδα τε καὶ ἀπόγνωσιν ὑπὲρ τῶν μεγίστων δι' ἐλαχίστου πᾶσιν οἷς ἐβούλετο ἐμποιεῖν ἐδύνατο.

4. Καὶ ὅτι ταῦτ' οὐκ ἄλλως περὶ αὐτοῦ λέγεται, ἀλλ' ἀληθῆ παραδέδοται, τεκμηριοῖ τὰ ἔργα. τῆς τε γὰρ Ἰβηρίας πολλὰ διὰ βραχέος προσεκτήσατο, καὶ τὸν πόλεμον ἐκεῖθεν διὰ τῶν Γαλατῶν, οὐχ ὅτι ἀσπόνδων ἀλλὰ καὶ ἀγνώστων οἱ τῶν πλείστων ὄντων, ἐς τὴν Ἰταλίαν ἐσήγαγε. τάς τε Ἄλπεις πρῶτος ἀνθρώπων τῶν οὐκ Εὐρωπαίων, ὅσα γε ἡμεῖς ἴσμεν, σὺν στρατῷ διέβη· καὶ ἐπ' αὐτὴν τὴν Ῥώμην ἐπεστράτευσε, τά τε σύμμαχικὰ αὐτῆς ὀλίγου πάντα, τὰ μὲν βίᾳ, τὰ δὲ καὶ πείθων ἀπέῤῥηξε. καὶ ταῦτα μέν τοι αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἄνευ τοῦ κοινοῦ τῶν Καρχηδονίων κατέπραξεν. οὔτε γὰρ τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τῶν οἴκοι τελῶν ἐξεπέμφθη, οὔθ' ὕστερον μεγάλης τινὸς βοηθείας παρ' αὐτῶν ἔτυχε. τῆς γάρ τοι δόξης τῆς τε ὠφελείας οὐκ ἐλάχιστα ἀπολαύσειν ἀπ' αὐτοῦ μέλλοντες, μὴ ἐγκαταλιπεῖν αὐτὸν δόξαι μᾶλλον ἢ συναίρεσθαι ἔν τινι ἰσχυρῶς ἠθέλησαν.

XLVIII. Ὅτι Ἀννίβας ἤτοι χαριζόμενος τῷ Φαβίῳ, ὡς καὶ ἐπιτηδείῳ σφίσιν ὄντι, ἢ καὶ ἐπὶ διαβολῇ αὐτοῦ, οὐδὲν τῶν προσηκόντων οἱ κατέδραμεν. καὶ διὰ τοῦτ' ἀντιδόσεως τῶν αἰχμαλώτων τοῖς Ῥωμαίοις πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, ὥσθ' ὁποτέρων πλείους εὑρεθῶσιν ἀπολυτρωθῆναι σφᾶς, γενομένης

Digitized by Google

καὶ τῶν Ῥωμαίων μὴ βουληθέντων αὐτοὺς ἐκ τοῦ δημοσίου λυτρώσασθαι, τὰ χωρία ὁ Φάβιος ἀποδόμενος τὰ λύτρα αὐτοῖς ἐχαρίσατο.

2. Καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸν μὲν οὐκ ἔπαυσαν· τῷ δὲ ἱππάρχῳ τὴν αὐτὴν οἱ ἐξουσίαν ἔδωκαν, ὥστ᾽ ἀμφοτέρους ἅμα ἀπὸ τῆς ἴσης ἄρχειν. καὶ ὁ Φάβιος οὐδεμίαν ὀργὴν οὔτε τοῖς πολίταις οὔτε τῷ Ῥούφῳ ἔσχε. τῶν τε γὰρ ἀνθρωπίνων πραγμάτων συνεγίνωσκεν αὐτοῖς, καὶ ἀγαπητὸν ἐποιεῖτο, εἰ καὶ ὁπωσοῦν περιγένοιντο. τὸ γὰρ κοινὸν σώζεσθαι καὶ κρατεῖν, ἀλλ᾽ οὐκ αὐτὸς εὐδοξεῖν ἤθελεν. τήν τε ἀρετὴν οὐκ ἐν τοῖς ψηφίσμασιν, ἀλλ᾽ ἐν τῇ ἑκάστου ψυχῇ εἶναι, καὶ τὸ κρεῖττον τό τε χεῖρον οὐκ ἀπὸ δόγματός τινι, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς αὐτοῦ ἐκείνου ἐπιστήμης ἢ ἀμαθίας ὑπάρχειν ἐνόμιζεν.

3. Ὁ δὲ δὴ Ῥοῦφος οὐδὲ ἐν τῷ πρὶν ὀρθῶς φρονῶν, τότε δὴ καὶ μᾶλλον ἐπεφύσητο. καὶ κατέχειν ἑαυτὸν, ἅτε καὶ τῆς ἀπειθαρχίας ἆθλον τὴν πρὸς τὸν δικτάτωρα ἰσομοιρίαν προσλαβὼν, οὐκ ἐδύνατο. ἀλλ᾽ ἡμέραν ἠξίου παρ᾽ ἡμέραν ἢ καὶ πλείους ἐναλλὰξ μόνος ἄρχειν, ὁ δὲ Φάβιος φοβηθεὶς μή τι κακὸν σφᾶς, εἰ πάσης τῆς δυνάμεως ἐγκρατὴς γένοιτο, ἐξεργάσαιτο, πρὸς οὐδέτερον αὐτῷ συνήνεσεν· ἀλλ᾽ ἐνείματο τὸ στράτευμα, ὥστε ἐν ὁμοίῳ τοῖς ὑπάτοις καὶ ἐκείνους ἰδίαν ἑκάτερον ἰσχὺν ἔχειν. καὶ παραχρῆμα ἀπεστρατοπεδεύσαντο, ἵνα καὶ τῷ ἔργῳ διάδηλος, ὅτι αὐτὸς καθ᾽ ἑαυτὸν ἀλλ᾽ οὐχ ὑπὸ τῷ δικτάτωρι ἄρχοι, γένοιτο.

XLIX. Ὅτι ὁ Σκιπίων πυθόμενός τινας παρα-

Digitized by Google

σκευάζεσθαι τῶν Ῥωμαίων, τήν τε Ῥώμην ἐγκαταλιπεῖν, καὶ τὴν Ἰταλίαν ὅλην, ὡς τῶν Καρχηδονίων ἐσομένην, ἐπέσχεν αὐτοὺς ξιφήρης, ἐς τὴν κατάλυσιν ἐν ᾗ ἐκοινολογοῦντο ἐξαίφνης ἐσπηδήσας, καὶ αὐτός τε ὀμόσας πάντα τὰ προσήκοντα καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ πράξειν, καὶ ἐκείνους ὁρκώσας ὡς παραχρῆμα ἀπολουμένους, ἂν μὴ τὰ πιστὰ αὐτῷ παράσχωνται.

2. Καὶ οἱ μὲν ἐκ τούτου συμφρονήσαντες πρὸς τὸν ὕπατον ἔγραψαν, ὅτι σώζοιντο. ἐκεῖνος δὲ ἐς μὲν τὴν Ῥώμην οὔτ' ἔγραψε παραχρῆμα, οὔτ' ἄγγελον ἀπέστειλεν· ἐς δὲ τὸ Κανύσιον ἐλθὼν, τά τε ἐνταῦθα κατεστήσατο, καὶ τοῖς πλησιοχώροις φρουρὰς ὡς ἐκ τῶν παρόντων ἔπεμψεν, προσβάλλοντάς τε τῇ πόλει ἱππέας ἀπεκρούσατο. τό τε σύνολον οὔτ' ἀθυμήσας, οὔτε καταπτήξας, ἀλλ' ἀπ' ὀρθῆς τῆς διανοίας, ὥσπερ μηδενὸς σφίσι δεινοῦ συμβεβηκότος, πάντα τὰ πρόσφορα τοῖς παροῦσι καὶ ἐβούλευσε, καὶ ἔπραξεν.

L. Ὅτι τοὺς Νουκερίνους καθ' ὁμολογίαν ὥστε μεθ' ἑνὸς ἱματίου ἕκαστον ἐκ τῆς πόλεως ἐκχωρῆσαι λαβὼν Ἀννίβας, ἐπειδὴ ἐγκρατὴς αὐτῶν ἐγένετο, τοὺς μὲν βουλευτὰς ἐς βαλανεῖα ἀποκλείσας ἀπέπνιξεν, τοῖς δὲ ἄλλοις ἀπελθεῖν δῆθεν ὅποι βούλοιντο δοὺς, πολλοὺς καὶ ἐκείνων ἐν τῇ ὁδῷ ἐφόνευσεν. οὐ μέν τοι αὐτῷ ἐλυσιτέλησε. φοβηθέντες γὰρ καὶ οἱ λοιποὶ μὴ τὰ ὅμοια πάθωσιν, οὐ συνέβαινον αὐτῷ, καὶ ἀντεῖχον ἐφ' ὅσον ἐξήρκουν.

LI. Ὅτι ὁ Μάρκελλος καὶ ἀνδρείᾳ, καὶ σωφροσύνῃ τῇ τε δικαιοσύνῃ πολλῇ, ἐχρήσατο. παρὰ δὲ

Digitized by Google

δὴ τῶν ἀρχομένων οὐ πάντα ἀκριβῶς οὐδὲ χαλεπῶς ἀπήτει, οὐδὲ ἐπιμέλειαν ὅπως καὶ ἐκεῖνοι τὰ δέοντα πράττωσιν ἐποιεῖτο. τοῖς δὲ ἁμαρτάνουσί τι αὐτῶν συγγνώμην κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἔνεμε, καὶ οὐκ ὠργίζετο ἔτι, εἰ μὴ ὅμοιοι αὐτῷ εἶεν.

LII. Ὅτι ἐν τῇ Νώλῃ πολλῶν τοὺς ἁλόντας τε ἐν ταῖς Κάνναις καὶ ἀφεθέντας ὑπὸ τοῦ Ἀννίβου διὰ φόβου τε ἐχόντων, ὡς καὶ τὰ ἐκείνου φρονούντων, καὶ θανατᾶσαι βουλομένων, ἀντέστη. καὶ μετὰ τοῦτο τὴν ὑποψίαν ἣν ἐς αὐτοὺς εἶχον ἀποκρυψάμενος οὐ σφᾶς μετεχειρίσατο, ὥστε τά τε ἑαυτοῦ ἀνελέσθαι, καὶ χρησιμωτάτους, καὶ τῇ πατρίδι, καὶ τοῖς Ῥωμαίοις γενέσθαι.

LIII. Ὅτι ὁ αὐτὸς Μάρκελλος τῶν ἱππέων τινὰ τῶν Λευκανῶν αἰσθόμενος ἐν ἔρωτι γυναικὸς ὄντα, συνεχώρησεν αὐτῷ καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτὴν ἔχειν, ὅτι κράτιστα ἐμάχετο· καίπερ ἀπαγορεύσας μηδεμίαν ἐς τὸ τάφρευμα γυναῖκα ἐσιέναι.

LIV. Ὅτι τὰ αὐτὰ ἐποίησε καὶ τοῖς Νουκερίνοις, πλὴν καθόσον ἐς φρέατα τοὺς βουλευτὰς, καὶ οὐκ ἐς βαλανεῖα ἐνέβαλεν.

LV. Ὅτι ὁ Φάβιος τοὺς πολίτας ἐν ταῖς πρὶν μάχαις ζωγρηθέντας, τοὺς μὲν ἄνδρα ἀντ᾽ ἀνδρὸς ἐκομίσατο, τοὺς δὲ καὶ χρημάτων ἀπολύσασθαι συνέθετο — μὴ δεξαμένης δὲ τῆς βουλῆς τὸ ἀνάλωμα, ὅτι μηδὲ τὴν λύσιν αὐτῶν συνεπῄνεσε, τά τε ἑαυτοῦ χωρία, ὥσπερ εἶπον, ἀπεκήρυξε, καὶ ἐκ τῆς τιμῆς σφῶν τὰ λύτρα αὐτοῖς ἐχαρίσατο.

LVI. Ὅτι ὁ Σκιπίων ὁ τὸν πατέρα τρωθέντα

Digitized by Google

σώσας, ὁ στρατηγὸς, ἦν καὶ φύσεως ἀρετῇ κράτιστος καὶ παιδείᾳ λογιμώτατος. τό τε φρόνημα καὶ τὸ τῆς γνώμης, καὶ τὸ τῶν λόγων, ὁπότε γε καὶ τούτου ἔδει, μέγιστον εἶχε. καὶ αὐτὸ, καὶ ἐν τοῖς ἔργοις οὐχ ἥκιστα ἐβεβαίου. ὥστε καὶ μεγαλόφρων καὶ μεγαλοπράγμων, οὐκ ἐκ κενοῦ αὐχήματος, ἀλλ᾽ ἐξ ἐχεγγύου διανοίας δοκεῖν εἶναι.

2. Διά τε οὖν ταῦτα, καὶ διότι καὶ τὸ θεῖον ἀκριβῶς ἤγαλλεν, ἐχειροτονήθη. οὐδὲν γὰρ οὔτ᾽ οὖν δημόσιον, οὔτ᾽ ἰδιωτικὸν, πρὶν ἔς τε τὸ Καπιτώλιον ἀναβῆναι καὶ χρόνον τινὰ ἐνδιατρῖψαι, ἐνεχειρίζετο. καὶ διὰ τοῦτο φήμην ἔλαβεν ἐκ τοῦ Διὸς ἐς δράκοντα ἐν τῇ πρὸς μητέρα αὐτοῦ συνουσίᾳ μεταβαλόντος γεγεννῆσθαι. καί τινας καὶ ἐκ τούτου πολλοῖς ἐλπίδας ἐς αὐτὸν ἐνεποίει.

LVII. Ὅτι ὁ Σκιπίων καὶ μὴ ἐννόμου ἡγεμονίας λαβὼν ὄνομα, ἐξ ὧν ἐχειροτονήθη, τὸ στρατόπεδον προσφιλὲς ἐποιήσατο· καὶ ἤσκησεν ἐξηργηκότας ἐκ τῆς ἀναρχίας, καὶ ἀνεκτήσατο κατεπτηχότας ἐκ τῶν συμφορῶν. τόν τε Μάρκιον οὐχ, οἷά που φιλοῦσιν οἱ πολλοὶ, ἀνεπιτήδειον εἰργάσατο, ὅτι εὐδοκιμηκὼς ἦν· ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς λόγοις καὶ ἐν τοῖς ἔργοις ἀεὶ ἐσέμνυνε. καὶ γὰρ ἦν οἷος οὐκ ἐκ τῆς τοῦ πέλας διαβολῆς καὶ καθαιρέσεως, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς οἰκείας ἀρετῆς αὔξεσθαι θέλων. καὶ διὰ τοῦτό γε οὐχ ἥκιστα τοὺς στρατιώτας ᾠκειώσατο.

LVIII. Ὅτι στάσεως γενομένης τῶν στρατιωτῶν, ὁ Σκιπίων συχνὰ μὲν τοῖς στρατιώταις διέδωκε, συχνὰ δὲ καὶ ἐς τὸ δημόσιον ἀπέδειξε, τῶν τε αἰχμα-

Digitized by Google

λώτων ἐς τὸ ναυτικὸν κατέταξεν, καὶ τοὺς ὁμήρους προῖκα πάντας τοῖς οἰκείοις ἀπέδωκε. καὶ αὐτῷ διὰ τοῦτο πολλοὶ μὲν δῆμοι, πολλοὶ δὲ καὶ δυνάσται ἄλλοι τε καὶ Ἰνδίβολις καὶ Μανδόνιος Ἰαγερτανοὶ προσεχώρησαν.

2. Τό τε τῶν Κελτιβήρων ἔθνος πλεῖστόν τε καὶ ἰσχυρότατον τῶν περιχώρων ὃν ὧδε προσέθετο. παρθένον ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις ἐπιφανῆ κάλλει λαβὼν, ὑπωπτεύθη μὲν ἄλλως ἔσεσθαι αὐτῆς ἐν ἔρωτι· μαθὼν δὲ ὅτι Ἀλλουκίῳ τινὶ τῶν ἐν τέλει Κελτιβήρων ἐγγεγύηται, μετεπέμψατό τε αὐτὸν αὐτεπάγγελτος, καὶ τὴν παῖδα αὐτῷ παρέδωκε μετὰ τῶν λύτρων, ἅπερ οἱ προσήκοντες ἐκεκομίκεσαν. κἀκ τοῦ ἔργου τούτου καὶ ἐκείνους, καὶ τοὺς ἄλλους ἀνηρτήσατο.

LIX. Ὅτι ὁ Σκιπίων δεινὸς μὲν ἦν ἐν ταῖς στρατηγίαις, ἐπιεικὴς δὲ ἐν ταῖς ὁμιλίαις· καὶ ἐς μὲν τοὺς ἀνθισταμένους αὐτῷ φοβερὸς, ἐς δὲ τοὺς ὑπείκοντας φιλάνθρωπος. καὶ προσέτι, καὶ ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς τοῦ τε θείου δόξης πλεῖστον ἐς πίστιν ὧν ἐποίει, τῷ δοκεῖν ἀπ' ἀρετῆς ἐκ γένους, ἀλλ' οὐκ ἐκ τοῦ προστυχόντος εὐδοκιμεῖν, ἴσχυε. τότε δὲ καὶ μᾶλλον ἐπί τε τῷ τάχει τῆς νίκης, καὶ ὅτι καὶ ὁ Ἀσδρούβας ἐς τὴν μεσόγαιαν ἀνεχώρησεν, μάλιστα δὲ ὅτι καὶ ἐθείασεν, εἴτ' οὖν παρὰ δαιμονίου τινὸς μαθὼν, εἴτε κατὰ τύχην, ὅτι ἐν τῇ τῶν πολεμίων στρατοπεδεύσοιτο (ὃ καὶ ἐγένετο) πάντες μὲν αὐτὸν ὡς καὶ κρείττονα σφῶν ὄντα ἐτίμων· οἱ δὲ Ἴβηρες καὶ βασιλέα μέγαν ὠνόμαζον.

LX. Ὅτι ὁ Μασινίσσας ἄλλως μὲν ἐν τοῖς κρα-

Digitized by Google

τίστοις ἀνὴρ ἦν, τά τε πολέμια καὶ τοῖς βουλεύμασι καὶ τῇ χειρὶ ἄριστα ἐξειργάζετο· καὶ ἐς πίστιν οὐχ ὅτι τῶν δρασφύλων (ἄπιστοί τε γὰρ οὗτοί γε ὡς πλήθει εἰσὶν) ἀλλὰ καὶ τῶν πάνυ μέγα ἐπ' αὐτῇ φρονούντων προέφερεν.

LXI. Ὅτι τῆς Σοφωνίδος ἰσχυρῶς ἦρα Μασινίσσας, ἣ τὸ κάλλος ἐπιφανὲς εἶχε. καὶ γὰρ τῇ συμμετρίᾳ τοῦ σώματος, καὶ τῷ ἄνθει τῆς ὥρας ἤκμαζεν, καὶ παιδείᾳ πολλῇ, καὶ γραμμάτων, καὶ μουσικῆς, ἤσκητο· ἀστεία τε καὶ αἱμύλος ἦν, καὶ τὸ σύμπαν οὕτως ἐπαφρόδιτος, ὥστε καὶ ὀφθεῖσα ἢ καὶ ἀκουσθεῖσα μόνον πάντα τινὰ, καὶ τὸν πάνυ δυσέρωτα, κατεργάσασθαι.

LXII. Ὅτι Λικίννιος Κράσσος ὑπό τε ἐπιεικείας καὶ κάλλους, πλούτου τε (ἀφ' οὗπερ καὶ πλούσιος ἐπωνομάσθη) ὅτι τε ἀρχιερεὺς ἦν, ἔμελλεν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἀκλήρωτος μένειν.

LXIII. Ὅτι τοῦ Πυθίου κελεύσαντος τοῖς Ῥωμαίοις τῷ ἀρίστῳ τῶν πολιτῶν ἐπιτρέψαι τὴν θεὸν ἐκ Πεσινοῦντος κομιζομένην ἐς τὸ ἄστυ, Πούπλιον Σκιπίωνα παῖδα τοῦ Γναίου τοῦ ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ τελευτήσαντος ὄντα, ἁπάντων προέκριναν καὶ προετίμησαν: αἴτιον δὲ ὅτι ἄλλως τε καὶ εὐσεβὴς καὶ δίκαιος ἐνομίζετο. ὃς ταύτην τότε ἐς τὴν πόλιν καὶ ἐς τὸ παλάτιον μετὰ τῶν ἐπιφανεστάτων γυναικῶν ἀνήγαγεν.

LXIV. Ὅτι πυθόμενοι τὰ τῶν Λοκρῶν οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ νομίσαντες αὐτὰ ὀλιγωρίᾳ τοῦ Σκιπίωνος συμβεβηκέναι, χαλεπῶς τε ἔφερον, καὶ ἐβουλεύ-

σαντο εὐθὺς ὑπὸ ὀργῆς τῆς τε ἡγεμονίας αὐτὸν παῦσαι, καὶ ἐπὶ δίκην ἀνακαλέσαι· προσπαροξυνθέντες ὅτι τῇ τε ἑλληνικῇ διαίτῃ ἐχρῆτο, καὶ ὅτι ἱμάτιον ἀνεβάλλετο, ὅτι τε ἐς παλαίστραν παρέβαλλεν· ὅτι τε τοῖς στρατιώταις ἁρπάζειν τὰ τῶν συμμάχων ἐπιτρέπειν ἐλέγετο· τόν τε πλοῦν τὸν ἐπὶ Καρχηδόνα διατρίβειν ἐπίτηδες, ὅπως ἐπιπλεῖον ἄρξειεν, ὑπωπτεύετο. μέγιστον δὲ ἐναγόντων τῶν ἀπ' ἀρχῆς οἱ φθονούντων, μεταπέμψασθαι αὐτὸν ἤθελον. καὶ τοῦτο μὲν διὰ τὸ πλῆθος μεγάλην εὔνοιαν αὐτοῦ πρὸς τὰς ἐλπίδας ἔχον οὐκ ἐγένετο.

LXV. Ὅτι ὁ Σκιπίων ναῦν Καρχηδονίαν λαβὼν ἀφῆκε μηδὲν ἀδικήσας ἐπειδὴ ἐπὶ πρεσβείᾳ πρὸς αὐτὸν ἀφικνεῖσθαι ἐπλάσαντο. ᾔδει μὲν γὰρ ὅτι ἐπὶ τῇ τῶν ἑαλωκότων σωτηρίᾳ προεφασίσθη· προετίμησε δὲ τῆς καθέξεως αὐτῶν τὸ μηδ' ὁτιοῦν διαβληθῆναί πως δυνάμενον ποιῆσαι. τοῦ τε Σύφακος καὶ τότε ἔτι συναλλάττοντος αὐτούς, ὡς τὸν Σκιπίωνα ἐκ τῆς Λιβύης, καὶ τὸν Ἀννίβαν ἐκ τῆς Ἰταλίας ἀπᾶραι, ἐδέξατο τὸν λόγον, οὐχ ὅτι ἐπίστευεν οἱ, ἀλλ' ἵνα αὐτὸν σφήλῃ.

LXVI. Ὅτι ἦλθον οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς τὸν Σκιπίωνα τά τε ἄλλα πολλὰ ἄγοντες καὶ τὸν Σύφακα. καὶ ὃς ἰδὼν αὐτὸν δεδεμένον οὐκ ἤνεγκεν· ἀλλὰ τῆς τε παρ' αὐτῷ ξενίσεως μνημονεύσας, καὶ τὰ ἀνθρώπεια παθήματα ἀναλογισάμενος, ὅτι τε βασιλέα δυνάμεως οὐ σμικρᾶς, καὶ ὅτι ἀξιοσπούδαστον καὶ ἑαυτῷ γενόμενον, ἑώρα τότε οἰκτρῶς οὕτω ἔχοντα·

Digitized by Google

ἀνεπήδησε μὲν ἐκ τοῦ δίφρου, καὶ ἔλυσέ τε αὐτὸν καὶ ἐδεξιώσατο καὶ ἐν θεραπείᾳ πολλῇ ἦγε.

LXVII. Πλεῖστοι ὅσοι ἐστρατεύσαντο. ὥς που πολλὰ ἑκουσίως πολλοὶ ὧν οὐδὲν ἀναγκαζόμενοι δράσειαν ποιοῦσι. τὸ μὲν γὰρ προσταττόμενον σφίσιν ὡς καὶ βίαιον δυσχεραίνουσι· τὸ δ᾽ αὐθαίρετον ὡς καὶ αὐτοκράτορες ἀγαπῶσιν.

LXVIII. Ὅτι ὁ Ἀντίοχος καὶ οἱ στρατηγοὶ αὐτοῦ προσδιεφθάρησαν. τῇ τε γὰρ ἄλλῃ ῥᾳστώνῃ καὶ ἔρωτι κόρης τινὸς ἔς τε τὸ ἁβροδίαιτον ἐξώκειλε, καὶ ἀπολέμους καὶ τοὺς ἄλλους ἐποίησεν.

LXIX. Ὅτι Σέλευκος ὁ τοῦ Ἀντιόχου τὸν τοῦ Ἀφρικανοῦ υἱὸν διαπλέοντα ἐκ τῆς Ἑλλάδος λαβὼν ἐν θεραπείᾳ πολλῇ ἐπεποίητο. ἀπολυτρῶσαι μὲν γὰρ καίτοι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ πολλὰ δεηθέντος οὐκ ἠθέλησεν. οὐ μέν τοι καὶ κακόν τι εἰργάσατο, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον ἰσχυρῶς περιεῖπε. καὶ τέλος καίπερ τῶν σπονδῶν ἁμαρτὼν ἀφῆκεν ἄνευ λύτρων.

LXX. Ὅτι ἐφθόνουν τοῦ Σκιπίωνος πολλοὶ, ὅτι δύω ἀδελφοὶ γένους τε καὶ ἀρετῆς εὖ ἥκοντες τά τε ἄλλα κατέπραξαν, ὥσπερ εἴρηται, καὶ ἐπικλήσεις τοιαύτας ἔλαβον. ἐπεὶ ὅτι γε οὐδὲν ἠδίκουν δηλοῦται μὲν καὶ τοῖς εἰρημένοις. ἀπεδείχθη δὲ ἔτι μᾶλλον τῇ τε τοῦ Ἀσιατικοῦ δημεύσει τῆς οὐσίας, ἐν ᾗ μηδὲν πλέον τῶν προϋπαρχόντων οἱ εὑρέθη. καὶ τῇ γοῦν Ἀφρικανοῦ ἐς Λίτερνον ἀναχωρήσει, κἀνταῦθα μέχρι τῆς τοῦ βίου τελευτῆς ἀδείᾳ. τὴν μὲν γὰρ πρώτην ἀπήντησε, νομίζων τῇ τῆς ἀρετῆς ἀληθείᾳ περιέσεσθαι.

Digitized by Google

LXXI. Ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι τῆς τρυφῆς τῆς Ἀσιανῆς γευσάμενοι, καὶ μετὰ τῆς τῶν λαφύρων περιουσίας, τῆς τε παρὰ τῶν ὅπλων ἐξουσίας, ἐν τοῖς τῶν ἡττηθέντων κτήμασιν ἐγχρονίσαντες, καὶ τὴν τε ἀσωτίαν αὐτῶν διὰ βραχέος ἐζήλωσαν, καὶ τὰ πάτρια ἤθη οὐ διὰ μακροῦ κατεπάτησαν. οὕτω τὸ δεινὸν τοῦτ᾿ ἐκεῖθεν ἀρξάμενον, καὶ ἐς τὸ ἄστυ ἔπεσε.

LXXII. Ὅτι ὁ Γράκχος ἄλλως τε καὶ ἐκ τοῦ πλήθους ἦν, καὶ ἐδημηγόρει δεινότατα· οὐ μέν τοι καὶ ὡμοιώθη Κάτωνι. ἀλλὰ καίπερ παλαιάν τινα πρὸς τοὺς Σκιπίωνας ἔχθραν ἔχων οὐκ ἤνεγκε τὸ γιγνόμενον· ἀλλ᾿ ὑπὲρ τοῦ Ἀφρικανοῦ καὶ ἀπελογήσατο ἐρήμην κατηγορηθέντος, ὅπως τε μηδεμίαν κηλίδα λάβοι διεσπούδαστο· τόν τε Ἀσιατικὸν ἐκώλυσεν ἐς τὸ οἴκημα ἐμβληθῆναι. καὶ διὰ ταῦτα αὐτῷ οἱ Σκιπίωνες τήν τε ἔχθραν κατέλυσαν, καὶ κῆδος συνῆψαν· τὴν γὰρ θυγατέρα τὴν ἑαυτοῦ ὁ Ἀφρικανὸς συνῴκισεν.

LXXIII. Ὅτι ὁ Περσεὺς παντελῶς τοὺς Ῥωμαίους ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐκβαλεῖν ἤλπισεν, τῇ δὲ πολλῇ καὶ ἀκαίρῳ φειδωλίᾳ, καὶ τῇ δι᾿ αὐτὴν τῶν συμμάχων ὀλιγωρίᾳ ἀσθενὴς αὖθις ἐγένετο. ἐπειδὴ γὰρ τά τε τῶν Ῥωμαίων ὑπεδίδου καὶ τὰ ἐκείνου ἐπηύξετο, κατεφρόνησεν ὡς οὐδὲν ἔτι τῶν συμμαχικῶν δεόμενος, ἀλλ᾿ ἤτοι καὶ προῖκά οἱ αὐτῶν βοηθησόντων, ἢ καὶ καθ᾿ ἑαυτὸν κρατήσων. καὶ οὔτε τῷ Εὐμενεῖ, οὔτε τῷ Γεντίῳ τὰ χρήματα ἃ ὑπέσχετο ἀπέδωκε, νομίσας οἰκείαν αὐτοὺς αἰτίαν ἔχθρας πρὸς Ῥωμαίους ἔχειν. τούτων τε οὖν καὶ τῶν Θρᾳκῶν

Digitized by Google

(οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἐκεῖνοι ἐντελῆ τὸν μισθὸν ἐλάμβανον) ἀπροθύμως γενομένων, ἐς τοσοῦτο αὖθις ἀπογνώσεως ἀφίκετο, ὥστε καὶ σπονδῶν δεηθῆναι.

LXXIV. Ὅτι ὁ Περσεὺς ἐν Σαμοθρᾴκῃ ὢν ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ ἐξαιτηθεὶς Εὔανδρόν τινα γένος μὲν Κρῆτα, πιστότατον δὲ ὄντα, καὶ ἄλλα τε πολλὰ ἑαυτῷ κατὰ τῶν Ῥωμαίων ὑπουργηκότα καὶ τὴν τοῦ Εὐμενοῦς ἐπιβουλὴν τὴν ἐν τοῖς Δελφοῖς γενομένην συνεσκευακότα, οὐκ ἐξέδωκε, φοβηθεὶς μὴ κατείπῃ ὅσα αὐτῷ συνῄδει. λάθρα δὲ ἀποκτείνας διέδωκε λόγον ὅτι ἑαυτὸν προαπεχρήσατο. οἱ δὲ συνόντες οἱ φοβηθέντες τὴν ἀπιστίαν αὐτοῦ καὶ τὴν μιαιφονίαν, μεθίστασθαι ἤρξαντο.

LXXV. Ὅτι ὁ Περσεὺς ἐθελοντὴς εὑρέθη, καὶ αὐτὸν ἐς τὴν Ἀμφίπολιν ἀχθέντα ὁ Παῦλος οὐδὲν, οὔτε ἔργῳ, οὔτε λόγῳ, δεινὸν ἔδρασεν· ἀλλὰ καὶ προσιόντι οἱ ὑπαναστὰς τά τε ἄλλα ἐδεξιώσατο, καὶ ὁμόσιτον ἐποιήσατο, ἔν τε φυλακῇ ἀδέσμῳ καὶ ἐν θεραπείᾳ πολλῇ ἦγε.

LXXVI. Ὅτι ὁ Παῦλος οὐ στρατηγῆσαι μόνον ἦν ἀγαθὸς, ἀλλὰ καὶ χρημάτων ἀδωρότατος. τεκμήριον δὲ, δεύτερον τότε ὑπατεύσας, καὶ λαφύρων ἀμυθήτων κρατήσας, ἐν τοσαύτῃ πενίᾳ διεβίω, ὥστε χαλεπῶς τῇ γυναικὶ αὐτοῦ τὴν προῖκα τελευτήσαντος ἀποδοθῆναι. τοιοῦτος μὲν οὖν ἦν καὶ τοιαῦτα ἔπραξεν.

2. Τοῦτο δὲ μόνον ὥσπερ τινὰ κηλῖδα ἐν τῷ τούτου βίῳ προστετρῖφθαι νομίζουσι, τὸ διαρπάσαι τοῖς στρατιώταις τὰ χρήματα ἐπιτρέψαι· τἄλλα οὐκ

Digitized by Google

ἄμοιρον χαρίτων ἄνδρα γενόμενον, καὶ μέτριον μὲν ἐν ταῖς εὐπραγίαις, εὐτυχέστατον δὲ ἅμα καὶ εὐβουλότατον ἐν τοῖς πολεμίοις ὀφθέντα. μαρτύριον δὲ, τὸ μήτε πρὸς τὸν Περσέα ὑπέρογκον καὶ ἀλαζόνα δειχθῆναι, μήτε τὸν πρὸς αὐτὸν πόλεμον κακῶς καὶ ἀπροβούλως ἀγωνίσασθαι.

LXXVII. Ὅτι Σκιπίων ὁ Ἀφρικανὸς ἄριστος μὲν ἦν ἐκ πλείονος τὸ δέον ἐκφροντίσαι, ἄριστος δὲ καὶ ἐκ τοῦ παραχρῆμα τὸ κατεπεῖγον ἐρευνῆσαι, ἔν τε τῷ προσήκοντι καιρῷ ἑκατέρῳ αὐτῶν χρήσασθαι ἦν. τά τε πρακτέα ἐν τῷ θαρσοῦντι διεσκόπει, καὶ τὴν διαχείρισιν αὐτῶν ὡς καὶ δεδιὼς ἐποιεῖτο. ὅθεν περ τῇ τοῦ λογισμοῦ ἀδεεῖ διασκέψει πάντα ἀκριβῶς τὰ καθήκοντα ἐνενόει, καὶ τῇ περὶ τοῦ ἀσταθμήτου φροντίδι ἀσφαλῶς αὐτὰ ἔπραττε. καὶ διὰ τοῦτ᾽ εἴ ποτε καὶ ἐς ἀπροβουλίας ἀνάγκην (οἷα ἔν τε τοῖς τοῦ πολέμου παραλόγοις, καὶ ἐν ταῖς τῆς τύχης ῥοπαῖς συμβαίνειν εἴωθε) προήχθη, οὐδὲ τότε τῶν προσηκόντων ἡμάρτανε. ὑπὸ γὰρ τοῦ ἔθους, τοῦ τε τῇ ψυχῇ πρὸς μηδὲν ἀλογίστως χρῆσθαι, οὐδὲ ἔς τι τοῦ ἐξαπιναίου πρὸς σκοπὴν ἀπαράσκευος ἦν· ἀλλὰ καὶ τοῖς αἰφνιδίοις, ὑπὸ τοῦ μηδέποτε ἀτρεμίζειν, ὡς καὶ ἐκ πολλοῦ αὐτὰ προνενοηκὼς ἐχρῆτο.

2. Τολμητής τε ἐκ τούτων, ἐν οἷς ἐπεπιστεύκει ὀρθῶς ἔχειν, καὶ κινδυνευτὴς, ἐν οἷς ἐθάρσει, ἰσχυρῶς ἐγίγνετο. καὶ γὰρ τὸ σῶμα ἴσα τοῖς πάνυ τῶν στρατιωτῶν ἔῤῥωτο. καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὰ μάλιστα ἄν τις αὐτοῦ θαυμάσειε. προεβούλευέ τε τὰ κράτιστα ὡς καὶ ἑτέροις ἐπιτάξων, καὶ ἐν τῷ ἔργῳ αὐτὰ

Digitized by Google

ὡς καὶ ἀφ' ἑτέρων κεκελευσμένα ἐχειρούργει. τῇ τε οὖν ἄλλῃ ἀρετῇ ἀσφαλὴς ἦν· καὶ τὴν πιστότητα οὐχ ὅπως πρὸς τοὺς πολίτας τούς τε χρωμένους οἱ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ὀθνεῖον τό τε πολεμιώτατον ἀκριβῆ ἐκέκτητο· καὶ αὐτῷ κατὰ τοῦτο πολλοὶ μὲν ἰδιῶται, πολλαὶ δὲ καὶ πόλεις προσεχώρησαν. ἅτε γὰρ μηδὲν ἀλογίστως μηδὲ ἐξ ὀργῆς ἢ καὶ δέους ποιῶν ἢ καὶ λέγων, ἀλλ' ἐκ τοῦ βεβαίου τῶν λογισμῶν πρὸς πάντα τὰ καίρια ἕτοιμος ὢν, καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἱκανῶς ἐκλογιζόμενος, καὶ μήτε τι ἀνέλπιστον ποιούμενος, καὶ πάντα πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν προδιασκοπῶν, ῥᾷστά τε τὰ πρακτέα πρὶν καὶ δεηθῆναι αὐτῶν ἐπενόει, καὶ ἐς βεβαιότητα αὐτοῖς ἐχρῆτο.

3. Τοιγαροῦν μόνος ἀνθρώπων ἢ καὶ μάλιστα διά τε ταῦτα, καὶ διὰ τὴν μετριότητα τήν τε ἐπιείκειαν, οὔτε ὑπὸ τῶν ὁμοτίμων, οὔθ' ὑπό τινος ἐφθονήθη. ἴσος μὲν γὰρ τοῖς ὑποδεεστέροις, οὐκ ἀμείνων δὲ τῶν ὁμοίων, ἀσθενέστερος δὲ τῶν μειζόνων ἀξιῶν εἶναι, κρείττων καὶ τοῦ φθόνου, τοῦ μόνου τοὺς ἀρίστους ἄνδρας λυμαινομένου, ἐγένετο.

LXXVIII. Ὅτι Οὐρίαθος ἀνὴρ Λυσιτανὸς ἀφανέστατος μὲν γένος, ὥς γέ τισι δοκεῖ, ὢν, περιβοητότατα δὲ ταῖς πράξεσι χρησάμενος· λῃστής τε γὰρ ἐκ ποιμένος, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ στρατηγός. ἐπεφύκει γὰρ καὶ ἤσκητο τάχιστος μὲν διῶξαί τε καὶ φυγεῖν, ἰσχυρώτατος δὲ ἐν σταδίᾳ μάχῃ εἶναι· καὶ τήν τε τροφὴν τὴν ἀεὶ παροῦσαν καὶ τὸ ποτὸν τὸ προστυχὸν ἥδιστα ἐλάμβανεν· ὑπαίθριός τε τὸν πλείω τοῦ βίου χρόνον διῃτᾶτο, καὶ ταῖς αὐ-

Digitized by Google

τοφυέσι στρωμναῖς ἠρκεῖτο. καὶ διὰ ταῦτα παντὸς μὲν καύματος, παντὸς δὲ ψύχους κρείσσων ἦν· καὶ οὔθ᾽ ὑπὸ λιμοῦ ποτε ἐπόνησεν, οὔθ᾽ ὑπὸ ἄλλης τινὸς ἀηδίας ἐταλαιπώρησεν, ἅτε καὶ πάντων τῶν ἀναγκαίων ἐκ τῶν ἀεὶ παρόντων ὡς καὶ ἀρίστων ἀπολαύων ἱκανώτατα.

2. Τοιούτου δ᾽ αὐτῷ τοῦ σώματος καὶ ἐκ τῆς φύσεως καὶ ἐκ τῆς ἀσκήσεως ὄντος, πολὺ ταῖς τῆς ψυχῆς ἀρεταῖς ὑπερέφερε. ταχὺς μὲν γὰρ πᾶν τὸ δέον ἐκνοῆσαι καὶ ποιῆσαι ἦν. τό τε γὰρ πρακτέον ἅμα ἐγίγνωσκε, καὶ τὸν καιρὸν αὐτοῦ ἠπίστατο. δεινὸς γὰρ τά τε ἐμφανέστατα ἀγνοεῖν, καὶ τὰ ἀφανέστατα εἰδέναι προσποιήσασθαι. πρὸς δ᾽ ἔτι καὶ στρατηγὸς, καὶ ὑπηρέτης αὐτὸς ἑαυτοῦ ἐς πάντα ὁμοίως γιγνόμενος, οὔτε ταπεινὸς, οὔτε ἐπαχθὴς ἑωρᾶτο. ἀλλ᾽ οὕτω πρός τε τὴν τοῦ γένους ἀσθένειαν, καὶ πρὸς τὴν τῆς ἰσχύος ἀξίωσιν ἐκ[illegible]ρατο, ὥστε μήτε χείρων τινὸς, μήτε κρείσσων δοκεῖν εἶναι. τό τε σύμπαν εἰπεῖν, οὔτε πλεονεξίας, οὔτε δυναστείας ἢ καὶ ὀργῆς ἕνεκα, τὸν πόλεμον, ἀλλὰ δι᾽ αὐτὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐποιεῖτο. κἀκ τούτου τὰ μάλιστα καὶ φιλοπόλεμος καὶ εὐπόλεμος ἐλογίσθη.

LXXIX. Ὅτι ὁ Κλαύδιος ὁ συνάρχων Μετέλλου, πρός τε τὸ γένος ὠγκωμένος καὶ τῷ Μετέλλῳ φθονῶν, ἔτυχεν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ λαχὼν ἄρχειν, καὶ πόλεμον οὐδὲν ἀποδεδειγμένον εἶχε. καὶ ἐπεθύμησε πάντως τινὰ ἐπινικίων πρόφασιν λαβεῖν· καὶ Σαλάσσους Γαλάτας, μὴ ἐγκαλουμένους τι ἐξεπολέμωσε τοῖς Ῥωμαίοις. ἐπέμφθη γὰρ ὡς συμβιβάσων αὐ-

Digitized by Google

τοὺς τοῖς ὁμοχώροις περὶ τοῦ ὕδατος τοῦ ἐς τὰ χρυσεῖα ἀναγκαίου διαφερομένους· καὶ τήν τε χώραν αὐτῶν πᾶσαν κατέδραμεν. ἔπεμψαν δὲ αὐτῷ οἱ Ῥωμαῖοι ἐκ τῶν δέκα ἱερέων δύω.

LXXX. Ὅτι Κλαύδιος, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἀκριβῶς ἠπίστατο, ὅτι οὐκ ἐνενικήκει, ἀλλ᾽ οὖν καὶ τότε τοσαύτῃ ὑπερηφανίᾳ ἐχρήσατο, ὥσθ᾽ ὑπὲρ μὲν τῶν ἐπινικίων μηδένα λόγον, μήτε ἐν τῇ βουλῇ, μήτε ἐν τῷ δήμῳ ποιήσασθαι· καθάπερ δὲ ὑπαρχόντων οἱ πάντως αὐτῶν, κἂν μηδεὶς ψηφίσηται, τὰ ἐς αὐτὰ ἀναλώματα αἰτῆσαι.

LXXXI. Ὅτι Μόμμιος καὶ ὁ Ἀφρικανὸς παμπληθὲς ἀλλήλων τοῖς τρόποις ἐς πάντα διέφερον. ὁ μὲν γὰρ ἐπί τε τὸ σωφρονέστατον καὶ μετὰ ἀκριβείας, μηδενὸς μηδὲν προτιμῶν, ἦρξε· καὶ πολλοὺς μὲν ἐκ τῆς βουλῆς, πολλοὺς δὲ καὶ ἐκ τῶν ἱππέων, τῶν τε ἄλλων ὡς ἑκάστους εὔθυνεν. ὁ δὲ δὴ Μόμμιος πρός τε τὸ δημοτικώτερον καὶ πρὸς τὸ ἀνθρωπινώτερον, οὔτ᾽ αὐτός τινι κηλῖδα προσέθηκε, καὶ συχνὰ τῶν ὑπ᾽ ἐκείνου πραχθέντων, ὅσα γε καὶ ἐνεδέχετο, κατέλυσεν. ἐς τοσοῦτον γὰρ ἐπιεικείας φύσει προήκων ἦν, ὥστε καὶ τῷ Λουκούλλῳ χρῆσαί τε ἀγάλματα πρὸς τὴν τοῦ Τυχαίου, ὃ ἐκ τοῦ Ἰβηρικοῦ πολέμου κατεσκεύασε, καθιέρωσιν, καὶ μὴ βουληθέντος αὐτὰ ὡς καὶ ἱερὰ ἐκ τῆς ἀναθέσεως γεγονότα ἀποδοῦναι, μηδεμίαν ὀργὴν ποιήσασθαι· ἀλλ᾽ ἐπὶ τῷ ἐκείνου ὀνόματι τὰ ἑαυτοῦ λάφυρα περιϊδεῖν ἀνακείμενα.

LXXXII. Ὅτι Πομπήϊος πολλὰ καὶ ἐσφάλη,

Digitized by Google

καὶ αἰσχύνην δεινὴν ὤφλεν. ποταμὸν γάρ τινα διὰ τῆς τῶν Νουμαντίνων χώρας ῥέοντα βουληθεὶς ἐκ τῆς ἀρχαίας διεξόδου παρατρέψαι, ἐπὶ δὲ τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν ἐφεῖναι, τοῦτο μὲν ἰσχυρῶς πονηθεὶς ἐξειργάσατο· πολλοὺς δὲ στρατιώτας ἀποβαλὼν, οὔτε τοῖς Ῥωμαίοις ὄφελος ἐκ τῆς παρεκτροπῆς γενέσθαι, οὔτε ἐκείνοις βλάβος.

LXXXIII. Ὅτι Καιπίων τοὺς μὲν πολεμίους οὐδὲν ὅ τι καὶ ἄξιον εἰπεῖν, τοὺς δὲ οἰκείους πολλὰ καὶ δεινὰ ἔδρασεν, ὥστε καὶ κινδυνεῦσαι ὑπ᾽ αὐτῶν ἀπολέσθαι. χαλεπῶς τε γὰρ αὐτοῦ καὶ τραχέως τοῖς τε ἄλλοις, καὶ μάλιστα τοῖς ἱππεῦσι χρωμένου, πολλοὶ πολλὰ καὶ ἄτοπα ταῖς νυξὶν ὅτι μάλιστα διέσκωπτον καὶ διεθρόουν, καὶ ἐφ᾽ ὅσον γε ἐκεῖνος διὰ τοῦτ᾽ ἠγανάκτει ἐπὶ πλεῖον ἐτώθαζον, ὅπως ἐξοργίζοιτο. ὡς οὖν τὸ πραττόμενον ἔνδηλον ἦν, ὑπεύθυνος δὲ οὐδεὶς εὑρίσκετο, ὑποτοπήσας ὑπὸ τῶν ἱππέων αὐτὸ γίγνεσθαι, καὶ ἐς οὐδένα τρέψαι δυνηθεὶς τὴν αἰτίαν, πᾶσιν αὐτοῖς τὴν ὀργὴν ἔφερεν· καὶ ἐκέλευσεν αὐτοὺς ἑξακοσίους ὄντας τὸν ποταμὸν, παρ᾽ ᾧ ἐστρατοπεδεύοντο, μετὰ μόνων ἱπποκόμων διαβῆναι, καὶ ἐκ τοῦ ὄρους, ἐφ᾽ ᾧ ὁ Οὐϊρίαθος ηὐλίζετο ξυλίσασθαι.

2. Προὔπτου δὲ δὴ τοῦ κινδύνου πᾶσιν ὄντος, οἱ χιλίαρχοι, καὶ οἱ ὑποστράτηγοι, ἐδέοντο αὐτοῦ μὴ ἀπολέσαι σφᾶς. οἱ δὲ ἱππεῖς ὀλίγον ἐπισχόντες, ὡς καὶ ἐκείνων αὐτοῦ ἀκούσοντος, ἐπειδὴ μηδὲν ἐνεδίδου, ἱκετεῦσαι μὲν αὐτὸν ἀπηξίωσαν, οὗπερ που καὶ τὰ μάλιστα ἐγλίχετο· διολέσθαι δὲ μᾶλλον, ἤ τι

Digitized by Google

ἐπιεικὲς φθέγξασθαι πρὸς αὐτὸν ἐλόμενοι, ὥρμησαν ἐπὶ τὸ τεταγμένον· καὶ αὐτοῖς τό τε τῶν συμμάχων ἱππικὸν, καὶ ἄλλοι ἐθελονταὶ συνεξῆλθον. καὶ τόν τε ποταμὸν διέβησαν, καὶ τὴν ὕλην ταμόντες, περὶ τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ παρενέβαλον, ὡς καὶ καταπρήσοντες αὐτόν· κἂν κατεκαύθη, εἰ μὴ προεξέφυγεν.

LXXXIV. Ὅτι ὁ Κλαύδιος πολλὰ ἂν καὶ ἄτοπα ὑπὸ τραχύτητος εἰργάσατο, εἰ μήπηρ ὁ συνάρχων αὐτοῦ Κύϊντος ἐκώλυσεν. ἐπιεικὴς γὰρ ὢν καὶ ἐναντιωτάτην αὐτῷ φύσιν ἔχων, ὀργῇ μὲν οὐδέν οἱ ἀντέπραξεν· ἐνδιδοὺς δέ πῃ καὶ πράως πως αὐτῷ χρώμενος οὕτως αὐτὸν μετεχειρίσατο, ὥστε ἐλάχιστα πικράνασθαι.

LXXXV. Ὅτι ὁ Φούριος ἐξήγαγεν ἐν τοῖς ὑποστρατήγοις τὸν Πομπήϊον καὶ τὸν Μέτελλον, καίπερ καὶ ἑαυτῷ καὶ ἀλλήλοις ἐχθροὺς ὄντας, ὅπως ὡς καὶ μέγα τι πράξων τόν τε ἔλεγχον τῶν ἔργων ἀκριβῆ ποιήσηται, καὶ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἀρετῆς καὶ παρὰ ἀκόντων σφῶν λάβῃ.

LXXXVI. Ὅτι ὁ Γράκχος ὁ Τιβέριος ἐτάραξε τὰ τῶν Ῥωμαίων, καίπερ καὶ γένους ἐς τὰ πρῶτα πρὸς τὸν πάππον τὸν Ἀφρικανὸν ἀνήκων, καὶ φύσει ἀξίᾳ αὐτοῦ χρώμενος, τά τε τῆς παιδείας ἔργα ἐν τοῖς μάλιστα ἀσκήσας, καὶ φρόνημα μέγα ἔχων. ὅσῳ γὰρ πλείω καὶ ἰσχυρότερα ταῦτα ἐκέκτητο, μᾶλλον ἐς φιλοτιμίαν ἀπ' αὐτῶν προήχθη. καὶ ἐπειδὴ ἅπαξ ἔξω τοῦ βελτίστου παρετράπη, καὶ ἄκων ἐς τὸ κάκιστον ἐξώκειλεν.

Digitized by Google

2. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτῷ τὰ τῶν Νουμαντίνων ἐπινίκια ἀπεψηφίσθη, καὶ αὐτὸς τιμηθήσεσθαι πρότερον, ἅτε καὶ πρυτανεύσας αὐτὰ, ἐλπίσας, οὐχ ὅπως τοιούτου τινὸς ἔτυχεν, ἀλλὰ καὶ προσεκινδύνευσεν ἐκδοθῆναι, ἔγνω καὶ τὰ πράγματα, οὐκ ἀπ' ἀρετῆς, οὐδὲ ἀπ' ἀληθείας, ἀλλ' ὥς που καὶ ἔτυχεν, ἐξεταζόμενα· ταύτην μὲν τὴν ὁδὸν τῆς δόξης ὡς οὐκ ἀσφαλῆ ἀφῆκε· τρόπον δέ τινα πρωτεῦσαι πάντως ἐπιθυμήσας, καὶ τοῦτο διὰ τοῦ ὁμίλου μᾶλλον ἢ τῆς βουλῆς ἐξεργάσασθαι προσδοκήσας, ἐκείνῳ προσέθετο.

LXXXVII. Ὅτι Μάρκος Ὀκταούϊος τῷ Γράκχῳ διὰ φιλονεικίαν συγγενικὴν ἑκὼν ἀντηγωνίζετο. καὶ ἐκ τούτου οὐδὲν μέτριον ἐπράττετο· ἀλλ' ἀντιφιλονεικοῦντες περιγενέσθαι μᾶλλον ἀλλήλων, ἢ τὸ κοινὸν ὠφελῆσαι, πολλὰ μὲν καὶ βίαια, ὥσπερ ἐν δυναστείᾳ τινὶ, ἀλλ' οὐ δημοκρατίᾳ, ἔπραξαν, πολλὰ δὲ καὶ ἄτοπα, ὥσπερ ἐν πολέμῳ τινὶ, ἀλλ' οὐκ εἰρήνῃ ἔπαθον. τοῦτο μὲν γὰρ εἷς πρὸς ἕνα, τοῦτο δὲ πολλοὶ κατὰ στάσεις, λοιδορίας τε ἐπαχθεῖς καὶ μάχας, οὐχ ὅτι κατὰ τὴν ἄλλην πόλιν, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ βουλευτηρίῳ τῇ τε ἐκκλησίᾳ ἐποιοῦντο. τῇ μὲν γὰρ προφάσει τῇ τοῦ νόμου χρώμενοι· τῷ δὲ ἔργῳ καὶ ἐς τὰ ἄλλα πάντα διασπευδόμενοι, ὥστε ἐν μηδενὶ ἀλλήλων ἐλαττοῦσθαι. κἀκ τούτου οὔτ' ἄλλο τι τῶν εἰθισμένων ἐν κόσμῳ συνέβαινεν, οὔθ' αἱ ἀρχαὶ τὰ νενομισμένα ἔπρασσον. τὰ δὲ δικαστήρια ἐπέπαυτο, καὶ συμβόλαιον οὐδὲν ἐγίγνετο. ἀλλ' ἥ τε ταραχὴ καὶ ἡ ἀκρισία πανταχοῦ πολλὴ ἦν· καὶ

Digitized by Google

ὄνομα πόλεως ἔφερον, στρατοπέδου δὲ οὐδὲν ἀπεῖχον.

LXXXVIII. Ὅτι ὁ Γράκχος τοῖς στρατευομένοις ἐκ τοῦ ὁμίλου νόμους τινὰς ἐπικουροῦντας ἔγραφε, καὶ τὰ δικαστήρια ἀπὸ τῆς βουλῆς ἐπὶ τοὺς ἱππέας μετῆγε, φύρων καὶ ταράσσων πάντα τὰ καθεστηκότα, ὅπως ἔκ γε τούτου ἀσφαλείας τινὸς ἐπιλάβηται. καὶ ὡς οὐδὲν οὐδὲ ἐνταῦθα αὐτῷ προεχώρει, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἐξόδῳ τῆς ἀρχῆς ἦν, καὶ ἔμελλεν ἀπαλλαγεὶς αὐτῆς αὐτίκα τοῖς ἐχθροῖς ὑποβληθήσεσθαι, ἐπεχείρησε καὶ ἐς τὸ ἐπιὸν ἔτος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ δημαρχῆσαι, καὶ τὸν πενθερὸν ὕπατον ἀποδεῖξαι, μηδὲν μήτ' εἰπεῖν, μήθ' ὑποσχέσθαι τισὶν ὀκνῶν. καὶ πενθίμην ἐσθῆτα πολλάκις ἐνεδύετο, τήν τε μητέρα καὶ τὰ παιδία ἐς τὸ πλῆθος παρῆγε συνδεόμενα.

LXXXIX. Ὅτι Σκιπίων Ἀφρικανὸς φιλοτιμίᾳ πλείονι παρὰ τὸ προσῆκον τό τε ἁρμόζον τῇ ἄλλῃ αὐτοῦ ἀρετῇ ἐχρῆτο. οὐκοῦν οὐδὲ τῶν ἀντιστασιασιῶν τις αὐτῷ θανόντι ἐφήσθη· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι, καίπερ βαρύτατον αὐτὸν σφίσι νομίζοντες εἶναι, ἐπόθησαν. χρήσιμόν τε γὰρ πρὸς τὰ κοινὰ ἑώρων, καὶ δεινὸν οὐδὲν οὐδ' ἂν σφεῖς παθεῖν ἀπ' αὐτοῦ προσεδόκων. ὑπεξαιρεθέντος δὲ τούτου, πάντα αὖθις τὰ τῶν δυνατῶν ἠλαττώθη, ὥστε ἐπ' ἀδείας τοὺς γεωνόμους πᾶσαν, ὡς εἰπεῖν, τὴν Ἰταλίαν πορθῆσαι.

2. Καί μοι ἐς τοῦτο ὅτι μάλιστα ἀποσκῆψαι δοκεῖ τό τε πλῆθος τῶν λίθων, τῶν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ

Digitized by Google

κατενεχθέντων καὶ ἐς ναῦς γέ τινας ἐμπεσόντων, καὶ ἀνθρώπους ἀποκτεινάντων, καὶ τὰ δάκρυα τοῦ Ἀπόλλωνος. ἔκλαυσε γὰρ, ἔκλαυσεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, ὥστε τοὺς Ῥωμαίους κατακόψαι τε τὸ βρέτας, καὶ καταποντῶσαι ἐκ συμβουλῆς μάντεων ψηφισθῆναι.

XC. Ὅτι ὁ Γράκχος τὴν μὲν γνώμην ὁμοίαν τῷ ἀδελφῷ εἶχεν, πλὴν καθόσον ἐκεῖνος μὲν ἀπ᾽ ἀρετῆς ἐς φιλοτιμίαν, καὶ ἐξ αὐτῆς ἐς κακίαν ἐξώκειλεν, οὗτος δὲ ταραχώδης τε φύσει ἦν καὶ ἑκὼν ἐπονηρεύετο. τῇ δὲ δὴ παρασκευῇ τῶν λόγων πολὺ αὐτοῦ προέφερε. καὶ διὰ ταῦτα ταῖς τε ἐπινοίαις κακοτροπωτέραις, καὶ ταῖς τόλμαις προχειροτέραις, τῇ τε αὐθαδείᾳ πλείονι πρὸς πάντα ὁμοίως ἐχρῆτο. πρῶτός τε ἐν τοῖς συλλόγοις μεταξὺ δημηγοριῶν ἐβάδιζε, καὶ τὸν βραχίονα πρῶτος ἀπεγύμνωσεν, ὥστε μηδέτερον κακὸν αὐτῶν ἐξ ἐκείνου νομισθῆναι. καὶ ἐπειδή γε πολλῇ μὲν πυκνότητι ἐνθυμημάτων, πολλῇ δὲ καὶ σφοδρότητι ὀνομάτων ἐπίπαν ἐδημηγόρει, καὶ ἐκ τούτου οὔτε κατέχειν ῥᾳδίως ἑαυτὸν ἐδύνατο, καὶ ἐπειδὴ πολλάκις ἐς ἃ οὐκ ἤθελεν εἰπεῖν ἐξεφέρετο, αὐλητὴν ἐπήγετο. καὶ παρ᾽ ἐκείνου ὑπαυλοῦντός οἱ ἐρρυθμίζετο καὶ ἐμετρίαζεν, ἢ καὶ εἴ πῃ καὶ ὣς ἐξέπιπτεν καθίστατο.

2. Τοιοῦτος οὖν δή τις ὢν τῇ τε πολιτείᾳ ἐπέθετο. καὶ οὐδὲν ἀπώμοτον οὔτ᾽ εἰπεῖν οὔτε πρᾶξαι προσποιούμενος, μέγιστος δι᾽ ἐλαχίστου παρά τε τῷ ὁμίλῳ καὶ τοῖς ἱππεῦσιν ἐγένετο. τό τε γενναῖον καὶ τὸ βουλεῦον πᾶν, εἰ ἐπὶ πλεῖον ἐβεβιώκει. * νῦν

Digitized by Google

δ᾽ ὑπὸ τῆς πολλῆς δυναστείας ἐπίφθονος καὶ τοῖς στασιώταις γενόμενος, ταῖς ἑαυτοῦ τέχναις ἐσφάλη.

XCI. Ὅτι αἱ ἱέρειαι τὸ πλεῖστον αὗται τοῦ τε ὀλέθρου καὶ τῆς αἰσχύνης ὦφλον, συχνοῖς δὲ δὴ καὶ ἄλλοις μεγάλων κακῶν αἴτιαι ἐγένοντο. ἥ τε πόλις ἅπασα ἀπ᾽ αὐτῶν ἐταράχθη. ἐκλογιζόμενοι γὰρ ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ἄχραντα, καὶ τὰ ὑπὸ τῆς θρησκείας ἅγια, ἔκ τε τοῦ φόβου τῆς τιμωρίας κόσμια, ἐλυμάνθη, οὐδὲν ὅ τι οὐχ ὑπετόπουν τῶν αἰσχίστων καὶ ἀνοσιωτάτων δύνασθαι γενέσθαι. καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὰς κολάσεις οὐ μόνων τῶν ἐλεγχθέντων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων πάντων τῶν αἰτιαθέντων, μίσει τοῦ συμβεβηκότος, ἐποιήσαντο. ὅθεν οὐκ ἐκ γυναικείας αἰτίας ἀλγεῖν, ἀλλ᾽ ἐκ δαιμονίας τινὸς ὀργῆς σύμπαντα κατ᾽ αὐτὰς συμβῆναι ἔδοξεν.

XCII. Ὅτι τρεῖς ἅμα ἠνδρώθησαν· καὶ αὐτῶν Μαρκία μὲν αὐτή τε καθ᾽ αὑτὴν καὶ πρὸς ἕνα τινὰ ἱππέα ᾐσχύνθη. κἂν διέλαθεν, εἰ μήπερ ἡ ζήτησις ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπὶ πλεῖον ἀρθεῖσα καὶ ἐκείνην προσκατέλαβεν. Αἰμιλία δὲ καὶ Λικιννία πλῆθος ἐραστῶν ἔσχον, καὶ δι᾽ ἀλλήλων ὑβρίζοντο. τὸ μὲν γὰρ πρῶτον ὀλίγοις τισὶν ἰδίᾳ καὶ δι᾽ ἀποῤῥήτων ὥς καὶ μόνῳ ἑκάστῳ συνεγίγνοντο· ἔπειτα αὐταί τε πάντα τὸν καὶ ὑποπτεῦσαι μηνῦσαι τέ τι δυνάμενον ἐς σιωπὴν ἀναγκαίαν μισθῷ τῆς ὁμιλίας προκατελάμβανον. καὶ οἱ προδιειλεγμένοι σφίσι ταῦθ᾽ ὁρῶντες ἔφερον, ἵνα μὴ κατάφωροι τῇ ἀγανακτήσει γένωνται. ὥστε καὶ καθ᾽ ἕνα καὶ κατὰ πολλούς, τοῦτο μὲν ἰδίᾳ, τοῦτο δὲ καὶ κοινῇ, τοῖς τε ἄλλοις ὁμιλεῖν,

Digitized by Google

καὶ τῷ μὲν τῆς Αἰμιλίας ἀδελφῷ τὴν Λικιννίαν, τῷ δὲ ταύτης τὴν Αἰμιλίαν συνεῖναι.

2. Καὶ ταῦτα μὲν οὖν γιγνόμενα ἐπὶ πλεῖστον ἔλαθεν. καὶ πολλῶν μὲν ἀνδρῶν, πολλῶν δὲ καὶ γυναικῶν, καὶ ἐλευθέρων, καὶ δούλων συγγιγνωσκόντων, ὅμως ὅπως ἐπὶ μακρότατον ἔλαθε· πρὶν δὴ Μάνιός τις, ὅσπερ που καὶ τοῦ παντὸς κακοῦ πρῶτος καὶ ὑπηρέτης καὶ συνεργὸς ἐγεγόνει, κατεμήνυσεν αὐτὸ, ὅτι μήτε ἐλευθερίας, μήτ' ἄλλου μηδενὸς ὧν ἤλπισεν ἔτυχε. Καὶ ἦν γὰρ οὐ προσαγορεῦσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ διαβαλεῖν συγκροῦσαί τέ τινας δεινότατος.

XCIII. Ὅτι τῷ Μάρκῳ Δρούσῳ ἦν μέν που καθ' αὐτὰ ταῦτα δόξαν αὐτῷ φέροντα. πρὸς δὲ δὴ τὴν τοῦ Κάτωνος συμφορὰν, καὶ ὅτι καὶ ἐπιεικείᾳ πολλῇ πρὸς τοὺς στρατιώτας ἐχρήσατο, τήν τε κατόρθωσιν ἐπὶ πλεῖον τῆς ἀληθείας πεποιῆσθαι ἔδοξε, καὶ εὔκλειαν μείζω τῶν ἔργων ἐκτήσατο.

XCIV. Ὅτι ὁ Μάριος ἦν μὲν γὰρ καὶ τἄλλως καὶ στασιώδης καὶ ταραχώδης, καὶ παντὸς μὲν τοῦ συρφετώδους, ἀφ' οὗπερ καὶ ἐπεφύκει, φίλος, παντὸς δὲ τοῦ γενναίου καθαιρέτης. καὶ γὰρ εἰπεῖν τι καὶ ὑποσχέσθαι καὶ ψεύσασθαι καὶ ἐπιορκῆσαι, ἐν ᾧ πλεονεκτήσειν ἤλπιζεν, ἑτοιμότατα ἐτόλμα. τό τε συκοφαντῆσαί τινα τῶν ἀρίστων, καὶ τὸ ἐπαινέσαι αὖ τῶν κακίστων ἐν παιδιᾷ ἐτίθετο. καί μοι μηδεὶς θαυμάσῃ εἰ τοιοῦτός τις ὢν ἐπὶ πλεῖστον ἔλαθεν ἐφ' οἷς ἐκακούργει. ἔκ τε γὰρ τῆς περιτεχνήσεως καὶ

Digitized by Google

ἐκ τῆς τύχης, ἢ παράπαν τὰ πρῶτα ἀγαθῇ ἐχρήσατο, καὶ ἀρετῆς δόξαν ἐκτήσατο.

XCV. Ὅτι τὸν Μέτελλον καὶ δι' ἐκεῖνο ῥᾶον διαβαλεῖν ὁ Μάριος ἠδυνήθη, ὅτι ὁ μὲν ἔν τε τοῖς εὐπατρίδαις ἐξητάζετο, καὶ τὰ τοῦ πολέμου ἄριστα διεχείριζεν, αὐτὸς δὲ ἐξ ἀφανεστάτου καὶ ἀδηλοτάτου ἐς τὸ μέσον παριέναι ἤρχετο. (οἱ γὰρ πολλοὶ ἑτοίμως τὸν μὲν ὑπὸ τοῦ φθόνου καθῄρουν, τὸν δὲ πρὸς τὰς ἐπαγγελίας ηὖξουν) καὶ μάλισθ' ὅτι ἐλογοποιήθη, τὸν Μέτελλον παριεμένῳ τότε πρὸς τὰς ἀρχαιρεσίας τῷ Μαρίῳ εἰπεῖν, ὅτι ἀγαπᾶν ὀφείλεις ἂν μετὰ τοῦ υἱέος μου (μειράκιον δὲ ἐκεῖνο ἦν) ὑπατεύσεις.

XCVI. Ὅτι τῷ Μετέλλῳ ἤχθετο ὁ Γαύδας, ὅτι μήτε τοὺς αὐτομόλους, μήτε φρουρὰν στρατιωτῶν Ῥωμαίων αἰτήσας παρ' αὐτοῦ ἔλαβεν, ἢ καὶ ὅτι ἐγγὺς αὐτοῦ οὐκ ἐκαθέζετο· ὅπερ ὡς πλήθει τοῖς τε βασιλεῦσι, καὶ τοῖς δυνάσταις παρὰ τῶν ὑπάτων ἐδίδοτο.

XCVII. Ὅτι Τολόσσαν πρότερον μὲν ἔνσπονδον οὖσαν τοῖς Ῥωμαίοις, στασιάσασαν δὲ πρὸς τὰς τῶν Κίμβρων ἐλπίδας, ὡς καὶ τοὺς φρουροὺς δεθῆναι, προκατέσχον νυκτὸς ἐξαπίνης ὑπὸ τῶν ἐπιτηδείων ἐσαχθέντες, καὶ τὰ ἱερὰ διήρπασαν, καὶ ἄλλα χωρὶς χρήματα πολλὰ ἔλαβον· τὸ γὰρ χωρίον ἄλλως τε παλαιόπλουτον ἦν, καὶ τὰ ἀναθήματα ἃ ποτε οἱ Γαλάται οἱ μετὰ Βρέννου στρατεύσαντες ἐκ τῶν Δελφῶν ἐσύλησαν εἶχεν. οὐ μέν τοι ἀξιόλογόν τι ἀπ' αὐτῶν τοῖς οἴκοι Ῥωμαίοις περιεγένετο, ἀλλ'

Digitized by Google

αὐτοὶ ἐκεῖνοι τὰ πλείω ἐσφετερίσαντο. καὶ ἐπὶ τούτῳ συχνοὶ εὐθύνθησαν.

XCVIII. Ὅτι ὁ Σερουΐλιος ὑπὸ τοῦ πρὸς τὸν συνάρχοντα φθόνου τὰ μὲν ἄλλα ἐξ ἴσου οἱ ἐπετέτραπτο, τῷ δὲ δὴ ἀξιώματι οἷα ὑπατεύοντος αὐτοῦ ἠλαττοῦτο. πολλῶν δὲ κακῶν αἴτιος τῷ στρατεύματι ἐγένετο. καὶ μετὰ θάνατον Σκαύρου τὸν Σερουΐλιον μετεπέμψατο. ὁ δὲ ἀπεκρίνατο τὴν ἑαυτοῦ ἑκάτερον δεῖν φυλάττειν. εἶτα ἐλπίσας τὸν Μάλλιον καθ' ἑαυτόν τι κατορθώσειν, ἐφθόνησεν αὐτῷ μὴ μόνος εὐδοκιμήσῃ.

2. Καὶ ἦλθε μὲν πρὸς αὐτὸν, οὔτε δὲ ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ ηὐλίσατο, οὔτε τι βούλευμα κοινὸν ἐποιήσατο. ἀλλ' ὡς καὶ πρότερος αὐτοῦ τοῖς Κίμβροις συμμίξων, τήν τε δόξαν τοῦ πολέμου πᾶσαν ἀποισόμενος ἐν μέσῳ ἱδρύθη. καὶ τὸ μὲν πρῶτον φοβεροὶ καὶ ὥς τοῖς πολεμίοις, μέχρι οὗ ἡ διαφορὰ αὐτῶν ἐλάνθανεν, ἐγίγνοντο, ὥς καὶ ἐς ἐπιθυμίαν σπονδῶν αὐτοὺς προαγαγεῖν. ὡς δὲ πρὸς Μάλλιον ὑπατεύοντα διεκηρυκεύσαντο, ὁ Σερουΐλιος ἠγανάκτησεν, ὅτι μὴ πρὸς ἑαυτὸν ἐπρεσβεύσαντο· καὶ οὔτε τι συμβατικὸν ἀπεκρίνατο, ὀλίγου τε καὶ τοὺς πρεσβευτὰς διέφθειρεν.

XCIX. Ὅτι οἱ στρατιῶται τὸν Σερουΐλιον ἠνάγκασαν πρὸς Μάλλιον ἐλθεῖν, καὶ μετ' αὐτοῦ βουλεύσασθαι περὶ τῶν παρόντων. τοσούτου δὲ ὁμοφρονῆσαι ἐδέησαν, ὥστε καὶ ἐχθίους ἢ πρόσθεν ἦσαν ἐκ τῆς συνουσίας ἐγένοντο. ἔς τε γὰρ φιλονει-

Digitized by Google

κίαν καὶ λοιδορίας προσαχθέντες, αἰσχρῶς διελύθησαν.

C. Ὅτι Γναῖος Δομίτιος δίκην τῷ Σκαύρῳ λαχὼν, ἔπειτα ἐπειδὴ τῶν οἰκετῶν τις προσελθὼν αὐτῷ πολλὰ καὶ χαλεπὰ κατὰ τοῦ δεσπότου μηνύσειν ὑπέσχετο, οὐκ ἐπολυπραγμόνησε, καὶ προσέτι συλλαβὼν αὐτὸν παρέδωκε τῷ Σκαύρῳ.

CI. Ὅτι Πούπλιος Λικίννιος Νερούας στρατηγῶν ἐν τῇ νήσῳ, καὶ μαθὼν ὅτι οὐκ ἐν δίκῃ τινὰ περὶ τοὺς δούλους γίγνοιτο, ἢ καὶ λημμάτων ἀφορμὰς ζητῶν (καὶ γὰρ ἦν οὐκ ἄδωρος; περιήγγειλεν ἀφικνεῖσθαι πρὸς ἑαυτὸν πάντας τοὺς αἰτιωμένους τι τοὺς δεσπότας σφῶν, ὡς καὶ βοηθήσων αὐτοῖς. ἐξ οὖν τούτου καὶ ἐκείνων τε πολλοὶ συνιστάμενοι, οἱ μὲν ἀδικεῖσθαί τι ἔλεγον, οἱ δὲ καὶ ἄλλό τι τοῖς δεσπόταις ἐνεκάλουν· νομίζοντες καιρὸν εἰληφέναι τοῦ πάντα ὅσα ἐβούλοντο αὐτοὺς ἀναιμωτεὶ διαπράξασθαι. καὶ οἱ ἐλεύθεροι συμφρονήσαντες ἀνθίσταντο σφίσι, καὶ οὐδαμοῦ ἠφίεντο.

2. Φοβηθεὶς οὖν ὁ Λικίννιος τὴν σύστασιν αὐτῶν ἑκατέρων, μὴ καὶ μέγα τι δεινὸν ὑπὸ τῶν ἐλαττωθέντων γένηται, οὐδένα τῶν δούλων προσεδέξατο· ἀλλ' ἀπέπεμψεν αὐτοὺς ὡς μηδὲν κακὸν πεισομένους, ἢ μηδέν γ' ἔτι ταράξαι τῷ διασκεδασθῆναι δυνησομένους. οἱ δὲ δείσαντες τοὺς δεσπότας, ὅτι καὶ τὴν ἀρχὴν ἐπικαλέσαι τι αὐτοῖς ἐτόλμησαν, συνεστράφησαν καὶ κοινολογησάμενοι πρὸς λῃστείας ἐτράποντο.

CII. Ὅτι τῶν βαρβάρων ἡττημένων, καὶ συχνῶν

Digitized by Google

ἐν τῇ μάχῃ πεσόντων, ὀλίγοι διεσώθησαν. ἐφ᾽ ᾧπερ ὁ Μάριος, τούτους παραμυθούμενός τε ἅμα καὶ ἀμειβόμενος, πᾶσαν αὐτοῖς τὴν λείαν ἐπευωνίσας ἀπέδοτο, ὅπως μηδὲν δόξῃ προῖκα κεχαρίσθαι. καὶ ἀπ᾽ αὐτῶν ὁ Μάριος, καίπερ ἐν τῷ πλήθει μόνῳ πρότερον, ὅτι ἐξ αὐτοῦ γεγονὼς ἦν, καὶ ὅτι ὑπ᾽ αὐτοῦ ηὔξητο, εὖ φερόμενος, τότε καὶ τοὺς εὐπατρίδας ὑφ᾽ ὧν ἐμισεῖτο ἐξενίκησεν, ὥστε πρὸς πάντων ὁμοίως καὶ ἐπαινεῖσθαι. τήν τε ἀρχὴν καὶ ἐς τὸ ἐπιὸν ἔτος, ὅπως καὶ τὰ λοιπὰ προσκατεργάσηται, παρ᾽ ἑκόντων καὶ ὁμογνωμονούντων αὐτῶν ἔλαβεν.

CIII. Ὅτι ὡς ἅπαξ ἐπέσχον, πολὺ τοῦ θυμοῦ οἱ Κίμβροι παρελύθησαν, κἀκ τούτου καὶ ἀμβλύτεροι, καὶ ἀσθενέστεροι, καὶ ταῖς ψυχαῖς καὶ τοῖς σώμασιν ἐγένοντο. αἴτιον δὲ ὅτι ἔν τε οἰκίαις ἐκ τῆς πρόσθεν ὑπαιθρίου διαίτης κατέλυον, καὶ λουτροῖς θερμοῖς ἀντὶ τῆς πρόσθεν ψυχρολουσίας ἐχρῶντο, καρυκείας τε καὶ ἡδυσμάτων ἐπιχωρίων διεπίμπλαντο, κρέα πρότερον ὠμὰ σιτούμενοι, καὶ τῷ οἴνῳ τῇ τε μέθῃ κατακορεῖς παρὰ τὸ ἔθος ἐγίγνοντο. ταῦτα γάρ τό τε θυμοειδὲς αὐτῶν πᾶν ἐξέκοψε, καὶ τὰ σώματα ἐθήλυνεν, ὥστε μήτε τοὺς πόνους ἔτι, μήτε τὰς ταλαιπωρίας, μὴ καῦμα, μὴ ψῦχος, μὴ ἀγρυπνίαν φέρειν.

CIV. Ὅτι οἱ Μεσσήνιοι νομίσαντες μηδὲν δεινὸν πείσεσθαι, πάντα τὰ πλείστου ἄξια καὶ τιμιώτατα ἐκεῖσε ὑπεξέθεντο. μαθὼν δὲ τοῦτο Ἀθηνίων, (ὅσπερ που τὸ μέγιστον κράτος τῶν λῃστευόντων Κίλιξ ὢν εἶχεν) ἐπέθετο αὐτοῖς δημοτελῆ τινα ἑορτὴν

Digitized by Google

ἐν τῷ προαστείῳ ἄγουσι· καὶ ἐκείνων τε πολλοὺς σκεδασθέντας ἀπέκτεινε, καὶ τὴν πόλιν ὀλίγου κατὰ κράτος εἷλεν. χωρίον δέ τι Μάκελλαν εὐερκὲς τειχισάμενος ἰσχυρῶς τὴν γῆν ἐκακούργει.

CV. Ὅτι Πούπλιον Φούριον γραφέντα ἐφ' οἷς δημαρχήσας ἐπεποιήκει, ἀπέκτειναν ἐν αὐτῇ τῇ ἐκκλησίᾳ οἱ Ῥωμαῖοι, ἀξιώτατον μὲν που ἀπολέσθαι ὄντα (καὶ γὰρ ταραχώδης ἦν, καὶ τῷ Σατουρνίνῳ καὶ τῷ Γλαυκίῳ πρῶτοις συστὰς μετεβάλετο, καὶ πρὸς τοὺς ἀντιστασιώτας αὐτῶν αὐτομολήσας σφίσι συνεπέθετο) οὐ μέντοι καὶ προσήκοντα τούτῳ τῷ τρόπῳ φθαρῆναι. καὶ τούτῳ μὲν ἐν δίκῃ δή τινι γεγονέναι ἔδοξεν.

CVI. Ὅτι τοῦ Ῥουτιλίου ἀγαθοῦ ὄντος ἀνδρὸς ἀδικώτατα κατεψηφίσαντο. ἐσήχθη γὰρ ἐς δικαστήριον ἐκ κατασκευασμοῦ τῶν ἱππέων, ὡς δωροδοκήσας Κυΐντῳ Μουκίῳ, καὶ ἐζημιώθη ὑπ' αὐτῶν χρήμασι. ταῦτα δὲ ἐποίησαν θυμῷ φέροντες, ὅτι πολλὰ περὶ τὰς τελωνείας πλημμελοῦντας ἐπέσχεν.

CVII. Ὅτι ὁ Ῥουτίλιος ἀπελογήσατο μὲν γενναιότατα, καὶ οὐδὲν ὅ τι οὐκ εἶπεν, ὧν ἀνὴρ ἀγαθὸς συκοφαντούμενος, καὶ πολὺ πλεῖον τὰ τῶν κοινῶν ἢ τὰ ἑαυτοῦ ὀδυρόμενος, φθέγξαιτο· ἑάλω δὲ, καὶ τῆς γε οὐσίας εὐθὺς ἐξέστη. ἐξ οὗπερ οὐχ ἥκιστα ἐφωράθη μηδὲν οἱ προσήκουσαν καταδίκην ὀφλήσας. πολλῷ τε γὰρ σμικρότερα κεκτημένος εὑρέθη, ἢ οἱ κατήγοροι ἐκ τῆς Ἀσίας αὐτὸν ἐσφετερίσθαι ἐπεκάλουν· καὶ πάντα ἐκεῖνα ἐς δικαίας καὶ νομίμους ἀρχὰς τῆς κτήσεως ἀνήγαγεν.

Digitized by Google

2. Οὕτω μὲν ἐπηρεάσθη· καί τινα ὁ Μάριος αἰτίαν τῆς ἁλώσεως αὐτοῦ ἔσχεν. ἀρίστῳ γὰρ καὶ εὐδοκιμωτάτῳ αὐτῷ ὄντι ἐβαρύνετο. διόπερ καὶ ἐκεῖνος τῶν τε πραττομένων ἐν τῇ πόλει καταγνοὺς, καὶ ἀπαξιώσας τοιούτῳ ἔτι ἀνθρώπῳ συζῆσαι, ἐξεχώρησε μηδενὸς ἀναγκάζοντος, καὶ ἐς αὐτήν γε τὴν Ἀσίαν ἐλθὼν, τέως μὲν ἐν Μιτυλήνῃ διῆγεν. ἔπειτα ἐκείνης ἐν τῷ Μιτριδατικῷ πολέμῳ κακωθείσης, ἐς Σμύρναν μετῳκίσθη· κἀνταῦθα κατεβίω, οὐδὲ ἠθέλησεν ἐπανελθεῖν οἴκαδε. καὶ οὐδέν γε παρὰ τοῦτο ἧττον, οὔτε ἐν εὐκλείᾳ, οὔτε ἐν περιουσίᾳ ἐγένετο. πολλὰ μὲν γὰρ αὐτῷ καὶ ὁ Μούκιος, πλεῖστα δὲ καὶ δῆμοι καὶ βασιλεῖς ὅσοι ποτὲ ἐπεπείραντο αὐτοῦ ἐχαρίσαντο, ὥστε πολὺ πλείω αὐτὸν τῆς ἀρχαίας οὐσίας ἔχειν.

CVIII. Ὅτι ὁ υἱὸς ὁ τοῦ Μετέλλου οὕτω καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ πάντας ὑπὲρ τοῦ τὸν πατέρα κατελθεῖν ἱκέτευεν, ὥστε καὶ Πῖος, τοῦτ᾽ ἔστιν, εὐσεβὴς ἐπονομασθῆναι.

CIX. Ὅτι ὁ Φούριος ἔχθραν τῷ Μετέλλῳ οὕτως ἔσχεν, ὅτι τὸν ἵππον αὐτοῦ τιμητεύων ἀφείλετο. ἦσαν γὰρ καὶ ἄλλοι τινὲς στασίαρχοι· τὸ δὲ δὴ πλεῖστον κράτος τῶν μὲν Μάρκος, τῶν δὲ Κύϊντος εἶχον, δυναστείας τε ἐπιθυμηταὶ, καὶ φιλοτιμίας ἄπληστοι, καὶ ἀπ᾽ αὐτῶν καὶ ἐς τὸ φιλόνεικον προπετέστατοι ὄντες. καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τοῦ ὁμοίου ἐκέκτηντο. προέφερε δὲ Δροῦσος μὲν τῷ γένει καὶ τῷ πλούτῳ, τῇ τε ἐς τοὺς ἀεὶ δεομένους αὐτοῦ ἀφειδῶς ἀναλώσει. ὁ δὲ τῷ τε θράσει πολλῷ καὶ τῇ τόλμῃ, ταῖς τε προεπι-

Digitized by Google

βουλαῖς, καὶ ταῖς ὑπ᾽ αὐτὰ τὰ πράγματα κακοηθείαις. ὅθεν οὐκ ἀπεικότως τὰ μὲν ἐκ τῶν ὁμοίων, τὰ δὲ ἐκ τῶν διαφόρων ἀντίῤῥοποι τρόπον τινὰ ἀλλήλοις ὄντες, τὴν στάσιν ἐπὶ πλεῖστον ἤγειραν, ὥστε αὐτὴν καὶ ἀποθανόντων αὐτῶν μεῖναι.

CX. Ὅτι ὁ Δροῦσος καὶ ὁ Καιπίων ἰδίαν ἀλλήλοις ἔχθραν ἐκ φιλίας πολλῆς καὶ γάμων ἐπαλλαγῆς ποιησάμενοι, καὶ ἐς τὰ πολιτικὰ αὐτὴν προήγαγον.

CXI. Ὅτι ὁ Λοῦππος τοὺς εὐπατρίδας τοὺς συστρατευομένους οἱ, ὡς καὶ τὰ βουλεύματα αὐτοῦ τοῖς ἐναντίοις ἐξαγγέλλοντας, ὑποπτεύσας, ἐπέστειλε περὶ αὐτῶν τῇ βουλῇ, πρίν τι α . . . κἀκ τούτου οὐδ᾽ ἄλλως σφᾶς ὑπὸ τῆς στάσεως ἔχοντας ἔτι καὶ μᾶλλον συνέβαλε. κἂν ἐπὶ πλεῖον ἐταράχθησαν, εἰ μή τινες τῶν Μαρσῶν ἐφωράθησαν ἀναμιγνύμενοί το τοῖς προνομεύουσι τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἐς τὸ τάφρευμα ὡς καὶ σύμμαχοι σφῶν συνεισιόντες, καὶ πολυπραγμονοῦντες τά ἐν αὐτῷ καὶ λεγόμενα καὶ δρώμενα, καὶ τοῖς σφετέροις ἐξαγγέλλοντες· καὶ οὕτως ὀργιζόμενοι τοῖς εὐπατρίδαις ἐπαύσαντο.

CXII. Ὅτι ὁ Μάριος ὑποπτεύσας τὸν Λοῦππον καίπερ συγγενῆ ὄντα, φθόνῳ τε καὶ ἐλπίδι τοῦ καὶ ὕπατον ἕβδομον, ὡς καὶ μόνον ἂν τὰ παρόντα κατορθώσαντα, ἀποδειχθῆναι, τρίβειν ἐκέλευε. σφᾶς μὲν γὰρ καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἕξειν ἔλεγεν, ἐκείνους δὲ οὐ δυνήσεσθαι ἐπὶ πλεῖον, ἅτε τοῦ πολέμου ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν ὄντος, ἀνταρκέσαι.

CXIII. Ὅτι οἱ Πικένται τοὺς μὴ συναποστάντας σφίσιν ἐχειρώσαντο, καὶ τούτοις ἐν ἐπόψει τῶν

Digitized by Google

φίλων ἐνύβριζον, καὶ τῶν γυναικῶν τὰς κόμας σὺν τῷ δέρματι ἐκ τῶν κεφαλῶν ἀπέσπασαν.

CXIV. Ὅτι ὁ Κάτων τὸ ἀστικὸν καὶ ἀφηλικέστερον τὸ πλεῖον τοῦ στρατοῦ ἔχων, ἐς τὰ ἄλλα ἧττον ἔῤῥωτο· καί ποτε ἐπιτιμῆσαί σφισιν, ὅτι μήτε τὰ παραγγελλόμενα προθύμως ἤθελον, ἐπιτολμήσας, ὀλίγου κατεχώσθη βληθεὶς ὑπ᾽ αὐτῶν, καὶ ἐτεθνήκει γ᾽ ἂν εἰ λίθων εὐπορήκεσαν. ἐπειδὴ δὲ τὸ χωρίον, ἐν ᾧ συνειλέχατο, ἐγεώργητο, καὶ δίυγρον κατὰ τύχην ἦν, οὐδὲν ὑπὸ βώλων ἔπαθεν. συνελήφθη δὲ ὁ τῆς στάσεως ἄρξας Γάϊος Τίτιος ἀνὴρ ἀγοραῖος καὶ ἐκ δικαστηρίων τὸν βίον ποιούμενος, τῇ τε παῤῥησίᾳ μετὰ ἀναισχυντίας κατακορεῖ χρώμενος. καὶ ἐς τὸ ἄστυ ἐς τοὺς δημάρχους ἐπέμφθη, οὐκ ἐκολάσθη δέ.

CXV. Ὅτι πάντες τοὺς Ῥωμαίους ἐφόνευον κελεύσαντος Μιθριδάτου οἱ Ἀσιανοί· πλὴν καθόσον Τραλλιανοὶ οὐδένα ἀπέκτειναν, Θεόφιλον δέ τινα Παφλαγόνα ἐμισθώσαντο, ὥσπερ που ἧττον σφῶν ἀπόλλυσθαι μελλόντων, ἢ καὶ διαφέρον αὐτοῖς ὑφ᾽ ὅτου σφαγήσοιντο.

CXVI. Ὅτι οἱ Θρᾷκες ἀναπεισθέντες ὑπὸ τοῦ Μιθριδάτου τήν τε Ἤπειρον καὶ τἄλλα τὰ μέχρι τῆς Δωδώνης κατέδραμον, ὥστε καὶ τὸ τοῦ Διὸς ἱερὸν συλῆσαι.

CXVII. Ὅτι ὁ Κίννας ἐπειδὴ τάχιστα τὴν ἀρχὴν παρέλαβεν, οὐδὲν οὕτω τῶν πάντων ἐσπούδασεν, ὡς καὶ τὸν Σύλλαν ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐκβαλεῖν, πρόφασιν μὲν τὸν Μιθριδάτην ποιησάμενος, ἔργῳ

δὲ ἐπιθυμήσας αὐτὸν ἀπαρτῆσαί οἱ, ὅπως μὴ ἐγγύθεν ἐφεδρεύων ἐμποδὼν πρὸς ἃ ἔπραττε γένηται. καίτοι τοῦ Σύλλου σπουδῇ ἀπεδέδεικτο, καὶ οὐδὲν ὅ τι οὐ κατὰ γνώμην αὐτοῦ πράξειν ὑπέσχετο.

2. Ὁ γὰρ Σύλλας τήν τε ἀνάγκην τοῦ πολέμου ὁρῶν καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ γλιχόμενος, τά τε ἄλλα τὰ οἴκοι πρὸς τὸ ἐπιτηδειότατον ἑαυτῷ πρὶν ἐξορμηθῆναι κατεστήσατο, καὶ τὸν Κίνναν, Γνάϊον τέ τινα Ὀκταούϊον διαδόχους ἀπέφηνεν, ἐλπίσας μάλιστα ἂν οὕτω καὶ ἀπὼν ἰσχύσαι. τοῦτον μὲν γὰρ ἐπί τε ἐπιεικείᾳ ἐπαινούμενον ἠπίστατο, καὶ οὐδὲν παρακινήσειν ἐνόμιζεν. ἐκεῖνον δὲ εὖ μὲν ᾔδει κακὸν ἄνδρα ὄντα, οὐκ ἠθέλησε δὲ ἐκπολεμῶσαι, δυνάμενόν τέ τι καὶ αὐτὸν ἤδη, καὶ ἑτοίμως, ὥστε καὶ ἔλεγε, καὶ ὤμνυεν, ἔχοντα πᾶν ὁτιοῦν ὑπουργῆσαι. αὐτός τε οὖν καίτοι δεινότατος ὢν τάς τε γνώμας τῶν ἀνθρώπων συνιδεῖν, καὶ τὰς φύσεις τῶν πραγμάτων συλλογίσασθαι, πάνυ ἐν τούτῳ διεσφάλη, καὶ πόλεμον τῇ πόλει μέγαν κατέλειπεν.

CXVIII. Ὅτι Ὀκταούϊος φύσει βραδὺς ἦν πρὸς τὰ πολιτικά.

CXIX. Ὅτι ἐπειδὴ ὁ Κίννας τὸν νόμον τὸν περὶ τῆς καθόδου τῶν φυγάδων ἀνενεώσατο, ὁ Μάριος αἵ τε ἄλλοι οἱ σὺν αὐτῷ ἐκπεσόντες ἐσεπήδησαν ἐς τὴν πόλιν μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ κατὰ πάσας ἅμα τὰς πύλας· καὶ ἐκείνας τε ἔκλεισαν, ὥστε μηδένα διαδρᾶναι, καὶ πάντας τοὺς ἐντυγχάνοντας σφίσιν ἐξειργάσαντο, μηδένα αὐτῶν ἀποκρίνοντες, ἀλλὰ πᾶσιν αὐτοῖς ὁμοίως ὡς πολεμίοις χρώμενοι·

Digitized by Google

μάλιστα δὲ τοὺς τι ἔχοντας ἐπιθυμίᾳ χρημάτων ἔφθειρον, καὶ τούς τε παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας σφῶν ὕβριζον, ὥσπερ τινὰ ἀλλοτρίαν πόλιν ἠνδραποδισμένοι· καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν ἐλλογιμωτάτων ἐπὶ τὸ βῆμα ἀνετίθεσαν. καὶ ἦν τό τε θέαμα οὐδέν τι τοῦ ὀλέθρου αὐτῶν πρᾳότερον. τά τε γὰρ ἄλλα καὶ τοῖς ὁρῶσι προσπαρίστη νομίζειν, ὅτι ὅσα πολεμίων ἀκροστολίοις οἱ προπάτορες σφῶν ἐκεκοσμήκεσαν, ταῦτα τότε ταῖς τῶν πολιτῶν κεφαλαῖς ἀπεκοσμεῖτο.

2. Τοσαύτη γὰρ ἑνὶ λόγῳ ἥ τε ἐπιθυμία, καὶ ἡ ἀπληστία τῶν φόνων τὸν Μάριον κατέσχεν, ὥστε ἐπειδὴ τὸ πλεῖστον τῶν ἐχθρῶν ἀπεκτόνει, καὶ οὐκέτ' οὐδεὶς ὧν ἐξολέσαι ἐγλίχετο, ἐπὶ τὸν νοῦν ἅτε ἐν τοσαύτῃ ταραχῇ ἐπῄει, σύνθημα τοῖς στρατιώταις δοῦναι, σφάττειν πάντας ἑξῆς οἷς ἂν τῶν προσιόντων μὴ ὀρέξῃ τὴν χεῖρα. πρὸς γὰρ τοῦτο τὰ τῶν Ῥωμαίων πράγματα ἀφίκετο, ὥστε μὴ μόνον ἀκρίτως μηδ' ἀπ' ἔχθρας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν οὐκ ἔκτασιν τῆς ἐκείνου χειρὸς ἀπόλλυσθαι. καὶ (ἦν γὰρ ὥσπερ εἰκὸς ἔν τε ὄχλῳ καὶ ἐν θορύβῳ τοσούτῳ οὐδ' αὐτῷ τῷ Μαρίῳ ἐπιμελὲς, ἀλλ' οὐδὲ δυνατὸν οὐδ' εἰ πάνυ ἐβούλετο, κατὰ γνώμην τῇ χειρὶ χρῆσθαι) πολλοὶ κἀκ τούτου μάτην ἀπέθανον, οὓς οὐδαμῇ οὐδαμῶς ἀποκτεῖναι ἐδεῖτο. τὸ μὲν οὖν σύμπαν τῶν τε γὰρ ἀποθανόντων ἀνεξεύρετόν ἐστι. πέντε γὰρ ὅλαις ἡμέραις καὶ νυξὶν ἴσαις αἱ σφαγαὶ ἐγένοντο.

CXX. Ὅτι θυόντων τῶν Ῥωμαίων ἱσταμένου τοῦ ἔτους τὰ εἰσιτήρια, καὶ τῇ ἡγεμονίᾳ τὰς ἀρχὰς

Digitized by Google

κατὰ τὰ πάτρια ποιουμένων, ὁ υἱὸς Μαρίου δήμαρχόν τινα αὐθεντείᾳ ἀποκτείνας, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τοῖς ὑπάτοις ἔπεμψε, καὶ ἄλλον ἀπὸ τοῦ Καπιτωλίου κατεκρήμνισεν (ὅπερ οὐδεὶς ἄλλος ἐπεπόνθει) καὶ δύω στρατηγοὺς καὶ πυρὸς καὶ ὕδατος εἶρξεν.

CXXI. Ὅτι τοῦ Σύλλου τὸν Πειραιᾶ πολιορκοῦντος, ἐπιλειποῦς δὲ τῆς ὕλης, διὰ τὸ κόπτεσθαι τὰ πολλὰ τῶν ἔργων περικλώμενα τοῖς αὐτῶν βρίθεσι, καὶ πυρπολεῖσθαι βαλλόμενα συνεχῶς ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἐπεχείρησε τοῖς ἱεροῖς ἄλσεσι. καὶ τὴν Ἀκαδήμιαν ἔκειρε δενδροφορωτάτην τῶν προαστείων οὖσαν, καὶ τὸ Λύκειον.

CXXII. Ὅτι ἐπεὶ καὶ χρημάτων ἐδεῖτο πολλῶν, ἐκίνει τὰ τῆς Ἑλλάδος ἄσυλα, τοῦτο μὲν ἐξ Ἐπιδαύρου, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς Ὀλυμπίας τὰ κάλλιστα καὶ πολυτελέστατα τῶν ἀναθημάτων μεταπεμπόμενος. ὅτε καὶ τοῖς Ἀμφικτύοσιν ἔγραψεν ἐς Δελφοὺς, ὅτι τὰ χρήματα τοῦ Θεοῦ βέλτιον εἴη κομισθῆναι πρὸς αὐτόν· ἢ γὰρ φυλάξειν ἀσφαλέστερον, ἢ χρησάμενος ἀποδώσειν οὐκ ἐλάττω.

CXXIII. Ὅτι τὸν ἀργυροῦν πίθον, ὃς ἦν ὑπόλοιπος, διὰ βάρος καὶ μέγεθος οὐ δυναμένων ἀναλαβεῖν τῶν ὑποζυγίων, ἀναγκαζόμενοι κατακόπτειν τοῦτον οἱ Ἀμφικτύονες ἐς μνήμην ἐβάλοντο, τοῦτο μὲν Τίτον Φλαμινῖνον καὶ Μάνιον Ἀκύλιον, τοῦτο δὲ Αἰμίλιον Παῦλον· ὧν ὁ μὲν Ἀντίοχον ἐξελάσας τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ τοὺς Μακεδόνων βασιλεῖς καταπολεμήσαντες οὐ μόνον ἀπέσχοντο τῶν ἱερῶν τῶν

Digitized by Google

Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ δῶρα καὶ τιμὴν αὐτοῖς καὶ σεμνότητα πολλὴν προσέθεσαν.

2. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἀνδρῶν σωφρόνων, καὶ μεμαθηκότων σιωπῇ τοῖς ἄρχουσι παρέχειν τὰς χεῖρας, ἡγούμενοι κατὰ νόμον, αὐτοί τε ταῖς ψυχαῖς βασιλικοὶ, καὶ ταῖς διαίταις εὐσταλεῖς [ὄντες] μετρίοις ἐχρῶντο [καὶ τεταγμένοις ἀναλώμασι, τὸ] κολακεύειν τοὺς στρατιώτας αἴσχιον ἡγούμενοι τοῦ δεδιέναι τοὺς πολεμίους. οἱ δὲ τότε στρατηγοὶ βίᾳ τὰ πρωτεῖον οὐκ ἀρετῇ κτώμενοι, καὶ μᾶλλον ἐπ' ἀλλήλους δεόμενοι τῶν ὅπλων ἢ ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ἠναγκάζοντο δημαγωγεῖν. καὶ ἐν τῷ στρατηγεῖν τοῖς στρατευομένοις ἐς τὰς ἡδυπαθείας ἀνήλισκον, ὠνούμενοι τοὺς πόνους αὐτῶν. καὶ ἔλαθον ὤνιον τὴν πατρίδα ποιήσαντες ὅλην, ἑαυτοὺς δὲ δούλους τῶν κακίστων ἐπὶ τῷ τῶν βελτιόνων ἄρχειν. ταῦτα ἐξήλαυνε Μάριον, εἶτ' αὖθις τοὺς περὶ Σύλλαν κατήγαγε· ταῦτα Ὀκταουΐου τοὺς περὶ Κίνναν, ταῦτα Φλάκκου τοὺς περὶ Φιβρίαν αὐτόχειρας ἐποίησεν.

3. Ὧν οὐχ ἥκιστα Σύλλας ἔδωκεν ἀρχὰς, ἐπὶ τῷ διαφθείρειν καὶ μετακαλεῖν τοὺς ὑπ' ἄλλοις ταττομένους, αὐτὸς καταχορηγῶν ἐς τοὺς ὑπ' αὐτῷ καὶ δαπανώμενος· [ὥστε] ἅμα τοὺς ἄλλους μὲν ἐς προδοσίαν, τοὺς δὲ ὑπ' αὐτῷ [ἐς ἀσωτίαν] διαφθείρων, χρημάτων δεῖσθαι πολλῶν, καὶ μάλιστα καὶ ἐς τὴν πολιορκίαν τοῦ Πειραιέως.

CXXIV. Ὅτι ὁ Ἀριστίων, ὁ τὰς Ἀθήνας φρουρῶν, ἄνθρωπος ἦν ἐξ ἀσελγείας ὁμοῦ καὶ ὠμότητος ἔχων συγκειμένην τὴν ψυχὴν, καὶ τὰ χείριστα τῶν

Digitized by Google

Μιθριδατικῶν συνεῤῥυηκότα νοσημάτων καὶ παθῶν ἐς ἑαυτὸν ἀνειληφώς, καὶ πόλει, μυρίους μὲν πολέμους, πολλὰς δὲ τυραννίδας καὶ στάσεις διαπεφευγυίῃ πρότερον, ὥσπερ νόσημα θανατηφόρον ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς ἐπιγενόμενος. ὃς χιλίων δραχμῶν ὠνίου τοῦ μεδίμνου τῶν πυρῶν ὄντος ἐν ἄστει τότε, τῶν δὲ ἀνθρώπων σιτουμένων τὸ περὶ τὴν ἀκρόπολιν [φυόμενον] παρθένιον, ὑποδήματά τε καὶ ληκύθους ἑφθὰς ἐσθιόντων, αὐτὸς ἐνδελεχῶς πότοις μεθημερινοῖς καὶ κώμοις χρώμενος, καὶ πυῤῥιχίζων καὶ γελωτοποιῶν πρὸς τοὺς πολεμίους, τὸν μὲν ἱερὸν τῆς Θεοῦ λύχνον ἀπεσβηκότα διὰ σπάνιν ἐλαίου περιεῖδε, τῇ δὲ ἱεροφάντιδι πυρῶν ἡμίεκτον προσαιτούσῃ πεπέρεως ἔπεμψε· τοὺς δὲ βουλευτὰς καὶ ἱερεῖς ἱκετεύοντας οἰκτεῖραι τὴν πόλιν, καὶ διαλύσασθαι πρὸς τὸν Σύλλαν, τοξεύμασι βάλλων διεσκέδασεν.

CXXV. Ὅτι Ὁρτήσιος στρατηγικὸς ἀνὴρ καὶ πολεμικὰ ἠσκημένος.

CXXVI. Ὅτι Κίννα καὶ Κάρβωνος ἐν Ῥώμῃ τοῖς ἐπιφανεστάτοις ἀνδράσι χρωμένων παρανόμως καὶ βιαίως, πολλοὶ τὴν τυραννίδα φεύγοντες ὥσπερ ἐπὶ λιμένα τὸ τοῦ Σύλλου στρατόπεδον κατεφέροντο. καὶ περὶ αὐτὸν ὀλίγου χρόνου σχῆμα βουλῆς ἐγένετο.

CXXVII. Ὅτι ὁ ὑποστράτηγος Φλάκκου Φιβρίας ἐς Βυζάντιον ἐλθόντι αὐτῷ ἐστασίασεν. ἦν γὰρ ἐς πάντα δὴ τολμηρότατος καὶ προπετέστατος, δόξης τε ὁποιασοῦν ἐραστής, καὶ παντὸς τοῦ ἀμει-

Digitized by Google

νονος ὀλίγωρος. ἐξ ὧν που καὶ τότε, ἀφ᾽ οὗπερ ἀπῆρεν ἀπὸ τῆς Ῥώμης, ἀρετήν τε ἐς χρήματα καὶ σπουδὴν περὶ τοὺς στρατιώτας προσποιησάμενος, ἀνηρτήσατό τε αὐτοὺς, καὶ τῷ Φλάκκῳ συνέκρουσεν. ἠδυνήθη δὲ τοῦτο ποιῆσαι, ὅτι ἐκεῖνος χρημάτων τε ἄπληστος ἦν, καὶ οὐκ ἠγάπα τὰ περιγιγνόμενα σφετεριζόμενος· ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς τῶν στρατιωτῶν τροφῆς, ἔκ τε τῆς λείας, ἣν ἰδίαν ἑκάστοτε ἐνόμιζεν εἶναι, ἐχρηματίζετο.

CXXVIII. Ὅτι ἐπεὶ πρὸς τὸ Βυζάντιον ἀφίκοντο Φλάκκος καὶ Φιβρίας, καὶ ὁ Φλάκκος ἔξω τοῦ τείχους αὐτοὺς αὐλίσασθαι κελεύσας, ἐς τὴν πόλιν ἐσῆλθε. παραλαβὼν δὲ τοῦτο ὁ Φιβρίας, χρήματά τε αὐτὸν εἰλήφέναι κατητιᾶτο, καὶ διέβαλλε λέγων, ὡς ἐκεῖνος μὲν ἔνδον τρυφῶν, σφεῖς δὲ ὑπὸ σκηναῖς ἐν χειμῶνι ταλαιπωροῖντο. οἱ δὲ στρατιῶται ἔς τε τὸ ἄστυ θυμῷ ἔπεσον, καί τινας τῶν ἐμπεσόντων σφίσιν ἀποκτείναντες ἐς τὰς οἰκίας ἐσκεδάσθησαν.

CXXIX. Ὅτι διαφορᾶς τινος τῷ Φιβρίᾳ πρὸς τὸν ταμίαν γενομένης, ἠπείλησεν αὐτῷ ὁ Φλάκκος ἄκοντα ἐς Ῥώμην ἀποπέμψειν, λοιδορησάμενόν τέ τι διὰ τοῦτο αὐτῷ τὴν ἡγεμονίαν ἀφείλετο. ὁ δὲ Φιβρίας ἐς τὴν ἀποπορείαν δῆθεν ἐπαχθέστατα στειλάμενος, πρὸς τοὺς στρατιώτας τοὺς ἐν Βυζαντίῳ ἀφίκετο, καὶ ὡς ἐπὶ τῇ ἀφόδῳ αὐτοὺς ἠσπάζετο, γράμματά τε ᾔτει, καὶ ἑαυτὸν ὡς καὶ ἀνάξια πεπονθὼς ὠδύρετο· μεμνῆσθαί τε σφίσιν ὧν ὑπουργήκει, καὶ φυλακὴν σφῶν ποιεῖσθαι, αἰνιττόμενος ἐς τὸν Φλάκκον ὡς καὶ ἐπιβουλεύσοντα αὐτοῖς, παρῄνει.

Digitized by Google

καὶ μαθὼν τὰ λεγόμενα δεχομένους, καὶ ἑαυτῷ εὔνοιαν ἔχοντας, καὶ ἐς ἐκεῖνον ὑποπτεύοντας, ἀνέβη ἐπὶ μετέωρον, καὶ προσπαρώξυνε σφᾶς, ἄλλα τέ τινα τοῦ Φλάκκου κατηγορήσας, καὶ ὅτι προδώσει αὐτοὺς ὑπὸ χρημάτων· ὥστε τοὺς στρατιώτας Θέρμον τὸν ἐπιτεταγμένον σφίσιν ἀπελάσαι.

CXXX. Ὅτι ὁ Φιβρίας ἄνδρας πολλοὺς οὐ πρὸς τὸ δικαιότατον, οὐδὲ πρὸς τὸ τῇ Ῥώμῃ συμφορώτατον, ἀλλ᾽ ὀργῇ καὶ ἐπιθυμίᾳ φόνων ἀπώλλυεν. τεκμήριον δὲ, σταυροὺς ποτε πολλοὺς, οἷς προσδέων αὐτοὺς καὶ αἰκιζόμενος διεχρῆτο, γενέσθαι προστάξας, ἔπειτ᾽ ἐπειδὴ πολὺ πλείους τῶν θανατωθησομένων εὑρέθησαν ὄντες, ἐκέλευσεν ἐκ τῶν περιεστηκότων τινὰς συλληφθῆναι, καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς προσδεθῆναι, ἵνα μὴ μάτην δόξωσι γεγονέναι.

CXXXI. Ὅτι ὁ αὐτὸς τὸ Ἴλιον λαβὼν, τοὺς ἀνθρώπους ὅσους ἠδυνήθη μηδενὸς φεισάμενος κατεχρήσατο, καὶ τὴν πόλιν πᾶσαν ὀλίγου κατέπρησεν. εἷλε δὲ αὐτοὺς οὐ κατὰ τὸ ἰσχυρὸν, ἀλλ᾽ ἀπατήσας. ἔπαινον γάρ τινα αὐτῶν ἐπὶ τῇ πρεσβείᾳ τῇ πρὸς τὸν Σύλλαν πεμφθείσῃ ποιησάμενος, καὶ διαφέρειν μηδὲν εἰ ὁποτέρῳ σπείσωνται, ἀμφοτέρους γὰρ σφᾶς Ῥωμαίους εἶναι εἰπών· ἔπειτα ὡς παρὰ φίλους αὐτοὺς ἐσῆλθε, καὶ ἐξειργάσατο ταῦτα.

CXXXII. Ὅτι ὁ Μέτελλος ὑπὸ Κίννου ἡττηθεὶς ἐς τὸν Σύλλαν ἧκε, καὶ πλεῖστα αὐτῷ συνήρατο. πρὸς γάρ τοι τὴν δόξαν τῆς τε δικαιοσύνης αὐτοῦ καὶ τῆς εὐσεβείας, οὐκ ὀλίγοι καὶ τῶν τἀναντία

Digitized by Google

τῷ Σύλλᾳ πραττόντων, νομίσαντες αὐτὸν οὐκ ἀκρίτως οἱ συνεῖναι, ἀλλὰ τά τε δικαιότερα καὶ τὰ τῇ πατρίδι συμφορώτερα ὄντως αἱρεῖσθαι, προσεχώρησαν σφίσιν.

CXXXIII. Ὅτι ὁ Πομπήϊος υἱὸς ἦν τοῦ Στράβωνος, συνεκρίθη δὲ ὑπὸ Πλουτάρχου Ἀγησιλάῳ τῷ Λακεδαιμονίῳ. ἀχθόμενος δὲ τοῖς τὴν πόλιν ἔχουσι ἐξωρμήθη ἐς τὸ Πικηνὸν αὐτὸς ἐφ᾽ ἑαυτοῦ, οὐδὲ ἐς ἄνδρας πω πάνυ τελῶν. καὶ παρ᾽ ἐκείνων χεῖρά τινα παρὰ τὴν τοῦ πατρὸς ἡγεμονίαν ἀθροίσας, δυναστείαν ἰδίαν συνίστη, καὶ ᾠήθη ἐλλόγιμόν τι πρᾶξαι καθ᾽ ἑαυτόν· καὶ τῷ Σύλλᾳ προσεχώρησε, καὶ ὁ μὲν τούτων ἀρξάμενος οὐδὲν μείων ἐκείνου ἐγένετο, ἀλλ᾽ ὥσπερ που καὶ ἡ ἐπίκλησις αὐτοῦ προσετέθη μέγας ηὐξήθη.

CXXXIV. Ὅτι ὁ Σύλλας τὸ στράτευμα παρέδωκεν ἀνδρὶ μήτ᾽ ἄλλως ἐπαινουμένῳ, καίπερ πολλοὺς ἐκ τῶν ἀπ᾽ ἀρχῆς συγγενομένων οἱ ἔχων, καὶ ἐμπειρίᾳ καὶ πράξει προφέροντας, οἷς που καὶ ἐς ἐκεῖνο τοῦ χρόνου πρὸς πάντα τὰ ἀναγκαῖα ὡς καὶ πιστοτάτοις ἐκέχρητο. καὶ πρὶν μὲν νικήσῃ ἐδεῖτό τε αὐτῶν, καὶ ταῖς ἀπ᾽ αὐτῶν ὠφελίαις ἀπεχρῆτο. ἐπεὶ δὲ ἐγγυτέρω τῆς ἐλπίδος τοῦ παντελῶς κρατήσειν ἐγένετο, οὐδένα αὐτῶν ἔτι λόγον ἐποιεῖτο· τοῖς δὲ κακίστοις, καὶ μήτε ἐν περιφανείᾳ γένους, μήτε ἐν δόξῃ ἀρετῆς οὖσι, μᾶλλον ἐπίστευσεν.

2. Αἴτιον δὲ ὅτι τοὺς μὲν τοιούτους πρὸς πάντα αὐτῷ καὶ τὰ χείριστα ἑτοίμους ὄντας ὑπουργεῖν ἑώρα, καὶ χάριν τε ἑαυτῷ πλείστην κἂν ἐλαχίστου

Digitized by Google

τινὸς τύχωσιν ὀφειλήσειν, καὶ μήθ᾽ ὑπερφρονήσειν ποτὲ, μήτε τῶν ἔργων ἢ τῶν βουλευμάτων ἀντιποιήσεσθαι ἐνόμιζεν· τὸ δ᾽ ἀρετὴν ἔχον οὔτε συγκακουργεῖν οἱ ἐθελήσειν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτῷ ἐπιτιμήσειν, καὶ τὰ γέρα τῶν εὐεργετημάτων κατ᾽ ἀξίαν ἀπαιτήσειν, καὶ μηδεμίαν χάριν ἐπ᾽ αὐτοῖς ἅτε καὶ ὀφειλόμενα σφίσιν ἀπολαμβάνοντας ἕξειν, τάς τε πράξεις καὶ τὰς συμβουλίας ὡς καὶ ἑαυτῶν οὔσας προςποιήσεσθαι.

CXXXV. Ὅτι ὁ Σύλλας νικήσας τοὺς Σαυνίτας, μέχρι μὲν δὴ οὖν τῆς ἡμέρας ἐκείνης διαπρεπὴς ἦν, καὶ ὄνομα ἀπό τε τῶν στρατηγημάτων καὶ ἀπὸ τῶν βουλευμάτων μέγιστον ἔσχε, φιλανθρωπίᾳ τε καὶ εὐσεβείᾳ πολὺ προσέχειν ἐνομίζετο, ὥστε καὶ τὴν τύχην σύμμαχον ἀπὸ τῆς ἀρετῆς πάντας ἔχειν αὐτὸν ἡγεῖσθαι. μετὰ δὲ δὴ τοῦτο τοσαύτην μεταβολὴν ἐποιήσατο, ὥστε μηδὲ τοῦ αὐτοῦ τινα φάναι ταῦτά τε καὶ τὰ ἔπειτα εἶναι. οὕτως ὡς ἔοικεν οὐκ ἤνεγκεν εὐτυχήσας. καὶ γὰρ ἐκεῖνα, ἃ ἕως ἀσθενὴς ἦν ἄλλοις ἐπεκάλει, καὶ ἕτερα πλείω, καὶ ἀτοπώτερα ἔπραξε· βουλόμενος μὲν που καὶ ἀεὶ αὐτὰ, ἐλεγχθεὶς δὲ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ. ἀφ᾽ οὗπερ καὶ τὰ μάλιστα ἔδοξέ τισιν ἡ κακοπραγία μέρος οὐκ ἐλάχιστον ἔχειν.

2. Ὁ γὰρ Σύλλας τάχιστα ὡς τῶν Σαυνιτῶν ἐκράτησε, καὶ τέλος τῷ πολέμῳ ἐπιτεθεικέναι ἐνόμισε, (τὰ γὰρ δὴ λοιπὰ ἐν οὐδενὶ λόγῳ ἐποιεῖτο) μετεβάλετο. καὶ ἑαυτὸν μὲν ἔξω τε τῶν τειχῶν τρόπον τινὰ, καὶ ἐν τῇ μάχῃ κατέλιπεν, τὸν δὲ δὴ Κίνναν καὶ τὸν Μάριον, ἄλλους τε τοὺς μετ᾽ αὐτὸν γενομέ-

νους πάντας ἅμα ὑπερέβαλεν. ὅσα γὰρ μηδένα τῶν δήμων τῶν ὀθνείων ἀντιπολεμησάντων οἱ ἔδρασε, ταῦτα τότε τὴν πατρίδα καθάπερ καὶ ἐκείνην νικήσας ἐξειργάσατο.

3. Τοῦτο μὲν γὰρ αὐθημερὸν τὰς κεφαλὰς τοῦ τε Δαμασίππου καὶ τῶν συνεξετασθέντων αὐτῷ πρὸς τὸ Πραινέστε πέμψας ἀνεσκολόπισε, καὶ τῶν παραδόντων σφᾶς ἐθελοντὰς συχνοὺς ὡς καὶ ἄκοντας ἑλὼν ἀπέκτεινεν. καὶ τῇ ὑστεραίᾳ τοῖς τε βουλευταῖς ἐς τὸ Ἐνυεῖον, ὡς καὶ ἀπολογούμενός τι αὐτοῖς, καὶ τοῖς ζωγρηθεῖσιν ἐς τὸν ἀγρὸν τὸν δημόσιον καλούμενον ὡς καὶ ἐς τὸν κατάλογον αὐτοὺς ἐσγράψων συνελθεῖν κελεύσας, τούτους ἅμα δι᾽ ἑτέρων ἐφόνευσε· καὶ πολλοὶ τῶν ἐκ τῆς πόλεως ἀνθρώπων ἀναμιχθέντες σφίσι παραπώλοντο· καὶ ἐκείνοις αὐτοῖς πικρότατα διελέξατο.

CXXXVI. Ὅτι ὁ φόνος τῶν ἑαλωκότων καὶ τότε οὐδὲν ἧττον ὑπὸ τοῦ Σύλλου ἐγίγνετο. καὶ αὐτῶν ἅτε ἐγγὺς τοῦ ναοῦ θνησκόντων, πολὺς μὲν θόρυβος, πολὺς δὲ καὶ θρῆνος, οἰμωγαί τε καὶ ὀδυρμοὶ ἐς τὸ συνέδριον συνέπιπτον, ὥστε τὴν γερουσίαν ἀμφοτέρωθεν ἐκταράττεσθαι. καὶ γὰρ οὐδὲ πόῤῥω ἔτι τοῦ τι καὶ αὐτοὶ δεινὸν πείσεσθαι προσδοκᾶν ἦσαν, οὕτως ἀνόσια αὐτοῦ καὶ λέγοντος ἅμα καὶ πράττοντος· καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ, ἅτε ἐπ᾽ ἀμφοτέροις ἐν ταυτῷ περιαλγοῦντες, ἐπεθύμουν τῶν ἔξω καὶ αὐτοὶ τῶν ἤδη ἀπολλυμένων εἶναι, ἵνα παύσωνταί ποτε φοβούμενοι· ἀλλ᾽ αὐτοὶ μὲν ἀγεβέβληντο, οἱ δ᾽ ἄλλοι κατεσφάγησαν, καὶ ἐς τὸν ποταμὸν ἐῤῥί-

Digitized by Google

φησαν. ὥστε τὸ τοῦ Μιθριδάτου πολὺ δεινὸν νομισθὲν, ὅτι ποτὲ πάντας τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ῥωμαίους ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀπέκτεινεν, ἐν βραχεῖ πρός τε πλῆθος καὶ τὸν τρόπον τῶν τότε φονευθέντων νομισθῆναι.

2. Οὐδὲ ἐνταῦθα τὸ δεινὸν ἔστη, ἀλλ' ὥσπερ ἀπὸ φρυκτωρίας τινὸς ἐκεῖθεν αἱ σφαγαὶ ἀρξάμεναι, καὶ ἐν τῷ ἄστει, καὶ ἐν τῇ χώρᾳ, ταῖς τε πόλεσι ταῖς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ πάσαις ἐγένοντο. πολλοὺς μὲν γὰρ αὐτὸς ὁ Σύλλας, πολλοὺς δὲ καὶ οἱ ἑταῖροι αὐτοῦ, οἱ μὲν ἐπ' ἀληθείας, οἱ δὲ καὶ προσποιούμενοι, ἐμίσουν· ὅπως ἐκ τῆς τῶν ἔργων ὁμοιότητος τό τε ὁμόηθές οἱ ἐνδεικνύοντες, καὶ τὴν φιλίαν βεβαιοῦντες, μὴ ἐκ τοῦ διαφόρου αὐτῶν ὑποπτευθῶσί τε καὶ καταγινώσκειν τι αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο κινδυνεύσωσιν. ἔσφαζον δὲ καὶ ὅσους πλουτοῦντας ἢ καὶ ἄλλως πως ὑπερέχοντας σφῶν ἑώρων, τοὺς μὲν φθόνῳ, τοὺς δὲ διὰ τὰ χρήματα· πλεῖστοι γὰρ ἐν τῷ τοιούτῳ καὶ τῶν μέσων, κἂν μηδὲ ἑτέροις ὦσι συναίροντες, ἴδιόν τι ἔγκλημα τὸ κατ' ἀρετὴν ἢ καὶ γένει πλούτῳ τέ τινος προέχειν λαμβάνοντες· καὶ ἀσφάλεια οὐδεμία οὐδενὶ πρὸς τοὺς ἐν κράτει τινὶ ἀδικεῖν βουλομένους εὑρίσκετο.

CXXXVII. Ὅτι τοιαῦται συμφοραὶ τὴν Ῥώμην περιέσχον. τί γὰρ ἄν τις τὰς τῶν ζώντων ὕβρεις λέγοι; αἳ πολλαὶ μὲν περὶ τὰς γυναῖκας, πολλαὶ δὲ περὶ τοὺς παῖδας τοὺς εὐγενεστάτους, καθάπερ αἰχμαλώτους, ἐγίγνοντο· οὐ μὴν ἀλλὰ ἐκεῖνα, καίπερ χαλεπώτατα ὄντα, τῷ γοῦν ὁμοιοτρόπῳ τῶν ἤδη σφίσι συμβεβηκότων οἰστὰ τοῖς γε ἐκτὸς τούτων οὐ-

Digitized by Google

σιν ἐδόκει εἶναι. ὡς δὲ οὐκ ἐξήρκει τῷ Σύλλᾳ, οὐδ' ἠγάπα τὰ αὐτὰ ἑτέροις δρῶν, ἀλλά τις αὐτῷ πόθος εἰσῄει καὶ ἐν τῇ πολυτροπίᾳ τῶν φόνων πολὺ πάντων περιεῖναι, ὥσπερ τινὰ ἀρετὴν οὖσαν, τὸ μηδὲ ἐν ταῖς μιαιφονίαις τινὸς ἡττᾶσθαι, τινὰ καινότητα ἐξέθηκε λελευκωμένον πίνακα, ἐς ὃν ἐνέγραφε τὰ ὀνόματα.

2. Οὐ μέν τοι γε ἧττον πάντα ὅσα καὶ πρὶν ἐγίγνετο, οὐδ' ἐν τῷ ἀσφαλεῖ οἱ μὴ ἐς τὰ λευκώματα ἐγγεγραμμένοι ἦσαν. πολλοὶ μὲν γὰρ οἱ μὲν ζῶντες οἱ δὲ καὶ τεθνηκότες ἐπ' ἀδείᾳ τῶν ἀποκτεινάντων σφᾶς προσενεγράφοντο, ὥστε ἐν τούτῳ μηδὲν διενεγκεῖν τὸ πρᾶγμα, τῇ τε δεινότητι τῇ τε ἀτοπίᾳ αὐτοῦ πάνυ πάντας χαλεπανθῆναι. τά τε γὰρ πινάκια ὥσπερ τις ἀναγραφὴ βουλευτῶν ἢ κατάλογος στρατιωτῶν νομιζομένων ἐξετίθετο. καὶ συνέθεον ἐπ' αὐτὰ πάντες οἱ ἀεὶ παρόντες σπουδῇ, καθάπερ τινὰ χρηστὴν ἐπαγγελίαν ἔχοντα· καὶ πολλοὶ μὲν συγγενεῖς, ἤδη δέ τινες καὶ ἑαυτοὺς εὕρισκον ἐγγεγραμμένους κτείνεσθαι· κἀκ τούτου τὸ πάθος οἷα ἐξαπιναίῳ κακῷ φοβερὸν σφᾶς κατελάμβανεν· καὶ συχνοὶ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τούτου γνωριζόμενοι διώλλυντο.

3. Καὶ ἦν οὐδενὶ ἔξω τῶν ἐκ τῆς ἑταιρείας ἀσφαλὲς οὐδέν. εἴτε γὰρ προσίοι τις λευκώμασιν, αἰτίαν ὡς καὶ πολυπραγμονῶν τι εἶχεν, εἴτε μὴ προσίοι, δυσχεραίνειν ἐδόκει. καὶ ὅ τε ἀναλεγόμενος ἢ καὶ ἐπερωτῶν τινα τὰ ἐγγεγραμμένα, ὕποπτος, ὡς καὶ περὶ ἑαυτοῦ τι τῶν τε ἑταίρων ζητῶν, ἐγίγνετο· καὶ ὁ μὴ ἀναγινώσκων, μηδὲ πυνθανόμενος, ἄχθεσθαι

Digitized by Google

τε αὐτοῖς ὑπωπτεύετο, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐμισεῖτο. τό τε δακρῦσαι ἢ καὶ γελάσαι θανάσιμον παραχρῆμα ἐγίγνετο. καὶ διὰ τοῦτο καὶ πολλοὶ, οὐχ ὅτι καὶ εἶπόν τι ἢ καὶ ἔπραξαν ὧν ἀπείρητο, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ ἐσκυθρώπασαν ἢ καὶ ἐμειδίασαν, ἐφθείροντο. οὕτω καὶ τὰ σχήματα αὐτῶν ἀκριβῶς ἐτηρεῖτο· καὶ οὐκ ἐξῆν οὐδενὶ οὔτε ἐπὶ φίλων ὀδύρεσθαι, οὔτε ἐπ᾽ ἐχθρῷ ἐφησθῆναι. ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ὡς καὶ χλευάζοντές τινα ἐσφάζοντο· καὶ προσέτι καὶ ἐπικλήσεις συχνοῖς πράγματα παρεῖχον. ἀγνοοῦντες γάρ τινες τοὺς ἐπικεκηρυγμένους, ἐπὶ πάντας οὓς ἐβούλοντο τὰς ἐπωνυμίας αὐτῶν ἦγον· καὶ πολλοὶ διὰ τοῦτ᾽ ἀνθ᾽ ἑτέρων ἀπέθανον. ὥστε καὶ ἐν τούτῳ ταραχὴν, τῶν μὲν ὅπως ποτὲ ἐβούλοντο τῶν προστυχόντων ὀνομαζόντων, τῶν δὲ ἀρνουμένων μὴ οὕτω καλεῖσθαι, γίγνεσθαι.

4. Ἐφονεύοντο δὲ οἱ μὲν ἀγνοοῦντες ὅτι τελευτήσουσιν, οἱ δὲ καὶ προειδότες, πανταχοῦ ὅπου περ ἐτύγχανον ὄντες· καὶ οὐδὲν ἦν αὐτοῖς χωρίον οὐχ ἱερὸν, οὔτ᾽ ἀσφαλὲς οὔτ᾽ ἄσυλον. οὐ μὴν ἀλλ᾽ οἱ μὲν ἐξαίφνης, πρὶν μαθεῖν τὴν ἐπικρεμαμένην συμφορὰν, ἢ καὶ ἅμα τῇ πύστει αὐτῆς, διαφθειρόμενοι, τῇ γοῦν εὐτυχίᾳ τῆς μὴ προεκφοβήσεως ἐπεκουφίζοντο· οἱ δὲ δὴ προαισθόμενοι τοῦ δεινοῦ καὶ κατακρυπτόμενοι, χαλεπώτατα ἀπήλλασσον· οὔ γὰρ ἀποχωρῆσαι μὴ φωραθεῖεν ἐτόλμων, οὔτ᾽ ἂν κατὰ χώραν μένειν καὶ μὴ προδοθεῖεν ὑπέμενον. πλεῖστοι δὲ καὶ ὑπὸ τῶν συνόντων καὶ φιλτάτων σφίσι προς-

δώθησαν, καὶ ἀπώλοντο. κἀκ τούτου τῇ προσδοκίᾳ τὸ ἀεὶ τὸν θάνατον προσδέχεσθαι.

CXXXVIII. Ὅτι οὐχ οἱ ἐς τὰ πινάκια ἐγγεγραμμένοι μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ ὁμοίως ἔπασχοι.

CXXXIX. Ὅτι πάντων τῶν σφαζομένων ὁπουδὰν αἱ κεφαλαὶ ἐς τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀγορὰν ἐκομίζοντο, καὶ ἐπὶ τοῦ βήματος ἐξετίθεντο, ὥσθ᾽ ὅσα περὶ τὰς προγραφὰς συνέβαινε, ταυτὰ καὶ περὶ ἐκείνας γίγνεσθαι.

III. Dionis fragmenta librorum XXXIV. priorum ex Fulvii Vrsini Selectis de Legationibus, p. 373-389. apud Leunclavium, p. 919-932.

CXL. α'. Οἱ Αἴκουοι τό, τε Τούσκουλον λαβόντες, καὶ Μάρκον Μινούκιον νικήσαντες, ἐν φρονήματι ἐγένοντο, ὥστε καὶ τοῖς πρέσβεσι τοῖς τῶν Ῥωμαίων, οὓς ἐπὶ τῇ τοῦ χωρίου καταλήψει, αἰτιώμενοι σφᾶς, ἔπεμψαν, πρὸς μὲν τὸ ἐπίκλημα μηδὲν ἀποκρίνασθαι, δρῦν δέ τινα διὰ τοῦ στρατηγοῦ σφῶν Κοιλίου Γράκχου δείξαντας, πρὸς ἐκείνην, εἴ τι βούλοιντο, λέγειν αὐτοὺς κελεῦσαι.

CXLI. β'. Τῆς στρατείας τῶν Γαλατῶν αἰτία αὕτη ἐγένετο· οἱ Κλούσιοι πολέμῳ ὑπ᾽ αὐτῶν κακωθέντες, πρὸς τοὺς Ῥωμαίους κατέφυγον, ἐλπίδα

Digitized by Google

οὐκ ἐλαχίστην ἔχοντες, ἐπειδὴ τοῖς Βεϊένταις, καίπερ ὁμοφύλοις οὖσιν, οὐ συνήραντο, πάντως τινὰ ὠφέλειαν παρ᾽ αὐτῶν εὑρήσεσθαι. ὡς δὲ ἐκεῖνοι τὴν ἐπικουρίαν οὐκ ἐψηφίσαντο, πρέσβεις δὲ πρὸς τοὺς Γαλάτας πέμψαντες, εἰρήνην αὐτοῖς ἔπραττον· ταύτην παρὰ μικρὸν (ἐπὶ γὰρ μέρει τῆς χώρας προετείνετο) σφίσιν ἐποιήσαντο.

2. Συμπεσόντας δὲ τοῖς βαρβάροις ἐκ τῶν λόγων ἐς μάχην τοὺς τῶν Ῥωμαίων πρέσβεις προσπαρέλαβον. οἱ οὖν Γαλάται, χαλεπῶς ἐπὶ τῇ ἀντιτάξει αὐτῶν ἐνεγκόντες, τὸ μὲν πρῶτον ἀνταπέστειλάν τινας ἐς τὴν Ῥώμην, αἰτιώμενοι τοὺς πρέσβεις. εἶτ᾽ ἐπειδὴ μήτε τιμωρία σφίσιν ἐγένετο, καὶ χιλίαρχοι πάντες ἀπεδείχθησαν, θυμοῦ τε ἐπληρώθησαν, ὄντες καὶ ἄλλως ὀργὴν ἄκροι, καὶ Κλουσίους ἐν ὀλιγωρίᾳ θέμενοι, πρὸς τὴν Ῥώμην ὥρμησαν.

CXLII. γ´. Ἀγύλλαιοι, ἐπειδὴ ᾔσθοντο τοὺς Ῥωμαίους σφίσι πολεμῆσαι βουλομένους, πρέσβεις τε ἐς τὴν Ῥώμην ἀπέστειλαν, πρὶν καὶ ὁτιοῦν ψηφισθῆναι, καὶ εἰρήνης ἐπὶ τῷ ἡμίσει τῆς χώρας ἔτυχον.

CXLIII. δ´. Νικηθέντες οἱ Σαυνῖται ὑπὸ Ῥωμαίων ἐπεκηρυκεύσαντο τοῖς ἐν τῇ πόλει Ῥωμαίοις, τούς τε αἰχμαλώτους, ὅσους εἶχον αὐτῶν, πέμψαντες σφίσι, καί τινος Παπιρίου, ἀνδρὸς ἔς τε τὰ πρῶτα τῶν παρ᾽ αὐτοῖς ἀξιουμένων, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ πολέμου πᾶσαν φερομένου, τήν τε οὐσίαν καὶ τὰ ὀστᾶ, ἐπειδὴ φθάσας ἑαυτὸν προκατεχρήσατο, διέῤῥιψαν.

2. Οὐ μέντοι καὶ ἔτυχον τῆς εἰρήνης. ἄπιστοί τε γὰρ δόξαντες εἶναι, καὶ πρὸς τὰς συμφορὰς ἐς

Digitized by Google

παράκρουσιν τοῦ ἀεὶ κρατοῦντος σφῶν σπένδεσθαι, οὐχ ὅσον οὐχ εὕροντό τι συμβατικὸν, ἀλλὰ καὶ ἄσπονδον σφίσι τὸν πόλεμον παρεσκεύασαν. οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι, καί τοι τοὺς αἰχμαλώτους λαβόντες, ἀκηρυκτεὶ πολεμεῖν αὐτοῖς ἐψηφίσαντο.

CXLIV. ε. Πυθομένων τῶν Ῥωμαίων, ὡς Ταραντῖνοι, καὶ ἄλλοι τινὲς, πόλεμον ἀρτύουσι κατ᾽ αὐτῶν, πρεσβευτὴν Φαβρίκιον ἐς τὰς πόλεις τὰς συμμαχίδας, ὅπως μηδὲν νεωτερίσωσιν, ἔστειλαν. οἱ δὲ ἐκεῖνόν τε συνέλαβον, καὶ πέμψαντες πρὸς τοὺς Τυρσηνοὺς, καὶ Ὀμβρικοὺς, καὶ Γαλάτας, συχνοὺς αὐτῶν, τοὺς μὲν παραχρῆμα, τοὺς δὲ οὐ πολλῷ ὕστερον, προσαπέστησαν.

CXLV. ς΄. Λούκιος ἀπεστάλη παρὰ Ῥωμαίων ἐς Τάραντα. οἱ δὲ Ταραντῖνοι Διονύσια ἄγοντες, καὶ ἐν τῷ θεάτρῳ διακορεῖς οἴνου τὸ δείλης καθήμενοι, πλεῖν ἐπὶ σφᾶς αὐτὸν ὑπετόπησαν. καὶ παραχρῆμα δι᾽ ὀργῆς, καί τι καὶ τῆς μέθης αὐτοὺς ἀναπειθούσης, ἀντανήχθησαν· καὶ προσπεσόντες αὐτῷ μήτε χεῖρας ἀνταιρομένῳ, μηθ᾽ ὅλως πολέμιόν τι ὑποτοπουμένῳ, κατέδυσαν κἀκεῖνον καὶ ἄλλους πολλούς.

2. Πυθόμενοι δὲ ταῦθ᾽ οἱ Ῥωμαῖοι, χαλεπῶς μὲν (ὥσπερ οὖν εἰκὸς) ἔφερον, οὐ μὴν καὶ στρατεῦσαι ἐπ᾽ αὐτοὺς εὐθὺς ἠθέλησαν. πρέσβεις μέντοι, τοῦ μὴ κατασεσιωπηκέναι δόξαι, κἀκ τούτου θρασυτέρους αὐτοὺς ποιῆσαι, ἔστειλαν. καὶ αὐτοὺς οἱ Ταραντῖνοι οὐχ ὅπως καλῶς ἐδέξαντο, ἢ τρόπον γέ τινα ἐπιτήδειον ἀποκρινάμενοι ἀπέπεμψαν, ἀλλ᾽ εὐ-

Digitized by Google

θὺς, πρὶν καὶ λόγον σφίσι δοῦναι, γέλωτα τά τε ἄλλα, καὶ τὴν στολὴν αὐτῶν ἐποιοῦντο. ἦν δὲ ἡ ἀστικὴ, ᾗ κατ' ἀγορὰν χρώμεθα. ταύτην γὰρ ἐκεῖνοι, εἴτ' οὖν σεμνότητος ἕνεκα, εἴτε καὶ διὰ δέος, ἵν' ἔκ τε τούτου αἰδεσθῶσιν αὐτοὺς, ἐσταλμένοι ἦσαν.

5. Κατὰ συστάσεις τε οὖν κωμάζοντες, ἐτώθαζον: καὶ γὰρ καὶ τότε ἑορτὴν ἦγον, ὑφ' ἧς, καί τοι μηδένα χρόνον σωφρονοῦντες, ἔτι καὶ μᾶλλον ὕβριζον. - καὶ τέλος, προστάς τις τῷ Ποστουμίῳ, καὶ κύψας ἑαυτὸν, ἐξέβαλε· καὶ τὴν ἐσθῆτα αὐτοῦ ἐκηλίδωσε. θορύβου δὲ ἐπὶ τούτῳ παρὰ πάντων τῶν ἄλλων γενομένου, καὶ τῶν μὲν ἐπαινούντων ὥσπερ τι θαυμαστὸν εἰργασμένον, ἐς δὲ δὴ τοὺς Ῥωμαίους πολλὰ καὶ ἀσελγῆ ἀνάπαιστα ἐν ῥυθμῷ τοῦ τε κρότου καὶ τῆς βαδίσεως ᾀδόντων, ὁ Ποστούμιος· Γελᾶτε, ἔφη, γελᾶτε, ἕως ἔξεστιν ὑμῖν. κλαυσεῖσθε γὰρ ἐπὶ μακρότατον, ὅταν τὴν ἐσθῆτα ταύτην τῷ αἵματι ὑμῶν ἀποπλύνητε.

CXLVI. ζ'. Ὁ Πύῤῥος πρέσβεις ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων ἄλλους τε, καὶ τὸν Φαβρίκιον, προσιέναι πυθόμενος, φρουρὰν τε σφίσι πρὸς τὰ μεθόρια, μὴ καὶ βίαιόν τι ὑπὸ τῶν Ταραντίνων πάθωσιν, ἔπεμψε· καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἀπήντησεν. ἔς τε τὴν πόλιν αὐτοὺς εἰσαγαγὼν, καὶ ἐξένισε λαμπρῶς καὶ τἆλλα ἐδεξιώσατο· ἐλπίσας σπονδῶν τε δεῖσθαι, καὶ ὁμολογίαν, οἵαν ἡττηθέντας εἰκὸς ἦν, ποιήσεσθαι.

CXLVII. η'. Ὁ Πτολεμαῖος ὁ τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς, ὁ Φιλάδελφος ἐπικληθεὶς, ὡς τόν τε Πύῤῥον κακῶς ἀπηλλαχότα, καὶ τοὺς Ῥωμαίους αὐξανο-

Digitized by Google

μένους ἔμαθε, δῶρά τε αὐτοῖς ἔπεμψε, καὶ ὁμολογίαν ἐποιήσατο. οἱ οὖν Ῥωμαῖοι ἡσθέντες, ὅτι καί τοι διὰ πλείστου ὢν, περὶ πολλοῦ σφᾶς ἐπεποίητο, πρέσβεις πρὸς αὐτὸν ἀνταπέστειλαν. ἐπειδή τε ἐκεῖνοι δῶρα παρ᾽ αὐτοῦ μεγαλοπρεπῆ λαβόντες, εἰς τὸ δημόσιον σφᾶς ἀπέδειξαν, οὐκ ἐδέξαντο αὐτά.

CXLVIII. θ΄. Οἱ Καρχηδόνιοι φοβηθέντες μὴ ἁλῶσι, προεκηρυκεύσαντο πρὸς τὸν ὕπατον, ὅπως ὁμολογίᾳ τινὶ ἐπιεικεῖ ἀποπέμψαντες αὐτὸν τὸ παραχρῆμα δεινὸν ὑπεκφύγωσιν. ἐπειδή τε οὐκ ἠθέλησαν Σικελίας τε πάσης καὶ Σαρδοῦς ἀποστῆναι, καὶ τοὺς μὲν τῶν Ῥωμαίων αἰχμαλώτους προῖκα ἀφεῖναι, τοὺς δὲ σφετέρους λύσασθαι, τά τε δαπανηθέντα τοῖς Ῥωμαίοις ἐς τὸν πόλεμον πάντα διαλῦσαι, καὶ χωρὶς ἄλλα καθ᾽ ἕκαστον ἔτος συντελεῖν, οὐδὲν ἤνυσαν.

2. Πρὸς γὰρ δὴ τοῖς εἰρημένοις καὶ ἐκεῖνα αὐτοὺς ἐλύπει, ὅτι μήτε πολεμεῖν, μήτε συμβαίνειν ἄνευ Ῥωμαίων, καὶ αὐτοὶ μὴ πλείοσι μιᾶς ναυσὶ μακραῖς χρῆσθαι, ἐκείνοις δὲ πεντήκοντα τριήρεσιν ἐπικουρεῖν, ὁσάκις ἂν ἐπαγγελθῇ σφίσιν, ἄλλα τέ τινα οὐκ ἐκ τοῦ ὁμοίου ποιεῖν ἐκελεύοντο. ἐξ οὖν τούτων ἅλωσιν σφῶν ἀκριβῆ τὰς σπονδὰς νομίσαντες ἔσεσθαι, πολεμεῖν αὐτοῖς μᾶλλον εἵλοντο.

CXLIX. ι΄. Φασὶ τοὺς Καρχηδονίους ἐπικηρυκεύσασθαι τοῖς Ῥωμαίοις, διά τε τἆλλα, καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν αἰχμαλώτων· μάλιστα μὲν, εἴ πως καὶ τὴν εἰρήνην ἐπὶ μετρίοις τισὶ ποιήσαιντο· εἰ δὲ μὴ, ἵνα τούς γε ἑαλωκότας κομίσαιντο. φασὶ δὲ καὶ τὸν

Digitized by Google

Ῥήγουλον ἐν τοῖς πρέσβεσι πεμφθῆναι, διά τε τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀρετήν. ὑπέλαβον γὰρ πᾶν ὁτιοῦν τοὺς Ῥωμαίους, ἐπὶ τῷ κομίσασθαι αὐτὸν ἐλπίσαι σφᾶς, πρᾶξαι, ὥστε μόνον ἀντὶ τῆς εἰρήνης, ἢ πάντως γε ἀντὶ τῶν αἰχμαλώτων ἀνταποδοθῆναι.

2. Ὥρκωσάν τε οὖν αὐτὸν πίστεσι μεγάλαις, ἦ μὴν ἐπανήξειν, ἂν καὶ μηδέτερον αὐτῶν διαπράξηται, καὶ πρεσβευτὴν μεθ' ἑτέρων ἔστειλαν. καὶ ὃς τάτ' ἄλλα, καθάπερ τις Καρχηδόνιος, ἀλλ' οὐ Ῥωμαῖος ὤν, ἔπραττε, καὶ οὔτε τὴν γυναῖκα ἐς λόγους ἐδέξατο, οὔτε εἰς τὴν πόλιν, καθάπερ ἐκβληθεὶς, ἐσῆλθεν· ἀλλ' ἔξω τοῦ τείχους τῆς βουλῆς ἀθροισθείσης, ὥσπερ τοῖς τῶν πολεμίων πρέσβεσιν ἔθος εἶχον χρηματίζειν, τήν τε πρόσοδον μετὰ τῶν ἄλλων, ὥς γε καὶ ὁ λόγος ἔχει, ᾐτήσατο.

CL. ια'. Οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς Καρχηδονίους χρήματα ἐπιπραξάμενοι, τὰς σπονδὰς ἀνενεώσαντο. καὶ τὸ μὲν πρῶτον πρεσβείας αὐτῶν ἐλθούσης, ὅτι τε τῆς σφετέρας παρασκευῆς ᾔσθοντο, καὶ ὅτι αὐτοὶ τῷ πρὸς τοὺς ὁμόρους πολέμῳ ἔτι καὶ τότε κατείχοντο, μέτριον οὐδὲν ἀπεκρίναντο· μετὰ δὲ τοῦτο Ἄννωνός τινος, νέου τῇ ἡλικίᾳ, καὶ δεινοῦ τῇ παῤῥησίᾳ, πεμφθέντος, καὶ ἄλλα τε πολλὰ ἀπαρακαλύπτως, καὶ τέλος· ὅτι, εἰ μὴ βούλεσθε εἰρηνεῖν, ἀπόδοτε ἡμῖν καὶ Σαρδὼ καὶ Σικελίαν· οὐ γὰρ πρὸς καιρόν τινα ἀνοχὴν, ἀλλ' ἀΐδιον φιλίαν ἀπ' αὐτῶν ἐπριάμεθα, εἰπόντος· ἠπιώτεροί τε αἰσχυνθέντες ἐγένοντο.

Digitized by Google

CLI. ιβ΄. Οἱ Ῥωμαῖοι τοῖς Ἰσσαίοις, προσχωρήσασιν αὐτοῖς, ἀνθυπουργεῖν τι εὐθὺς προθύμως, ὡς τοῖς πρὸς ἑαυτοὺς ἐσπουδακόσι βοηθεῖν δοκεῖν, καὶ τοὺς Σαρδιαίους ἀμύνεσθαι, διότι τοὺς ἐκ τοῦ Βρεντεσίου ἐκπλέοντας ἐκακούργουν, ἐθελήσαντες ἔπεμψαν πρὸς Ἄγρωνα, τοὺς μὲν παραιτούμενοι, τὸν δὲ, ὅτι μηδὲν προπαθὼν ἀδικοίη σφᾶς, αἰτιώμενοι. καὶ ἐκεῖνον μὲν οὐκ ἔτι περιόντα εὗρον, ἀλλὰ παιδίον τι, Πίννην ὄνομα, καταλιπὼν ἐτεθνήκει. Τευτᾶ δὲ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, μητρυῖα δὲ τοῦ Πίννου οὖσα, ἐκράτει τῶν Σαρδιαίων, καὶ οὐδὲν μέτριον ὑπὸ θρασύτητος αὐτοῖς ἀπεκρίνατο· ἀλλ᾽ οἷα γυνὴ, πρὸς τῇ ἐμφύτῳ προπετείᾳ καὶ ὑπὸ τῆς δυνάμεως ἧς εἶχε, χαυνουμένη, τοὺς μὲν ἔδησε τῶν πρέσβεων, τοὺς δὲ καὶ ἀπέκτεινεν, ὅτι ἐπαῤῥησιάσαντο.

2. Καὶ τότε μὲν ταῦτα ἔπραξε, καὶ φρόνημα ἀπ᾽ αὐτῶν, ὥσπερ τινὰ ἰσχὺν ἐν τῷ προχείρῳ τῆς ὠμότητος ἐπιδεδειγμένη, ἔλαβε· διήλεγξε δὲ δι᾽ ἐλαχίστου τὴν τοῦ γυναικείου γένους ἀσθένειαν, ταχὺ μὲν ὑπὸ βραχύτητος γνώμης ὀργιζομένην, ταχὺ δὲ καὶ ὑπὸ δειλίας φοβουμένην. ἐπειδὴ γὰρ τάχιστα τὸν πόλεμον τοὺς Ῥωμαίους ἐψηφίσθαι οἱ ἐπύθετο, κατέπτηξε· καὶ τούς τε ἄνδρας οὓς εἶχεν αὐτῶν, ἀποδώσειν ὑπέσχετο· καὶ ἐπὶ τοῖς τετελευτηκόσιν ἀπελογεῖτο λέγουσα, ὑπὸ λῃστῶν τινων αὐτοὺς πεφονεῦσθαι. τῶν δὲ Ῥωμαίων τὰ τῆς στρατείας διὰ τοῦτο ἐπισχόντων, τούς τε αὐτόχειρας ἐξαιτησάντων, κατεφρόνησέ τε αὖθις, ὅτι μηδέπω τὰ δεινὰ αὐτῇ παρῆν, καὶ οὔτε τινὰ ἐκδώσειν ἔφη, καὶ ἐπὶ

Digitized by Google

τὴν Ἴσσαν στράτευμα ἀπέστειλεν. ἐπειδὴ δὲ τοὺς ὑπάτους παρόντας ᾔσθετο, κατέδεισεν αὖ, καὶ τοῦ θυμοῦ ὑφῆκε, καὶ ἐς πᾶν ὁτιοῦν ἐπακοῦσαι σφῶν ἑτοίμη ἐγένετο.

3. Οὐ μέν τοι καὶ παντάπασιν ἐσωφρονίσθη. τῶν γὰρ ὑπάτων πρὸς Κερκύραν περαιωθέντων ἀνεθάρσησε, καὶ ἀποστᾶσα, ἐπὶ Ἐπίδαμνον στράτευμα ἀπέστειλε. τῶν δὲ Ῥωμαίων τὰς πόλεις ῥυσαμένων, καὶ τὰ πλοῖα αὐτῆς μετὰ χρημάτων λαμβανόντων, ἐμέλλησεν αὖθις πειθαρχῆσαι σφίσιν· ἐπεὶ δὲ ἀναβάντες ὑπὲρ τῆς θαλάσσης, κακῶς περὶ τὸν Ἀτύριον λόφον ἀπήλλαξαν, ἐπέσχεν· ἐλπίσασα αὐτοὺς (ἤδη γὰρ καὶ χειμὼν ἦν) ἀπαναστήσεσθαι. αἰσθομένη δὲ τὸν Ἀλβῖνον κατὰ χώραν μένειν, καὶ τὸν Δημήτριον ἔκ τε τῆς ἐμπληξίας ἐκείνης, καὶ ἐκ τοῦ τῶν Ῥωμαίων φόβου μεθεστηκότα, καί τινας ἄλλους αὐτομολῆσαι πεπεικότα, παντελῶς κατέδεισε, καὶ τὴν ἀρχὴν ἀφῆκεν.

CLII. ιγ'. Οἱ Ῥωμαῖοι διεκηρυκεύσαντο τῷ Ἀννίβᾳ, ἀνταπόδοσιν τῶν αἰχμαλώτων ἀξιοῦντες γενέσθαι. οὐ κατηλλάξαντο δὲ αὐτούς, καίπερ καὶ ἐκείνου Καρθάλωνα ἐπ' αὐτὸ τοῦτο ἀντιπέμψαντος. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐδέξαντο αὐτὸν εἴσω τοῦ τείχους, ὡς πολέμιον, οὐδὲ ἐς λόγους αὐτοῖς ἐλθεῖν ἠθέλησαν, ἀλλ' εὐθὺς δι' ὀργῆς ἀνέστρεψεν.

CLIII. ιδ'. Ἐπικηρυκευσάμενοι οἱ Καρχηδόνιοι τῷ Σκιπίωνι, τῶν τε ἐπιταχθέντων σφίσιν ὑπ' αὐτοῦ οὐδὲν ὁτιοῦν ὑποσχόμενοι, οἷα μηδὲν αὐτῷ οὐ παρέξειν μέλλοντες, χρήματα μὲν αὐτῷ εὐθὺς ἔδωσαν,

Digitized by Google

καὶ τοὺς αἰχμαλώτους πάντας ἀπέδωκαν· ὑπὲρ δὲ τῶν ἄλλων ἐς τὴν Ῥώμην ἐπρεσβεύσαντο. καὶ αὐτοὺς ἐκεῖνοι τότε οὐ προσεδέξαντο, λέγοντες οὐκ εἶναι σφίσι πάτριον, στρατοπέδων τισὶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ὄντων, ὑπὲρ εἰρήνης χρηματίζειν. ὕστερον δὲ ἀπάραντος τοῦ τε Ἀννίβου καὶ τοῦ Μάγωνος, λόγον αὐτοῖς ἔδωκαν· καὶ ἦλθον μὲν εἰς ἀμφισβήτησιν πρὸς ἀλλήλους, ἐπ᾽ ἀμφότερα ταῖς γνώμαις γενόμενοι· τέλος δὲ ἐψηφίσαντο τὰς σπονδάς, ἐφ᾽ οἷς ὁ Σκιπίων συνετίθετο.

CLIV. ιε'. Οἱ Καρχηδόνιοι τῷ Σκιπίωνι ἐπέθεντο καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν.' τοῦ δὲ Σκιπίωνος ἀγανακτήσαντος ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἔγκλημα ποιησαμένου, οὔτε τι μέτριον τοῖς πρέσβεσιν ἀπεκρίναντο, καὶ προσέτι καὶ ἐπεβούλευσαν αὐτοῖς ἀποπλεύσασιν· καὶ εἴγε μὴ ἄνεμος σφίσι κατὰ τύχην ἐπιγενόμενος ἐβοήθησεν, ἥλωσαν ἄν, ἢ ἀπώλοντο. καὶ διὰ τοῦτο ὁ Σκιπίων, καίπερ ἐπελθόντων ἐν τούτῳ τῶν τὴν εἰρήνην αὐτοῖς φερόντων, οὐκ ἔτι αὐτὴν ἐποιήσατο.

CLV. ις'. Διεκηρυκεύσαντο οἱ Καρχηδόνιοι τῷ Σκιπίωνι. ἦν δὲ τὰ διωμολογημένα· ὁμήρους τε σφᾶς δοῦναι, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους τούς τε αὐτομόλους, ἤτοι τῶν Ῥωμαίων ἢ τῶν συμμάχων, ὧν εἶχον, ἀποδοῦναι· καὶ τοὺς ἐλέφαντας πάντας, καὶ τὰς τριήρεις, πλὴν δέκα, παραδοῦναι· καὶ τὸ λοιπὸν μὴ κεκτῆσθαι μήτε ἐλέφαντας, μήτε ναῦς· καὶ τῷ Μασινίσσᾳ πάντων, ὧν εἶχον αὐτοῦ, ἀποστῆναι, καὶ ἐκείνῳ δοῦναι· τήν τε χώραν, καὶ τὰς πόλεις τὰς ἐν

Digitized by Google

τῇ ἐπικρατείᾳ αὐτοῦ οὔσας, ἀφεῖναι· καὶ μήτε καταλόγους ποιεῖσθαι, μήτε μισθοφόροις χρῆσθαι, μήτε πόλεμον πρὸς μηδένα παρὰ τὴν τῶν Ῥωμαίων γνώμην ἀναιρεῖσθαι.

CLVI. ιζ΄. Ἡ Καρχηδὼν πολλοῖς Ῥωμαίων ἐξαιρετέα ἐδόκει εἶναι, καὶ Κορνηλίῳ ὑπάτῳ· ὅς ἔλεγεν, ὅτι ἀδύνατόν ἐστι, συνεστώσης αὐτῆς ἀδεεῖς σφᾶς εἶναι.

CLVII. ιη΄. Ὁ Φίλιππος ἡττηθεὶς ἐπεκηρυκεύσατο τῷ Φλαμινίνῳ. καὶ ὃς, εἰ καὶ τὰ μάλιστα τῆς Μακεδονίας ἐγλίχετο, καὶ τῇ παρούσῃ οἱ εὐτυχίᾳ ἐπίπαν ἐπεξελθεῖν ἐπεθύμει, ὅμως ἐσπείσατο. αἴτιον δὲ, ὅτι ἐφοβήθη, μὴ οἵ τε Ἕλληνες, ἐξαιρεθέντος αὐτοῦ, τό τε φρόνημα τὸ παλαιὸν ἀναλάβωσι, καὶ σφᾶς οὐκ ἔτι θεραπεύσωσι· καὶ οἱ Αἰτωλοὶ ἐν μεγάλῳ καὶ τότε αὐχήματι, ὅτι τὸ πλεῖστον τῆς νίκης κατειργάσαντο, ὄντες, ἐπαχθέστεροι σφίσι γένωνται· ὅ, τε Ἀντίοχος ἔς τε τὴν Εὐρώπην, ὥσπερ ἠγγέλλετο, ἔλθῃ, καὶ τῷ Φιλίππῳ συμμαχήσῃ.

CLVIII. ιθ΄. Νεανίσκοι τινὲς Καρχηδονίων πρέσβεις ἐς τὴν Ῥώμην ἐλθόντες, ὑβρίσαντες, ἐπέμφθησαν μὲν ἐς τὴν Καρχηδόνα, καὶ ἐξεδόθησαν σφίσιν· οὐκ ἔπαθον δὲ ὑπ᾽ αὐτῶν δεινὸν οὐδὲν, ἀλλ᾽ ἀφείθησαν.

CLIX. κ΄. Ὁ Περσεὺς σπονδῶν ἐδεήθη παρὰ Ῥωμαίοις, κἂν ἔτυχεν αὐτῶν, εἰ μὴ οἱ Ῥόδιοι συνεπρέσβευσαν αὐτῷ, δέει τοῦ μὴ Ῥωμαίοις τὸν ἀντίπαλον ὑπεξαιρεθῆναι. μέτριον μὲν γὰρ οὐδὲν, οἷα δεομένους εἰκὸς ἦν εἰπεῖν, ἔλεξαν· καὶ τῆς εἰρήνης

Digitized by Google

οὐκ αἰτηταὶ μᾶλλον τῷ Περσεῖ, ἢ δόται ὄντες, ἄλλα τε πολλὰ ὑπερήφανα διελέχθησαν, καὶ τέλος ἠπείλησαν, τοῖς αἰτίοις τοῦ μὴ συμβῆναι σφᾶς γενομένοις, μετὰ τῶν ἑτέρων πολεμήσειν. κἀκ τούτου οὐδὲ τὸ πρὶν ἀνύποπτοι τοῖς Ῥωμαίοις ὄντες, μᾶλλον διεβλήθησαν, καὶ τὸν Περσέα τῶν σπονδῶν τυχεῖν ἐκώλυσαν.

CLX. κα'. Οἱ Ῥόδιοι φρόνημα πολὺ πρότερον σχόντες, ὡς καὶ αὐτοὶ τόντε Φίλιππον καὶ τὸν Ἀντίοχον νενικηκότες, τῶν τε Ῥωμαίων κρείττους ὄντες, ἐς τοσοῦτον δέους ἀφίκοντο, ὥστε καὶ πρεσβευτὴν πρὸς Ἀντίοχον τὸν τῆς Συρίας βασιλέα σταλέντα Ποπίλιον μεταπέμψασθαι, καὶ παρόντος αὐτοῦ καταψηφίσασθαι πάντων τῶν τἀναντία τοῖς Ῥωμαίοις φρονησάντων, τούς τε συλληφθέντας αὐτῶν ἐπὶ τιμωρίαν πέμψαι.

CLXI. κβ'. Οἱ αὐτοὶ πρεσβευσάμενοι πρὸς αὐτοὺς πολλάκις, ὡς που καὶ ἐδέοντό τινος, οὐδὲν ἔτ' αὐτοῖς προσέφερον, ὥσπερ καὶ πρότερον· ἀλλ' ὅσα ἐς τὸ παραιτήσασθαι, μὴ μνησικακεῖν σφίσιν αὐτούς, χρήσιμα ἐξ ὧν ὑπούργησάν ποτε αὐτοῖς, λαβεῖν ἐδύναντο, μόνα ἔλεγον, καὶ τήν γε πρόσρησιν τῆς συμμαχίας τῆς πρὸς αὐτούς, μὴ προσδεχόμενοι πρόσθεν, (ἵνα καὶ ὡς μετατάξασθαί ποτε ἀπ' αὐτῶν ἐκ τοῦ μηδεμίαν ἔνορκον ἀνάγκην φιλίας ἔχειν, δυνάμενοι, φοβεροί τε αὐτοῖς ὦσι, καὶ πρὸς τῶν ἀεὶ πολεμούντων σφίσιν ἐπιθεραπεύωνται) τότε καὶ πάνυ προσθέσθαι ἐσπούδαζον, τήντε παρὰ τῶν Ῥω-

Digitized by Google

μαίων εὔνοιαν ἅμα βεβαιούμενοι, καὶ τιμὴν ἐκ τούτου καὶ παρὰ τῶν ἄλλων θηρώμενοι.

CLXII. *κγ'. Ὁ Προυσίας αὐτός τε ἐς τὴν Ῥώμην καὶ ἐς τὸ βουλευτήριον ἐσελθὼν, τόν τε οὐδὸν αὐτοῦ κατεφίλησε, καὶ τοὺς βουλευτὰς θεοὺς ἐπωνόμασε καὶ προσεκύνησεν· ἐξ οὗπερ καὶ ἠλεήθη ὅτι μάλιστα, καίτοι καὶ τῷ Ἀττάλῳ παρὰ τὴν τῶν Ῥωμαίων γνώμην πολεμήσας. ἐλέγετο γὰρ καὶ οἴκοι τοὺς πρέσβεις αὐτῶν, ὁσάκις ἀφίκοιντό τινες, προσκυνεῖν· ἀπελεύθερόν τε ἑαυτὸν τοῦ δήμου ἐπεκάλει, καὶ πῖλεον πολλάκις ἐπετίθετο.*

CLXIII. *κδ'. Ὁ Ποπίλιος οὕτω κατεφόβησε τὸν Οὐιρίαθον, ὥστε καὶ ὑπὲρ σπονδῶν οἱ εὐθὺς, πρὶν καὶ μάχης τινὸς πειραθῆναι, προσπέμψαι· τούς τε κορυφαίους τῶν ἀποστάντων ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐξαιτηθέντα, τοὺς μὲν ἀποκτεῖναι, ἐν οἷς καὶ ὁ κηδεστὴς αὐτοῦ, καίπερ ἰδίαν δύναμιν ἔχων, ἐφονεύθη· τοὺς δὲ καὶ ἐκδοῦναι, ὧν πάντων ὁ ὕπατος τὰς χεῖρας ἀπέκοψε. κἂν παντελῶς κατελύσατο, εἰ μὴ καὶ τὰ ὅπλα ᾐτήθη. τοῦτο γὰρ οὔτ' αὐτὸν, οὔτε τὸ λοιπὸν πλῆθος ὑπομεῖναι ἐποίησεν.*

CLXIV. *κε'. Ἐλθόντων Νουμαντίνων πρέσβεων, οἱ Ῥωμαῖοι ἔξω τοῦ τείχους ἐδέξαντο αὐτοὺς, ἵνα μὴ καὶ βεβαιοῦν ἐκ τούτου τὰς σπονδὰς δόξωσι. ξένια μέντοι σφίσι καὶ ὣς ἐξέπεμψαν, μὴ βουληθέντες πω τὴν ἐλπίδα αὐτῶν, ὡς καὶ συναλλαγησομένων, ἀφελέσθαι. ἔλεγον δὲ οἱ μὲν περὶ τὸν Μαγκῖνον τήντε ἀνάγκην τῶν ὁμολογησαμένων, καὶ τὸ πλῆθος τῶν σεσωσμένων· ὅτι τε πάνθ', ὅσα καὶ πρότερον ἐν τῇ*

Ἰβηρίᾳ ἐκέκτηντο, εἶχον· ἠξίουν τ' αὐτοὺς μὴ πρὸς τὴν παροῦσαν σφῶν ἄδειαν, ἀλλὰ πρὸς τὸν τότε περιστάντα τοὺς στρατιώτας κίνδυνον ἐκλογίζεσθαι, οὐχ ὅσα ἔδει γεγονέναι, ἀλλ' ὅσα ἐνεδέχετο πραχθῆναι. Οἱ δὲ Νουμαντῖνοι πολλὰ μὲν περὶ τῆς προτέρας σφῶν εἰς αὐτοὺς εὐνοίας, πολλὰ δὲ καὶ περὶ τῆς ἐκείνων μετὰ ταῦτα ἀδικίας, ὑφ' ἧς ἐς τὸν πόλεμον κατέστησαν, τήν τε τοῦ Πομπηΐου ψευδορκίαν προέφερον, καὶ τῆς τοῦ Μαγκίνου, καὶ τῶν ἄλλων σωτηρίας εὐεργεσίαν ἀπήτουν. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι καὶ τὰς σπονδὰς ἔλυσαν, καὶ τὸν Μαγκῖνον ἐκδοθῆναι τοῖς Νουμαντίνοις ἔγνωσαν.

CLXV. κς'. Ἤρξαντο τῆς διαφορᾶς οἱ Ἀχαιοὶ, τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐγκαλοῦντες, (διηνέχθησαν γὰρ ἀλλήλοις) ὡς τῶν συμβεβηκότων σφίσιν αἰτίοις γεγονόσι, Διαίου ὅτι μάλιστα τοῦ στρατηγοῦ αὐτοὺς ἐνάγοντος. Καὶ τῶν γε Ῥωμαίων διαλλακτὰς αὐτοῖς πολλάκις πεμψάντων, οὐκ ἐπείσθησαν. ἀλλὰ καὶ τοὺς πρέσβεις, οὓς ἐκεῖνοι, διασπᾶσαί πῃ τὸ ἑλληνικὸν (ὅπως ἀσθενέστεροι ὦσιν) ἐθελήσαντες, ἔπεμψαν, πρόφασιν τοῦ μὴ δεῖν τὰς πόλεις τὰς τοῦ Φιλίππου γενομένας, ὧν καὶ Κόρινθος ἦν, ἔς τε τὰ ἄλλα ἀνθοῦσα, καὶ ἐν τῷ συνεδρίῳ κρατιστεύουσα, μετέχειν αὐτοῦ, ποιησάμενοι, παρ' ὀλίγον ἦλθον ἀποκτεῖναι, ἢ φυγῇ δοῦναι, αὐτῶν ἐκ τοῦ Ἀκροκορίνθου, ἐν ᾧ ἦσαν, προαποχωρησάντων.

2. Ἐπρεσβεύσαντο μέντοι ἐς τὴν Ῥώμην, ἀπολογούμενοι ὑπὲρ τοῦ γεγονότος. οὐ γὰρ ἐπ' ἐκείνους, ἀλλ' ἐπὶ τοὺς Λακεδαιμονίους, τοὺς μετ' αὐ-

Digitized by Google

τῶν ὄντας, ὁρμῆσαι ἔφασκον. Τῶν δὲ Ῥωμαίων τὴν μὲν σκῆψιν αὐτῶν οὐκ ἐλεγξάντων, (τοῖς τε γὰρ Καρχηδονίοις ἔτι ἐπολέμουν, καὶ τὰ τῶν Μακεδόνων οὐδέπω καλῶς βέβαια εἶχον) ἄνδρας δὲ στειλάντων, καὶ τὴν ἄδειαν αὐτοῖς, ἂν μηδὲν ἔτι νεωτερίσωσι, δώσειν ὑποσχομένων· τὸ συνέδριον αὐτοῖς οὐ παρέσχον, ἀλλ' εἰς ἕτερον σφᾶς σύλλογον, ὃς μεθ' ἔκμηνον ἔμελλεν ἔσεσθαι, ἀνεβάλλοντο.

CLXVI. κζ'. Οἱ Ῥωμαῖοι στασιάσαντες πρὸς ἀλλήλους, τὸν Μέτελλον μετεπέμψαντο, κελεύσαντες αὐτῷ πρὸς τοὺς Σαυνίτας, ὅπως ποτ' ἂν δύνηται, συμβῆναι. οὗτοι γὰρ ἔτι τότε μόνοι τὴν Καμπανίαν, καὶ τὴν ἐπέκεινα αὐτῆς, ἐκακούργουν. ὁ δὲ τούτοις οὐκ ἐσπείσατο. τήν τε γὰρ πολιτείαν ἠξίουν οὐχ ἑαυτοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ηὐτομοληκόσι πρὸς σφᾶς, δοθῆναι· καὶ οὔτε τι τῆς λείας, ἣν εἶχον, ἀποδοθῆναι ἤθελον, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους τούς τε αὐτομόλους σφῶν πάντας ἀπήτουν. ὥστε μηδὲ τοὺς βουλευτὰς τὴν εἰρήνην ἔτι τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ τούτοις ἑλέσθαι.

CLXVII. κη'. Τῷ Ἰουγούρθᾳ ὁ Μέτελλος, προσπέμψαντι οἱ ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, πολλὰ καθ' ἓν ἕκαστον, ὡς καὶ μόνον, ἐπέταξε. καὶ οὕτως ὁμήρους τε παρ' αὐτοῦ, καὶ ὅπλα, τούς τε ἐλέφαντας, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, τούς τε αὐτομόλους ἔλαβε· καὶ τούτους μὲν πάντας ἀπέκτεινεν. οὐ κατελύσατο δὲ, ὅτι ὁ Ἰουγούρθας οὐκ ἠβουλήθη πρὸς αὐτὸν, ἵνα μὴ συλληφθῇ, ἐλθεῖν· καὶ ὁ Μάριος, ὅ τε Γναῖος, ἐνεπόδισαν.

Digitized by Google

CLXVIII. κθ΄. Τῆς Κίρτας καθ' ὁμολογίαν ἁλούσης, ὁ Βόκχος ἐπεκηρυκεύσατο τῷ Μαρίῳ. καὶ τὰ μὲν πρῶτα τὴν τοῦ Ἰουγούρθου ἀρχὴν, μισθὸν τῆς μεταστάσεως, ᾔτει· ἔπειτα μὴ τυχὼν αὐτῆς, ἁπλῶς ἠξίωσε συμβῆναι. καὶ ὁ μὲν πρέσβεις ἐς τὴν Ῥώμην ἔπεμψεν· ὁ δὲ Ἰουγούρθας τούτων γινομένων, ἀπεχώρησεν ἐς τὰ ἐρημότατα τῆς ἑαυτοῦ γῆς.

CLXIX. λ΄. Ὁ Μάριος πρέσβεις τοῦ Βόκχου κομισάμενος, οὐκ ἔφη αὐτῷ συνθήσεσθαι, εἰ μὴ τὸν Ἰουγούρθαν ἔκδοτον παρ' αὐτοῦ λάβοι· ὃ καὶ γέγονεν.

CLXX. λα΄. Ὁ Μιθριδάτης, πρέσβεων παρόντων Ῥωμαίων, οὐδὲν ἐκίνησεν, ἀλλ' ἀνταιτιασάμενός τινα, καὶ προαποδείξας τοῖς πρέσβεσι τὸ πλῆθος τῶν χρημάτων, ὧν τότε κοινῇ, καὶ ἰδίᾳ τισὶν ἀναλώκει, ἡσυχίαν ἔσχεν. ὁ δὲ Νικομήδης τῇ συμμαχίᾳ αὐτῶν ἐπαρθεὶς, καὶ χρημάτων δεηθεὶς, ἐσέβαλεν ἐς τὴν χώραν αὐτοῦ.

CLXXI. λβ΄. Ὁ Μιθριδάτης πρέσβεις ἀπέστειλεν ἐς τὴν Ῥώμην, ἀξιῶν, εἰ μὲν φίλον τὸν Νικομήδην νομίζουσι, πεῖσαι αὐτὸν, ἢ καταναγκάσαι, τὰ δίκαιά οἱ ποιῆσαι· εἰ δὲ μὴ, αὐτῷ γε ἐπιτρέψαι τὸν ἐχθρὸν ἀμύνασθαι. οἱ δὲ οὐχ ὅτι τι ἔπραξαν ὧν ἤθελεν, ἀλλὰ καὶ ἐπηπείλησαν αὐτῷ, ἂν μὴ τῷ Ἀριοβαρζάνῃ τὴν Καππαδοκίαν ἀποδῷ, καὶ πρὸς τὸν Νικομήδην εἰρήνην ἄγῃ· τούς τε πρέσβεις αὐτοῦ αὐθημερὸν ἀπέπεμψαν, καὶ προσαπηγόρευσαν αὐτῷ, μηκέτι μηδένα ἄλλον, ἂν μὴ πειθαρχῇ σφίσι, πέμψαι.

Digitized by Google

CLXXII. λγ'. Οἱ Ῥωμαῖοι τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἐνεστηκότος, τὸν Μέτελλον μετεπέμψαντο, κελεύσαντες βοηθεῖν.

CLXXIII. λδ'. Ὁ Ἀρχέλαος παρεκάλει τὸν Σύλλαν, διαλλαγῆναι πρὸς τὸν Μιθριδάτην. δεξαμένου δὲ τούτου τὴν πρόκλησιν, ἐγένοντο συνθῆκαι· Μιθριτάτην μὲν τὴν Ἀσίαν ἀφεῖναι καὶ Παφλαγονίαν, ἐκστῆναι δὲ Βιθυνίας Νικομήδη, καὶ Καππαδοκίας Ἀριοβαρζάνῃ· καταβαλεῖν δὲ Ῥωμαίοις δισχίλια τάλαντα, καὶ δοῦναι ναῦς ἑβδομήκοντα χαλκήρεις μετὰ τῆς οἰκείας παρασκευῆς· Σύλλαν δὲ ἐκείνῳ τήν τε ἄλλην ἀρχὴν βεβαιοῦν, καὶ σύμμαχον Ῥωμαίων ψηφίζεσθαι.

2. Ταῦτα οὕτως ὡμολογήθη. καὶ ἐβάδιζεν [ὁ Σύλλας] διὰ Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Ἀρχέλαον ἐν τιμῇ. καὶ νοσήσαντος [αὐτοῦ] ἐπισφαλῶς περὶ Λάρισσαν, ἐπιστήσας τὴν πορείαν, ὡς ἑνὸς τῶν ὑπ' αὐτὸν ἡγεμόνων καὶ στρατηγῶν ἐπεμελήθη. ταῦτα δὲ διέβαλλε τὸ περὶ Χαιρώνειαν ἔργον, ὡς οὐχὶ καθαρῶς ἀγωνισθέν· καὶ ὅτι τοὺς ἄλλους Μιθριδάτου φίλους, οὓς εἶχεν αἰχμαλώτους, ἀποδοὺς ὁ Σύλλας, Ἀριστίωνα μόνον ἀνεῖλεν, Ἀρχελάῳ διάφορον ὄντα· μάλιστα δὲ ἡ δοθεῖσα γῆ τῷ Καππάδοκι μυρίων πλέθρων ἐν Εὐβοίᾳ, καὶ τὸ Ῥωμαίων φίλον αὐτὸν καὶ σύμμαχον ὑπὸ Σύλλα ἀναγραφῆναι.

CLXXIV. λέ. Πρεσβευτῶν παραγενομένων παρὰ τοῦ Μιθριδάτου πρὸς Σύλλαν, καὶ τὰ μὲν ἄλλα φασκόντων δέχεσθαι, Παφλαγονίαν δὲ ἀξιούντων μὴ

Digitized by Google

ἀφαιρεθῆναι, τὰς δὲ ναῦς οὐδὲ ὅλως ὁμολογηθῆναι· χαλεπήνας ὁ Σύλλας· Τί φατὲ; εἶπεν· Μιθριδάτης Παφλαγονίας ἀντιποιεῖται, καὶ περὶ τῶν νηῶν ἔξαρνος ἐστίν; ὃν ἐγὼ προσκυνήσειν ἐνόμιζον, εἰ τὴν δεξιὰν αὐτῷ καταλείποιμι χεῖρα, δι᾽ ἧς τοσούτους Ῥωμαίων ἀνεῖλεν. ἑτέρας μέν τοι φωνὰς ἀφήσει, διαβάντος μου ἐς τὴν Ἀσίαν. νῦν δὲ ἐν Περγάμῳ καθήμενος, ὃν οὐχ ἑώρακε διαστρατηγείτω πόλεμον. οἱ μὲν οὖν φοβηθέντες, ἡσύχαζον. ὁ δὲ Ἀρχέλαος ἐδεῖτο τοῦ Σύλλα, καὶ κατεπράϋνε τὴν ὀργὴν, ἁπτόμενος τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ, καὶ δακρύων: καὶ ἔπεισεν ἀποσταλῆναι πρὸς Μιθριδάτην. διαπράξεσθαι γὰρ, ἐφ᾽ οἷς βούλεται, τὴν εἰρήνην· εἰ δὲ μὴ πείσοι, κτενεῖν αὐτὸς αὐτὸν ἐπὶ τούτοις.

CLXXV. λϛ΄. Συνῆλθεν ὁ Σύλλας τῷ Μιθριδάτῃ ἐν Δαρδάνῳ τῆς Τρωάδος, ἔχοντι ναῦς διακοσίας ἐνήρεις, καὶ τῆς πεζῆς δυνάμεως ὁπλίτας μὲν δισμυρίους, ἱππεῖς δὲ ἑξακισχιλίους: Σύλλας δὲ τέσσαρας σπείρας, καὶ διακοσίους ἱππεῖς. ἀπαντήσαντος δὲ τοῦ Μιθριδάτου, καὶ τὴν δεξιὰν προτείνοντος, ἠρώτησεν αὐτὸν, εἰ καταλύσει τὸν πόλεμον, ἐφ᾽ οἷς ὡμολόγησεν Ἀρχέλαος.

CLXXVI. λζ΄. Τὰς συνθήκας ποιήσαντες Σύλλας καὶ Μιθριδάτης, Ἀριοβαρζάνην καὶ Νικομήδην τοὺς βασιλεῖς διήλλαξαν. καὶ ὁ μὲν Μιθριδάτης ἑβδομήκοντα ναῦς παραδοὺς, καὶ τοξύτας ὡς πλείστους, ἐν ταῖς λοιπαῖς εἰς τὸν Πόντον ἀποπλεῖν ἔμελλεν. ὁ δὲ Σύλλας ἀχθομένους ἰδὼν τοὺς στρατιώτας τῇ διαλύσει, (τὸν γὰρ ἔχθιστον τῶν βασιλέων, καὶ

Digitized by Google

πεντεκαίδεκα μυριάδας ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ῥωμαίων ἀποσφαγῆναι παρασκευάσαντα, δεινὸν ἡγοῦντο μετὰ πλούτου καὶ λαφύρων ὁρᾶν ἐκπλέοντα τῆς Ἀσίας, ἣν ἔτη τέσσαρα λεηλατῶν καὶ φορολογῶν διετέλεσεν) ἀπελογεῖτο, ὡς οὐκ ἂν ἅμα Φιμβρίᾳ καὶ Μιθριδάτῃ πολεμεῖν, εἰ συσταίησαν, δυνηθείς.

CLXXVII. λη΄. Τῶν Κρητῶν πρεσβευσαμένων πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ ἐλπιζόντων τάς τε παλαιὰς σπονδὰς ἀνανεώσεσθαι, καὶ προσέτι καὶ εὐεργεσίαν τῆς τοῦ ταμίου τῶν τε στρατιωτῶν αὐτῶν σωτηρίας εὑρήσεσθαι, οὗτοι ὀργὴν μᾶλλον ὅτι μὴ ἑάλωσαν, λαβόντες, ἢ χάριν αὐτοῖς, ὅτι μὴ ἐκείνους ἔφθειραν, γνόντες, οὔτ᾽ ἄλλως μέτριόν τι ἀπεκρίναντο, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους τούς τε αὐτομόλους ἅπαντας καὶ ὁμήρους παρ᾽ αὐτῶν ἀπήτησαν· χρήματά τε πολλὰ αἰτήσαντες, τάς τε ναῦς τὰς μείζους, καὶ τοὺς ἄνδρας τοὺς κορυφαίους ἐξαιτήσαντες, οὐκ ἀνέμειναν τὴν οἴκοθεν αὐτῶν ἀπόκρισιν· ἀλλὰ τῶν ὑπάτων αὐτίκα τὸν ἕτερον ταῦτά τε ληψόμενον, καὶ πολεμήσοντα σφίσιν, ἂν μὴ διδῶσιν, ὥσπερ οὐκ ἔμελλον, ἐξέπεμψαν.

2. Οἱ γὰρ ἀπ᾽ ἀρχῆς, πρὶν αἰτηθῆναί τι τοιοῦτο, καὶ κρατῆσαι, μὴ θελήσαντες ὁμολογῆσαι, πῶς ἂν μετὰ τὴν νίκην τοσαῦτά τε ἅμα καὶ τοιαῦτα προσταττόμενοι ἤνεγκαν; τοῦτό τε οὖν σαφῶς εἰδότες, καὶ προσυποπτεύσαντες τοὺς πρέσβεις ἐπιχειρήσειν τινάς, ὡς καὶ κωλύσοντας τὴν στρατείαν, διαφθαρῆναι χρήμασιν, ἐψηφίσαντο ἐν τῇ βουλῇ μηδένα αὐτοῖς μηδὲν δανεῖσαι.

Digitized by Google

CLXXVIII. *Κληρουμένων δὴ τῶν ὑπάτων, Ὁρτήσιος τὸν πρὸς Κρῆτας ἔλαχε πόλεμον. ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ὑπό τε τῆς ἐν τῷ ἄστει φιλοχωρίας, καὶ ὑπὸ τῶν δικαστηρίων, ἐν οἷς πλεῖστον τῶν κατ' αὐτὸν ἀνθρώπων μετά γε τὸν Κικέρωνα ἠδυνήθη, τῷ τε συνάρχοντι τῆς στρατιᾶς ἐθελοντὴς ἐξέστη, καὶ αὐτὸς κατὰ χώραν ἔμεινεν. ὁ δὲ δὴ Μέτελλος ἐστείλατό τε εἰς Κρήτην, καὶ τὴν νῆσον ἅπασαν ἐχειρώσατο μετὰ τοῦτο· καίτοι πρὸς τοῦ Πομπηΐου τοῦ Μάγνου, ἤδη τῆς θαλάσσης ξυμπάσης ἄρχοντος, καὶ τῆς ἠπείρου ὅσον ἡμερῶν ἀπὸ θαλάσσης τριῶν, ἐμποδιζόμενός τε καὶ κωλυόμενος, ὡς αὐτῷ προσηκουσῶν καὶ τῶν νήσων. ἀλλ' ὅμως καὶ ἄκοντος Πομπηΐου τῷ Κρητικῷ πολέμῳ τέλος ὁ Μέτελλος ἐπιθεὶς, θρίαμβόν τε ἀπ' αὐτοῦ κατήγαγε, καὶ Κρητικὸς ἐπεκλήθη.*

2. *Λούκουλλος δὲ Λούκιος κατὰ τοὺς καιροὺς τούτους τοὺς τῆς Ἀσίας δυνάστας Μιθριδάτην τε καὶ Τιγράνην τὸν Ἀρμένιον πολέμῳ νικήσας, καὶ φυγομαχεῖν ἀναγκάσας τὰ Τιγρανόκερτα ἐπολιόρκει. καὶ αὐτὸν οἱ βάρβαροι τῇ τε τοξείᾳ καὶ τῇ νάφθᾳ κατὰ τῶν μηχανῶν χεομένῃ δεινῶς ἐκάκωσαν. ἀσφαλτῶδες δὲ τὸ φάρμακον τοῦτο, καὶ διάπυρον οὕτως, ὥσθ' ὅσοις ἂν προσμίξῃ, πάντως αὐτὰ κατακαίειν. οὐδ' ἀποσβέννυται ὑπ' οὐθενὸς ὑγροῦ ῥᾳδίως. ἐκ τούτου δὲ ὁ Τιγράνης ἀναθαῤῥήσας, τοσαύτῃ χειρὶ στρατοῦ ἤλασεν, ὥστε καὶ τῶν Ῥωμαίων τῶν ἐκεῖσε παρόντων καταγελάσαι. λέγεται δ' οὖν εἰπεῖν, ὡς εἰ μὲν πολεμήσοντες ἥκοιεν, ὀλίγοι· εἰ δὲ*

Digitized by Google

πρεσβεύοντες, πολλοὶ παρεῖεν. οὐ μέντοι καὶ ἐπὶ πολὺ ἥσθη, ἀλλ᾽ εὐθὺς ἐξέμαθεν, ὅσον ἥ τε ἀρετὴ καὶ ἡ τέχνη παντὸς ὁμίλου κρατεῖ. φυγόντος δὲ αὐτοῦ τὴν τιάραν τό τε ἀνάδημα τὸ περὶ αὐτὴν εὑρόντες οἱ στρατιῶται, τῷ Λουκούλλῳ ἔδοσαν. δείσας γὰρ μὴ γνωσθεὶς ἀπ᾽ αὐτῶν ἁλῷ, περιεσπάσατο αὐτὰ καὶ ἀπέῤῥιψεν.

Ex Xiphilino sub initium.

Digitized by Google

ΤΩΝ

ΔΙΩΝΟΣ ΣΩΖΟΜΕΝΩΝ

ΤΟΥ

ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΥ ΠΕΜΠΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΟΝ.

Argumenta Libri XXXV. et XXXVI. Dionis.

Libri XXXV.

Mithridates et Tigranes bellum reparant. cap. 1.
Lucullus victoria non utitur: successorem accipit: Tigranocerta capit. c. 2.
Arsaces Parthus neutri parti succurrit. c. 3.
Lucullus, post pugnam minus felicem, Nisibin obsidet et capit. c. 4—6.

Digitized by Google

Interim Armenias amittit: Fabius vincitur. c. 8. 9.
Triarius Mithridatem ad Comana persequitur: post ab eo superatur. c. 10–13.
Seditio in Luculli exercitu: Mithridates omnia recuperat. c. 14—17.

Libri XXXVI.

Metellus Cretam vi subigit. c. 1. 2.
Piratarum insolentia. c. 3—6.
Bellum id lege Gabinia Pompejo, multis renitentibus, mandatur, et celerrime conficitur. c. 6—20.
Leges Corneliae de ambitu, et edictis Praetorum: Roscia de subselliis equitum: Manilia de libertorum suffragiis. c. 21—25.
Bellum Mithridaticum lege Manilia Pompejo mandatum. c. 26. 27.
Pompejus Mithridatem pugna nocturna vincit. c. 28—33.
Tigranes pater se dedit, filius in vincula conditur. c. 34—36.
Albanorum impetus depellitur. c. 37.

Digitized by Google

Temporis spatium anni IV. quibus hi Consules fuerunt.

ante C. N.	V. C.	
69.	685.	Q. Hortensius et Q. Caecilius Metellus Creticus.
68.	686.	L. Caecilius Metellus. mortuus. et Q. Marcius Rex. solus.
67.	687.	Manius Acilius Glabrio et C. Calpurnius Piso.
66.	688.	L. Volcatius Tullus et M'. Aemilius Lepidus.

*** καὶ ὅτι ἰσχυρᾷ τῇ τυχῃ ἐπ' ἀμφότερα ἐκέχρητο, ἐπέτρεψεν. ἡττηθείς τε γὰρ πολλὰ καὶ κρατήσας, οὐκ ἐλάττων καὶ στρατηγικώτερος ἀπ' αὐτῶν ἐπεπίστευτο γεγονέναι. αὐτοί τε οὖν, ὡς καὶ τότε πρῶτον ἀρχόμενοι τοῦ πολέμου, παρεσκευάζοντο· καὶ πρὸς τοὺς περιχώρους, τούς τε ἄλλους, καὶ Ἀρσάκην τὸν Πάρθον, καίπερ ἐχθρὸν αὐτῷ διὰ χώραν τινὰ ἀμφισβητήσιμον ὄντα, ἐπρεσβεύοντο· καὶ ταύτης τε αὐτῷ ἀφίστανται, καὶ τοὺς Ῥωμαίους διέβαλλον, λέγοντες ὅτι, ἂν μονωθέντων σφῶν κρατήσωσι, καὶ ἐπ' ἐκεῖνον εὐθὺς ἐπιστρατεύσουσι. φύσει τε γὰρ πᾶν τὸ νικῶν ἄπληστον· τῆς εὐπραγίας εἶναι, καὶ μηδένα ὅρον τῆς πλεονεξίας ποιεῖσθαι· καὶ τούτους, ἅτε καὶ ἐν κράτει πολλῶν δὴ γεγονότας, οὐκ ἐθελήσειν αὐτοῦ ἀποσχέσθαι.

Digitized by Google

2. Καὶ οἱ μὲν ταῦτ᾽ ἔπραττον. Λούκουλλος δὲ Τιγράνην μὲν οὐκ ἐπεδίωξεν, ἀλλὰ καὶ πάνυ κατὰ σχολὴν σωθῆναι εἴασε· καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ καὶ αἰτίαν, ὡς οὐκ ἐθελήσας τὸν πόλεμον, ὅπως ἐπὶ πλεῖον ἄρχῃ, καταλῦσαι, παρά τε τοῖς ἄλλοις καὶ παρὰ τοῖς πολίταις ἔσχε. καὶ διὰ τοῦτο τότε ἐς τοὺς στρατηγοὺς τὴν ἀρχὴν τῆς Ἀσίας ἐπανήγαγον· καὶ μετὰ ταῦθ᾽, ὡς καὶ αὖθις τὸ αὐτὸ τοῦτο πεποιηκέναι ἔδοξε, τὸν ὕπατον αὐτῷ, τὸν κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὄντα, διάδοχον ἔπεμψαν. τὰ δὲ δὴ Τιγρανόκερτα, στασιασάντων πρὸς τοὺς Ἀρμενίους τῶν ξένων τῶν συνοικούντων αὐτοῖς, εἷλε. Κίλικές τε γὰρ οἱ πλείους αὐτῶν ἦσαν, ἀνάσπαστοί ποτε γεγονότες, καὶ ἐσήγαγον εἴσω νυκτὸς τοὺς Ῥωμαίους. καὶ ἐκ τούτου τὰ μὲν ἄλλα διηρπάσθη, πλὴν τῶν ἐκείνοις ὑπαρχόντων· τὰς δὲ δὴ γυναῖκας τῶν δυνατωτάτων πολλὰς ἁλούσας ἄνευ ὑβρισμοῦ ὁ Λούκουλλος ἐφύλαξε· καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ καὶ τοὺς ἄνδρας σφῶν προσεποιήσατο· τόν τε τῆς Κομμαγηνῆς βασιλέα Ἀντίοχον, (ἡ δὲ δὴ χώρα αὕτη τῆς Συρίας πρός τε τῷ Εὐφράτῃ καὶ πρὸς τῷ Ταύρῳ ἐστὶ,) καί τινα Ἀράβιον δυνάστην Ἀλχαυδόνιον, ἄλλους τε ἐπικηρυκευσαμένους οἱ, ἐδέξατο.

3. Καὶ μαθὼν παρ᾽ αὐτῶν τὴν πρεσβείαν, τὴν ὑπό τε τοῦ Τιγράνου καὶ τοῦ Μιθριδάτου πρὸς τὸν Ἀρσάκην πεμφθεῖσαν, ἀνταπέστειλέ τινας ἐκ τῶν συμμάχων, ἀπειλάς τε ἅμα αὐτῷ, ἂν ἐκείνοις ἐπικουρήσῃ, καὶ ὑποσχέσεις, ἂν τὰ σφέτερα ἀνθέληται, φέροντας. ὁ οὖν Ἀρσάκης τότε μὲν (ἔτι γὰρ τῷ τε

Τιγράνῃ ὀργὴν εἶχε, καὶ ἐς τοὺς Ῥωμαίους οὐδὲν ὑπώπτευε) πρέσβεις τέ οἱ ἀντέπεμψε, καὶ φιλίαν τε καὶ συμμαχίαν ἐσπείσατο· ὕστερον δὲ τὸν Σηκίλιον ἐλθόντα πρὸς ἑαυτὸν ἰδὼν, ὑπετόπησε κατάσκοπον τῆς χώρας καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ παρεῖναι. τούτου γὰρ ἕνεκα, ἀλλ᾽ οὐ τῆς ὁμολογίας ἤδη γεγενημένης, ἄνδρα ἐπιφανῆ τὰ πολεμικὰ πεμφθῆναι. καὶ οὐδεμίαν ἐπ᾽ αὐτῶν βοήθειάν ἐποιήσατο. οὐ μὴν οὐδ᾽ ἠναντιώθη τι, ἀλλ᾽ ἐκ μέσου ἀμφοῖν ἔστη, μηδ᾽ ἑτέρους, ὥσπερ εἰκὸς, ἐθελήσας αὐξῆσαι. τὸν γὰρ πόλεμον αὐτὸν ἰσοπαλῆ ὄντα ἀσφάλειάν οἱ μεγίστην οἴσειν ἐνόμιζε. τούτῳ μὲν δὴ τῷ ἔτει ταῦθ᾽ ὁ Λούκουλλος ἔπραξε, καὶ τῆς Ἀρμενίας συχνὰ προςηγάγετο.

4. Ἐπὶ δὲ δὴ Κυΐντου Μαρκίου· (οὗτος γὰρ, καίπερ οὐ μόνος ἀποδειχθεὶς, μόνος ὑπάτευσεν· ὅ, τε γὰρ σὺν αὐτῷ χειροτονηθεὶς Λούκιος Μέτελλος ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους ἀπέθανε, καὶ ὁ ἀφιτρωθεὶς, πρὶν ἐπιβῆναι τῆς ἀρχῆς, μετήλλαξε, καὶ διὰ τοῦτ᾽ οὐδεὶς ἄλλος ἀπεδείχθη.) ἐν οὖν τῷ ἔτει τούτῳ ὁ Λούκουλλος, μεσοῦντος ἤδη τοῦ θέρους (ὑπὸ γὰρ τοῦ ψύχους ἀδύνατος ἦν ἦρι ἐς τὴν πολεμίαν γῆν ἐσβαλεῖν) στρατεύσας, τινά τε τῆς γῆς ἐπόρθησεν, ὅπως ἀμύνοντας αὐτὴν τοὺς βαρβάρους ἐς μάχην ὑπαγάγηται. καὶ ὡς οὐδὲν μᾶλλον ἐκινοῦντο, ἐπ᾽ αὐτοὺς ὥρμησε.

5. Κἀν τούτῳ τοῖς μὲν ἱππεῦσι τῶν Ῥωμαίων χαλεποὶ οἱ τῶν ἐναντίων ἱππεῖς ἐγίγνοντο, τῷ δὲ πεζῷ οὐδεὶς αὐτῶν ἐς χεῖρας ᾔει· ἀλλ᾽ ὁπότε ἡ ἀσπὶς

Digitized by Google

τοῦ *Λουκούλλου* τῇ ἵππῳ προσβοηθήσειεν, ἐτρέποντο. οὐ μέντοι καὶ δεινόν τι ἔπασχον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπιδιώκοντας σφᾶς ἐς τοὐπίσω τοξεύοντες, πολλοὺς μὲν παραχρῆμα ἀπεκτείννυσαν, παμπληθεῖς δὲ ἐτίτρωσκον. καὶ ἦν τὰ τραύματα χαλεπὰ καὶ δυσίατα. ταῖς τε γὰρ ἀκίσι διπλαῖς ἐχρῶντο, καὶ προσέτι καὶ ἐφήρμοττον αὐτὰς, ὥστε τὰ βέλη, εἴτε ἐμμένοιέ πῃ τοῖς σώμασιν, εἴτε καὶ ἐξέλκοιτο, τάχιστα αὐτὰ διολλῦναι. τὸ γὰρ ἕτερον τὸ δεύτερον σιδήριον ἔνδον, ἅτε μηδεμίαν ἀνθολκὴν ἔχον, ἐγκατελείπετο.

6. Ὁ οὖν *Λούκουλλος*, ἐπειδή τε πολλοὶ ἐτραυματίζοντο, καὶ οἱ μὲν ἔθνησκον, οἱ δ' ἀνάπηροι γοῦν ἐγίγνοντο, καὶ ἅμα καὶ τὰ ἐπιτήδεια αὐτοὺς ἐπέλιπεν, ἐκεῖθέν τε ἀπεχώρησε, καὶ ἐπὶ *Νίσιβιν* ὥρμησεν. ἡ δὲ δὴ πόλις αὕτη ἐν τῇ *Μεσοποταμίᾳ* καλουμένῃ πεπόλισται. (οὕτω γὰρ πᾶν τὸ μεταξὺ τοῦ τε *Τίγριδος* καὶ τοῦ *Εὐφράτου* ὀνομάζεται.) καὶ νῦν μὲν ἡμετέρα ἐστὶ, καὶ ἄποικος ἡμῶν νομίζεται· τότε δὲ ὁ *Τιγράνης* τῶν *Πάρθων* αὐτὴν ἀφελόμενος, τούς τε θησαυροὺς ἐν αὐτῇ καὶ τὰ ἄλλα τὰ πλεῖστα τῶν λοιπῶν ἀπετίθετο, φύλακά οἱ τὸν ἀδελφὸν προστάξας. πρὸς οὖν ταύτην ὁ *Λούκουλλος* ἐλθὼν, ἐν μὲν τῷ θέρει, καίπερ μὴ παρέργως τὰς προσβολὰς ποιησάμενος, οὐδὲν ἐπέρανε. τὰ γὰρ τείχη καὶ διπλᾶ καὶ πλίνθινα ὄντα, τήν τε παχύτητα πολλὴν ἔχοντα, καὶ τάφρῳ βαθείᾳ διειλημμένα, οὔτε κατασεισθῆναί πῃ, οὔτε διορυχθῆναι ἠδυνήθη· διόπερ οὐδ' ὁ *Τιγράνης* ἐπήμυνε σφίσιν.

7. Ὡς δ' ὅ, τε χειμὼν ἐνέστη, καὶ οἱ βάρβαροι

Digitized by Google

ῥαθυμότερον, ἅτε ἐπικρατοῦντες, τούς τε Ῥωμαίους ὅσον οὐκ ἀπαναστήσεσθαι προσδοκῶντες, διῆγον, ἐτήρησε νύκτα ἀσέληνον, καὶ ὑετῷ λάβρῳ βρονταῖς τε χειμέριον· ὥστε μήτε τι προϊδέσθαι, μήτε τι ἐπακοῦσαι αὐτοὺς ἔχοντας, τόν τε ἔξω περίβολον, πλὴν ὀλίγων, καὶ τὴν ἐν τῷ μέσῳ τάφρον ἐκλιπεῖν. καὶ προσέμιξε πολλαχῆ τῷ τείχει, καὶ ἐκείνου τε οὐ χαλεπῶς ἀπὸ τῶν χωμάτων ἐπέβη, καὶ τοὺς φρουροὺς τοὺς ἐγκαταλειφθέντας ἐν αὐτῷ ῥαδίως, ἅτε μὴ πολλοὺς ὄντας, ἀπέκτεινε· καὶ οὕτω τῆς τε τάφρου μέρος τι (τὰς γὰρ γεφύρας οἱ βάρβαροι προκατέῤῥηξαν) συνέχωσεν· οὔτε γὰρ τῇ τοξείᾳ, οὔτε αὐτῷ πυρὶ λυπεῖσθαι ἐν τῷ πολλῷ ὑετῷ ἐδύνατο. καὶ διαβὰς αὐτήν, τὰ μὲν ἄλλα, οὐ πάνυ ἰσχυροῦ τοῦ ἔνδον κύκλου, πίστει τῶν ἔξωθεν αὐτοῦ προβεβλημένων, ὄντος, εὐθὺς εἷλε· τοὺς δὲ ἐς τὴν ἄκραν ἀναφυγόντας, ἄλλους τε καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Τιγράνου μετὰ τοῦτο καθ' ὁμολογίαν παρεστήσατο· καὶ χρήματά τε πολλὰ ἔλαβε, καὶ ἐκεῖ διεχείμασε.

8. Τὴν μὲν οὖν Νίσιβιν οὕτως ἐχειρώσατο· τῆς δὲ Ἀρμενίας τῶν τε ἄλλων τῶν περὶ τὸν Πόντον συχνὰ ἀπέβαλεν. ὁ γὰρ Τιγράνης ἐκείνῃ μὲν, ὡς οὐκ ἂν ἁλούσῃ, οὐκ ἐπεκούρησε· πρὸς δὲ τὰ προειρημένα ὥρμησεν, εἴ πως ἀσχόλου περὶ τὴν Νίσιβιν αὐτοῦ ὄντος φθάσειεν αὐτὰ κομισάμενος. καὶ Μιθριδάτην μὲν πρὸς τὴν οἰκείαν ἀπέστειλεν, αὐτὸς δὲ ἐς τὴν ἑαυτοῦ Ἀρμενίαν ἦλθε. κἀνταῦθα Λούκιον Φάννιον ἀντιστάντα οἱ ἀπολαβὼν ἐπολιόρκει·

Digitized by Google

μέχρις οὗ ὁ Λούκουλλος αἰσθόμενος τοῦτο ἐπεβοήθησεν αὐτῷ.

9. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτ' ἐγίγνετο, Μιθριδάτης ἔς τε τὴν ἑτέραν Ἀρμενίαν καὶ ἐς τὰ ἄλλα ἐσβαλὼν, πολλοὺς τῶν Ῥωμαίων, τοὺς μὲν ἀνὰ τὴν χώραν πλανωμένους, ἀπροσδόκητος σφίσι προσπεσὼν, ἔφθειρε, τοὺς δὲ καὶ ἐκ μάχης κατέκοψε. κἀν τούτῳ καὶ τῶν χωρίων τὰ πλείω διαταχέων ἀνεκτήσατο. οἱ γὰρ ἄνθρωποι ἐκείνου τε εὔνοιαν, ἔκ τε τοῦ ὁμοφύλου, καὶ ἐκ τῆς πατρίου βασιλείας, καὶ τῶν Ῥωμαίων μῖσος, διά τε τὸ ὀθνεῖον, καὶ διὰ τὸ ὑπὸ τῶν ἐφεστηκότων σφίσι κακουχεῖσθαι, ἔχοντες, προσεχώρησάν τε αὐτῷ, καὶ μετὰ τοῦτο τὸν ἄρχοντα τῶν ἐκεῖ Ῥωμαίων Μάρκον Φάβιον ἐνίκησαν. (οἵ τε γὰρ Θρᾶκες οἱ πρότερον μὲν τῷ Μιθριδάτῃ μισθοφορήσαντες, τότε δὲ τῷ Φαβίῳ συνόντες, καὶ οἱ δοῦλοι οἱ ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ στρατοπέδῳ ὄντες, ἰσχυρῶς αὐτοῖς ἐβοήθησαν. οἵ τε Θρᾶκες ὑπὸ τοῦ Φαβίου ἐς προσκοπὴν πεμφθέντες, οὔ τέ τι ὑγιὲς ἀνήγγειλαν αὐτῷ, καὶ μετὰ τοῦτ', ἐκείνου τε ἀφυλακτότερον προϊόντος, καὶ τοῦ Μιθριδάτου ἐξαίφνης οἱ προσπεσόντος, συνεπέθεντο τοῖς Ῥωμαίοις· καὶ ἐν τούτῳ, ἐλευθερίαν σφίσι τοῦ βαρβάρου κηρύξαντος, συνεπελάβοντο τοῦ ἔργου.) καὶ ἀνάλωσαν ἄν, εἰ μὴ ὁ Μιθριδάτης τοῖς πολεμίοις ἀναστρεφόμενος (καὶ γὰρ ὑπὲρ τὰ ἑβδομήκοντα ἔτη γεγονὼς ἐμάχετο) λίθῳ τε ἐπλήγη, καὶ δέος τοῖς βαρβάροις μὴ καὶ ἀποθάνῃ παρέσχεν. ἐπισχόντων γὰρ σφῶν διὰ τοῦτο τὴν μάχην,

ἠδυνήθησαν ἄλλοι τε καὶ ὁ Φάβιος ἐς τὸ ἀσφαλὲς ἀποφυγεῖν.

10. *Καὶ μετὰ τοῦτ᾽ ἐς τὰ Κάβειρα κατακλεισθεὶς, ἐπολιορκήθη μὲν, ἐσώθη δὲ ὑπὸ τοῦ Τριαρίου.* οὗτος γὰρ ἐκ τῆς Ἀσίας ταύτῃ πρὸς τὸν Λούκουλλον διϊὼν, καὶ γνοὺς τὰ πεπραγμένα, δύναμίν τε ὅσην· οἷόν τ᾽ ἦν ἐκ τῶν παρόντων ἤθροισε, καὶ τὸν Μιθριδάτην, ὡς καὶ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ πλήθει προσιὼν, ἐξέπληξεν· ὥστ᾽ ἀναστῆναι ποιῆσαι πρὶν καὶ ἐς ὄψιν αὐτοῦ ἐλθεῖν. κἀκ τούτου ἐπιθαρσήσας, καὶ μέχρι τῶν Κομάνων ὑποφυγόντα αὐτὸν ἐπεδίωξε, κἀνταῦθα ἐνίκησεν. ηὐλίζετο μὲν γὰρ ὁ Μιθριδάτης ἐπὶ θάτερα τοῦ ποταμοῦ, ᾗ οἱ Ῥωμαῖοι προσῄεσαν· βουληθεὶς δὲ σφίσι κεκμηκόσιν ἐκ τῆς πορείας συμμῖξαι, αὐτός τε προαπήντησε, καὶ ἑτέρους δι᾽ ἄλλης γεφύρας ἐν τῷ τῆς μάχης καιρῷ διαβάντας ἐπιθέσθαι προσέταξε. καὶ αὐτὸν ἀγχώμαλα ἐπὶ πλεῖστον ἀγωνιζόμενον ἡ γέφυρα, πολλῶν τε καὶ ἀθρόων ἅμα δι᾽ αὐτῆς ἐπειγομένων, τῆς τε ἐπικουρίας ἀπεστέρησε, καὶ προσδιετάραξε. καὶ οἱ μὲν μετὰ τοῦτ᾽ (ἤδη γὰρ χειμὼν ἦν) ἀπεχώρησαν ἐς τὰ ἑαυτῶν τείχη ἀμφότεροι, καὶ ἡσύχαζον.

11. *Τὰ δὲ δὴ Κόμανα τῆς τε νῦν Καππαδοκίας ἐστὶ, καὶ ἐδόκει τό τε τῆς Ἀρτέμιδος τὸ Ταυρικὸν βρέτας, καὶ τὸ γένος τὸ Ἀγαμεμνόνειον δεῦρο ἀεὶ ἔχειν.* καὶ ὅπως μὲν ἐς αὐτοὺς ταῦτα ἀφίκετο, ἢ ὅπως διέμεινεν, οὐ δύναμαι τὸ σαφὲς, πολλῶν λεγομένων, εὑρεῖν· ὃ δ᾽ ἀκριβῶς ἐπίσταμαι, φράσω. δύο αὗται πόλεις ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ ὁμώνυμοι, οὔτε

Digitized by Google

πάνυ πόῤῥω ἀπ' ἀλλήλων εἰσὶ, καὶ τῶν αὐτῶν περιέχουσι. καὶ γὰρ μυθολογοῦσι καὶ δεικνύουσι τά τε ἄλλα πάντα ἐκ τοῦ ὁμοίου, καὶ τὸ ξίφος, ὡς αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ τῆς Ἰφιγενείας ὄν, ἀμφότεραι ἔχουσι. καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον εἰρήσθω.

12. Τῷ δὲ ἐπιγιγνομένῳ ἔτει, ἐπί τε Μανίου Ἀκιλίου καὶ ἐπὶ Γαΐου Πείσωνος ὑπάτων, ὁ μὲν Μιθριδάτης τῷ Τριαρίῳ πρὸς Γαζιούροις ἀντεκάθητο· προκαλούμενός τε ἅμα αὐτὸν ἐς μάχην, καὶ ἐξοργίζων: τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ ἐν τῇ ἐπόψει τῇ τῶν Ῥωμαίων αὐτός τε ἤσκει, καὶ τοῦ στρατοῦ γυμνασίας ἐποιεῖτο, ὅπως πρὶν τὸν Λούκουλλον ἐπελθεῖν, ἐκεῖνόν τε συμβαλὼν (ὥσπερ ἤλπισε) κρατήσῃ, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἀρχῆς ἀνασώσηται. ἐπεὶ δ' οὐκ ἐκινεῖτο, πέμπει τινὰς πρὸς Δάδασα φρούριον, ἐν ᾧ τὰ σκεύη τοῖς Ῥωμαίοις ἀπέκειτο, ἵν' ἐκείνοις τε ἐπαμύνοντα αὐτὸν ἐς χεῖρας ὑπαγάγηται. καὶ ἔσχεν οὕτως. ὁ γὰρ Τριάριος τέως μὲν τό, τε πλῆθος τοῦ Μιθριδάτου φοβούμενος, καὶ τὸν Λούκουλλον (μετεπέμπετο γὰρ αὐτὸν) προσδεχόμενος, ἡσυχίαν εἶχεν· ὡς δὲ τά τε Δάδασα πολιορκούμενα ἐπύθετο, καὶ οἱ στρατιῶται δείσαντες περὶ αὐτοῖς ἐταράττοντο, καὶ ἐπηπείλουν, εἰ σφᾶς μηδεὶς ἐξάγοι, καὶ αὐτοκέλευστοι βοηθήσειν σφίσι· καὶ ἄκων ἐξανέστη, καὶ αὐτῷ οἱ βάρβαροι προχωροῦντι ἤδη προσπεσόντες, τοὺς μὲν ἐν χερσὶ τῷ τε πλήθει σφῶν περιέσχον καὶ κατειργάσαντο, τοὺς δὲ καὶ ἐς τὸ πεδίον ἐκφυγόντας, ἀγνοίᾳ τοῦ τὸν ποταμὸν ἐς αὐτὸ ἐπειτράφθαι, περιελαύνοντες ἔκτεινον.

Digitized by Google

13. Καὶ πασσυδὶ ἂν σφᾶς διέφθειραν, εἰ μὴ τῶν Ῥωμαίων τις πλασάμενος, ὡς καὶ ἐκ τῆς τοῦ Μιθριδάτου συμμαχίδος ὤν, (ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ αὐτοῖς τρόπῳ συστρατευομένους, ὥσπερ εἶπον, οὐκ ὀλίγους εἶχε) προσῆλθέ τέ οἱ, ὡς καὶ εἰπεῖν τι βουλόμενος, καὶ ἔτρωσεν αὐτόν. οὕτω γὰρ ἐκεῖνος μὲν συλληφθεὶς ἀπεσφάγη· ταραχθέντων δὲ πρὸς τοῦτο τῶν βαρβάρων, συχνοὶ τῶν Ῥωμαίων διέφυγον. Μιθριδάτης μὲν δὴ τό, τε τραῦμα ἰᾶτο, καὶ προσυποπτεύσας καὶ ἄλλους τινὰς τῶν πολεμίων ἐν τῷ στρατοπέδῳ εἶναι, ἐξέτασιν τῶν στρατιωτῶν ὡς καὶ κατ' ἄλλο τι ἐποιήσατο. καὶ κελεύσας σφᾶς ἐς τὰς ἑαυτῶν σκηνὰς ὡς ἑκάστους κατὰ τάχος ἀναχωρῆσαι, κατεφώρασε, καὶ τοὺς Ῥωμαίους μονωθέντας διέφθειρε.

14. Κἂν τούτῳ ὁ Λούκουλλος ἐπελθὼν δόξαν μὲν τισι παρέσχεν, ὡς καὶ ἐκείνου ῥᾳδίως κρατήσων, καὶ πάντα τὰ προειμένα δι' ὀλίγου κομιούμενος, οὐ μέν τοι καὶ κατέπραξέ τι. ὅ, τε γὰρ Μιθριδάτης ἐς τὰ μετέωρα πρὸς Ταλαύροις ὄντα ἱδρυθεὶς, οὐκ ἀντεπῄει αὐτῷ· καὶ ὁ Μιθριδάτης ὁ ἕτερος ἐκ Μηδίας, γαμβρὸς τοῦ Τιγράνου, ἐσκεδασμένοις τοῖς Ῥωμαίοις ἐξαίφνης προσπεσὼν, συχνοὺς ἀπέκτεινεν. ὅ, τε Τιγράνης αὐτὸς προσιὼν ἠγγέλθη, καὶ τὸ στράτευμα ἐστασίασεν. οἱ γὰρ Οὐαλέρειοι οἱ τῆς τε στρατείας ἀφεθέντες, καὶ μετὰ τοῦτ' αὖθις στρατευσάμενοι, ἐκινήθησαν μὲν καὶ ἐν τῇ Νισίβει, ἔκ τε τῆς νίκης καὶ ἐκ τῆς ἡσυχίας, τοῦ τε τὰ ἐπιτήδεια ἄφθονα ἔχειν, καὶ ἄνευ τοῦ Λουκούλλου τὰ πολλά,

Digitized by Google

διὰ τὸ πολλαχόσε ἐκδημεῖν αὐτὸν, διαιτᾶσθαι· καὶ μάλισθ᾽ ὅτι Πούπλιός τις Κλώδιος (ὃν Κλαύδιόν τινες ἐκάλεσαν) συνεστασίαζε σφᾶς ὑπ᾽ ἐμφύτου νεωτεροποιΐας, καίπερ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ τῷ Λουκούλλῳ συνοικούσης. ἐταράχθησαν δὲ καὶ τότε ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ τὸν Ἀκίλιον τὸν ὕπατον, ὃς τῷ Λουκούλλῳ διάδοχος δι᾽ ἅπερ εἶπον ἐξεπέμφθη, πλησιάζοντα ἐπύθοντο. ἐν γὰρ ὀλιγωρίᾳ αὐτὸν, ὡς καὶ ἰδιωτεύοντα ἤδη, ἐποιοῦντο.

15. Ὁ οὖν Λούκουλλος ἔκ τε τούτων, καὶ ὅτι παρὰ τοῦ Μαρκίου, τοῦ πρὸ τοῦ Ἀκιλίου ὑπατεύσαντος, ἐς Κιλικίαν, ἧς ἄρχειν ἔμελλε, παριόντος, ἐπικουρίαν αἰτήσας οὐκ ἔτυχεν, ἐν ἀπόρῳ ἐγένετο, καὶ ὀκνήσας μὲν διακενῆς ἀναστῆναι, δείσας δὲ καὶ κατὰ χώραν μεῖναι, ἐπὶ τὸν Τιγράνην ὥρμησεν, εἴ πως ἐκεῖνόν τε ἀπροσδόκητόν τε ἅμα καὶ κεκμηκότα ἐκ τῆς ὁδοῦ τρέψαιτο, καὶ τοὺς στρατιώτας τρόπον τινὰ διὰ τούτου παύσειε στασιάζοντας. οὐ μὴν καὶ ἐπιτυχὴς οὐδετέρου ἐγένετο. ἀκολουθῆσαν γὰρ αὐτῷ τὸ στράτευμα μέχρι πού τινος, ὅθεν ἐς τὴν Καππαδοκίαν ἐκτραπέσθαι ἦν, ἐκεῖσε πάντες ὁμοθυμαδὸν, μηδὲ φθεγξάμενοί τι, ἀπετράποντο. καὶ οἵ γε Οὐαλέριοι, μαθόντες ὅτι τῆς στρατείας παρὰ τοῖς οἴκοι τέλεσιν ἀφεῖνται, παντελῶς ἀπεχώρησαν.

16. Καὶ θαυμάσῃ μηδεὶς ὅτι στρατηγικώτερος ἀνδρῶν ὁ Λούκουλλος γενόμενος, καὶ πρῶτός τε Ῥωμαίων τὸν Ταῦρον σύν τε στρατῷ καὶ ἐπὶ πολέμῳ διαβὰς, καὶ δύο βασιλέας οὐκ ἀσθενεῖς ἐπικρα-

τήσας, (ἑλὼν τ' ἂν, εἴπερ ταχέως διαπολεμῆσαι ἐβεβούλητο) οὐκ ἐδύνατο τῶν συστρατευομένων οἱ ἄρχειν, ἀλλ' ἀεί τε ἐστασίαζον, καὶ τέλος ἐγκατέλιπον αὐτόν. πολλά τε γὰρ σφίσι προσέταττε· καὶ δυσπρόσοδος, ἀκριβής τε ἐν ταῖς τῶν ἔργων ἀπαιτήσεσι, καὶ ἀπαραίτητος ἐν ταῖς τιμωρίαις ὤν, οὐκ ἠπίστατο οὔτε λόγῳ τινὶ προσαγαγέσθαι, οὔτε ἐπιεικείᾳ ἀναρτήσασθαι, οὐ τιμῆς, οὐ χρημάτων μεταδόσει προσεταιρίσασθαι. ὧν πάντων ἄλλως τε, καὶ ἐν πλήθει, καὶ μάλιστα στρατευομένῳ, δεῖ. καὶ διὰ τοῦθ' οἱ στρατιῶται, ἕως μὲν εὖ τε ἐφέροντο, καὶ τὰς ἁρπαγὰς ἀνταξίας τῶν κινδύνων εἶχον, ἠκροῶντο αὐτοῦ· ἐπεὶ δὲ ἔπταισαν, καὶ ἐς φόβον ἀντὶ τῶν ἐλπίδων ἀντικατέστησαν, οὐδὲν ἔτι προετίμησαν. τεκμήριον δὲ, ὅτι τοὺς αὐτοὺς τούτους ὁ Πομπήϊος λαβὼν (καὶ γὰρ τοὺς Οὐαλερείους αὖθις κατελέξατο) οὐδ' ὁπωσοῦν στασιάζοντας ἔσχε. τοσοῦτον ἀνὴρ ἀνδρὸς διαφέρει.

17. Ὡς δ' οὖν τοῦθ' οἱ στρατιῶται ἔπραξαν, πᾶσάν τε ὀλίγου τὴν ἀρχὴν ὁ Μιθριδάτης ἀνεκτήσατο, καὶ τὴν Καππαδοκίαν ἰσχυρῶς ἐλυμήνατο· μήτε Λουκούλλου, προφάσει τοῦ τὸν Ἀκίλιον ἐγγὺς εἶναι, μήτε ἐκείνου προσαμύνοντος αὐτῇς. ἐπειγόμενος γὰρ πρότερον, ὡς καὶ τὴν τοῦ Λουκούλλου νίκην ὑφαρπάσων, τότε, ἐπειδὴ τῶν γεγονότων ᾔσθετο, οὔτε πρὸς τὰ στρατόπεδα ἦλθε, καὶ ἐν τῇ Βιθυνίᾳ ἐχρόνισε. Μάρκιος δὲ Λουκούλλῳ μὲν οὐκ ἐπεκούρησε, πρόσχημα τοὺς στρατιώτας, ὡς οὐκ ἐθελήσαντας οἱ ἀκολουθῆσαι, ποιησάμενος· ἐς δὲ τὴν

Digitized by Google

Κιλικίαν ἀφικόμενος, Μενέμαχόν τινα ἀπαυτομολήσαντα τοῦ Τιγράνου ἐδέξατο· καὶ τὸν Κλώδιον ἀποστάντα ἀπὸ τοῦ Λουκούλλου, δέει τῶν ἐν τῇ Νισίβει γενομένων, ἐπὶ τὸ ναυτικὸν ἐπέστησεν. ἀδελφὴν γάρ τινα αὐτοῦ καὶ ἐκεῖνος γυναῖκα εἶχε. καὶ ὁ μὲν ἁλοὺς τε ἐς καταποντιστὰς, καὶ ἀφεθεὶς ἀπ᾽ αὐτῶν, πρὸς τὸν ἐκ τοῦ Πομπηΐου φόβον, ἔς τε τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας ἦλθεν, ὡς καὶ πρὸς τοὺς Ἀραβίους, πρὸς οὓς τότε διεφέροντο, συμμαχήσων σφίσι, κἀνταῦθα στασιάζων τινὰς ὁμοίως, ὀλίγου διεφθάρη.

Digitized by Google

ΤΩΝ

ΔΙΩΝΟΣ
ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΟ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΝ ΕΚΤΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ.

* * * φείδεται. δυναστείας τε ἐρῶν, καὶ τοῖς Κρησὶ τοῖς ὁμολογήσασιν αὐτῷ προσέβαλλε· καὶ οὔτε τὰς σπονδὰς προτεινομένων σφῶν ἐφρόντιζε, κακῶσαί τε αὐτοὺς, πρὶν τὸν Πομπήϊον ἐπελθεῖν, ἠπείγετο. ὅ, τε γὰρ Ὀκταούϊος ἄνευ δυνάμεως παρὼν (οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐπὶ πολέμῳ τινὶ, ἀλλ' ἐπὶ παραλήψει τῶν πόλεων ἐπέμπετο) ἡσυχίαν ἦγε· καὶ Κορνήλιος Σισέννας ὁ τῆς Ἑλλάδος ἄρχων ἦλθε μὲν ἐς τὴν Κρήτην; ὡς ταῦτ' ἐπύθετο, καὶ παρῄνεσε τῷ Μετέλλῳ φείσασθαι τῶν δήμων, οὐ μέντοι καὶ ἀντέπραξέ τι, μὴ πείσας. ἄλλοις τε οὖν πολλοῖς ἐκεῖνος ἐλυμήνατο, καὶ Ἐλευθέραν τὴν πόλιν ἐκ προδοσίας ἑλὼν, ἠργυρολόγησε. πύργον γάρ τινα οἱ προδιδόντες ἔκ τε πλίνθων πεποιημένον, καὶ μέγιστον δυσμαχώτατόν τε ὄντα, ὄξει συνεχῶς νυκτὸς διέβρε-

Digitized by Google

ξαν, ὥστε θραυστὸν γενέσθαι. καὶ μετὰ τοῦτο Λάππαν, καί τοι τοῦ Ὀκταουΐου αὐτὴν κατέχοντος, ἐκ προσβολῆς εἷλε· καὶ ἐκεῖνον μὲν οὐδὲν κακὸν εἰργάσατο, τοὺς δὲ δὴ Κίλικας τοὺς σὺν αὐτῷ ὄντας ἔφθειρεν.

2. Ἀγανακτήσας οὖν ἐπὶ τούτῳ ὁ Ὀκταουΐος οὐκέθ' ἡσύχασεν, ἀλλὰ πρότερον μὲν τῷ τοῦ Σισέννου στρατῷ (νοσήσας γὰρ ἐκεῖνος ἐτεθνήκει) χρώμενος, ἐπεβοήθει πῃ τοῖς κακουμένοις· ἔπειτα δ' ἀνακομισθέντων αὐτῶν, πρός τε τὸν Ἀριστίωνα ἐς Ἱεράπυδνα ἦλθε, καὶ μετ' αὐτοῦ ἐπολέμει. αὗτος γὰρ ὡς τότε ἐκ τῆς Κυδωνίας ἀπεχώρησε, Λούκιόν τέ τινα Βάσσον ἀντανα χθέντα οἱ ἐνίκησε, καὶ τὰ Ἱεράπυδνα κατέλαβε. καὶ χρόνον μέν τινα ἐκαρτέρησαν· τοῦ δὲ δὴ Μετέλλου ἐπιόντος σφίσι, τό, τε τεῖχος ἐξέλιπον, καὶ ἐξαναχθέντες, χειμῶνί τε ἐχρήσαντο· καὶ ἐς τὴν γῆν ἐκπεσόντες, συχνοὺς ἀπέβαλον. κἀκ τούτου ὁ Μέτελλος πᾶσαν τὴν νῆσον ἐχειρώσατο. Κρῆτες μὲν οὖν οὕτως, ἐλεύθεροί τε πάντα τὸν ἔμπροσθεν χρόνον γενόμενοι, καὶ δεσπότην ὀθνεῖον μηδένα κτησάμενοι, κατεδουλώθησαν· Μέτελλος δὲ τὴν μὲν ἐπίκλησιν ἀπ' αὐτῶν ἔλαβε. τὸν δὲ δὴ Πανάρη, τόν τε Λασθένη (καὶ γὰρ ἐκεῖνον εἷλεν) οὐκ ἠδυνήθη πέμψαι ἐν τοῖς ἐπινικίοις. ὁ γὰρ Πομπήϊος, ἀναπείσας τῶν δημάρχων τινά, προαφείλετο αὐτούς, ὡς καὶ ἑαυτῷ κατὰ τὴν ὁμολογίαν, ἀλλ' οὐκ ἐκείνῳ, προσχωρήσαντας.

3. Λέξω δὲ ἤδη καὶ τὸ κατὰ τοῦτον πῶς ἐγένετο. οἱ καταποντισταὶ ἐλύπουν μὲν ἀεὶ τοὺς πλέον-

Digitized by Google

τας, ὥσπερ καὶ τοὺς ἐν τῇ γῇ οἰκοῦντας οἱ τὰς λῃστείας ποιούμενοι. οὐ γάρ ἐστιν ὅτε ταῦτ᾽ οὐκ ἐγένετο, οὐδ᾽ ἂν παύσαιτό ποτε, ἕως ἂν ἡ αὐτὴ φύσις ἀνθρώπων ᾖ. ἀλλὰ πρότερον μὲν ἔν τε τόποις τισὶ κἀν τῇ ὥρᾳ μόνῃ, κατ᾽ ὀλίγους, καὶ ἐν τῇ γῇ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐλῄστευον· τότε δὲ, ἐξ οὗ πολλαχῇ τε ἅμα καὶ συνεχῶς ἐπολεμήθη, καὶ πολλαὶ μὲν πόλεις ἀνάστατοι ἐγένοντο, πᾶσι δὲ καὶ τοῖς διαφεύγουσιν αὐτῶν αἱ τιμωρίαι ἐπηρτῶντο, καὶ ἀδεὲς οὐδενὶ οὐδὲν ἦν, πάμπολλοι πρὸς λῃστείαν ἐτράποντο. καὶ τὰ μὲν ἐν ταῖς ἠπείροις λῃστικὰ, ἅτε καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν δήμων μᾶλλον ὄντα, καὶ τήν τε αἴσθησιν τῆς βλάβης ἐγγύθεν, καὶ τὴν σύλληψιν οὐ πάνυ χαλεπὴν ἔχοντα, ῥᾷόν πως κατελύετο· τὰ δὲ ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἐπὶ πλεῖστον ἐπηυξήθη. τῶν γὰρ Ῥωμαίων πρὸς τοὺς ἀντιπολεμίους ἀσχολίαν ἀγόντων, ἐπὶ πολὺ ἤκμασαν, πολλαχόσε τε περιπλέοντες, καὶ πάντας τοὺς ὁμοίους σφίσι προστιθέμενοι· ὥστε τινὰς αὐτῶν καὶ ἐν συμμαχίας λόγῳ συχνοῖς ἐπικουρῆσαι.

4. Καὶ εἴρηται μὲν ὅσα μετὰ τῶν ἄλλων ἔπραξαν· ἐπεὶ δ᾽ οὖν καὶ ἐκεῖνα διελύθη, οὐκ ἐπαύσαντο, ἀλλ᾽ αὐτοὶ καθ᾽ αὑτοὺς πολλὰ καὶ δεινὰ τούς τε Ῥωμαίους καὶ τοὺς συμμάχους σφῶν ἐκακούργησαν. οὔτε γὰρ κατ᾽ ὀλίγους ἔτι, ἀλλὰ στόλοις μεγάλοις ἔπλεον, καὶ στρατηγοὺς εἶχον· ὥστε καὶ ὄνομα αὐτοὺς μέγα κεκτῆσθαι. ἦγόν τε καὶ ἔφερον πρώτους μὲν καὶ μάλιστα τοὺς πλέοντας, (οὐδὲ γὰρ τὴν χειμερινὴν ὥραν ἀσφαλῆ αὐτοῖς παρεῖχον, ἀλλ᾽ ὑπό τι

Digitized by Google

ῆς τόλμης καὶ ὑπὸ τοῦ ἔθους, τῆς τε εὐπραγίας, καὶ τότ' ἐπ' ἀδείας ταῖς ναυτιλίαις ἐχρῶντο) ἔπειτα καὶ τοὺς ἐν τοῖς λιμέσιν ὄντας. καὶ γάρ εἴ τις ἀνταναχθῆναι σφίσιν ἐτόλμησε, μάλιστα μὲν, ἡττηθεὶς ἀπώλετο. εἰ δὲ καὶ ἐνίκησεν, ἀλλ' ἑλεῖν γε αὐτῶν οὐδένα ὑπὸ τοῦ ταχυναυτεῖν σφᾶς ἐδύνατο. καὶ οὕτως ὑποστρέφοντες διὰ βραχέος, ὡς κεκρατηκότες, τὰ μὲν ἔτεμνον καὶ κατεπίμπρων, οὐχ ὅτι χωρία καὶ ἀγρούς, ἀλλὰ καὶ πόλεις ὅλας· τὰ δὲ καὶ ᾠκειοῦντο. ὥστε καὶ χειμάδια καὶ ὁρμητήρια καθάπερ ἐν φιλίᾳ γε ποιεῖσθαι.

5. Προχωρούντων δὲ αὐτοῖς τούτων, καὶ ἐς τὴν ἤπειρον ἀνέβαινον, καὶ πολλὰ καὶ ἐκείνους τοὺς μηδὲ χρωμένους τῇ θαλάσσῃ ἐλύπουν. καὶ ταῦτα οὐ τὴν ἔξω συμμαχίδα αὐτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἰταλίαν αὐτὴν ἐποίουν. τά τε γὰρ κέρδη τὰ αὐτόθεν μείζω σχήσειν, καὶ πάντας τοὺς λοιποὺς ἐπὶ πλέον ἐκφοβήσειν, ἂν μηδὲ ἐκείνης ἀπέχωνται, νομίζοντες, ἔς τε τὰς ἄλλας τὰς ταύτῃ πόλεις, καὶ ἐς αὐτὰ τὰ Ὤστια ἐσέπλεον· καὶ τάς τε ναῦς ἔκαιον, καὶ πάνθ' ἥρπαζον· καὶ τέλος, ὡς οὐδεμία σφῶν ἐπιστροφὴ ἐγίνετο, τάς τε διατριβὰς ἐν τῇ γῇ ἐποιοῦντο, καὶ τοὺς ἀνθρώπους, ὅσους μὴ διώλλυσαν, τά τε σκῦλα, ὅσα ἐλάμβανον, ἀδεῶς ὥς γε καὶ ἐν οἰκείᾳ διετίθεντο. καὶ ἐλῄστευον μὲν ἄλλοι ἄλλοθι· (οὐ γάρ που ἐν πάσῃ ἅμα τῇ θαλάσσῃ οἱ αὐτοὶ κακουργεῖν ἐδύναντο·) τοσαύτῃ μέντοι φιλίᾳ πρὸς ἀλλήλους ἐχρῶντο, ὥστε σφᾶς καὶ χρήματα καὶ ἐπικουρίας καὶ τοῖς πάνυ ἀγνῶσιν, ὡς καὶ οἰκειοτάτοις, πέμπειν. καὶ

Digitized by Google

διὰ τοῦτό γε οὐχ ἥκιστα ἴσχυσαν, ὅτι τούς τε θεραπεύοντας τινὰς αὐτῶν πάντες ἐτίμων, καὶ τοὺς προσκρούσαντάς τισι πάντες ἐλεηλάτουν.

6. Ἐς τοσοῦτον μὲν δὴ τὰ τῶν καταποντιστῶν ἤρθη, ὥστε καὶ μέγαν καὶ συνεχῆ καὶ ἀπροφύλακτον καὶ ἄπιστον τὸν πόλεμον αὐτῶν γενέσθαι. οἱ δὲ δὴ Ῥωμαῖοι ἤκουον μέν που αὐτά, καί τινα καὶ ἑώρων· (οὔτε γὰρ ἄλλο τι τῶν ἐπακτῶν ἐφοίτα σφίσι, καὶ ἡ σιτοπομπεία παντελῶς ἀπεκέκλειστο) οὐ μέντοι καὶ μεγάλην, ὅτε γε ἐχρῆν, φροντίδα αὐτῶν ἐποιήσαντο· ἀλλ' ἐξέπεμπον μὲν καὶ ναυτικὰ καὶ στρατηγοὺς, ὥς που καθ' ἕκαστον τῶν προσαγγελλομένων ἐκινοῦντο· ἔπραττον δ' οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ πολὺ πλείω τοὺς συμμάχους δι' αὐτῶν ἐκείνων ἐταλαιπώρουν· μέχρις οὗ ἐν παντὶ ἐγένοντο. τότε δὲ συνελθόντες, ἐβουλεύσαντο ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ὅ, τι καὶ χρὴ πρᾶξαι. τῇ τε γὰρ συνεχείᾳ τῶν κινδύνων τετρυχωμένοι, καὶ μέγαν καὶ πολὺν τὸν πρὸς αὐτοὺς πόλεμον ὁρῶντες ὄντα, καὶ οὔθ' ἅμα πᾶσι σφίσιν, οὔτ' αὖ καθ' ἑκάστους προσπολεμῆσαι δυνατὸν εἶναι νομίζοντες· (ἀλλήλοις τε γὰρ συνεβοήθουν, καὶ πανταχοῦ ἅμα ἀμήχανον ἦν αὐτοὺς ἀμύνασθαι) ἔν τε ἀπορίᾳ καὶ ἀνελπιστίᾳ τοῦ κατορθώσειν τι πολλῇ ἐγένοντο· πρὶν δὴ Αὖλός τις Γαουίνιος δήμαρχος γνώμην ἔδωκεν, (εἴτ' οὖν τοῦ Πομπηΐου καθέντος αὐτὸν, εἴτε καὶ ἄλλως χαρίσασθαί οἱ ἐθελήσας. οὐ γάρ που καὶ ὑπ' εὐνοίας αὐτὸ τῆς τοῦ κοινοῦ ἐποίησε· κάκιστος γὰρ ἀνὴρ ἦν.) στρατηγὸν ἕνα αὐτοκράτορα ἐφ' ἅπαντας αὐτοὺς ἐκ τῶν ὑπα-

Digitized by Google

τευκότων ἑλέσθαι, τρισί τε ἔτεσιν ἄρξοντα, καὶ δυνάμει παμπληθεῖ μεθ᾽ ὑποστρατήγων πολλῶν χρησόμενον. ἄντικρυς μὲν γὰρ τὸ τοῦ Πομπηΐου ὄνομα οὐκ εἶπεν· εὔδηλον δὲ ἦν, ὅτι ἂν ἅπαξ τι τοιοῦτον ὁ ὅμιλος ἀκούσῃ, ἐκεῖνον αἱρήσεται.

7. Καὶ ἔσχεν οὕτω· τήν τε γὰρ ἐσήγησιν αὐτοῦ ἀπεδέξαντο, καὶ πρὸς τὸν Πομπήϊον παραχρῆμα πάντες, πλὴν τῆς γερουσίας, ἀπέκλιναν. αὕτη γὰρ πᾶν ὁτιοῦν ὑπὸ τῶν λῃστῶν παθεῖν μᾶλλον, ἢ ἐκείνῳ τοσαύτην ἡγεμονίαν ἐγχειρίσαι, ᾕρεῖτο· καὶ ὀλίγου καὶ ἀπέκτειναν τὸν Γαουΐνιον ἐν αὐτῷ τῷ συνεδρίῳ. ὑπεκδράντος δ᾽ οὖν πῃ αὐτοῦ, μαθόντες οἱ πολλοὶ τῶν βουλευτῶν γνώμην, ἐθορύβησαν, ὥστε καὶ ἐπ᾽ αὐτοὺς συγκαθημένους ἐφορμῆσαι· καί, εἴ γε μὴ ἐξεχωρήκεσαν, πάντως ἂν αὐτοὺς διεφθάρκεσαν. οἱ μὲν δὴ οὖν ἄλλοι σκεδασθέντες διέλαθον· Πίσωνα δὲ τὸν Γάϊον τὸν ὕπατον (ἐπὶ γὰρ ἐκείνου, τοῦ τε Ἀκιλίου, ταῦτ᾽ ἐγίνετο) συλληφθέντα, καὶ μέλλοντα καὶ ἀντὶ τῶν ἄλλων ἀπόλλυσθαι, ὁ Γαουΐνιος ἐξῃτήσατο. ἐκ δὲ τούτου οἱ δυνατοὶ αὐτοὶ τὴν ἡσυχίαν ἦγον, ἀσμενίζοντες ἄν τις σφᾶς ζῆν ἐάσῃ· τοὺς δὲ δημάρχους τοὺς ἐννέα ἀνέπεισαν ἐναντιωθῆναι τῷ Γαουϊνίῳ. καὶ αὐτῶν οἱ μὲν ἄλλοι φοβηθέντες τὸ πλῆθος, οὐδὲν ἀντεῖπον· Λούκιος δὲ δή τις Τρεβέλλιος, καὶ Λούκιος Ῥώσκιος, ἐτόλμησαν μέν, οὐκ ἠδυνήθησαν δὲ οὔτ᾽ εἰπεῖν τι ὧν ὑπέσχηντο, οὔτε πρᾶξαι. ἐπειδὴ γὰρ ἡ κυρία ἡμέρα, ἐν ῃ τὴν γνώμην ἐπικυρωθῆναι ἔδει, ἐνέστη, τάδε ἐγένετο· ὁ Πομπήϊος, ἐπιθυμῶν μὲν πάνυ ἄρξαι, καὶ

Digitized by Google

ἤδη γε ὑπό τε τῆς ἑαυτοῦ φιλοτιμίας, καὶ ὑπὸ τῆς τοῦ δήμου σπουδῆς, οὐδὲ τιμὴν ἔτι τοῦτο, ἀλλὰ ἀτιμίαν, τὸ μὴ τυχεῖν αὐτοῦ, νομίζων εἶναι, τὴν δὲ ἀντίταξιν τῶν δυνατῶν ὁρῶν, ἠβουλήθη δοκεῖν ἀναγκάζεσθαι. ἦν μὲν γὰρ καὶ ἄλλως ὡς ἥκιστα προσποιούμενος ἐπιθυμεῖν ὧν ἤθελε· τότε δὲ καὶ μᾶλλον, διά τε τὸ ἐπίφθονον, ἄν γε ἑκὼν τῆς ἀρχῆς ἀντιποιήσηται, καὶ διὰ τοῦτο τὸ εὐκλεές, ἄν γε καὶ ἄκων, ὡς γε καὶ ἀξιοστρατηγότατος ὤν, ἀποδειχθῇ, ἐπλάττετο.

8. Καὶ παρελθὼν ἔφη· „Χαίρω μὲν τιμώμενος ὑφ᾽ ὑμῶν, ὦ Κυϊρῖται. φύσει τε γὰρ πάντες ἄνθρωποι καὶ ἐγκαλλωπίζονται ταῖς παρὰ τῶν πολιτῶν εὐεργεσίαις, καὶ ἐγώ, ἅτε δὴ πολλάκις τῆς παρ᾽ ὑμῶν τιμῆς ἀπολελαυκώς, οὐκ ἔχω πῶς κατ᾽ ἀξίαν ἡσθῶ τοῖς παροῦσιν. οὐ μέν τοι οὔθ᾽ ὑμῖν νομίζω προσήκειν ἀπλήστως οὕτω πρός με διακεῖσθαι, οὔτε ἐμοὶ διαπαντὸς ἔν τινι ἡγεμονίᾳ εἶναι. αὐτός τε γὰρ ἐκ παίδων κέκμηκα, καὶ ὑμᾶς δεῖ καὶ περὶ τοὺς ἄλλους σπουδάζειν. ἢ οὐ μέμνησθε ὅσα μὲν ἐν τῷ πρὸς τὸν Κίνναν πολέμῳ ἐταλαιπώρησα, καί τοι κομιδῇ νέος ὤν; ὅσα δὲ ἔν τε τῇ Σικελίᾳ, καὶ ἐν τῇ Ἀφρικῇ ἔκαμον, μηδέπω καθαρῶς ἐς ἐφήβους τελῶν; ὅσα δὲ ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ ἐκινδύνευσα, μηδὲ βουλεύων πω; ἐφ᾽ οἷς ἅπασιν οὐχ ὅτι ἀχάριστοι πρός με ἐγένεσθε, ἐρῶ. πόθεν; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις, ὧν πολλῶν καὶ μεγάλων παρ᾽ ὑμῶν ἠξιώθην, καὶ αὐτὸ τὸ πιστευθῆναί με τὴν ἐπὶ τὸν Σερτώριον στρατηγίαν, μηδενὸς ἄλλου μήτε ἐθελήσαν-

Digitized by Google

τος μή τε δυνηθέντος αὐτὴν ὑποστῆναι· τό, τε ἐπινίκια καὶ ἐπ᾽ ἐκείνῃ παρὰ τὸ νενομισμένον πέμψαι, μεγίστην μοι τιμὴν ἤνεγκεν. ἀλλ᾽ ὅτι πολλὰς μὲν φροντίδας, πολλοὺς δὲ κινδύνους ὑπέμεινα, κατατέτριμμαι μὲν τὸ σῶμα, πεπόνημαι δὲ τὴν γνώμην. μὴ γὰρ ὅτι νέος ἔτ᾽ εἰμὶ, λογίζεσθε, μηδ᾽ ὅτι τὸ σῶμα καὶ τόσα γέγονα, ἀριθμεῖσθε. ἂν γάρ τοι καὶ τὰς στρατείας, ἃς ἐστράτευμαι, καὶ τοὺς κινδύνους, οὓς κεκινδύνευκα, ἀναριθμήσητε, πολύ γε πλείους αὐτοὺς τῶν ἐτῶν εὑρήσετε· καὶ μᾶλλον οὕτω πιστεύσετε, ὅτι οὔτε πρὸς τοὺς πόνους, οὔτε πρὸς τὰς φροντίδας καρτερεῖν ἔτι δύναμαι."

9. „Εἰ δ᾽ οὖν τις καὶ πρὸς ταῦτα ἀντέχοι, ἀλλ᾽ ὁρᾶτε ὅτι καὶ ἐπίφθονα καὶ μισητὰ πάντα τὰ τοιαῦτά ἐστιν· ἅπερ ὑμεῖς μὲν ἐν οὐδενὶ λόγῳ τίθεσθε, (οὐδὲ γὰρ καλῶς ἔχει προσποιεῖσθαί τι ὑμᾶς αὐτῶν) ἐμοὶ μέντοι βαρύτατα ἂν γένοιτο. καὶ ὁμολογῶ γε μὴ ὑφ᾽ ἑνὸς οὕτω τῶν ἐν τοῖς πολέμοις δεινῶν μήτε ἐκταράττεσθαι, μήτε λυπεῖσθαι, ὡς ὑπὸ τῶν τοιούτων. τίς μὲν γὰρ ἂν εὖ φρονῶν ἡδέως παρ᾽ ἀνθρώποις φθονοῦσιν αὐτῷ ζώῃ; τίς δ᾽ ἂν δημόσιόν τι διοικῆσαι προθυμηθείη, μέλλων, ἂν μὲν ἀποτύχῃ, δίκην ὑφέξειν· ἂν δὲ κατορθώσῃ, ζηλοτυπηθήσεσθαι; ἀλλ᾽ ἐμοὶ μὲν καὶ διὰ ταῦτα καὶ διὰ τἄλλα συγχωρήσατε, τήν τε ἡσυχίαν ἄγειν, καὶ τὰ ἐμαυτοῦ πράττειν· ἵν᾽ ἤδη ποτὲ καὶ τῶν οἰκείων ἐπιμεληθῶ, καὶ μὴ κατατριφθεὶς ἀπόλωμαι. ἐπὶ δὲ δὴ τοὺς καταποντιστὰς ἄλλον χειροτονήσατε. συχνοὶ δὲ εἰσι καὶ βουλόμενοι ναυαρχῆσαι καὶ δυνά-

Digitized by Google

μενοι, καὶ νεώτεροι καὶ πρεσβύτεροι· ὥστε τὴν αἵρεσιν ὑμῖν ῥᾳδίαν ἐκ πολλῶν γενέσθαι. οὐ γάρ πως ἐγὼ μόνος ὑμᾶς φιλῶ, ἢ καὶ μόνος ἐμπείρως τῶν πολεμικῶν ἔχω· ἀλλὰ καὶ ὁ δεῖνα, καὶ ὁ δεῖνα· ἵνα μὴ καὶ χαρίζεσθαί τισι δόξω, ὀνομαστὶ καταλέξας.“

10. Ταῦτα αὐτοῦ δημηγορήσαντος, ὁ Γαουΐνιος ὑπολαβὼν εἶπε. „Πομπήϊος μὲν, ὦ Κυΐριται, καὶ αὐτὸ τοῦτο ἄξιον τῶν ἑαυτοῦ ἠθῶν ποιεῖ, μήτε ἐφιέμενος τῆς ἀρχῆς, μήτε διδομένην οἱ αὐτὴν ἐξ ἐπιδρομῆς δεχόμενος. οὔτε γὰρ ἄλλως ἀγαθοῦ ἀνδρός ἐστιν, ἄρχειν ἐπιθυμεῖν, καὶ πράγματ᾽ ἔχειν ἐθέλειν· κἀν τούτῳ προσήκει πάντα τὰ προσταττόμενα μετ᾽ ἐπισκέψεως ὑφίστασθαι, ἵν᾽ αὐτὰ καὶ ἀσφαλῶς ὁμοίως πράξῃ. τὸ μὲν γὰρ προπετὲς ἐν ταῖς ὑποσχέσεσιν, ὀξύτερον καὶ ἐν ταῖς πράξεσι τοῦ καιροῦ γινόμενον, πολλοὺς σφάλλει· τὸ δ᾽ ἀκριβὲς ἀπ᾽ ἀρχῆς, καὶ ἐν τοῖς ἔργοις ὅμοιον διατελεῖ ὂν, καὶ πάντας ὀνίνησιν. ὑμᾶς δὲ δὴ χρὴ μὴ τὸ τούτῳ κεχαρισμένον, ἀλλὰ τὸ τῇ πόλει συμφέρον ἑλέσθαι. οὐ γάρ που τοὺς σπουδαρχοῦντας, ἀλλὰ τοὺς ἐπιτηδείους προστάττειν τοῖς πράγμασι προσήκει. ἐκείνους μὲν γὰρ πάνυ πολλοὺς, τοιοῦτον δὲ δή τινα ἄλλον οὐδένα εὑρήσετε. μέμνησθε δὲ, ὅσα καὶ οἷα ἐπάθομεν ἐν τῷ πρὸς τὸν Σερτώριον πολέμῳ, στρατηγοῦ δεόμενοι· καὶ ὅτι οὐδένα ἕτερον οὔτε τῶν νεωτέρων, οὔτε τῶν πρεσβυτέρων ἁρμόζοντα αὐτῷ εὕρομεν. ἀλλὰ καὶ τοῦτον καὶ τότε μηδέπω μήθ᾽ ἡλικίαν ἔχοντα, μήτε βουλεύοντα, καὶ ἀντὶ ἀμφοτέρων τῶν ὑπάτων ἐξεπέμψαμεν. βουλοίμην μὲν γὰρ

Digitized by Google

ἐὰν πολλοὺς ἡμῖν ἀγαθοὺς ἄνδρας εἶναι, καί, εἴγε καὶ εὔξασθαι δεῖ, εὐξαίμην ἄν. ἐπεὶ δ᾽ οὐδ᾽ εὐχῆς τὸ πρᾶγμα τοῦτό ἐστιν, οὔτ᾽ αὐτόματόν πω παραγίνεται, ἀλλὰ δεῖ καὶ φῦναί τινα πρὸς αὐτὸ ἐπιτηδείως, καὶ μαθεῖν τὰ πρόσφορα, καὶ ἀσκῆσαι τὰ προσήκοντα, καὶ παρὰ πάντα ἀγαθῇ τύχῃ χρῆσθαι, (ἅπερ που σπανιώτατα ἂν τῷ αὐτῷ ἀνδρὶ συμβαίη) χρὴ πάντας ὑμᾶς ὁμοθυμαδὸν, ὅταν τις τοιοῦτος εὑρεθῇ, καὶ σπουδάζειν αὐτὸν, καὶ καταχρῆσθαι αὐτῷ, κἂν μὴ βούληται. καλλίστη γὰρ ἡ τοιαύτη βία καὶ τῷ ποιήσαντι καὶ τῷ παθόντι γίνεται· τῷ μὲν, ὅτι σωθείη ἂν ὑπ᾽ αὐτῆς· τῷ δὲ, ὅτι σώσειεν ἂν τοὺς πολίτας, ὑπὲρ ὧν καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ὅγε χρηστὸς καὶ φιλόπολις ἑτοιμότατα ἂν ἐπιδοίη.

11. „Ἢ οἴεσθε ὅτι Πομπήϊος οὗτος ἐν μὲν μειρακίῳ καὶ στρατεύεσθαι, καὶ στρατηγεῖν, καὶ τὰ ἡμέτερα αὔξειν, καὶ τὰ τῶν συμμάχων σώζειν, τά τε τῶν ἀνθισταμένων προσκτᾶσθαι ἐδύνατο· νῦν δὲ ἀκμάζων, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ ὢν, ἐν ᾗ πᾶς τις ἄριστος αὐτὸς αὑτοῦ γίνεται, καὶ ἐμπειρίαν ἐκ τῶν πολέμων πλείστην ὅσην προσειληφὼς, οὐκ ἂν ὑμῖν χρησιμώτατος γένοιτο; ἀλλ᾽ ὃν ἔφηβον ὄντα ἄρχειν εἵλεσθε, τοῦτον ἄνδρα γεγονότα ἀποδοκιμάσετε; καὶ ᾧ ἱππεῖ ἔτ᾽ ὄντι τοὺς πολέμους ἐκείνους ἐνεχειρίσατε, τούτῳ βουλῆς γεγονότι τὴν στρατείαν ταύτην οὐ πιστεύσετε; καὶ οὗ καὶ πρὶν ἀκριβῶς πειραθῆναι, μόνου πρὸς τὰ τότε κατεπείξαντα ὑμᾶς ἐδεήθητε, τούτῳ νῦν, ἱκανώτατα αὐτοῦ πεπειραμέ-

Digitized by Google

νοι, τὰ παρόντα οὐδὲν ἧττον ἐκείνων ἀναγκαῖα ὄντα οὐκ ἐπιτρέψετε; καὶ ὃν οὐδὲ ἄρχειν ἔτι πω καὶ τότε δυνάμενον ἐπὶ τὸν Σερτώριον ἐχειροτονήσατε, τοῦτον ὑπατευκότα ἤδη, ἐπὶ τοὺς καταποντιστὰς οὐκ ἐκπέμψετε; ἀλλὰ μήθ' ὑμεῖς ἄλλως πως ποιήσατε· καὶ σὺ, ὦ Πομπήϊε, πείσθητι καὶ ἐμοὶ καὶ τῇ πατρίδι. ταύτῃ γὰρ γεγέννησαι, καὶ ταύτῃ τέτραψαι· καὶ δεῖ σε τοῖς τε συμφέρουσιν αὐτῇ δουλεύειν, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν μήτε πόνον τινὰ, μήτε κίνδυνον ἐξίστασθαι, ἀλλὰ, κἂν ἀποθανεῖν ἀνάγκη σοι γένηται, μὴ τὴν εἱμαρμένην ἀναμεῖναι, ἀλλὰ τῷ προστυχόντι θανάτῳ χρῆσθαι.

12. „Γελοῖος δὲ δήπουθέν εἰμι ταῦτα ἐγώ σοι παραινῶν, ὅστις ἐν τοσούτοις καὶ τηλικούτοις πολέμοις καὶ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα εὔνοιαν ἐπιδέδειξαι. πείσθητι οὖν καὶ ἐμοὶ καὶ τούτοις· μηδὲ, ὅτι τινὲς φθονοῦσι, φοβηθῇς, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο μᾶλλον σπούδασον, ὥστε πρός τε τὴν παρὰ τῶν πλειόνων φιλίαν, καὶ πρὸς τὰ κοινῇ πᾶσιν ἡμῖν συμφέροντα, καὶ τῶν βασκαινόντων σε καταφρόνει. καὶ, εἴγε καὶ λυπῆσαί τι αὐτοὺς ἐθέλεις, καὶ διὰ τοῦτο ἄρξον, ἵνα καὶ ἐκείνους ἀνιάσῃς, παρὰ γνώμην αὐτῶν καὶ ἡγεμονεύσας καὶ εὐδοκιμήσας, καὶ αὐτὸς ἄξιον σεαυτοῦ τέλος τοῖς προκατειργασμένοις ἐπαγάγῃς, πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν ἡμᾶς ἀπαλλάξας."

13. Τοιαῦτα δὴ τοῦ Γαουϊνίου εἰπόντος, ὁ Τρεβέλλιος ἐπειράθη μὲν ἀντειπεῖν· ὡς δ' οὐδενὸς λόγου ἔτυχεν, ἠναντιοῦτο τῷ μὴ τὴν ψῆφον δοθῆ-

Digitized by Google

ναι. ὁ οὖν Γαουΐνιος ἀγανακτήσας, τὴν μὲν περὶ τοῦ Πομπηΐου διαψήφισιν ἐπέσχεν, ἑτέραν δὲ περὶ αὐτοῦ ἐκείνου ἀντεισῆγε· καὶ ἔδοξεν ἑπτακαίδεκα φυλαῖς ταῖς πρώταις χρηματισάσαις ἀδικεῖν τε αὐτὸν, καὶ μηκέτι χρῆναι δημαρχεῖν. μελλούσης οὖν καὶ τῆς ὀκτωκαιδεκάτης τὰ αὐτὰ ψηφιεῖσθαι, μόλις ποτὲ ὁ Τρεβέλλιος ἐσιώπησεν. ἰδὼν δὲ τοῦτο ὁ Ῥώσκιος, φθέγξασθαι μὲν οὐδὲν ἐτόλμησε, τὴν δὲ δὴ χεῖρα ἀνατείνων, δύο ἄνδρας ἐκέλευε σφᾶς ἑλέσθαι, ὅπως ἔν γε τούτῳ τῆς δυναστείας τι τῆς Πομπηΐου παρατέμοιτο. ταῦτ' οὖν αὐτοῦ χειρονομοῦντος, ὁ ὅμιλος μέγα καὶ ἀπειλητικὸν ἀνέκραγεν· ὥστε κόρακά τινα ὑπερπετόμενον σφῶν ἐκπλαγῆναι, καὶ πεσεῖν ὥσπερ ἐμβρόντητον. γενομένου δὲ τούτου, ἐκεῖνος μὲν τὴν ἡσυχίαν οὐ τῇ γλώττῃ ἔτι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ χειρὶ ἤγαγεν. ὁ δὲ δὴ Κατοῦλος ἄλλως μὲν ἐσιώπα· τοῦ δὲ Γαουϊνίου προτρεψαμένου τι αὐτὸν εἰπεῖν, ὅτι τά τε πρῶτα τῆς βουλῆς ἦν, καὶ ἐδόκει δι' ἐκείνου καὶ τοὺς ἄλλους ὁμογνωμονήσειν σφίσι· (καὶ γὰρ ἤλπιζεν αὐτὸν, ἐξ ὧν τοὺς δημάρχους πάσχοντας εἶδε, συνεπαινέσειν) λόγου τε ἔτυχεν, ἐπειδὴ καὶ ᾐδοῦντο πάντες αὐτὸν, καὶ ἐτίμων ὡς τὰ συμφέροντα σφίσι καὶ λέγοντα ἀεὶ καὶ πράττοντα· καὶ ἐδημηγόρησε τοιάδε.

14. „Ὅτι μὲν ἐς ὑπερβολὴν, ὦ Κυιρῖται, πρὸς τὸ πλῆθος ὑμῶν ἐσπούδακα, πάντες που σαφῶς ἐπίστασθε. τούτου δὲ δὴ οὕτως ἔχοντος, ἐμοὶ μὲν ἀναγκαῖόν ἐστι πάντα ἁπλῶς, ἃ γινώσκω συμφέρειν τῇ πόλει, μετὰ παῤῥησίας εἰπεῖν, καὶ ὑμῖν προσῆκον

Digitized by Google

ἀκοῦσαί τε μεθ' ἡσυχίας αὐτῶν, καὶ μετὰ τοῦτο βουλεύσασθαι. θορυβήσαντες μὲν γὰρ, ἴσως τι καὶ χρήσιμον δυνηθέντες ἂν μαθεῖν οὐχὶ λήψεσθε· προςέχοντες δὲ τοῖς λεγομένοις, πάντως τι τῶν συμφερόντων ὑμῖν ἀκριβῶς εὑρήσετε. ἐγὼ τοίνυν πρῶτον μὲν καὶ μάλιστά φημι δεῖν μηδενὶ ἀνδρὶ τοσαύτας κατὰ τὸ ἑξῆς ἀρχὰς ἐπιτρέπειν. τοῦτο γὰρ καὶ ἐν τοῖς νόμοις ἀπηγόρευται, καὶ τῇ πείρᾳ σφαλερώτατον ὂν πεφώραται. οὔτε γὰρ τὸν Μάριον ἄλλο τι, ὡς εἰπεῖν, τοιοῦτον ἐποίησεν, ἢ ὅτι τοσούτους τε ἐν ὀλιγίστῳ χρόνῳ πολέμους ἐνεχειρίσθη, καὶ ὕπατος ἑξάκις ἐν βραχυτάτῳ ἐγένετο· οὔτε τὸν Σύλλαν, ἢ ὅτι τοσούτοις ἐφεξῆς ἔτεσι τὴν ἀρχὴν τῶν στρατοπέδων ἔσχε, καὶ μετὰ τοῦτο δικτάτωρ, εἶθ' ὕπατος ἀπεδείχθη. οὐ γάρ ἐστιν ἐν τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει ψυχὴν, μὴ ὅτι νέαν, ἀλλὰ καὶ πρεσβυτέραν, ἐν ἐξουσίαις ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐνδιατρίψασαν, τοῖς πατρίοις ἤθεσιν ἐθέλειν ἐμμένειν.

15. „Καὶ τοῦτο μὲν οὐχ ὡς καὶ κατεγνωκὼς τι τοῦ Πομπηΐου λέγω, ἀλλ' ὅτι μήτ' ἄλλως συνενεγκόν ποτε ὑμῖν φαίνεται, μήτε ἐκ τῶν νόμων ἐπιτέτραπται. καὶ γὰρ εἴτε τιμὴν τοῖς ἀξιουμένοις αὐτοῦ φέρει, πᾶσιν αὐτῆς, οἷς γε ἐπιβάλλει, προσήκει τυγχάνειν· (τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ δημοκρατία) εἴτε κάματον, καὶ τούτου πρὸς τὸ μέρος πάντας μεταλαμβάνειν δεῖ. (τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ ἰσομοιρία.) ἔτι τοίνυν ἐν μὲν τῷ τοιούτῳ, πολλούς τε ἐν ταῖς πράξεσιν ἐγγυμνάζεσθαι, καὶ ῥᾳδίαν ὑμῖν τὴν αἵρεσιν τῶν πιστευθῆναι δυναμένων πρὸς πάντα τὰ πρακτέα ἀπὸ

Digitized by Google

τῆς πείρας ὑπάρχειν, συμβαίνει· ἐκείνως δὲ δὴ, πολλὴν τὴν σπάνιν καὶ τῶν ἀσκησόντων τὰ προσήκοντα καὶ τῶν ἐπιτραπησομένων ἀνάγκη πᾶσα γίνεσθαι. καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ἥκιστα ἐν τῷ πρὸς τὸν Σερτώριον πολέμῳ στρατηγοῦ ἠπορήσατε, ὅτι τὸν πρὸ τούτου χρόνον τοῖς αὐτοῖς ἐπὶ πολὺ ἐχρῆσθε. ὥστ' εἰ καὶ κατὰ τὰ ἄλλα πάντα ἄξιός ἐστι Πομπήϊος ἐπὶ τοὺς καταποντιστὰς χειροτονηθῆναι· ἀλλ' ὅτι γε παρά τε τὰ διατεταγμένα ἐν τοῖς νόμοις, καὶ παρὰ τὰ διεληλεγμένα ἐν τοῖς ἔργοις, αἱρεθείη ἂν, ἥκιστα καὶ ὑμῖν καὶ τούτῳ προσήκει αὐτὸ πραχθῆναι.

16. „Πρῶτον μὲν οὖν τοῦτο καὶ μάλιστα λέγω. δεύτερον δὲ ἐκεῖνο, ὅτι τεταγμένως ἐκ τῶν νόμων τάς τε ἀρχὰς καὶ τὰς ἡγεμονίας λαμβανόντων, καὶ ὄντων καὶ στρατηγῶν, καὶ τῶν ἀντὶ τούτων ἀρχόντων, οὔτ' ἄλλως καλῶς ὑμῖν ἔχει, παριδόντας αὐτοὺς καινήν τινα ἀρχὴν ἐπεισαγαγέσθαι, οὔτε συμφέρει. τίνος μὲν γὰρ ἕνεκα καὶ τοὺς ἐνιαυσίους ἄρχοντας χειροτονεῖτε, εἴγε μηδὲν αὐτοῖς πρὸς τὰ τοιαῦτα χρήσεσθε; ἵνα ἐν τοῖς περιπορφύροις ἱματίοις περινοστῶσιν; οὐδ' ἵνα τὸ ὄνομα μόνον τῆς ἀρχῆς περιβεβλημένοι, τοῦ ἔργου αὐτῆς στέρωνται; πῶς δ' οὐχὶ καὶ τούτοις καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι, τοῖς τι πράττειν τῶν πολιτικῶν προαιρουμένοις ἀπεχθήσεσθε, ἂν τὰς μὲν πατρίους ἀρχὰς καταλύητε, καὶ τοῖς ἐκ τῶν νόμων χειροτονουμένοις μηδὲν ἐπιτρέπητε, ξένην δέ τινα καὶ μήπω ποτὲ γεγενημένην ἡγεμονίαν ἰδιώτῃ προστάξητε;

17. „Εἰ γάρ τοι καὶ παρὰ τὰς ἐτησίους ἀρχὰς

Digitized by Google

σόμεναι. ἐκείνως δὲ, τινὰ μὲν ὁμοίως οἴεσθε ἄλλῳ τῷ ὑποκείμενον, τίνα δ' ἀπροφασίστως ὁτιοῦν ποιήσειν, μέλλοντα μὴ ἑαυτῷ, ἀλλ' ἑτέρῳ κρατήσειν; ὥσθ' ὅτι μὲν εἷς οὐδ' ἂν δύναιτο τοσοῦτον ἅμα πόλεμον πολεμῆσαι, καὶ παρ' αὐτοῦ Γαουϊνίου ὁμολόγηται. πολλοὺς γοῦν τῷ χειροτονηθησομένῳ συνεργοὺς ἀξιοῖ δοθῆναι. λοιπὴ δὲ δὴ σκέψις ἐστὶ, πότερόν ποτε ἄρχοντας αὐτοὺς, ἢ ὑπάρχοντας καὶ στρατηγοὺς, καὶ πρὸς τοῦ δήμου παντὸς ἐπ' αὐτοκράτορός τινος ἡγεμονίας, ἢ πρὸς ἐκείνου μόνου ἐφ' ὑπηρεσίᾳ αὐτοῦ πεμφθῆναι δεῖ. οὐκοῦν ὅτι μὲν καὶ νομιμώτερον καὶ πρὸς τἄλλα πάντα καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς λῃστὰς τοῦθ' ὅπερ ἐγὼ λέγω ἐστὶ, πᾶς ἄν τις ὑμῶν ὁμολογήσειε. χωρὶς δὲ τούτου, καὶ ἐκεῖνο ὁρᾶτε οἷόν ἐστι, τὸ πάσας ὑμῶν τὰς ἄλλας ἀρχὰς ἐπὶ τῇ τῶν καταποντιστῶν προφάσει καταλυθῆναι, καὶ μηδεμίαν αὐτῶν μήτε ἐν τῇ Ἰταλίᾳ μήτε ἐν τῇ ὑπηκόῳ τὸν χρόνον τοῦτον. * *"

20. * * τῆς δὲ Ἰταλίας ἀντὶ ὑπάτου ἐπὶ τρία ἔτη, προσέταξαν αὐτῷ ὑποστρατήγους τε πεντεκαίδεκα, καὶ τὰς ναῦς ἁπάσας, τά τε χρήματα καὶ τὰ στρατεύματα ὅσα ἐὰν ἐθελήσῃ, λαβεῖν ἐψηφίσαντο. καὶ ἐκεῖνά τε καὶ ἡ γερουσία καὶ ἄκουσα ἐπεκύρωσε, καὶ τἄλλα ὅσα πρόσφορα ἐς αὐτὰ εἶναι ἑκάστοτε ἐγίγνωσκεν· ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ τοῦ Πίσωνος μὴ ἐπιτρέψαντος τοῖς ὑπάρχοις καταλόγους ἐν τῇ Γαλατίᾳ τῇ Ναρβωνησίᾳ, ἧς ἦρχε, ποιήσασθαι, δεινῶς ὁ ὅμιλος ἠγανάκτησε. καὶ εὐθύς γ' ἂν αὐτὸν ἐκ τῆς ἀρχῆς ἐξήλασαν, εἰ μὴ ὁ Πομπήϊος παρῃτήσατο. πα-

Digitized by Google

ῥαδιοκευασάμενος οὖν, ὡς τό τε πρᾶγμα καὶ τὸ φρόνημα αὐτοῦ ἀπῄτει, πᾶσαν ἅμα τὴν θάλασσαν, ὅσην οἱ καταποντισταὶ ἐλύπουν, τὰ μὲν αὐτὸς, τὰ δὲ καὶ διὰ τῶν ὑποστρατήγων περιέπλευσε, καὶ τὰ πλείω αὐτῆς αὐτοετὲς ἡμέρωσε. πολλῇ μὲν γὰρ καὶ τῇ παρασκευῇ τῇτε τοῦ ναυτικοῦ καὶ τῇ τῶν ὁπλιτῶν ἐχρῆτο, ὥστε καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ καὶ ἐν τῇ γῇ ἀνυπόστατος εἶναι· πολλῇ δὲ καὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ τῇ πρὸς τοὺς ὁμολογοῦντάς οἱ, ὥστε καὶ ὑπὸ τοῦ τοιούτου παμπόλλους προσποιήσασθαι. οἱ γὰρ ἄνθρωποι, ταῖς τε δυνάμεσιν ἡττώμενοι, καὶ τῆς χρηστότητος αὐτοῦ πειρώμενοι, προθυμότατα αὐτῷ προσεχώρουν. τά τε γὰρ ἄλλα αὐτῶν ἐπεμελεῖτο, καὶ, ὅπως μηδ᾽ αὖθίς ποτε ἐς ἀνάγκην πονηρῶν ἔργων ὑπὸ πενίας ἀφίκωνται, καὶ χώρας σφίσιν ὅσας ἐρήμους ἑώρα, καὶ πόλεις ὅσαι ἐποίκων ἐδέοντο, ἐδίδου. καὶ ἄλλαι τε ἐκ τούτου συνῳκίσθησαν, καὶ ἡ Πομπηϊόπολις ἐπικληθεῖσα· ἔστι δὲ ἐν τῇ Κιλικίᾳ τῇ παραθαλασσίᾳ· καὶ ἐπεπόρθητο ὑπὸ τοῦ Τιγράνου, Σόλοι πρότερον ὠνομασμένη.

21. Ἐπὶ μὲν δὴ τοῦ Ἀκιλίου τοῦ τε Πίσωνος ταῦτά τε οὕτως ἐγένετο, καὶ κατὰ τῶν δεκασμοῦ περὶ τὰς ἀρχὰς ἁλισκομένων ἐνομοθετήθη πρὸς αὐτῶν τῶν ὑπάτων, μήτ᾽ ἄρχειν μήτε βουλεύειν σφῶν μηδένα, ἀλλὰ καὶ χρήματα προσοφλισκάνειν. ἐπειδὴ γὰρ ἥ τε τῶν δημάρχων δυναστεία ἐς τὸ ἀρχαῖον ἐπανεληλύθει, καὶ πολλοὶ ὑπὸ τῶν τιμητῶν τῶν διαγεγραμμένων ἀναλαβεῖν πρότερόν τινα τὴν βουλείαν ἐσπούδαζον, συστάσεις καὶ παρακελευσμοὶ παμπλη-

θεῖς ἐφ᾽ ἁπάσαις ταῖς ἀρχαῖς ἐγίνοντο. ἔπραξαν δὲ τοῦθ᾽ οἱ ὕπατοι, οὐχ ὅτι καὶ ἤχθοντο τῷ πράγματι· (αὐτοὶ γὰρ διασπουδάσαντες ἀπεδείχθησαν, καὶ ὅ γε Πίσων καὶ γραφεὶς ἐπὶ τούτῳ, καὶ πρὸς ἑνὸς καὶ πρὸς ἑτέρου τινὸς ἐξεπράξατο τὸ μὴ κατηγορηθῆναι·) ἀλλ᾽ ὅτι ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῆς γερουσίας. αἴτιον δὲ, ὅτι Γάϊός τις[4] Κορνήλιος δημαρχῶν πικρότατα ἐπιτίμια τάξαι κατ᾽ αὐτῶν ἐπεχείρησε· καὶ αὐτὰ καὶ ὁ ὅμιλος ᾑρεῖτο. ἡ γὰρ βουλὴ συνιδοῦσα ὅτι τὸ μὲν ὑπερβάλλον τῶν τιμωρημάτων ἐν μὲν ταῖς ἀπειλαῖς ἔκπληξίν τινα ἔχει, οὔτε δὲ τοὺς κατηγορήσοντας, οὔτε τοὺς καταψηφιουμένους τῶν ὑπαιτίων, ἅτε καὶ ἀνηκέστων αὐτῶν ὄντων, ῥᾳδίως εὑρίσκει. τὸ δὲ δὴ μέτριον ἔς τε τὰς κατηγορίας συχνοὺς προάγει, καὶ τὰς καταψηφίσεις οὐκ ἀποτρέπει· μεταῤῥυθμίσαι πῃ τὴν ἐσήγησιν αὐτοῦ, καὶ τοῖς ὑπάτοις νομοθετῆσαι αὐτὴν, ἐκέλευσεν.

22. Ἐπεὶ δὲ αἵ τε ἀρχαιρεσίαι προεπηγγελμέναι ἦσαν, καὶ κατὰ τοῦτ᾽ οὐδὲν προνομοθετηθῆναι πρὸ αὐτῶν ἐξῆν, καὶ οἱ σπουδαρχιῶντες πολλὰ καὶ κακὰ ἐν τῷ διακένῳ χρόνῳ τούτῳ ἐποίουν, ὥστε καὶ σφαγὰς γίνεσθαι· τόν τε νόμον ἐψηφίσαντο καὶ πρὸ ἐκείνων ἐσενεχθῆναι, καὶ φρουρὰν τοῖς ὑπάτοις δοθῆναι. ἀγανακτήσας οὖν ἐπὶ τούτοις ὁ Κορνήλιος, γνώμην ἐποιήσατο, μὴ ἐξεῖναι τοῖς βουλευταῖς μήτε ἀρχήν τινι ἔξω τῶν νόμων αἰτήσαντι διδόναι, μήτ᾽ ἄλλο μηδὲν τῶν τῷ δήμῳ προσηκόντων ψηφίζεσθαι. τοῦτο γὰρ ἐνενομοθέτητο μὲν ἐκ πάνυ ἀρχαίου, οὐ μέντοι καὶ τῷ ἔργῳ ἐτηρεῖτο. θορύβου τε ἐπ᾽ αὐτοῦ

Digitized by Google

πολλοῦ συμβάντος, (καὶ γὰρ ἀντέπρασσον τῶν τε ἄλλων τῶν ἐκ τῆς γερουσίας συχνοὶ, καὶ ὁ Πίσων·) τάς τε ῥάβδους αὐτοῦ ὁ ὄχλος συνέτριψε, καὶ αὐτὸν διασπάσασθαι ἐπεχείρησεν. ἰδὼν οὖν τὴν ὁρμὴν αὐτῶν ὁ Κορνήλιος, τότε μὲν, πρὶν ἐπιψηφίσαι τι, διαφῆκε τὸν σύλλογον· ὕστερον δὲ προσέγραψε τῷ νόμῳ, τήν τε βουλὴν πάντως περὶ αὐτῶν προβουλεύειν, καὶ τὸν δῆμον ἐπάναγκες ἐπικυροῦν τὸ προβούλευμα.

23. Καὶ οὕτως ἐκεῖνόν τε διενομοθέτησε, καὶ ἕτερον τοιόνδε· οἱ στρατηγοὶ πάντες τὰ δίκαια καθ' ἃ δικάσειν ἔμελλον αὐτοῖς, συγγράφοντες ἐξετίθεσαν. οὐ γάρ πω πάντα τὰ δικαιώματα, ἃ περὶ τὰ συμβόλαια διετέτακτο, ἐποίουν· οὔτε ἐσάπαξ τοῦτ' ἐποίουν, οὔτε τὰ γραφέντα ἐτήρουν· ἀλλὰ πολλάκις αὐτὰ μετέγραφον, καὶ συχνὰ ἐν τούτῳ πρὸς χάριν ἢ καὶ κατ' ἔχθραν τινῶν, ὥσπερ εἰκὸς, ἐγίνετο. ἐσηγήσατο, κατ' ἀρχάς τε εὐθὺς αὐτοὺς τὰ δίκαια, οἷς χρήσονται, προλέγειν, καὶ μηδὲν ἀπ' αὐτῶν παρατρέπειν. τό, τε σύμπαν, οὕτως ἐπιμελὲς τοῖς Ῥωμαίοις κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον τὸ μηδὲν δωροδοκεῖσθαι ἐγένετο, ὥστε πρὸς τῷ τοὺς ἐλεγχομένους κολάζειν, καὶ τοὺς κατηγοροῦντας αὐτῶν ἐτίμων. τοῦ γοῦν Κόττου τοῦ Μάρκου τὸν μὲν ταμίαν Πούπλιον Ὀππιὸν ἐπί τε δώροις καὶ ἐπὶ ὑποψίᾳ ἐπιβουλῆς ἀποπέμψαντος, αὐτοῦ δὲ πολλὰ ἐκ τῆς Βιθυνίας χρηματισαμένου, Γάϊον Κάρβωνα τὸν κατηγορήσαντα αὐτοῦ τιμαῖς ὑπατικαῖς, καίπερ δεδημαρχηκότα μόνον, ἐσέμνυναν. καὶ οὗτος μὲν τῆς τε Βιθυνίας καὶ

Digitized by Google

αὐτὸς ὕστερον ἄρξας, καὶ μετριώτερον οὐδὲν τοῦ Κόττου πλημμελήσας, ἀντικατηγορήθη ὑπὸ τοῦ υἱέος αὐτοῦ, καὶ ἀνθεάλω. πολλῷ γάρ που ῥᾷον ἄλλοις ἐπιτιμῶσί τινες, ἢ ἑαυτοῖς παραινοῦσι· καὶ προχειρότατά γε ἐφ' οἷς τιμωρίας ἀξίους τοὺς πέλας εἶναι νομίζουσιν, αὐτοὶ ποιοῦσιν. ὥστε μηδεμίαν πίστιν, ἐξ ὧν ἑτέροις ἐγκαλοῦσιν, ὅτι καὶ μισοῦσιν αὐτά, λαμβάνειν.

24. Λούκιος δὲ δὴ Λούκουλλος τὴν μὲν στρατηγίαν τὴν οἴκοι διῆρξε· τῆς δὲ δὴ Σαρδοῦς ἄρξαι μετ' αὐτὴν λαχὼν, οὐκ ἠθέλησε, μισήσας τὸ πρᾶγμα, διὰ τοὺς πολλοὺς τοὺς οὐδὲν ὑγιὲς ἐν τοῖς ἔθνεσι δρῶντας. ὅτι γὰρ ἐπιεικὴς ἦν, ἱκανώτατα διέδειξε. τοῦ γὰρ Ἀκιλίου συντριβῆναι τὸν δίφρον αὐτοῦ, ἐφ' οὗ ἐδίκαζε, κελεύσαντος, ὅτι παριόντα ποτὲ αὐτὸν ἰδὼν οὐκ ἐξανέστη, οὔτε ὀργῇ ἐχρήσατο, καὶ ὀρθοστάδην μετὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς καὶ οἱ συνάρχοντες αὐτοῦ δι' ἐκεῖνον διεδίκασαν.

25. Ἐσήνεγκε μὲν οὖν καὶ ὁ Ῥώσκιος νόμον, ἐσήνεγκε δὲ καὶ ὁ Γάϊος Μάλλιος, ὅτε ἐδημάρχησεν. ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν (τὰς γὰρ τῶν ἱππέων τὰς ἐν τοῖς θεάτροις ἕδρας ἀκριβῶς ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀφώρισε) καὶ ἔπαινον ἐπ' αὐτῷ ἔλαβεν· ὁ δὲ δὴ Μάλλιος καὶ δίκην ὀλίγου ὑπέσχε. τῷ γὰρ ἔθνει τῷ τῶν ἀπελευθέρων ἔν τε τῇ ἐσχάτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ, καὶ πρὸς ἑσπέραν, παρασκευάσας τινὰς ἐκ τοῦ ὁμίλου, ψηφίσασθαι μετὰ τῶν ἐξελευθερωσάντων σφᾶς ἔδωκεν. ἐπεὶ δὲ ἡ βουλὴ εὐθὺς τῇ ὑστεραίᾳ ἐν αὐτῇ τῇ νουμηνίᾳ ἐπύθετο, Λούκιός τε Τούλλιος καὶ Αἰμίλιος

Λέπιδος ὑπατεύειν ἤρξαντο, τὸν νόμον αὐτοῦ ἀπεψηφίσαντο· φοβηθεὶς, ἐπειδὴ τὸ πλῆθος δεινῶς ἠγανάκτει, τὰ μὲν πρῶτα ἔς τε τὸν Κράσσον καὶ ἐς ἄλλους τινὰς τὴν γνώμην ἀνῆγεν· ὡς δ' οὐδεὶς ἐπίστευέν οἱ, τὸν Πομπήϊον καὶ ἄκοντα ἐκολάκευσεν, ἄλλως τε καὶ ὅτι τὸν Γαουΐνιον πλεῖστον παρ' αὐτῷ δυνάμενον ᾔσθετο. τόν τε γὰρ τοῦ Τιγράνου καὶ τὸν τοῦ Μιθριδάτου πόλεμον, τήν τε Βιθυνίαν καὶ τὴν Κιλικίαν ἅμα ἀρχὴν αὐτῷ προσέταξεν.

26. Ἀγανάκτησις μὲν γὰρ καὶ ἀντιλογία καὶ τότε παρὰ τῶν δυνατῶν, διά τε τὰ ἄλλα, καὶ διότι ὅ, τε Μάρκιος καὶ ὁ Ἀκίλιος, πρὶν τὸν χρόνον σφίσι τῆς ἀρχῆς ἐξήκειν, κατελύοντο, ἐγένετο. ὁ δὲ ὅμιλος, καί τοι μικρὸν ἔμπροσθεν τοὺς ἄνδρας τοὺς καταστήσοντας τὰ ἑαλωκότα, ὡς καὶ διαπεπολεμηκὼς ἐξ ὧν σφίσιν ὁ Λούκουλλος ἐπεστάλκει, πέμψας, ὅμως ἐψηφίσατο αὐτὰ, ἐναγόντων σφᾶς ἐς τὰ μάλιστα τοῦ τε Καίσαρος καὶ τοῦ Κικέρωνος τοῦ Μάρκου. οὕτω γὰρ αὐτοῖς συνηγωνίσαντο, οὐχ ὅτι καὶ συμφέρειν αὐτὰ τῇ πόλει ἐνόμιζον, οὐδ' ὅτι τῷ Πομπηΐῳ χαρίσασθαι ἤθελον· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ὣς γενήσεσθαι ἔμελλε, Καῖσαρ μὲν τόν τε ὄχλον ἅμα ἐθεράπευσεν, ἅτε καὶ ὁρῶν ὅσα τῆς βουλῆς ἐπικρατέστεροι ἦσαν, καὶ ἑαυτῷ τό τι τῶν ὁμοίων ψηφισθῆναί ποτε παρεσκεύασε· κἀν τούτῳ καὶ τὸν Πομπήϊον καὶ ἐπιφθονώτερον καὶ ἐπαχθέστερον ἐκ τῶν διδομένων οἱ ποιῆσαι, ὅπως σφίσι πρὸς κόρου θᾶσσον γένηται, ἠθέλησε. Κικέρων δὲ τήν τε πολιτείαν ἄγειν ἠξίου, καὶ ἐνεδείκνυτο καὶ τῷ πλήθει καὶ τοῖς

Digitized by Google

δυνατοῖς, ὅτι ὁποτέροις ἂν σφῶν προσθῆται, πάντως αὐτοὺς ἐπαυξήσει. ἐπημφοτέριζέ τε γὰρ, καί ποτε μὲν τὰ τούτων, ἔστι δ' ὅτε καὶ τὰ ἐκείνων, ἵν' ὑπ' ἀμφοτέρων σπουδάζηται, πράττειν. τοὺς γοῦν βελτίους πρότερον προσαιρεῖσθαι λέγων, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀγορανομῆσαι μᾶλλον ἢ δημαρχῆσαι ἐθελήσας, τότε πρὸς τοὺς συρφετώδεις μετέστη.

27. Καὶ μετὰ τοῦτο δίκης τέ τινος τῷ Μαλλίῳ πρὸς τῶν δυνατῶν παρασκευασθείσης, καὶ ἐκείνου χρόνον τινὰ ἐμποιῆσαι αὐτῇ σπουδάζοντος, τά τε ἄλλα καὶ αὐτοῦ ἔπραττε, καὶ μόλις αὐτὸν (ἐστρατήγει γάρ, καὶ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ δικαστηρίου εἶχεν) ἐς τὴν ὑστεραίαν ἀνεβάλετο, πρόφασιν ἐπ' ἐξόδῳ τὸ ἔτος εἶναι ποιησάμενος, κἂν τούτῳ δυσχεράναντος τοῦ ὁμίλου, ἐσῆλθέ τε ἐς τὸν σύλλογον αὐτῶν, ἀναγκασθεὶς δῆθεν ὑπὸ τῶν δημάρχων, καὶ κατά τε τῆς βουλῆς κατέδραμε, καὶ συναγορεύσειν τῷ Μαλλίῳ ὑπέσχετο. καὶ ὁ μὲν ἐκ τούτου τά τε ἄλλα κακῶς ἤκουε, καὶ αὐτόμολος ὠνομάζετο. τάραχος δέ τις εὐθὺς ἐπιγενόμενος ἐκώλυσε τὸ δικαστήριον συναχθῆναι. Πούπλιός τε γὰρ Παῖτος καὶ Κορνήλιος Σύλλας, ἀδελφιδοῦς ἐκείνου τοῦ πάνυ Σύλλου, ὕπατοί τε ἀποδειχθέντες, καὶ δεκασμοῦ ἁλόντες, ἐπεβούλευσαν τοὺς κατηγορήσαντας σφῶν Κότταν τε καὶ Τορκουᾶτον Λουκίους, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ αὐτοὶ ἀνθηρέθησαν, ἀποκτεῖναι. καὶ παρεσκευάσθησαν μὲν ἄλλοι τε καὶ Γνήϊος Πίσων, καὶ Λούκιος Κατιλίνας, ἀνὴρ θρασύτατος, (ᾔτήκει δὲ καὶ αὐτὸς τὴν ἀρχὴν, καὶ διὰ τοῦτο ὀργὴν ἐποιεῖτο) οὐ μέντοι

καὶ ἠδυνήθησάν τι δρᾶσαι· διὰ τὸ τήν τε ἐπιβουλὴν προμηνυθῆναι, καὶ φρουρὰν τῷ τε Κόττα καὶ τῷ Τορκουάτῳ παρὰ τῆς βουλῆς δοθῆναι· δόγματι κατ᾽ αὐτῶν γενέσθαι, εἰ μὴ δήμαρχός τις ἐναντιώθη. ἐπεὶ δ᾽ οὖν καὶ ὣς ὁ Πίσων ἐθρασύνετο, ἐφοβήθη τε ἡ γερουσία, μή τι συνταράξῃ, καὶ εὐθὺς αὐτὸν ἐς Ἰβηρίαν, πρόφασιν, ὡς καὶ ἐπ᾽ ἀρχήν τινα, ἔπεμψε. καὶ ὁ μὲν ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων, ἀδικήσας τι αὐτούς, ἐσφάγη.

28. Πομπήϊος δὲ τὸ μὲν πρῶτον ὡς καὶ ἐπὶ τὴν Κρήτην τόν τε Μέτελλον πλευσόμενος ἡτοιμάζετο· μαθὼν δὲ τὰ δεδογμένα, προσεποιεῖτο μὲν ἄχθεσθαι, ὡς καὶ πρότερον, καὶ τοῖς ἀντιστασιώταις, ὡς καὶ πράγματα ἀεί ποτε αὐτῷ, τὸ καὶ πταῖσαί τι, παρέχουσιν, ἐπεκάλει· ἀσμενέστατα δὲ αὐτὰ ἀναδεξάμενος, Κρήτην μέν, ἢ τἄλλα τὰ ἐν τῇ θαλάσσῃ, εἴ πού τι ἀδιοίκητον καταλέλειπτο, παρ᾽ οὐδὲν ἔτ᾽ ἦγαγε· πρὸς δὲ δὴ τὸν τῶν βαρβάρων πόλεμον παρεσκευάζετο· κἂν τούτῳ βουληθεὶς τῆς τοῦ Μιθριδάτου διανοίας πειρᾶσθαι, πέμπει τὸν Μητροφάνη, φίλους αὐτῷ λόγους φέροντα. καὶ ὃς τότε μὲν ἐν ὀλιγωρίᾳ αὐτὸν ἐποιήσατο· (τοῦ γὰρ Ἀρσάκου τοῦ τῶν Πάρθων βασιλέως ἀποθανόντος ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, Φραάτην τὸν διάδοχον αὐτοῦ προσεδόκησεν οἰκειώσεσθαι·) ἐπεὶ δ᾽ ὁ Πομπήϊος τὴν φιλίαν τῷ Φραάτῃ διαταχέων ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς προσυνέθετο, καὶ ἐς τὴν Ἀρμενίαν αὐτὸν τὴν τοῦ Τιγράνου προεμβαλεῖν ἀνέπεισε· πυθόμενος τοῦτο κατέδεισε, καὶ πρεσβευσάμενος εὐθὺς, σύμβασιν ἔπραττε. κε-

Digitized by Google

λεύσαντός τε αὐτῷ τοῦ Πομπηΐου τά τε ὅπλα καταθέσθαι, καὶ τοὺς αὐτομόλους ἐκδοῦναι· οὐκ ἔσχε καιρὸν βουλεύσασθαι. ἀκούσαντες γὰρ ταῦτα οἱ ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτοῦ ὄντες, καὶ φοβηθέντες οἵ τε αὐτόμολοι (πολλοὶ δὲ ἦσαν) μὴ ἐκδοθῶσι, καὶ οἱ βάρβαροι, μὴ ἄνευ ἐκείνων πολεμεῖν ἀναγκασθῶσιν, ἐθορυβήθησαν. κἂν ἐξειργάσαντό τι τὸν Μιθριδάτην, εἰ μὴ ψευσάμενος ὅτι οὐκ ἐπὶ σπονδαῖς, ἀλλ' ἐπὶ κατασκοπῇ τῆς τῶν Ῥωμαίων παρασκευῆς τοὺς πρέσβεις ἔπεμψε, μόλις αὐτοὺς κατέσχεν.

29. Ὁ οὖν Πομπήϊος ἐπειδὴ πολεμητέα οἱ ἔγνω εἶναι, τά τε ἄλλα παρεσκευάσατο, καὶ τοὺς Οὐαλερείους προσκατελέξατο. καὶ αὐτῷ ἐν τῇ Γαλατίᾳ ἤδη ὄντι ὁ Λούκουλλος ἀπαντήσας, διαπεπολεμῆσθαι τε πάντα ἔφη, καὶ μηδὲν ἔτι στρατείας δεῖσθαι· καὶ διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἄνδρας τοὺς ὑπὸ τῆς βουλῆς πρὸς τὴν διοίκησιν αὐτῶν πεμφθέντας, ἤδη παρεῖναι. ὡς δ' οὐκ ἐπεισθη ἐπαναχωρῆσαι, πρὸς λοιδορίας ἐτράπετο, τά τε ἄλλα καὶ πολυπράγμονα καὶ φιλοπόλεμον καὶ φιλαρχοῦντα αὐτὸν ἀποκαλῶν. ὁ οὖν Πομπήϊος, βραχὺ αὐτοῦ φροντίσας, ἀπεῖπε μηδένα ἔτ' αὐτῷ πειθαρχῆσαι, καὶ ἐπὶ τὸν Μιθριδάτην ἠπείχθη, σπουδὴν ἔχων ὅτι τάχιστα οἱ συμμῖξαι.

30. Καὶ ὃς τέως μὲν ἔφευγε, (ταῖς γὰρ δυνάμεσιν ἠλαττοῦτο) καὶ τήν τε ἐν ποσὶν ἀεὶ ἔκειρε, καὶ ἐπλάνα τε αὐτὸν ἅμα, καὶ ἐπιδεῖσθαι τῶν ἐπιτηδείων ἐποίει. ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος ἐς τὴν Ἀρμενίαν διά τε τοῦτο, καὶ ὡς ἐρήμην αὐτὴν αἱρήσων, ἐνέβαλεν, οὐ-

Digitized by Google

τῳ δὴ δείσας μὴ προκαταληφθῇ, ἦλθέ τε ἐς αὐτὴν, καὶ λόφον ἀντικαταλαβὼν ὀχυρὸν, τῷ μὲν παντὶ στρατῷ ἡσύχαζεν, ἐλπίζων τοὺς μὲν Ῥωμαίους ἀπορίᾳ τῶν τροφῶν ἐκτρυχώσειν, (αὐτὸς γὰρ ἅτε ἐν ὑπηκόῳ χώρᾳ πολλαχόθεν αὐτῶν εὐπόρει) τῶν δὲ δὴ ἱππέων ἀεί τινας ἐς τὸ πεδίον ψιλὸν ὂν καταπέμπων, τούς τε προστυγχάνοντας σφίσιν ἐκάκου, καὶ ἐξαυτομολοῦντας ἐπὶ τούτῳ συχνοὺς ἐδέχετο. ὁ δ᾽ οὖν Πομπήϊος ἐνταῦθα μὲν οὐκ ἐθάρσησεν αὐτοῖς συμβαλεῖν· μεταστρατοπεδευσάμενος δὲ ἑτέρωσε, ὅθεν ὑλώδους τοῦ πέριξ χωρίου ὄντος, ἧττον ὑπό τε τοῦ ἱππικοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ τοξικοῦ τοῦ τῶν ἐναντίων λυπηθήσεσθαι ἔμελλεν, ἐλόχισεν ᾗ καιρὸς ἦν, καὶ ὀλίγοις τισὶν ἐκ τοῦ προφανοῦς τῷ στρατοπέδῳ τῶν βαρβάρων προσμίξας, ἐτάραξέ τε αὐτοὺς, καὶ ὑπαγαγὼν ἐς ὃ ἐβουλεύετο, πολλοὺς ἀπέκτεινε. θαρσήσας τε ἐκ τούτου, καὶ κατὰ τὴν χώραν ἄλλους ἄλλῃ ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια ἔπεμπεν.

31. Ὁ οὖν Μιθριδάτης, ἐπειδὴ ταῦτά τε ἀσφαλῶς ἐπορίζετο, καὶ τὴν Ἀναΐτιν, χώραν τῆς τε Ἀρμενίας οὖσαν, καὶ θεῷ τινι ἐπωνύμῳ ἀνακειμένην, διά τινων ἐχειρώσατο· κἀκ τούτου καὶ ἄλλοι συχνοὶ πρὸς αὐτὸν ἀπέκλινον, καὶ αὐτῷ καὶ οἱ τοῦ Μαρκίου στρατιῶται προσεγένοντο· ἐφοβήθη, καὶ οὐκέτι κατὰ χώραν ἔμεινεν, ἀλλ᾽ αὐτίκα τε τῆς νυκτὸς ἄρας ἔλαθε, καὶ μετὰ ταῦτα νυκτοπορῶν, ἐς τὴν τοῦ Τιγράνου Ἀρμενίαν προῄει. καὶ οἱ ὁ Πομπήϊος ἐπηκολούθει μὲν, ἐπιθυμῶν διὰ μάχης ἐλθεῖν· οὐ μέντοι καὶ πρότερον, οὔτε μεθ᾽ ἡμέραν, (οὐ γὰρ ἐξῄς-

σαν ἐκ τοῦ στρατοπέδου) οὔτε νύκτωρ ἐτόλμησε τοῦτο ποιῆσαι, (τὴν γὰρ ἀγνωσίαν τῶν χωρίων ἐδεδίει·) πρὶν σφᾶς πρὸς τῇ μεθορίᾳ γενέσθαι. τότε γὰρ εἰδὼς αὐτοὺς διαφεύγειν μέλλοντας, ἠναγκάσθη νυκτομαχῆσαι. γνοὺς οὖν τοῦτο προαπῆρε, μεσημβριάζοντας τοὺς βαρβάρους λαθὼν, ᾗ πορεύεσθαι ἔμελλον. καὶ ἐντυχών τινι χωρίῳ κοίλῳ, μεταξὺ γηλόφων τινῶν ὄντι, ἐνταῦθα τό, τε στράτευμα ἐπὶ τὰ μετέωρα ἀνεβίβασε, καὶ τοὺς πολεμίους ὑπέμεινεν. ἐπειδή τε ἐκεῖνοι μετά τε ἀδείας, καὶ ἄνευ προφυλακῆς, (ἅτε μηδὲ ἔμπροσθεν δεινόν τι πεπονθότες, καὶ τότε ἐς τὸ ἀσφαλὲς ἤδη προχωροῦντες, ὥστε μηδὲ ἐφέψεσθαι σφίσιν ἔτι τοὺς Ῥωμαίους ἐλπίζειν) ἐς τὸ κοῖλον ἐσῆλθον· ἐπέθετο αὐτοῖς ἐν τῷ σκότῳ. οὔτε γὰρ ἄλλο τι φῶς εἶχον, οὔτε ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τι ἔλαμπεν.

32. Ἐγένετο δὲ ἡ μάχη τοιάδε· πρῶτον μὲν οἱ σαλπιγκταὶ πάντες ἅμα τὸ πολεμικὸν ἀπὸ συνθήματος ἐβόησαν. ἔπειτα δὲ οἵ τε στρατιῶται καὶ ὁ λοιπὸς ὄχλος πᾶς ἐπηλάλαξε. καὶ οἱ μὲν τὰ δόρατα πρὸς τὰς ἀσπίδας, οἱ δὲ καὶ λίθους πρὸς τὰ χαλκᾶ σκεύη προσεπέκρουσαν. καὶ σφῶν τὴν ἠχὴν τὰ ὄρη ἔγκοιλα ὄντα καὶ ὑπεδέξατο καὶ ἀνταπέδωκε φρικωδεστάτην· ὥστε τοὺς βαρβάρους, ἐξαπιναίως ἔν τε τῇ νυκτὶ καὶ ἐν τῇ ἐρημίᾳ αὐτῶν ἀκούσαντας, δεινῶς ἐκπλαγῆναι, ὡς καὶ δαιμονίῳ τινὶ πάθει περιπεπτωκότας. κἀν τούτῳ οἱ Ῥωμαῖοι πανταχόθεν ἀπὸ τῶν μετεώρων λίθοις, τοξεύμασιν, ἀκοντίοις βάλλοντες, πάντως γέ τινας ὑπὸ τοῦ πλήθους αὐτῶν

Digitized by Google

ἐτίτρωσκον, καὶ ἐς πᾶν κακὸν σφᾶς κατέστησαν. οὔτε γὰρ ἐς παράταξιν, ἀλλ' ἐς πορείαν ἐσταλμένοι, καὶ ἐν ταυτῷ τοῖς τε ἵπποις καὶ ταῖς καμήλοις, καὶ παντοδαποῖς οὖσι, καὶ οἱ ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες ἀναστρεφόμενοι· καὶ οἱ μὲν, ἐπὶ κελήτων, οἱ δὲ, ἐφ' ἁρμάτων, τῶν τε καμαρῶν καὶ τῶν ἁρμαμαξῶν ἀναμὶξ ὀχούμενοι· καὶ οἱ μὲν, ἤδη τιτρωσκόμενοι, οἱ δὲ, προσδεχόμενοι τρωθήσεσθαι, ἐταράσσοντο· κἀκ τούτου ῥᾷον, ἅτε καὶ ἀλλήλοις ἐμπελαζόμενοι, ἐφθείροντο. καὶ ταῦτα μὲν, ἕως ἄπωθεν ἐβάλλοντο, ἔπασχον· ἐπεὶ δὲ ἐξαναλώσαντες οἱ Ῥωμαῖοι τὴν πόῤῥωθεν ἀλκὴν, ἐπικατέδραμον σφίσιν, ἐφονεύετο μὲν τὰ περιέσχατα· (καὶ ἐξήρκει πρὸς τὸν θάνατον αὐτοῖς μία πληγὴ, ἅτε καὶ ψιλοῖς οὖσι τοῖς πλείοσι) συνεπιέζετο δὲ τὰ μέσα, πάντων ὑπ' αὐτὰ ὑπὸ τοῦ πέριξ δέους χωρούντων. καὶ οὕτω καὶ ὑπ' ἀλλήλων ὠθούμενοι καὶ συμπατούμενοι διώλλυντο· οὐδ' εἶχον οὐδὲν οὔτε ἑαυτοῖς ἐπαρκέσαι, οὔτε ἐς τοὺς πολεμίους τολμῆσαι. ἱππεῖς γὰρ καὶ τοξόται τὸ πλεῖστον ὄντες, ἄποροι μὲν ἐν τῷ σκότῳ προϊδέσθαι τι, ἄποροι δὲ ἐν τῇ στενοχωρίᾳ μηχανήσασθαι, ἐγίνοντο. ἐπειδὴ δὲ ἡ σελήνη ἀνέτειλεν, οἱ μὲν ἔχαιρον ὡς καὶ ἐν τῷ φωτὶ πάντως τινὰ ἀμυνούμενοι. κἂν ὠφελήθησάν τι, εἰ μὴ οἱ Ῥωμαῖοι κατόπιν αὐτὴν ἔχοντες, πολλὴν σφίσι πλάνην, τοτὲ μὲν τῇ, τοτὲ δὲ τῇ προσπίπτοντες, καὶ ἐν τῇ ὄψει καὶ ἐν τῷ ἔργῳ ἐνεποίουν. πάμπολλοί τε γὰρ ὄντες, καὶ ἐπὶ βαθύτατον κοινῇ πάντες ἀποσκιάζοντες, ἔσφαλλον αὐτοὺς, ἐν ᾧ τε οὔτω προσέμισγον σφίσιν. ἐς γὰρ τὸ κενὸν

Digitized by Google

οἱ βάρβαροι, ὡς καὶ ἐγγὺς αὐτῶν ὄντων, μάτην ἔπαιον, καὶ ὁμόσε χωρήσαντες ἐν τῇ σκιᾷ, μὴ προσδεχόμενοι ἐτιτρώσκοντο, καὶ οὕτως ἀπέθανον αὐτῶν πολλοὶ, καὶ ἑάλωσαν οὐκ ἐλάττους. συχνοὶ δὲ καὶ διέφυγον, ἄλλοι τε καὶ ὁ Μιθριδάτης.

33. Καὶ τότε μὲν πρὸς τὸν Τιγράνην ἠπείγετο· ἐπεὶ δὲ προπέμψας πρὸς αὐτὸν οὐδὲν φίλιον εὕρατο, ὅτι τοῦ υἱέος αὐτῷ Τιγράνου στασιάσαντος, ἐκεῖνον μὲν, πάππον αὐτοῦ ὄντα, αἴτιον τῆς διαφορᾶς ὑπετόπησε γεγονέναι, καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ὅπως αὐτὸν ἐδέξατο, ἀλλὰ καὶ τοὺς προπεμφθέντας ὑπ' αὐτοῦ συνέλαβε καὶ κατέδησε· διαμαρτὼν ὧν ἤλπισεν, ἔς τε τὴν Κολχίδα ἀπετράπετο, καὶ ἐκεῖθεν πεζῇ πρός τε τὴν Μαιῶτιν καὶ πρὸς τὸν Βόσπορον, τοὺς μὲν πείθων, τοὺς δὲ καὶ βιαζόμενος, ἀφίκετο. καὶ τήν τε χώραν ἐκομίσατο, τὸν Μαχάρην τὸν παῖδα, τὸν τὰ τῶν Ῥωμαίων ἀνθελόμενον, καὶ τότε αὐτῆς κρατοῦντα, καταπλήξας, ὥστε μηδὲ ἐς ὄψιν οὐτῷ ἐλθεῖν· καὶ ἐκεῖνον διὰ τῶν συνόντων οἱ, τήν τε ἄδειαν σφίσι καὶ χρήματα δώσειν ὑπισχνούμενος, ἀπέκτεινεν. ἐν ᾧ δὲ ταῦτ' ἐγίνετο, ὁ Πομπήϊος ἔπεμψε τοὺς ἐπιδιώξοντας αὐτόν. ἐπεὶ δὲ ἔφθη ὑπὲρ τὸν Φάσιν ἐκδρὰς, πόλιν ἐν τῷ χωρίῳ ἐν ᾧ ἐνενικήκει συνῴκισε, τοῖς τραυματίαις καὶ τοῖς ἀφηλικεστέροις τῶν στρατιωτῶν αὐτὴν δούς. καὶ σφίσι καὶ τῶν περιχώρων ἐθελονταὶ πολλοὶ καὶ συνῴκησαν· καὶ εἰσὶ καὶ νῦν, Νικοπολῖταί τε ὠνομασμένοι, καὶ ἐς τὸν Καππαδοκικὸν νομὸν συντελοῦντες. καὶ ὁ μὲν ταῦτ' ἐποίει.

Digitized by Google

34. Ὁ δὲ δὴ Τιγράνης, ὁ τοῦ Τιγράνου παῖς, παραλαβών τινας τῶν πρώτων, ἐπεὶ οὐ καθ' ἡδονὴν αὐτοῖς ὁ γέρων ἦρχε, πρός τε τὸν Φραάτην κατέφυγε, καὶ περισκοποῦντα αὐτὸν, διὰ τὰς συνθήκας τὰς πρὸς τὸν Πομπήϊον γενομένας, ὅ, τι χρὴ πρᾶξαι, ἐς τὴν Ἀρμενίαν ἐμβαλεῖν ἀνέπεισε. καὶ ἦλθον μὲν μέχρι τῶν Ἀρταξάτων, πᾶσαν τὴν ἐν ποσὶ χειρούμενοι, καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις προσέβαλον· ὁ γὰρ Τιγράνης ὁ γέρων ἐς τὰ ὄρη, φοβηθεὶς σφᾶς, ἀνέφυγεν. ἐπεὶ μέντοι χρόνου τε τῇ προσεδρείᾳ δεῖν ἔδοξε, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Φραάτης μέρος τι τῆς δυνάμεως τῷ παιδὶ αὐτοῦ καταλιπὼν, ἐς τὴν οἰκείαν ἀνεχώρησεν· ἀντεπῆλθέ τε ἐνταῦθα ὁ πατὴρ αὐτῷ μονωθέντι, καὶ ἐνίκησε. φυγὼν οὖν ἐκεῖνος, τὸ μὲν πρῶτον πρὸς τὸν Μιθριδάτην τὸν πάππον ὥρμησεν· ἐπεὶ δὲ ἔμαθεν αὐτὸν ἡττημένον, καὶ βοηθείας μᾶλλον δεόμενον, ἤ τινι ἐπικουρῆσαι δυνάμενον, προσεχώρησε τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ αὐτῷ ὁ Πομπήϊος ἡγεμόνι χρησάμενος, ἔς τε τὴν Ἀρμενίαν καὶ ἐπὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐστράτευσε.

35. Καὶ ὃς, μαθὼν τοῦτο, καὶ καταδείσας, ἐπεκηρυκεύσατό τε εὐθὺς αὐτῷ, καὶ τοὺς πρέσβεις τοῦ Μιθριδάτου ἐξέδωκεν. ἐπειδή τε, ἐναντιωθέντος οἱ τοῦ υἱέος, οὐδενὸς μετρίου ἔτυχεν, ἀλλὰ καὶ ὡς ὁ Πομπήϊος τόν τε Ἀράξην διέβη, καὶ τοῖς Ἀρταξάτοις ἐπλησίασεν· οὕτω δὴ τήν τε πόλιν αὐτῷ παρέδωκε, καὶ ἐς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ἐθελοντὴς ἦκεν, ἐν μέσῳ ἑαυτὸν ὅτι μάλιστα τοῦ τε προτέρου ἀξιώματος καὶ τῆς τότε ταπεινότητος σκευάσας·

Digitized by Google

ὅπως αἰδέσεώς τε καὶ ἐλέου ἅμα ἄξιος αὐτῷ φανείη. τὸν μὲν γὰρ χιτῶνα τὸν μεσόλευκον καὶ τὸν κάνδυν τὸν ὁλοπόρφυρον ἐξέδυ· τὴν δὲ δὴ τιάραν τό, τε ἀνάδημα εἶχε. Πομπήϊος δὲ ἀπὸ μὲν τοῦ ἵππου κατεβίβασεν αὐτὸν, ῥαβδοῦχόν τινα πέμψας. προσήλαυνε γὰρ ὡς καὶ ἐς αὐτὸ τὸ ἔρυμα, κατὰ τὸ σφέτερον ἔθος, ἱππεύσων. ἐσελθόντα δὲ αὐτοποδίᾳ, καὶ τό, τε διάδημα ἀποῤῥίψαντα, καὶ ἐς τὴν γῆν πεσόντα, προσκυνοῦντά τε ἰδὼν, ἠλέησε, καὶ ἀναπηδήσας, ἐξανέστησέ τε αὐτὸν, καὶ ταινιώσας τῷ ἀναδήματι, ἔς τε τὴν πλησίαν ἕδραν ἐκάθισε, καὶ παρεμυθήσατο· εἰπὼν ἄλλα τε, καὶ ὅτι οὐ τὴν τῶν Ἀρμενίων βασιλείαν ἀπολωλεκὼς, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν Ῥωμαίων φιλίαν προσειληφὼς εἴη. καὶ ὁ μὲν τούτοις τε αὐτὸν ἀνεκτήσατο, καὶ ἐπὶ δεῖπνον ἐκάλεσεν.

36. Ὁ δὲ υἱὸς (ἐκάθητο δὲ ἐκ τοῦ ἐπὶ θάτερα τοῦ Πομπηΐου) οὔτ᾽ ὑπανέστη τῷ πατρὶ, οὔτ᾽ ἄλλο τι αὐτὸν ἐδεξιώσατο· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ δεῖπνον κληθεὶς οὐκ ἀπήντησεν. ὅθεν ὑπό τε τοῦ Πομπηΐου μάλιστα ἐμισήθη. τῇ γοῦν ὑστεραίᾳ διακούσας αὐτῶν, τῷ μὲν πρεσβυτέρῳ τὴν πατρῴαν πᾶσαν ἀρχὴν ἀπέδωκε· τὰ γὰρ προσκτηθέντα ὑπ᾽ αὐτοῦ (ἦν δὲ ἄλλα τε, καὶ τῆς Καππαδοκίας τῆς τε Συρίας μέρη, ἥ τε Φοινίκη καὶ ἡ Σωφανήνη χώρα, τοῖς Ἀρμενίοις πρόσορος) οὐ σμικρὰ, παρείλετο αὐτοῦ, καὶ προσέτι καὶ χρήματα αὐτὸν ᾔτησε· τῷ δὲ υἱεῖ [τῷ ἑτέρῳ] τὴν Σωφανήνην μόνην ἀπένειμε. καὶ ἔτυχον γὰρ οἱ θησαυροὶ ἐν αὐτῇ ὄντες· ἠμφισβήτησέ τε περὶ αὐτῶν ὁ νεανίσκος, καὶ ἁμαρτὼν (οὐ γὰρ εἶχεν ὁ Πομ-

Digitized by Google

πήϊος ὁπόθεν ἄλλοθεν τὰ ὡμολογημένα κομίσηται) ἠγανάκτησε, καὶ δρασμὸν ἐβουλεύσατο. ὁ οὖν Πομπήϊος, προμαθὼν τοῦτο, ἐκεῖνόν τε ἐν φυλακῇ ἀδέσμῳ ἐποιήσατο· καὶ πέμψας πρὸς τοὺς τὰ χρήματα φυλάττοντας, τῷ πατρὶ αὐτοῦ πάντα σφᾶς δοῦναι ἐκέλευσεν. ἐπειδή τε μήθ᾽ ὑπήκουσαν, λέγοντες, τὸν νεανίσκον, οὗπερ ἡ χώρα ἤδη ἐνομίζετο, χρῆναι σφίσι τοῦτο προστάξαι, ἔπεμψαν αὐτὸν πρὸς τὰ φρούρια. καὶ ὁ μὲν, κεκλεισμένα αὐτὰ εὑρὼν, προσῆλθέ τε ἐγγὺς, καὶ ἐκέλευσε καὶ ἄκων αὐτὰ ἀνοιχθῆναι. ὡς δ᾽ οὐδὲν μᾶλλον ἐπείθοντο, προϊσχόμενοι, ὅτι μὴ ἑκούσιος, ἀλλὰ ἀναγκαστὸς τὴν πρόσταξιν ἐποιεῖτο, ἐχαλέπηνεν ὁ Πομπήϊος, καὶ ἔδησε τὸν Τιγράνην. καὶ οὕτως ὅ, τε γέρων τοὺς θησαυροὺς παρέλαβε, καὶ αὐτὸς ἔν τε τῇ χώρᾳ τῇ τ᾽ Ἀναΐτιδι, καὶ πρὸς τῷ ποταμῷ τῷ Κύρνῳ, τριχῇ νείμας τὸν στρατὸν, παρεχείμασε· τά τε ἄλλα παρὰ τοῦ Τιγράνου συχνὰ, καὶ χρήματα πολλῷ πλείω τῶν ὁμολογηθέντων λαβών. ἀφ᾽ οὗπερ οὐχ ἥκιστα καὶ ἐκεῖνον ἔς τε τοὺς φίλους καὶ ἐς τοὺς συμμάχους πολλῷ ὕστερον ἐσέγραψε, καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐς τὴν Ῥώμην μετὰ φρουρᾶς ἐσήγαγεν· οὐ μέντοι καὶ ἐν ἡσυχίᾳ διεχείμασεν.

37. Ὀροίσης γὰρ, Ἀλβανῶν τῶν ὑπὲρ τοῦ Κύρνου οἰκούντων βασιλεὺς, τὸ μέν τι, καὶ τῷ Τιγράνῃ τῷ νεωτέρῳ φίλῳ οἱ ὄντι χαρίσασθαι βουληθεὶς, τὸ δὲ δὴ πλεῖστον, δείσας μὴ καὶ ἐς τὴν Ἀλβανίδα οἱ Ῥωμαῖοι ἐσβάλωσι· καὶ νομίσας ὅτι, ἂν ἐν τῷ χειμῶνι ἀδοκήτοις σφίσι καὶ μὴ καθ᾽ ἓν στρατοπε-

Digitized by Google

δευομένοις προσπέσῃ, πάντως τι ἐξεργάσεται· ἐστράτευσεν ἐπ' αὐτοὺς παρ' αὐτὰ τὰ Κρόνια. καὶ αὐτὸς μὲν ἐπὶ Μέτελλον Κέλερα, παρ' ᾧ ὁ Τιγράνης ἦν, ἤλασεν· ἄλλους δὲ ἐπὶ τὸν Πομπήϊον, καὶ ἄλλους ἐπὶ Λούκιον Φλάκκον, τὸν τῆς τριτημορίδος ἄρχοντα, ἔπεμψεν· ὅπως πάντες ἅμα ταραχθέντες μὴ συμβοηθήσωσιν ἀλλήλοις. οὐ μὴν καὶ διεπράξατο οὐδαμόθι οὐδέν. ἐκεῖνόν τε γὰρ ὁ Κέλερ ἰσχυρῶς ἀπεκρούσατο, καὶ ὁ Φλάκκος, ἐπειδὴ πολὺν τὸν περίβολον τῆς ταφρείας ὄντα ἀδύνατος ἦν ὑπὸ τοῦ μεγέθους σῶσαι, ἑτέραν ἔνδοθεν ἐποιήσατο· καὶ δόξαν ἀπ' αὐτοῦ τοῖς ἐναντίοις, ὡς καὶ φοβηθεὶς, ἐμβαλὼν, ἐπεσπάσατο αὐτοὺς εἴσω τῆς ἔξωθεν τάφρου· κἀνταῦθα μὴ προσδεχομένοις σφίσιν ἐπεκδραμὼν, πολλοὺς μὲν ἐν χερσὶ, πολλοὺς δὲ καὶ φεύγοντας ἐφόνευσε. κἂν τούτῳ ὁ Πομπήϊος, προμαθὼν τήν τε πείρασιν τῶν βαρβάρων, ἣν ἐπὶ τοὺς ἄλλους ἐπεποίηντο, προαπήντησε ταῖς ἐφ' ἑαυτὸν ἐπιοῦσιν ἀπροσδοκήτως· καὶ κρατήσας, ἐπὶ τὸν Ὀροίσην εὐθὺς, ὥσπερ εἶχεν, ἠπείχθη. καὶ ἐκεῖνον μὲν οὐ κατέλαβεν· (ἀπωσθεὶς τε γὰρ ὑπὸ τοῦ Κέλερος, καὶ μαθὼν καὶ τὰ τῶν ἄλλων πταίσματα, ἔφυγε·) τῶν μέντοι Ἀλβανῶν συχνοὺς περὶ τὴν τοῦ Κύρνου διάβασιν συλλαβὼν, ἔφθειρε. κἀκ τούτου δεηθεῖσιν αὐτοῖς ἐσπείσατο. ἄλλως μὲν γὰρ καὶ σφόδρα ἐπεθύμει ἐς τὴν χώραν αὐτῶν ἀντεμβαλεῖν, διὰ δὲ δὴ τὸν χειμῶνα ἡδέως τὸν πόλεμον ἀνεβάλετο. τότε μὲν δὴ ταῦτ' ἔπραξε.

Digitized by Google

ΤΩΝ ΔΙΩΝΟΣ ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΟ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ.

Haec insunt Libro XXXVII. Romanae Historiae Dionis.

Vt Pompejus adversum Iberos in Asia bellum gesserit. c. 1—7.
Vt Pontum Bithyniae adjecerit. **
Vt Syriam et Phoenicen subjugaverit. **
De morte Mithridatis. c. 10—14.
De Judaeis. c. 15—19.
Quomodo Pompejus rebus in Asia constitutis Romam redierit. c. 20—23.
De Cicerone ac Catilina, et eorum actis. c. 24—42.
De Caesare, Pompejo et Crasso, conjurationeque eorum. c. 43—58.

Digitized by Google

Temporis spatium, anni sex, in quibus II Consules recensentur.

ante C. N.	V. C.	
65.	689.	L. Aurelius M. F. Cotta, et L. Manlius L. F.
64.	690.	L. Caesar, et C. Marcius C. F. Figulus.
63.	691.	M. Tullius M. F. Cicero, et C. Antonius M. F.
62.	692.	Decimus Junius M. F. Silanus, et L. Licinius L. F. Murena.
61.	693.	M. Pupius M. F. Piso, et M. Valerius M. F. Messala Niger.
60.	694.	L. Afranius L. F. et Q. Caecilius Q. F. Metellus Celer.

Τῷ δ' ἐπιγινομένῳ ἔτει, τοῦ τε Κόττου τοῦ Λουκίου καὶ τοῦ Τορκουάτου Λουκίου ὑπατευόντων, ἐπολέμησε μὲν καὶ τοῖς Ἀλβανοῖς, ἐπολέμησε δὲ καὶ τοῖς Ἴβηρσι. καὶ προτέροις γε τούτοις καὶ παρὰ γνώμην ἠναγκάσθη συνενεχθῆναι. Ἀρτώκης γὰρ ὁ βασιλεὺς αὐτῶν (νέμονται δὲ ἐπ' ἀμφότερα τοῦ Κύρνου, τῇ μὲν, τοῖς Ἀλβανοῖς, τῇ δὲ, τοῖς Ἀρμενίοις πρόσοροι) φοβηθεὶς μὴ καὶ ἐφ' ἑαυτὸν τράπηται,

Digitized by Google

πρέσβεις μὲν ὡς ἐπὶ φιλίᾳ πρὸς αὐτὸν ἔπεμψε· παρεσκευάζετο δὲ, ὅπως ἐν τῷ θαρσοῦντι, καὶ διὰ τοῦτο ἀνελπίστως, οἱ ἐπίθηται. προμαθὼν οὖν καὶ τοῦτο ὁ Πομπήϊος, ἔς τε τὴν χώραν αὐτοῦ προενέβαλε, πρὶν ἱκανῶς τε αὐτὸν ἑτοιμάσασθαι, καὶ τὴν ἐσβολὴν δυσχερεστάτην οὖσαν προκατασχεῖν· καὶ ἔφθη καὶ πρὸς τὴν πόλιν τὴν Ἀκρόπολιν ὠνομασμένην προχωρήσας, πρὶν καὶ αἰσθέσθαι τὸν Ἀρτώκην ὅτι παρείη. ἦν δὲ ἐπ' αὐτοῖς τοῖς στενοῖς, ἔνθεν μὲν τοῦ Καυκάσου παρατείνοντος, οὗ καὶ ἐπὶ τῇ φυλακῇ τῶν εἰσβολῶν ὠχύρωτο. ὅ, τε οὖν Ἀρτώκης ἐκπλαγεὶς, οὐδένα καιρὸν ὥστε συντάξασθαι ἔσχεν, ἀλλὰ διαβὰς τὸν ποταμὸν, τὴν γέφυραν κατέπρησε. καὶ οἱ ἐν τῷ τείχει, πρός τε τὴν φυλακὴν αὐτοῦ, καὶ ἅμα καὶ μάχῃ νικηθέντες, ἐνέδοσαν. κρατήσας οὖν τῶν διόδων ὁ Πομπήϊος, φρουράν τε ἐπ' αὐταῖς κατεστήσατο, καὶ ἐκεῖθεν ὁρμώμενος, πᾶσαν τὴν ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ κατεστρέψατο.

2. Μέλλοντος δ' αὖ καὶ τὸν Κύρνον διαβήσεσθαι, πέμπει πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀρτώκης, εἰρήνην τε αἰτῶν, καὶ γέφυραν, τά τε ἐπιτήδεια ἑκὼν οἱ παρέξειν ὑπισχνούμενος. καὶ ἐποίησε μὲν ἑκάτερον, ὡς καὶ συμβησόμενος· δείσας δὲ, ἐπειδὴ εἶδεν αὐτὸν διαβεβηκότα, πρὸς τὸν Πέλωρον, ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ ἐκεῖνον τῇ αὐτοῦ ῥέοντα, ἀπέφυγεν. ὃν γὰρ ἐξῆν αὐτῷ κωλῦσαι διαβῆναι, τοῦτον ἐπισπασάμενος ἀπεδίδρασκεν. ἰδὼν οὖν τοῦθ' ὁ Πομπήϊος ἐπεδίωξέ τε αὐτὸν, καὶ καταλαβὼν ἐνίκησε. δρόμῳ γὰρ, καὶ πρὶν τοὺς τοξότας αὐτοῦ τῇ σφετέρᾳ τέχνῃ χρήσασθαι,

Digitized by Google

ὁμόσε σφίσιν ἐχώρησε, καὶ δι᾽ ἐλαχίστου αὐτοὺς ἐτρέψατο. γενομένου δὲ τούτου, Ἀρτώκης μὲν τόν τε Πέλωρον διαβὰς, καὶ τὴν γέφυραν καὶ τὴν ἐκείνου καύσας, ἔφυγε. τῶν δ᾽ ἄλλων οἱ μὲν ἐν χερσὶν, οἱ δὲ καὶ τὸν ποταμὸν πεζῇ περαιούμενοι, ἀπέθανον. συχνοὶ δὲ καὶ κατὰ τὰς ὕλας σκεδασθέντες, ἡμέρας μέν τινας ἀπὸ τῶν δένδρων ὑπερυψήλων ὄντων ἀποτοξεύοντες διεγένοντο· ἔπειτα δὲ καὶ αὐτοὶ, ὑποτμηθέντων τῶν δένδρων, ἐφθάρησαν. καὶ οὕτω καὶ ὁ Ἀρτώκης ἐπεκηρυκεύσατο μὲν αὖθις τῷ Πομπηΐῳ, καὶ δῶρα ἔπεμψεν· ἐκείνου δὲ δὴ ταῦτα μὲν, ὅπως τὰς σπονδὰς ποιήσασθαι ἐλπίσας μὴ περαιτέρω που προχωρήσῃ, λαβόντος, τὴν δ᾽ εἰρήνην οὐχ ὁμολογήσαντος δώσειν, ἂν μὴ τούς τε παῖδας οἱ ὁμήρους προαποστείλῃ· χρόνον τινὰ ἐπέσχε, μέχρις οὗ οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τὸν Πέλωρον διαβατόν πῃ τοῦ θέρους γενόμενον οὐ χαλεπῶς, ἄλλως τε καὶ μηδενὸς κωλύοντος, ἐπεραιώθησαν. οὕτω δὲ δὴ τούς τε παῖδας αὐτῷ ἔπεμψε, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ συνηλλάγη.

3. Κἀκ τούτου μαθὼν ὁ Πομπήϊος οὐ πόῤῥω τὸν Φᾶσιν ὄντα, καὶ νομίσας ἐς τε τὴν Κολχίδα παρ᾽ αὐτὸν καταβήσεσθαι, καὶ ἐκεῖθεν ἐπὶ τὸν Μιθριδάτην ἐς τὸν Βόσπορον πορεύσεσθαι, προήει μὲν ᾗ διενοεῖτο, καὶ τούς τε Κόλχους καὶ τοὺς προσχώρους σφίσι, τὰ μὲν πείθων, τὰ δὲ καὶ ἐκφοβῶν, διῆλθεν. αἰσθόμενος δὲ ἐνταῦθα, ὅτι ἥ τε ἐπὶ τῆς ἠπείρου κομιδὴ διὰ πολλῶν καὶ ἀγνώστων καὶ πολεμικῶν ἐθνῶν, καὶ ἡ διὰ τῆς θαλάσσης χαλεπωτέρα, διά τε τὸ ἀλίμενον τῆς χώρας, καὶ διὰ τοὺς ἐνοικοῦντας

υτήν, εἴη· τῷ μὲν Μιθριδάτῃ τὸ ναυτικὸν ἐφορεῖν ἐκέλευσεν, ὥστε ἐκεῖνόν τε τηρεῖσθαι μηδαμόσε ἐκπλεῦσαι, καὶ τὴν ἀπαγωγὴν αὐτοῦ τῶν ἐπιτηδείων ἀφελέσθαι· αὐτὸς δὲ ἐπὶ τοὺς Ἀλβανοὺς, οὐ τὴν συντομωτάτην, ὅπως σφᾶς καὶ ὑπὸ τούτου πρὸς ταῖς σπονδαῖς ἀνελπίστους καταλάβῃ, ἀλλ' ἐς τὴν Ἀρμενίαν ἐπανελθὼν, ἐτράπετο. καὶ τόν τε Κύρνον, ᾗ πορεύσιμος ὑπὸ τοῦ θέρους ἐγεγόνει, πεζῇ διέβη· τήν τε ἵππον κατὰ τὸν ῥοῦν, καὶ τὰ σκευοφόρα ἑξῆς, εἶτα τοὺς πεζοὺς διιέναι κελεύσας, ἵν' οἵ τε ἵπποι τὸ σφοδρὸν αὐτοῦ τοῖς σώμασι σφῶν διαχέωσι, καὶ ἐκ τῶν σκευοφόρων, εἴ πού τι καὶ ὣς περιτραπείη, ἔς τε τοὺς ἐπὶ θάτερα παρακολουθοῦντας ἐμπίπτῃ, καὶ μὴ περαιτέρω καταφέρηται. κἀντεῦθεν πρὸς τὸν Καμβύσην πορευόμενος, ὑπὸ μὲν τῶν πολεμίων οὐδὲν δεινὸν ἔπαθεν· ὑπὸ δὲ δὴ τοῦ καύματος, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τοῦ δίψους, ἰσχυρῶς μετὰ παντὸς τοῦ στρατοῦ (καίτοι νυκτὸς τὸ πολὺ τῆς ὁδοῦ διελθὼν) ἐταλαιπώρησεν. οἱ γὰρ ἀγωγοὶ σφῶν, ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ὄντες, οὐ τὴν ἐπιτηδειοτάτην αὐτοὺς ἤγαγον. οὐ μὴν οὐδ' ὁ ποταμὸς ἐν δέοντι σφίσιν ἐγένετο. ψυχρότατόν τε γὰρ τὸ ὕδωρ ὂν, καὶ ἀθρόον ὑπ' αὐτῶν ποθὲν, συχνοῖς ἐλυμήνατο. ὡς δ' οὖν οὐδὲ ἐνταῦθα ἀντίπαλόν τι αὐτοῖς ὤφθη, πρὸς τὸν Ἄβαντα προσεχώρησαν, ὕδωρ μόνον ἐπιφερόμενοι. τὰ γὰρ ἄλλα παρ' ἑκόντων τῶν ἐπιχωρίων ἐλάμβανον, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐκακούργουν οὐδέν.

4. Καὶ σφίσι διαβεβηκόσιν ἤδη τὸν ποταμὸν ὁ Ὀροίσης προσιὼν ἠγγέλθη. ὁ οὖν Πομπήϊος, βου-

Digitized by Google

ληθεὶς αὐτὸν, πρὶν τὸ τῶν Ῥωμαίων πλῆθος γνῶναι, πρὸς μάχην ὑπαγαγέσθαι, μὴ καὶ αἰσθόμενος αὐτοῦ ἀναχωρήσῃ· τούς τε ἱππέας προέταξε, προειπὼν σφίσιν ἃ ποιήσουσι, καὶ τοὺς λοιποὺς ὄπισθεν αὐτῶν ἔς τε τὰ γόνατα κεκλιμένους, καὶ ταῖς ἀσπίσι συγκεκαλυμμένους ἔχων, ἀτρεμεῖν ἐποίησεν. ὥστε τὸν Ὀροίσην μὴ πρότερον μαθεῖν αὐτοὺς παρόντας, πρὶν ἐν χερσὶ γενέσθαι. κἀκ τούτου ἐκεῖνός τε τῶν ἱππέων, ὡς καὶ μόνων ὄντων, καταφρονήσας, συνέμιξε σφίσιν, καὶ δι' ὀλίγου τραπέντας ἐξεπίτηδες, ἀνὰ κράτος ἐπεδίωξε. καὶ οἱ πεζοὶ, ἀναστάντες ἐξαίφνης καὶ διαστάντες, τοῖς μὲν σφετέροις ἀσφαλῆ τὴν φυγὴν διὰ μέσου σφῶν παρέσχον· τοὺς δὲ πολεμίους ἀπερισκέπτως τῇ διώξει χρωμένους ἐσδεξάμενοι, συχνοὺς ἐκυκλώσαντο. καὶ οὗτοί τε τοὺς ἔνδον ἔκοπτον, καὶ οἱ ἱππεῖς, οἱ μὲν ἐπὶ δεξιὰ, οἱ δ' ἐπὶ θάτερα αὐτῶν περιελθόντες, κατὰ νώτου τοῖς ἔξω τῆς κυκλώσεως προσέπεσον. καὶ ἐκεῖ τε πολλοὺς ἐφόνευσαν ἑκάτεροι, καὶ ἑκατέρους ἐς τὰς ὕλας καταφυγόντας κατέπρησαν, ὦ Κρόνια, Κρόνια, πρὸς τὴν ἐπίθεσιν σφῶν τὴν τότε γενομένην, ἐπιλέγοντες.

5. Πράξας δὲ ταῦθ' ὁ Πομπήϊος, καὶ τὴν χώραν ἐπιδραμὼν, τοῖς τε Ἀλβανοῖς εἰρήνην ἔδωκε, καὶ ἄλλοις τισὶ τῶν παρὰ τὸν Καύκασον, μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης (ἐς ἣν ἀπὸ τοῦ Πόντου τὸ ὄρος ἀρξάμενον τελευτᾷ) κατοικούντων, ἐπικηρυκευσαμένοις ἐσπείσατο· Φραάτης δὲ ἔπεμψε μὲν πρὸς αὐτὸν, ἀνανεώσασθαι τὰς συνθήκας ἐθέλων. ὡς γὰρ ἐκεῖνόν τε οὕτω φερόμενον ἑώρα, καὶ τῆς Ἀρμενίας τοῦ

Digitized by Google

τε Πόντου ταύτῃ οἱ ὑποστράτηγοι αὐτοῦ τὰ λοιπὰ προσκατεστρέφοντο, ὅ, τε Γαουΐνιος καὶ ὑπὲρ τὸν Εὐφράτην μέχρι τοῦ Τίγριδος προεχώρησεν· ἐφοβήθη τε αὐτοὺς, καὶ τὴν σύμβασιν βεβαιώσασθαι ἐπεθύμησεν· οὐ μέντοι καὶ διεπράξατό τι. ὁ γὰρ Πομπήϊος πρός τε τὰ παρόντα, καὶ πρὸς τὰς ἐξ αὐτῶν ἐλπίδας, κατεφρόνησεν αὐτοῦ· καὶ τά τε ἄλλα ὑπερφρόνως τοῖς πρέσβεσιν ἐλάλησε, καὶ τὴν χώραν τὴν Κορδουηνὴν, ὑπὲρ ἧς πρὸς τὸν Τιγράνην διεφέρετο, ἀπῄτησεν. ἐπειδή τε ἐκεῖνοι μηδὲν, ἅτε μηδὲ ἐπεσταλμένοι τι περὶ αὐτῆς, ἀπεκρίναντο, ἔγραψε μέν τινα τῷ Φραάτῃ, οὐκ ἀνέμεινε δὲ ἀντιπεμφθῆναί τι· ἀλλ' ἐς τὴν χώραν τὸν Ἀφράνιον παραχρῆμα ἔστειλε, καὶ κατασχὼν αὐτὴν ἀμαχεὶ, τῷ Τιγράνῃ ἔδωκε. καὶ ὁ μὲν Ἀφράνιος διὰ τῆς Μεσοποταμίας ἐς τὴν Συρίαν παρὰ τὰ συγκείμενα πρὸς τὸν Πάρθον κομιζόμενος ἐπλανήθη, καὶ πολλὰ ὑπό τε τοῦ χειμῶνος καὶ ὑπὸ τῆς σπάνεως τῶν τροφῶν ἐκακώθη. κἂν ἀπώλοντο, εἰ μὴ Καῤῥαῖοι, Μακεδόνων τε ἄποικοι ὄντες, καὶ ἐνταῦθά που οἰκοῦντες, ὑπέλαβόν τε αὐτὸν, καὶ παρέπεμψαν.

6. Ταῦτά τε πρὸς τὸν Φραάτην ἀπὸ τῆς παρούσης οἱ δυνάμεως ἔπραξε, σαφέστατα τοῖς πλεονεκτεῖν βουλομένοις ἐπιδείξας, ὅτι πάντα ἐκ τῶν ὅπλων ἤρτηται, καὶ ὁ ἐν αὐτοῖς κρατῶν, νομοθέτης ὧν βούλεται ἀναγκαῖος γίνεται· καὶ προσέτι καὶ πρὸς τὴν ἐπίκλησιν αὐτοῦ ὕβρισεν, ἧπερ πρός τε τοὺς ἄλλους πάντας ἠγάλλετο, καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς Ῥωμαίους· οὗτοί τε αὖ πρὸς ἐκεῖνον ἀεί ποτε ἐκέχρηντο

το. βασιλέως γὰρ αὐτοῦ βασιλέων καλουμένου, τό τε τῶν βασιλέων ὄνομα περιέκοψε, καὶ βασιλεῖ αὐτῷ μόνον ἐπιστέλλων ἔγραψε· καίτοι τῷ Τιγράνῃ τῷ αἰχμαλώτῳ καὶ τοῦτο παρὰ τὸ νομιζόμενον αὐτοῖς δούς, ὅτε τὰ ἐπινίκια αὐτοῦ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἔπεμψεν. ὁ οὖν Φραάτης, καίπερ δεδιώς τε αὐτὸν καὶ θεραπεύων, ἠγανάκτησεν ἐπὶ τούτῳ, ὡς καὶ τῆς βασιλείας ἐστερημένος· καὶ πέμψας πρέσβεις, πάντα τε ὅσα ἠδίκητο ἐπεκάλει οἱ, καὶ τὸν Εὐφράτην ἀπηγόρευε μὴ διαβαίνειν. ἐπειδή τε οὐδὲν μέτριον ἀπεκρίνατο, εὐθὺς ἐπὶ τὸν Τιγράνην μετὰ τοῦ υἱέος αὐτοῦ, ᾧ τὴν θυγατέρα ἐδεδώκει, ἐστράτευσεν, ἐν τῷ ἦρι, ἐν ᾧ Λούκιός τε Καῖσαρ καὶ Γάϊος Φίγουλος ὑπάτευον· καὶ νικηθεὶς μάχῃ, ἔπειθ᾽ ὕστερον ἀντεπεκράτησε. τοῦ τε Τιγράνου τὸν Πομπήϊον ἐν Συρίᾳ ὄντα ἐπικαλεσαμένου, πρέσβεις τε αὖθις πρὸς αὐτὸν ἀπέστειλε, καὶ πολλὰ μὲν ἐκείνου κατηγόρησε, πολλὰ δὲ καὶ ἐς τοὺς Ῥωμαίους ὑπεσήμηνεν· ὥστε τὸν Πομπήϊον καὶ αἰσχυνθῆναι καὶ καταπλαγῆναι.

7. Οὔκουν οὔτε τῷ Τιγράνῃ ἐπεκούρησεν, οὔτε πρὸς τὸν Φραάτην πολέμιόν τι ἔτ᾽ ἔπραξε, πρόφασιν ποιησάμενος, τὸ μήτε ἐκείνην οἱ τὴν στρατείαν προστετάχθαι, καὶ τὸν Μιθριδάτην ἐν ὅπλοις ἔτ᾽ εἶναι. ἀρκεῖσθαί τε τοῖς κατειργασμένοις ἔφασκε, καὶ οὐκ ἐβούλετο μὴ πλειόνων ὀρεγόμενος, καὶ περὶ ἐκείνοις, ὥσπερ που καὶ ὁ Λούκουλλος, πταῖσαι. τοιαῦτα γὰρ ἐφιλοσόφει· καὶ τό τε πλεονεκτεῖν, δεινόν, καὶ τὸ τῶν ἀλλοτρίων ἐφίεσθαι, ἄδικον εἶναι τότε ἔλεγεν, ὅτ᾽ οὐκέτ᾽ αὐτοῖς χρῆσθαι ἐδύνατο. τάς τε γὰρ

Digitized by Google

τοῦ Πάρθου δυνάμεις δείσας, καὶ τὸ ἀστάθμητον τῶν πραγμάτων φοβηθεὶς, οὔτε τὸν πόλεμον, καίτοι πολλῶν ἐναγόντων, ἀνείλετο, καὶ τὰ ἐγκλήματα τοῦ βαρβάρου ἐφαύλισεν· ἀντειπὼν μὲν οὐδὲν, φήσας δὲ ὑπὲρ ὁρίων τινῶν τὴν διαφορὰν αὐτῷ πρὸς τὸν Τιγράνην εἶναι· περὶ ὧν δικάσειν σφίσιν ἄνδρας τρεῖς. οὓς καὶ ἔπεμψε· καὶ αὐτοὺς ὡς ἀληθῶς ἐκεῖνοι διαιτητὰς ἐπιγραψάμενοι, πάντα τὰ πρὸς ἀλλήλους ἐγκλήματα διελύσαντο· ὀργιζόμενος μὲν ὁ Τιγράνης, ὅτι τῆς ἐπικουρίας οὐκ ἔτυχε, βουλόμενος δὲ ὁ Φραάτης περιεῖναι τὸν Ἀρμένιον, ὅπως καὶ συμμάχῳ ποτὲ αὐτῷ, εἰ δεηθείη, κατὰ τῶν Ῥωμαίων χρήσαιτο. καὶ γὰρ εὖ ἠπίσταντο ἀμφότεροι, ὅτι ὁπότερος ἂν αὐτῶν τοῦ ἑτέρου κρατήσειε, τῶν τε πραγμάτων, τοῖς Ῥωμαίοις προσκόψει, καὶ αὐτὸς εὐχειρωτότερός σφίσι γενήσεται. ἐκεῖνοι μὲν δὴ διὰ ταῦτα κατηλλάγησαν. Πομπήϊος δὲ ἔν τε τῇ Ἀσπίδι καὶ τότε ἐχείμασε, καὶ τά τε ἄλλα ἔτ' ἀνθιστάμενα προσηγάγετο, καὶ Συμφόριον τεῖχος, Στρατονίκης οἱ προδούσης, ἔλαβεν. αὕτη δὲ γυνή τε τοῦ Μιθριδάτου οὖσα, καὶ ὀργὴν αὐτῷ, ὅτι ἐγκατελείφθη, ἔχουσα, τούς τε φρουροὺς ἐς παρασκευὴν δὴ τροφῆς ἐξέπεμψε, καὶ τοὺς Ῥωμαίους ἐδέξατο· καί τοι παιδὸς αὐτῆς * *

8. * * παρὰ τοῦτο μόνον ἐν τῇ ἀγορανομίᾳ ἐπῃνέθη, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ Ῥωμαῖα καὶ τὰ Μεγαλήσια πολυτελέστατα ἐποίησεν, ἔτι τε καὶ μονομάχων ἀγῶνας ἐπὶ τῷ πατρὶ μεγαλοφρονέστατα διέθηκεν. ἐγένετο μὲν γὰρ τῶν δαπανηθέντων ἐς αὐτὰ, τὰ μὲν,

κοινῇ αὐτῷ πρὸς τὸν συνάρχοντα Μάρκον Βίβουλον, τὰ δὲ, καὶ ἰδίᾳ. τοσοῦτον δὲ δὴ ἐν τούτοις ὑπερῆρεν, ὥστε καὶ τὴν ἐπ' ἐκείνοις δόξαν σφετερίσασθαι, καὶ δοκεῖν ἅπαντα αὐτὸς ἀνηλωκέναι. ὁ οὖν Βίβουλος αὐτὸς ἐπισκώπτων ἔλεγεν, ὅτι τὸ αὐτὸ τῷ Πολυδεύκει πεπονθὼς εἴη. τοῦ γάρ τοι ναοῦ κοινοῦ οἱ πρὸς τὸν ἀδελφὸν τὸν Κάστορα ὄντος, ἐπ' ἐκείνου μόνου ἡ ἐπωνυμία αὐτοῦ γίνεται.

9. Ἐπὶ μὲν οὖν τούτοις ἔχαιρον οἱ Ῥωμαῖοι· τὰ δὲ δὴ τέρατα καὶ πάνυ αὐτοὺς ἐθορύβει. ἐν γὰρ τῷ Καπιτωλίῳ ἀνδριάντες τε πολλοὶ ὑπὸ κεραυνῶν συνεχωνεύθησαν, καὶ ἀγάλματα ἄλλα τε, καὶ Διὸς, ἐπὶ κίονος ἱδρυμένον· εἰκών τέ τις λυκαίνης σύν τε τῷ Ῥώμῳ καὶ σὺν τῷ Ῥωμύλῳ ἱδρυμένη ἔπεσε. τά τε γράμματα τῶν στηλῶν, ἐς ἃς οἱ νόμοι ἐσεγράφοντο, συνεχύθη καὶ ἀμυδρὰ ἐγένετο. τά τε οὖν ἄλλα ἐξεθύοντο, τοῖς μάντεσι πειθόμενοι, καὶ τῷ Διῒ ἄγαλμα μεῖζον, πρός τε τὰς ἀνατολὰς καὶ πρὸς τὴν ἀγορὰν βλέπον, ὅπως αἱ συνωμοσίαι ὑφ' ὧν ἐταράττοντο ἐκφανεῖεν, ἱδρυνθῆναι ἐψηφίσαντο. ταῦτά τε ἐν ἐκείνῳ τῷ ἔτει συνέβη, καὶ οἱ τιμηταὶ περὶ τῶν ὑπὲρ τὸν Ἠριδανὸν οἰκούντων διενεχθέντες, (τῷ μὲν γὰρ ἐς τὴν πολιτείαν αὐτοὺς ἐσάγειν ἐδόκει, τῷ δὲ οὔ) οὐδὲν οὐδὲ τῶν ἄλλων ἔπραξαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπεῖπον. καὶ διὰ τοῦτο καὶ οἱ διάδοχοι αὐτῶν ἐν τῷ ὑστέρῳ ἔτει οὐδὲν ἐποίησαν, ἐμποδισάντων σφᾶς τῶν δημάρχων πρὸς τὸν τῆς βουλῆς κατάλογον, δέει τοῦ μὴ τῆς γερουσίας αὐτοὺς ἐκπεσεῖν. κἂν τούτῳ πάντες οἱ ἐν τῇ Ῥώμῃ διατρίβοντες, πλὴν

Digitized by Google

τῶν τὴν νῦν Ἰταλίαν οἰκούντων, ἐξέπεσον, Γαΐου τινὸς Παππίου δημάρχου γνώμῃ· ἐπειδὴ ἐπεπόλαζον, καὶ οὐκ ἐδόκουν ἐπιτήδειοι σφίσιν εἶναι συνοικεῖν.

10. Τῷ τε ἐχομένῳ ἔτει, τοῦ τε Φιγούλου καὶ τοῦ Καίσαρος τοῦ Λουκίου ἀρχόντων, βραχέα μὲν, μνήμης δ' οὖν ἄξια πρὸς τοὺς τῶν ἀνθρωπείων πραγμάτων παραλόγους συνηνέχθη. ὅ, τε γὰρ τὸν Λουκρήτιον ἐκ τῆς τοῦ Σύλλου προστάξεως ἀποκτείνας, καὶ ἕτερός τις, συχνοὺς τῶν ἐπικηρυχθέντων ὑπ' αὐτοῦ φονεύσας, καὶ κατηγορήθησαν ἐπὶ ταῖς σφαγαῖς, καὶ ἐκολάσθησαν, τοῦ Καίσαρος τοῦ Ἰουλίου τοῦθ' ὅτι μάλιστα παρασκευάσαντος. οὕτω καὶ τοὺς πάνυ ποτὲ δυνηθέντας, ἀσθενεστάτους αἱ μεταβολαὶ τῶν πραγμάτων πολλάκις ποιοῦσι. τοῦτό τε οὖν παρὰ δόξαν τοῖς πολλοῖς ἐχώρησε, καὶ ὅτι καὶ ὁ Κατιλίνας ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐκείνοις αἰτίαν (πολλοὺς γὰρ καὶ αὐτὸς τῶν ὁμοίων ἀπεκτόνει) λαβὼν, ἀπελύθη. καὶ δὴ καὶ ἐκ τούτου χείρων τε πολὺ ἐγένετο, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀπώλετο. τοῦ γὰρ δὴ Κικέρωνος τοῦ Μάρκου μετὰ Γαΐου Ἀντωνίου ὑπατεύσαντος, ὅτε Μιθριδάτης οὐδὲν ἔτι δεινὸν τοὺς Ῥωμαίους εἰργάσατο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν διέφθειρεν, ἐπεχείρησεν ἐκεῖνος τήν τε πολιτείαν νεωτερίζειν, καὶ τοὺς συμμάχους ἐπ' αὐτῇ συνιστὰς, ἐς φόβον σφᾶς οὐ σμικροῦ πολέμου ἐνέβαλεν. ἐπράχθη δὲ ὧδε ἑκάτερον.

11. Ὁ Μιθριδάτης, αὐτὸς μὲν οὐχ ὑπεῖκε ταῖς συμφοραῖς, ἀλλὰ τῇ βουλήσει πλέον ἢ τῇ δυνάμει

Digitized by Google

νέμων, ἐνενδει, ἄλλως τε, καὶ ἐπειδὴ ὁ Πομπήϊος ἐν τῇ Συρίᾳ διέτριβε, πρός τε τὸν Ἴστρον διὰ τῶν Σκυθῶν ἐλθεῖν, κἀντεῦθεν ἐς τὴν Ἰταλίαν ἐσβαλεῖν· φύσει τε γὰρ μεγαλοπράγμων ὢν, καὶ πολλῶν μὲν πταισμάτων, πολλῶν δὲ καὶ εὐτυχημάτων πεπειραμένος, οὐδὲν οὔτε ἀτόλμητον οὔτε ἀνέλπιστόν οἱ εἶναι ἐνόμιζεν. εἰ δὲ δὴ καὶ σφαλείη, συναπολέσθαι τῇ βασιλείᾳ, μετὰ ἀκεραίου τοῦ φρονήματος μᾶλλον, ἢ στερηθεὶς αὐτῆς, ἔν τε ταπεινότητι καὶ ἐν ἀδοξίᾳ ζῆν ἤθελεν. αὐτὸς μὲν οὖν ἐπὶ τούτοις ἔῤῥωτο. ὅσῳ γὰρ τῇ τοῦ σώματος ἀσθενείᾳ ὑπεμαραίνετο, τοσούτῳ τῇ τῆς γνώμης ῥώμῃ ἰσχυρίζετο· ὥστε καὶ τὴν ἐκείνου ἀῤῥωστίαν τοῖς ταύτης λογισμοῖς ἀναλαμβάνειν. οἱ δ' ἄλλοι οἱ συνόντες αὐτῷ, ὡς τά τε τῶν Ῥωμαίων ἰσχυρότερα καὶ τὰ τοῦ Μιθριδάτου ἀσθενέστερα ἀεὶ ἐγίνετο, (τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ ὁ σεισμὸς μέγιστος δὴ τῶν πώποτε συνενεχθεὶς αὐτοῖς, πολλὰς τῶν πόλεων ἔφθειρεν) ἠλλοιοῦντο· καὶ τά τε στρατιωτικὰ ἐκινεῖτο, καὶ παῖδάς τινας αὐτοῦ συναρπάσαντές τινες, πρὸς τὸν Πομπήϊον ἐκόμισαν.

12. Ἐπ' οὖν τούτοις τοὺς μὲν ἐφώρα καὶ ἐκόλαζε, τοὺς δὲ καὶ ἐξ ὑποψίας ὀργῇ προκατελάμβανε. καὶ ἦν πρὸς οὐδένα ἔτι πιστὸς, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν τέκνων ὑποτοπήσας τινὰ ἀπέσφαξεν. ἰδὼν οὖν ταῦτα υἱός τις αὐτοῦ Φαρνάκης, καὶ ἐκεῖνόν τε ἅμα φοβηθεὶς, καὶ παρὰ τῶν Ῥωμαίων τὴν βασιλείαν (καὶ γὰρ ἀνὴρ ἤδη ἦν) λήψεσθαι προσδοκήσας, ἐπεβούλευσεν αὐτῷ. φωραθεὶς δὲ (πολλοὶ γὰρ καὶ φανερῶς καὶ λάθρα πάντα τὰ πραττόμενα ὑπ' αὐτοῦ ἐπολυ-

Digitized by Google

πραγμάτων) εὐθὺς ἄν, εἴπερ τι καὶ τὸ βραχύτατον εὐνοίας οἱ δορυφόροι τῷ γέροντι εἶχον, ἐδικαιώθη· νῦν δὲ, καίτοι σοφώτατος ὁ Μιθριδάτης ἐς πάντα τὰ βασιλικὰ γενόμενος, οὐκ ἔγνω ὅτι οὐδενὶ οὐδὲν οὔτε τὰ ὅπλα οὔτε τὰ πλήθη τῶν ὑπηκόων, ἄνευ τῆς παρ᾽ αὐτῶν φιλίας, ἰσχύει· ἀλλὰ καὶ ὅσῳ τις ἂν πλείω, μὴ μέντοι καὶ πιστὰ ἔχῃ, χαλεπώτερα αὐτῷ γίνεται. ὁ γοῦν Φαρνάκης μετά τε τῶν προπαρεσκευασμένων, καὶ μετὰ τῶν ὑπὸ τοῦ πατρὸς πρὸς τὴν σύλληψιν αὐτοῦ πεμφθέντων, (ῥᾷστα γὰρ αὐτοὺς ᾠκειώσατο) καὶ ἐπ᾽ αὐτὸν ἄντικρυς τὸν πατέρα ἠπείχθη. πυθόμενος δὲ τοῦτο ὁ γέρων (ἦν δὲ ἐν Παντικαπαίῳ) στρατιώτας τινὰς ἐπὶ τὸν υἱὸν, ὡς καὶ αὐτὸς ἐφεψόμενος σφίσι, προέπεμψε. καὶ τούτους τε ἐκεῖνος διὰ βραχέος, ἅτε μηδ᾽ αὐτοὺς φιλοῦντας τὸν Μιθριδάτην, ἐπετρέψατο, καὶ τὴν πόλιν ἑκουσίαν ἔλαβε· τόν τε πατέρα ἐς τὸ βασίλειον καταφυγόντα ἀπέκτεινεν.

13. Ἐπιχείρησε μὲν γὰρ ἑαυτὸν διαχρήσασθαι, καὶ τάς τε γυναῖκας, καὶ τοὺς παῖδας τοὺς λοιποὺς φαρμάκῳ προαπαλλάξας, τὸ λοιπὸν ἐξέπιεν· οὐ μέντοι οὐδὲ δι᾽ ἐκείνου, οὔτε διὰ ξίφους αὐτοχειρίᾳ ὑποφθαρῆναι ἠδυνήθη. τό, τε γὰρ φάρμακον, καίτοι θανάσιμον ὄν, οὐ συνεῖλεν αὐτὸν, ἐπειδὴ πολλῇ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν προφυλακῇ ἀλεξιφαρμάκων ἐκεκράτητο· καὶ ἡ τοῦ ξίφους πληγὴ, διά τε τὴν τῆς χειρὸς αὐτοῦ, ἀπό τε τῆς ἡλικίας καὶ ἀπὸ τῶν περιεστηκότων, ἀσθένειαν, καὶ διὰ τὴν φαρμάκου ὁποιουδηποτοῦν λῆψιν, ἀπημβλύνθη. ὡς οὖν οὔτε δι᾽

Digitized by Google

ἑαυτοῦ ἀνηλίσκετο, καὶ πέρα τοῦ καιροῦ χρονίζειν ἐδόκει, προσέπεσόν τε αὐτῷ ἐκεῖνοι, οὓς ἐπὶ τὸν υἱὸν ἐπεπόμφει, καὶ συνετάχυναν τοῖς ξίφεσι καὶ ταῖς λόγχαις τὸν ὄλεθρον. Μιθριδάτης μὲν δὴ, ποικιλωτάτῃ ἀεὶ καὶ μεγίστῃ τῇ τύχῃ χρησάμενος, οὐδὲ τὴν τελευτὴν τοῦ βίου ἁπλῆν ἔσχεν. ἐπεθύμησέ τε γὰρ ἀποθανεῖν, μὴ βουλόμενος, καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἀποκτεῖναι σπουδάσας, οὐκ ἠδυνήθη· ἀλλὰ τοῦτο μὲν, φαρμάκῳ, τοῦτο δὲ, καὶ ξίφει, αὐθέντης τε ἅμα ἐγένετο, καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἀπεσφάγη.

14. Φαρνάκης δὲ τό, τε σῶμα αὐτοῦ τῷ Πομπηΐῳ, ταριχεύσας, ἔλεγχον τοῦ πεπραγμένου, ἔπεμψε, καὶ ἑαυτὸν τήν τε ἀρχὴν παρέδωκε. καὶ ὃς τῷ μὲν Μιθριδάτῃ οὐδὲν ἐλυμήνατο, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πατρῴοις ἠρίοις αὐτὸν ταφῆναι ἐκέλευσε. τὸ γὰρ πολέμιον αὐτοῦ συναπεσβεκέναι τῇ ψυχῇ νομίζων, οὐδὲν ἔτι τῷ νεκρῷ μάτην ὠργίζετο. τὴν μέντοι βασιλείαν τοῦ Βοσπόρου μισθὸν τῷ Φαρνάκῃ τῆς μιαιφονίας ἐχαρίσατο, καὶ ἔς γε τοὺς φίλους τούς τε συμμάχους αὐτὸν ἀνέγραψεν. ὡς οὖν ἐκεῖνός τε ἀπολώλει, καὶ τὰ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ πάντα, πλὴν ὀλίγων, κατέστραπτο· τείχη γάρ τινα φρουροὶ ἔξω τοῦ Βοσπόρου ἔτι καὶ τότε ἔχοντες, οὐκ εὐθὺς ὡμολόγησαν, οὐχ ὅτι καὶ ἀνθίστασθαι οἱ διενοοῦντο, ἀλλ᾽ ὅτι ἐφοβοῦντο, μὴ τὰ χρήματα, ἃ ἐφύλασσον, προδιαρπάσαντές τινες, ἐκείνοις τὴν αἰτίαν προσθῶσι· καὶ διὰ τοῦτο ἀνέμενον, αὐτῷ βουλόμενοι τῷ Πομπηΐῳ πάντα ἐπιδεῖξαι.

15. Ὡς οὖν τά τε ἐνταῦθα κατείργαστο, καὶ ὁ

Digitized by Google

Φραάτης ἡσυχίαν ἦγεν, ἥ τε Συρία καὶ Φοινίκη καθειστήκει, τρέπεται πρὸς Ἀρέταν. οὗτος δὲ Ἀραβίων μὲν, τῶν νῦν τοῖς Ῥωμαίοις δουλευόντων, μέχρι τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἐβασίλευε. πλεῖστα δὲ τὴν Συρίαν πρότερον λυπήσας, καὶ διὰ τοῦτο μάχῃ πρὸς τῶν Ῥωμαίων ἀμυνόντων αὐτῇ νικηθεὶς ὅμως καὶ τότε ἔτ' ἐπολέμει. ἐπ' οὖν τοῦτον τούς τε πλησιοχώρους αὐτῷ ὁ Πομπήϊος ἐλάσας, ἀκονιτί τε αὐτοὺς προσηγάγετο, καὶ φρουρᾷ παρέδωκε. κἀντεῦθεν ἐπὶ τὴν Συρίαν τὴν Παλαιστίνην, ὡς καὶ τὴν Φοινίκην κακώσαντας, ὥρμησεν. ἦρχον δὲ αὐτῶν Ὑρκανός τε καὶ Ἀριστόβουλος ἀδελφοὶ, καὶ ἐτύγχανον ὑπὲρ τῆς τοῦ σφετέρου θεοῦ (ὅς τίς ποτε οὗτός ἐστιν) ἱερωσύνης (οὕτω γὰρ τὴν βασιλείαν σφῶν ὠνόμαζον) αὐτοί τε διαφερόμενοι, καὶ τὰς πόλεις στασιάζοντες. ὁ οὖν Πομπήϊος Ὑρκανὸν μὲν, οὐδεμίαν ἀξιόχρεων ἰσχὺν ἔχοντα, ἀμαχεὶ εὐθὺς προσεθέτο· Ἀριστόβουλον δὲ ἐς χωρίον τι κατακλείσας, ὁμολογῆσαί οἱ ἠνάγκασε. καὶ ἐπειδὴ μήτε τὰ χρήματα, μήτε τὸ φρούριον παρεδίδου, ἔδησεν αὐτόν. κἀκ τούτου τοὺς μὲν ἄλλους ῥᾷον προσεποιήσατο· τὰ δὲ Ἱεροσόλυμα πολιορκῶν, πράγματα ἔσχε.

16. Τὴν μὲν γὰρ ἄλλην πόλιν, ἐσδεξαμένων αὐτὸν τῶν τὰ τοῦ Ὑρκανοῦ φρονούντων, ἀπραγμόνως ἔλαβεν· αὐτὸ δὲ τὸ ἱερὸν προκαταςχόντων τῶν ἑτέρων, οὐκ ἀπόνως εἷλεν. ἐπί γε γὰρ μετεώρου ἦν, καὶ περιβόλῳ ἰδίῳ ὠχύρωτο. καὶ εἴγε ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις ὁμοίως ἠμύνοντο, οὐκ ἂν αὐτὸ ἐχειρώσατο· νῦν δὲ τὰς τοῦ Κρόνου δὴ ὠνομασμένας ἡμέρας δια-

Digitized by Google

λείποντες, καὶ οὐδὲν τὸ παράπαν ἐν αὐτοῖς δρῶντες, παρέδωκαν τοῖς Ῥωμαίοις καιρὸν ἐν τῷ διακένῳ τούτῳ τὸ τεῖχος διασεῖσαι. μαθόντες γὰρ τὴν ἐμπρόθεσιν αὐτῶν ταύτην, τὸν μὲν ἄλλον χρόνον οὐδὲν σπουδῇ ἔπραττον, ταῖς δὲ δὴ ἡμέραις ἐκείναις, ὁπότε ἐκ τῆς περιτροπῆς ἐπέλθοιεν, ἐντονώτατά οἱ προσέβαλλον. καὶ οὕτως ἑάλωσάν τε ἐν τῇ τοῦ Κρόνου ἡμέρᾳ, μηδ' ἀμυνόμενοι, καὶ πάντα τὰ χρήματα διηρπάσθη. ἥ τε βασιλεία τῷ Ὑρκανῷ ἐδόθη, καὶ ὁ Ἀριστόβουλος ἀνηνέχθη. ταῦτα μὲν τότε ἐν τῇ Παλαιστίνῃ ἐγένετο. οὕτω γὰρ τὸ σύμπαν ἔθνος, ὅσον ἀπὸ τῆς Φοινίκης μέχρι τῆς Αἰγύπτου παρὰ τὴν θάλασσαν τὴν ἔσω παρήκει, ἀπὸ παλαιοῦ κέκληται. ἔχουσι δὲ καὶ ἕτερον ὄνομα ἐπίκτητον· ἥ τε γὰρ χώρα, Ἰουδαία, καὶ αὐτοὶ, Ἰουδαῖοι ὠνομάδαται.

17. Ἡ δὲ ἐπίκλησις αὕτη ἐκείνοις μὲν οὐκ οἶδ' ὅθεν ἤρξατο γενέσθαι, φέρει δὲ καὶ ἐπὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ὅσοι τὰ νόμιμα αὐτῶν, καίπερ ἀλλοεθνεῖς ὄντες, ζηλοῦσι. καὶ ἔστι καὶ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις τὸ γένος τοῦτο, κολουσθὲν μὲν πολλάκις, αὐξηθὲν δὲ ἐπὶ πλεῖστον, ὥστε καὶ ἐς παῤῥησίαν τῆς νομίσεως ἐκνικῆσαι. κεχωρίδαται δὲ ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, ἔς τε τὰ ἄλλα τὰ περὶ τὴν δίαιταν πάνθ', ὡς εἰπεῖν, καὶ μάλισθ' ὅτι τῶν μὲν ἄλλων θεῶν οὐδένα τιμῶσιν, ἕνα δέ τινα ἰσχυρῶς σέβουσι. οὐδ' ἄγαλμα οὐδὲν ἐν αὐτοῖς ποτε τοῖς Ἱεροσολύμοις ἔσχον· ἄῤῥητον δὲ δὴ καὶ ἀειδῆ αὐτὸν νομίζοντες εἶναι, περισσότατα ἀνθρώπων θρησκεύουσι. καὶ αὐτῷ νεών τε μέγιστον καὶ περικαλλέστατον,

Digitized by Google

πλὴν καθ᾽ ὅσον ἀχανής τε καὶ ἀνώροφος ἦν, ἐξεποίησαν. καὶ τὴν ἡμέραν τὴν τοῦ Κρόνου καλουμένην ἀνέθεσαν, καὶ ἄλλα τε ἐν αὐτῇ ἰδιαίτατα πολλὰ ἃ ποιοῦσι, καὶ ἔργου οὐδενὸς σπουδαίου προσάπτονται. καὶ τὰ μὲν κατ᾽ ἐκεῖνον, τίς τέ ἐστι, καὶ ὅθεν οὕτως ἐτιμήθη, ὅπως τε περὶ αὐτὸν ἐπτόηνται, πολλοῖς τε εἴρηται, καὶ οὐδὲν τῇδε τῇ ἱστορίᾳ προσήκει.

18. Τὸ δὲ δὴ ἐς τοὺς ἀστέρας τοὺς ἑπτὰ, τοὺς πλανήτας ὠνομασμένους, τὰς ἡμέρας ἀνακεῖσθαι, κατέστη μὲν ὑπ᾽ Αἰγυπτίων, πάρεστι δὲ καὶ ἐπὶ πάντας ἀνθρώπους, οὐ πάλαι ποτὲ, ὡς λόγῳ εἰπεῖν, ἀρξάμενον. οἱ γοῦν ἀρχαῖοι Ἕλληνες οὐδαμῇ αὐτὸ (ὅσα γε ἐμὲ εἰδέναι) ἠπίσταντο· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ καὶ πάνυ νῦν τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι καὶ αὐτοῖς τοῖς Ῥωμαίοις ἐπιχωριάζει, καὶ ἤδη καὶ τοῦτο σφίσι πάτριον τρόπον τινά ἐστι, βραχύ τι περὶ αὐτοῦ διαλεχθῆναι βούλομαι, πῶς τε καὶ τίνα τρόπον οὕτω τέτακται. ἤκουσα δὲ δύο λόγους, ἄλλως μὲν οὐ χαλεποὺς γνωσθῆναι, θεωρίας δέ τινος ἐχομένους. εἰ γάρ τις τὴν ἁρμονίαν τὴν διὰ τεσσάρων καλουμένην (ἥπερ που καὶ τὸ κῦρος τῆς μουσικῆς συνέχειν πεπίστευται) καὶ ἐπὶ τοὺς ἀστέρας τούτους, ὑφ᾽ ὧν ὁ πᾶς τοῦ οὐρανοῦ κόσμος διείληπται, κατὰ τὴν τάξιν, καθ᾽ ἣν ἕκαστος αὐτῶν περιπορεύεται, ἐπαγάγοι, καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς ἔξω περιφορᾶς τῆς τῷ Κρόνῳ διδομένης, ἔπειτα διαλιπὼν δύο τὰς ἐχομένας, τὸν τῆς τετάρτης δεσπότην ὀνομάσειε· καὶ μετ᾽ αὐτὸν δύο αὖ ἑτέρας ὑπερβὰς, ἐπὶ τὴν ἑβδόμην ἀφίκοιτο· κἀν τῷ αὐτῷ τούτῳ τρόπῳ αὐτάς τε ἐπιὼν, καὶ τοὺς ἐφό-

Digitized by Google

νομιζόμενα, καίπερ οὐχ ὅσιον ὄν, ἔκ γε τῶν πάνυ πατρίων, ἄνευ τῶν συννικησάντων τινὶ πεμφθῆναι, ὅμως ψηφισθέντα ἐδέξατο. καὶ αὐτὰ μὲν ἅπαξ ἀπὸ πάντων τῶν πολέμων ἤγαγε· τρόπαια δὲ ἄλλα τε πολλὰ, καὶ καλῶς κεκοσμημένα, καθ᾽ ἕκαστον τῶν ἔργων καὶ τὸ βραχύτατον ἔπεμψε· καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἓν μέγα, πολυτελῶς κεκοσμημένον, καὶ γραφὴν ἔχον, ὅτι τῆς οἰκουμένης ἐστίν. οὐ μέντοι καὶ ἐπωνυμίαν τινὰ προσεπέθετο, ἀλλὰ καὶ μόνῃ τῇ τοῦ Μάγνου (ἥνπερ που καὶ πρὸ ἐκείνων τῶν ἔργων ἐκέκτητο) ἠρκέσθη. οὐ μὴν οὐδ᾽ ἄλλην τινὰ τιμὴν ὑπέρογκον λαβεῖν διεπράξατο, ἢ τοῖς γε ψηφισθεῖσιν ἀπόντι οἱ, πλὴν ἅπαξ, ἐχρήσατο. ἦν δὲ ταῦτα, δαφνοφορεῖν τε αὐτὸν κατὰ πάσας ἀεὶ τὰς πανηγύρεις, καὶ τὴν στολὴν, τὴν μὲν ἀρχικὴν, ἐν πάσαις αὐταῖς, τὴν δὲ ἐπινίκιον, ἐν τοῖς τῶν ἵππων ἀγῶσιν ἐνδύνειν. ταῦτα γὰρ αὐτῷ, συμπράσσοντος ἐς αὐτὰ τὰ μάλιστα τοῦ Καίσαρος, καὶ παρὰ τὴν τοῦ Κάτωνος τοῦ Μάρκου γνώμην, ἐδόθη.

22. Καὶ περὶ μὲν ἐκείνου, ὅς τίς τε ἦν, καὶ ὅτι τοὺς πολλοὺς ἐθεράπευε, τόν τε Πομπήϊον ἄλλως τε καθῄρει, δι᾽ ὧν δὲ δὴ τῷ τε ὁμίλῳ χαριεῖσθαι καὶ αὐτὸς ἰσχύσειν ἔμελλε, προσεποιεῖτο, προείρηται. ὁ δὲ δὴ Κάτων οὗτος ἦν ἐκ τοῦ τῶν Πορκίων γένους, καὶ τὸν Κάτωνα τὸν πάνυ ἐζήλου, πλὴν καθ᾽ ὅσον παιδείᾳ Ἑλληνικῇ μᾶλλον αὐτοῦ ἐκέχρητο. ἤσκει δὲ τὰ τοῦ πλήθους ἀκριβῶς· καὶ ἕνα μὲν ἀνθρώπων οὐδένα ἐθαύμαζε, τὸ δὲ δὴ κοινὸν ὑπερηγάπα· καὶ πᾶν μὲν τὸ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους πεφυκὸς, ὑποψίᾳ δυ-

Digitized by Google

ναστείας, ἐμίσει, πᾶν δὲ τὸ δημοτικὸν, ἐλέῳ τῆς ἀσθενείας, ἐφίλει. καὶ δήμου ἐραστής τε, ὡς οὐδεὶς ἄλλος, ἐγίνετο, καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ δικαίου παῤῥησίαν καὶ μετὰ κινδύνων ἐποιεῖτο. καὶ ταῦτα μέντοι πάντα οὔτε πρὸς ἰσχὺν, οὔτε πρὸς δόξαν, ἢ τιμήν τινα, ἀλλ' αὐτῆς ἕνεκα τῆς τε αὐτονόμου καὶ τῆς ἀτυραννεύτου διαίτης, ἔπραττε. τοιοῦτος οὖν δή τις ὢν, ἔς τε τὸ κοινὸν τότε πρῶτον παρῆλθε, καὶ πρὸς τὰ ψηφιζόμενα, καίπερ μηδεμίαν τῷ Πομπηΐῳ ἔχθραν ἔχων, ἀλλ' ὅτι γε ἔξω τῶν πατρίων ἦν, ἀντεῖπεν.

23. Ἀπόντι μὲν δὴ οὖν αὐτῷ ταῦτ' ἔδοσαν, ἐλθόντι δὲ οὐδέν· πάντως ἂν που καὶ ἕτερα προσθέντες, εἴπερ ἐθελήκει. ἄλλοις γοῦν τισιν ἐν ἐλάττονι αὐτοῦ κράτει γενομένοις πολλὰ καὶ ὑπέρογκα πολλάκις ἔνειμαν. καὶ ὅτι γε καὶ ἐκεῖνα ἄκοντες ἔπραξαν, δῆλόν ἐστιν. ὁ οὖν Πομπήϊος, εὖ εἰδὼς, ὅτι πάνθ' ὅσα ἐν ταῖς δυναστείαις τοῖς ἰσχύουσί τι παρὰ τῶν πολλῶν γίνεται, τήν τε ὑπόνοιαν, (κἂν τὰ μάλιστα ἐθελούσιοί τι ψηφίσωνται) ὡς καὶ κατὰ βίαν ἐκ τῆς τῶν κρατούντων παρασκευῆς διδόμενα, ἔχει, καὶ δόξαν οὐδεμίαν τοῖς λαβοῦσιν αὐτὰ (ὡς καὶ μὴ παρ' ἑκόντων, ἀλλ' ἀναγκασθέντων, μηδ' ἀπ' εὐνοίας, ἀλλ' ἐκ κολακείας ὑπάρξαντα σφίσι) φέρει· οὐκ ἐπέτρεψεν ἀρχὴν οὐδενὶ οὐδὲν ἐσηγήσασθαι. καὶ πολὺ γε τοῦτο βέλτιον εἶναι ἔλεγεν, ἢ ψηφισθέντα μὴ προσίεσθαι. ἐν μὲν γὰρ τῷ, μῖσός τε ἐπὶ τῇ δυναστείᾳ ὑφ' ἧς ἐγινώσκετο, καὶ ὑπερηφάνειαν καὶ ὕβριν, τῷ μὴ δέχεσθαι τὰ διδόμενα παρὰ τῶν κρειττόνων δῆθεν, ἢ πάντως γε τῶν ὁμοίων, ἐνεῖναι· ἐν

Digitized by Google

δὲ τῷ ἑτέρῳ, τὸ δημοτικὸν ὄντως καὶ ὀνόματι καὶ ἔργον, οὐκ ἀπ' ἐνδείξεως, ἀλλ' ἐξ ἀληθείας ὑπάρχειν. τὰς γάρ τοι ἀρχὰς καὶ τὰς ἡγεμονίας ἔξω τῶν πατρίων ὀλίγου πάσας λαβὼν, τὰ γοῦν ἄλλα τοιαῦτα, ἐξ ὧν μήτε ὠφελῶν τινα, μήτε ὠφελούμενος, φθόνον ἄλλως καὶ μῖσος, καὶ πρὸς αὐτῶν τῶν διδόντων αὐτὰ, σχήσειν ἔμελλεν, οὐκ ἐδέχετο. καὶ ταῦτα μὲν ἀνὰ χρόνον ἐγένετο.

24. Τότε δὲ οἱ Ῥωμαῖοι πολέμων ἀνάπαυσιν τὸν λοιπὸν τοῦ ἔτους χρόνον ἔσχον· ὥστε καὶ τὸ οἰώνισμα τὸ τῆς ὑγιείας ὠνομασμένον διὰ πάνυ πολλοῦ ποιῆσαι. τοῦτο δὲ μαντείας τις τρόπος ἐστὶ, πίστιν τινὰ ἔχων, εἰ ἐπιτρέπει σφίσιν ὁ θεὸς ὑγίειαν τῷ δήμῳ αἰτῆσαι· ὡς οὐχ ὅσιον οὐδὲ αἴτησιν αὐτῆς, πρὶν συγχωρηθῆναι, γενέσθαι. καὶ ἐτελεῖτο κατ' ἔτος ἡ ἡμέρα, ἐν ᾗ μηδὲν στρατόπεδον μήτε ἐπὶ πόλεμον ἐξῄει, μήτ' ἀντεπαρετάττετό τις, μήτε ἐμάχετο. καὶ διὰ τοῦτο ἐν τοῖς συνεχέσι κινδύνοις, καὶ μάλιστα τοῖς ἐμφυλίοις, οὐκ ἐποιεῖτο. ἄλλως τε γὰρ παγχάλεπον σφίσιν ἦν, καθαρὰν ἀπὸ πάντων αὐτῶν ἡμέραν ἀκριβῶς τηρῆσαι, καὶ προσέτι καὶ ἀτοπώτατον, κακὰ αὐτοὺς ἐν ταῖς στάσεσιν ἑκουσίους ἀμύθητα ἀλλήλοις παρέχοντας, καὶ μέλλοντας, ἄν τε ἡττηθῶσιν, ἄν τε καὶ νικήσωσι, κακοῦσθαι· ἔπειτα σωτηρίαν παρὰ τοῦ θείου προσαιτεῖν.

25. Ἀμέλει καὶ τότε ἠδυνήθη μέν πως τὸ οἰώνισμα ἐκεῖνο ποιηθῆναι, οὐ μέντοι καὶ καθαρὸν ἐγένετο. ἔξεδροι γάρ τινες ὄρνιθες ἐπέπταντο, καὶ διὰ τοῦτ' ἀνεμαντεύσαντο. καὶ ἄλλα δὲ αὐτοῖς σημεῖα

Digitized by Google

οὐκ ἀδεια συνηνέχθη. κεραυνοί τε γὰρ ἐν αἰθρίᾳ πολλοὶ ἔπεσον, καὶ ἡ γῆ ἰσχυρῶς ἐσείσθη, εἴδωλά τε πολλαχόθι ἀνθρώπων ἐφαντάσθη, καὶ λαμπάδες ἀνακὰς ἐς τὸν οὐρανὸν ὑπὸ τῶν δυσμῶν ἀνέδραμον· ὥστε πάντα τινὰ καὶ ἰδιώτην τὰ σημαινόμενα ἀπ᾽ αὐτῶν προγνῶναι. οἱ γὰρ δήμαρχοι τὸν Ἀντώνιον τὸν ὕπατον ὁμοιοτροπώτατόν σφίσιν ὄντα προσλαβόντες, ὁ μέν τις τοὺς παῖδας τῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλου ἐκπεσόντων πρὸς τὰς ἀρχὰς ἦγεν· ὁ δὲ τῷ τε Παίτῳ τῷ Πουπλίῳ, καὶ τῷ Σύλλᾳ τῷ Κορνηλίῳ τῷ μετ᾽ αὐτοῦ ἁλόντι, τό, τε βουλεύειν καὶ τὸ ἄρχειν ἐξεῖναι ἐδίδου. ἄλλος χρεῶν ἀποκοπὰς, ἄλλος κληρουχίας καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ ἐν τῷ ὑπηκόῳ γενέσθαι ἐσηγεῖτο. καὶ ταῦτα μὲν πρός τε τοῦ Κικέρωνος καὶ πρὸς τῶν ἄλλων τῶν ὁμογνωμονούντων οἱ προκαταληφθέντα, πρὶν ἔργον τι ἀπ᾽ αὐτῶν συμβῆναι, ἐπαύθη.

26. Τίτος δὲ δὴ Λαβιηνὸς Γάϊον Ῥαβίριον ἐπὶ τῷ τοῦ Σατουρνίνου φόνῳ γραψάμενος, πλεῖστον σφίσι τάραχον παρέσχεν. ὅ, τε γὰρ Σατουρνῖνος πρὸ ἓξ που καὶ τριάκοντα ἐτῶν ἐτεθνήκει· καὶ τὰ κατὰ τὸν πόλεμον τὸν πρὸς αὐτὸν οἱ ὕπατοι τότε παρὰ τῆς βουλῆς προσετετάχατο. ὥστε ἡ γερουσία ἄκυρος ἐκ τοῦ δικαστηρίου ἐκείνου τῶν ψηφισμάτων ἐγίνετο. κἀκ τούτου πᾶς ὁ κόσμος τῆς πολιτείας ἐταράττετο. ὁ μὲν γὰρ Ῥαβίριος οὐδ᾽ ὡμολόγει τὸν φόνον, ἀλλ᾽ ἤπαρνος ἦν. οἱ δὲ δήμαρχοι τήν τε ἰσχὺν καὶ τὴν ἀξίωσιν τῆς βουλῆς καταλῦσαι παντελῶς ἐσπούδαζον, καὶ ἐξουσίαν ἑαυτοῖς τοῦ

Digitized by Google

πάνθ' ὅσα βούλοιντο ποιεῖν, προπαρεσκεύαζον. διὰ γὰρ δὴ τούτου τά τε τῷ συνεδρίῳ δόξαντα, καὶ τὰ πρὸ τοσούτων ἐτῶν πραχθέντα εὐθύνεσθαι, τοῖς τέ τι τῶν ὁμοίων ἐπιχειροῦσιν ἄδεια ἐδίδοτο, καὶ αἱ τιμωρίαι αὐτῶν ἐκολούοντο. ἡ οὖν γερουσία δεινὸν μὲν καὶ ἄλλως ἐνόμιζεν εἶναι, καὶ ἄνδρα βουλευτὴν, μήτ' ἀδικοῦντά τι, καὶ ἐς γῆρας ἤδη προεληλυθότα, ἀπολεῖσθαι. πολλῷ δὲ δὴ μᾶλλον ἠγανάκτει, ὅτι τό, τε πρόσχημα τῆς πολιτείας διεβάλλετο, καὶ τὰ πράγματα τοῖς φαυλοτάτοις ἐπετρέπετο.

27. Σπουδαί τε οὖν ταραχώδεις, καὶ φιλονεικίαι ἀφ' ἑκατέρων περί τε τοῦ δικαστηρίου, τῶν μὲν, ὅπως μὴ συναχθῇ, τῶν δὲ, ἵνα καθιζήσῃ, δικαιούντων· καὶ ἐπειδὴ τοῦτο διά τε τὸν Καίσαρα καὶ δι' ἄλλους τινὰς ἐνίκησε, περί τε τῆς κρίσεως αὖθις συνέβησαν· καὶ (ἦν γὰρ αὐτὸς ἐκεῖνος καὶ μετὰ τοῦ Καίσαρος τοῦ Λουκίου δικάζων· οὐ γὰρ ἁπλῶς, ἀλλὰ τὸ δὴ λεγόμενον περδουελλίωνος ὁ Ῥαβίριος ἐκρίθη·) κατεψηφίσαντο αὐτοῦ, καίτοι μὴ πρὸς τοῦ δήμου, κατὰ τὰ πάτρια, ἀλλὰ πρὸς αὐτοῦ τοῦ στρατηγοῦ, οὐκ ἐξὸν, αἱρεθέντες. καὶ ἐφῆκε μὲν ὁ Ῥαβίριος, πάντως δ' ἂν καὶ παρὰ τῷ δήμῳ ἑάλω, εἰ μὴ ὁ Μέτελλος ὁ Κέλερ, οἰωνιστής τε ὢν καὶ στρατηγῶν, ἐνεπόδισεν. ἐπειδὴ γὰρ οὔτε ἄλλως ἐπείθοντό οἱ, οὔθ' ὅτι παρὰ τὰ νενομισμένα ἡ κρίσις ἐγεγόνει ἐνεθυμοῦντο, ἀνέδραμεν ἐς τὸ Ἰανίκουλον, πρὶν καὶ ὁτιοῦν σφᾶς ψηφίσασθαι, καὶ τὸ σημεῖον τὸ στρατιωτικὸν κατέσπασεν· ὥστε μηδὲν ἔτ' αὐτοῖς ἐξεῖναι διαγνῶναι.

Digitized by Google

28. Τοῦτο δὲ, τὸ κατὰ τὸ σημεῖον, τοιόνδε τί ἐστι· πολλῶν τὸ ἀρχαῖον πολεμίων τῇ πόλει προσοικούντων, φοβούμενοι μή ποτε, ἐκκλησιαζόντων σφῶν κατὰ τοὺς λόχους, ἐπιθῶνταί τινες τῇ πόλει, τὸ Ἰανίκουλον καταλαβόντες, ἐνόμισαν μὴ πάντες ἅμα ψηφίσασθαι, ἀλλά τινας ἀεὶ ἐνόπλους τὸ χωρίον ἐκεῖνο ἐκ διαδοχῆς φυλάττειν. καὶ αὐτὸ, ἕως μὲν ἡ ἐκκλησία ἦν, ἐφρούρουν· ὁπότε δὲ διαλυθήσεσθαι ἔμελλε, τό, τε σημεῖον καθῃρεῖτο, καὶ οἱ φύλακες ἀπηλλάσσοντο. οὐ γὰρ ἐξῆν, μὴ φρουρουμένου τοῦ χωρίου ἐκείνου, οὐδὲν ἔτι χρηματισθῆναι. τοῦτο δὲ ἐν μόναις ταῖς κατὰ τοὺς λόχους ἀθροιζομέναις ἐκκλησίαις ἐγίνετο, ὅτι τε ἔξω τοῦ τείχους, καὶ ὅτι πάντες οἱ τὰ ὅπλα ἔχοντες, ἀνάγκην εἶχον ἐς αὐτὰς συνιέναι· καὶ ἔτι τε καὶ νῦν ὁσίας ἕνεκα ποιεῖται. οὕτω μὲν δὴ τότε ἥ τε ἐκκλησία, καθαιρεθέντος τοῦ σημείου, διελύθη, καὶ ὁ Ῥαβίριος ἐσώθη. ἐξῆν μὲν γὰρ τῷ Λαβιηνῷ καὶ αὖθις δικάσασθαι, οὐ μέντοι καὶ ἐποίησεν αὐτό.

29. Ὁ δὲ δὴ Κατιλῖνας ὧδέ τε καὶ διὰ τάδε ἀπώλετο· ἔδοξε τῇ βουλῇ, τήν τε ὑπατείαν καὶ τότε αἰτήσαντος, καὶ πᾶν ὅ, τι δήποτε ἐνεδέχετο ὅπως ἀποδειχθῇ μηχανωμένου, δέκα ἐτῶν φυγὴν, τοῦ Κικέρωνος ἐς τὰ μάλιστα ἐνάγοντος, τοῖς ἐπιτιμίοις τοῖς ἐπὶ τῷ δεκασμῷ τεταγμένοις προσνομοθετῆσαι. τοῦτ᾽ οὖν καὶ ἐκεῖνος δι᾽ ἑαυτὸν (ὅπερ που καὶ ἀληθὲς ἦν) ἐγνῶσθαι νομίσας, ἐπεχείρησε μὲν, χεῖρά τινα παρασκευάσας, τὸν Κικέρωνα, καὶ ἄλλους τινὰς τῶν πρώτων ἐν αὐταῖς ταῖς ἀρχαιρεσίαις, ἵν᾽ ὕπατος

αὐθὺς χειροτονηθῇ, φονεῦσαι. οὐκ ἠδυνήθη δέ. ὁ γὰρ Κικέρων προμαθὼν τὸ ἐπιβούλευμα, τῇ τε γερουσίᾳ ἐμήνυσεν αὐτὸ, καὶ κατηγορίαν αὐτοῦ πολλὴν ἐποιήσατο. ἐπειδή τε οὐκ ἔπεισε σφᾶς ψηφίσασθαί τι ὧν ἠξίου· (οὔτε γὰρ πιθανὰ ἐξηγγελκέναι, καὶ διὰ τὴν ἑαυτοῦ ἔχθραν καταψεύδεσθαι τῶν ἀνδρῶν ὑπωπτεύθη·) ἐφοβήθη, ἅτε καὶ προσπαροξυγκὼς τὸν Κατιλίναν· καὶ οὐκ ἐτόλμησεν ἁπλῶς ἐς τὴν ἐκκλησίαν ἐσελθεῖν, ὥσπερ εἰώθει· ἀλλὰ τούς τε ἐπιτηδείους συνεπήγαγε παρεσκευασμένους ἀμῦναί οἱ, εἴ τι δεινὸν γίνοιτο, καὶ θώρακα, τῆς τε ἑαυτοῦ ἀσφαλείας καὶ τῆς ἐκείνων διαβολῆς ἕνεκα, ὑπὸ μὲν τὴν ἐσθῆτα, παραφαίνων δὲ αὐτὸν ἐξεπίτηδες, ἐνεδύσατο. ἔκ τε οὖν τούτου, καὶ ὅτι καὶ ἄλλως φήμη τις ἐγένετο, ὅτι ἐπιβουλεύεται, ὅ, τε δῆμος δεινῶς ἠγανάκτησε, καὶ οἱ συνομωμοκότες τῷ Κατιλίνᾳ, φοβηθέντες αὐτὸν, ἡσύχασαν.

30. Καὶ οὕτως ὕπατοί τε ἕτεροι ᾑρέθησαν, καὶ ἐκεῖνος οὐκέτι λάθρα, οὐδὲ ἐπὶ τὸν Κικέρωνα, τούς τε σὺν αὐτῷ μόνους, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πᾶν τὸ κοινὸν τὴν ἐπιβουλὴν συνίστη. ἔκ γὰρ τῆς Ῥώμης αὐτῆς τούς τε κακίστους, καὶ καινῶν ἀεί ποτε πραγμάτων ἐπιθυμητὰς, κἀκ τῶν συμμάχων ὡς ὅτι πλείστους, χρεῶν τε ἀποκοπὰς, καὶ γῆς ἀναδασμοὺς, ἄλλα τε, ἐξ ὧν μάλιστα δελεάσειν αὐτοὺς ἤμελλεν, ὑπισχνούμενος σφίσι, συνῆγε. καὶ τούς γε πρώτους αὐτῶν δυνατωτάτους, (ἦσαν δὲ ἄλλοι τε, καὶ Ἀντώνιος ὁ ὕπατος) καὶ ἐς ἀθεμίτων ὁρκωμοσιῶν ἀνάγκην προσήγαγε. παῖδα γάρ τινα καταθύσας, καὶ ἐπὶ τῶν

Digitized by Google

σπλάγχνων αὐτοῦ τὰ ὅρκια ποιήσας, ἔπειτα ἐσπλάγχνευσεν αὐτὰ μετὰ τῶν ἄλλων. συνέπραττον δὲ αὐτῷ τὰ μάλιστα, τὰ μὲν ἐν τῇ Ῥώμῃ, ὅ, τε ὕπατος καὶ ὁ Λεντοῦλος ὁ Πούπλιος, ὃ μετὰ τὴν ὑπατείαν ἐκ τῆς γερουσίας ἐκπεσών· (ἐστρατήγει γὰρ ὅπως τὴν βουλείαν ἀναλάβῃ·) τὰ δὲ ἐν ταῖς Φαισούλαις, ἐς ἃς οἱ στασιῶται αὐτοῦ συνελέγοντο, Γάϊός τις Μάλλιος, τῶν τε πολεμικῶν ἐμπειρότατος (μετὰ γὰρ τῶν τοῦ Σύλλου λοχαγῶν ἐστρατεύετο) καὶ πολυδαπανώτατος ὤν. σύμπαντα γοῦν, ὅσα τότε ἐκτήσατο, καίπερ πάμπολλα ὄντα, κακῶς καταναλώσας, ἑτέρων ἔργων ὁμοίων ἐπεθύμει.

31. Παρασκευαζομένων οὖν ταῦτα αὐτῶν, μηνύεται τῷ Κικέρωνι πρότερα μὲν τὰ ἐν τῷ ἄστει γινόμενα, διὰ γραμμάτων τινῶν, ἃ τὸν μὲν γράψαντα οὐκ ἐδήλου, τῷ δὲ δὴ Κράσσῳ καὶ ἄλλοις τισὶ τῶν δυνατῶν ἐδόθη· καὶ ἐπ᾽ αὐτοῖς δόγμα ἐκυρώθη, ταραχήν τε εἶναι, καὶ ζήτησιν τῶν αἰτίων αὐτῆς γενέσθαι. δεύτερα δὲ τὰ ἀπὸ τῆς Τυρσηνίδος· καὶ προσεψηφίσαντο τοῖς ὑπάτοις τὴν φυλακὴν τῆς τε πόλεως καὶ τῶν ὅλων αὐτῆς πραγμάτων, καθάπερ εἰώθεσαν. καὶ γὰρ τούτῳ τῷ δόγματι προσεγράφη τό, διὰ φροντίδος αὐτοὺς σχεῖν, ὥστε μηδεμίαν ἀποτριβὴν τῷ δημοσίῳ συμβῆναι. γενομένου δὲ τούτου, καὶ φρουρᾶς πολλαχόθι καταστάσης, τὰ μὲν ἐν τῷ ἄστει οὐκέτ᾽ ἐνεωτερίσθη, ὥστε καὶ ἐπὶ συκοφαντίᾳ τὸν Κικέρωνα διαβληθῆναι. τὰ δὲ ἐκ τῶν Τυρσηνῶν ἀγγελλόμενα τήν τε αἰτίαν ἐπιστώσατο, καὶ βίας ἐπ᾽ αὐτοῖς γραφὴν τῷ Κατιλίνᾳ παρεσκεύασε.

Digitized by Google

32. Καὶ ὃς τὰ μὲν πρῶτα καὶ πάνυ αὐτὴν ἑτοίμως, ὡς καὶ ἀπὸ χρηστοῦ τοῦ συνειδότος, ἐδέξατο· καὶ πρός τε τὴν δίκην δῆθεν ἡτοιμάζετο, καὶ τῷ Κικέρωνι αὐτῷ τηρεῖν ἑαυτὸν, ὅπως δὴ μὴ φύγῃ που, παρεδίδου. μὴ προσδεξαμένου δὲ ἐκείνου τὴν φρουρὰν αὐτοῦ, παρὰ τῷ Μετέλλῳ τῷ στρατηγῷ τὴν δίαιταν ἑκουσίως ἐποιεῖτο, ἵν' ὡς ἥκιστα ὑποπτευθῇ νεωτερίζων τι, μέχρις ἂν καὶ ἐκ τῶν αὐτόθι συνωμοτῶν ἰσχυρόν τι προσλάβῃ. ὡς δ' οὐδὲν οἱ προεχώρει, (ὅ, τε γὰρ Ἀντώνιος φοβηθεὶς ὑπεστέλλετο, καὶ ὁ Λεντοῦλος ἥκιστα δραστήριος ἦν) προεῖπεν αὐτοῖς νυκτὸς ἐς οἰκίαν τινὰ συλλεγῆναι. καὶ λαθὼν τὸν Μέτελλον, ἦλθέ τε πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἐπετίμησέ σφισιν ἐπί τε τῇ ἀτολμίᾳ καὶ ἐπὶ τῇ μαλακίᾳ. κἀκ τούτου διεξελθὼν ὅσα τε πείσοιντο φωραθέντες, καὶ ὅσων τεύξοιντο κατορθώσαντες, οὕτως αὐτοὺς καὶ ἐπέῤῥωσε καὶ παρώξυνεν, ὥσθ' ὑποσχέσθαι δύο τινὰς ἔς τε τὴν τοῦ Κικέρωνος οἰκίαν ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἐσήξειν, κἀνταῦθα αὐτὸν φονεύσειν.

33. Ὡς δὲ καὶ τοῦτο προεμηνύθη, (ὁ γὰρ Κικέρων, πολὺ δυνάμενος, συχνούς τε ἐκ τῶν συνηγορημάτων, τοὺς μὲν οἰκειούμενος, τοὺς δὲ ἐκφοβῶν, πολλοὺς τοὺς διαγγέλλοντάς οἱ τὰ τοιαῦτα ἔσχε) μεταστῆναι ἡ γερουσία τὸν Κατιλίναν ἐψηφίσατο. καὶ ὃς ἀσμένως τε ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ ἐξεχώρησε, καὶ πρὸς τὰς Φαισούλας ἐλθὼν, τόν τε πόλεμον ἄντικρυς ἀνείλετο, καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὴν σκευὴν τῶν ὑπάτων λαβὼν, καὶ τοὺς προσυνειλεγμένους ὑπὸ τοῦ Μαλλίου συνεκρότει. κἀν τούτῳ καὶ ἄλλους τι-

Digitized by Google

νάς, πρῶτον μὲν ἐκ τῶν ἐλευθέρων, ἔπειτα δὲ καὶ ἐκ τῶν δούλων, προσεποιεῖτο. ὅθενπερ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι τήν τε βίαν αὐτοῦ κατεψηφίσαντο, καὶ τὸν Ἀντώνιον ἐς τὸν πόλεμον, ἀγνοοῦντές που τὴν συνωμοσίαν σφῶν, ἔστειλαν· αὐτοί τε τὴν ἐσθῆτα μετέβαλον. καὶ διὰ ταῦτα καὶ ὁ Κικέρων κατὰ χώραν ἔμεινεν. εἰλήχει γὰρ τῆς Μακεδονίας ἄρξαι, οὔτε δὲ ἐς ἐκείνην, (τῷ γὰρ συνάρχοντι αὐτῆς διὰ τὴν περὶ τὰς δίκας σπουδὴν ἐξέστη) οὔτε ἐς τὴν Γαλατίαν τὴν πλησίον, ἣν ἀντέλαβε διὰ τὰ παρόντα, ἐξήλασεν· ἀλλ' αὐτὸς μὲν τὴν πόλιν διὰ φυλακῆς ἐποιήσατο ἐς δὲ τὴν Γαλατίαν τὸν Μέτελλον (ὅπως μὴ καὶ ὁ Κατιλίνας αὐτὴν σφετερίσηται) ἔπεμψε.

34. Καὶ ἐν καιρῷ γε ἐς τὰ μάλιστα τοῖς Ῥωμαίοις κατέμεινε. παρασκευαζομένου γὰρ τοῦ Λεντούλου καταπρῆσαί τέ τινας, καὶ σφαγὰς ἐργάσασθαι, μετά τε τῶν ἄλλων τῶν συνομωμοκότων, καὶ μετὰ Ἀλλοβρίγων, οὓς κατὰ πρεσβείαν παρόντας ἀνέπεισε συμφρονῆσαί τε αὐτῷ, * *

καὶ συλλαβὼν τοὺς ἐπ' αὐτὴν σταλέντας, ἔς τε τὸ βουλευτήριον μετὰ τῶν γραμμάτων ἐσήγαγε, καὶ ἄδειαν αὐτοῖς δοὺς πᾶσαν, οὕτω τὴν συνωμοσίαν ἤλεγξε. κἀκ τούτου ὁ Λεντοῦλος ἀπειπεῖν τὴν στρατηγίαν ὑπὸ τῆς γερουσίας ἀναγκασθεὶς, ἐν φρουρᾷ μετὰ τῶν ἄλλων τῶν συλληφθέντων ἐγένετο, καὶ οἱ λοιποὶ ἀνεζητοῦντο. καὶ ταῦτα καὶ τῷ δήμῳ ὁμοίως ἤρεσε, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ, τοῦ Κικέρωνος δημηγοροῦντός τι περὶ αὐτῶν, τὸ ἄγαλμα τὸ τοῦ Διὸς ἔς τε τὸ Καπιτώλιον παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς ἐκκλησίας

ἀνιδρύθη, καὶ κατὰ τὴν ὑφήγησιν τῶν μάντεων, πρός τε τὰς ἀνατολὰς καὶ πρὸς τὴν ἀγορὰν βλέπον ἀνετέθη. ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνοί τε συνωμοσίαν τινὰ ἐξελεγχθήσεσθαι ἐκ τῆς τοῦ ἀγάλματος πτώσεως εἰρήκεισαν, καὶ ἡ ἀνάθεσις αὐτοῦ τοῖς φωραθεῖσι συνέβαινε· τό, τε θεῖον ἐμεγάλυνον, καὶ τοὺς τὴν αἰτίαν λαβόντας δι᾽ ὀργῆς μᾶλλον ἐποιοῦντο.

35. Διῆλθε μὲν οὖν λόγος, ὅτι καὶ ὁ Κράσσος ἐν αὐτοῖς εἴη, καὶ τοῦτο καὶ τῶν συλληφθέντων τις ἐμήνυσεν· οὐ μέντοι πολλοὶ ἐπίστευσαν. οἱ μὲν γὰρ ἀρχὴν οὐδ᾽ ἠξίουν τοιοῦτόν τι ἐς αὐτὸν ὑποπτεύειν· οἱ δὲ καὶ ἐκ τῶν ὑπαιτίων ὑπετόπουν αὐτό, ὅπως βοηθείας τινὸς διὰ τοῦτο παρ᾽ αὐτοῦ (ὅτι πλεῖστον ἐδύνατο) τύχωσι, λογοποιεῖσθαι. εἰ δ᾽ οὖν τισι καὶ πιστὸν ἐδόκει εἶναι, ἀλλ᾽ οὔτι γε ἐδικαίουν, ἄνδρα τε ἐν τοῖς πρώτοις σφῶν ὄντα ἀπολέσθαι, καὶ τὴν πόλιν ἐπὶ πλεῖον ἐκταράξαι. ὥστε τοῦτο μὲν παντελῶς διέπεσε. παρασκευαζομένων δὲ δὴ πολλῶν καὶ δούλων καὶ ἐλευθέρων, τῶν μέν, ὑπὸ δέους, τῶν δέ, καὶ οἴκτῳ τοῦ τε Λεντούλου καὶ τῶν ἄλλων, ἐξαρπάσαι πάντας αὐτούς, ὅπως μὴ ἀποθάνωσι· προπυθόμενος τοῦθ᾽ ὁ Κικέρων, τό, τε Καπιτώλιον καὶ τὴν ἀγορὰν τῆς νυκτὸς φρουρᾷ προκατέσχε· καί τινα παρὰ τοῦ δαιμονίου χρηστὴν ἐλπίδα ἅμα τῇ ἕῳ λαβών, ὅτι, ἱερῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἀειπαρθένων ὑπὲρ τοῦ δήμου ποιηθέντων, τὸ πῦρ ἐπὶ μακρότατον παρὰ τὸ εἰκὸς ἤρθη, τὸν μὲν δῆμον τοῖς στρατηγοῖς ὁρκῶσαι ἐς τὸν κατάλογον, εἴ δή τις χρεία στρατιωτῶν γένοιτο, ἐκέλευσεν,

Digitized by Google

αὐτὸς δὲ ἐν τούτῳ τὴν βουλὴν ἤθροισε, καὶ σφᾶς συνταράξας τε καὶ ἐκφοβήσας, ἔπεισε θάνατον τῶν συνειλημμένων καταγνῶναι.

36. Ἐγένοντο μὲν γὰρ ἀμφίβολοι, καὶ παρ᾽ ὀλίγον αὐτοὺς ἀπέλυσαν. ὁ γὰρ Καῖσαρ, πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ ψηφισαμένων ἀποθανεῖν σφᾶς, γνώμην ἔδωκε δῆσαί τε αὐτοὺς, καὶ ἐς πόλεις ἄλλους ἄλλῃ καταθέσθαι, τῶν οὐσιῶν ἐστερημένους, ἐπὶ τῷ μήτε περὶ ἀδείας ἔτι αὐτῶν χρηματισθῆναί ποτε, κἂν διαδράσῃ τις, ἐν πολεμίων μοίρᾳ τὴν πόλιν, ἐξ ἧς ἂν φύγοι, εἶναι· καὶ τοῦτο πάντες οἱ μετὰ ταῦτα ἀποφηνάμενοι, μέχρι τοῦ Κάτωνος, ἐψηφίσαντο, ὥστε καί τῶν προτέρων τινὰς καταγνῶναι. ἐπεὶ δὲ οὗτος, αὐτός τε τὸν θάνατον αὐτῶν κατεδίκασε, καὶ τοὺς λοιποὺς πάντας ὁμοψήφους ἐποιήσατο, οὕτω δὴ ἐκεῖνοί τε ἐκ τῆς νικώσης ἐκολάσθησαν, καὶ ἐπ᾽ αὐτοῖς καὶ θυσία καὶ ἱερομηνία ἐψηφίσθη· (ὃ μὴ πώποτε ἐπὶ τοιούτῳ τινὶ ἐγεγόνει·) καὶ οἱ ἄλλοι οἱ μηνυθέντες ἐζητοῦντο· καί τινες καὶ ἐπὶ τῷ μελλῆσαι συμφρονήσειν αὐτοῖς ὑποπτευθέντες, εὐθύνοντο. καὶ τὰ μὲν ἄλλα οἱ ὕπατοι διῴκουν· Αὖλον δὲ Φούλβιον, ἄνδρα βουλευτὴν, αὐτὸς ὁ πατὴρ ἀπέσφαξεν, οὔτι γε καὶ μόνος (ὥς γέ τισι δοκεῖ) τοῦτ᾽ ἐν ἰδιωτείᾳ ποιήσας. συχνοὶ γὰρ δὴ καὶ ἄλλοι, οὐχ ὅτι ὕπατοι, ἀλλὰ καὶ ἰδιῶται, παῖδάς σφῶν ἀπέκτειναν.

37. Τότε μὲν δὴ τόδε ἐγένετο· καὶ τὰς αἱρέσεις τῶν ἱερέων, γράψαντος μὲν τοῦ Λαβιηνοῦ, σπουδάσαντος δὲ τοῦ Καίσαρος, ἐς τὸν δῆμον αὖθις ὁ ὅμιλος, παρὰ τὸν τοῦ Σύλλου νόμον, ἐπανήγαγεν, ἀνα-

Digitized by Google

νεωσάμενος τὸν τοῦ Δομιτίου. ὁ γὰρ Καῖσαρ, τοῦ Μετέλλου τοῦ Εὐσεβοῦς τελευτήσαντος, τῆς τε ἱερωσύνης αὐτοῦ, καίτοι καὶ νέος καὶ μηδέπω ἐστρατηγηκὼς, ἐπεθύμησε· καὶ ἐν τῷ πλήθει τὴν ἐλπίδα αὐτῆς, διά τε τἆλλα, καὶ ὅτι τῷ τε Λαβιηνῷ κατὰ τοῦ Ῥαβιρίου συνηγωνίσατο, καὶ τὸν Λεντοῦλον ἀποθανεῖν οὐκ ἐψήφιστο, λαβὼν· τοῦτό τε ἔπραξε, καὶ ἀρχιερεὺς τῶν ποντιφίκων, καίπερ ἄλλων τε τῆς τιμῆς πολλῶν, καὶ τοῦ Κατούλου μάλιστα, ἀντιποιουμένων, ἀπεδείχθη. καὶ γὰρ θεραπεῦσαι καὶ κολακεῦσαι πάντα τινὰ, καὶ τῶν τυχόντων, ἑτοιμότατος ἐγένετο, καὶ οὔτε λόγου οὔτε ἔργου οὐδενὸς, ἐς τὸ κατατυχεῖν ὧν ἐσπούδαζεν, ἐξίστατο· οὐδὲ ἔμελέν οἱ τῆς αὐτίκα ταπεινότητος πρὸς τὴν ἐκ τοῦ ἔπειτα ἰσχὺν, ἀλλ' ὧν ἐπεχείρει πρωτεῦσαι, τούτους ὡς καὶ κρείττονας ὑπήρχετο.

38. Τῷ μὲν οὖν Καίσαρι διὰ ταῦθ' οἱ πολλοὶ προσφιλεῖς ἦσαν. τὸν δὲ δὴ Κικέρωνα ἐν ὀργῇ ἐπὶ τῷ τῶν πολιτῶν θανάτῳ ποιούμενοι, τά τε ἄλλα ἤχθαιρον, καὶ τέλος ἀπολογεῖσθαί τε καὶ καταλέξαι πάνθ' ὅσα ἐν τῇ ὑπατείᾳ ἐπεποιήκει τῇ τελευταίᾳ τῆς ἀρχῆς ἡμέρᾳ ἐθελήσαντα (πάνυ γάρ που ἡδέως οὐχ' ὅπως ὑφ' ἑτέρων ἐπῃνεῖτο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐνεκωμίαζεν) ἐσίγασαν, οὐδὲ ἐπέτρεψαν αὐτῷ ἔξω τι τοῦ ὅρκου φθέγξασθαι· συναγωνιστῇ Μετέλλῳ Νέπωτι δημαρχοῦντι χρησάμενοι. πλὴν καθ' ὅσον ἀντιφιλονεικήσας προσεπώμοσεν, ὅτι σεσωκὼς τὴν πόλιν εἴη. καὶ ὁ μὲν καὶ ἐκ τούτου πολὺ μᾶλλον ἐμισήθη.

Digitized by Google

39. Κατιλίνας δὲ ἐν ἀρχῇ εὐθὺς τοῦ ἔτους, ἐν ᾗ Ἰούνιός τε Σιλανὸς καὶ Λούκιος Λικίννιος ἦρξαν, ἀπεφθάρη. τέως μὲν γὰρ, καίπερ δύναμιν οὐκ ὀλίγην ἔχων, ἐκαραδόκει τὰ τοῦ Λεντούλου· καὶ διέμελλεν, ἐλπίζων, ἂν φθάσωσιν ὅ, τε Κικέρων καὶ οἱ σὺν αὐτῷ σφαγέντες, ῥᾳδίως τὰ λοιπὰ προσκατεργάσασθαι· ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνόν τε ἀπολωλότα ἐπύθετο, καὶ τῶν συνόντων οἱ συχνοὺς μεθισταμένους διὰ τοῦτ᾽ ᾔσθετο, ὅ, τε Ἀντώνιος καὶ ὁ Μέτελλος ὁ Κέλερ πρὸς ταῖς Φαισούλαις προσεδρεύοντες, οὐδαμῇ προσελθεῖν αὐτῷ ἐπέτρεπον· ἀποκινδυνεῦσαι ἠναγκάσθη, καὶ (ἦσαν γὰρ δίχα ἐστρατοπεδευμένοι) πρὸς τὸν Ἀντώνιον ἐτράπετο, καίπερ τῷ ἀξιώματι προέχοντα τοῦ Μετέλλου, καὶ δύναμιν πλείω περιβεβλημένον. αἴτιον δὲ, ὅτι ἐλπίδα αὐτοῦ κατὰ τὸ συνωμοτὸν ἐθελοκακήσειν ἔσχεν. ὑποπτεύσας οὖν τοῦτ᾽ ἐκεῖνος, καὶ μήτε δι᾽ εὐνοίας ἔτ᾽ αὐτῷ, ἅτε ἀσθενεῖ ἄντι, ὢν, (πρός τε γὰρ τὰς δυνάμεις τινῶν, καὶ πρὸς τὰ ἑαυτῶν συμφέροντα, καὶ τὰς ἔχθρας, τάς τε φιλίας οἱ πολλοὶ ποιοῦνται·) καὶ προσκαταδείσας, μή πως προθύμως σφᾶς ἀγωνιζομένους ἰδὼν ἐξονειδίσῃ τι καὶ προσενέγκῃ οἱ τῶν ἀπορρήτων, αὐτὸς μὲν νοσεῖν προεφασίσατο, Μάρκῳ δὲ Πετρείῳ τὴν μάχην ἐπέτρεψε.

40. Συμβαλὼν οὖν οὗτος σφίσι, τὸν Κατιλίναν καὶ ἄλλους τρισχιλίους προθυμότατα ἀγωνιζομένους οὐκ ἀναιμωτὶ κατέκοψεν. οὔτε γὰρ ἔφυγεν αὐτῶν οὐδεὶς, καὶ ἐν χώρᾳ πάντες ἔπεσον. ὥστε καὶ αὐτοὺς τοὺς κρατήσαντας πολὺ τῶν κοινῶν ὀδύρασθαι, ὅτι

Digitized by Google

καὶ τοιούτους καὶ τοσούτους, εἰ καὶ δικαίως, ἀλλὰ καὶ πολίτας τε καὶ συμμάχους ἀπολωλέκεσαν. ὁ δ' οὖν Ἀντώνιος, τήν τε κεφαλὴν αὐτοῦ ἐς τὸ ἄστυ, ὅπως πιστεύσαντες αὐτὸν τετελευτηκέναι, μηδὲν ἔτι δεδιῶσιν, ἔπεμψε· καὶ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τῇ νίκῃ, καίτοι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πεφονευμένων ἐλάττονος παρὰ τὸ νενομισμένον ὄντος, ἐπεκλήθη. βουθυτηθῆναί τε ἐψηφίσθη, καὶ τὴν ἐσθῆτα, ὡς καὶ πάντων τῶν δεινῶν ἀπηλλαγμένοι, μετέβαλον.

41. Οὐ μὴν οἵ γε σύμμαχοι, οἱ μετασχόντες τῶν Κατιλίνα τῶν πραγμάτων, καὶ τότε ἔτι περιόντες, ἡσύχαζον, ἀλλὰ καὶ δέει τῆς τιμωρίας ἐταράττοντο. καὶ ἐκείνους μὲν στρατηγοὶ καθ' ἑκάστους πεμφθέντες προκατέλαβον τρόπον τινὰ ἐσκεδασμένους, καὶ ἐτιμωρήσαντο· ἕτεροι δὲ τῶν λανθανόντων, μηνύσει Λουκίου Οὐεττίου, ἀνδρὸς ἱππέως, συγκοινωνήσαντος μὲν σφίσι τῆς συνωμοσίας, τότε δὲ ἐπ' ἀδείᾳ αὐτοὺς ἐκφαίνοντος, ἐλεγχόμενοι ἐδικαιοῦντο· μέχρις οὗ ἐσαγγελίας τινάς, τά τε ὀνόματα αὐτῶν ἐς δέλτιον συγγράψας, ὕστερον καὶ ἄλλους συχνοὺς προσεγγράψαι ἠθέλησεν. ὑποπτεύσαντες γὰρ αὐτὸν οἱ βουλευταὶ μηδὲν ὑγιὲς πράττειν, τὸ μὲν γραμματεῖον οὐκέτ' αὐτῷ ἔδωκαν, μὴ καὶ ἀπαλείψῃ τινάς· εἰπεῖν δὲ ἀπὸ γλώσσης ἐκέλευσαν, ὅσους παραλελοιπέναι ἔφασκε. καὶ οὕτως αἰδεσθεὶς καὶ φοβηθεὶς, οὐκέτι πολλοὺς ἐνέδειξε. θορύβου δ' οὖν ὡς ἔν τε τῇ πόλει καὶ παρὰ τοῖς συμμάχοις, ἀγνοίᾳ τῶν ὠνομασμένων, ὄντος, καὶ τῶν μὲν περὶ σφίσιν αὐτοῖς μάτην θορυβουμένων, τῶν δὲ καὶ ἐς ἑτέρους οὐκ ὀρ-

Digitized by Google

θῶς ὑποπτευόντων, ἔδοξε τῇ γερουσίᾳ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐκτεθῆναι. κἀκ τούτου, οἵ τε ἀναίτιοι κατέστησαν, καὶ τοῖς ὑπευθύνοις δίκαι ἐγένοντο. καὶ αὐτῶν οἱ μὲν παρόντες, οἱ δὲ καὶ ἐρήμην ὦφλον.

42. Κατιλίνας μὲν ταῦτ᾽ ἐποίησε, καὶ οὕτω κατελύθη· καὶ ἐπὶ πλεῖόν τε τῆς τῶν πραχθέντων ἀξίας ὄνομα, πρὸς τὴν τοῦ Κικέρωνος δόξαν, καὶ πρὸς τοὺς λόγους τοὺς κατ᾽ αὐτοῦ λεχθέντας, ἔσχε. Κικέρων δὲ ὀλίγου μὲν καὶ παραχρῆμα, ἐπὶ τῇ τοῦ Λέντούλου τῶν τε ἄλλων τῶν δεθέντων σφαγῇ, ἐκρίθη· τὸ δὲ ἔγκλημα τοῦτο, λόγῳ μὲν, ἐκείνῳ ἐπεφέρετο, ἔργῳ δὲ, ἐπὶ τῇ βουλῇ κατεσκευάζετο. ὡς γὰρ οὐκ ἐξὸν σφίσιν ἄνευ τοῦ δήμου θάνατον πολίτου τινὸς καταψηφίσασθαι, πολλὴν καταβοὴν ἐν τῷ ὁμίλῳ πρὸς τοῦ Μετέλλου τοῦ Νέπωτος ὅτι μάλιστα εἶχον. οὐ μὴν καὶ ὦφλέ τότε οὐδέν. τῆς γὰρ γερουσίας ἄδειαν πᾶσι τοῖς διαχειρίσασι τὰ τότε πραχθέντα δούσης, καὶ προσέτι καὶ προσειπούσης, ὅτι κἂν αὖθίς τις εὐθῦναί τινα αὐτῶν τολμήσῃ, ἔν τε ἐχθροῦ καὶ ἐν πολεμίου μοίρᾳ ἔσται· ἐφοβήθη τε ὁ Νέπως, καὶ οὐδὲν ἔτ᾽ ἐκίνησεν.

43. Ἔν τε οὖν τούτῳ ἡ βουλὴ ἐπεκράτησε, καὶ ἐπ᾽ ἐκείνῳ, ὅτι τὸν Πομπήϊον τοῦ Νέπωτος μεταπεμφθῆναι σὺν τῷ στρατεύματι, (ἐν γὰρ τῇ Ἀσίᾳ ἔτ᾽ ἦν) προφάσει μὲν τοῦ τὰ παρόντα κατασταθῆναι, ἐλπίδι δὲ τοῦ δι᾽ αὐτοῦ, ἅτε τὰ τοῦ πλήθους φρονοῦντος, ἰσχύσειν ἐν οἷς ἐτάρασσεν, ἐσηγησαμένου, διεκώλυσαν αὐτὸ κυρωθῆναι. τὰ μὲν γὰρ πρῶτα ὅ, τε Κάτων καὶ Κύϊντος Μινούκιος δημαρχοῦν-

Digitized by Google

τες ἀντέλεγον τοῖς γραφεῖσι, καὶ τὸν γραμματέα τὸ ἀναγινώσκοντα τήν τε γνώμην ἐπέσχον, καὶ τοῦ Νέπωτος τὸ γραμματεῖον, ὅπως αὐτὸς ἀναλέξῃ, λαβόντος, ἐξήρπασαν. ἐπειδή τε καὶ ὣς ἀπὸ γλώσσης τινὰ εἰπεῖν ἐπεχείρησε, τὸ στόμα αὐτοῦ ἐπέλαβον. μάχης δὲ ἐκ τούτου (καὶ ἐκείνων, καὶ ἄλλων τινῶν ἑκατέροις βοηθησάντων) ξύλοις, καὶ λίθοις, ἔτι δὲ καὶ ξίφεσι, γενομένης, οἱ βουλευταὶ συνῆλθον αὐθημερὸν ἐς τὸ συνέδριον· καὶ τά τε ἱμάτια ἠλλάξαντο, καὶ τοῖς ὑπάτοις τὴν φυλακὴν τῆς πόλεως, ὥστε μηδὲν ἀπ' αὐτῆς ἀποτριβῆναι, ἐπέτρεψαν. φοβηθεὶς οὖν καὶ τότε ὁ Νέπως, ἔκ τε τοῦ μέσου εὐθὺς ἐξεχώρησε, καὶ μετὰ τοῦτο γραφήν τινα κατὰ τῆς βουλῆς ἐκθείς, πρὸς τὸν Πομπήϊον ἀφώρμησε· καίτοι μηδεμίαν αὐτῷ νύκτα ἀπολιπῆναι ἐκ τῆς πόλεως ἐξόν.

44. Γενομένου δὲ τούτου, οὐδ' ὁ Καῖσαρ (ἐστρατήγει δέ) οὐδὲν ἔτ' ἐνεωτέρισεν. ἔπραττε μὲν γάρ, ὅπως τὸ μὲν τοῦ Κατούλου ὄνομα ἀπὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς τοῦ Καπιτωλίνου ἀφαιρεθείη, (κλοπῆς τε γὰρ αὐτὸν ηὔθυνε, καὶ τὸν λογισμὸν τῶν ἀνηλωμένων χρημάτων ἀπῄτει) τῷ δὲ δὴ Πομπηΐῳ τὰ λοιπὰ προσεξεργάσασθαι ἐπιτραπείη. ἦν γάρ τινα, ὡς ἐν τηλικούτῳ καὶ τοιούτῳ ἔργῳ, ἡμιτέλεστα· ἢ ἐκεῖνός γε ἐπλάττετο εἶναι, ὅπως ὁ Πομπήϊος τήν τε δόξαν τῆς ἐκποιήσεως αὐτοῦ λάβῃ, καὶ τὸ αὐτοῦ ὄνομα ἀντεπιγράψῃ. οὐ μὴν οὕτω γε χαρίζεσθαι αὐτῷ ἤθελεν, ὥστε καὶ ἐφ' ἑαυτῷ διὰ τοῦτο ψηφισθῆναι ἔτι τοιοῦτον, οἷον ἐπὶ τῷ Νέπωτι δέδοκται, ὑπομεῖναι. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐκείνου ἕνεκα ταῦτ' ἐποίει, ἀλλ'

Digitized by Google

ἵνα αὐτὸς καὶ διὰ τούτων τὸ πλῆθος σφετερίσηται· καίπερ οὕτω πάντες τὸν Πομπήϊον ἐδεδίεσαν, (οὐδέπω γὰρ τὰ στρατεύματα ἀφήσων δῆλος ἦν) ὥστε ἐπειδὴ Μάρκον Πίσωνα ὑποστράτηγον πρὸς αἴτησιν ὑπατείας προὔπεμψε, τάς τε ἀρχαιρεσίας, ὅπως ἀπαντήσῃ ἐς αὐτάς, ἀναβαλέσθαι, καὶ παρόντα αὐτὸν ὁμοθυμαδὸν ἀποδεῖξαι. καὶ γὰρ ἐκεῖνος οὐχ ὅτι τοῖς φίλοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐχθροῖς συνέστησεν αὐτόν.

45. Κἀν τούτῳ ὁ Καῖσαρ, τοῦ Κλωδίου τοῦ Πουπλίου τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ἔν τε τῇ οἰκίᾳ, καὶ παρὰ τὴν ποίησιν τῶν ἱερῶν, ἅπερ αἱ ἀειπαρθένοι παρά τε τοῖς ὑπάτοις καὶ παρὰ τοῖς στρατηγοῖς ἀγνῶς τὰ ἐκ τῶν πατρίων ἐς πᾶν τὸ ἄῤῥεν ἐπετέλουν, αἰσχύναντος, ἐκείνῳ μὲν οὐδὲν ἐνεκάλεσε, (καὶ γὰρ εὖ ἠπίστατο ὅτι οὐχ ἁλώσεται διὰ τὴν ἑταιρείαν) τὴν δὲ δὴ γυναῖκα ἀπεπέμψατο, εἰπών, ἄλλως μὲν μὴ πιστεύειν τῷ λεγομένῳ, μὴ μέντοι καὶ συνοικήσειν ἔτ' αὐτῇ δύνασθαι, διότι καὶ ὑπωπτεύθη ἀρχὴν μεμοιχεῦσθαι. τὴν γὰρ σώφρονα χρῆναι μὴ μόνον μηδὲν ἁμαρτάνειν, ἀλλὰ μηδὲ εἰς ὑποψίαν αἰσχρὰν ἀφικνεῖσθαι. τότε μὲν ταῦτά τε ἐγένετο, καὶ ἡ γέφυρα ἡ λιθίνη, ἐς τὸ νησίδιον τότε ἐν τῷ Τιβέριδι ὂν φέρουσα, κατεσκευάσθη, Φαβρικία κληθεῖσα.

46. Τῷ δὲ ἑξῆς ἐπί τε Πίσωνος καὶ ἐπὶ Μάρκου Μεσσάλου ὑπάτων, μισοῦντές τε ἄλλως οἱ δυνατοὶ τὸν Κλώδιον, καὶ ἅμα καὶ τὸ μίασμα αὐτοῦ ἀποδιοπομπούμενοι, ἐπειδὴ οἱ ποντίφικες ἀνατεθῆναι τὰ ἱερά, ὡς οὐχ ὁσίως διὰ τοῦτο τελεσθέντα, ἔγνω-

σαν, δικαστηρίῳ αὐτὸν παρέδωκαν, καὶ κατηγορήθη μὲν τῆς τε μοιχείας, καίπερ τοῦ Καίσαρος σιωπῶντος, καὶ τῆς μεταστάσεως τῆς περὶ Νίσιβιν, καὶ προσέτι καὶ ὅτι τῇ ἀδελφῇ συγγίνοιτο. ἀφείθη δὲ, καίτοι τῶν δικαστῶν φρουρὰν παρὰ τῆς βουλῆς, ὅπως μηδὲν κακὸν ὑπ᾽ αὐτοῦ πάθωσι, καὶ αἰτησάντων καὶ λαβόντων. ἐφ᾽ ᾧπερ καὶ ὁ Κατοῦλος ἐπισκώπτων ἔλεγεν, ὅτι τὴν φυλακὴν ᾔτησαν, οὐχ ἵνα ἀσφαλῶς τοῦ Κλωδίου καταψηφίσωνται, ἀλλ᾽ ἵν᾽ αὐτοὶ τὰ χρήματα ἃ δεδωροδοκήκεσαν διασώσωνται. καὶ ὁ μὲν διαφανέστατα τῶν πώποτε τὸ δημόσιον ἀεὶ πρὸ παντὸς προτιμήσας, ἐτελεύτησεν οὐ πολλῷ ὕστερον. ἐν δὲ δὴ τῷ ἔτει ἐκείνῳ οἵ τε τιμηταὶ πάντας τοὺς ἐν ταῖς ἀρχαῖς γενομένους ἐς τὸ βουλευτικὸν καὶ ὑπὲρ τὸν ἀριθμὸν ἐσέγραψαν, καὶ ὁ δῆμος ἄπαυστὶ μέχρι τότε τὰς ὁπλομαχίας θεώμενος, ἐξανέστη τε μεταξὺ τοῦ ἔργου, καὶ ἄριστον εἵλετο. καὶ τοῦτ᾽ ἐκεῖθεν ἀρξάμενον, καὶ νῦν, ὁσάκις ἂν ὁ τὸ κράτος ἔχων ἀγωνοθετῇ, γίνεται. ἐν μὲν οὖν τῇ πόλει ταῦθ᾽ οὕτως ἐπράχθη.

47. Τῶν δὲ Ἀλλοβρίγων τὴν Γαλατίαν τὴν περὶ Νάρβωνα πορθούντων, Γάϊος Πομπτῖνος ὁ ἄρχων αὐτῆς, τοὺς μὲν ὑποστρατήγους ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἔπεμψεν. αὐτὸς δὲ ἐν ἐπιτηδείῳ ἱδρυθεὶς, ἐπετήρει τὰ γινόμενα, ὅπως κατὰ καιρὸν πρὸς τὸ ἀεὶ χρήσιμον καὶ γνώμην σφίσι διδόναι καὶ ἐπαμύνειν δύνηται. καὶ Μάλλιος μὲν Λεντῖνος ἐπὶ Οὐεντίαν πόλιν στρατεύσας, οὕτως αὐτοὺς κατέπτηξεν, ὥστε τοὺς πλείους ἐκδράναι, καὶ τοὺς λοιποὺς ὑπὲρ εἰρήνης

Digitized by Google

πρεσβεύσασθαι. κἂν τούτῳ συμβοηθησάντων τῶν ἐν τοῖς ἀγροῖς ὄντων, καὶ προσπεσόντων αἰφνιδίως, τοῦ μὲν τείχους ἀπώσθη· τὴν δὲ δὴ χώραν ἀδεῶς ἐλεηλάτει, μέχρις οὗ ὅ, τε Κατούγνατος, ὁ τοῦ παντὸς αὐτῶν ἔθνους στρατηγὸς, καί τινες καὶ ἄλλοι τῶν παρὰ τὸν Ἴσαρα οἰκούντων, ἐπεκούρησαν σφίσι. τότε γὰρ οὐκ ἐτόλμησε μὲν αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν πλοίων περαιωθῆναι κωλῦσαι, μὴ καὶ συστραφῶσιν, ἰδόντες σφᾶς ἀντιπαρατεταγμένους. ὑλώδους δὲ τοῦ χωρίου μετὰ τὸν ποταμὸν εὐθὺς ὄντος, ἐνέδρας ἐν αὐτῷ ἐποιήσατο, καὶ τοὺς ἀεὶ διαβαίνοντας ὑπολαμβάνων ἔφθειρε. φεύγουσί τέ τισιν ἐπισπώμενος, περιέπεσεν αὐτῷ Κατουγνάτῳ. κἂν πασσυδὶ διώλετο, εἰ μὴ χειμὼν σφοδρὸς ἐξαίφνης ἐπιγενόμενος ἐπέσχε τοὺς βαρβάρους τῆς διώξεως.

48. Καὶ ὁ μὲν μετὰ ταῦτο, τοῦ Κατουγνάτου πόῤῥω ποι ἀφορμήσαντος, τήν τε χώραν αὖθις κατέδραμε, καὶ τὸ τεῖχος, παρ' ᾧ ἐδυστύχησεν, ἐξεῖλε. Λούκιος δὲ δὴ Μάριος καὶ Σερούϊος Γάλβας τόν τε Ῥοδανὸν ἐπεραιώθησαν, καὶ τὰ τῶν Ἀλλοβρίγων λυμηνάμενοι, τέλος πρὸς Σολώνιον πόλιν ἦλθον· καὶ χωρίον μέν τι ὑπὲρ αὐτῆς ἰσχυρὸν κατέλαβον, μάχῃ τε τοὺς ἀντιστάντας σφίσιν ἐνίκησαν, καί τινα καὶ τοῦ πολίσματος ξυλίνου πῃ ὄντος ἐνέπρησαν· οὐ μέντοι καὶ εἷλον αὐτό. ὁ γὰρ Κατούγνατος ἐπελθὼν ἐκώλυσε. μαθὼν οὖν τοῦτο ὁ Πομπτῖνος, ἐπεστράτευσέ τε ἐπ' αὐτῷ παντὶ τῷ στρατῷ, καὶ πολιορκήσας σφᾶς ἐχειρώσατο, πλὴν τοῦ Κατουγνά-

Digitized by Google

του. καὶ ὁ μὲν καὶ τὰ λοιπὰ ῥᾷον ἐκ τούτου προςκατεστρέψατο.

49. Πομπήϊος δὲ ἦλθε μὲν ἐς τὴν Ἰταλίαν ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, καὶ τόν τε Ἀφράνιον τὸν Λούκιον καὶ τὸν Μέτελλον τὸν Κέλερα ὑπάτους ἀποδειχθῆναι ἐποίησεν, ἐλπίσας δι᾽ αὐτῶν μάτην πάνθ᾽ ὅσα ἐβούλετο καταπράξειν. ἤθελε μὲν γὰρ ἄλλα τε, καὶ ἐν τοῖς μάλιστα χώραν τέ τινα τοῖς συνεστρατευμένοις οἱ δοθῆναι, καὶ τὰ πεπραγμένα αὐτῷ πάντ᾽ ἐπικυρωθῆναι· διήμαρτε δὲ σφῶν τότε. οἵ τε γὰρ δυνατοὶ, μήτε ἐκ τοῦ πρὶν αὐτῷ ἀρεσκόμενοι, διεκώλυσαν αὐτὰ ψηφισθῆναι· καὶ αὐτῶν τῶν ὑπάτων Ἀφράνιος μὲν (ὀρχεῖσθαι γὰρ βέλτιον, ἤ τι διαπράσσειν ἠπίστατο) πρὸς οὐδὲν αὐτῷ συνήρατο. Μέτελλος δὲ ὀργῇ, ὅτι τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ, καίτοι παῖδας ἐξ αὐτῆς ἔχων, ἀπεπέμπετο, καὶ πάνυ πρὸς πάντα ἀντέπραξεν. ὅ, τε Λούκουλλος ὁ Λούκιος, ὅν ποτε ἐν τῇ Γαλατίᾳ ὁ Πομπήϊος ἐντυχὼν ὑπερφρόνως ἐκέχρητο, πολύς τε αὐτῷ ἐνέκειτο, καὶ ἐκέλευσεν αὐτὸν ἰδίᾳ καὶ καθ᾽ ἕκαστον ὧν ἔπραξεν ἐπεξελθεῖν, καὶ μὴ πᾶσιν ἅμα αὐτοῖς τὴν κύρωσιν αἰτεῖν. ἄλλως τε γὰρ δίκαιον εἶναι ἔλεγε, μὴ πάντα ἁπλῶς ὅσα ἐπεποιήκει, καὶ ἃ μηδεὶς σφῶν ἠπίστατο ὁποῖα εἶναι, βεβαιωθῆναι, ὥσπερ ὑπὸ δεσπότου τινὸς γεγενημένα· καὶ ἐπειδὴ καὶ τῶν ἑαυτοῦ ἔργων κατελελύκει τινὰ, ἠξίου ἐξετασμὸν ἑκατέρων ἐν τῇ βουλῇ γενέσθαι, ἵν᾽ ὁπότερα αὐτοῖς ἀρέσῃ κυρώσωσι. καὶ αὐτῷ καὶ ὁ Κάτων, ὅ, τε Μέτελλος, οἵ τε ἄλλοι οἱ τὰ αὐτὰ σφίσι βουλόμενοι, ἰσχυρῶς συνεμάχουν.

Digitized by Google

50. Τοῦ γοῦν δημάρχου, τοῦ τὴν γῆν τοῖς τῷ Πομπηΐῳ συνεξητασμένοις κατανεῖμαι ἐσηγουμένου, προσγράψαντος τῇ γνώμῃ, τὸ καὶ πᾶσι τοῖς πολίταις, ὅπως τοῦτό τε αὐτὸ ῥᾷον ψηφίσωνται, καὶ τὰ πραχθέντα αὐτῷ βεβαιώσωσι, κλήρους τινὰς δοθῆναι· ἐπὶ πᾶν ὁ Μέτελλος ἀνθιστάμενος ἐπεξῆλθεν· ὥστε καὶ ἐς τὸ οἴκημα ὑπ' αὐτοῦ ἐμβληθῆναι, καὶ τὴν γερουσίαν ἐνταῦθα ἀθροῖσαι ἐθελῆσαι. ἔπειτα ἐκεῖνος (Λούκιος δὲ δὴ Φλαούϊος ὠνομάζετο) τό, τε βάθρον τὸ δημαρχικὸν ἐν αὐτῇ τῇ εἰσόδῳ αὐτοῦ ἔθηκε, καὶ ἐπ' αὐτῷ καθεζόμενος, ἐμποδὼν ὥστε μηδένα ἐσιέναι ἐγίνετο· τόν τε τοῖχον τοῦ δεσμωτηρίου διακοπῆναι ἐκέλευσεν, ὅπως δι' αὐτοῦ ἡ βουλὴ ἐσέλθῃ· καὶ ὡς νυκτερεύσων κατὰ χώραν παρεσκευάζετο. μαθὼν οὖν τοῦθ' ὁ Πομπήϊος, καὶ αἰσχυνθείς τε ἅμα καὶ δείσας, μὴ καὶ ὁ δῆμος ἀγανακτήσῃ, προσέταξε τῷ Φλαουΐῳ ἀπαναστῆναι. ἔλεγε μὲν γὰρ ὡς τοῦ Μετέλλου τοῦτ' ἀξιώσαντος, οὐ μὴν ἐπιστεύετο. τὸ γὰρ φρόνημα αὐτοῦ κατάδηλον πᾶσιν ἦν· ἀμέλει τῶν ἄλλων δημάρχων ἐξελέσθαι αὐτὸν βουληθέντων, οὐκ ἠθέλησεν. οὔκουν οὐδ' αὖθις ἀπειλήσαντι τῷ Φλαουΐῳ, μηδὲ ἐς τὸ ἔθνος, ὃ ἐπεκεκλήρωτο, ἐπιτρέψειν αὐτῷ, εἰ μὴ συγχωρήσειέν οἱ διανομοθετῆσαι, ἐξελθεῖν, ὑπεῖξεν· ἀλλὰ καὶ πάνυ ἄσμενος ἐν τῇ πόλει κατέμεινεν. ὁ οὖν Πομπήϊος, ἐπειδὴ μηδέν, διά τε τὸν Μέτελλον καὶ διὰ τοὺς ἄλλους, διεπράξατο, ἔφη μὲν φθονεῖσθαί τε ὑπ' αὐτῶν, καὶ τῷ πλήθει τοῦτο δηλώσειν· φοβηθεὶς δέ, μὴ καὶ ἐκείνου διαμαρτὼν μείζω αἰσχύνην ὀφλήσῃ,

κατέβαλε τὴν ἀξίωσιν. καὶ ὁ μὲν οὕτω γνοὺς, ὅτι μηδὲν οὕτως ἴσχυεν, ἀλλὰ τὸ μὲν ὄνομα καὶ τὸ φθόνον, ἐν οἷς ἠδυνήθη ποτὲ, εἶχεν, ἔργῳ δὲ οὐδὲ ἀπ' αὐτῶν ἀπώνητο, μετεμέλετο ὅτι τά τε στρατόπεδα προαφῆκε, καὶ ἑαυτὸν τοῖς ἐχθροῖς ἐξέδωκε.

51. Κλώδιος δὲ ἐπεθύμησε μὲν διὰ τοὺς δυνατοὺς ἐπὶ τῇ δίκῃ δημαρχῆσαι, καὶ τινας τῶν δημαρχούντων προκαθῆκεν ἐσηγήσασθαί τι, καὶ τοῖς εὐπατρίδαις τῆς ἀρχῆς μεταδίδοσθαι· ὡς δ' οὐκ ἔπεισε, τήν τε εὐγένειαν ἐξωμόσατο, καὶ πρὸς τὰ τοῦ πλήθους δικαιώματα, ἐς αὐτὸν σφῶν τὸν σύλλογον ἐσελθὼν, κατέστη. καὶ ᾔτησε μὲν εὐθὺς τὴν δημαρχίαν; οὐκ ἀπεδείχθη δὲ, ἐναντιωθέντος οἱ τοῦ Μετέλλου. ἐν γένει τε γὰρ αὐτῷ ἦν, καὶ τοῖς πραττομένοις ὑπ' αὐτοῦ οὐκ ἠρέσκετο. πρόφασιν δὲ ἐποιήσατο, ὅτι μὴ κατὰ τὰ πάτρια ἡ ἐκποίησις αὐτοῦ ἐγεγόνει. ἐν γὰρ τῇ εἰσφορᾷ τοῦ φρατριατικοῦ νόμου μόνως ἐξῆν γίνεσθαι. ταῦτά τε οὖν οὕτως ἐπράχθη, καὶ ἐπειδὴ τὰ τέλη δεινῶς τήν τε πόλιν καὶ τὴν ἄλλην Ἰταλίαν ἐλύπει, ὁ μὲν νόμος, ὁ καταλύσας αὐτὰ, πᾶσιν ἀρεστὸς ἐγένετο. τῷ δὲ στρατηγῷ τῷ ἐσενεγκόντι αὐτὸν ἀχθόμενοι οἱ βουλευταὶ, (ὁ γὰρ Μέτελλος ὁ Νέπως ἦν) ἠθέλησαν τό, τε ὄνομα αὐτοῦ ἀπαλεῖψαι ἀπὸ τοῦ νόμου, καὶ ἕτερον ἀντεγγράψαι. καὶ οὐκ ἐπράχθη μὲν τοῦτο. καταφανὲς μέντοι πᾶσιν ἐγένετο, ὅτι μηδὲ τὰς εὐεργεσίας παρὰ τῶν φαύλων ἀνδρῶν ἡδέως ἐδέχοντο. κἀν τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ Φαῦστος ὁ τοῦ Σύλλου παῖς ἀγῶνά τε μονομαχίας ἐπὶ τῷ πατρὶ ἐποίησε, καὶ τὸν δῆμον λαμπρῶς εὐ-

στίασε· τά τε λουτρὰ καὶ ἔλαιον προῖκα αὐτοῖς παρέσχεν. ἐν μὲν δὴ τῇ πόλει ταῦτ' ἐγίνετο.

52. Ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ τῆς τε Λυσιτανίας μετὰ τὴν στρατηγίαν ἦρξε, καὶ δυνηθεὶς ἂν τὰ λῃστικὰ, ἅπερ που ἀεὶ παρ' αὐτοῖς ἦν, ἄνευ μεγάλου τινὸς πόνου καθῆραι, ἡσυχίαν ἔχειν οὐκ ἠθέλησε. δόξης τε γὰρ ἐπιθυμῶν, καὶ τὸν Πομπήϊον τούς τε ἄλλους τοὺς πρὸ αὐτοῦ μέγα ποτὲ δυνηθέντας ζηλῶν, οὐδὲν ὀλίγον ἐφρόνει· ἀλλ' ἤλπιζεν, ἄν τι τότε κατεργάσηται, ὕπατός τε εὐθὺς αἱρεθήσεσθαι, καὶ ὑπερφυᾶ ἔργα ἀποδείξεσθαι, διά τε τἄλλα, καὶ ὅτι ἐν τοῖς Γαδείροις, ὅτε ἐταμίευε, τῇ μητρὶ συγγίνεσθαι ὄναρ ἔδοξε· καὶ παρὰ τῶν μάντεων ἔμαθεν, ὅτι ἐν μεγάλῃ δυνάμει ἔσται. ὅθενπερ καὶ εἰνέκα Ἀλεξάνδρου ἐνταῦθα ἐν τῷ Ἡρακλέους ἀνακειμένην ἰδὼν, ἀνεστέναξε, καὶ κατωδύρατο, ὅτι μηδέν πω μέγα ἔργον ἐπεποιήκει. ἀπ' οὖν τούτων, ἐξὸν αὐτῷ εἰρηνεῖν, ὥσπερ εἶπον, πρὸς τὸ ὄρος τὸ Ἑρμίνιον ἐτράπετο. καὶ ἐκέλευσε τοὺς οἰκήτορας αὐτοῦ ἐς τὰ πεδινὰ μεταστῆναι, προφάσει μὲν, ὅπως μὴ ἀπὸ τῶν ἐρυμνῶν ὁρμώμενοι λῃστεύσωσιν· ἔργῳ δὲ, εὖ εἰδὼς, ὅτι οὐκ ἄν ποτε αὐτὸ ποιήσειαν, κἀκ τούτου πολέμου τινὰ ἀφορμὴν λήψεται. ὃ καὶ ἐγένετο. τούτους τε οὖν ἐς ὅπλα ἐλθόντας ὑπηγάγετο· καὶ ἐπειδὴ τῶν πλησιοχώρων τινὲς, δείσαντες μὴ καὶ ἐπὶ σφᾶς ὁρμήσῃ, τούς τε παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας, τά τε ἄλλα τὰ τιμιώτατα ὑπὲρ τὸν Δώριον ὑπεξέθεντο, τὰς πόλεις σφῶν ἐν ᾧ τοῦτ' ἔπραττον, προκατέσχε, καὶ μετὰ ταῦτα καὶ ἐκείνοις προσέμιξε. προβαλλομένων τε

Digitized by Google

τὰς ἀγέλας αὐτῶν, ὅπως σκεδασθεῖσι τοῖς Ῥωμαίοις πρὸς τὴν τῶν βοσκημάτων ἁρπαγὴν ἐπιθῶνται, τά τε στρατόπεδα παρῆκε, καὶ αὐτοὺς ὑπολαβὼν ἐνίκησε.

53. Κἀν τούτῳ μαθὼν τοὺς τὸ Ἑρμίνιον οἰκοῦντας ἀφεστηκέναι τε, καὶ ἐπανιόντα αὐτὸν ἐνεδρεύειν μέλλειν, τότε μὲν ἑτέραν ἀνεχώρησεν, αὖθις δὲ ἐπεστράτευσε σφίσι, καὶ κρατήσας, πρὸς τὸν Ὠκεανὸν φεύγοντας αὐτοὺς κατεδίωξεν. ἐπειδή τε τὴν ἤπειρον ἐκλιπόντες ἐς νῆσόν τινα ἐπεραιώθησαν, (αὐτὸς μὲν γὰρ οὐ πλοίων εὐπόρει) κατὰ χώραν ἔμεινε· σχεδίας δὲ συμπήξας, μέρος τι τοῦ στρατοῦ δι' αὐτῶν ἔπεμψε, καὶ συχνοὺς ἀπέβαλε. γῇ γάρ τινι πρὸς τῇ νήσῳ οὔσῃ προσχὼν ὁ τὴν ἡγεμονίαν σφῶν ἔχων, καὶ ἅτε ὡς καὶ πεζῇ διαβαδίσοντας αὐτοὺς ἐκβιβάσας, ἔπειτα αὐτός τε ἀπὸ τῆς ἀναῤῥοίας ἐκβιασθεὶς ἐξανήχθη, καὶ ἐκείνους ἐγκατέλιπε. καὶ αὐτῶν οἱ μὲν ἄλλοι γενναίως ἀμυνόμενοι ἔπεσον· Πούπλιος δὲ δὴ Σκαιούϊος μόνος τε περιλειφθεὶς, καὶ τῆς ἀσπίδος στερηθεὶς, πολλά τε τραυματισθεὶς, ἔς τε τὸ ὕδωρ ἐσεπήδησε καὶ διενήξατο. τότε μὲν δὴ ταῦτ' ἐγένετο· ὕστερον δὲ ὁ Καῖσαρ πλοῖα ἀπὸ Γαδείρων μεταπεμψάμενος, ἐς τὴν νῆσον παντὶ τῷ στρατῷ ἐπεραιώθη, καὶ ἀκονιτὶ αὐτοὺς, κακῶς ὑπὸ σιτοδείας ἔχοντας, παρεστήσατο. κἀντεῦθεν ἐς Βριγάντιον πόλιν Καλαικίας παραπλεύσας, τῷ τε ῥοθίῳ σφᾶς τοῦ πρόσπλου, οὐ πώποτε ναυτικὸν ἑωρακότας, ἐξεφόβησε, καὶ κατεστρέψατο.

54. Πράξας δὲ ταῦτα, καὶ νομίσας ἱκανὴν ἀπ.

Digitized by Google

αὐτῶν ἐπὶ βασιλείαν, πρὸς τὴν ὑπατείαν εἰληφέναι, σπουδῇ πρὸς τὰς ἀρχαιρεσίας, καὶ πρὶν τὸν διάδοχον ἐλθεῖν, ὥρμησε· καὶ ἠξίου καὶ πρὸ τοῦ πέμψαι τὰ ἐπινίκια, ἐπειδὴ μὴ οἷά τε προδιεορτασθῆναι ἦν, αἰτῆσαι αὐτήν. μὴ τυχὼν δὲ, τοῦ Κάτωνος ὅτι μάλιστα ἐναντιωθέντος, ἐκεῖνα μὲν εἴασε. καὶ γὰρ ἤλπιζε πολὺ πλείω καὶ μείζω ὕπατος ἀποδειχθεὶς καὶ ἔργα πράξειν, καὶ ἐπινίκια πέμψειν. πρὸς γὰρ τοῖς εἰρημένοις, ἐφ᾽ οἷς μέγα ἀεί ποτε ἐφρόνει, ἵππος τις αὐτῷ διφυὰς ἐν ταῖς τῶν προσθίων ποδῶν ὁπλαῖς ἔχων ἐγεννήθη· καὶ ἐκεῖνον μὲν γαυρούμενος ἔφερεν, ἄλλον δὲ ἀναβάτην οὐδένα ἀνεδέχετο. ὥστε καὶ ἐκ τούτου μικρὸν οὐδὲν προσδοκῶν, τὰ μὲν νικητήρια ἑκὼν ἀφῆκεν· ἐς δὲ τὴν πόλιν ἐσελθὼν, καὶ ἐπαγγειλάμενος τὴν ἀρχὴν, οὕτω τούς τε ἄλλους καὶ τὸν Πομπήϊον τόν τε Κράσσον ἐξεθεράπευσεν, ὥστε δι᾽ ἔχθρας ἀλλήλοις ἔτι καὶ τότε αὐτοὺς ὄντας, καὶ τὰς ἑταιρείας ἔχοντας, καὶ πρὸς πάνθ᾽ ὅσα ὁ ἕτερος τὸν ἕτερον ἐθέλοντα αἴσθοιτο ἀντιστασιάζοντας, προσποιήσασθαι, καὶ ὑπὸ πάντων αὐτῶν ὁμοθυμαδὸν ἀποδειχθῆναι. καίτοι τοῦτο τὴν σοφίαν ἐς τὰ μάλιστα αὐτοῦ τεκμηριοῖ, ὅτι τόν τε καιρὸν καὶ τὸ μέτρον τῆς θεραπείας αὐτῶν καὶ ἔγνω καὶ διέθετο οὕτως, ὥστ᾽ ἀμφοτέρους ἅμα, καθάπερ ἀντιπράττοντας σφίσι, προσθέσθαι.

55. Καὶ οὐδὲ τοῦτ᾽ αὐτῷ ἀπέχρησεν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἐκείνους συνήλλαξεν· οὐχ ὅτι συνενεχθῆναι σφᾶς ἤθελεν, ἀλλ᾽ ὅτι δυνατωτάτους τε ἑώρα ὄντας, καὶ εὖ ἠπίστατο, ὅτι οὔτε χωρὶς τῆς παρ᾽ ἐκείνων

Digitized by Google

ἀμφοτέρων ἢ καὶ θατέρου βοηθείας μέγα τι ἰσχύσειε· κἂν τὸν ἕτερον ὁποτερονοῦν αὐτῶν προσεταιρίσηται, ἀνταγωνιστήν τε διὰ τοῦτο τὸν ἕτερον ἕξει, καὶ πλέον ὑπ᾽ αὐτοῦ σφαλήσεται, ἢ ὑπὸ τοῦ συναιρουμένου οἱ κατεργάσεται. τοῦτο μὲν γὰρ, προθυμότερον ἐδόκουν αὐτῷ πάντες ἄνθρωποι τοῖς ἐχθροῖς ἀντιπράττειν, ἢ συναγωνίζεσθαι τοῖς ἐπιτηδείοις. οὐ κατ᾽ ἐκεῖνο μόνον, ὅτι ἥ τε ὀργὴ καὶ τὸ μῖσος σφοδροτέρας τὰς σπουδὰς πάσης φιλίας ποιεῖ· ἀλλὰ καὶ ὅτι ὁ μὲν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ὁ δὲ ὑπὲρ ἑτέρου πράττων, τήν τε ἡδονὴν, κατορθώσας, καὶ τὴν λύπην, σφαλεὶς, οὐχ ὁμοίας ἔχουσι· ταῦτο δὲ, προχειρότερον, ἐμποδίζειν τέ τινας καὶ κωλύειν μηδεμίαν αὔξησιν λαβεῖν, ἢ ἐπὶ μέγα προάγειν ἐθέλειν· διά τε τἄλλα, καὶ μάλισθ᾽ ὅτι ὁ μὲν οὐκ ἐῶν τινα αὐξηθῆναι, τοῖς τε ἄλλοις ἅμα καὶ ἑαυτῷ χαρίζεται· ὁ δὲ ἐξαίρων τινὰ, ἐπαχθῆ αὐτὸν ἀμφοτέροις σφίσι ποιεῖ.

56. Τούτων δὴ οὖν ἕνεκα καὶ ὁ Καῖσαρ τότε αὐτοὺς ὑπῆλθε, καὶ μετὰ τοῦτο ἀλλήλοις κατήλλαξεν. οὔτε γὰρ δίχα τούτων δυνήσεσθαί τε ἀεὶ, καὶ οὐκ ἂν θατέρῳ ποτὲ αὐτῶν προσκρούσαι ἐνόμιζεν. οὔτ᾽ αὖ ἐφοβήθη, μὴ καὶ συμφρονήσαντες, κρείττους αὐτοῦ γένωνται. πάνυ γὰρ εὖ ἠπίστατο, ὅτι τῶν μὲν ἄλλων εὐθὺς διὰ τῆς ἐκείνων φιλίας, αὐτῶν δ᾽ οὐ πολλῷ ὕστερον δι᾽ ἀλλήλων κρατήσοι. καὶ ἔσχεν οὕτω. τούτων μὲν οὖν ἕνεκα καὶ συνεβίβασεν αὐτοὺς, καὶ προσεποιήσατο. καὶ γὰρ ὁ Πομπήϊος ὅ, τε Κράσσος, ὡς ἀπ᾽ οἰκείας καὶ αὐτοὶ αἰτίας πρός τε ἀλλήλους, ἐπειδὴ τάχιστα ὥρμησαν, κατελύσαντο,

Digitized by Google

καὶ ἐκεῖνον ἐς τὴν κοινωνίαν τῶν πραγμάτων προσέλαβον. ὁ Πομπήϊος μὲν γὰρ οὔτ' αὖ τοσοῦτον ἤλπισεν ἰσχύων, καὶ τὸν Κράσσον ἐν δυνάμει ὄντα, τόν τε Καίσαρα αὐξανόμενον ὁρῶν· καὶ ἔδεισε μὴ παντάπασιν ὑπ' αὐτῶν καταλυθῇ, καὶ ἐπήλπισε, προσκοινωνήσας σφίσι τῶν παρόντων, τὴν ἀρχαίαν δι' αὐτῶν ἐξουσίαν ἀναλήψεσθαι. Κράσσος δὲ ἠξίου πάντων ἀπό τε τοῦ γένους καὶ ἀπὸ τοῦ πλούτου περιεῖναι· καὶ ἐπειδὴ τοῦ τε Πομπηΐου παρὰ πολὺ ἠλαττοῦτο, καὶ τὸν Καίσαρα ἐπὶ μέγα ἀρθήσεσθαι ἐνόμιζεν, ἐς ἀντίπαλον αὐτοὺς ἀλλήλοις καταστῆσαι ἠθέλησεν, ὅπως μηδὲ ἕτερος σφῶν ὑπέρσχῃ· προσδοκήσας, ἐκείνους τε ἀνταγωνιστὰς ἰσοκρατεῖς ἔσεσθαι, καὶ αὐτὸς ἐν τούτῳ τήν τε ἑκατέρου φιλίαν ἐκκαρπώσεσθαι, καὶ ὑπὲρ ἀμφοτέρους τιμηθήσεσθαι. ἀκριβῶς μὲν γὰρ οὔτε τὰ τοῦ πλήθους οὔτε τὰ τῆς βουλῆς ἐπολίτευε, τῆς δὲ ἰδίας αὐτοῦ δυναστείας ἕνεκα πάντ' ἔπραττε. καὶ διὰ τοῦθ' ὑπήρχετό τε ἀμφοτέρους σφᾶς ὁμοίως, καὶ τὴν πρὸς ἑκατέρους ἔχθραν ἐξέκλινεν· ἐπὶ τοσοῦτον ἐν τῷ μέρει κεχαρισμένα ἀμφοῖν σπουδάζων, ἐφ' ὅσον ἤμελλε τοῦ μὲν καταθυμίου παντὸς ἑκατέροις αἰτιαθήσεσθαι, τῶν δὲ δυστυχεστέρων μὴ μεταλήψεσθαι.

57. Οὕτω μὲν δὴ, καὶ διὰ ταῦτα οἱ τρεῖς τήν τε φιλίαν συνέθεντο, καὶ ὅρκοις αὐτὴν πιστωσάμενοι, τά τε κοινὰ δι' ἑαυτῶν ἐποιήσαντο, κἀκ τούτου καὶ ἀντεδίδοσάν σφίσι καὶ ἀντελάμβανον παρ' ἀλλήλων ὅσα ἔν τε ἐπιθυμίᾳ εἶχον, καὶ πρὸς τὰ παρόντα ἥρμοττεν αὐτοῖς παρατάττεσθαι. συμφρονησάντων δὲ

Digitized by Google

ἐκείνων, καὶ τὰ ἑταιρικὰ σφῶν ὡμολόγησαν· καὶ ἐποίουν καὶ οὗτοι μετὰ ἀδείας ὅσα ἤθελον, ἡγεμόσιν αὐτοῖς χρώμενοι. ὥστε τὸ σωφρονοῦν ὀλίγον ἔν τε τῷ Κάτωνι, καὶ εἰ δή τις ἄλλος τὰ αὐτὰ αὐτῷ φρονεῖν δοκεῖν ἐβουλεύετο, καταλειφθῆναι. καθαρῶς μὲν γὰρ καὶ ἄνευ τινὸς ἰδίας πλεονεξίας οὐδεὶς τῶν τότε τὰ κοινὰ, πλὴν τοῦ Κάτωνος, ἔπραττεν. αἰσχυνόμενοι δέ τινες τοῖς δρωμένοις, καὶ ἕτεροι καὶ ζηλοῦν αὐτὸν ἐφιέμενοι, προσήπτοντο μέν πῃ τῶν πραγμάτων, καί τι τῶν ὁμοίων οἱ διεδείκνυντο, οὐ μὴν καὶ διαρκεῖς (ἅτε ἐξ ἐπιτηδεύσεως, ἀλλ' οὐκ ἀπ' ἀρετῆς ἐμφύτου, ὁρμώμενοι) ἦσαν.

58. Ἐς τοῦτο μὲν δὴ τότε τὰ τῶν Ῥωμαίων πράγματα οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι προήγαγον, ἐπὶ πλεῖστον ὅσον τὴν συνωμοσίαν σφῶν ἀποκρυψάμενοι. ἐποίουν μὲν γὰρ ὅσα ἐδέδοκτο σφίσιν, ἐσχηματίζοντο δὲ καὶ προεβάλλοντο τὰ ἐναντιώτατα, ὅπως ἔτι ἐπὶ μακρότατον διαλάθωσι, μέχρις ἂν ἱκανῶς παρασκευάσωνται. οὐ μέντοι καὶ τὸ δαιμόνιον τὰ πραττόμενα ὑπ' αὐτῶν ἠγνόει, ἀλλὰ καὶ πάνυ τοῖς τι συνεῖναι τῶν τοιούτων δυναμένοις εὐθὺς τότε πάντα τὰ ἔπειτα ἀπ' αὐτῶν ἐσόμενα ἐξέφηνε. χειμών τε γὰρ τοιοῦτος ἐξαίφνης τήν τε πόλιν ὅλην, καὶ τὴν χώραν ἅπασαν κατέσχεν, ὥστε πάμπολλα μὲν δένδρα πρόῤῥιζα ἀνατραπῆναι, πολλὰς δὲ οἰκίας καταῤῥαγῆναι· τά τε πλοῖα τὰ ἐν τῷ Τιβέριδι, καὶ πρὸς τὸ ἄστυ καὶ πρὸς τὰς ἐκβολὰς αὐτοῦ ναυλοχοῦντα, βαπτισθῆναι· καὶ τὴν γέφυραν τὴν ξυλίνην

διαφθαρῆναι. καί τι καὶ θέατρον πρὸς πανήγυρίν τινα ἐκ Σύρων ᾠκοδομημένον ἀνετράπη· καὶ ἄνθρωποι παρὰ πάντα ταῦτα παμπληθεῖς ἀπώλοντο. ἐκεῖνα μὲν δὴ οὖν, καθάπερ εἰκὼν τῶν μελλόντων σφίσι καὶ ἐν τῇ γῇ καὶ ἐν τῷ ὕδατι συμβήσεσθαι, προεδείχθη.

Digitized by Google

ΤΩΝ
ΔΙΩΝΟΣ
ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ
ΤΟ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΝ ΟΓΔΟΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ.

Haec insunt Libro XXXVIII. Romanae Historiae Dionis.

Quemadmodum inter Caesarem et Bibulum discordiae fuerint. c. 1—8.

Vt Cicero in exilium iverit. c. 9—17.

Quomodo Ciceronem exulem Philiscus consolatus sit. c. 18—30.

Quomodo Caesar bellum contra Helvetios et Ariovistum gesserit. c. 31—50.

Digitized by Google

Temporis spatium, anni duo, in quibus hi Consules recensentur.

ante C. N.	V. C.	
59.	695.	C. Julius, C. F. Caesar, et M. Calpurnius Bibulus.
58.	696.	L. Calpurnius, L. F. Piso, et A. Gabinius, A. F.

Τῷ δὲ ἐξῆς ἔτει ὁ Καῖσαρ τὸ σύμπαν θεραπεῦσαι πλῆθος ἠθέλησεν, ὅπως σφᾶς ἔτι καὶ μᾶλλον σφετερίσηται. βουληθεὶς δὲ καὶ τὰ τῶν δυνατῶν δοκεῖν (ἵνα μὴ καὶ δι᾽ ἀπεχθείας αὐτῷ ὦσι) πράττειν, εἶπε σφίσι πολλάκις, ὅτι οὔτε γράψει τι ὃ μὴ καὶ ἐκείνοις συνοίσει. καὶ δὴ γνώμην τινὰ περὶ τῆς χώρας, ἣν παντὶ τῷ ὁμίλῳ κατένειμεν, οὕτω συνέγραψεν, ὥστε μηδὲ μικρόν το αὐτῆς αἰτιαθῆναι· καὶ οὐδὲ ταύτην μέντοι ἐσοίσειν, εἰ μὴ βουλομένοις σφίσιν εἴη, ἐπλάττετο. τοῦ μὲν δὴ οὖν νόμου ἕνεκα οὐδεὶς αὐτῷ οὐδὲν ἐπικαλέσαι ἐδύνατο· τό, τε γὰρ πλῆθος τῶν πολιτῶν, ὑπέρογκον ὄν, (ἀφ᾽ οὗπερ καὶ τὰ μάλιστα ἐστασίαζον) πρός τε τὰ ἔργα καὶ πρὸς γεωργίας ἐτρέπετο, καὶ τὰ πλεῖστα τῆς Ἰταλίας ἠρημωμένα αὖθις συνῳκίζετο. ὥστε μὴ μόνον τοὺς ἐν ταῖς στρατείαις τεταλαιπωρημένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας διαρκῆ τὴν τροφὴν ἔχειν· μήτε τῆς πόλεως οἴκοθέν τι δαπανωμένης, μήτε τῶν δυνατῶν ζημιου-

Digitized by Google

μένων, ἀλλὰ καὶ τιμὴν καὶ ἀρχὴν πολλῶν προσλαμβανόντων. τὴν δὲ χώραν τήν τε κοινὴν ἅπασαν, πλὴν τῆς Καμπανίδος, ἔνεμε· (ταύτην γὰρ ἐν τῷ δημοσίῳ ἐξαίρετον διὰ τὴν ἀρετὴν συνεβούλευσεν εἶναι) καὶ τὴν λοιπὴν οὔτε παρὰ ἄκοντός τινος, οὔτ' αὖ ὅσου ἂν οἱ γεωνόμοι βουληθῶσιν, ἀλλὰ πρῶτον μὲν παρ' ἑκόντων, ἔπειτα δὲ τοσούτου, ὅσου ἐν ταῖς ἀπογραφαῖς ἐτετίμητο, ἀγορασθῆναι ἐκέλευσε. χρήματά τε γὰρ πολλὰ ἀπό τε τῆς λείας, ἣν ὁ Πομπήϊος εἰλήφει, καὶ ἀπὸ τῶν φόρων τῶν τε τελῶν τῶν προκαταστάντων περιεῖναι σφίσιν ἔλεγε· καὶ χρῆναι αὐτά, ἅτε καὶ τοῖς τῶν πολιτῶν κινδύνοις πεπορισμένα, ἐς αὐτοὺς ἐκείνους ἀναλωθῆναι. καὶ μέντοι καὶ τοὺς γεωνόμους, μήτ' ὀλίγους, ὥστε καὶ δυναστείᾳ τινὶ ἐοικέναι, οὔτε ἐξ ὑπευθύνων, ὥστε τινὰ δυσχεράναι, καθίστη· ἀλλὰ πρῶτον μὲν τοῦ συχνοῦ τῆς τιμῆς εἴκοσι μετασχεῖν, ἔπειτα δὲ τοὺς ἐπιτηδειοτάτους, πλὴν ἑαυτοῦ. πάνυ γάρ τοι τοῦτο προδιωμολογήσατο, ὅπως μὴ δι' ἑαυτόν τι γράφειν νομισθείη. αὐτὸς μὲν γὰρ τῇ τε εὑρήσει καὶ τῇ ἐσηγήσει τοῦ πράγματος ἠρκεῖτο, ὥς γε ἔλεγε· τῷ δὲ δὴ Πομπηΐῳ καὶ τῷ Κράσσῳ, τοῖς τε ἄλλοις φανερῶς ἐχαρίζετο.

2. Ἕνεκα μὲν οὖν τῶν γραφέντων ἀναίτιος ἦν, ὥστε μὴ διᾶραι τὸ στόμα ὑπεναντίον οἱ μηδένα τολμῆσαι. καὶ γὰρ προανέγνω αὐτὰ ἐν τῇ βουλῇ, καὶ ὀνομαστὶ ἕνα ἕκαστον αὐτῶν ἀνακαλῶν, ἐπηρώτησε, μή τί τις αἰτιᾶται· μεταγράψειν, ἢ καὶ παντελῶς ἀπαλείψειν, εἴ γέ τῳ μὴ ἀρέσειέ τι, ὑποσχόμενος. τὸ

Digitized by Google

δὲ δὴ σύμπαν, καὶ πάνυ πάντες οἱ δυνατοὶ, οἵγε ἔξω τῆς συνωμοσίας ὄντες, ἐδυσχέραινον. καὶ αὐτό γε τοῦτο αὐτοὺς ἐς τὰ μάλιστα ἐλύπει, ὅτι τοιαῦτα συγγεγραφὼς ἦν, ὥστε μηδένα αἰτίαν δύνασθαι λαβεῖν, καὶ πάντας σφᾶς βαρύνειν. ὑπώπτευον γὰρ αὐτὸν, ἐφ᾽ ὥπερ που καὶ ἐγίνετο, τό, τε πλῆθος ἀπ᾽ αὐτῶν ἀναρτήσεσθαι, καὶ ὄνομα καὶ ἰσχὺν καὶ ἐπὶ πάντας ἀνθρώπους ἕξειν. καὶ διὰ τοῦτο, εἰ καὶ μηδείς οἱ ἀντέλεγεν, ἀλλ᾽ οὗτοι καὶ συνεπῄνουν. τοῖς μὲν δὴ οὖν ἄλλοις ἐξήρκει τοῦτο, καὶ ἐπηγγέλλοντο μὲν ἀεὶ αὐτῷ προβουλεύσειν, ἐποίουν δὲ οὐδὲν, ἀλλὰ διατριβαὶ καὶ ἀναβολαὶ τηνάλλως ἐγίνοντο.

3. Ὁ δὲ δὴ Κάτων ὁ Μάρκος (ἦν δὲ ἄλλως μὲν ἐπιεικὴς, καὶ οὐδενὶ νεοχμῷ ἀρεσκόμενος, οὐ μὴν καὶ ῥώμην τινὰ οὔτε ἐκ φύσεως, οὔτε ἐκ παιδείας ἔχων) τοῖς μὲν γεγραμμένοις οὐδὲν οὐδ᾽ αὐτὸς ἐπεκάλει, τὸ δ᾽ ὅλον ἠξίου τῇ τε παρούσῃ σφᾶς καταστάσει χρῆσθαι, καὶ μηδὲν ἔξω αὐτῆς ποιεῖν. καὶ ἐμέλλησε μὲν ἐπὶ τούτοις ὁ Καῖσαρ ἐς τὸ δεσμωτήριον τὸν Κάτωνα ἐξ αὐτοῦ τοῦ συνεδρίου ἐξελκύσας ἐμβαλεῖν. ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνός τε ἑτοιμότατα ἑαυτὸν ἀπάγεσθαι ἐπέδωκε, καὶ τῶν ἄλλων οὐκ ὀλίγοι οἱ ἐφέποντο· καί τις αὐτῶν Μάρκος Πετρέϊος ἐπιτιμηθεὶς ὑπ᾽ αὐτοῦ, ὅτι μηδέπω διαφειμένης τῆς βουλῆς ἀπαλλάττοιτο, ἔφη, ὅτι μετὰ Κάτωνος ἐν τῷ οἰκήματι μᾶλλον, ἢ μετά σου ἐνταῦθα εἶναι βούλομαι· κατηδέσθη, καὶ τόν τε Κάτωνα ἀφῆκε, καὶ τὴν γερουσίαν ἀπήλλαξε· τοσοῦτον μόνον ὑπειπὼν· „ὅτι ἐγὼ μὲν ὑμᾶς καὶ δικαστὰς τοῦ νόμου καὶ κυ-

Digitized by Google

ρίους ἐποιησάμην, ὅπως, εἴ τι μὴ ἀρέσειεν ὑμᾶς, μηδὲ ἐς τὸν δῆμον ἐσενεχθείη· ἐπεὶ δ᾽ οὐκ ἠθέλετε προβουλεῦσαι, ἐκεῖνος αὐτὸς αἱρήσεται.“

4. Κἀκ τούτου οὐδ᾽ ἄλλο τι τῇ γερουσίᾳ ἐν τῇ ἀρχῇ ταύτῃ ἐπεκοινώνησεν, ἀλλ᾽ ἐς τὸν δῆμον ἄντικρυς πάνθ᾽ ὅσα ἐβούλετο ἐσέφερεν. ἐθελήσας δ᾽ οὖν καὶ ὡς ὁμογνώμονας τῶν πρώτων τινὰς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ λαβεῖν, (καὶ γὰρ ἤλπιζε μετεγνωκέναι τε αὐτούς, καί πῃ καὶ τὸ πλῆθος φοβηθήσεσθαι) ἤρξατο ἀπὸ τοῦ συνάρχοντος, καὶ ἐπύθετο αὐτοῦ, εἰ τὰ τοῦ νόμου μέμφοιτο. ἐπεί τ᾽ ἐκεῖνος οὐδὲν ἀπεκρίνατο, πλὴν ὅτι οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἀρχῇ νεωτερισθῆναί τι· αὐτός τε πρὸς ἱκετείαν αὐτοῦ ἐτράπετο, καὶ τὸν ὅμιλον συνδεηθῆναί οἱ ἔπεισεν, εἰπών, ὅτι ἕξετε τὸν νόμον, ἂν οὗτος ἐθελήσῃ. ὁ οὖν Βίβουλος, μέγα ἀναβοήσας, „οὐχ ἕξετε, ἔφη, τὸν νόμον τοῦτον ἐν τῷ ἔτει τούτῳ, οὐδ᾽ ἂν πάντες ἐθελήσητε.“ Καὶ ὁ μὲν ταῦτ᾽ εἰπὼν ἀπηλλάγη· ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ τῶν μὲν ἄλλων τῶν ἐν ταῖς ἀρχαῖς ὄντων οὐδένα ἔτι διήρετο, δείσας μὴ καὶ ἐκείνων τις ἐναντιωθῇ οἱ· τὸν δὲ δὴ Πομπήϊον τόν τε Κράσσον, καίπερ ἰδιωτεύοντας, παραγαγών, ἐκέλευσε γνώμην περὶ τῶν γεγραμμένων ἀποφήνασθαι· οὐχ ὅτι οὐκ ἠπίστατο τὴν διάνοιαν αὐτῶν, (σύμπαντα γὰρ κοινῇ ἔπραττον) ἀλλ᾽ ἵνα αὐτοῖς τε ἐκείνοις τιμὴν (ὅτι καίτοι μηδεμίαν ἀρχὴν ἔχουσι, συμβούλοις περὶ τοῦ νόμου χρῷτο) προσθείη· καὶ τοὺς ἄλλους προσκαταπλήξῃ, ὁμογνώμονας τοὺς πρώτους τε ὁμολογουμένως ἐν τῇ πόλει τότε ὄντας, καὶ μέγι-

τιον παρὰ πάντας δυναμένους, λαβὼν· τῷ τε πλήθει καὶ κατ᾽ αὐτὸ τοῦτο χαρίσαιτο, τεκμηριῶν ὅτι μήτ᾽ ἀτόπου μήτ᾽ ἀδίκου τινὸς ὀρέγοιντο, ἀλλ᾽ ὧν καὶ ἐκεῖνοι καὶ δοκιμασταὶ καὶ ἐπαινέται γίνοιντο.

5. Ὅ, τε οὖν Πομπήϊος μάλα ἀσμένως· „Οὐκ ἐγὼ, ἔφη, μόνος, ὦ Κυΐριται, τὰ γεγραμμένα δοκιμάζω, ἀλλὰ καὶ ἡ ἄλλη βουλὴ πᾶσα, δι᾽ ὧν οὐχ ὅτι τοῖς μετ᾽ ἐμοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῖς μετὰ τοῦ Μετέλλου συστρατευσαμένοις ποτὲ, γῆν δοθῆναι ἐψηφίσατο. τότε μὲν οὖν (οὐ γὰρ ηὔπόρει τὸ δημόσιον) εἰκότως ἡ δόσις αὐτῆς ἀνεβλήθη· ἐν δὲ δὴ τῷ παρόντι (παμπλούσιον γὰρ ὑπ᾽ ἐμοῦ γέγονε) προσήκει καὶ ἐκείνοις τὴν ὑπόσχεσιν, καὶ τοῖς ἄλλοις τὴν ἐπικαρπίαν τῶν κοινῶν πόνων, ἀποδοθῆναι.“ Ταῦτ᾽ εἰπὼν, ἐπεξῆλθέ τε καθ᾽ ἕκαστον τῶν γεγραμμένων, καὶ πάντα αὐτὰ ἐπήνεσεν· ὥστε τὸν ὅμιλον ἰσχυρῶς ἡσθῆναι. ὁ οὖν Καῖσαρ, ἰδὼν τοῦτο, ἐκεῖνόν τε ἐπήρετο, εἰ βοηθήσει οἱ προθύμως ἐπὶ τοὺς τἀναντία σφίσι πράττοντας, καὶ τῷ πλήθει παρῄνεσε προσδεηθῆναι πρὸς τοῦτο αὐτοῦ. γενομένου δὲ τούτου, ἐπαρθεὶς ὁ Πομπήϊος, ὅτι τῆς παρ᾽ ἑαυτοῦ ἐπικουρίας, καίπερ μηδεμίαν ἡγεμονίαν ἔχοντος, καὶ ὁ ὕπατος καὶ ὁ ὅμιλος ἔχρῃζεν, ἄλλα τε πολλὰ, ἀνατιμῶν τε καὶ ἀποσεμνύνων ἑαυτὸν, διελέξατο, καὶ τέλος εἶπεν· „ὅτι ἄν τις τολμήσῃ ξίφος ἀνελέσθαι, καὶ ἐγὼ τὴν ἀσπίδα ἀναλήψομαι.“ Ταῦθ᾽ οὕτως ὑπὸ τοῦ Πομπηΐου λεχθέντα καὶ Κράσσος ἐπήνεσεν. ὥστ᾽ εἰ καὶ τισι τῶν ἄλλων μὴ ἤρεσκεν, οἱ ἄλλως τε ἄνδρες ἀγαθοὶ νομιζόμενοι, καὶ πρὸς τὸν

Digitized by Google

Καίσαρα ἐχθρῶς, ὥς γε καὶ ἐδόκουν σφίσιν, ἔχοντες, (οὐ γάρ πω ἡ καταλλαγὴ αὐτῶν ἔκδηλος ἦν) συνῄνουν οἷς ἐγεγράφει, πρόθυμοι πρὸς τὴν τοῦ νόμου κύρωσιν ἐγένοντο.

6. Οὐ μέντοι καὶ ὁ Βίβουλος ἐνεδίδου, ἀλλὰ τρεῖς δημάρχους συναγωνιστὰς προσθέμενος, ἐκώλυσε τὸ νομοθέτημα. καὶ τέλος, ἐπειδὴ μηκέτ' αὐτῷ μηδεμία ἄλλη σκῆψις ἀναβολῆς ὑπελείπετο, ἱερομηνίαν ἐς πάσας ὁμοίως τὰς λοιπὰς τοῦ ἔτους ἡμέρας, ἐν αἷς οὐδ' εἰς ἐκκλησίαν ὁ δῆμος ἐκ τῶν νόμων συνελθεῖν ἐδύνατο, προηγόρευσε. καὶ ἐπειδὴ ὅ, τε Καῖσαρ, βραχὺ αὐτοῦ φροντίσας, ῥητήν τινα ἡμέραν προεῖπεν, ἵν' ἐν αὐτῇ νομοθετήσῃ, καὶ τὸ πλῆθος νυκτὸς τὴν ἀγορὰν προκατέλαβεν, ἐπῆλθε μετὰ τῶν παρεσκευασμένων· καὶ πρὸς μὲν τὸ Διοσκούρειον, ἀφ' οὗπερ ἐκεῖνος ἐδημηγόρει, διέπεσε· τὰ μὲν, αἰδοῖ τῶν ἀνθρώπων ὑπεικόντων οἱ, τὰ δὲ, καὶ νομιζόντων αὐτὸν μὴ καὶ ἐναντιωθήσεσθαι σφίσιν. ὡς δὲ ἄνω τε ἐγένετο, καὶ ἀντιλέγειν ἐπειρᾶτο, αὐτός τε κατὰ τῶν ἀναβασμῶν ἐώσθη, καὶ ῥάβδοι αὐτοῦ συνετρίβησαν· πληγάς τε καὶ τραύματα ἄλλοι τε, καὶ οἱ δήμαρχοι ἔλαβον. καὶ ὁ μὲν νόμος οὕτως ἐκυρώθη. Βίβουλος δὲ τότε μὲν ἀγαπητῶς ἐσώθη· τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐπείρασε μὲν ἐν τῷ συνεδρίῳ αὐτὸν λῦσαι, ἐπέρανε δὲ οὐδέν. τῇ γὰρ τοῦ πλήθους σπουδῇ δεδουλωμένοι πάντες ἡσύχαζον. ἀνεχώρησέ τε οὖν οἴκαδε, καὶ οὐκέτι τὸ παράπαν ἐς τὸ κοινὸν μέχρι τῆς τελευταίας τοῦ ἔτους ἡμέρας παρῆλθεν, ἀλλ' ἐν τῇ οἰκίᾳ καταμένων, ἀεὶ τῷ Καίσαρι, ὁσάκις γε

Digitized by Google

ἐνεωτέριζέ τι, ἐνετέλλετο διὰ τῶν ὑπηρετῶν, ὅτι ἱερομηνία τε εἴη, καὶ οὐδὲν ὁσίως ἐκ τῶν νόμων ἐν αὐτῇ δύναιτο δρᾶσθαι. ἐπεχείρησε μὲν γὰρ αὐτὸν ἐπὶ τούτοις Πούπλιός τις Ἀτίνιος δήμαρχος ἐς τὸ οἴκημα καταθέσθαι· τῶν δὲ συναρχόντων οἵ ἐναντιωθέντων, οὐκ ἐνέβαλεν· ἀλλ᾽ ἐκεῖνός τε οὕτω τῶν πολιτικῶν ἐξέστη, καὶ οἱ δήμαρχοι οἱ συνεξετασθέντες αὐτῷ οὐκέτ᾽ οὐδὲν δημόσιον ἔπραξαν.

7. Ὁ δ᾽ οὖν Μέτελλος ὁ Κέλερ, ὅ, τε Κάτων, καὶ Μάρκος τις δι᾽ αὐτὸν Φαυώνιος, ζηλωτὴς ἐς τὰ μάλιστα αὐτοῦ ὤν, τέως μὲν οὔτ᾽ ὤμοσάν τι περὶ νόμου· (τοῦτο γὰρ ἀρξάμενόν ποτε, ὥσπερ εἶπον, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀτόπων ἐγίνετο·) καὶ ἀπισχυρίζοντο, ἄλλως τε καὶ ὁ Μέτελλος, ἐς τὸν Νουμιδικὸν ἀναφέρων, μηδέποτε αὐτὸν συνεπαινέσειν. ὡς μέντοι ἡμέρα, ᾗ καὶ ἔμελλον τεταγμένα ἐπιτίμια ὀφλήσειν, ὤμοσαν, ἤτοι κατὰ τὸ ἀνθρώπειον, ὑφ᾽ οὗ πολλοὶ ὑπισχνοῦνταί τέ τι, καὶ ἀπειλοῦσι ῥᾷον, ἢ καὶ τῷ ἔργῳ ἐπεξίασιν· ἢ καὶ ὅτι μάτην ζημιωθήσεσθαι ἔμελλον, μηδὲν ἐκ τῆς ἰσχυρογνωμοσύνης σφῶν τὸ κοινὸν ὠφεληθήσεσθαι. ὅ, τε οὖν νόμος οὕτως ἐκυρώθη, καὶ προσέτι καὶ ἡ τῶν Καμπανῶν γῆ τοῖς τρία τε πλείω τε ἔτι τέκνα ἔχουσιν ἐδόθη. καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἄποικος τῶν Ῥωμαίων ἡ Καπύη τότε πρῶτον ἐνομίσθη. τὸ μὲν οὖν πλῆθος ἐκ τούτων ὁ Καῖσαρ ἀνηρτήσατο· τοὺς δ᾽ ἱππέας, τὸ τριτημόριον σφίσι τῶν τελῶν, ἃ ἐμεμίσθωτο, ἀφείς. πᾶσαί τε γὰρ τελωνίαι δι᾽ αὐτῶν ἐγίνοντο, καὶ πολλάκις τῆς βουλῆς δεηθέντες, ὅπως ἐκδικίας τινὸς τύ-

Digitized by Google

χωσιν, οὐχ εὕραντο, ἄλλων τε καὶ τοῦ Κάτωνος ἀντιπραξάντων. ὡς δ᾽ οὖν καὶ τοῦτο τὸ ἔθνος μηδ᾽ ἀντειπόντος τινὸς ᾠκειώσατο, πρῶτον μὲν τὰ πραχθέντα ὑπὸ τοῦ Πομπηΐου πάντα, μήτε τοῦ Λουκούλλου, μήτ᾽ ἄλλου τινὸς ἀντιστάντος, ἐβεβαίωσεν ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ διενομοθέτησε, μηδενὸς ἐναντιουμένου. οὐδὲ γὰρ οὐδ᾽ ὁ Κάτων ἀντεῖπέ τι, καίπερ ἐν τῇ στρατηγίᾳ, ἣν μετὰ ταῦτα οὐ πολλῷ ὕστερον ἔσχε, μηδαμοῦ τῆς τῶν νόμων αὐτοῦ προσηγορίας, ὡς καὶ Ἰουλίων ἐπικαλουμένων, ἐπιμνησθείς, (τὰ γὰρ δικαστήρια κατ᾽ αὐτοὺς ἀπεκλήρου) τὸ ὄνομα αὐτῶν γελοιότατα ἀπεκρύπτετο. τούτους μὲν οὖν, ὅτι πάμπολλοί τέ εἰσι, καὶ οὐδ᾽ ὁτιοῦν τῇδε τῇ συγγραφῇ συμβάλλονται, παραλείψω.

8. Κύϊντος δὲ δὴ Φούφιος Καλῆνος, ἀναμὶξ πάντων τὰς ψήφους, ἔν τε ταῖς φιλονεικίαις, (τὰ τε κρείττω πρὸς σφᾶς ὡς ἑκάστου τῶν γενῶν ἄγοντος, καὶ τὰ ἀτοπώτερα ἐς ἑτέρους ἀπωθοῦντος,) οὔσας εὑρὼν, ἐνομοθέτησε στρατηγῶν, χωρὶς αὐτοὺς ὡς ἑκάστους ψηφίζεσθαι· ἵν᾽ εἰ μὴ καὶ κατ᾽ ἄνδρα, (τῷ κρύφα σφᾶς τοῦτο ποιεῖν) ἀλλὰ τά γε ἤθη αὐτῶν ἔκδηλα ὅπως φρονοίη γίνοιντο. τὰ μὲν οὖν ἄλλα αὐτὸς ὁ Καῖσαρ καὶ ἐσηγεῖτο καὶ συνεβούλευε καὶ διέταττε πάντα καθάπαξ τὰ ἐν τῇ πόλει, ὡς καὶ μόνος αὐτῆς ἄρχων. ὅθενπερ χαριεντιζόμενοί τινες τὸ μὲν τοῦ Βιβούλου ὄνομα παντάπασιν ἀπεσιώπων τὸν δὲ δὴ Καίσαρα, δύο καὶ ὠνόμαζον καὶ ἔγραφον, Γάϊόν τε Καίσαρα καὶ Ἰούλιον Καίσαρα ὑπατεύειν λέγοντες. τὰ δὲ δὴ καθ᾽ ἑαυτὸν δι᾽ ἑτέρων διῆγε

Digitized by Google

τοῦτο γὰρ δὴ καὶ πάνυ ἰσχυρῶς ἐφυλάξατο, μηδὲν αὐτὸς ἑαυτῷ δοῦναι· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ῥᾷον πάνθ' ὅσων ἐπεθύμει κατειργάσατο. αὐτὸς μὲν γὰρ οὐδενὸς προσδεῖσθαι ἔλεγεν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα τοῖς παροῦσιν ἀρκεῖσθαι ἐσκήπτετο· ἕτεροι δὲ, ὡς καὶ ἀναγκαίου καὶ χρησίμου τοῖς πράγμασιν αὐτοῦ ὄντος, καὶ ἐσηγήσαντο ὅσα ἠθέλησε, καὶ κυρωθῆναι ἐποίησαν, οὐκ ἐν τῷ πλήθει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ γερουσίᾳ. ὅ, τε γὰρ ὅμιλος τοῦ τε Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Γαλατίας τῆς ἐντὸς τῶν Ἄλπεων ἄρξαι αὐτῷ μετὰ τριῶν στρατοπέδων ἐπὶ ἔτη πέντε ἔδωκε, καὶ ἡ βουλὴ τήν τε Γαλατίαν τὴν ἐπέκεινα τῶν ὄρων, καὶ στρατόπεδον ἕτερον προσεπέτρεψε.

9. Φοβηθεὶς δ' οὖν, ὡς καὶ μή τι ὁ Πομπήϊος ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ (ἐπειδὴ ὁ Γαουΐνιος ὁ Αὖλος ὑπατεύσειν ἔμελλε) νεωτερίσῃ, ἐκεῖνόν τε ἅμα καὶ τὸν ἕτερον ὕπατον Λούκιον Πίσωνα συγγενεῖς ἀνάγκῃ προσηταιρίσατο. τῷ μὲν γὰρ Πομπηΐῳ τὴν θυγατέρα, καίπερ ἄλλῳ τινὶ ἠγγυηκὼς, συνῴκισε, καὶ αὐτὸς τὴν τοῦ Πίσωνος ἔγημε. καὶ ὁ μὲν οὕτω πανταχόθεν ἐκρατύνθη. Κικέρων δὲ καὶ Λούκουλλος, οὐκ ἀρεσκόμενοι τούτοις, ἀποκτεῖναι τόν τε Καίσαρα καὶ τὸν Πομπήϊον διὰ Λουκίου τινὸς Οὐεττίου ἐπεχείρησαν μὲν, οὐκ ἠδυνήθησαν δέ· ἀλλ' ὀλίγου καὶ αὐτοὶ προσαπώλοντο. προμηνυθεὶς γὰρ ἐκεῖνος καὶ συλληφθεὶς, πρίν τι δρᾶσαι, κατεῖπεν αὐτῶν· καὶ εἴγε μὴ καὶ τὸν Βίβουλον, ὡς καὶ συνεπιβουλεύοντα σφίσιν, ἐσηγγέλκει, πάντως ἄν τι δεινὸν ἐπεπόνθεισαν· νῦν δὲ, ὅτι τοῦτον Πομπηΐῳ τὸ

Digitized by Google

πραττόμενον δηλώσαντα ἀμυνόμενος ᾐτιᾶτο, ὑπωπτεύθη μηδὲ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἀληθεύειν, ἀλλ' ἐκ κατασκευασμοῦ τινος πρὸς συκοφαντίαν τῶν ἀντιστασιωτῶν σφῶν παρεσκευάσθαι. καὶ περὶ μὲν τούτων ἄλλοι ἄλλα διεθρύλλουν. οὐ γάρ που καὶ διηλέγχθη τι· ἀλλ' ἐς τὸ πλῆθος ὁ Οὐέττιος ἐσαχθεὶς, καὶ μόνους οὓς εἶπον ὀνομάσας, ἔς τε τὸ οἴκημα ἐσέπεσε, κἀνταῦθα οὐ πολλῷ ὕστερον ἐδολοφονήθη.

10. Ὑποπτός τε οὖν ἐκ τούτων ὁ Κικέρων τῷ τε Καίσαρι καὶ τῷ Πομπηΐῳ γενόμενος, ἐβεβαιώσατο τὴν ὑπόνοιαν ἐν τῇ ὑπὲρ τοῦ Ἀντωνίου ἀπολογίᾳ. οὗτος γὰρ πολλὰ μὲν καὶ δεινὰ καὶ τὸ ὑπήκοον τὸ ἐν Μακεδονίᾳ, ἄρξας αὐτῆς, καὶ τὸ ἔκσπονδον, εἰργάσατο· πολλὰ δὲ καὶ ἀντέπαθε. τά τε γὰρ τῶν Δαρδάνων καὶ τὰ τῶν πλησιοχώρων σφίσι πορθήσας, οὐκ ἐτόλμησεν ἐπιόντας αὐτοὺς ὑπομεῖναι, ἀλλ' ὡς καὶ ἐπ' ἄλλο τι μετὰ τῶν ἱππέων ὑποχωρήσας ἔφυγε. καὶ οὕτω τοὺς πεζοὺς ἐκεῖνοι περισχόντες, ἔκ τε τῆς χώρας βιαίως ἐξήλασαν, καὶ τὴν λείαν προσαφείλοντο. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ περὶ τοὺς συμμάχους τοὺς ἐν τῇ Μυσίᾳ ποιήσας, ἡττήθη τῇ τῶν Ἰστριανῶν πόλει πρὸς τῶν Σκυθῶν τῶν Βασταρνῶν, ἐπιβοηθησάντων αὐτοῖς· καὶ ἀπέδρα. οὐ μέντοι καὶ ἐπὶ τούτοις αἰτίαν ἔσχεν, ἀλλ' ἐγράφη μὲν ἐπὶ τῇ τοῦ Κατιλίνου συνωμοσίᾳ, ἑάλω δὲ δι' ἐκεῖνα· καὶ συνέβη αὐτῷ, ὧν μὲν ἐκρίνετο, μὴ ἐλεγχθῆναι, ὧν δ' οὐκ ᾐτιάζετο, κολασθῆναι. καὶ ὁ μὲν οὕτως ἀπήλλαξεν. ὁ δὲ δὴ Κικέρων ὑπὲρ αὐτοῦ τότε, ἅτε καὶ συνάρχοντός οἱ, ὑπερδικῶν, πλείστην

Digitized by Google

κατὰ τοῦ Καίσαρος, ὡς καὶ αἰτίου τῆς δίκης αὐτῷ γεγενημένου, καταδρομὴν ἐποιήσατο, καί τινα αὐτῶν καὶ προσελοιδόρησεν.

11. Ὁ δ' ἤχθετο μὲν ἐπ' αὐτοῖς, ὥσπερ εἰκὸς ἦν, οὐ μὴν οὔτ' εἶπεν οὔτ' ἔπραξεν ὑβριστικὸν ἐπ' αὐτὸν οὐδὲν, καίπερ ὑπατεύων. τοὺς γὰρ πολλοὺς ἔλεγε συχνὰ καὶ μάταια ἐξεπίτηδες ἐς τοὺς κρείττονας, ἐς φιλονεικίαν αὐτοὺς ὑπαγαγόντας· ἵν' ἴσοι σφίσιν καὶ ὅμοιοι, ἄν γέ τι ὁμοιότροπον ἀντακούσωσι, δόξωσιν εἶναι. καὶ οὐκ ἠξίου ἀντίπαλον ἐν τούτου οὐδένα ἑαυτῷ ποιεῖν· καὶ διὰ τοῦτο τοῖς τε ἄλλοις τοῖς τι προπηλακίζουσιν αὐτὸν οὕτω προσεφέρετο, καὶ τότε τὸν Κικέρωνα ὁρῶν οὐχ ἑαυτῷ τε τοσοῦτον λοιδορήσασθαι ἐθέλοντα, ὅσον ἀντακοῦσαί τι τῶν ὁμοίων, ὥστε καὶ παρισωθῆναί οἱ ἐπιθυμοῦντα, βραχύ τε αὐτοῦ ἐφρόντισε, καὶ οὐδὲν ὧν ἔλεγε προσεποιήσατο, ἀλλ' εἴα αὐτὸν ἀφθόνως, καθάπερ τισὶν ἐπαίνοις ἑαυτοῦ, ταῖς λοιδορίαις χρῆσθαι. οὐ μέντοι καὶ παντάπασιν ὀλιγώρως αὐτοῦ ἔσχεν. ἐπιεικεστέραν μὲν γὰρ ὄντως φύσιν εἰλήχει, καὶ οὐ πάνυ ῥαδίως ἐθυμοῦτο. συχνοὺς δ' οὖν, ἅτε καὶ ἐν τοσούτοις πράγμασιν, ἐδικαίου· οὐ μὴν ὥστε καὶ δι' ὀργῆς ἢ καὶ παραχρῆμα πάντως αὐτὸ ποιεῖν. θυμῷ μὲν δὴ οὐδὲν ἐχαρίζετο· τοῦ δὲ δὴ καιροῦ διεσκόπει, καὶ τοὺς γε πλείους οὐδὲ αἰσθανομένους μετῄει. οὐ γὰρ ὅπως δόξειεν ἀμύνασθαί τινας ἔπρασσεν, ἀλλ' ὅπως ὅτι ἀνεπιφθονώτατα πρὸς τὸ συμφέρον ἑαυτῷ πάντα διοικήσειε. καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀδήλως, καὶ ἐν οἷς ἥκιστα ἄν τις προσεδό-

Digitized by Google

κησε, τὰς τιμωρίας ἐπῆγε, τῆς τε φήμης ἕνεκα, τοῦ μὴ δοκεῖν ὀργίλως ἔχειν, καὶ τοῦ μή τινα προαισθανόμενον προφυλάξασθαι, ἢ καὶ προποιῆσαί τι δεινὸν αὐτὸν, πρὶν παθεῖν, ἐπιχειρῆσαι. οὐ γὰρ τῶν ἤδη γεγονότων μᾶλλόν τι αὐτῷ ἔμελεν, ἢ ἵνα καὶ λυθείη. κἀκ τούτου πολλοῖς μὲν καὶ τῶν μεγάλα αὐτὸν λυπησάντων συνεγίνωσκεν, ἢ καὶ ἐπὶ βραχὺ ἐπεξῄει, ὅτι οὐδὲν ἔτι κακουργήσειν αὐτοὺς ἐπίστευε· πολλοὺς δὲ καὶ ἐπὶ πλεῖον τοῦ καθήκοντος ἐς ἀσφάλειαν ἐτιμωρεῖτο, λέγων ὅτι τὸ μὲν οὐκ ἄν ποτε ἀγένητον, τῆς κολάσεως ὑπερβολῇ πάντως τι δεινὸν πείσεται.

12. Ἐξ οὖν τούτων τῶν λογισμῶν καὶ τότε αὐτὸς μὲν τὴν ἡσυχίαν ἦγε. τὸν δὲ δὴ Κλώδιον ἀντιχαρίσασθαί τι αὐτῷ, ὅτι τῆς μοιχείας αὐτοῦ οὐ κατηγόρησε, βουλόμενον αἰσθόμενος, παρεσκεύασε κρύφα κατὰ τοῦ Κικέρωνος· καὶ πρῶτον μὲν ἐς τὰ τοῦ πλήθους δικαιώματα αὖθις αὐτὸν, ὅπως νομίμως ἐκποιηθῇ, συμπράττοντος αὐτῷ καὶ τοῦ Πομπηΐου, μετέστησεν· ἔπειτα δὲ δήμαρχον εὐθὺς ἀποδειχθῆναι διεπράξατο. οὗτος οὖν ὁ Κλώδιος ἐπεστόμισε μὲν καὶ τὸν Βίβουλον ἐσελθόντα τε ἐς τὴν ἀγορὰν ἐπ' ἐξόδῳ τῆς ἀρχῆς, καὶ διανοούμενον μετὰ τῆς τοῦ ὅρκου πιστώσεως καὶ περὶ τῶν παρόντων δημηγορῆσαι· ἐπέθετο δὲ καὶ τῷ Κικέρωνι. καὶ ἐπειδὴ μὴ ἐδόκει οἱ ῥᾴδιον εἶναι ἄνδρα, πάμπολυ ἐν τῇ πολιτείᾳ διὰ τὴν τῶν λόγων δεινότητα δυνάμενον, καταλῦσαι, τρέπεται πρὸς οἰκείωσιν, οὐχ ὅτι τοῦ πλήθους, ἀλλὰ καὶ τῶν ἱππέων, τῆς τε βουλῆς, παρ'

οἷσπέρ που καὶ ὁ Κικέρων πλεῖστος ἐφέρετο· ἐλπίσας, ἂν τούτους σφετερίσηται, ῥᾳδίως αὐτὸν, ἅτε καὶ διὰ φόβον μᾶλλον ἢ δι' εὔνοιαν ἰσχύοντα, καθαιρήσειν. παμπληθεῖς γὰρ ἐκ τῶν λόγων ἐλύπει, καὶ οὐκ ἐς τοσοῦτον οἵ τι ὠφελούμενοι ὑπ' αὐτοῦ ᾠκειοῦντο, ἐς ὅσον οἱ βλαπτόμενοι ἠλλοτριοῦντο. πρός γάρ τοι τῷ τοὺς πλείους τῶν ἀνθρώπων προχειρότερον ἐπὶ τοῖς δυσχερεστέροις ἀγανακτεῖν, ἢ τῶν ἀμεινόνων χάριν τισὶν ἔχειν· καὶ τοῖς μὲν συναγορεύσασι σφίσιν ἀποδεδωκέναι τὸν μισθὸν νομίζειν, τοὺς δ' ἀντιδικήσαντας ἀμύνεσθαι τρόπον τινὰ προαιρεῖσθαι· πικροτάτους ἐχθροὺς ἑαυτῷ ἐσεποίει, περιεῖναί τε καὶ τῶν κρατίστων ἀεί ποτε ἐπιχειρῶν, καὶ τῇ παῤῥησίᾳ πρὸς πάντας ὁμοίως ἀκράτῳ καὶ κατακορεῖ χρώμενος· ἅτε καὶ τὴν δόξαν τοῦ δύνασθαι συνεῖναί τε καὶ εἰπεῖν ἃ μηδεὶς ἄλλος, καὶ πρὸ τοῦ χρηστὸς εἶναι, δοκεῖν θηρώμενος. ἔκ τε οὖν τούτου, καὶ διότι μέγιστόν τε ἀνθρώπων ηὔχει, καὶ οὐδένα ἐξ ἴσου ἑαυτῷ ἦγεν, ἀλλὰ ἔν τε τοῖς λογισμοῖς, ὡς καὶ ἐν τῷ βίῳ, πάντας τε ὑπερεφρόνει, καὶ ἰσοδίαιτος οὐδενὶ ἠξίου εἶναι· φορτικός τε καὶ ἐπαχθὴς ἦν. καὶ ἀπὸ τούτων καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων οἷς ἤρεσκε, καὶ ἐφθονεῖτο καὶ ἐμισεῖτο.

13. Ὁ οὖν Κλώδιος, ἐλπίσας αὐτὸν διὰ ταῦτα, ἂν τήν τε βουλὴν καὶ τοὺς ἱππέας, τόν τε ὅμιλον προπαρασκευάσηται, ταχὺ κατεργάσασθαι· τόν τε σῖτον προῖκα αὖθις διένειμε· (τὸ γὰρ μετρεῖσθαι τοῖς ἀπόροις, τοῦ τε Γαουϊνίου ἤδη καὶ τοῦ Πίσωνος ὑπατευόντων, ἐσηγήσατο·) καὶ τὰ ἑταιρικὰ κολ-

λήγια ἐπιχωρίως καλούμενα, ὄντα μὲν ἐκ τοῦ ἀρχαίου, καταλυθέντα δὲ χρόνον τινὰ, ἀνενεώσατο· τοῖς τε τιμηταῖς ἀπηγόρευσε, μήτ᾽ ἀπαλείφειν ἔκ τινος τέλους, μήτ᾽ ἀτιμάζειν μηδένα, χωρὶς ἢ εἴ τις παρ᾽ ἀμφοτέροις σφίσι κριθεὶς ἁλοίη. τούτοις οὖν αὐτοὺς δελεάσας, καὶ ἕτερόν τινα νόμον ἔγραψε, περὶ οὗ διὰ πλειόνων ἀναγκαῖόν ἐστιν εἰπεῖν, ὅπως σαφέστερος τοῖς πολλοῖς γένηται. τῆς γὰρ μαντείας τῆς δημοσίας ἔκ τε τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐξ ἄλλων τινῶν (ὥσπερ εἶπον) ποιουμένης, τὸ μέγιστον κῦρος ἡ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἶχεν· οὕτως, ὥστε τὰ μὲν ἄλλα οἰωνίσματα πολλὰ καὶ καθ᾽ ἑκάστην πρᾶξιν, ἐκεῖνο δὲ ἐσάπαξ ἐπὶ πάσῃ τῇ ἡμέρᾳ γίνεσθαι. τοῦτό τε οὖν ἰδιώτατον ἐν αὐτῷ ἦν, καὶ ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων ἁπάντων ἢ ἐπέτρεπε πραχθῆναί τινα, καὶ ἐγίνετο, μηδενὸς ἔτι καθ᾽ ἕκαστον οἰωνίσματος ἐπαγομένου· ἢ ἐκώλυε, καὶ ἀνεχειρίζετό τι· τὰς δὲ δὴ τοῦ δήμου διαψηφίσεις πάντως ἐπισχεῖν. καὶ ἦν πρὸς αὐτὰς ἀεὶ διοσημεῖα, εἴτε ἐναίσιον εἴτε ἐξαίσιον ἐγένετο. καὶ τὸ μὲν αἴτιον τῆς νομίσεως ταύτης οὐκ ἔχω φράσαι, γράφω δὲ τὰ λεγόμενα. ἐπεὶ οὖν πολλοὶ, ἐμποδίζειν ἢ νόμων ἐσφορὰς, ἢ ἀρχόντων καταστάσεις, ἐς τὸν δῆμον ἐσαγομένας, βουλόμενοι, προεπήγγελλον ὡς καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὴν ἡμέραν ἐκείνην μαντευσόμενοι, ὥστε μηδεμίαν ἐν αὐτῇ κύρωσιν τὸν δῆμον σχεῖν· φοβηθεὶς δὲ ὁ Κλώδιος, μὴ, γραψαμένου αὐτοῦ τὸν Κικέρωνα, ἀναβολήν τέ τινες ἐκ τοῦ τοιούτου καὶ τριβὴν τῇ δίκῃ ἐμποιήσωσιν, ἐσήνεγκε μηδένα τῶν ἀρχόντων ἐν ταῖς ἡμέραις, ἐν αἷς ψηφί-

σασθαί τι τὸν δῆμον ἀναγκαῖον εἴη, τὰ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ γινόμενα παρατηρεῖν.

14. Τοιαῦτα μὲν τότε ἐπὶ τὸν Κικέρωνα συνέγραψε. καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνος, συνεὶς τὸ γινόμενον, Λούκιον Νίννιον Κουαδράτον δημαρχοῦντα ἐναντιωθῆναι πᾶσι σφίσιν ἀντιπαρεσκεύασεν· ἔδεισε μὴ καὶ θόρυβος ἐκ τούτου καὶ διατριβή τις γένηται, καὶ ὑπῆλθεν αὐτὸν ἀπατήσας. προδιομολογησάμενος γὰρ αὐτῷ, μηδ' ὁτιοῦν, ἂν μηδὲν τῶν νομοθετουμένων ἐμποδίσῃ, κατ' αὐτοῦ γράψειν, ἔπειτα, τὴν ἡσυχίαν καὶ ἐκείνου καὶ τοῦ Νιννίου ἄγοντος, διενομοθέτησεν αὐτά, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ τῷ Κικέρωνι ἐπεχείρησε. καὶ ὁ μὲν οὕτω, καίτοι φρονιμώτατος ἀξιῶν εἶναι, τότε ὑπὸ τοῦ Κλωδίου (εἴγε ἐκεῖνον, ἀλλὰ μὴ τὸν Καίσαρα, τούς τε ἄλλους τοὺς μετ' αὐτῶν συνεστηκότας δεῖ λέγειν) ἠπατήθη. ὁ δὲ δὴ νόμος, ὃν μετὰ ταῦτα ὁ Κλώδιος ἐσήνεγκεν, ἄλλως μὲν οὐκ ἐδόκει ἐπ' αὐτῷ τίθεσθαι (οὐδὲ γὰρ τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἶχεν) ἀλλὰ κατὰ πάντων ἁπλῶς, τῶν πολιτῶν τινα ἄνευ τῆς τοῦ δήμου καταγνώσεως ἀποκτενούντων ἢ καὶ ἀπεκτονότων, συνεσήγετο· ἔργῳ δὲ ἐπ' αὐτὸν ὅτι μάλιστα συνεγράφετο. ἔφερε μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν βουλήν, ὅτι τοῖς τε ὑπάτοις τὴν φυλακὴν τῆς πόλεως, δι' ἥσπερ καὶ τὰ τοιαῦτα σφίσι ποιεῖν ἐξὸν ἐγίνετο, προσετετάχει, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ τοῦ Λεντούλου καὶ τῶν ἄλλων τῶν τότε θανατωθέντων κατεψήφιστο. οὐ μέντοι ἀλλ' ὁ Κικέρων, ἐπειδὴ καὶ ἐσηγγέλκει περὶ αὐτῶν, καὶ ἐσηγεῖτο ἀεὶ, καὶ ἐπεψηφίκει, καὶ τέλος καὶ τὴν τιμω-

ρίαν ἀφῶν διά γε τῶν τὰ τοιαῦτα ὑπηρετούντων ἐπεποίητο, καὶ τὴν αἰτίαν μόνος, ἢ καὶ μάλιστα, ἔοικε. καὶ διὰ τοῦτο ἅτε ἄλλα ἰσχυρῶς αὐτῷ ἀντέπρασσε, καὶ τὴν βουλευτικὴν ἐσθῆτα ἀποῤῥίψας, ἐν τῇ ἱππάδι περιενόστει· πάντας τε τούς τι δυναμένους, οὐχ ὅπως τῶν ἐπιτηδείων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀντιστασιωτῶν, καὶ μάλιστα τόν τε Πομπήϊον καὶ τὸν Καίσαρα, (ἅτε μηδὲ τὴν ἔχθραν αὐτοῦ προσποιούμενον) καὶ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ὁμοίως περιϊὼν ἐθεράπευε.

15. Καὶ (ἐβούλοντο γὰρ καὶ ἐκεῖνοι μήτε τὸν Κλώδιον αὐτοὶ παρεσκευακέναι, μήτε τοῖς γεγραμμένοις ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀρέσκεσθαι δοκεῖν) τοιάνδε τινὰ ἐπὶ τὸν Κικέρωνα ἀπάτην, σφίσι μὲν εὐπρεπῆ, ἐκείνῳ δὲ δὴ ἀφανῆ, προσεξεῦρον. ὁ μὲν γὰρ Καῖσαρ ὑπείκειν αὐτῷ συνεβούλευε, μὴ καὶ κατὰ χώραν μείνας ἀπόληται. καὶ ἵνα γε μᾶλλον ὑπ᾽ εὐνοίας τοῦτο ποιεῖν πιστευθῇ, ὑποστρατήγῳ οἱ χρήσεσθαι ὑπισχνεῖτο, ὅπως μὴ μετ᾽ ὀνείδους, ὡς καὶ ὑπεύθυνος ὢν, ἀλλὰ ἐπί τε ἀρχῆς καὶ μετὰ τιμῆς ἐκποδὼν δὴ τῷ Κλωδίῳ γένηται. ὁ δὲ δὴ Πομπήϊος τούτου μὲν αὐτὸν (τό, τε πρᾶγμα ἀπόδρασιν ἄντικρυς ὀνομάζων, καὶ ἐς τὸν Καίσαρα, ὥστε καὶ κατ᾽ ἔχθραν οὐκ ἐπιτηδείως οἱ συμβουλεύοντα, ὑποσημαίνων) ἀπέτρεπε· γνώμην δὲ ἐδίδου καταμεῖναι, καὶ ἑαυτῷ τε ἅμα καὶ τῇ βουλῇ μετὰ παῤῥησίας βοηθῆσαι, τόν τε Κλώδιον εὐθὺς ἀμύνασθαι. οὔτε γὰρ διαπράξασθαί τι αὐτὸν παρόντος τε ἐκείνου καὶ ἐναντιουμένου δυνήσεσθαι ἔλεγε, καὶ προσέτι καὶ δώσειν καὶ

Digitized by Google

ἑαυτοῦ τι πρὸς τοῦτο συμπράξαντος. τοιούτους αὐτῷ λόγους λεγόντων, οὐχ ὅτι ἐναντία ἀλλήλοις ἐγίνωσκον, ἀλλ' ἵν' ἐκεῖνον ἀνυπόπτως ἀπατήσωσι· τῷ Πομπηΐῳ προσέθετο. οὔτε γὰρ προϋπώπτευέ τι ἐς αὐτὸν, καὶ ἐπίστευε πάντως ὑπ' αὐτοῦ σωθήσεσθαι. τῶν τε γὰρ ἄλλων πολλοὶ καὶ ᾐδοῦντο αὐτὸν καὶ ἐτίμων, ὥστε καὶ κινδυνεύοντας συχνοὺς, τοὺς μὲν παρὰ τῶν δικαστῶν, τοὺς δὲ καὶ παρ' αὐτῶν τῶν κατηγόρων ῥύεσθαι· καὶ ὁ Κλώδιος, ἅτε καὶ ἐν γένει ποτὲ αὐτῷ γενόμενος, καὶ συστρατεύσας ἐπὶ πολὺν χρόνον, οὐδὲν ὅ, τι οὐ κατὰ γνώμην αὐτοῦ ἐδόκει ποιήσειν. τόν τε Γαουΐνιον ἄντικρυς, ἅτε καὶ πάνυ φίλον αὐτῷ ὄντα, καὶ τὸν Πίσωνα, ἀπό τε τῆς ἐπιεικείας, καὶ διὰ τὴν τοῦ Καίσαρος συγγένειαν, ὑπάρξειν οἱ προσεδόκησε.

16. Τούτοις οὖν τοῖς λογισμοῖς κρατήσειν ἐλπίσας, (καὶ γὰρ ἐθάρσει παρὰ λόγον, ὥσπερ ἀνεξετάστως ἐδεδίει) καὶ φοβηθεὶς μὴ καὶ ἐκ πονηροῦ συνειδότος τὴν ἀποδημίαν πεποιῆσθαι δόξῃ, τῷ μὲν Καίσαρι χάριν δή τινα ἔχειν ἔλεγε· τῷ δὲ δὴ Πομπηΐῳ ἐπείσθη. καὶ ὁ μὲν οὕτως ἀπατηθεὶς, παρεσκευάζετο ὡς καὶ πολὺ τὰ ἐχθρῶν ὑπεροίσων. πρὸς γὰρ δὴ τοῖς εἰρημένοις, οἵ τε ἱππεῖς συνελθόντες ἐς τὸ Καπιτώλιον, πρέσβεις ὑπὲρ αὐτοῦ πρός τε τοὺς ὑπάτους καὶ τὴν γερουσίαν, ἄλλους τέ τινας ἐκ σφῶν, καὶ βουλευτὰς, τόν τε Ὁρτήσιον τὸν Κύϊντον καὶ Γάϊον Κουρίωνα ἔπεμψαν· καὶ ὁ Νίννιος τά τε ἄλλα αὐτῷ συνήρετο, καὶ τὴν ἐσθῆτα τῷ πλήθει, ὡς καὶ ἐπί τινι κοινῇ συμφορᾷ, μεταβάλλειν παρῄνεσε,

Digitized by Google

καὶ πολλοὶ τοῦτο καὶ τῶν βουλευτῶν· καὶ οὐ πρότερόν γε μετεβάλλοντο, πρὶν τοὺς ὑπάτους σφίσι διὰ προγραφῆς ἐπιτιμῆσαι. ἀλλ᾽ ἦν γὰρ τὰ τῶν ἀντιστασιωτῶν αὐτοῦ δυνατώτερα· οὔτε ὁ Κλώδιος χρηματίσασθαί τι ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ Νιννίου ἐπέτρεψεν, οὔτε Γαουΐνιος τὴν πρόσοδον τοῖς ἱππεῦσιν ἐς τὴν βουλὴν ἔδωκεν· ἀλλὰ καὶ ἕνα τινὰ αὐτῶν, ὡς πολὺς ἐνέκειτο, καὶ ἐκ τῆς πολιτείας ἐξήλασε, τῷ τε Ὁρτησίῳ καὶ τῷ Κουρίωνι, ὅτι καὶ ἀθροισθεῖσι σφίσι συνεγένοντο, καὶ τὴν πρεσβείαν ὑπέστησαν, ἐπεκάλει. καὶ αὐτοὺς ὁ Κλώδιος ἐς τὸ πλῆθος ἐσαγαγὼν, πληγαῖς ἐπὶ τῇ πρεσβείᾳ διά τινων προπαρεσκευασμένων συνέκοψε. καὶ μετὰ ταῦτα ὅ, τε Πίσων, καίπερ εὐνοϊκῶς τῷ Κικέρωνι δοκῶν ἔχειν, καὶ συμβουλεύσας γε αὐτῷ, ὡς ἑώρα ἀδύνατον ὂν ἄλλως αὐτὸν σωθῆναι, προεξελθεῖν· ὅμως ἐπειδὴ διὰ τοῦτο ἐκεῖνος ὠργίσθη, παρῆλθεν ἐς τὴν ἐκκλησίαν, ὅτι πρῶτον ἠδυνήθη, (τὰ γὰρ πολλὰ ἠῤῥώστει) καὶ πυθόμενος τοῦ Κλωδίου, τίνα γνώμην περὶ τῶν γεγραμμένων ἔχοι, εἶπεν· ὅτι οὐδέν μοι οὕτω μόνον οὐδὲ σκυθρωπὸν ἔργον ἀρέσκει. καὶ ὁ Γαουΐνιος ἐρωτηθεὶς τὸ αὐτὸ τοῦτο, οὐχ ὅπως ἐκεῖνον ἐπῄνεσεν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἱππέων τῆς βουλῆς προσκατηγόρησεν.

17. Ὁ μέντοι Καῖσαρ (ἔξω γὰρ τοῦ τείχους ὁ Κλώδιος δι᾽ αὐτὸν, ἐπειδήπερ ἐξεστράτευτο, τὸν ὅμιλον συναγαγὼν, καὶ ἐκεῖνον ἐπιγνώμονα τῶν γεγραμμένων ἐποιήσατο) τὴν μὲν γὰρ παρανομίαν τῶν περὶ τὸν Λέντουλον πραχθέντων κατεψηφίσατο·

Digitized by Google

τὴν μέντοι τιμωρίαν τὴν ἐπ' αὐτοῖς γραφομένην οὐκ ἐδοκίμασεν. ὅσα μὲν γὰρ περὶ τῶν τότε γενομένων ἐφρόνησε, πάντας εἰδέναι ἔφη· (τὴν γὰρ σώζουσαν σφᾶς ψῆφον δεδωκὼς ἦν·) οὐ μὴν καὶ προσήκειν, ἐπὶ τοῖς παρεληλυθόσι τοιοῦτόν τινα νόμον συγγράφεσθαι. Καῖσαρ μὲν ταῦτ' εἶπε· Κράσσος δὲ διὰ μὲν τοῦ υἱέος βοήθειάν τινα τῷ Κικέρωνι ἐνεδείκνυτο, αὐτὸς δὲ τὰ τοῦ πλήθους ἔπρασσε. καὶ ὁ Πομπήϊος ὑπισχνεῖτο μὲν αὐτῷ τὴν ἐπικουρίαν· σκήψεις δέ τινας ἄλλοτε ἄλλας ποιούμενος καὶ ἀποδημίας συχνὰς ἐπίτηδες στελλόμενος, οὐκ ἐπήμυνεν. ἰδὼν οὖν ταῦτα ὁ Κικέρων, καὶ φοβηθεὶς, αὖθις ἐπεχείρησε μὲν ὅπλα ἄρασθαι· (τά τε γὰρ ἄλλα καὶ τὸν Πομπήϊον φανερῶς προεπηλάκιζε·) κωλυθεὶς δὲ ὑπό τε τοῦ Κάτωνος καὶ τοῦ Ὁρτησίου, μὴ καὶ ἐμφύλιος ἐκ τούτου πόλεμος γένηται, τότε δὴ καὶ ἄκων, μετά τε αἰσχύνης καὶ μετὰ κακοδοξίας, (ὡς καὶ ἐκ τοῦ συνειδότος ἐθελοντὴς πεφευγὼς) μετέστη. πρὶν δὲ δὴ ἀφορμῆσαι, ἔς τε τὸ Καπιτώλιον ἀνέβη, καὶ ἀγαλμάτιόν τι Ἀθηνᾶς ἀνέθηκε, φυλακίδα αὐτὴν ὀνομάσας. ὑπεξῆλθε δὲ ἐς Σικελίαν. προστάτης τε γὰρ αὐτῇ ἐγεγόνει, καὶ ἐλπίδα πολλὴν ἔν τε τοῖς δήμοις, καὶ ἐν τοῖς ἰδιώταις, τῷ τε ἄρχοντι αὐτῶν εἶχε, τιμηθήσεσθαι. φυγόντος δ' αὐτοῦ, ὁ νόμος τὸ κῦρος, οὐχ ὅπως οὐκ ἐναντιωθέντος τινὸς, ἀλλὰ καὶ σπουδασάντων ἄλλων τε, καὶ αὐτῶν ἐκείνων, οἳ ὑπὲρ τοῦ Κικέρωνος ἀνὰ πρώτους πράττειν ἐδόκουν, ἐπειδήπερ ἅπαξ ἐκποδὼν ἐγεγόνει, ἔλαβε· καὶ ἥ τε οὐσία αὐτοῦ ἐδημεύθη, καὶ ἡ οἰκία, ὥσπερ τινὸς πολεμίου,

Digitized by Google

κατεσκάφη· τό, τε ἔδαφος αὐτῆς ἐς ναὸν Ἐλευθερίας ἀνέθηκαν. αὐτῷ τε ἐκείνῳ ἥ τε φυγὴ ἐπετιμήθη, καὶ ἡ ἐν τῇ Σικελίᾳ διατριβὴ ἀπεῤῥήθη. τρισχιλίους τε γὰρ καὶ ἑπτακοσίους καὶ πεντήκοντα σταδίους ὑπὲρ τὴν Ῥώμην ὑπερωρίσθη· καὶ προσεπεκηρύχθη, ἵν᾽ εἰ δή ποτε ἐντὸς αὐτῶν φανείη, καὶ αὐτὸς καὶ οἱ ὑποδεξάμενοι αὐτὸν ἀνατὶ διόλωνται.

18. Καὶ ὁ μὲν ἐς τὴν Μακεδονίαν διὰ τοῦτο μετέστη, καὶ ἐκεῖ διέτριβεν ὀδυρόμενος. ἐντυχὼν δ᾽ αὐτῷ Φιλίσκος τις ἀνήρ, ἔν τε ταῖς Ἀθήναις συγγεγονώς οἱ, καὶ τότε κατὰ τὴν τύχην συντυχών, „Οὐκ αἰσχύνῃ (ἔφη) ὦ Κικέρων, θρηνῶν καὶ γυναικείως διακείμενος; ὡς ἔγωγε οὔ ποτ᾽ ἂν σε προσεδόκησα οὕτω μαλακισθήσεσθαι, πολλῆς μὲν παιδείας καὶ παντοδαπῆς μετεσχηκότα, πολλοῖς δὲ καὶ συνηγορηκότα. Καὶ ὃς ὑπολαβὼν εἶπεν· Ἀλλ᾽ οὐδέν τοι ὅμοιόν ἐστιν, ὦ Φιλίσκε, ὑπὲρ ἄλλων τέ τινα λέγειν, καὶ ἑαυτῷ συμβουλεύειν. τὰ μὲν γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀλλοτρίων λεγόμενα, ἀπὸ ὀρθῆς καὶ ἀδιαφθόρου τῆς γνώμης προϊόντα, καιρὸν ἐς τὰ μάλιστα λαμβάνει· ὅταν δὲ δὴ πάθημά τι τὴν ψυχὴν καταλάβῃ, θολοῦται, καὶ σκοτοῦται, καὶ οὐδὲν δύναται καίριον ἐννοῆσαι. ὅθεν που πάνυ καλῶς εἴρηται, ὅτι ῥᾷον παραινέσαι ἑτέροις ἐστὶν, ἢ αὐτὸν παθόντα καρτερῆσαι. Λέγεις μέν τι (ἔφη ὁ Φιλίσκος) ἀνθρώπινον· οὐ μέντοι καὶ ἠξίουν σε, τοσαύτῃ μὲν φρονήσει κεχρημένον, τοσαύτην δὲ σοφίαν ἠσκηκότα, μὴ οὐ προπαρεσκευάσθαι πρὸς πάντα τὰ ἀνθρώπινα· ἵν᾽ εἴ τι καὶ παράλογόν σοι προσπέσοι, μήτοιγε καὶ

ἄφρακτόν σε εὕροι. ἐπεὶ δ᾽ οὖν ἐν τούτῳ καθέστηκας, καὶ γὰρ ἄν τι ὠφελήσαιμί σε, διαλεξάμενός τι τῶν προσφόρων· ἵν᾽. ὥσπερ οἱ τὰ φορτία συναιρόμενοί τισιν, ἐπικουφίζουσιν αὐτοὺς, καὶ ἐγώ σοι τὸ πάθος τοῦτο ἐπελαφρύναιμι· τοσούτῳ ῥᾷον ἐκείνων, ὅσῳ μηδὲ τὸ βραχύτατον αὐτοῦ μεταλήψομαι. οὐ γάρ που καὶ ἀπαξιώσεις παραμυθίου τινὸς παρ᾽ ἑτέρου τυχεῖν. εἰ μὲν γὰρ αὐτάρκης ἑαυτῷ ἦσθα, οὐδὲν ἂν ἡμῖν τῶν λόγων τούτων ἔδει· νῦν δ᾽ ὅμοιον πέπονθας ὥσπερ εἰ Ἱπποκράτης, ἢ Δημοκήδης, ἢ καὶ ἄλλος τις τῶν πάνυ ἰατρῶν, νοσήματι δυσιάτῳ περιπεσὼν ἀλλοτρίας χειρὸς πρὸς τὴν ἄκεσιν αὐτοῦ προσδεηθῇ.

19. „Ἀλλ᾽ εἴ γέ τινα (ἔφη ὁ Κικέρων) τοιοῦτον ἔχεις λόγον, ὥστε τὴν ἀχλύν μου ταύτην ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἀφελεῖν, καὶ ἐς τὸ ἀρχαῖόν με φῶς ἐπαναγαγεῖν, ἑτοιμότατός εἰμι ἀκούειν. ὥσπερ γὰρ τῶν φαρμάκων, οὕτω δὴ καὶ τῶν λόγων καὶ διαφοραὶ πολλαὶ καὶ δυνάμεις ποικίλαι εἰσίν. ὥστ᾽ οὐδὲν θαυμαστόν, εἰ καὶ ἐμὲ τὸν λαμπρὸν ἔν τε τῇ γερουσίᾳ καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, τοῖς τε δικαστηρίοις, σοφίᾳ τινὶ καταιονήσειας. Φέρε οὖν (εἶπεν ὁ Φιλίσκος) ἐπειδήπερ ἀκούειν ἕτοιμος εἶ, σκεψώμεθα πρῶτον μὲν, εἰ κακὰ ὡς ἀληθῶς ἐστι ταῦτα τὰ περιεστηκότα σε· ἔπειτα δὲ, τίνα τρόπον αὐτὰ ἀκεσόμεθα. ἐγὼ τοίνυν πρῶτον μὲν ἁπάντων ὁρῶ σε ὑγιαίνοντα τῷ σώματι, καὶ εὖ μάλα ἐῤῥωμένον· (ὅπερ που πρῶτον κατὰ φύσιν ἀγαθόν ἐστιν ἀνθρώποις) ἔπειτα δὲ τὰ ἐπιτήδεια αὐτάρκη κεκτημένον, ὥστε μήτε πεινῆν

Digitized by Google

μήτε δίψην, ἢ ῥιγοῦν, ἢ καὶ ἄλλο τι ἄτοπον ὑπ' ἀπορίας ὑπομένειν· (ὃ δὴ καὶ δεύτερον εἰκότως ἄν τις ἀγαθὸν ἀνθρώπῳ φύσει τιθείη.) ὅταν γάρ τινι ἡ τοῦ σώματος σύστασις εὖ τε ἔχῃ, καὶ διαρκεῖν ἀφροντιστῶν δύνηται, πάντα τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν ἐπιβάλλοντα καρποῦται.

20. Ὁ οὖν Κικέρων ὑπολαβὼν ἔφη, „Ἀλλ' οὐδὲν τῶν τοιούτων ὄφελός ἐστιν, ὅταν τοῦ τὴν ψυχὴν λυπῇ τι καὶ δάκνῃ. πολλῷ γὰρ πλείονα αἱ ἐκείνης φροντίδες ταλαιπωροῦσί τινα, ἢ αἱ τοῦ σώματος εὐπάθειαι τέρπουσιν· ὥσπερ καὶ ἐγὼ νῦν οὐδὲν οὔτε τῆς τοῦ σώματος ὑγιείας προτιμῶ, νοσῶν γε τὴν γνώμην, οὔτε τῆς τῶν ἐπιτηδείων εὐπορίας· πολλῶν γὰρ ἀπεστέρημαι. καὶ ὅς, Καὶ τοῦτό σε (ἔφη) λυπεῖ; εἰ μὲν γὰρ ἐνδεήσεσθαι τῶν ἀναγκαίων ἔμελλες, λόγον ἄν τινα εἶχεν, ἄχθεσθαί σε τοῖς ἀπολωλόσιν· εἰ δὲ ἔκπλεά σοι πάντα τὰ ἐπιτήδεια ὑπάρχει, τί ἀνιᾷ; ὅτι μὴ καὶ πλείω κέκτησαι; πᾶν γὰρ τὸ ὑπὲρ τὴν χρείαν τινὶ ὄν, περιττόν ἐστι, καὶ ἐν τῷ ἴσῳ καὶ παρὸν καὶ ἀπὸν καθέστηκεν. ἐπεὶ τοι καὶ πρότερον οὐδὲν δήπου τοῖς μὴ ἀναγκαίοις ἐχρῶ. ὥστε καὶ τότε μὴ εἶναί ὧν μὴ ἔχρῃζες, ἢ καὶ νῦν εἶναι ὧν μὴ δέῃ, νόμιζε. καὶ γὰρ οὐ πατρῷά σοι τὰ πολλὰ αὐτῶν γέγονεν, ὥστε σε σπουδὴν ἰδιωτέραν περὶ αὐτὰ ποιεῖσθαι, ἀλλὰ ὑπό τε τῆς γλώττης καὶ ὑπὸ τῶν λόγων σού πεπόρισται, δι' οὓς καὶ ἀπόλωλεν. οὔκουν ἀγανακτεῖν προσήκει, εἰ καθάπερ ἐκτήθη τινά, οὕτοί καὶ ἀπεβλήθη. οὐδὲ γὰρ οὐδ' οἱ ναύκληροι πάνυ χαλεπῶς φέρουσι πολλὰ ζημιούμενοι. λογίζεσθαι

Digitized by Google

γὰρ, οἶμαι, φρονίμως ἐπίστανται, ὅτι ἡ θάλαττα ἡ διδοῦσα σφίσιν αὐτὰ, καὶ ἀφαιρεῖται.

21. „Καὶ περὶ μὲν τούτων ἱκανά. ἀποχρῆν τε γὰρ ἀνθρώπῳ πρὸς εὐδαιμονίαν, τὸ τὰ ἀρκοῦντα κεκτῆσθαι, καὶ μηδενὸς ὧν τὸ σῶμα χρῄζει προσδεῖσθαι, νομίζω· καὶ πᾶν τὸ περιττὸν καὶ φροντίδας καὶ πράγματα καὶ φθόνους ἔχειν ἡγοῦμαι. ἐπειδὴ δὲ ἔφησθα, ὅτι οὐδεμία ἀπόλαυσις τῶν τοῦ σώματος ἀγαθῶν ἐστιν, ἂν μὴ καὶ τὰ τῆς ψυχῆς προσυπάρχῃ τινὶ, ἔστι μὲν ἀληθὴς ὁ λόγος· (ἀδύνατον γὰρ, κακῶς αὐτῆς ἐχούσης, μὴ οὐ καὶ τοῦτ' αὐτῇ συννοσεῖν·) ἐγὼ μέντοι πολλῷ ῥᾷον οἴομαι εἶναι τῆς εὐεξίας τῆς γνώμης ἐπιμεληθῆναί τινι, ἢ τῆς τοῦ σώματος. τοῦτο μὲν γὰρ, ἅτε καὶ σάρκινον ὂν, πολλὰ μὲν ἄτοπα ἐν ἑαυτῷ ἔχει, πολλῆς δὲ ἐπικουρίας παρὰ τοῦ δαιμονίου δεῖται· ἐκείνη δὲ δὴ, οἷα θειοτέρας φύσεως οὖσα, καὶ ῥυθμίζεσθαι καὶ νουθετεῖσθαι ῥᾳδίως δύναται. οὐκοῦν κἀνταῦθα ἴδωμεν, τί τέ σοι τῶν τῆς ψυχῆς ἀγαθῶν ἐπέστη, καὶ τί τῶν κακῶν προσγενόμενον οὐκ ἂν ἀποτριψαίμεθα.

22. „Ὁρῶ τοίνυν ἔγωγε πρῶτον μὲν, φρονιμώτατόν σε ἀνθρώπων ὄντα. τεκμήριον δὲ, ὅτι πλεῖστα μὲν καὶ τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον, ἐν οἷς συνεβούλευσάς τι αὐτοῖς, ἔπεισας· πλεῖστα δὲ καὶ τοὺς ἰδιώτας, ἐν οἷς συνηγόρησας σφίσιν, ὠφέλησας. ἔπειτα δὲ καὶ δικαιότατον. πανταχοῦ γοῦν ὑπέρ τε τῆς πατρίδος καὶ τῶν φίλων ἀνταγωνιζόμενος τοῖς ἐπιβουλεύουσιν αὐτοῖς ἐξήτασαι. καὶ αὐτά γε ταῦτα, ἃ νῦν πέπονθας, οὐ δι' ἄλλο τι συμβέβηκέ σοι,

ἢ ὅτι πάνθ' ὑπὲρ τῶν νόμων, καὶ τῆς πολιτείας καὶ λέγων καὶ πράττων διετέλεις. καὶ μὴν ὅτι καὶ σωφροσύνης ἐς τὰ πρῶτα ἀνήκεις, αὐτὸ τὸ ἐπιτήδευμά σου δηλοῖ. οὐ γάρ οἷόν τέ ἐστι δουλεύοντά τινα ταῖς τοῦ σώματος ἡδοναῖς, ἐν μέσῳ τε ἀεὶ φαίνεσθαι, καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀναστρέφεσθαι, μαρτύρια τὰ ἡμερινὰ ἔργα τῶν νυκτερινῶν ποιούμενον. οὕτω δὲ δὴ τούτων ἐχόντων, ἐγὼ μέν σε καὶ ἀνδρειότατον ᾤμην εἶναι, τοσαύτῃ μὲν ῥώμῃ διανοίας, τοσαύτῃ δὲ καὶ ἰσχύϊ λόγων χρώμενον· σὺ δέ, ὡς ἔοικας, αὐτὸς ἑαυτοῦ, ἐκπλαγεὶς ὅτι παρά τε τὴν ἐλπίδα καὶ παρὰ ἀξίαν ἔπταισας, παρήρησαί τι τοῦ σφόδρα ἀνδρείου. ἀλλὰ τοῦτο μὲν εὐθὺς ἀπολήψῃ. τοιούτων δὲ τῶν κατά σε ὄντων, καὶ εὖ μὲν ἥκοντος τοῦ σώματος, εὖ δὲ καὶ τῆς ψυχῆς, οὐχ ὁρῶ τί τὸ λυποῦν ἐστί σε.

23. „Ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος, ὁ Κικέρων ἔφη· Οὐ δοκεῖ οὖν σοι μέγα κακὸν εἶναι ἡ ἀτιμία καὶ φυγή; καὶ τὸ μήτ' οἴκοι διατρίβειν, καὶ μετὰ τῶν φίλων εἶναι, ἀλλὰ ἐκ τῆς πατρίδος μεθ' ὕβρεως ἐκπεπτωκότα ζῆν ἐν ἀλλοτρίᾳ γῇ, καὶ ἀλᾶσθαι, φυγάδα προσαγορευόμενον; καὶ γέλωτα μὲν τοῖς ἐχθροῖς, αἶσχος δὲ τοῖς οἰκείοις παρέχοντα; Οὐδαμῇ ἔμοιγε, εἶπεν ὁ Φιλίσκος. δύο γὰρ τούτων ὄντων, ἐξ ὧν συνεστήκαμεν, ψυχῆς τε καὶ σώματος, καὶ ῥητῶν ἑκατέρῳ παρ' αὐτῆς τῆς φύσεως καὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν δεδομένων, εἰ μέν τι περὶ ταῦθ' ἁμαρτάνοιτο, καὶ βλαβερὸν ἂν εἰκότως καὶ αἰσχρὸν νομίζοιτο· εἰ δ' ὀρθῶς ἔχοι, καὶ μᾶλλον ἂν ὠφέλιμον εἴη. ὃ καὶ σοὶ

Digitized by Google

νῦν ὑπάρχει. τὰ γὰρ δὴ ἄλλ' ἐκεῖνα, καὶ αἱ ἀτιμίαι, καὶ εἰ δή τι τοιοῦτον ἕτερον, νόμῳ τε καὶ δοκήσει τινὶ καὶ αἰσχρά καὶ κακά ἐστι· καὶ οὐδὲν οὔτε τῷ σώματι, οὔτε τῇ ψυχῇ λυμαίνεται. ποῖον μὲν γὰρ σῶμα εἰπεῖν ἔχοις νενοσηκός, ἢ καὶ ἀπολωλός, ποίαν δὲ ψυχὴν ἀδικωτέραν ἢ καὶ ἀμαθεστέραν γεγονυῖαν ὑπ' ἀτιμίας καὶ φυγῆς, ἢ καὶ ἄλλου τινὸς τῶν τοιούτων; ἐγὼ μὲν γὰρ οὐχ ὁρῶ. τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι οὐδὲν αὐτῶν φύσει κακόν ἐστιν. ὥσπερ οὐδ' ἡ ἐπιτιμία, οὐδ' ἐν τῇ πατρίδι διατριβὴ φύσει χρηστή, ἀλλ' ὁποῖα ποτ' ἂν τις ἕκαστος ἡμῶν περὶ αὐτὰ δοξάσῃ, τοιαῦτα καὶ δοκεῖ εἶναι. αὐτίκα τὴν ἀτιμίαν οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς παντελῶς ἄνθρωποι νομίζουσιν ἐπιτιμίαν· ἀλλ' ἔστιν ἃ τῶν ἔργων ἐπαίτια παρά τισιν ὄντα, παρ' ἄλλοις ἐπαινεῖται, καὶ ἕτερα πρός τινων τιμώμενα, πρὸς ἑτέρων κολάζεται. εἰσὶ δὲ οἳ καὶ τὴν ἀρχὴν οὔτε τὸ ὄνομα οὔτε τὸ ἔργον αὐτῆς ἴσασι, καὶ πάνυ εἰκότως· ὅσα γὰρ μὴ προσάπτεται τῶν φύσει τοῦ ἀνθρώπου προσηκόντων, οὐδ' ἀνήκειν ἐς αὐτὸν νομίζεται. ὥσπερ ἂν οὖν εἰ κρίσις τις, ἢ καὶ ψήφισμά τι ἐγένετο, τὸν δεῖνα νοσεῖν, ἢ τὸν δεῖνα αἰσχρὸν εἶναι, γελοιότατον ἂν δήπουθεν ἦν· οὕτω καὶ περὶ τῆς ἀτιμίας ἔχει.

24. Τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ περὶ τὴν φυγὴν ἔγωγε ὁρῶ ὄν. ἀποδημία γάρ τις ἄτιμός ἐστιν. ὥστ' εἴπερ αὐτὴ καθ' αὑτὴν ἡ ἀτιμία μηδεμίαν κακίαν ἔχει, οὐδὲ τῇ φυγῇ δήπου προστρίψασθαί τι κακὸν δύναται. ἐπεί τήν γε ἄλλως συχνοὶ πλεῖστον ὅσον χρόνον, οἱ μὲν ἄκοντες, οἱ δὲ καὶ ἑκόντες ἀποδημοῦ-

Digitized by Google

σι, καὶ τινες καὶ πάντα τὸν βίον καταναλίσκουσι περινοστοῦντες, ὥσπερ ἀεὶ πανταχόθεν ἐξελαυνόμενοι· καὶ οὐδὲν μέντοι παρὰ τοῦτο βλάπτεσθαι κομίζουσιν. οὐ μὴν οὐδὲ διαφέρει τι, ἑκουσιόν τινα, ἢ μὴ, τοῦτο ποιεῖν. οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὁ ἄκων σωμασκῶν, ἧττόν τι ἔῤῥωται τοῦ ἐθελοντὶ αὐτὸ δρῶντος· οὐδ' ὁ ἄκων ναυτιλλόμενος, ἥττονά τινα ὠφέλειαν τοῦ ἑτέρου κτᾶται. καὶ αὐτό γε τοῦτο τὸ ἀκούσιον οὐχ ὁρῶ δυνάμενον ἀνδρὶ φρονίμῳ συμβῆναι. ὥστ' εἴπερ ἐν τούτῳ τὸ διάφορον τοῦ τε εὖ καὶ τοῦ κακῶς πράττειν ἐστὶ, τὰ μὲν ἐθελονταὶ ἑτοίμως, τὰ δ' ἄκοντες χαλεπῶς ποιοῦμεν, εὐθεράπευτον. ἐὰν γάρ τοι πάντα τὰ ἀναγκαῖα ἑκούσιοι ὑπομένωμεν, καὶ πρὸς μηδὲν αὐτῶν ἡττώμεθα, συνανήρτηται πάντα κἀκεῖνα, ὅσα ἂν ἐν τῷ ἀκουσίῳ θῇ τις εἶναι. καὶ γάρ που καὶ ἀρχαῖος λόγος καὶ μάλα εὖ ἔχων ἐστὶν, ὅτι δεῖ ἡμᾶς μὴ ὅσα ἂν βουλώμεθα ἀξιοῦν γίνεσθαι, ἀλλ' ὅσα ἂν ἔκ τινος ἀνάγκης γίνεται, βούλεσθαι. οὔτε γὰρ αὐθαίρετον τὸν τοῦ βίου τρόπον ἔχομεν, οὐθ' αὑτῶν ἐσμέν· ἀλλ' ὅπως ἂν τῇ τύχῃ δόξῃ, καὶ ὁποῖος ἂν ἑκάστῳ ἡμῶν δαίμων ἐκπληρωτὴς τοῦ τεταγμένου δοθῇ, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ ἐκεῖνον ἡμᾶς ποιεῖσθαι. ταῦτα μὲν δὴ τοιαῦτά ἐστιν, ἄν τε θέλωμεν, ἄν τε καὶ μή.

25. „Εἰ δέ σε οὐχὶ ἡ ἀτιμία αὕτη, οὐδ' ἡ φυγὴ αὕτη λυπεῖ, ἀλλ' ὅτι μὴ μόνον μηδὲν ἠδικηκὼς τὴν πατρίδα, ἀλλὰ καὶ πολλὰ εὐεργετηκὼς ἠτίμωσαί τε καὶ ἐξήλασαι· λόγισαι τοῦθ', ὅτι ἐπειδήπερ ἅπαξ ἐπέπρωτό σοι τοιοῦτόν τι παθεῖν, κάλλιστον δήπου

Digitized by Google

καὶ ἄριστον συμβέβηκε τὸ, μηδὲν ἀδικήσαντά σε ἐπηρεάζεσθαι. καὶ σὺ μὲν γὰρ πάντα τὰ καθήκοντα τοῖς πολίταις συνεβούλευσας καὶ ἔπραξας, οὐκ ἰδιωτεύων, ἀλλ᾽ ὑπατεύων· οὐδ᾽ ἰδίᾳ τι πολυπραγμονῶν, ἀλλὰ τοῖς τῆς βουλῆς δόγμασι πειθόμενος. οὐ κατὰ στάσιν, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῷ βελτίστῳ γενόμενος. ὁ δεῖνα δὲ καὶ ὁ δεῖνα ἐκ δυναστείας καὶ ἐπηρείας πάντα κατὰ σοῦ συνεσκευάσαντο. ὥστε ἐκείνοις μὲν καὶ ἄχθεσθαι καὶ λυπεῖσθαι ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ προσήκει· σοὶ δὲ δὴ, ἀνδρείως φέρειν τὰ δόξαντα τῷ δαίμονι, καὶ καλὸν καὶ ἀναγκαῖόν ἐστιν. οὐ γάρ που μᾶλλον ἂν ἐθελήσαις τῷ τε Κατιλίνᾳ συμπράξας, καὶ τῷ Λεντούλῳ συνομώσας, καὶ πάντα μὲν τὰ ἐναντία τῶν συμφερόντων τῇ πατρίδι παραινέσας, μηδὲν δὲ τῶν προσταχθέντων σοι ὑπ᾽ αὐτῆς ποιήσας, οἴκοι μένειν ἀδικήσας, κατορθώσας φυγεῖν. οὐκοῦν εἰ καὶ τῆς δόξης σοι μέλει, πολλῷ που αἱρετώτερόν ἐστι, μηδὲν ἀδικήσαντά σε ἐκπεπτωκέναι, ἢ κακουργήσαντά τι, οἴκοι μεμενηκέναι; τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ ἡ αἰσχύνη, τοῖς ἀδίκως ἐκβάλλουσί τινα, ἀλλ᾽ οὐ τῷ κατ᾽ ἐπήρειαν ἐξελασθέντι, προσγίνεται.

26. „Καίτοι ἔγωγε ἀκούω τοῦθ᾽, ὅτι οὐκ ἄκων οὐδ᾽ ἁλοὺς μετέστησας, ἀλλ᾽ ἐθελοντὴς ἐμίσησας τὸν μετ᾽ αὐτῶν βίον· ἅτε μήτε βελτίους σφᾶς ποιῆσαι δυνάμενος, μήτε συναπολέσθαι σφίσιν ὑπομένων· καὶ ἔφυγες οὐ τὴν πατρίδα, ἀλλὰ τοὺς ἐπιβουλεύοντας αὐτῇ. ὥστ᾽ ἐκεῖνοι μὲν καὶ ἐξόριστοι εἶεν ἂν καὶ ἄτιμοι, πάντα τἀγαθὰ ἐκ τῶν ψυχῶν ἐκβεβληκότες· σὺ δὲ ἐπίτιμος καὶ εὐδαίμων, μήτ᾽ ἀτόπως

τινὶ δουλεύων, καὶ πάντα τὰ προσήκοντα ἔχων· ἄν τε ἐν Μακεδονίᾳ, ἄν τε καὶ ἄλλοθί που τῆς οἰκουμένης ζῆν ἐθελήσῃς. οὐ γάρ δήπου τὰ χωρία οὔτε εὐτυχίαν οὔτε κακοδαιμονίαν τινὰ δίδωσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἕκαστος αὐτῷ καὶ πατρίδα καὶ εὐδαιμονίαν ἀεὶ καὶ πανταχοῦ ποιεῖ. καὶ ταῦθ᾽ ὁ Κάμιλλος εὖ νοήσας, ἡδέως ἐν Ἀρδέᾳ κατῴκησε· ταῦθ᾽ ὁ Σκιπίων λογισάμενος, ἀλύπως ἐν Λιτέρνῳ κατεβίω. τί γὰρ δεῖ τὸν Ἀριστείδην, τί δὲ τὸν Θεμιστοκλέα λέγειν; οὓς ἐνδοξοτέρους ἡ φυγὴ ἐποίησε. τί τὸν Ἄννιον; τί τὸν Σόλωνα; ὃς ἑκὼν ἔτη δέκα ἀπεξενώθη. μὴ οὖν μηδέ συ μήτε χαλεπόν τι τῶν τοιούτων, ἃ μήτε τοῦ σώματος μήτε τῇ τῆς ψυχῆς ἡμῶν φύσει προσήκει, νόμιζε εἶναι, μήτ᾽ ἀγανάκτει τοῖς προσπεπτωκόσιν. οὐδὲ γάρ οὐδ᾽ αἵρεσίς τίς ἐστιν ἡμῖν τοῦ ζῆν ὅπως ἂν θελήσωμεν, ὥσπερ εἶπον· ἀλλ᾽ ἀνάγκη πᾶσα ὑπομένειν ἡμᾶς τὰ δοκοῦντα τῷ δαιμονίῳ. τοῦτο δὲ ἂν μὲν ἐθελονταὶ ποιῶμεν, οὐ λυπησόμεθα· ἂν δὲ ἀκόντως, οὐδὲ ἐκφευξόμεθά τι τῶν πεπρωμένων, καὶ τὸ μέγιστον τῶν κακῶν προσεπικτησόμεθα, τὸ μάτην ἀνιᾶσθαι. τεκμήριον δὲ, ὅτι οἱ μὲν καὶ τὰ ἀτοπώτατα εὐκόλως φέροντες, ἐν οὐδενὶ δεινῷ καθεστηκέναι νομίζουσιν· οἱ δὲ καὶ τοῖς ἐλαφροτάτοις βαρυνόμενοι, πάντα τὰ ἐξ ἀνθρώπων κακὰ ἔχειν ὑποπτεύουσι. καὶ ἕτεροι, οἱ μὲν τὰ ἀμείνω κακῶς, οἱ δὲ καὶ τὰ χείρω καλῶς μεταχειριζόμενοι, τοιαῦτα καὶ τοῖς ἑκάτερα δοκεῖν εἶναι ποιοῦσιν, οἷα αὐτοῖς εἶναι παρασκευάζουσι.

27. „Καὶ σὺ οὖν, ταῦτα λογιζόμενος, μήτε τοῖς

Digitized by Google

παροῦσιν ἄχθου, μήτ᾽, ἂν τοὺς ἐκβαλόντας σε εὐτυχοῦντας πυνθάνῃ, λυποῦ. κοῦφαι μὲν γὰρ, καὶ ἐφήμεροι καὶ ἄλλως αἱ τῶν ἀνθρώπων εὐπραγίαι εἰσί· καὶ ὅσῳ ἂν μᾶλλόν τις ἀπ᾽ αὐτῶν ἐπαύξῃ, ῥᾷον ὥσπερ πνεῦμα πίπτει, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς στάσεσιν. ἅτε γὰρ ἐν τεταραγμένοις καὶ ἀκαταστάτοις πράγμασι φερόμενοι, μικρὸν, μᾶλλον δὲ οὐδὲν, τῶν χειμαζομένων διαφέρουσιν, ἀλλ᾽ ἄνω τε καὶ κάτω, ποτὲ μὲν δεῦρο, ποτὲ δὲ ἐκεῖσε· κἂν ἄρα τι καὶ τὸ βραχύτατον σφαλῶσι, παντελῶς βαπτίζονται. καὶ ἵνα γε μήτε τὸν Δροῦσον, μήτε τὸν Σκιπίωνα, μήτε τοὺς Γράκχους, ἢ καὶ ἄλλους τινὰς εἴπω, μέμνησθε μὲν, ὅπως ὁ Κάμιλλος ὁ φυγὰς ἄμεινον τοῦ Καπιτωλίου μετὰ ταῦτα ἀπήλλαξε· μέμνησθε δὲ, ὅσον Ἀριστείδης τοῦ Θεμιστοκλέους ὕστερον διήνεγκεν. ὥστε καὶ σὺ μάλιστα μὲν ἔλπιζε καὶ καταχθήσεσθαι· (οὔτε γὰρ ἐξ ἀδικίας ἐξελήλασαι· καὶ ἐπιζητήσουσι μέν σε, ὡς πυνθάνομαι, καὶ αὐτοὶ οἱ ἐκβεβληκότες, ποθήσουσι δὲ πάντες·) ἂν δὲ δὴ καὶ τοῖς παροῦσιν ἐμμείνῃς, μήτοιγε καὶ ἀνιαθῇς παρὰ τοῦτο μηδέν.

28. „Ἂν μὲν γάρ μοι πεισθῇς, καὶ πάνυ ἀγαπήσεις χωρίον τέ τι παραθαλάσσιον ἔξω πάτου ἐκλεξάμενος, καὶ ἐν αὐτῷ γεωργῶν τε ἅμα καὶ συγγράφων τι, ὡς Ξενοφῶν, ὡς Θουκυδίδης. τό, τε γὰρ εἶδος τοῦτο τῆς σοφίας διαρκέστατόν ἐστι, καὶ παντὶ μὲν ἀνδρὶ, πάσῃ δὲ πολιτείᾳ ἁρμοδιώτατον· καὶ ἡ φυγὴ φέρει τινὰ σχολὴν γονιμωτέραν. ὥστ᾽ εἴπερ ὄντως ἀθάνατος, καθάπερ ἐκεῖνοι, γενέσθαι ἐθέλεις, ζήλωσον αὐτούς. τά τε γὰρ ἐπιτήδεια ἀρκοῦντα

Digitized by Google

ἔχεις, καὶ οὔτ' ἀξιώματός τινος προσδέῃ. εἰ γάρ τι καὶ ἐν τούτοις ἀγαθόν ἐστιν, ὑπάτευκας· καὶ πλέον οὐδὲν τοῖς καὶ δεύτερον καὶ τρίτον ἢ καὶ τέταρτον ἄρξασι, πλὴν γραμμάτων ἀριθμοῦ κενῶν, ὑπάρχει, ἃ μήτε ζῶντα μήτε ἀποθανόντα τινὰ ὠφελεῖ. οὔκουν ἂν ἕλοιο οὔτε Κουρούϊνος, οὔτε Μάριος, ὁ ἑπτάκις ὑπατεύσας, μᾶλλον ἢ Κικέρων εἶναι. οὔτ' αὖ ἡγεμονίας τινὸς ἐπιθυμεῖς, ὅσγε καὶ τὴν δοθεῖσάν σοι ἐξέστης, καταφρονήσας μὲν τῶν ἀπ' αὐτῆς κερδῶν, καταφρονήσας δὲ καὶ τῆς ὀλιγοχρονίου τε καὶ ὑπευθύνου πᾶσι τοῖς συκοφαντεῖν ἐθέλουσιν ἐξουσίας. καὶ ταῦτ' εἶπον, οὐχ ὅτι καὶ ἀναγκαῖον αὐτῶν πρὸς εὐδαιμονίαν ἐστὶν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν τοῖς πολιτικοῖς, ἐπείπερ ἐχρῆν, ἱκανῶς ἐξήτασαι, ἵνα καὶ ἐξ ἐκείνων τὸ διάφορον τῶν βίων μαθὼν, τὰ μὲν ἕλῃ, τὰ δὲ ἀπωθήσῃ· καὶ τὰ μὲν διώξῃς, τὰ δὲ φύγῃς. σμικρὸς γάρ ὁ βίος ἡμῶν· καὶ δεῖ σε μὴ πάντα αὐτὸν ἄλλοις βιῶναι, ἀλλ' ἤδη τι καὶ σεαυτῷ χαρίσασθαι. σκέψαι δὲ, ὅσον ἥτε ἡσυχία τῆς ταραχῆς, καὶ ἡ εὔροια τῶν θορύβων, ἥτε ἐλευθερία τῆς δουλείας, καὶ ἡ ἀσφάλεια τῶν κινδύνων διαφέρει· ἵν' ἐπιθυμήσῃς ζῆσαι, ὡς ἐγώ σοι παραινῶ. οὕτω μὲν γὰρ εὐδαιμονήσεις, καὶ σοῦ μέγα ὄνομα, καὶ τοῦτο ἀεὶ καὶ ζῶντος ἐπὶ τούτῳ καὶ τελευτήσαντος ἔσται.

29. ,,Ἂν δὲ δὴ τήν τε κάθοδον σπουδάσῃς, καὶ τὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ λαμπρότητα ζηλώσῃς, δυσχερὲς μὲν οὐδὲν εἰπεῖν βούλομαι, φοβοῦμαι δὲ, ἔς τε τὰ πράγματα ἀποβλέπων, καὶ τὴν σὴν παῤῥησίαν ἐννοῶν, τήν τε δύναμιν καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀντιστα-

Digitized by Google

σιωπῶν σου θεωρῶν, μή ποτέ τι καὶ αὖθις σφαλῇς. καὶ εἰ μὲν ἐν φυγῇ γένοιο μεταγνώσῃ μέν· εἰ δέ τι ἕτερον ἀνήκεστον πάθοις, οὐδὲ μετανοῆσαι δυνήσῃ. καίτοι πῶς μὲν οὐ δεινὸν, πῶς δ' οὐκ αἰσχρὸν, ἀποτμηθῆναί τέ τινος τὴν κεφαλὴν, καὶ ἐς τὴν ἀγορὰν τεθῆναι· κἂν οὕτω τύχῃ, κἂν ἄνδρα τινὰ αὐτῇ, κἂν γυναῖκα ἐνυβρίσαι; καί με μὴ ὡς φαῦλά σοι οἰωνιζόμενον μισήσῃς, ἀλλ' ὡς διοσημείαν τινὰ προδεικνύντα φύλαξαι. μηδέ σε ἐξαπατάτω τοῦθ', ὅτι καὶ φίλους τινὰς τῶν δυνατῶν ἔχεις; οὐδὲν γάρ σε ὠφελήσουσιν οἱ δοκοῦντες φιλεῖν, πρὸς τοὺς ἐχθροὺς διακειμένους· ὥσπερ που καὶ πεπείρασαι. οἱ γὰρ δυναστείας ἐρῶντες, παρ' οὐδενὶ πάντα τἄλλα, πρὸς τὸ τυχεῖν ὧν βούλονται, τίθενται· ἀλλὰ καὶ τοὺς φιλτάτους καὶ τοὺς συγγενεστάτους πολλάκις ἀντὶ τῶν ἐχθίστων ἀντικαταλλάσσονται."

30. Κικέρων μὲν ταῦτα ἀκούσας, ῥαδίως πως ἐγένετο. οὐ μέντοι καὶ ἐπὶ πολὺ ἔφυγεν, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Πομπηΐου, τοῦ μάλιστα αὐτὸν ἐκβαλόντος, κατήχθη. αἴτιον δὲ, ὅτι ὁ Κλώδιος, τόν τε Τιγράνην τὸν νεώτερον, ἐν δεσμοῖς ἔτι καὶ τότε παρὰ Λουκίῳ Φλαουΐῳ ὄντα, πεισθεὶς ὑπὸ χρημάτων, ἐξήρπασε καὶ ἀφῆκε. καὶ τὸν Πομπήϊον τόν τε Γαουΐνιον, ἀγανακτήσαντας ἐπὶ τούτῳ, περιύβρισε, τοῖς τε ἀμφ' αὐτοὺς οὖσι καὶ πληγὰς καὶ τραύματα ἔδωκε· καὶ τοῦ ὑπάτου τάς τε ῥάβδους συνέτριψε, καὶ τὴν οὐσίαν καθιέρωσεν. ὀργασθεὶς γὰρ διὰ ταῦθ' ὁ Πομπήϊος, ἄλλως τε καὶ ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ, ἣν αὐτὸς τοῖς δημάρχοις ἀπεδεδώκει, κατ' αὐτοῦ ἐ-

Digitized by Google

Κλώδιος ἐκέχρητο, ἀνακαλέσασθαι τὸν Κικέρωνα ἠθέλησε, καὶ αὐτῷ τὴν κάθοδον εὐθὺς διὰ τοῦ Νιννίου πράττειν ἤρξατο. καὶ ὃς ἐσήνεγκε μὲν ἐς τὸ βουλευτήριον τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ γνώμην, ἀπόντα τὸν Κλώδιον τηρήσας· ἀντιστάντος δὲ οἱ ἑτέρου τινὸς δημάρχου, ἐκείνην τε, ὡς καὶ τῷ πλήθει κοινώσων, ἐξέθηκε, καὶ τῷ Κλωδίῳ πρὸς πάντα καθάπαξ ἠναντιοῦτο. κἀκ τούτου καὶ φιλονεικίαι καὶ τραύματα ἀπ' αὐτῶν πολλὰ ἑκατέροις ἐγίγνετο. πρὶν δὲ ἢ εἰς τοῦτο ἀφικέσθαι, βουληθεὶς ὁ Κλώδιος τόν τε Κάτωνα ἐκ ποδῶν, (ὅπως ῥᾷον ὅσα ἔπραττε κατορθώσῃ) ποιήσασθαι, καὶ τὸν Πτολεμαῖον τότε τὴν Κύπρον ἔχοντα ἀμύνασθαι, ὅτι αὐτὸν παρὰ τῶν καταποντιστῶν οὐκ ἐλύσατο, τήν τε νῆσον ἐδημοσίευσε, καὶ πρὸς τὴν διοίκησιν αὐτῆς τὸν Κάτωνα καὶ μάλα ἄκοντα ἀπέστειλε. ταῦτα μὲν ἐν τῇ πόλει ἐγίγνετο.

31. Καῖσαρ δὲ εὗρε μὲν οὐδὲν ἐν τῇ Γαλατίᾳ πολέμιον, ἀλλὰ ἀκριβῶς πάντα ἡσύχαζεν. οὐ μέντοι καὶ ἐν εἰρήνῃ διεγένετο, ἀλλὰ καὶ αὐτομάτου τὸ πρῶτον πολέμου τινὸς αὐτῷ συμβάντος, ἕτερος συνηνέχθη· ὥστ' αὐτόν, ὥσπερ ἐς τὰ μάλιστα ἐπεθύμει, πάντα καὶ πολεμῆσαι καὶ κατορθῶσαι. Ἐλουήτιοι γὰρ, πλήθει τε ἀκμάζοντες, καὶ χώραν οὐκ αὐτάρκη τῇ πολυανθρωπίᾳ σφῶν ἔχοντες, μέρος μέν τι ἐκπέμψαι ἐς ἀποικίαν οὐκ ἠθέλησαν, μὴ καὶ διασπαρθέντες εὐεπιβουλευτότεροι τοῖς λυπηθεῖσί ποτε ὑπ' αὐτῶν γένωνται· πάντες δὲ δὴ ἀπαναστῆναι βουληθέντες, ὡς καὶ ἐς ἑτέραν τινὰ καὶ πλείω καὶ βελτίω χώραν μετοικισθησόμενοι, τάς τε κώμας καὶ τὰς πό-

Digitized by Google

λεις σφῶν ἁπάσας ἔκαυσαν, ὥστε μηδένα μετάμελον τῆς ἀναστάσεως ποιήσασθαι· καί τινας μὲν καὶ ἑτέρους τῶν αὐτῶν δυομένους προσλαβόντες ἀπῆραν, Ὀργετόριγος σφίσιν ἡγουμένου· ἔχοντες τόν τε Ῥοδανὸν διαβῆναι, καὶ πρὸς ταῖς Ἄλπεσί που κατοικισθῆναι. καὶ ἐπειδὴ ὁ Καῖσαρ τήν τε γέφυραν διέκοψε, καὶ τἄλλα, ὡς κωλύσων αὐτοὺς διαβῆναι, ἡτοιμάζετο, ἔπεμψαν πρὸς αὐτὸν, δίοδόν τε αἰτούμενοι, καὶ προσυπισχνούμενοι μηδὲν τὴν τῶν Ῥωμαίων γῆν κακώσειν. καὶ ὃς, εἰ καὶ τὰ μάλιστα μήτε ἐπίστευεν αὐτοῖς, μήτε προχωρῆσαί ποι ἐπιτρέψειν ἔμελλεν, ἀλλ' ὅτι γε οὐδέπω καλῶς παρεσκεύαστο, βουλεύσεσθαί τε ὑπὲρ ὧν ἠξίουν μετὰ τῶν ὑποστρατήγων ἔφη, καὶ τὴν ἀπόκρισιν ἐν ῥητῇ τινι ἡμέρᾳ δώσειν. καί τι καὶ ἐλπίδος, ὡς καὶ ἐπιτρέψων σφίσι τὴν δίοδον, ὑπετείνατο. κἀν τούτῳ τὰ ἐπικαιρότατα διετάφρευσε καὶ ἀπετείχισεν, ὥστ' ἄπορον αὐτοῖς τὴν ὁδὸν γενέσθαι.

32. Οἱ οὖν βάρβαροι χρόνον μέν τινα ἐπέσχον, ἔπειτ' ἐπειδὴ μηδὲν ἤκουσαν κατὰ τὸ συγκείμενον, ἄραντες, τὸ μὲν πρῶτον διὰ τῶν Ἀλλοβρίγων ἐπορεύοντο ᾗπερ ὥρμηντο· ἔπειτ' ἐντυχόντες τοῖς κωλύμασιν, ἐς Σηκουανοὺς ἀπετράποντο· καὶ διά τε τούτων καὶ διὰ τῶν Αἰδούων ἐθελοντὶ σφίσι τὴν δίοδον, ἐφ' ᾧ μηδὲν ἀδικηθῶσι, παρεχόντων, διϊόντες, οὐκ ἐνέμειναν τοῖς ὁμολογουμένοις, ἀλλὰ τὴν χώραν αὐτῶν ἐλεηλάτουν. πέμψαντες οὖν οἵτε Σηκουανοὶ καὶ οἱ Αἴδουοι πρὸς τὸν Καίσαρα, ἐπικουρίαν τε παρ' αὐτοῦ ᾔτουν, καὶ ἐδέοντο, τὸ μὴ σφᾶς

Digitized by Google

περιϊδεῖν ἀπολουμένους. καὶ ἔλεγον μὲν οὐδὲν ὅμοια οἷς ἔπραξαν, ἔτυχον δ' οὖν ὅμως ὧν ἠξίουν. ὁ γὰρ Καῖσαρ, φοβηθεὶς μὴ καὶ ἐπὶ τὴν Τόλοσαν οἱ Ἐλουήτιοι τράπωνται, εἵλετο μετ' ἐκείνων αὐτοὺς ἀμύνασθαι μᾶλλον, ἢ συμφρονήσασί σφίσιν (ὅπερ εὔδηλον ἦν ἐσόμενον) πολεμῆσαι. προσπεσὼν οὖν διὰ ταῦτα τοῖς Ἐλουητίοις τὸν Ἄραριν διαβαίνουσι, τοὺς μὲν τελευταίους ἐπακολουθοῦντας, ἐν αὐτῷ τῷ πόρῳ διέφθειρε· τοὺς δὲ προκεχωρηκότας, ἐς τοσοῦτον, ἐκ τοῦ αἰφνιδίου καὶ ἐκ τοῦ τάχους τῆς διώξεως, καὶ τῆς πιστώσεως τῶν ἀπολωλότων, ἐξέπληξεν, ὥστε ἐς ὁμολογίαν ἐπὶ χώρᾳ τινὶ ἐθελῆσαι ἐλθεῖν.

33. Οὐ μέντοι καὶ συνέβησαν. ἐπειδὴ γὰρ ὁμήρους ᾐτήθησαν, ἠγανάκτησαν· οὐχ' ὅτι ἠπιστοῦντο, ἀλλ' ὅτι ἀπηξίουν ὁμήρους τισὶ δοῦναι. καὶ τῶν μὲν σπονδῶν κατεφρόνησαν· προχωροῦντες δὲ αὖθις, τήν τε ἵππον τοῦ Καίσαρος ἀπό τε τοῦ πεζοῦ πολὺ προδραμοῦσαν, καὶ τοὺς ὀπισθοφύλακας αὐτῶν παραλιποῦσαν, ὑποστάντες τῷ ἱππικῷ, ἐνίκησαν. κἀκ τούτου αὐτοί τε φρόνημα λαβόντες, καὶ ἐκεῖνον φυγεῖν (διά τε τὴν ἐλάττωσιν, καὶ ὅτι σπανίσας τῶν ἐπιτηδείων πρὸς πόλιν τινὰ ἔξω τῆς ὁδοῦ οὖσαν ἐξετράπετο) νομίσαντες· τοῦ τε πρόσω ἀφεῖντο, καὶ ἐπεδίωξαν αὐτόν. ἰδὼν οὖν τοῦτο ὁ Καῖσαρ, καὶ φοβηθεὶς τήν τε ὁρμὴν αὐτῶν καὶ τὸ πλῆθος, τῷ μὲν πεζῷ πρὸς μετέωρόν τι ὥρμησε, τοὺς δὲ ἱππέας προεβάλετο προκινδυνεῦσαι σφίσιν, ἕως ἐν ἐπιτηδείῳ παρατάξει. τρεψαμένων τε αὖθις αὐτοὺς ἐκείνων, καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ ὄρθιον θυμῷ φερομένων,

Digitized by Google

ἐπικατέδραμέ σφίσιν ἐξαίφνης, καὶ ἅτε συντεταγμένος σποράδας ἐξ ὑπερδεξίων οὐ χαλεπῶς ἀπεώσατο. τραπομένων δὲ τούτων, ἄλλοι τινὲς τῶν μὴ μαχομένων (ὑπό τε γὰρ τοῦ πλήθους, καὶ ὑπὸ τῆς σπουδῆς, οὐ πάντες ἅμα παρεγένοντο) προσέμιξαν ἐξαίφνης κατὰ νώτου τοῖς ἐπιδιώκουσι σφᾶς. καὶ ἐθορύβησαν μὲν αὐτοὺς, πλεῖον δὲ οὐδὲν ἔσχον. ὁ γὰρ Καῖσαρ, τοῖς ἱππεῦσι τοὺς φεύγοντας προστάξας, αὐτὸς τῷ ὁπλιτικῷ πρὸς ἐκείνους ἐτράπετο, καὶ κρατήσας πρός τε τὰς ἁμάξας ἀμφοτέροις σφίσι συγκαταφυγοῦσιν ἐφέπετο, κἀνταῦθα αὖθις ἰσχυρῶς ἐπ' αὐτῶν ἀμυνομένους σφᾶς ἐνίκησε. παθόντες δὲ ταῦτα οἱ βάρβαροι, δίχα διηρέθησαν. οἱ μὲν γὰρ ὡμολόγησαν αὐτῷ, καὶ ἔς τε τὴν οἰκείαν, ὅθεν ἐξανέστησαν, ἐπανῆλθον, κἀνταῦθα τὰς πόλεις ἀνορθώσαντες ᾤκησαν· οἱ δὲ, οὐκ ἐθελήσαντες τὰ ὅπλα παραδοῦναι, πρὸς τὸν Ῥῆνον, ὡς καὶ ἐς τὴν ἀρχαίαν σφῶν γῆν ἐπανελθεῖν δυνάμενοι, ὥρμησαν· καὶ αὐτοὺς οἱ σύμμαχοι τῶν Ῥωμαίων δι' ὧν διῄεσαν, ῥᾳδίως, ἅτε καὶ ὀλίγους καὶ νενικημένους, ἔφθειραν. οὕτω μὲν δὴ τὸν πρῶτον πόλεμον ὁ Καῖσαρ ἐπολέμησεν.

34. Ἀρξάμενος δὲ ἐκεῖθεν, οὐχ ἡσύχασεν, ἀλλ' αὐτός τε τὸ ἑαυτοῦ βούλευμα ἅμα ἀπεπλήρωσε, καὶ τοῖς συμμάχοις ἐχαρίσατο. οἵ τε γὰρ Σηκουανοὶ καὶ οἱ Αἴδουοι, τήν τε ἐπιθυμίαν αὐτοῦ ἰδόντες, καὶ τὰ ἔργα ὁμολογοῦντα ταῖς ἐλπίσιν αἰσθόμενοι, ἐκείνῳ τε εὐεργεσίαν ἅμα καταθέσθαι, καὶ τοὺς Κελτοὺς τοὺς ὁμοχώρους σφίσι τιμωρήσασθαι ἠθέλησαν. τὸν

Digitized by Google

γὰρ Ῥῆνον πάλαι ποτὲ διαβάντες, τῆς τε χώρας αὐτῶν τινα παρετέτμηντο, καὶ ἑαυτοῖς ὑποτελεῖς ἐπεποίηντο, ὁμήρους σφῶν ἔχοντες· (καὶ ἐτύγχανον γὰρ δεόμενοι ὧν ὠρέγετο) ῥᾳδίως αὐτὸν ἀνέπεισαν ἐπικουρῆσαι σφίσιν. ἦρχε μὲν γὰρ Ἀριοούϊστος τῶν Κελτῶν ἐκείνων, καὶ τήν τε κύρωσιν τῆς βασιλείας παρὰ τῶν Ῥωμαίων εἰλήφει, καὶ ἐς τοὺς φίλους τούς τε συμμάχους αὐτῶν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Καίσαρος ὑπατεύοντος ἐγέγραπτο. πρὸς δὲ δὴ τὴν ἐκ τοῦ πολέμου δόξαν, καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν ἰσχὺν, οὐδὲν τούτων ἐφρόντισε· πλὴν καθ' ὅσον παρὰ τοῦ βαρβάρου πρόφασιν τῆς διαφορᾶς, μὴ καὶ προϋπάρχειν τι ἐς αὐτὸν νομισθῇ, λαβεῖν ἠθέλησε. καὶ διὰ τοῦτο μετεπέμψατο αὐτὸν, ὡς καὶ διαλεχθῆναί τι αὐτῷ δεόμενος. ἐπειδή τε οὐχ ὑπήκουσεν, ἀλλὰ καὶ ἔφη ὅτι, „Εἴ τί μοι βούλεται Καῖσαρ εἰπεῖν, αὐτὸς πρὸς ἐμὲ ἐλθέτω. οὔτε γὰρ ἄλλως καταδεέστερος αὐτοῦ εἰμὶ, καὶ τὸν χρείαν τινὸς ἔχοντα αὐτὸν πρὸς ἐκεῖνον ἀφικνεῖσθαι δεῖ·" ὀργήν τε, ὡς καὶ πάντας τοὺς Ῥωμαίους προπεπηλακηκότος αὐτοῦ, ἐν τούτῳ ἐποιήσατο· καὶ παραχρῆμα τούς τε ὁμήρους τῶν συμμάχων ἀπῄτησεν αὐτὸν, καὶ προσαπηγόρευσεν αὐτῷ, μήτε τῆς χώρας σφῶν ἐπιβαίνειν, μήτ' ἐπικουρίας οἴκοθεν ἐπάγεσθαι. ταῦτα δὲ ἔπραξεν οὐχ ὅτι καὶ καταπλήξειν αὐτὸν, ἀλλ' ὅτι ἐξοργιεῖν, κἀκ τούτου πρόφασιν τοῦ πολέμου καὶ μεγάλην καὶ εὐπρεπῆ λήψεσθαι, ἤλπισεν· ὅπερ ἐγένετο. ἀχθεσθεὶς γὰρ ὁ βάρβαρος τοῖς ἐπιτάγμασι, πολλὰ καὶ δεινὰ ἀπεκρίνατο, ὥστε τὸν Καίσαρα λόγους μὲν

Digitized by Google

μηκέτ' αὐτῷ ἀντιπέμψαι, τὸν δὲ δὴ Βεσοντίωνα, τὴν τῶν Σηκουανῶν πόλιν, εὐθὺς, καὶ πρὶν αἰσθηθήσεσθαί τινα, προκατασχεῖν.

35. Κἀν τούτῳ οἱ στρατιῶται, ἀγγελίας ἐλθούσης, ὅτι τε ὁ Ἀριοουΐστος ἰσχυρῶς παρασκευάζεται, καὶ ὅτι καὶ ἕτεροι τῶν Κελτῶν πολλοί, οἱ μὲν διαβεβήκασιν ἤδη τὸν Ῥῆνον, ὡς ἐπὶ βοήθειαν αὐτοῦ, οἱ δὲ καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ ποταμῷ συνειλόχαται, ὅπως ἐξαίφνης σφίσιν ἐπίθωνται, δεινῶς ἠθύμησαν. τά τε γὰρ μεγέθη αὐτῶν, καὶ τὸ πλῆθος, τό, τε θράσος, καὶ τὰς ἀπ' αὐτοῦ προχείρους ἀπειλὰς ἐκπλαγέντες, οὕτω διετέθησαν, ὡς μηδὲ πρὸς ἀνθρώπους τινὰς, ἀλλὰ πρὸς θηρία ἄπορα καὶ ἄγρια προσοισόμενοι. καὶ ἐθρύλλουν, ὅτι πόλεμον οὔτε προσήκοντα, οὔτε ἐψηφισμένον, διὰ τὴν ἰδίαν τοῦ Καίσαρος φιλοτιμίαν, ἀναίροιντο καὶ προσεπηπείλουν ἐγκαταλείψειν αὐτὸν, ἂν μὴ μεταβάληται. μαθὼν οὖν ταῦτ' ἐκεῖνος, τῷ μὲν πλήθει τῶν στρατιωτῶν οὐδὲν διελέξατο· (οὔτε γὰρ καλὸν ἐνόμιζεν εἶναι, τοιαῦτα πρὸς πολλοὺς λέγειν, καὶ ταῦτ', ἐς τοὺς πολεμίους μέλλοντα ἐκφοιτήσειν· καὶ ἔδεισε μή πως ἀπειθήσαντες θορυβήσωσι, καὶ κακόν τι ἐξεργάσωνται) τοὺς δὲ δὴ ὑπάρχους, καὶ τοὺς ὑπομείονας ἀθροίσας, τοιάδε ἐν αὐτοῖς ἔλεξεν.

36. „Οὐ τὸν αὐτὸν, ὦ ἄνδρες φίλοι, τρόπον ἡγοῦμαι δεῖν ἡμᾶς περί τε τῶν ἰδίων καὶ περὶ τῶν κοινῶν βουλεύεσθαι. οὐδὲ γὰρ τὸν αὐτὸν ὁρῶ σκοπὸν ἰδίᾳ τε ἑκάστῳ καὶ δημοσίᾳ ἅπασιν ὄντα. ἡμῖν μὲν γὰρ τὰ ἐπιεικέστατα καὶ ἀσφαλέστατα, τῷ δὲ

Digitized by Google

δήμῳ τὰ κράτιστα, καὶ προαιρεῖσθαι καὶ πράττειν προσήκει. δεῖ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἰδίοις δραστηρίους εἶναι. τὸ γὰρ ἐπιεικὲς οὐκ ἐθέλει μὴ καὶ ἐκ τούτου σώζεσθαι. οὐ μὴν ἀλλὰ ἀνὴρ μὲν, ὅστις ἀπραγμονέστατός ἐστι, καὶ ἀσφαλέστατος εἶναι δοκεῖ· πόλις δὲ, ἄλλως τε καὶ ἀρχὴν ἔχουσα, τάχιστα ἂν ὑπὸ τοῦ τοιούτου καταλυθείη. ταῦτα γὰρ οὕτως οὐχ ὑπ᾽ ἀνθρώπων ταχθέντα, ἀλλ᾽ ὑπ᾽ αὐτῆς τῆς φύσεως νομοθετηθέντα, καὶ ἦν ἀεὶ, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται, μέχρι περ ἂν καὶ τὸ θνητὸν γένος συνέστήκῃ. τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, οὐδ᾽ ὑμῶν οὐδένα χρὴ τὸ ἴδιον ἡδὺ καὶ ἀσφαλὲς ἐν τῷ παρόντι, μᾶλλον ἢ τὸ τοῖς πᾶσι Ῥωμαίοις καὶ εὐπρεπὲς καὶ συμφέρον, προσκοπεῖν. λογίζεσθε γὰρ τά τε ἄλλα, ὅσα εἰκός ἐστι, καὶ μάλισθ᾽ ὅτι δεῦρ᾽ ἤλθομεν αὐτοί τε τοσοῦτοι καὶ τοιοῦτοι, ἔκ τε τῆς βουλῆς καὶ ἐκ τῶν ἱππέων ὄντες, καὶ πλῆθος πολὺ στρατιωτῶν, χρήματά τε ἄφθονα λαβόντες· οὐχ ἵνα ῥαθυμῶμεν, οὐδ᾽ ἵνα ἀμελῶμεν, ἀλλ᾽ ὅπως τά τε τῶν ὑπηκόων ὀρθῶς διοικήσωμεν, καὶ τὰ τῶν ἐνσπόνδων ἀσφαλῶς διασώσωμεν· τούς τε ἀδικεῖν ἐπιχειροῦντας σφᾶς ἀμυνώμεθα, καὶ τὰ ἡμέτερα ἐπαυξήσωμεν. ὡς εἴγε μὴ ταῦθ᾽ οὕτω φρονοῦντες ἤλθομεν, τί ποτε καὶ ἀρχὴν ἐξεστρατεύσαμεν, ἀλλ᾽ οὐ τρόπον τέ τινά οἴκοι καὶ ἐπὶ τοῖς ἰδίοις κατεμείναμεν; καὶ γάρ που καὶ ἄμεινον ἦν μηδ᾽ ὑπομεῖναι τὴν στρατείαν, ἢ προσταχθέντας αὐτὴν, προδοῦναι. εἰ δ᾽ οἱ μὲν ὑπὸ τῶν νόμων ἀναγκαζόμενοι τὸ προσταττόμενον ὑπὸ τῆς πατρίδος πράττειν, οἱ δὲ δὴ πλείους, ἐθελονταὶ, διὰ

Digitized by Google

τε τὰς τιμὰς καὶ διὰ τὰς ὠφελείας τὰς ἀπὸ τῶν πολέμων περιγιγνομένας, πάρεσμεν, πῶς ἂν ἢ καλῶς ἢ ὁσίως ἡμῖν ἔχοι, ψεύσασθαι καὶ τὰς τῶν ἐκπεμψάντων ἡμᾶς ἅμα καὶ τὰς ἡμετέρας αὐτῶν ἐλπίδας; ἰδίᾳ μὲν γὰρ οὐδ᾽ ἂν εἷς οὕτως εὖ πράξειεν, ὥστε μὴ οὐ τῷ κοινῷ πταίσαντι συναπολέσθαι· τὸ δὲ δημόσιον εὐτυχοῦν πάσας καὶ τὰς ἑκάστου συμφορὰς ἀναφέρει.

37. „Λέγω δὲ ταῦτα οὐ πρὸς ὑμᾶς, ἄνδρες ἑταῖροί τε καὶ φίλοι, τοὺς ἐνταῦθα ὄντας· (οὔτε γὰρ ἄλλως ἀγνοεῖτε αὐτά, ὥστε καὶ μαθεῖν δεῖσθαι· οὔτ᾽ ὀλιγώρως αὐτῶν ἔχετε, ὥστε καὶ προτροπῆς χρῄζειν) ἀλλ᾽ ὅτι τινὰς τῶν στρατιωτῶν ᾔσθημαι αὐτούς τε θρυλλοῦντας, ὡς οὐ προσήκοντα τόνδε τὸν πόλεμον ἀνῃρήμεθα, καὶ τοὺς ἄλλους προστασιάζοντας· ἵν᾽ αὐτοί τε βεβαιοτέραν ἐκ τῶν παρ᾽ ἐμοῦ λόγων τὴν ὑπὲρ τῆς πατρίδος προθυμίαν ποιήσησθε, καὶ ἐκείνους πάνθ᾽ ἃ προσήκει διδάξητε. πλείω γὰρ ἂν παρ᾽ ὑμῶν ἰδίᾳ καὶ πολλάκις ἀκούοντες αὐτὰ ὠφεληθεῖεν, ἢ παρ᾽ ἐμοῦ ἅπαξ πυθόμενοι. λέγετε τοίνυν αὐτοῖς, ὅτι οἱ πρόγονοι ἡμῶν, οὐκ οἴκοι μένοντες, οὐδὲ τὰς στρατείας ὀκνοῦντες, οὐδὲ τοὺς πολέμους φεύγοντες, οὐδὲ τὰς ῥαθυμίας διώκοντες, τηλικαύτην τὴν πόλιν ἐποίησαν· ἀλλὰ ταῖς γνώμαις πάντα τὰ προσήκοντα προχείρως τολμῶντες, καὶ τοῖς σώμασι πάντα τὰ ἀρέσαντα προθύμως ἐκπονοῦντες· καὶ τὰ μὲν ἴδια, ὡς ἀλλότρια, ἀεί ποτε παραβαλλόμενοι· τὰ δὲ δὴ τῶν πέλας, ὡς καὶ οἰκεῖα ἑτοίμως κτώμενοι· καὶ μήτε εὐδαιμονίαν ἄλλο

Digitized by Google

τι, ἢ τὸ τὰ δέοντα πράττειν, νομίζοντες· μήτε δυστυχίαν ἄλλο τι, ἢ τὸ μετὰ εὐπραξίας ἡσυχάζειν, ἡγούμενοι. τοιγαροῦν ἐκ τούτων τῶν πολιτευμάτων αὐτοί τε, ὀλίγιστοι τὸ κατ᾽ ἀρχὰς γενόμενοι, καὶ πόλιν οὐδεμίαν ἧς οὐκ ἐλάττω τὸ πρῶτον νεμόμενοι, Λατίνους ἐκράτησαν, Σαβίνους ἐνίκησαν, Τυρσηνούς, Οὐολσκούς, Ὀπικούς, Λευκανούς, Σαυνίτας ἐχειρώσαντο, πᾶσαν ἐν ὀλίγῳ τὴν ἐντὸς τῶν Ἄλπεων γῆν κατεστρέψαντο, πάντας τοὺς ἀλλοφύλους τοὺς ἐπελθόντας σφίσιν ἀπεώσαντο.

38. „Καὶ αὐτοὺς καὶ οἱ μετὰ ταῦτα Ῥωμαῖοι, οἵ τε πατέρες ἡμῶν, ζηλώσαντες, οὐκ ἠρκέσθησαν τοῖς παροῦσιν, οὐδ᾽ ἠγάπησαν οἷς παρέλαβον, ἀλλ᾽ ὄλεθρον μὲν αὐτῶν σαφῆ, τὴν ῥαστώνην, σωτηρίαν δὲ ἀκριβῆ, τὴν ταλαιπωρίαν νομίσαντές εἶναι· καὶ φοβηθέντες μέν, μὴ μείναντα αὐτὰ ἐφ᾽ ἑαυτὰ κατατριφθείη καὶ καταγηράσῃ, ἐναισχυνθέντες δὲ εἰ τοσαῦτα παραδεξάμενοι, μηδὲν ἐπικτήσαιντο, πολλῷ πλείω καὶ μείζω προσκατειργάσαντο. τί γὰρ ἄν τις καθ᾽ ἕκαστον λέγοι, τὴν Σαρδώ, τὴν Σικελίαν, τοὺς Μακεδόνας, τοὺς Ἰλλυριούς, τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἀσίαν τὴν περὶ τὴν Ἰωνίαν, Βιθυνούς, Ἴβηρας, Ἄφρους· καίτοι συχνὰ μὲν ἂν χρήματα ἔδοσαν αὐτοῖς Καρχηδόνιοι, ὥστε μὴ ἐκεῖσε ἐκπλεῦσαι· συχνὰ δὲ Φίλιππος καὶ Περσεύς, ὥστε μὴ ἐπ᾽ αὐτοὺς στρατεῦσαι· πολλὰ Ἀντίοχος, πολλὰ οἱ παῖδες αὐτοῦ καὶ ἔγγονοι, ὥστε ἐπὶ τῆς Εὐρώπης καταμεῖναι. ἀλλ᾽ οὔτε ἐκεῖνοι πρό τε τῆς δόξης καὶ πρὸ τοῦ μεγέθους τῆς ἀρχῆς, ἀργεῖν τε ἀκλεῶς καὶ πλουτεῖν ἀδεῶς εἵ-

Digitized by Google

λοντο, οὔτ' αὐτῶν ἡμῶν οἱ πρεσβύτεροι, οἱ καὶ νῦν ἔτ' ὄντες· ἀλλά γε εὖ εἰδότες, ὅτι διά τε τῶν αὐτῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ κτᾶται τὰ ἀγαθὰ καὶ σώζεται, πολλὰ μὲν ἐβεβαιώσαντο τῶν προϋπαρχόντων, πολλὰ δὲ καὶ προσεκτήσαντο. τί γὰρ δεῖ κἀνταῦθα καθ' ἕκαστον ἐπεξιέναι τὴν Κρήτην, τὸν Πόντον, τὴν Κύπρον, τὴν Ἰβηρίαν, τὴν Ἀσίαν, τὴν Ἀλβανίαν τὴν ἐκεῖ, Σύρους ἀμφοτέρους, Ἀρμενίους ἑκατέρους, Ἀραβίους, Παλαιστίνους; ὧν οὐδὲ τὰ ὀνόματα πρότερον ἀκριβῶς εἰδότες, νῦν τῶν μὲν αὐτοὶ δεσπόζομεν, τὰ δὲ ἑτέροις ἐχαρισάμεθα· ὥστε ἐξ αὐτῶν καὶ προσόδους, καὶ δυνάμεις, καὶ τιμάς, καὶ συμμαχίας προσειληφέναι.

39. „Τοιαῦτα γοῦν ἔχοντες παραδείγματα, μήτε τὰ τῶν πατέρων ἔργα καταισχύνοιτε, μήτε τὴν ἀρχὴν μεγίστην ἤδη οὖσαν πρόεσθε. οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἀπίσης ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς μηδὲν τῶν ὁμοίων κεκτημένοις βουλευτέον ἐστίν. ἐκείνοις μὲν γὰρ ἐξαρκεῖ ῥαστωνεύειν, καὶ μετὰ ἀσφαλείας ἄλλοις ὑποπεπτωκέναι· ἡμῖν δ' ἀναγκαῖόν ἐστι καὶ πονεῖν, καὶ στρατεύεσθαι, καὶ μετὰ κινδύνων τὴν παροῦσαν εὐδαιμονίαν φυλάττειν. πολλοί τε γὰρ ἐπιθυμοῦσιν αὐτῇ. πᾶν γὰρ τὸ ὑπεραῖρόν τινας, καὶ ζηλοῦται, καὶ φθονεῖται, κἀκ τούτου πόλεμος ἀΐδιός ἐστιν ἅπασι τοῖς καταδεεστέροις πρὸς τοὺς ἔν τινι αὐτῶν ὑπερέχοντας. μὴ οὖν ἀπὸ πρώτης ἐχρῆν μηδὲν διαφερόντως ἡμᾶς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ηὐξῆσθαι· ἤ, ἐπείπερ τηλικοῦτοι γεγόναμεν, καὶ τοσαῦτα κεκτήμεθα, πέπρωταί τε ἢ ἄρχειν τῶν ἄλλων ἐγκρατῶς, ἢ

Digitized by Google

καὶ αὐτοὺς παντελῶς ἀπολέσθαι· (τοῖς γὰρ ἔς τε ἀξίωμα τοσοῦτον καὶ ἐς δύναμιν τηλικαύτην προκεχωρηκόσιν, ἀδύνατόν ἐστιν ἀκινδύνως ἰδιωτεῦσαι·) πειθώμεθα τῇ τύχῃ, μηδὲ ἑκοῦσαν αὐτὴν καὶ αὐτεπάγγελτον, τοῖς τε πατράσιν ἡμῶν ὑπάρξασαν, καὶ ἡμῖν παραμένουσαν, ἀπωσώμεθα. ἔσται δὲ τοῦτο, οὐκ ἂν τὰ ὅπλα ῥίψωμεν, οὐδ' ἂν τὰς τάξεις ἐκλείψωμεν, οὐδ' ἂν διακενῆς οἴκοι καθήμεθα, ἢ παρὰ τοῖς συμμάχοις πλανώμεθα· ἀλλὰ ἂν τά τε ὅπλα διὰ χειρὸς ἀεὶ ἔχωμεν, (οὕτω γὰρ μόνως εἰρήνη σώζεται·) καὶ τὰ ἔργα τοῦ πολέμου διὰ κινδύνων ἀσκῶμεν, (οὕτω γὰρ μόνως οὐκ ἀεὶ πολεμήσομεν·) τοῖς τε δεομένοις τῶν συμμάχων ἀπροφασίστως ἐπικουρῶμεν, (οὕτω γὰρ πολὺ πλείους ἕξομεν·) καὶ τοῖς ἀεί τι παρακινοῦσι τῶν πολεμίων μὴ ἐπιτρέπωμεν, (οὕτω γὰρ οὐδεὶς ἔθ' ἡμᾶς ἀδικεῖν ἐθελήσει).

40. „Εἰ μὲν γάρ τις τῶν θεῶν ἐγγυητὴς ἡμῖν ἐγένετο, ὅτι κἂν ταῦτα ποιῶμεν, οὔτε τις ἡμῖν ἐπιβουλεύσει, καὶ πάνθ' ὅσα κεκτήμεθα, ἀσφαλῶς ἀεὶ καρπωσόμεθα· αἰσχρὸν μὲν ἂν εἰπεῖν, ὅτι τὴν ἡσυχίαν ἄγειν ἐχρῆν, ὅμως δ' οὖν εἶχον ἄν τινα σκῆψιν εὐπρεπῆ οἱ μηδὲν τῶν δεόντων πράττειν βουλόμενοι. εἰ δ' ἀνάγκη τε τοὺς κεκτημένους τινὰ ὑπὸ πολλῶν ἐπιβουλεύεσθαι, καὶ προσήκει τὰς ἐπιθέσεις αὐτῶν προκαταλαμβάνεσθαι· καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τοῖς οἰκείοις ἡσυχάζοντες, καὶ περὶ τούτοις κινδυνεύουσιν, οἱ δὲ ἐκ περιουσίας τῷ πολέμῳ καὶ κατὰ τῶν ἀλλοτρίων χρώμενοι, καὶ ἐκεῖνα φυλάσσουσιν. οὐδεὶς γὰρ περὶ τοῖς ἑαυτοῦ δεδιὼς, τῶν τοῦ πέλας ἐφίεται. ὁ γὰρ

Digitized by Google

περὶ τῶν ὑπαρχόντων ὁ φόβος ἰσχυρῶς τοῦ πολυπραγμονεῖν τὰ μὴ προσήκοντα αὐτὸν ἀποτρέπει. τί τοῦτο λέγεις τὶς, ὡς οὐ χρὴ ἡμᾶς ἀεί τι προσκτᾶσθαι; οὐ μέμνησθε, τὰ μὲν, ἀκηκοότες, τὰ δὲ, ἑωρακότες, ὅτι οὔτε τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ γενῶν οὐδὲν πρότερον ἀπέσχετο τοῦ τῇ πατρίδι ἡμῶν ἐπιβουλεύειν, πρὶν τοὺς πολέμους ἐν τῇ ἐκείνων χώρᾳ τοὺς προγόνους ἡμῶν ποιήσασθαι; οὔτε οἱ Ἠπειρῶται, πρὶν ἐς τὴν Ἑλλάδα αὐτοὺς περαιωθῆναι; οὐ Φίλιππος μελλήσας καὶ ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν στρατεύσειν, πρὶν φθάσαντας τὴν ἐκείνου κακῶς ποιῆσαι; οὐ Περσεὺς, οὐκ Ἀντίοχος, οὐ Μιθριδάτης, πρὶν τὰ αὐτὰ αὐτοὺς ἐργάσασθαι; καὶ τί τἆλλα λέγοι τις ἄν; ἀλλ' οἱ Καρχηδόνιοι τέως μὲν οὐδὲν δεινὸν ἀφ' ἡμῶν ἐν τῇ Ἀφρικῇ εἶχον, ἔς τε τὴν Ἰταλίαν διέπλεον, καὶ τὴν χώραν κατέτρεχον· τάς τε πόλεις ἐπόρθουν, καὶ παρ' ὀλίγον καὶ τὸ ἄστυ αὐτὸ εἷλον· ἐπειδὴ δ' ἀντιπολεμεῖσθαι ἤρξαντο, παντάπασιν ἐκ τῆς γῆς ἡμῶν ἐξέδρασαν. τὰ δ' αὐτὰ ταῦτα καὶ περὶ τῶν Γαλατῶν καὶ Κελτῶν ἄν τις εἰπεῖν ἔχοι. καὶ γὰρ οὗτοι, μέχρι μὲν ἐντὸς τῶν Ἄλπεων ἔμενον πολλάκις αὐτὰς ὑπερέβησαν καὶ πολλὰ τῆς Ἰταλίας ἐπόρθησαν· ἐπεὶ δὲ ἐτολμήσαμέν ποτε ἔξω τε τῶν ὅρων ἐκστρατεῦσαι, καὶ τὸν πόλεμον σφίσι περιστῆσαι, καί τινα καὶ τῆς χώρας αὐτῶν ἀπετεμόμεθα, οὐκέτ' οὐδένα πόλεμον ἀπ' αὐτῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, πλὴν ἅπαξ, εἴδομεν. ὅταν οὖν, τούτων οὕτως ἐχόντων, λέγῃ τις, ὅτι οὐ χρὴ πολεμεῖν ἡμᾶς, οὐδὲν ἄλλο φησὶν, ἢ ὅτι οὐ χρὴ πλουτεῖν, οὐ χρὴ ἑτέρων ἄρχειν·

οὐκ ἐλευθέρους, οὐ Ῥωμαίους εἶναι. ὥσπερ οὖν ἂν εἴπερ τι τούτων εἴπέ τις, οὐκ ἂν ἠνέσχεσθε, ἀλλὰ κἂν ἐν χερσὶν αὐτὸν ἀπεκτείνατε· οὕτω καὶ νῦν, ὦ ἄνδρες ἑταῖροι, πρὸς τοὺς ἐκεῖνα λέγοντας διατίθεσθε, μὴ τοῖς ῥήμασι σφῶν, ἀλλὰ τοῖς ἔργοις τὸν νοῦν τεκμαιρόμενοι. οὐκοῦν ὅτι μὲν οὕτω χρὴ φρονεῖν, οὐδένα ἀντειπεῖν ὑμῖν νομίζω.

41. „Εἰ δ᾽ ὅτι μήτε ἐξήτασται περὶ τοῦ πολέμου τούτου παρά τε τῇ βουλῇ, καὶ παρὰ τῷ δήμῳ μὴ ἐψήφισται, διὰ τοῦτό τις ἧττον οἴεται δεῖν ἡμᾶς προθυμηθῆναι· λογισάσθω ταῦθ᾽, ὅτι πάντες οἱ πόλεμοι ὅσοι πώποτε γεγόνασιν ἡμῖν, οἱ μὲν, ἐκ παρασκευῆς καὶ προεπαγγέλσεως, οἱ δὲ καὶ ἐπὶ καιροῦ συμβεβήκασι. καὶ διὰ τοῦτο ὅσα μὲν οἴκοι τε μενόντων ἡμῶν καὶ τὴν ἡσυχίαν ἀγόντων κινηθῇ, καὶ ἐκ πρεσβείας τινὸς τὴν ἀρχὴν τῶν ἐγκλημάτων λάβῃ, καὶ σκέψιν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ δὴ καὶ ἀναγκαῖόν ἐστι γίγνεσθαι, καὶ ψῆφον ἐπάγεσθαι, καὶ μετὰ τοῦτο τούς τε ὑπάτους ἢ καὶ στρατηγοὺς προστάττεσθαι σφίσι, καὶ τὰς δυνάμεις ἐκπέμπεσθαι· ὅσα δ᾽ ἂν ἐξεληλυθότων ἤδη καὶ ἐξεστρατευμένων τινῶν ἐκφανῇ, ταῦτ᾽ οὐκέτ᾽ ἐς διαγνώμην ἄγεσθαι χρὴ, ἀλλ᾽ ὡς καὶ δεδογμένα καὶ κεκυρωμένα ὑπ᾽ αὐτῆς τῆς χρείας, προκαταλαμβάνεσθαι, πρὶν αὐξηθῆναι. ἢ τίνος μὲν ἕνεκα ὑμᾶς ἐνταῦθ᾽ ὁ δῆμος ἐξέπεμψε; τίνος δ᾽ ἕνεκα ἐμὲ μετὰ τὴν ὑπατείαν εὐθὺς ἔστειλε, τοῦτο μὲν, ἐπὶ πέντε ἔτη καθάπαξ (ὃ μήπω πρότερον ἐγεγόνει) ἄρχειν ἑλόμενος· τοῦτο δὲ, τέσσαρσι στρατοπέδοις ὁπλίσας· εἰ μὴ καὶ πολεμῆσαι πάντως

ἡμᾶς δεήσειν ἐνόμιζεν; οὐ γάρ που, ἵνα μάτην τρεφώμεθα, οὐδ' ἵνα τάς τε πόλεις τὰς συμμαχίδας καὶ τὴν χώραν τὴν ὑπήκοον περιϊόντες, χαλεπώτεροι καὶ τῶν πολεμίων αὐτοῖς γιγνώμεθα. οὐδ' ἂν εἷς ταῦτα φήσειεν· ἀλλ' ἵνα τὴν οἰκείαν φυλάξωμεν, τὴν τῶν πολεμίων πορθήσωμεν· ἵν' ἄξιόν τι καὶ τοῦ πλήθους καὶ τῶν ἀναλωμάτων ἐργασώμεθα. οὐκοῦν ἐν τούτῳ καὶ οὗτος ὁ πόλεμος, καὶ πᾶς ὁστισοῦν ἄλλος καὶ ἐπιτέτραπται ἡμῖν, καὶ ἐγκεχείρισται. καὶ πάνυ γε φρονίμως ἐποίησαν, ἐφ' ἡμῖν τὸ τίσι πολεμητέον εἶναι διαγνῶναι καταλιπόντες, καὶ μὴ αὐτοὶ τὸν πόλεμον ψηφισάμενοι. οἱ μὲν γὰρ οὔτ' ἀκριβῶσαι τὰ τῶν συμμάχων, καὶ τοσοῦτον αὐτῶν ἀφεστηκότες, ἠδυνήθησαν ἄν, καὶ πρὸς εἰδότας καὶ πρὸς παρεσκευασμένους τοὺς πολεμίους οὐκ ἂν ὁμοίως ἐπιτηδείως προσηνέχθησαν. ἡμεῖς δὲ δὴ κριταὶ ἅμα καὶ λειτουργοὶ τοῦ πολέμου γιγνόμενοι, καὶ προσέτι καὶ ἐπαυτοφώρους ἐχθροὺς τὰ ὅπλα εὐθὺς ἐπιφέροντες, οὔτ' ἀνεξετάστως, οὔτ' ἀδίκως, οὔτ' ἀπροφυλάκτως αὐτὸν ποιησόμεθα.

42. „Καί μοι εἴ τις ὑμῶν ἐκεῖνο ὑπολαμβάνει, τί δὴ τηλικοῦτον ὁ Ἀριοούϊστος πεπλημμέληκεν, ὥστ' ἀντὶ φίλου καὶ συμμάχου πολέμιος ἡμῖν γενέσθαι· σκοπείτω τοῦθ', ὅτι τοὺς ἀδικεῖν τι ἐπιχειροῦντας, οὐκ ἐφ' οἷς ποιοῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐφ' οἷς φρονοῦσιν, ἀμύνασθαι δεῖ· καὶ τήν τε αὔξησιν αὐτῶν, πρὶν καὶ βλαβῆναί τι, προκαταλαμβάνειν, καὶ μὴ περιμείναντας κακῶς ἔργῳ παθεῖν, τότε τιμωρεῖσθαι. ὅτι τοίνυν καὶ ἐχθρὸς καὶ ἔχθιστός ἐστιν

Digitized by Google

ἡμῖν, πῶς ἂν ἄλλως μᾶλλον ἐλεγχθείη, ἢ ἐξ ὧν ἐποίησε; πέμψαντος γάρ μου πρὸς αὐτὸν φιλικῶς, ὅπως ἔλθῃ τε πρὸς ἡμᾶς καὶ κοινῇ μεθ' ἡμῶν βουλεύσηται περὶ τῶν παρόντων, οὔτ' ἦλθεν, οὔτ' ἥξειν ὑπέσχετο. καίτοι τί μὲν ἐγὼ ἄδικον, ἢ ἀνεπιεικές, ἢ φορτικὸν ἐποίησα, μεταπεμψάμενος αὐτὸν ὡς φίλον καὶ σύμμαχον; τί δὲ ἐκεῖνος ὕβρεως καὶ ἀσελγείας, οὐκ ἐθελήσας ἐλθεῖν, ἐκλέλοιπεν; ἆρ' οὐ δυοῖν ἀνάγκη θάτερον, ἤτοι ὑποπτευκότα αὐτόν τι κακὸν πείσεσθαι, ἢ ὑπερπεφρονηκότα ἡμᾶς, τοῦτο πεποιηκέναι; οὐκοῦν εἴτε τι ὑποτετόπηκε, σαφέστατα αὐτὸς ἑαυτὸν ἐξελέγχει ἐπιβουλεύοντα ἡμῖν. (οὐδεὶς γὰρ ἡμῖν, μηδὲν δεινὸν παθών, ὕποπτός ἐστιν· οὐδ' ἀπ' ὀρθῆς καὶ ἀδόλου τῆς γνώμης γίγνεται, ἀλλ' οἱ προπαρεσκευασμένοι τινὰς ἀδικῆσαι, ἑτοίμην τὴν ὑποψίαν κατ' αὐτῶν ἐκ τοῦ συνειδότος σφῶν ἔχουσι.) εἴτ' αὖ μηδενὸς τοιούτου ὑπόντος, ὑπερεώρακέ τε ἡμᾶς, καὶ λόγοις ὑπερηφάνοις ὕβρικε, τίνα χρὴ τοῦτον, ἐπειδὰν ἔργου τινὸς ἐπιλάβηται, προσδοκῆσαι πράξειν; ὁ γὰρ ἐν οἷς μηδὲν κερδανεῖν ἔμελλε, τοσαύτῃ ὑπεροψίᾳ κεχρημένος, πῶς οὐ πόῤῥωθεν ἐξελήλεγκται μηδὲν δίκαιον μήτε φρονῶν μήτε πράσσων; οὐ τοίνυν ἀπέχρησεν αὐτῷ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐμὲ ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν ἐκέλευσεν, εἴπερ τι αὐτοῦ δεοίμην.

43. „Καὶ μή μοι μικρὰν τὴν προσθήκην ταύτην εἶναι νομίσητε. μεγάλη γάρ ἐστιν ἐπίδειξις τῆς διανοίας αὐτοῦ. τὸ μὲν γὰρ αὐτὸν μὴ ἐθελῆσαι πρὸς ἡμᾶς ἀφικέσθαι, τάχ' ἄν τις καὶ ὄκνῳ, καὶ

Digitized by Google

ἀῤῥωστίᾳ, καὶ φόβῳ, ἀπολογούμενος ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀνέθηκε· τὸ δὲ δὴ καὶ ἐμὲ μεταπέμψασθαι, οὔτε σκῆψιν οὐδεμίαν ἐνδέχεται, καὶ προσεξελέγχει, καὶ ἐκεῖνο αὐτὸν οὐ κατ᾽ ἄλλο τι πεποιηκότα, ἢ ὅτι αὖθ᾽ ὑπακούειν ἐς οὐδὲν ἡμῖν, καὶ προσέτι καὶ προσαντεπιτάττειν πάντα παρεσκεύασται. καίτοι καὶ αὐτὸ τοῦτο πόσης ὕβρεως, καὶ πόσου προπηλακισμοῦ μεστόν ἐστι; μεταπέμπεταί τινα ὁ ἀνθύπατος ὁ Ῥωμαίων, καὶ ἐκεῖνος οὐκ ἔρχεται· μεταπέμπεταί τις τὸν ἀνθύπατον τῶν Ῥωμαίων Ἀλλόβριξ ὤν. μὴ γὰρ ὅτι ἐμοῦ τοῦ Καίσαρος οὐκ ἐπείσθη, μηδ᾽ ὅτι ἐμὲ τὸν Καίσαρα ἐκάλεσε, σμικρόν τι τοῦτο καὶ φαῦλον εἶναι νομίσητε. οὔτε γὰρ ἐγὼ αὐτὸν μετεπεμψάμην, ἀλλ᾽ ὁ Ῥωμαῖος, ὁ ἀνθύπατος, αἱ ῥάβδοι, τὸ ἀξίωμα, καὶ στρατόπεδα· οὔτε ἐγὼ μετεπέμφθην ὑπ᾽ αὐτοῦ, ἀλλὰ ταῦτα πάντα. ἰδίᾳ μὲν γὰρ ἐμοὶ πρὸς αὐτὸν οὐδέν ἐστι συμβούλιον· κοινῇ δὲ δὴ πάντες καὶ εἴπομέν τι, καὶ ἐποιήσαμεν, καὶ ἀντηκούσαμεν, καὶ ἐπάθομεν.

44. „Ὥσθ᾽ ὅσῳ τις ἂν αὐτὸν ἔν τοῖς φίλοις καὶ ἐν τοῖς συμμάχοις ἡμῶν ἀναγεγράφθαι φήσῃ, τοσούτῳ μᾶλλον ἀξιομίσητον ὄντα ἀποδείξει. διὰ τί; ὅτι οἷα μηδὲ τῶν ἐχθίστων τις ὁμολογούντων ἡμῖν εἶναι ἐτόλμησέ ποτε ποιῆσαι, ταῦτ᾽ ἐκεῖνος ἔν τε τοῖς τῆς φιλίας καὶ ἐν τοῖς τῆς συμμαχίας ὀνόμασιν ἐξείργασται· καθάπερ ἐπ᾽ αὐτὸ τοῦτο πεποιημένος αὐτάς, ἵν᾽ ἡμᾶς ἀδικεῖν ἀδεῶς ἔχῃ· ἀλλ᾽ οὔτε τότε ἐπὶ τῷ προπηλακίζεσθαι καὶ ἐπιβουλεύεσθαι ἐσπεισάμεθα αὐτῷ, οὔτε νῦν αὐτοὶ τὰς σπονδὰς λύσομεν. ἡμεῖς

Digitized by Google

μὲν γὰρ ὡς πρὸς φίλον καὶ σύμμαχον ἔτ' αὐτὸν ὄντα ἐπρεσβευσάμεθα· ὁ δ' ὁρᾶτε ὅπως ἡμῖν κέχρηται. ὥσπερ οὖν ἡνίκα εὐεργετεῖν τε ἡμᾶς ἐβούλετο, κἄν τι εὖ πάσχειν ἠξίου, δικαίως ἐκείνων ἐτύγχανεν· οὕτω καὶ νῦν, ἐπειδὴ τἀναντία αὐτῶν πάντα ποιεῖ, δικαιότατα ἂν ἐν ἐχθροῦ μέρει νομισθείη. καὶ μὴ θαυμάσητε, εἰ αὐτὸς ἐγὼ, πρότερόν ποτε καὶ ἐν τῇ βουλῇ καὶ ἐν τῷ δήμῳ χρηματίσας τινὰ ὑπὲρ αὐτοῦ, εἶτα ταυτὶ νυνὶ λέγω. ἐγὼ μὲν γὰρ καὶ τότε καὶ νῦν τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχω, καὶ οὐ μεταβάλλομαι. τίς δέ ἐστιν αὕτη; τοὺς μὲν ἀγαθοὺς καὶ πιστοὺς καὶ τιμᾶν καὶ ἀμείβεσθαι, τοὺς δὲ κακοὺς καὶ ἀπίστους καὶ ἀτιμάζειν καὶ ἀμύνεσθαι. ἐκεῖνος δέ ἐστιν ὁ μεταβαλλόμενος, ὁ μήτε καλῶς μήτε δεόντως τοῖς δοθεῖσιν αὐτῷ παρ' ἡμῶν χρώμενος. ὥσθ' ὅτι μὲν δικαιότατα ἂν αὐτῷ πολεμήσαιμεν, οὐδένα ἀμφισβητήσειν οἴομαι.

45. „Ὅτι δὲ οὔτε ἄμαχος οὔτε δυσπολέμητός ἐστιν, ὁρᾶτε μὲν καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τῶν ὁμοφύλων αὐτῷ, οὓς πολλάκις μὲν καὶ πρότερον, ῥᾷστα δὲ καὶ νῦν ἐνικήσαμεν· λογίζεσθε δὲ καὶ ἐξ ὧν περὶ αὐτοῦ ἐκείνου πυνθανόμεθα. οὔτε γὰρ ἄλλως δύναμίν τινα οἰκείαν συνεστηκυῖαν καὶ συγκεκροτημένην ἔχει· νῦν δὲ, ἅτε μηδὲν δεινὸν προσδοκῶν, καὶ παντελῶς ἀπαράσκευός ἐστιν. οὐ τοίνυν οὐδὲ ἐκ τῶν ὁμοχώρων ἄν τις αὐτῷ προθύμως, οὐδ' εἰ πάνυ ἐπαγγέλλεται, βοηθήσειε. τίς μὲν γὰρ ἂν ἕλοιτο, ἐκείνῳ συμμαχήσας, πολεμῆσαι ἡμῖν, μηδὲν ὑφ' ἡμῶν λελυπημένος; πῶς δ' οὐκ ἂν μᾶλλον ἡμῖν πάντες ἢ

ἐκείνῳ συναράμενοι, τήν τε τυραννίδα αὐτοῦ ὅμορον σφίσιν οὖσαν καταλῦσαί, καὶ τῆς χώρας μέρος τι παρ᾽ ἡμῶν προσλαβεῖν ἐθελήσωμεν; εἰ δὲ δὴ καὶ συσταῖεν τινὲς, οὔτι γε καὶ κρείττους ἂν ἡμῶν γένοιντο. ἵνα γὰρ τἆλλα ἐάσω, τὸ πλῆθος ἡμῶν, τὴν ἡλικίαν, τὴν ἐμπειρίαν, τὰ ἔργα· ἐκεῖνό γε τίς οὐκ οἶδεν, ὅτι ἡμεῖς μὲν κατὰ πάνθ᾽ ὁμοίως τὸ σῶμα ὡπλίσμεθα, ἐκεῖνοι δὲ δὴ γυμνοὶ τὸ πλεῖστον εἰσί; καὶ ἡμεῖς μὲν καὶ λογισμῷ καὶ τάξει χρώμεθα, ἐκεῖνοι δὲ δὴ θυμῷ πρὸς πάντα ἀσύντακτοι φέρονται; μὴ γάρ τοι μήτε τὴν ὁρμὴν αὐτῶν, μήτε τὸ μέγεθος ἢ τῶν σωμάτων ἢ τῆς βοῆς φοβηθῆτε. φωνή τε γὰρ οὐδένα πώποτε ἀνθρώπων ἀπέκτεινε· καὶ τὰ σώματα αὐτῶν δρᾶν μὲν οὐδὲν πλέον, ἅτε τὰς αὐτὰς ἡμῖν χεῖρας ἔχοντα, πάσχειν δὲ πολὺ πλείω, ἅτε καὶ μεγάλα καὶ γυμνὰ ὄντα, δυνήσεται. ἥ τε ὁρμὴ, ἄμετρος καὶ προπετὴς τὸ κατ᾽ ἀρχὰς οὖσα, καὶ ἐκκενοῦται ῥᾳδίως, καὶ ἐπ᾽ ὀλίγον ἀνθεῖ.

46. „Πεπειραμένοις δέ που ὧν λέγω, καὶ νενικηκόσιν ὑμῖν τοὺς ὁμοίους αὐτοῖς, ταυτὶ παραινῶ· ὥσθ᾽ ὑμᾶς μήτε τῷ λόγῳ δοκεῖν ὑπ᾽ ἐμοῦ παράγεσθαι, καὶ τῷ ἔργῳ ἐχυρωτάτην τὴν ἐλπίδα τῆς νίκης ἐκ τῶν προκατειργασμένων ποιεῖσθαι. καὶ μέντοι καὶ τῶν Γαλατῶν αὐτῶν τῶν ὁμοίων σφίσι συχνοὶ ἡμῖν συμμαχήσουσιν· ὥστ᾽ εἰ καί τι φοβερὸν τὰ ἔθνη ταῦτα εἶχε, τοῦτο καὶ ἡμῖν καὶ ἐκείνοις ὑπάρχει. ταῦτ᾽ οὖν αὐτοί τε οὕτω λογίζεσθε, καὶ τοὺς ἄλλους διδάσκετε· ὡς εἴγε καὶ ὑμῶν τινες ἄλλως πως φρονοῦσιν, ἀλλ᾽ ἔγωγε καὶ ὣς πολεμήσω, οὐδὲ ἐγκα-

ταλείψω ποτὲ τὴν τάξιν ἣν ἐτάχθην ὑπὸ τῆς πατρίδος. καίτοι τὸ δέκατον στρατόπεδον ἀρκέσει. καὶ γὰρ εὖ οἶδ' ὅτι κἂν διὰ πυρὸς δέῃ, καὶ γυμνοὶ χωρήσουσι προθύμως. οἱ δὲ δὴ ἄλλοι τὴν ταχίστην ἀπαγάγετε· μηδέ μοι μάτην ἐνταῦθα ἐντρύχεσθε, τά τε κοινὰ εἰκῇ ἀναλίσκοντες, καὶ τῶν ἀλλοτρίων πόνων μεταποιούμενοι, τήν τε λείαν καὶ τὴν ὑφ' ἑτέρων κτωμένην σφετεριζόμενοι."

47. Ταῦτα τοῦ Καίσαρος εἰπόντος, οὐ μόνον οὐδεὶς ἀντεῖπεν, (εἰ καὶ τὰ μάλιστά τινες ἐς τἀναντία σφίσιν ἐγίγνωσκον) ἀλλὰ καὶ συνήνεσαν πάντες, καὶ οὐχ ἥκιστα οἱ δι' ὑποψίας αὐτῷ ὄντες λογοποιεῖν ἃ ἤκουσαν· καὶ τούς τε στρατιώτας οὐ χαλεπῶς ἔπεισε πειθαρχῆσαι, τοὺς μὲν, ἐκ τοῦ προκεκρίσθαι προθυμουμένους, τοὺς δ' ἄλλους, δι' ἐκείνους φιλοτιμουμένους. ἐξαίρετον δὲ δὴ τὸ δέκατον στράτευμα ἐποιήσατο, ὅτι εὔνοιάν πως ἀεὶ αὐτοῦ εἶχεν. οὕτω δὲ δὴ τὰ πολιτικὰ στρατόπεδα πρὸς τὴν τῶν καταλόγων τάξιν ὠνομάζετο· ὅθεν περ καὶ νῦν ὁμοίως τὰ νῦν ὄντα τὰς ἐπικλήσεις ἔχει. ὡρμημένων οὖν αὐτῶν, ὁ Καῖσαρ οὐκέτι κατὰ χώραν ἔμεινε, μὴ καὶ χρονίσαντες ἀμβλύτεροι αὖθις γένωνται, ἀλλ' εὐθὺς ἄρας ἐπὶ τὸν Ἀριοουΐστον ἤλασε· καὶ οὕτω τε αὐτὸν τῷ αἰφνιδίῳ τῆς ἐφόδου κατέπληξεν, ὥστε καὶ ἐς λόγους οἱ ὑπὲρ εἰρήνης ἐλθεῖν κατηνάγκασεν. οὐ μέν τοι καὶ συνέβησαν. αὐτός τε γὰρ πάντα προστάξαι, καὶ ἐκεῖνος οὐδὲν ὑπακοῦσαι ἠθέλησεν. ὅ, τι οὖν πόλεμος συνεῤῥώγει, καὶ μετέωροι οὐ μόνον αὐτοὶ ἑκάτεροι, ἀλλὰ καὶ οἱ σύμμαχοι οἵ τε πολέμιοι

Digitized by Google

σφῶν οἱ ἐκεῖ πάντες ἦσαν· τήν τε μάχην αὐτῶν ὅτι τάχιστα ἔσεσθαι, καὶ τοῖς ἅπαξ κρατήσασι καὶ τἆλλα δουλεύσειν νομίζοντες. προεῖχον δὲ οἱ μὲν βάρβαροι τῷ τε πλήθει καὶ τοῖς μεγέθεσιν, οἱ δὲ δὴ Ῥωμαῖοι τῇ τε ἐμπειρίᾳ καὶ ταῖς ὁπλίσεσι· καί πως καὶ πρὸς τὸν θυμὸν τῶν Κελτῶν, τήν τε ἄκριτον καὶ προπετῆ αὐτῶν ὁρμὴν, ἀντίῤῥοπον τὸ τοῦ Καίσαρος φρόνημα εὑρίσκετο· ὥστε ἰσοπαλεῖς ἐκ τούτων ὄντες, καὶ τὰς ἐλπίδας, τήν τε ἐπ᾽ αὐταῖς προθυμίαν, ἰσοστασίας ἐποιοῦντο.

48. Ἀντικαθημένων δὲ αὐτῶν ἀλλήλοις, αἱ γυναῖκες αὐτῶν βαρβάρων ἀπηγόρευσαν σφίσι θειάσασαι, μηδεμίαν πρὸ τῆς νέας σελήνης μάχην συνάψαι. καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ἀριοουΐστος (πάνυ γὰρ αὐταῖς προσεῖχεν, ὁπότε τοιοῦτόν τι ποιήσειαν) οὐχ ἁπάσῃ εὐθὺς τῇ δυνάμει, καίτοι τῶν Ῥωμαίων προκαλουμένων σφᾶς, συνέμιξεν, ἀλλὰ τοὺς ἱππέας μετὰ τῶν συντεταγμένων σφίσι πεζῶν μόνους ἐκπέμπων, ἰσχυρῶς αὐτοὺς ἐλύπει. κἀκ τούτου καταφρονήσας, χωρίον τι ὑπὲρ τοῦ ταφρεύματος σφῶν καταλαβεῖν ἐπεχείρησε· καὶ κατέσχε μὲν αὐτό. ἀντικαταλαβόντων δὲ καὶ ἐκείνων ἕτερον, ἐς μὲν μάχην, καίπερ καὶ μέχρι τῆς μεσημβρίας τὸν στρατὸν ἔξω τοῦ Καίσαρος παρατάξαντος, οὐχ ὥρμησεν· ἐπαναχωρήσαντος δὲ αὐτοῦ πρὸς ἑσπέραν, ἐπῆλθέ τε ἐξαπιναίως σφίσι, καὶ ὀλίγου καὶ τὸ χαράκωμα αὐτῶν εἷλε. προχωρούντων οὖν οὕτως οἱ τῶν πραγμάτων, σμικρόν τε ἔτι τῶν γυναικῶν ἐφρόντισε· καὶ τῇ ὑστεραίᾳ παρα-

Digitized by Google

ταξαμένων τῶν Ῥωμαίων (ὅπερ που καθ' ἡμέραν ἐποιοῦντο) ἀντεπεξήγαγε.

49. Καὶ αὐτοὺς ἐκεῖνοι προϊόντας ἐκ τῶν σκηνωμάτων ἰδόντες, οὐχ ἡσύχασαν, ἀλλ' ἐξάξαντες, οὔτε συντάξασθαι σφίσιν ἀκριβῶς ἐπέτρεψαν, καὶ τὴν ἀκόντισιν αὐτῶν, ἐφ' ἧς ἐς τὰ μάλιστα ἐθάρσουν, δρόμῳ μετὰ βοῆς προσπεσόντες, ὑπετέμοντο. καὶ οὗτοι γε ὁμόσε αὐτοῖς ἐχώρησαν, ὥστε σφᾶς μήτε τοῖς κοντοῖς, μήτε τοῖς ξίφεσι τοῖς μακροτέροις χρήσασθαι. ὠθίζοντό τε οὖν, καὶ τοῖς σώμασι τὸ πλεῖον ἢ τοῖς ὅπλοις ἐμάχοντο, ἀνατρέψαι τε τὸν προσκείμενον, καὶ καταβαλεῖν τὸν ἀνθεστηκότα, ἀγῶνα ποιούμενοι. καὶ πολλοὶ καὶ τῆς τῶν βραχυτέρων ξιφῶν χρήσεως στερηθέντες, τοῖς τε χερσὶ καὶ τοῖς στόμασιν ἀντ' ἐκείνων ἠγωνίζοντο, κατασπῶντες τοὺς ἀντιπάλους, δάκνοντες, σπαράττοντες, ἅτε καὶ τῷ μεγέθει τῶν σωμάτων πολὺ αὐτῶν ὑπερέχοντες. οὐ μέντοι καὶ μεγάλα τινὰ ἐκ τούτου σφᾶς ἔβλαψαν. συμπλεκόμενοι γὰρ αὐτοῖς οἱ Ῥωμαῖοι, ἰσόῤῥοποί πως τῇ τε ὁπλίσει καὶ τῇ τέχνῃ ἐγίγνοντο, καὶ τέλος ἐπὶ μακρότατον τοιουτοτρόπῳ μάχῃ χρησάμενοι, ὀψέ ποτε ἐπεκράτησαν. τά τε γὰρ ξιφίδια καὶ σμικρότερα τῶν Γαλατικῶν ὄντα, καὶ τὰς προσβολὰς χαλυβδικὰς ἔχοντα, χρησιμώτατα σφίσιν ἐγένετο. καὶ αὐτοὶ τῷ αὐτῷ πόνῳ ἐπὶ πλεῖον συσχεθέντες, μᾶλλον τῶν βαρβάρων ἀντήρκεσαν, ἅτε οὐχ ὅμοιον ταῖς ὀξύτησι τῶν ἐφόδων τὸ διαρκὲς σφῶν ἐχόντων. διὰ μὲν οὖν ταῦτα ἡττήθησαν ἐκεῖνοι· οὐ

Digitized by Google

μέντοι καὶ ἐτράποντο· οὐχ ὅτι οὐκ ἠθέλησαν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἠδυνήθησαν φυγεῖν, ὑπ' ἀπορίας τε ἅμα καὶ ἐκλύσεως. συστρεφόμενοι οὖν κατὰ τριακοσίους, καὶ πλείους καὶ ἐλάττους, τάς τε ἀσπίδας ἁπανταχόθεν σφῶν προεβάλλοντο, καὶ ὀρθοὶ ἱστάμενοι, πρόσμικτοι μὲν ὑπὸ τῆς συγκλίσεως, δυσκίνητοι δὲ ὑπὸ τῆς πυκνότητος ἐγίγνοντο· καὶ οὔτε ἔδρων οὐδὲν, οὔτε ἔπασχον.

50. Οἱ οὖν Ῥωμαῖοι, ἐπειδὴ μήτε ἐκεῖνοι ἀντεπῄεσαν σφίσιν, ἢ καὶ ἔφευγον, ἀλλ' ἐν ταυτῷ μένοντες, ὥσπερ ἐν πύργοις εἱστήκεισαν, καὶ αὐτοὶ τά τε δοράτια κατὰ πρώτας εὐθὺς, ἅτε μηδεμίαν χρῆσιν ἔχοντα, ἀπετίθεντο, καὶ τοῖς ξίφεσιν οὐκ ἐδύναντο οὔτε συστάδην μάχεσθαι, οὔτε τῶν κεφαλῶν αὐτῶν (ᾗπερ καὶ μόνον ἁλωτοὶ, οἷά που γυμναῖς αὐταῖς μαχόμενοι, ἦσαν) ἐφικνεῖσθαι, τάς τε ἀσπίδας ἀπέῤῥιψαν, καὶ προσπίπτοντες σφίσιν, οἱ μὲν, ἐξ ἐπιδρομῆς, οἱ δὲ, καὶ ἐγγύθεν, ἀνείλοντο τρόπον τινὰ καὶ ἔκοπτον αὐτούς. κἀκ τούτου πολλοὶ μὲν εὐθὺς, ἅτε καὶ μιᾶς ἐπικοπῆς ὄντες, ἔπιπτον· πολλοὶ δὲ καὶ πρὶν πεσεῖν, ἀπέθνησκον. ὑπὸ γὰρ τῆς πυκνότητος τῆς συστάσεως καὶ τεθνηκότες ὀρθοὶ ἀνείχοντο. τοῦ μὲν οὖν πεζοῦ τὸ πλεῖστον οὕτω καὶ ἐκεῖ πρὸς ταῖς ἁμάξαις, ὅσον γε καὶ ἔξωθεν ἐς αὐτὰς ἐτύγχανε, σύν τε ταῖς γυναιξὶ καὶ σὺν τοῖς παισὶν αὐτῶν, ἐφθάρησαν. ὁ δὲ Ἀριοουΐστος μεθ' ἱππέων τήν τε χώραν παραχρῆμα ἐξέλιπε, καὶ πρὸς τὸν Ῥῆνον παραχρῆμα ὁρμήσας, ἐπεδιώχθη μὲν,

Digitized by Google

οὐ κατελήφθη δέ. ἀλλ' ὁ μὲν ἐπὶ πλοίου προεξέφυγε, τῶν δ' ἄλλων τοὺς μὲν οἱ Ῥωμαῖοι ἐς τὸν ποταμὸν ἐσβαίνοντας ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος ὑπολαβὼν ἀπήνεγκεν. οὕτω μὲν δὴ καὶ ἐκεῖνα διεπολεμήθη.

Digitized by Google

ΤΩΝ ΔΙΩΝΟΣ ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΟ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΝ ΕΝΝΑΤΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ.

Haec insunt Libro XXXIX. Romanae Historiae Dionis.

Quomodo Caesar bellum contra Belgas gesserit. c. 1—5.

De reditu Ciceronis. c. 6—11.

Vt Ptolemaeus Aegypto pulsus Romam venerit. c. 12—16.

Quemadmodum Cato res in Cypro constituerit. c. 17—23.

Quomodo Pompejus et Crassus consules sint facti. c. 24—37.

Digitized by Google

De dedicatione theatri Pompeji. c. 38. 39.
Decimus Brutus Caesaris legatus quomodo Venetos navali praelio superaverit. c. 40—43.
P. Crassus Caesaris legatus quemadmodum contra Aquitanos pugnaverit. c. 44—46.
Quomodo Caesar, dum Celtis quibusdam bellum facit, Rhenum transierit: ibidemque de Rheno. c. 47—49.
De Caesaris in Britanniam transitu: deque ea insula. c. 50—54.
Vt Gabinius Ptolemaeum in Aegyptum reduxerit: utque Gabinius ejus rei causa sit in judicium pertractus. cap. 55—65.

Temporis spatium, anni quatuor, in quibus hi Consules recensentur.

ante C.N.	V.C.	
57.	697.	P. Cornelius P. F. Lentulus Spinther, et Q. Caecilius Q. F. Metellus Nepos.
56.	698.	Cn. Cornelius P. F. Lentulus Marcellinus, et L. Marcius L. F. Philippus.

Digitized by Google

55. 699. *Cn. Pompejus Cn. F. Magnus II. et M. Licinius P. F. Crassus II.*

54. 700. *L. Domitius Cn. F. Aënobarbus, et Appius Claudius App. F. Pulcher.*

Μετὰ δὲ ταῦτα, τοῦ χειμῶνος, ἐν ᾧ Κορνήλιός τε Σπινθὴρ καὶ ὁ Μέτελλος ὁ Νέπως ὑπατεύειν ἤρξαντο, διελθόντος, τρίτος τις πόλεμος αὐτοῖς ἐγένετο. οἱ γὰρ Κελτικοὶ, τῷ τε Ῥήνῳ πολλοῖς καὶ συμμίκτοις γένεσι προσοικοῦντες, καὶ ἐπὶ τὸν Ὠκεανὸν τὸν κατὰ Βρεττανίαν καθήκοντες, ἐν μὲν τῷ πρὶν, οἱ μὲν, ἔνσπονδοι τοῖς Ῥωμαίοις ἦσαν, οἱ δὲ ἐφρόντιζον αὐτῶν οὐδέν· τότε δὲ, τὸν Καίσαρα εὖ φερόμενον ἰδόντες, καὶ δείσαντες μὴ καὶ ἐπὶ σφᾶς ὁρμήσῃ, συνεστράφησαν· καὶ κοινῇ, πλὴν Ῥημῶν, λόγῳ χρησάμενοι, συνεβουλεύσαντό τε ἐπὶ τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ συνωμόσαντο, Ἀδρὰν προστησάμενοι.

2. Ταῦτ᾽ οὖν ὁ Καῖσαρ παρὰ τῶν Ῥημῶν μαθὼν, ἐν φρουρᾷ τε αὐτοὺς ἐποιήσατο, κἀνταῦθα πρὸς τῷ Αὐξούννῳ ποταμῷ στρατοπεδευσάμενος, ἤθροιζέ τε ἅμα τοὺς στρατιώτας, καὶ ἐξήσκει. οὐδὲ ἐτόλμησε πρότερον τοῖς πολεμίοις, καίτοι τὴν χώραν σφῶν κατατρέχουσιν, ἐς χεῖρας ἐλθεῖν, πρὶν ὡς καὶ δεδιότος αὐτοῦ καταφρονήσαντες, ἐπεχείρησαν τήν

Digitized by Google

τε γέφυραν καταλαβεῖν, καὶ τὴν σιτοπομπίαν, ἣν δι᾽ αὐτῆς παρὰ τῶν συμμάχων ἐποιεῖτο, ἀφελέσθαι. τοῦτο γὰρ ἐξ αὐτομόλων προγνοὺς ἐσόμενον, ἔπεμψεν ἐπ᾽ αὐτοὺς νυκτὸς τούς τε ψιλοὺς καὶ τοὺς ἱππέας. καὶ οἱ μὲν, προσπεσόντες τοῖς βαρβάροις ἀπροσδόκητοι, πολλοὺς ἀπέκτειναν· ὥστε πάντας τῆς ἐπιούσης νυκτὸς ἐς τὴν οἰκείαν, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ οἱ Αἴδουοι ἐσβεβληκότες ἐς αὐτὴν ἠγγέλλοντο, ἀπαναστῆναι. Καῖσαρ δὲ ᾔσθετο μὲν τὸ γιγνόμενον, οὐκ ἐτόλμησε δὲ σφᾶς εὐθὺς, ἀγνοίᾳ τῶν χωρίων, ἐπιδιῶξαι· ἀλλ᾽ ἅμα τήν τε ἵππον λαβὼν, καὶ τοὺς πεζοὺς ἐπακολουθεῖν κελεύσας, κατέλαβεν αὐτούς. καὶ ὑποστάντας ἐς μάχην (ἐνομίζετο γὰρ σὺν μόνῃ τῇ ἵππῳ εἶναι) διέτριψε μέχρις οὗ καὶ ὁ πεζὸς ἦλθε. καὶ οὕτω παντὶ τῷ στρατῷ περισχὼν, τούς τε πλείους κατέκοψε, καὶ τοὺς περιλοίπους ὁμολογίᾳ παρεστήσατο. κἀκ τούτου καὶ τῶν δήμων τοὺς μὲν ἀμαχεὶ προσηγάγετο, τοὺς δὲ πολέμῳ.

3. Νερούϊοι δὲ τῆς μὲν πεδιάδος (οὐ γὰρ ἦσαν ἀξιόμαχοι) ἑκόντες αὐτῷ ἐξέστησαν, ἐς δὲ δὴ τὰ ὄρη τὰ ὑλωδέστατα ἀνακομισθέντες, ἔπειτ᾽ ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖθεν ἐπικατέδραμον, ἀνέλπιστοι, καὶ καθ᾽ ὃ μὲν αὐτὸς ὁ Καῖσαρ ἦν, ἐτράποντο καὶ ἔφυγον· τῷ δὲ δὴ πλείονι τοῦ στρατοῦ καθυπέρτεροί τε ἐγένοντο, καὶ τὸ στρατόπεδον αὐτοβοεὶ εἷλον. αἰσθόμενος δὲ τοῦτ᾽ ἐκεῖνος (προσκεχωρήκει ἐπί τε τοὺς τετραμμένους διώκων,) ἀνέστρεψε· καὶ καταλαβὼν αὐτοὺς ἐν τῷ ἐρύματι ἁρπαγὴν ποιουμένους, περιεστοιχίσατο καὶ κατεφόνευσε. πράξας δὲ ταῦτα, οὐδὲν ὅτι

Digitized by Google

μέγα ἔργον τοὺς λοιποὺς Νερουΐους χειρούμενος ἔσχε.

4. Κἂν τούτῳ Ἀτουατικοὶ, πλησιόχωροί τε αὐτοῖς ὄντες, καὶ τὸ γένος τό, τε φρόνημα τὸ τῶν Κίμβρων ἔχοντες, ὥρμησαν μὲν ὡς καὶ βοηθήσοντες σφίσιν. ἐπειδὴ δὲ ἔφθησαν προαλόντες, ἀνεχώρησαν, καὶ πάντα τἄλλα χωρία ἐκλιπόντες, ἐς ἓν τεῖχος τὸ κράτιστον ἀνεσκευάσαντο. καὶ αὐτῷ τὸν Καίσαρα προσβαλόντα, ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀπεκρούσαντο, μέχρις οὗ πρὸς μηχανῶν ποίησιν ἐτράπετο. τότε γὰρ, τέως μὲν τήν τε ὕλην τέμνοντας καὶ τὰ μηχανήματα συμπηγνύντας τοὺς Ῥωμαίους ἑώρων, γέλωτα τῇ ἀπειρίᾳ τῶν γινομένων ἐποιοῦντο. ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνά τε ἐξειργάσθη, καὶ ὁπλῖται σφίσι πανταχόθεν ἅμα ἐπ᾽ αὐτῶν προσήγοντο, κατεπλάγησαν, ἅτε μὴ πώποτε τοιοῦτόν τι ἑωρακότες· καὶ ἐκηρυκεύσαντο, τά τε ἐπιτήδεια τοῖς στρατιώταις πέμψαντες, καὶ ὅπλα τινὰ ἀπὸ τοῦ τείχους ῥίψαντες. ὡς μέντοι τά τε μηχανήματα τῶν ἀνδρῶν γυμνωθέντα αὖθις εἶδον, καὶ ἐκείνους προθύμῃ διανοίᾳ ἐπὶ νίκῃ τετραμμένους ᾔσθοντο, μετέγνωσαν· καὶ ἀναθαρσήσαντες, τῆς νυκτὸς ἐπέξοδον, ὡς καὶ ἀνελπίστους σφᾶς κατακόψοντες, ἐποιήσαντο. περιπεσόντες δὲ τοῖς προφύλαξιν (ὁ γὰρ Καῖσαρ ἀκριβῶς πάντα ἀεὶ διῴκει) ἐσφάλησαν· καὶ οὐδὲ τῶν λοιπῶν οὐδεὶς ἔτι συγγνώμης ἔτυχεν, ἀλλὰ πάντες ἐπράθησαν.

5. Ἐπειδὴ δὲ οὗτ᾽ ἐστράφετο, καὶ ἄλλοι, οἱ μὲν ὑπ᾽ αὐτοῦ, οἱ δὲ καὶ διὰ τῶν ὑποστρατήγων, συχνοὶ ἐκεχείρωντο, ὅ, τε χειμὼν ἐνέστη, ἀνεχώρησαν ἐς τὰ

Digitized by Google

χειμάδια. μαθόντες δὲ ταῦθ' οἱ Ῥωμαῖοι, ἐθαύμασαν ὅτι ἔθνη τοσαῦτα, ὧν οὐδὲ τὰ ὀνόματα πρότερον ἠκρίβουν, ᾑρήκει· καὶ ἐψηφίσαντο πεντεκαίδεκα ἐπ' αὐτοῖς ἡμέρας θῦσαι· ὅπερ οὔπω πρότερον ἐγεγόνει. Κἀν τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ Γάλβας ὁ Σερούϊος, ὑποστρατηγῶν αὐτῷ, μέχρι μὲν ἦτε ὡραία καὶ τὸ στράτευμα συνεστὸς εἶχεν, Οὐαράγρους παρά τε τῇ Λεμβάνῳ λίμνῃ, καὶ πρὸς τοῖς Ἀλλόβριξι, μέχρι τῶν Ἄλπεων, οἰκοῦντας, τοὺς μὲν βίᾳ, τοὺς δὲ καὶ ὁμολογίᾳ παρεστήσατο· ὥστε καὶ χειμάσαι κατὰ χώραν παρασκευάσασθαι. ἐπεὶ μέντοι οἱ πλείους τῶν στρατιωτῶν οἱ μὲν παρέμενον, οἷα μὴ πόῤῥω τῆς Ἰταλίας ὄντες, οἱ δὲ καὶ ἐφ' ἑαυτῶν ἄλλοσε ἀπεχώρησαν, καὶ αὐτῷ ἀπροσδόκητοι κατὰ τοῦτο οἱ ἐπιχώριοι ἐπέθεντο· πρὸς ἀπόνοιαν ὑπ' ἀπογνώσεως προήχθη· καὶ ἐκπηδήσας ἐκ τοῦ χειμαδίου ἄφνω, τούς τε προσκειμένους οἱ τῷ παραδόξῳ τοῦ τολμήματος ἐξέπληξε, καὶ δι' αὐτῶν πρὸς τὰ μετέωρα διέπεσε. γενόμενος δὲ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ, ἠμύνατο μὲν αὐτοὺς, μετὰ τοῦτο, καὶ ἐδουλώσατο, οὐ μὴν καὶ ἐχείμασεν αὐτόθι, ἀλλὰ καὶ ἐς τὴν τῶν Ἀλλοβρίγων μετέστη. ταῦτα μὲν ἐν τῇ Γαλατίᾳ ἐγένετο.

6. Πομπήϊος δὲ ἐν τούτῳ τὴν κάθοδον τῷ Κικέρωνι ψηφισθῆναι διεπράξατο. ὃν γὰρ διὰ τοῦ Κλωδίου ἐξεληλάκει, τοῦτον ἐπ' αὐτὸν ἐκεῖνον ἐπανήγαγεν. οὕτω που τὸ ἀνθρώπειον δι' ὀλίγου τέ ἐστιν ὅτε μεταβάλλεται, καὶ ἀφ' ὧν ὠφεληθήσεσθαί τινες ἢ καὶ βλαβήσεσθαι νομίζουσι, τὰ ἐναντιώτατα ἀντιλαμβάνουσι. συνέπραττον δὲ ἀπὸ τῶν στρατη-

Digitized by Google

γῶν καὶ τῶν δημάρχων ἄλλοι τε καὶ Τίτος Ἄννιος Μίλων, οἵπερ που καὶ τὴν γνώμην ἐς τὸ πλῆθος ἐσήνεγκαν· ὁ γὰρ Σπινθὴρ ὁ ὕπατος τὸ μέν τι καὶ τῷ Πομπηΐῳ χαριζόμενος, τὸ δὲ, καὶ ἐξ ἰδίας ἔχθρας τὸν Κλώδιον ἀμυνόμενος, ὑφ᾿ ἧς καὶ τὴν μοιχείαν αὐτοῦ δικάζων κατεψηφίκει. καὶ ἐκείνῳ δὲ ἄλλοι τε τῶν ἐν ταῖς ἀρχαῖς ὄντων ὑπῆρχον, καὶ ὁ ἀδελφὸς Ἄππιος Κλαύδιος στρατηγῶν, ὅ, τε Νέπως ὁ ὕπατος, ἀπ᾿ οἰκείας τινὸς ἔχθρας τὸν Κικέρωνα μισῶν.

7. Οὗτοί τε οὖν ἐπὶ πλέον ἢ πρὶν, ἅτε καὶ ἡγεμόνας τοὺς ὑπάτους ἔχοντες, καὶ οἱ ἄλλοι οἱ ἐν τῇ πόλει, διαστάντες πρὸς ἑκατέρους, ἐθορύβουν. καὶ ἄλλα τε ἐκ τούτου οὐκ ἐν κόσμῳ πολλὰ ἐγίγνετο, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ διαψηφίσει ὁ Κλώδιος γνοὺς τὸ πλῆθος πρὸς τοῦ Κικέρωνος ἐσόμενον, τοὺς μονομάχους, οὓς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ πρὸς ἀγῶνας ἐπιταφίους ἐπὶ τῷ Μάρκῳ τῷ συγγενεῖ προπαρεσκεύαστο, λαβὼν, ἐσεπήδησεν ἐς τὸν σύλλογον· καὶ πολλοὺς μὲν ἔτρωσε, πολλοὺς δὲ ἔκτεινεν. οὔτ᾿ οὖν ἡ γνώμη ἐκυρώθη, καὶ ἐκείνοις ὡς δορυφόροις συνὼν, φοβερὸς καὶ ἐς τὰ ἄλλα πᾶσιν ἦν· ἀγορανομίαν τε ᾔτει, ὡς καὶ τὴν δίκην τῆς βίας, ἂν ἀποδειχθῇ, διαφευξούμενος. ἐγράψατο γὰρ αὐτὸν ὁ Μίλων, καὶ οὐκ ἐσήγαγεν. οὔτε γὰρ οἱ ταμίαι, δι᾿ ὧν τὴν ἀποκλήρωσιν τῶν δικαστῶν γενέσθαι ἐχρῆν, ᾕρηντο· καὶ ὁ Νέπως ἀπεῖπε τῷ στρατηγῷ μηδεμίαν, πρὸ τῆς κληρώσεως αὐτῶν, δίκην προσέσθαι. ἔδει δὲ ἄρα τοὺς ἀγορανόμους πρὸ τῶν ταμιῶν καταστῆναι, καὶ διὰ τοῦτο ὅτι μάλιστα ἡ διατριβὴ ἐγένετο,

Digitized by Google

8. Μαχόμενος δὲ καὶ περὶ αὐτοῦ τούτου, πολλὰ ἐταράττετο· καὶ τέλος, μονομάχους τινὰς καὶ αὐτὸς καὶ ἄλλους τῶν τὰ αὐτά οἱ βουλομένων ἀθροίσας, ἐς χεῖρας τῷ Κλωδίῳ συνεχῶς ᾔει· καὶ σφαγαὶ κατὰ πᾶσαν, ὡς εἰπεῖν, τὴν πόλιν ἐγίγνοντο. ὁ οὖν Νέπως φοβηθεὶς πρός τε τοῦ συνάρχοντος, καὶ πρὸς τοῦ Πομπηΐου, τῶν τε ἄλλων τῶν πρώτων, μετεβάλλετο. καὶ οὕτως ἥ τε γερουσία κατελθεῖν τὸν Κικέρωνα, τοῦ Σπινθῆρος ἐσηγησαμένου, προεβούλευσε· καὶ ὁ δῆμος, ἀμφοτέρων τῶν ὑπάτων ἐσενεγκόντων, ἐψηφίσατο. ἀντέλεγε μὲν γὰρ πρὸς αὐτοὺς Κλώδιος, ἀλλ' ἐκείνῳ τε ὁ Μίλων ἀντέκειτο, ὥστε μηδὲν βίαιον δρᾶσαι· καὶ τῷ νόμῳ ἄλλοι τε, καὶ ὁ Πομπήϊος συνεῖπον, ὥστε πολὺ κρείττους αὐτοὺς γενέσθαι.

9. Κατῆλθέ τε οὖν ὁ Κικέρων, καὶ χάριν τῇ τε βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ, παρασχόντων αὐτῷ τῶν ὑπάτων, καὶ κατὰ τὸ συνέδριον καὶ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἔγνω· τῷ τε Πομπηΐῳ τὴν ἔχθραν τὴν ἐπὶ τῇ φυγῇ μεθεὶς, συνηλλάγη, καὶ τήν τε εὐεργεσίαν παραχρῆμα ἀπέδωκε. λιμοῦ γὰρ ἐν τῇ πόλει ἰσχυροῦ γενομένου, καὶ τοῦ ὁμίλου παντὸς ἔς τε τὸ θέατρον, (οἵῳ δὲ δὴ καὶ τότε ἔτι θεάτρῳ ἐς τὰς πανηγύρεις ἐχρῶντο) καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἐς τὸ Καπιτώλιον ἐπὶ τοὺς βουλευτὰς συνεδρεύοντας ἐσπηδήσαντος· καὶ τοτὲ μὲν ἐν χερσὶν αὐτοὺς ἀποσφάξειν, τοτὲ δὲ καὶ καταπρήσειν σὺν αὐτοῖς τοῖς ναοῖς ἀπειλοῦντος· ἔπεισε σφᾶς ἐπιμελητὴν τοῦ σίτου τὸν Πομπήϊον προχειρίσασθαι, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀρχὴν αὐτῷ ἀνθυπάτου καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ ἔξω ἐπὶ πέντε ἔτη

Digitized by Google

δοῦναι. καὶ ὁ μὲν, ὥσπερ ἐπὶ τοῖς καταποντισταῖς πρότερον, οὕτω καὶ τότε ἐπὶ τῷ, πάσης αὖθις τῆς οἰκουμένης, τῆς ὑπὸ τοῖς Ῥωμαίοις τότε οὔσης, ἄρξειν ἔμελλε.

10. Καῖσαρ δὲ καὶ Κράσσος ἄλλως μὲν ἤχθοντο τῷ Κικέρωνι, σπουδὴν δ᾽ οὖν τινα αὐτοῦ ἔσχον, ἐπειδὴ πάντως καθήξοντα αὐτὸν ᾔσθοντο· (καὶ γὰρ ὁ Καῖσαρ καὶ ἀπὼν εὔνοιάν τινα αὐτῷ ἐνεδείξατο·) οὐ μέντοι καὶ χάριν οὐδεμίαν ἀντέλαβον. ἐκεῖνος γὰρ τοῦτό τε οὐκ ἀπὸ γνώμης σφᾶς πεποιηκότας εἰδὼς, καὶ τῆς φυγῆς αἰτιωτάτους γεγονέναι νομίζων, ἐκ μὲν τοῦ προφανοῦς οὐ πάνυ πρὸς αὐτοὺς ἐθρασύνετο, ἅτε καὶ τῶν τῆς ἀκράτου παῤῥησίας ἐπικαρπιῶν νεωστὶ πεπειραμένος· βιβλίον μέντοι τι ἀπόῤῥητον συνέθηκε· καὶ ἐπεὶ ἐπέγραψεν αὐτῷ, ὡς καὶ περὶ τῶν ἑαυτοῦ βουλευμάτων ἀπολογισμόν τινα ἔχοντι. πολλὰ δὲ δὴ καὶ δεινὰ ἐς αὐτὸ καὶ περὶ ἐκείνων καὶ περὶ ἄλλων τινῶν συνήνεσε, καὶ διὰ τοῦτο φοβηθεὶς, μὴ καὶ ζῶντος αὐτοῦ ἐκφοιτήσῃ, κατεσημήνατό τε αὐτὸ καὶ παρέδωκε τῷ παιδὶ, προστάξας οἱ μήτ᾽ ἀναγνῶναι μήτε δημοσιεῦσαι τὰ γεγραμμένα, πρὶν ἂν μεταλλάξῃ.

11. Κικέρων μὲν οὖν αὖθις ἀνεβλάστανε, καὶ τήν τε ἄλλην οὐσίαν, καὶ τὸ ἔδαφος τῆς οἰκίας, καίτοι τῇ Ἐλευθερίᾳ ἀνειμένον, καὶ τοῦ Κλωδίου καὶ ἐπιθειάζοντος, καὶ ἐς ἐνθύμιον αὐτὸ προβάλλοντος, ἐκομίσατο. τὴν γὰρ ἐσφορὰν τοῦ φρατριατικοῦ νόμου, παρ᾽ ἣν ἐκ τῶν εὐπατριδῶν ἐς τὸ πλῆθος ἐπεποίητο, διαβάλλων, ὡς οὐκ ἐν τοῖς ὡρισμένοις ἐκ

Digitized by Google

τῶν πατρίων χρόνοις ἐκτεθέντος αὐτοῦ, τὴν δημαρχίαν τοῦ Κλωδίου πᾶσαν, ἐν ᾗ καὶ τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν ἐδέδοκτο, κατέλυε· λέγων οὐχ οἷόν τε εἶναι, τῆς μεταστάσεως αὐτοῦ τῆς ἐς τὸν ὅμιλον παρανόμως γεγενημένης, ὑγιές τι τῶν ἐν αὐτῇ πραχθέντων νομίζεσθαι. καὶ ἔπεισε διὰ τούτου τοὺς ποντίφικας τὸ ἔδαφός οἱ, ὡς καὶ ὅσιον καὶ βέβηλον ὄν, ἀποδοῦναι. καὶ οὕτω καὶ ἐκεῖνο, καὶ χρήματα ἔς τε τὴν τῆς οἰκίας κατασκευὴν, καὶ εἰ δή τι ἄλλο τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐλελύμαντο, ἔλαβε.

12. Μετὰ δὲ δὴ Πτολεμαίου τοῦ βασιλέως ἕνεκα αὖθις ἐνεκήθησαν. ἐπειδὴ γὰρ πολλά τισι τῶν Ῥωμαίων χρήματα, τὰ μὲν οἴκοθεν, τὰ δὲ καὶ δανεισάμενος, ὅπως τήν τε ἀρχὴν βεβαιώσηται, καὶ φίλος καὶ σύμμαχος ὀνομασθῇ, κατηναλώκει, καὶ αὐτὰ παρὰ τῶν Αἰγυπτίων βιαίως ἠργυρολόγει· καὶ διά τε τοῦτο ἐχαλεπαίνετο, καὶ ὅτι τὴν Κύπρον ἀπαιτῆσαι παρὰ τῶν Ῥωμαίων, ἢ καὶ τὴν φιλίαν τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀπειπεῖν κελευόντων αὐτῶν, οὐκ ἠθέλησε· καὶ οὔτε πεῖσαι σφᾶς ἡσυχάζειν, οὔτ᾽ αὖ βιάσασθαι (ξενικὸν γὰρ οὐκ εἶχεν) ἠδυνήθη· διέδρα τε ἐκ τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐς τὴν Ῥώμην ἐλθὼν, κατηγόρησέ τε αὐτῶν, ὡς καὶ ἐκ τῆς βασιλείας αὐτὸν ἐκβεβληκότων· καὶ ἔτυχεν, ὥστε ὑπάτου Σπινθῆρος, ᾧ ἡ Κιλικία ἐπετράπετο, καταχθῆναι.

13. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα, οἱ Ἀλεξανδρεῖς, τέως μὲν ἀγνοήσαντες, ὅτι ἐς τὴν Ἰταλίαν ἀπειρηκὼς ἦν, ἢ τεθνηκέναι αὐτὸν νομίσαντες, Βερενίκην τὴν θυγατέρα αὐτοῦ ἐς τὴν βασιλείαν ἀντικατέστησαν· ἐπει-

Digitized by Google

τα δὲ τἀληθὲς μαθόντες, ἄνδρας ἑκατὸν ἐς τὴν Ῥώμην ἔπεμψαν, πρός τε τὰ ἐγκλήματα αὐτοῦ ἀπολογησομένους, καὶ ἀντικατηγορήσοντας ὅσα ἠδίκηντο. προμαθὼν δὲ ταῦτ᾽ ἐκεῖνος (ἔτι δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἦν) ἐνήδρευσε τοὺς πρέσβεις, πρὶν ἐλθεῖν, ἄλλους ἄλλῃ διαπέμψας. καὶ τοὺς μὲν πλείους αὐτῶν κατὰ τὴν ὁδὸν ἔφθειρε· τῶν δὲ λοιπῶν, τοὺς μὲν αὐτῶν ἐν τῷ ἄστει αὐτῷ ἀπέκτεινε· τοὺς δὲ καὶ καταφοβήσας ἐκ τούτων, ἢ χρήμασι διαφθείρας, ἔπεισε μήτε ταῖς ἀρχαῖς ὑπὲρ ὧν ἐστείλαντο ἐντυχεῖν, μήθ᾽ ὅλως μνείαν τινὰ περὶ τῶν ἀπολωλότων ποιήσασθαι.

14. *Καίτοι* τὸ πρᾶγμα οὕτω περιβόητον ἐγένετο, ὡς καὶ τὴν βουλὴν ἀγανακτῆσαι δεινῶς, ἐνάγοντος σφᾶς ὅτι μάλιστα *Φαουωνίου* τοῦ *Μάρκου* καθ᾽ ἕτερον, ὅτι τε πολλοὶ παρὰ τῶν συμμάχων πρέσβεις πεμφθέντες βιαίως ἀπολώλεισαν, καὶ ὅτι συχνοὶ καὶ τότε τῶν *Ῥωμαίων* ἐδεδωροδοκήκεισαν. καὶ οἱ μὲν τὸν *Δίωνα* τὸν τῆς πρεσβείας αὐτοκράτορα (περιῆν γάρ) μετεπέμψαντο, ὡς καὶ τὴν ἀλήθειαν παρ᾽ αὐτοῦ μαθησόμενοι· οὕτω δὲ ἄρα καὶ τότε ἔθ᾽ ὁ *Πτολεμαῖος* τοῖς χρήμασι κατεκράτει, ὥστε μήτε τὸν *Δίωνα* ἐς τὸ συνέδριον ἐσελθεῖν, μήτε μνήμην τινὰ τοῦ φόνου τῶν τεθνηκότων, ἕως γε καὶ αὐτὸς παρῆν, γενέσθαι. καὶ μέντοι τοῦ *Δίωνος* μετὰ ταῦτα δολοφονηθέντος, οὐδεμίαν οὐδ᾽ ἐπ᾽ ἐκείνῳ δίκην δέδωκε. τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ ὁ *Πομπήϊος* τῇ τε οἰκίᾳ αὐτὸν ὑπεδέδεκτο, καὶ ἰσχυρῶς ἤρετο. τῶν γε μὴν ἄλλων τῶν αὐτόθεν ἐνεκλήθησαν μὲν ἐν ὑστέρῳ συχνοὶ, ἑάλωσαν

Digitized by Google

δὲ ὀλίγοι. τό, τε γὰρ δεδωροδοκηκὸς πολὺ ἦν, καὶ ἀλλήλοις διὰ τὸ ἴδιον ἕκαστος δέος συνεμάχουν.

15. Οἱ μὲν οὖν ἄνθρωποι τοιαῦτα ὑπὸ τῶν χρημάτων ἐποίουν· τὸ δὲ θεῖον κεραυνῷ κατ' ἀρχὰς εὐθὺς τοῦ ἐχομένου ἔτους τὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς τοῦ ἐν τῷ Ἀλβανῷ ἱδρυμένου βαλὸν, τὴν κάθοδον τοῦ Πτολεμαίου χρόνον τινὰ ἐπέσχε. τοῖς γὰρ Σιβυλλείοις ἔπεσιν ἐντυχόντες, εὗρον ἐν αὐτοῖς γεγραμμένον αὐτὸ τοῦτο· „Ἂν ὁ τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς βοηθείας τινὸς δεόμενος ἔλθῃ, τὴν μὲν φιλίαν οἱ μὴ ἀπαρνήσασθε, μὴ μέντοι καὶ πλήθει τινὶ ἐπικουρήσητε. εἰ δὲ μὴ, καὶ πόνους καὶ κινδύνους ἕξετε.“ Κἀκ τούτου τὴν συντυχίαν τῶν ἐπῶν πρὸς τὰ τότε γενόμενα θαυμάσαντες, ἀπεψηφίσαντο πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ ἐγνωσμένα, Γαΐῳ Κάτωνι πεισθέντες δημάρχῳ. ταῦτα δὲ ἐχρήσθη μὲν οὕτως· ἐδημοσιεύθη δὲ· οὐ γὰρ ἐξῆν οὐδὲν τῶν Σιβυλλείων, εἰ μὴ ἡ βουλὴ ψηφίσαιτο, ἐς τὸ πλῆθος ἐξαγγέλλεσθαι· διὰ τοῦ Κάτωνος. ἐπειδὴ γὰρ τάχιστα ὁ νοῦς τῶν ἐπῶν διεθρυλλήθη, (ὥσπερ εἴωθε γίγνεσθαι) ἔδεισε μὴ συγκρυφθείη· καὶ ἔς τε τὸν ὅμιλον τοὺς ἱερέας ἐσήγαγε, κἀνταῦθα, πρὶν ὁτιοῦν τὴν γερουσίαν ἐπ' αὐτοῖς χρηματίσαι, ἐξεβιάσατο σφᾶς ἐκλαλῆσαι τὸ λόγιον. ὅσῳ γάρ τοι μᾶλλον οὐκ ἐδόκει σφίσιν ἐξεῖναι, τοῦτο τὸ πλῆθος ἔσχε.

16. Καὶ ἐκεῖνο μὲν ἔσχεν οὕτως, καὶ ἐς τὴν τῶν Λατίνων γλῶσσαν γραφὲν ἀνεκηρύχθη. γνώμας δὲ αὐτῶν μετὰ τοῦτο ποιουμένων, καὶ τῶν μὲν, ἄνευ στρατοῦ τῷ Σπινθῆρι τὴν τοῦ Πτολεμαίου κάθο-

Digitized by Google

δον προσταττόντων, τῶν δὲ δὴ, καὶ τὸν Πομπήϊον μετὰ ῥαβδούχων δύο καταγαγεῖν αὐτὸν κελευόντων, (ὅ, τε γὰρ Πτολεμαῖος μαθὼν τὸ χρησθὲν, ἠξίωσε τούτου τυχεῖν, καὶ τὰ γράμματα αὐτοῦ Αὖλος Πλατώϊος ἐς τὸ κοινὸν δημαρχῶν ἀνέγνω·) δείσαντες οἱ βουλευταὶ μὴ μείζων ἔτ' ὁ Πομπήϊος καὶ ἀπ' ἐκείνου γένηται, ἀντέπραξαν αὐτῷ, τῇ τοῦ σίτου προφάσει χρησάμενοι. ταῦτα μὲν ἐπί τε Λουκίου Φιλίππου καὶ ἐπὶ Γναίου Μαρκελλίνου ὑπάτων ἐγένετο· καὶ αὐτὰ ὁ Πτολεμαῖος μάθων, τὴν τε κάθοδον ἀπέγνω, καὶ ἐς Ἔφεσον ἐλθὼν, παρὰ τῇ θεῷ διῃτᾶτο.

17. Τῷ δὲ δὴ προτέρῳ ἔτει καὶ τοιόνδε τι, ἴδιον μὲν, φέρον δέ πως ἐς τὴν συγγραφὴν, ἐπράχθη. τοῦ γὰρ νόμου διαῤῥήδην ἀπαγορεύοντος, μηδένα δύο ἅμα ἐκ τῆς αὐτῆς συγγενείας τὴν αὐτὴν ἱερατείαν ἔχειν, ὁ Σπινθὴρ ὁ ὕπατος, ἐπιθυμήσας Κορνήλιον Σπινθῆρα τὸν υἱὸν ἐς τοὺς οἰωνιστὰς ἐσαγαγεῖν, ἔπειτ' ἐπειδὴ ὁ Φαῦστος ὁ τοῦ Σύλλου παῖς, ἐκ τοῦ τῶν Κορνηλίου φύλου ὢν, προενεγέγραπτο, ἐξεποίησεν αὐτὸν ἐς τὸ Μαλλίου Τορκουάτου γένος. καὶ οὕτως ὁ νόμος, ἐν τοῖς ἑαυτοῦ ῥήμασι μείνας, ἔργῳ κατελύθη.

18. Μετὰ δὲ δὴ τοῦτο ὁ Κλώδιος ἐπειδὴ τάχιστα ἐς τὴν ἀγορανομίαν ἐπί τε τοῦ Φιλίππου καὶ ἐπὶ τοῦ Μαρκελλίνου παρελήλυθε, (πρὸς γὰρ τὴν ἀπόδρασιν τῆς δίκης παρακελευστὸς ᾑρέθη) γραφὴν καὶ τοῦ Μίλωνος τῆς τῶν μονομάχων παρασκευῆς ἀπηνέγκεν. ἃ γὰρ αὐτὸς ἔπραττε, καὶ ἐφ' οἷς ἐκρί-

νετο, ταῦτ᾽ ἐκείνῳ ἀντενεκάλει. ἐποίει δὲ τοῦτο, οὐχ ὅτι τὸν Μίλωνα προσδοκῶν αἱρήσειν, (ἅτε καὶ συναγωνιστὰς ἰσχυροὺς, ἄλλους τε καὶ τὸν Κικέρωνα καὶ τὸν Πομπήϊον, ἔχοντα) ἀλλ᾽ ἵνα ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ τῷ τε Μίλωνι προσπολεμοίη, καὶ ἐκείνους ὑβρίζοι.

19. Πρὸς γοῦν τοῖς ἄλλοις τοιόνδε τι ἐμεμηχάνητο· παρασκευάσας τοὺς ἑταίρους, ἵν᾽ ὁπότε πύθοιτο αὐτῶν ἐν τοῖς συλλόγοις, τί ποιῶν ἢ καταλέγων τοιόσδε τις ὤν, συνεκβοῷεν, ὅτι Πομπήϊος· ἐπηρώτα πολλάκις ἐξαίφνης πάνθ᾽ ὅσα ἐπαίτια περὶ αὐτὸν, ἢ κατὰ τὸ σῶμα, ἢ κατ᾽ ἄλλο τι ἦν, ἰδίᾳ καὶ καθ᾽ ἕκαστον, ὡς οὐ περὶ ἐκείνου δὴ λέγων· κἀκ τούτου τῶν μὲν ἐξαρχόντων, τῶν δὲ συνεπηχούντων σφίσιν, (οἷα φιλεῖ ἐν τοῖς τοιούτοις γίγνεσθαι) καὶ λεγόντων, ὅτι Πομπήϊος, χλευασία πολλὴ συνέβαινεν· ὥστε ἐκεῖνον, μήτε τὴν ἡσυχίαν ἄγειν καρτεροῦντα, μήθ᾽ ὅμοιόν τι ποιεῖν αὐτῷ ὑπομένοντα, περιοργῇ τε γίγνεσθαι, καὶ ἐν ἀμηχανίᾳ καθίστασθαι· καὶ λόγῳ μὲν τὸν Μίλωνα κατακρίνεσθαι, ἔργῳ δὲ αὐτὸν μηδ᾽ ἀπολογούμενον ἁλίσκεσθαι. ὁ γὰρ Κλώδιος, ὅπως ἐπὶ πλεῖον ποιοίη, οὐκ εἴα τὸν φρατριατικὸν νόμον ἐσενεχθῆναι. πρὶν γὰρ ἐκεῖνον τεθῆναι, οὔτ᾽ ἄλλο τι τῶν σπουδαίων ἐν τῷ κοινῷ πραχθῆναι, οὔτε δίκην οὐδεμίαν ἐσαχθῆναι ἐξῆν.

20. Τέως μὲν οὖν ὁ Μίλων τῶν λοιδοριῶν καὶ τῶν σφαγῶν πρόσχημα αὐτοῖς ἦν. τεράτων δέ τινων ἐν τούτῳ γενομένων· (ἔν τε γὰρ τῷ Ἀλβανῷ νεὼς Ἥρας βραχὺς ἐπὶ τραπέζης τινὸς πρὸς ἀνατολῶν

ἱδρυμένος, πρὸς τὴν ἄρκτον μετεστράφη, καὶ λαμπὰς ἀπὸ τῆς μεσημβρίας ὁρμηθεῖσα, πρὸς βορέαν διῇξε· λύκος τε ἐς τὴν πόλιν ἐσῆλθε, καὶ σεισμὸς ἐγένετο· τῶν τε πολιτῶν τινες κεραυνοῖς ἐφθάρησαν, καὶ θόρυβος ἐν τῷ Λατίνῳ ὑπὸ γῆς ἐξηκούσθη. καὶ αὐτὰ οἱ μάντεις ἀκέσασθαι θελήσαντες, ὀργίζεσθαι σφίσι δαιμόνιόν τι, ὡς καὶ ἱερῶν τινων ἢ χωρίων οὐχ ὁσίων ἐποικουμένων, ἔφασαν.) ἐνταῦθα ὁ Κλώδιος τὸν Κικέρωνα μεταλαβὼν, τῷ τε λόγῳ πολὺ ἐνίκει, ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς οἰκίας, ἱερωμένον τῇ Ἐλευθερίᾳ, κατῳκοδόμησε. καὶ ἐπῆλθέ ποτε ἐπ᾽ αὐτὸ, ὡς καὶ ἐκ θεμελίων αὖθις αὐτὴν ἀναιρήσων· καὶ οὐκ ἐποίησε μὲν τοῦτο· ὁ γὰρ Μίλων ἐκώλυσεν.

21. Ὁ δ᾽ οὖν Κικέρων, ὡς καὶ παθὼν αὐτὸ, ὀργήν τε εἶχεν, καὶ κατηγορίας ἐποιεῖτο. καὶ τέλος τόν τε Μίλωνα καὶ δημάρχους τινὰς παραλαβὼν, ἀνῆλθέ τε ἐς τὸ Καπιτώλιον, καὶ τὰς στήλας ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ φυγῇ ἐπὶ τοῦ Κλωδίου σταθείσας καθεῖλε· καὶ τότε μὲν αὐτὰς, ἐκείνου σὺν Γαΐῳ ἀδελφῷ στρατηγοῦντι ἐπελθόντος, ἀφῃρέθη. μετὰ δὲ τοῦτο φυλάξας ἐκδημοῦντα τὸν Κλώδιον, ἀνέβη τε αὖθις ἐς τὸ Καπιτώλιον, καὶ λαβὼν αὐτὰς, οἴκαδε ἀπεκόμισε. γενομένου δὲ τούτου, οὐδὲν ἔτ᾽ ἐπιεικὲς οὐδὲ ἑτέρῳ αὐτῶν ἦν, ἀλλὰ ἐλοιδόρουν ἀλλήλους, καὶ διέβαλλον ἄλλα τε ὅσα ἐδύναντο, μηδενὸς τῶν αἰσχίστων ἀπεχόμενοι· καὶ ὁ μὲν, τήν τε δημαρχίαν τὴν τοῦ Κλωδίου, ὡς καὶ παρὰ τοὺς νόμους γενομένην, καὶ τὰ πραχθέντα ἐν αὐτῇ ὑπ᾽ αὐτοῦ, ὡς καὶ ἄκυ-

Digitized by Google

ρα ὄντα· ὁ δὲ, τήν τε φυγὴν τὴν τοῦ Κικέρωνος, ὡς καὶ δικαίως ἐγνωσμένην, καὶ τὴν κάθοδον αὐτοῦ, ὡς καὶ παρανόμως ἐψηφισμένην.

22. Μαχομένων δὲ αὐτῶν, καὶ τοῦ Κλωδίου πολλῇ τῇ στάσει ἐλαττουμένου, ὁ Κάτων ὁ Μάρκος ἐπελθὼν ἀνέσωσεν αὐτούς. τῷ τε γὰρ Κικέρωνι ἀχθόμενος, καὶ φοβηθεὶς ἅμα, μὴ καὶ ὅσα αὐτὸς ἐν τῇ Κύπρῳ ἐπεποιήκει, καταλυθείη, ὅτι πρὸς τοῦ Κλωδίου δημαρχοῦντος ἐπέμπετο, προθύμως αὐτῷ συνήρατο. μέγα γὰρ ἐπ᾽ αὐτοῖς ἐφρόνει· καὶ περὶ παντὸς τὸ βεβαιωθῆναι αὐτὰ ἐποιεῖτο. ὁ γὰρ Πτολεμαῖος, ὁ τὴν νῆσον τότε κατέχων, ἐπειδὴ τά τε ἐψηφισμένα ᾔσθετο, καὶ μήτ᾽ ἀντᾶραι τοῖς Ῥωμαίοις ἐτόλμησε, μήτ᾽ αὖ στερηθεὶς τῆς ἀρχῆς ζῆν ὑπέμεινε, φάρμακον πιὼν ἀπέθανε· καὶ οἱ Κύπριοι τὸν Κάτωνα οὐκ ἀκουσίως, ἅτε καὶ φίλοι καὶ σύμμαχοι τῶν Ῥωμαίων ἀντὶ δούλων ἔσεσθαι προσδοκήσαντες, ἐσεδέξαντο. ὁ δὲ Κάτων ἐπὶ μὲν τούτοις οὐδὲν εἶχε σεμνύνεσθαι· ὅτι δὲ δὴ τά τε ἄλλα ἄριστα διῴκησε, καὶ δούλους καὶ χρήματα πολλὰ ἐκ τῶν βασιλικῶν ἀθροίσας, οὐδὲν ᾐτιάθη, ἀλλὰ ἀνεπικλήτως πάντα ἀπέδειξεν, ἀνδραγαθίας, οὐδὲν ἧττον ἢ πολέμῳ τινὶ ἐνενικήκει, μετεποιεῖτο. ὑπὸ γὰρ τοῦ πολλοὺς δωροδοκεῖν, σπανιώτερον τὸ τῶν χρημάτων καταφρονεῖν τινα, τοῦ τῶν πολεμίων κρατεῖν, ἐνόμιζε.

23. Τότε οὖν ὁ Κάτων ἐν δόξῃ τινὶ ἐπινικίων διὰ ταῦτ᾽ αἰσίων ἐγένετο· καὶ οἱ ὕπατοι γνώμην ἐν τῷ συνεδρίῳ ἐποιήσαντο, στρατηγίαν αὐτῷ δοθῆναι,

Digitized by Google

καίπερ μηδέπω ἐκ τῶν νόμων προσήκουσαν. καὶ οὐκ ἀπεδείχθη μὲν, (αὐτὸς γὰρ ἀντεῖπε) τὴν δὲ δὴ εὔκλειαν καὶ ἐκ τούτου μείζονα ἔσχε. Κλώδιος δὲ ἐπεχείρησε μὲν τοὺς οἰκέτας τοὺς ἐκ τῆς Κύπρου ἀχθέντας, Κλωδίους, ὅτι αὐτὸς τὸν Κάτωνα ἐκεῖσε ἐπεπόμφει, ὀνομάσαι· οὐκ ἠδυνήθη δὲ, ἐναντιωθέντος αὐτοῦ. καὶ οἱ μὲν, Κύπριοι ἐπεκλήθησαν, καίτοι τινῶν Πορκίους σφᾶς προσειπεῖν ἐθελησάντων. ὁ γὰρ Κάτων καὶ τοῦτο ἐκώλυσεν. ὀργῇ δ' οὖν ὁ Κλώδιος τὴν ἐναντίωσιν αὐτοῦ φέρων, τά τε διοικηθέντα ὑπ' αὐτοῦ διέβαλλε, καὶ τοὺς λογισμοὺς τῶν πεπραγμένων ἀπήτει· οὐχ ὅτι καὶ διελέγξαι τι αὐτὸν ἀδικοῦντα ἐδύνατο, ἀλλ' ὅτι ὑπὸ ναυαγίου τὰ γράμματα σχεδὸν τι πάντα διέφθαρτο. καὶ ἐδόκει κατὰ τοῦτό τι ἰσχύσειν. ἐβοήθει δὲ καὶ τότε τῷ Κλωδίῳ ὁ Καῖσαρ, καίτοι μὴ παρὼν, καὶ τάς τε κατηγορίας αὐτῷ τὰς κατὰ τοῦ Κάτωνος ἐπιστολιμαίους (ὥσγε φασί τινες) ἔπεμπεν. ἐπεφέροντο δὲ τῷ Κάτωνι ἄλλα τε, καὶ ὅτι τὴν στρατηγίαν οἱ αὐτὸς τοὺς ὑπάτους πείσας (ὥσγε ἔλεγον) ἐσηγήσασθαι, προσεποιήσατο ἐθελοντὴς (ἵνα μὴ καὶ ἄκων ἀποτετυχηκέναι αὐτῆς δόξῃ) παρεῖσθαι.

24. Οὗτοί τε οὖν ἐμάχοντο. καὶ ὁ Πομπήϊος ἔσχε μὲν ἐν τῇ τοῦ σίτου διαδόσει τριβήν τινα. πολλῶν γὰρ πρὸς τὰς ἀπ' αὐτοῦ ἐλπίδας ἐλευθερωθέντων, ἀπογραφὴν σφῶν, ὅπως ἔν τε κόσμῳ καὶ ἐν τάξει τινὶ σιτοδοτηθῶσιν, ἐθελῆσαι ποιήσασθαι. οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦτο μὲν τῇ τε ἑαυτοῦ σοφίᾳ, καὶ ἐκ τοῦ πλήθους τοῦ σίτου, ῥᾷόν πως διῴκησε· τὴν δὲ δὴ

Digitized by Google

ὑπατείαν τῶν πραγμάτων ἔσχε, καὶ αἰτίαν ἀπ᾽ αὐτῶν ἔλαβεν. ἐλύπει μὲν γὰρ αὐτὸν καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Κλωδίου γιγνόμενα, καὶ μάλισθ᾽ ὅτι καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων ὑπερεωρᾶτο, ὧν διέφερε διά τε τὸ ἀξίωμα καὶ διὰ τὰς ἐλπίδας· ἀφ᾽ ὧν καὶ ἰδιωτεύων ὑπὲρ πάντας αὐτοὺς τιμηθήσεσθαι προσεδόκησεν, ὑβριζόμενος. ἀλλὰ τούτων μὲν ἔσθ᾽ ὅτε καὶ κατεφρόνει. παραχρῆμα μὲν γὰρ κακῶς ἀκούων ἐδυσχέραινε· διαλιπὼν δὲ, καὶ ἐς ἀναλογισμὸν τῆς τε ἑαυτοῦ ἀρετῆς καὶ τῆς τῶν ἐναντίων κακίας ἀφικνούμενος, οὐκέτ᾽ αὐτῶν προετίμα.

25. Ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ αὐξανόμενος, καὶ ὁ δῆμος τά τε κατειργασμένα αὐτῷ θαυμάζων, ὥστε καὶ ἐκ τῆς βουλῆς ἄνδρας, ὡς καὶ ἐπὶ δεδουλωμένοις παντελῶς τοῖς Γαλάταις, ἀποστεῖλαι, καὶ πρὸς τὰς ἀπ᾽ αὐτοῦ ἐλπίδας ἐπαιρόμενος, ὥστε καὶ χρήματά οἱ πολλὰ ψηφίσασθαι, δεινῶς αὐτὸν ἠνία. ἐπεχείρησε μὲν γὰρ τοὺς ὑπάτους ἀναπεῖσαι, μήτε τὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ εὐθὺς ἀναγινώσκειν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πλεῖστον, μέχρις ἂν αὐτόματος ἡ δόξα τῶν πραττομένων ἐκνικήσῃ, συγκρύπτειν· καὶ διάδοχόν τινα αὐτῷ καὶ πρὸ τοῦ καθήκοντος καιροῦ πέμψαι. τοσαύτῃ γὰρ φιλοτιμίᾳ ἐχρῆτο, ὥστ᾽ ὅσα αὐτὸς τῷ Καίσαρι συνέπραξε, καὶ βασκαίνειν καὶ καταλύειν· καὶ ἐκείνῳ γε ἄλλως τε μεγάλως ταινιουμένῳ, καὶ τὰ ἑαυτοῦ συσκιάζοντι, ἄχθεσθαι· καὶ τῷ δήμῳ ἐγκαλεῖν, ὅτι αὐτόν τε ἐν ὀλιγωρίᾳ ἐποιεῖτο, καὶ τὸν Καίσαρα ὑπερεσπούδαζε. τά τε γὰρ ἄλλα καὶ ἠγανάκτει, ὁρῶν αὐτοὺς τῶν τε προσποιηθέντων τινὰ ἐπὶ τοσοῦτον

Digitized by Google

μνημονεύοντας, ἐφ᾽ ὅσον μηδὲν ἄλλο ἐπιγένοιτο· καὶ πρὸς τὸ ἀεὶ καθιστάμενον, κἂν ἔλαττον τοῦ προτέρου ᾖ, προχειρότατα, τῷ τε τοῦ συνήθους κόρῳ, καὶ τῇ τοῦ ξένου ἡδονῇ, φερομένους· καὶ τὸ μὲν προευδοκιμοῦν πᾶν καταλύοντας ὑπὸ τοῦ φθόνου, τὸ δ᾽ ἄρτι προφαινόμενον συνεπαύξοντας ὑπὸ τῶν ἐλπίδων.

26. Δι᾽ οὖν ταῦτα δυσχεραίνων, καὶ μήτε τι διὰ τῶν ὑπάτων διαπράξασθαι δυνηθείς, καὶ τὸν Καίσαρα μείζω τῆς πρὸς ἑαυτὸν πιστώσεως γιγνόμενον ὁρῶν, οὐκ ἐν ἐλαφρῷ τὸ πρᾶγμα ἐποιήσατο. καὶ γὰρ ἐνόμιζε δύο τε εἶναι τὰ τὰς φιλίας τινῶν συγχέοντα, τό, τε δέος καὶ τὸν φθόνον· καὶ ταῦτα ἀπ᾽ ἀντιπάλου καὶ τῆς δόξης καὶ τῆς ἰσχύος μόνως συμβαίνειν. ἕως μὲν γὰρ ἂν ἰσομοιρῶσί τινες αὐτῶν, καὶ ἐκεῖνα ἐῤῥῶσθαι, ἐπειδὰν δ᾽ ὑπεραίρωσί τι οἱ ἕτεροι, ἐνταῦθα τό, τε ἐλαττούμενον, φθονῆσαν, μισεῖ τὸν κρείττονα, καὶ τὸ κρατοῦν, καταφρονῆσαν, ἐξυβρίζει ἐς τὸν χείρονα· καὶ οὕτως ἀπ᾽ ἀμφοτέρων, τὸν μὲν, τῇ ἐλαττώσει ἀγανακτοῦντα, τὸν δὲ τῇ πλεονεξίᾳ ἐπαιρόμενον, πρός τε διαφορὰς καὶ πρὸς πολέμους, ἐκ τῆς πρὶν φιλίας, ἀφικνεῖσθαι. τοιούτοις οὖν δή τισι λογισμοῖς ὁ Πομπήϊος ἐπὶ τὸν Καίσαρα ὡπλίζετο. καὶ (ἐδόκει γὰρ οὐκ ἂν ῥᾳδίως μόνος αὐτὸν καταλῦσαι) τὸν Κράσσον, ὡς καὶ μετ᾽ αὐτοῦ ποιήσων, ἔτι καὶ μᾶλλον ἀνηρτήσατο.

27. Συμφρονήσαντες οὖν, ἄλλως μὲν οὐδὲν ἂν ἰδιωτεύοντες πράξειν ἤλπισαν· ἂν δ᾽ ὑπατεύσωσι, κἀκ τούτου καὶ αὐτοὶ τὰ πράγματα τῇ ἐκείνου ζηλώσει

Digitized by Google

διαλάβωσι, καὶ ἀντίῤῥοποί οἱ ἔσεσθαι, καὶ ταχὺ αὐτοῦ, ἅτε καὶ δύο ἑνὸς, περιγενήσεσθαι προσεδόκησαν. καὶ οὕτω πᾶσαν τὴν προσποίησιν σφίσι, * * * καί τις τῶν ἑταίρων σφῶν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοὺς προῆγεν, ἀπηρνοῦντο μηκέτι βούλεσθαι ὑπατεῦσαι, ἀποθέμενοι ἄντικρυς αὐτῆς, καίπερ ἑτέροις τισὶ πρότερον συναγωνιζομένοις μετεποιήσαντο. ἐπειδή τε ἔξω τῶν χρόνων τῶν ἐν τοῖς νόμοις διῃρημένων ἐπήγγειλαν αὐτὴν, καὶ δῆλοι ἦσαν ἄλλοι τε, καὶ αὐτοὶ οἱ ὕπατοι (καὶ γάρ τι καὶ ῥώμης ὁ Μαρκελλῖνος εἶχεν) οὐκ ἐπιτρέψοντες σφίσιν ἀποδειχθῆναι, διεπράσσοντο τὰς ἀρχαιρεσίας ἐν τῷ ἐνιαυτῷ ἐκείνῳ μὴ γενέσθαι· ἄλλους τε καὶ τὸν Κάτωνα τὸν Γάϊον ἐνιέντες, ἵνα μεσοβασιλέως αἱρεθέντος, καὶ αἰτήσωσι κατὰ τοὺς νόμους τὴν ἀρχὴν καὶ λάβωσι.

28. Καὶ (ἐγίνετο γὰρ λόγῳ τοῦτο μὲν, ὑπάτων παρεσκευασμένων ἄλλοτε κατ' ἄλλην πρόφασιν, ἔργῳ δὲ, ὑπ' αὐτῶν ἐκείνοις· τοῖς γοῦν ἐναντιουμένοις σφίσι φανερῶς ἤχθοντο·) δεινῶς ἡ γερουσία ἠγανάκτησεν, ὥστε ποτὲ μαχομένων αὐτῶν ἐξαναστῆναι. καὶ τότε μὲν οὕτω διελύθησαν· αὖθις δ' ἐπειδὴ τὰ αὐτὰ ἐγίνετο, τὰς στολὰς, καθάπερ ἐν συμφορᾷ τινι, μετενδῦναι ἐψηφίσαντο· καίτοι τοῦ Κάτωνος ἔκ τε τοῦ συνεδρίου, ἐπειδήπερ ἀντιλέγων οὐδὲν ἤνυσεν, ἐκπηδήσαντος, ὅπως μηδὲν τελεσθείη. εἰ γάρ τις τῶν μὴ βουλευόντων ἔνδον ἦν, οὐδεμία ψῆφος αὐτοῖς ἐδίδοτο. ἐκείνους τε γὰρ προαπαντήσαντες, ἕτεροι δήμαρχοι ἐκώλυσαν ἐσελθεῖν· καὶ οὕτω τοῦτό τε τὸ δόγμα ἐκυρώθη, καὶ ἐχρηματίζετο,

Digitized by Google

ὅπως καὶ ἐς τὴν πανήγυριν τὴν τότε οὖσαν οἱ βουλευταὶ θεωρήσωσιν. ἐπεὶ δὲ καὶ πρὸς ἐκεῖνο ὁ Κάτων ἀνθίστατο, ἐξεπήδησαν ἀθρόοι, καὶ τὰ ἐσθήματα ἀλλαξάμενοι ἐπανῆλθον, ὡς καὶ διὰ τοῦτ' αὐτὸν καταπλήξοντες. καὶ ἐπειδὴ μηδ' ὥς ἐμετρίαζε, προῆλθον ἐς τὴν ἀγορὰν ἅμα πάντες· καὶ συνδραμόντος ἐπὶ τούτῳ τοῦ πλήθους, ἐς πᾶν κατηφείας αὐτοὺς κατέστησαν, δημηγορῶν μὲν ὁ Μαρκελλῖνος, καὶ τὰ παρόντα σφίσιν ὀδυρόμενος· ἐπιδακρύοντες δὲ οἱ ἄλλοι, καὶ ἐπιστένοντες, ὥστε μηδένα μηδὲν ἀντιφθέγξασθαι. καὶ οἱ μὲν, τοῦτο πράξαντες, ἐς τὸ βουλευτήριον εὐθὺς ἐσῆλθον, γνώμην ἔχοντες ἐς τοὺς ὑπαιτίους τὴν ὀργὴν ἀφεῖναι.

29. Κλώδιος δὲ ἐν τούτῳ μεταπηδήσας αὖθις πρὸς τὸν Πομπήϊον, καὶ τὰ ἐκείνου πάλιν ἀνθελόμενος, ἐλπίδι τοῦ, εἴ τι οἱ τῶν τότε πραττομένων συγκατεργάσαιτο, πάνυ αὐτὸν ἰδιώσεσθαι, παρῆλθέ τε ἐς τὸν ὅμιλον ἐν τῇ καθηκούσῃ στολῇ, μηδὲν αὐτῆς πρὸς τὸ δόγμα μεταλλάξας, καὶ κατά τε τοῦ Μαρκελλίνου καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ἐδημηγόρει. πολλῆς οὖν καὶ ἐπὶ τούτῳ ἀγανακτήσεως ὑπὸ τῶν βουλευτῶν γενομένης, τὸ μὲν πλῆθος μεταξὺ λέγων ἐγκατέλιπε· πρὸς δὲ δὴ τὸ συνέδριον ἄρξας, ὀλίγου διεφθάρη. τῆς γὰρ γερουσίας ἀπαντησάσης αὐτῷ, εἴσω τε ἐσελθεῖν ἐκωλύθη. κἂν τούτῳ ὑπὸ ἱππέων περιστοιχισθεὶς, διεσπάσθη ἂν, εἰ μὴ ἀνακραγόντος αὐτοῦ, καὶ τὸν ὅμιλον ἐπιβοησαμένου, προσέδραμον πολλοὶ πῦρ φέροντες, ὡς καὶ μετὰ τοῦ βουλευτηρίου σφᾶς καταπρήσοντες, εἴ τι αὐτὸν ἐξεργάσαιντο. καὶ

ὃ μὲν, παρὰ τοσοῦτον ἐλθὼν ἀπολέσθαι, οὕτως ἐσώθη.

30. Πομπήϊος δὲ, οὐδὲν τούτοις ἐκπλαγεὶς, ἔς τε τὸ συνέδριόν ποτε ἐσεπήδησεν, ὑπεναντιούμενος αὐτῷ ψηφιεῖσθαι μέλλοντι, καὶ ἐκεῖνό τε κυρωθῆναι ἐκώλυσε, καὶ τοῦ Μαρκελλίνου μετὰ τοῦτο πυθομένου δημοσίᾳ αὐτοῦ, εἰ ὄντως ἐπιθυμεῖ ὑπατεῦσαι, ἐλπίδι τοῦ κατοκνήσειν αὐτὸν σπουδαρχεῖν ὁμολογῆσαι· „τῶν μὲν δικαίων ἀνδρῶν ἕνεκα οὐδὲν τῆς ἀρχῆς δεῖσθαι ἔφη, διὰ δὲ δὴ τοὺς ταραχώδεις, καὶ σφόδρα αὐτῆς ἀντιποιεῖσθαι.“ ὡς οὖν τούτῳ φανερῶς ἐνέκειτο, καὶ ὁ Κράσσος ἐρωτηθεὶς καὶ αὐτὸς, τὰ αὐτὰ οὐχ ὡμολόγησε μὲν, οὐ μὴν οὐδ' ἀπηρνήσατο, ἀλλ', ὥσπερ εἰώθει, διὰ μέσου ἐχώρησεν, εἰπὼν ὅτι πάνθ' ὅσα τῷ κοινῷ συμφέροι πράξει· κατέδεισαν ὅ, τε Μαρκελλῖνος καὶ ἄλλοι πολλοὶ τήν τε παρασκευὴν αὐτῶν καὶ τὴν ἀντίταξιν, καὶ οὐδὲ ἀπήντων ἔτι ἐς τὸ βουλευτήριον. μὴ συλλεγομένου δὲ τοῦ καθήκοντος ἐκ τῶν νομίμων ἀριθμοῦ πρὸς τὸ ψηφισθῆναί τι περὶ τῶν ἀρχαιρεσιῶν, οὐδὲ χρηματισθῆναί τι ἀρχὴν περὶ αὐτῶν ἠδυνήθη, ἀλλὰ ἐνιαυτὸς οὕτω διέβη. οὐ μέντοι οὔτε τὴν ἐσθῆτα μετημπίσχοντο, οὔτε ἐς τὰς πανηγύρεις ἐφοίτων, οὐκ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ τῇ τοῦ Διὸς ἑορτῇ εἱστιάθησαν, οὐκ ἐπὶ τὰς ἀνοχὰς τὰς Λατίνας, δεύτερόν τότε ὑπό τινος οὐκ ὀρθῶς πραχθέντος ποιουμένας, ἐς τὸ Ἀλβανὸν ἀφίκοντο· ἀλλ' ὥσπερ δεδουλωμένοι, καὶ μήτ' ἀρχὰς ἑλέσθαι, μήτ' ἄλλο τι πολιτικὸν πράξασθαι ἐξουσίαν ἔχοντες, τὸ λοιπὸν τοῦ ἔτους διήγαγον.

Digitized by Google

31. Καὶ μετὰ τοῦτο ὅ, τε Πομπήϊος καὶ ὁ Κράσσος ὕπατοι ἐκ μεσοβασιλείας ἀπεδείχθησαν, οὔτ᾽ ἄλλου τινὸς τῶν προεπηγγελκότων ἀπαντήσαντος· καὶ Λουκίου Δομιτίου, (ὃς μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας ἐσπουδάρχησεν) ὁρμήσαντος μὲν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν οἴκοθεν ὑπὸ νύκτα· ἐπεὶ δ᾽ ὁ παῖς ὁ τὸν λύχνον οἱ προφέρων ἐσφάγη, δείσαντος, καὶ μηκέτι περαιτέρω προχωρήσαντος. οὔτ᾽ οὖν ἀντιστάντος τινὸς τὴν ἀρχὴν, καὶ προσέτι τοῦ Πουπλίου Κράσσου, ὅς υἱός τε τοῦ Μάρκου ἦν, καὶ τότε τῷ Καίσαρι ὑπεστρατήγει, στρατιώτας ἐπ᾽ αὐτὸ τοῦτο ἐς τὴν Ῥώμην ἀγαγόντος, οὐ χαλεπῶς ᾑρέθησαν.

32. Παραλαβόντες οὖν τὴν ἡγεμονίαν, τὰς λοιπὰς ἀρχὰς τοῖς ἐπιτηδείως σφίσιν ἔχουσι δοθῆναι ἐποίησαν, τὸν Κάτωνα τὸν Μάρκον κωλύσαντες στρατηγὸν ἀποδειχθῆναι. ὑπώπτευόν τε γὰρ αὐτὸν οὐκ ἀνέξεσθαι τὰ γινόμενα, καὶ οὐκ ἠθέλησαν ἰσχὺν αὐτῷ ἔννομον πρὸς τὰς ἀντιλογίας προσθεῖναι. καὶ ἡ μὲν τῶν στρατηγῶν κατάστασις (ὁ γὰρ Κάτων οὐδὲν βίαιον πρᾶξαι ἠξίωσεν) εἰρηναία ἐγένετο. περὶ δὲ τοὺς ἀγορανόμους τοὺς κουρουλίους σφαγαὶ συνέβησαν, ὥστε καὶ τὸν Πομπήϊον πολλοῦ αἵματος ἀναπλησθῆναι. οὐ μὴν ἀλλ᾽ ἐκείνους μὲν, τούς τε ἄλλους τοὺς ὑπὸ τοῦ δήμου αἱρουμένους, προυτρόπους σφίσιν, (αὐτοὶ γὰρ τὰς ἀρχαιρεσίας ἐποίουν) ἀπέδειξαν· τούς τε ἀγορανόμους τοὺς ἑτέρους, καὶ τῶν δημάρχων τοὺς πλείους προσηταιρίσαντο. δύο δὲ δημοσίᾳ, Γάϊός τε Ἀτέϊος Καπίτων, καὶ Πούπλιος Ἀκύλιος Γάλλος, οὐχ ὡμολόγησαν αὐτοῖς.

33. Ὡς οὖν αἱ ἀρχαὶ κατέστησαν, εἴχοντο ὧν ἐφίεντο. καὶ αὐτοὶ μὲν οὐδένα οὔτε ἐν τῇ βουλῇ οὔτε ἐν τῷ δήμῳ λόγον ὑπὲρ αὐτῶν ἐποιήσαντο, ἀλλὰ καὶ πάνυ ἐπλάττοντο μηδενὸς σφῶν προσδεῖσθαι. Γάϊος δὲ δὴ Τρεβώνιος δημαρχῶν, ἔγραψε τῷ μὲν, τήν τε Συρίαν καὶ τὰ πλησιόχωρα αὐτῆς, τῷ δὲ τὰς Ἰβηρίας (καὶ γάρ τι καὶ ἔναγχος ἐκεκίνητο) ἄρχειν ἐπὶ πέντε ἔτη δοθῆναι· στρατιώταις τε ὅσοις ἂν ἐθελήσωσι, καὶ τῶν πολιτῶν καὶ τῶν συμμάχων, χρωμένοις, καὶ πόλεμον καὶ εἰρήνην πρὸς οὓς ἂν βουληθῶσι, ποιουμένοις. χαλεπῶς οὖν ἐπὶ ταύτῃ πολλῶν, καὶ μάλιστα τῶν τοῦ Καίσαρος φίλων, ἐχόντων, ὅτι ἤμελλον ἐκεῖνοι, τυχόντες ὧν διωκοῦντο, τὸν Καίσαρα μηκέτ' ἐπὶ πολὺ τὴν ἀρχὴν ἕξοντα καθείρξειν, καὶ παρασκευαζομένων διὰ τοῦτο ἀντειπεῖν τινων τοῖς γεγραμμένοις· φοβηθέντες οἱ ὕπατοι, μὴ διαμάρτωσιν ὧν ἔπραττον, προσεποιήσαντο αὐτοὺς, ὥστε τὴν ἡγεμονίαν καὶ ἐκείνῳ τρία ἔτη πλείω (ὥσγε τἀληθὲς εὑρίσκεται) μηκῦναι. οὐ μέντοι καὶ ἐς τὸν δῆμόν τι ὑπὲρ αὐτοῦ πρότερον ἐσήνεγκαν, πρὶν τὰ σφέτερα βεβαιώσασθαι. οἵ τε γὰρ τοῦ Καίσαρος ἐπιτήδειοι προκαταληφθέντες οὕτως, ἡσύχασαν· καὶ τῶν ἄλλων τὸ μὲν πολὺ, δουλωθὲν ὑπὸ τοῦ φόβου, ἡσυχίαν ἤγαγον, ἀγαπῶντες εἰ καὶ ὡς περισωθεῖεν.

34. Ὁ δὲ δὴ Κάτων καὶ ὁ Φαυώνιος ἠναντιοῦντο μὲν πᾶσι τοῖς πρασσομένοις ὑπ' αὐτῶν, συνεργούς τέ τινας ἄλλους, καὶ τοὺς δύο δημάρχους ἔχοντες· ἅτε δὲ ὀλίγοι πρὸς πολλοὺς ἀγωνιζόμενοι, μά-

Digitized by Google

την ἐπαῤῥησιάζοντο. καὶ ὁ μὲν Φαυώνιος, μίαν ὥραν μόνην παρὰ τοῦ Τρεβωνίου πρὸς ἀντιλογίαν λαβὼν, κατέτριψεν αὐτὴν, ὑπὲρ αὐτῆς τῆς τοῦ καιροῦ στενοχωρίας εἰκῆ βοῶν· ὁ δὲ δὴ Κάτων ἔτυχε μὲν ἐν δύο ὥραις δημηγορῆσαι· τραπόμενος δὲ πρὸς κατηγορίαν τῶν τε ἐν χερσὶ καὶ τῆς ὅλης καταστάσεως, ὥσπερ εἰώθει, καταναλώσε καιρὸν, πρὶν καὶ ὁτιοῦν τῶν ἑωνουμένων, οὐχ ὅτι οὐκ ἐνεδέχετό τι καὶ περὶ ἐκείνων λεχθῆναι, ἀλλ᾿ ἵν᾿ ἔτι τι δημηγορῆσαι δοκῶν ἔχειν, ὑπό τε τοῦ Τρεβωνίου σιγασθῇ, καὶ αὐτῷ καὶ τοῦτ᾿ αὐτὸ ἐγκαλῇ. ἐπεὶ εὖ γε ἠπίστατο, ὅτι οὐδ᾿ εἰ πάσῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐκέχρητο, πεῖσαί τι ὧν ἐβούλετο ψηφίσασθαι σφᾶς ἐδύνατο. οὔκουν οὐδὲ παραχρῆμα σιωπήσειν κελευσθεὶς ἐπαύσατο· ἀλλὰ καὶ ἐξωσθεὶς καὶ ἑλκυσθεὶς ἐκ τοῦ συλλόγου, ἐπανῆλθε· καὶ τὸ τελευταῖον καὶ ἐς τὸ οἴκημα ἐσαχθῆναι προσταχθεὶς, οὐκ ἐμετρίασε.

35. Καὶ ἐκείνη μὲν ἡ ἡμέρα οὕτω κατετρίβη, ὥστε μηδ᾿ εἰπεῖν ἀρχὴν μηδὲν τοὺς δημάρχους δυνηθῆναι. ἐν γάρ τοι ταῖς συνόδοις [καὶ] ταῖς τοῦ δήμου, ἐν αἷς γε καὶ ἐβουλεύοντο, πάσαις, [πρὸς] τοῖς ἰδιώταις πρὸ τῶν τὰς ἀρχὰς ἐχόντων ὁ λόγος ἐδίδοτο· τοῦ μηδένα αὐτῶν, ὡς ἔοικε, τῇ τοῦ κρείττονος γνώμῃ προκαταλαμβανόμενον, ὑποστέλλεσθαί τι ὧν φρονοίη, ἀλλ᾿ ἐπὶ πάσης παῤῥησίας τὰ δοκοῦντα αὐτῷ λέγειν. φοβηθεὶς οὖν ὁ Γάλλος, μή τις αὐτὸν ἐκ τῆς ἀγορᾶς τῇ ὑστεραίᾳ ἐξείρξῃ, ἢ καὶ δεινότερόν τι ἐργάσηται, ἔς τε τὸ συνέδριον ἀφ᾿ ἑσπέρας ἐπῆλθε, καὶ ἐν αὐτῷ ἐνυκτέρευσε, τῆς τε ἀσφαλείας

Digitized by Google

ἕνεκα τῆς περὶ τοῦ χωρίου, καὶ ὅπως ἐκεῖθεν ἅμα ἕω πρὸς τὸ πλῆθος ἐξέλθῃ. καὶ τοῦτον μὲν ὁ Τρεβώνιος μάτην ἐνταῦθα καὶ τὴν νύκτα καὶ τῆς ἡμέρας τὸ πλεῖον ἐνδιατρίψαι ἐποίησε, πάσας τὰς θύρας τοῦ βουλευτηρίου κλείσας· τὸν δὲ Ἀτεῖον, τόν τε Κάτωνα, καὶ τὸν Φαυώνιον, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς μετ᾽ αὐτῶν ὄντας, ἕτεροι, προκαταλαβόντες τῆς νυκτὸς τὸ τοῦ συλλόγου χωρίον, ἐξεῖργον. καὶ ἐπειδὴ ὁ μὲν Φαυώνιος καὶ ὁ Νίννιος διαλαθόντες πως ἔνδον ἐγένοντο· ὁ δὲ δὴ Κάτων καὶ ὁ Ἀτεῖος, ἐπαναβάντες τισὶ τῶν περιεστηκότων, καὶ μετεωρισθέντες ὑπ᾽ αὐτῶν, διοσημείαν, ὡς καὶ διαλύσοντες σφᾶς, ἐψηφίζοντο, τούτους μὲν ἑκατέρους οἱ ὑπηρέται τῶν δημάρχων ἐξήλασαν· τοὺς δ᾽ ἄλλους τοὺς σὺν αὐτοῖς ὄντας κατετραυμάτισαν, καί τινας καὶ ἀπέκτειναν.

36. Κυρωθέντος δὲ οὕτω τοῦ νόμου, καὶ τοῦ πλήθους ἀπαλλαττομένου ἤδη ἐκ τοῦ συλλόγου, παραλαβὼν ὁ Ἀτεῖος τὸν Γάλλον αἵματος ἀνάπλεων (ἐκβιαζόμενος γὰρ ἐκ τοῦ συνεδρίου ἐπλήγη) παρήγαγέ τε ἐς τοὺς ἔτι παρόντας, καὶ ἐπιδείξας αὐτὸν, καὶ ἐπειπὼν ὅσα εἰκὸς ἦν, δεινῶς σφᾶς ἐτάραξεν. αἰσθόμενοι οὖν τοῦτο οἱ ὕπατοι, ἦλθόν τε διαταχέων (ἔγγυθεν γὰρ πόθεν τοῖς πραττομένοις ἐφήδρευον) καὶ καταφοβήσαντες αὐτοὺς, ἅτε καὶ χεῖρα οὐκ ὀλίγην ἔχοντες, εὐθύς τε ἐκκλησίαν συνήγαγον, καὶ τὰ κατὰ τὸν Καίσαρα ἐπεψήφισαν· ἀντειπεῖν μὲν καὶ πρὸς ἐκεῖνα τῶν αὐτῶν πειρασάντων, οὐ μέντοι καὶ δυνηθέντων τι πρᾶξαι.

Digitized by Google

37. Ταῦτά τε οὖν κυρωθῆναι ἐποίησαν, καὶ μετὰ τοῦτο πικρότερα ἐπιτίμια τοῖς δεκάζουσι τινὰς ἐπέταξαν· ὥσπερ τοι αὐτοὶ ἔλαττον, ὅτι οὐ χρήμασιν, ἀλλὰ βίᾳ τὴν ἀρχὴν εἰλήφεσαν, ἁμαρτόντες. ἐπεχείρησαν μὲν γὰρ καὶ τὰ ἀναλώματα τὴν δίαιταν ἐπὶ μακρότατον προσηγμένα συστεῖλαι, καίπερ ἐς πᾶν αὐτοὶ καὶ τρυφῆς καὶ ἁβρότητος προκεχωρηκότες· ἐκωλύθησαν δὲ ὑπ' αὐτοῦ τούτου, τοῦ διανομοθετῆσαι. ὁ γὰρ Ὀρτήσιος, φιλανάλωτος ἐν τοῖς μάλιστα ὤν, ἔπεισεν αὐτούς, τό, τε μέγεθος τῆς πόλεως ἐπεξιών, καὶ ἐπί τε τῇ οἴκοι πολυτελείᾳ καὶ ἐπὶ τῇ ἐς τοὺς ἄλλους μεγαλοφροσύνῃ ἐπαινῶν, καταβαλεῖν τὴν γνώμην, ἅτε καὶ συναγωνιστῇ τῶν λόγων τῷ βίῳ σφῶν χρώμενος. τήν τε γὰρ ἐναντίωσιν αἰδεσθέντες, καὶ προσέτι καὶ κατοκνήσαντες, φθόνῳ τινὶ τοὺς ἄλλους, ὧν αὐτοὶ ἐποιοῦντο, δοκεῖν ἀπείργειν, ἑκόντες ἀφῆκαν τὴν ἐσήγησιν.

38. Κἀν ταῖς αὐταῖς ἡμέραις ὁ Πομπήϊος τὸ θέατρον, ᾧ καὶ νῦν λαμπρυνόμεθα, καθιέρωσε· καὶ ἔν τε ἐκείνῳ θέαν καὶ μουσικῆς καὶ ἀγῶνος γυμνικοῦ, κἀν τῷ ἱπποδρόμῳ καὶ ἵππων ἅμιλλαν, καὶ θηρίων πολλῶν καὶ παντοδαπῶν σφαγὰς ἐποίησε. λέοντές τε γὰρ πεντακόσιοι ἐν πέντε ἡμέραις ἀνηλώθησαν, καὶ ἐλέφαντες ὀκτωκαίδεκα πρὸς ὁπλίτας ἐμαχέσαντο· καὶ αὐτῶν οἱ μὲν παραχρῆμα ἀπέθανον, οἱ δὲ οὐ πολλῷ ὕστερον. ἠλεήθησαν γάρ τινες ὑπὸ τοῦ δήμου, παρὰ τὴν τοῦ Πομπηΐου γνώμην, ἐπειδὴ τραυματισθέντες τῆς μάχης ἐπαύσαντο, καὶ

Digitized by Google

περιϊόντες, τάς τε προβοσκίδας ἐς τὸν οὐρανὸν ἀνέτεινον· καὶ ὠλοφύροντο οὕτως, ὥστε καὶ λόγον παρασχεῖν, ὅτι οὐκ ἄλλως ἐκ συντυχίας αὐτὸ ἐποίησαν, ἀλλὰ τούς τε ὅρκους, οἷς πιστεύσαντες ἐκ τῆς Λιβύης ἐπεπεραίωντο, βοώμενοι, καὶ τὸ δαιμόνιον πρὸς τιμωρίαν σφῶν ἐπικαλούμενοι. λέγεται γάρ, ὅτι οὐ πρότερον τῶν νεῶν ἐπέβησαν, πρὶν πίστιν παρὰ τῶν ἀγόντων σφᾶς ἔνορκον λαβεῖν, ἦ μὴν μηδὲν κακὸν πείσεσθαι. καὶ τοῦτο μὲν εἴτ᾽ ὄντως οὕτως, εἴτε καὶ ἄλλως πως ἔχει, οὐκ οἶδα. ἤδη γάρ τινες καὶ ἐκεῖνο εἶπον, ὅτι πρὸς τῷ τῆς φωνῆς τῆς πατριώτιδος αὐτοὺς ἐπαΐειν, καὶ τῶν ἐν τῷ οὐρανῷ γιγνομένων συνϊᾶσιν· ὥστε καὶ ἐν ταῖς νουμηνίαις, πρὶν ἐς ὄψιν τοῖς ἀνθρώποις τὴν σελήνην ἐλθεῖν, πρός τε ὕδωρ φαεινὸν ἀφικνεῖσθαι, κἀνταῦθα καθαρμόν τινα σφῶν ποιεῖσθαι. ἤκουσα μὲν δὴ ταῦτα. ἤκουσα δὲ καὶ ἐκεῖνο, ὅτι τὸ θέατρον τοῦτο οὐχ ὁ Πομπήϊος ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ Δημήτριός τις, ἀπελεύθερος αὐτοῦ, ἐκ τῶν χρημάτων, ὧν συστρατευόμενός οἱ ἐπεπόριστο. ὅθενπερ καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ ἔργου δικαιότατα αὐτῷ ἀνέθηκεν· ἵνα μήτε κακῶς ἀκούῃ, ὅτι ἐξελεύθερος αὐτοῦ ἠργυρολόγησεν, ὥστε καὶ ἐς τηλικοῦτον ἀνάλωμα ἐξικέσθαι.

39. Οὐ μὴν ἀλλ᾽ ἐν μὲν τούτοις οὐ σμικρὰ τῷ δήμῳ ὁ Πομπήϊος ἐχαρίσατο· τοὺς δὲ δὴ καταλόγους μετὰ τοῦ Κράσσου πρὸς τὰ ἐψηφισμένα σφίσι ποιούμενος, πλεῖστον αὐτοὺς ἐλύπησε. καὶ τότε δὴ οἱ πολλοὶ μετεμέλοντο, καὶ τόν τε Κάτωνα καὶ τοὺς

Digitized by Google

ἄλλους ἐπῄνουν· ὥστε καὶ ἐκείνους διά τε τοῦτο, καὶ ὅτι δίκη τίς, λόγῳ μὲν, τοῖς ὑποστρατήγοις σφῶν, ἔργῳ δὲ, αὐτοῖς, πρὸς τὰ γιγνόμενα, παρὰ δημάρχων τινῶν ἐπήχθη, βίαιον μὲν μηδὲν τολμῆσαι, τὴν δὲ ἐσθῆτα, ὡς ἐπὶ συμφορᾷ, μετὰ τῶν ἐκ τῆς βουλῆς στασιωτῶν, ἀλλάξασθαι. καὶ ταύτην μὲν εὐθὺς, μεταγνόντες, καὶ μηδὲ προφάσεώς τινος ἐπιλαβόμενοι, μετεσκευάσαντο. τῶν δὲ δημάρχων τούς τε καταλόγους διαλῦσαι, καὶ τὰς στρατείας αὐτῶν ἀναψηφίσαι ἐπιχειρούντων, ὁ μὲν Πομπήϊος οὐκ ἠγανάκτει· τούς τε γὰρ ὑπάρχους παραχρῆμα ἐξεπεπόμφει, καὶ αὐτὸς κατὰ χώραν, ὡς καὶ κωλυόμενος ἐξελθεῖν, ἄλλως διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ σίτου παρεῖναι ὀφείλων, ἡδέως ἔμενεν, ἵνα τάτ' Ἰβηρικὰ ἅμα δι' ἐκείνων κατάσχῃ, καὶ τὰ ἐν τῇ Ῥώμῃ τῇ τε ἄλλῃ Ἰταλίᾳ δι' ἑαυτοῦ ποιήσηται. ὁ δὲ δὴ Κράσσος, ἐπειδὴ μηδέτερον αὐτῷ τούτων ὑπῆρχεν, ἐπὶ τὴν ἐκ τῶν ὅπλων ἰσχὺν ἐτράπετο. οἱ οὖν δήμαρχοι, ἰδόντες ὅτι ἡ παῤῥησία αὐτῶν ἄοπλος οὖσα, ἀσθενὴς πρὸς τὸ κωλῦσαί τι πραχθῆναι, ἄλλως μὲν ἐσιώπων, ἐπεφήμιζον δὲ αὐτῷ πολλὰ καὶ ἄτοπα, ὥσπερ οὐκ ἐν τῷ δημοσίῳ δι' ἐκείνου καταρώμενοι. καὶ τοῦτο μὲν, ἐν τῷ Καπιτωλίῳ τὰς εὐχὰς αὐτοῦ τὰς νομιζομένας ἐπὶ τῇ στρατείᾳ ποιουμένοι, καὶ διοσημείας τινὰς καὶ τέρατα διεθρόουν· τοῦτο δὲ, ἐξορμωμένῳ οἱ πολλὰ καὶ δεινὰ ἐπηράσαντο. ἐπεχείρησε μὲν γὰρ ὁ Ἀτεῖος καὶ ἐς τὸ δεσμωτήριον αὐτὸν ἐμβαλεῖν· ἀντιστάντων δὲ ἑτέρων δημάρχων, μάχη τε αὐτῶν καὶ διατριβὴ ἐγένετο. κἀν τούτῳ ὁ Κράσσος ἔξω τοῦ πω-

Digitized by Google

μηρίου ἐξῆλθε. καὶ ὁ μὲν, εἴτε ἐκ συντυχίας, εἴτε καὶ ἐκ τῶν ἀρῶν αὐτῶν, οὐκ ἐς μακρὰν ἐσφάλη.

40. Ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ ἐν τῇ τοῦ Μαρκελλίνου τῇ τε Φιλίππου ὑπατείᾳ ἐπὶ Οὐενετοὺς ἐστράτευσεν. οἰκοῦσι δὲ πρὸς τῷ ὠκεανῷ· καὶ στρατιώτας τινὰς Ῥωμαίους πεμφθέντας ἐπὶ σῖτον, ἔλαβον· καὶ μετὰ τοῦτο τοὺς πρέσβεις τοὺς ὑπὲρ ἐκείνων ἐλθόντας κατέσχον, ὅπως ἀντ᾽ αὐτῶν τοὺς ὁμήρους σφῶν ἀπολάβωσιν. ὁ οὖν Καῖσαρ τούτους μὲν οὐκ ἀπέδωκε· διαπέμψας δὲ ἄλλους ἄλλῃ, τοὺς μὲν, τὰ τῶν συναφεστηκότων αὐτοῖς πορθεῖν, ἵνα μὴ συμβοηθήσωσιν ἀλλήλοις· τοὺς δὲ, καὶ τὰ τῶν ἐνσπόνδων, μὴ καὶ αὐτοί τι παρακινήσωσι, φρουρεῖν, αὐτὸς ἐπὶ τοὺς Οὐενετοὺς ἤλασε· καὶ πλοῖα ἐν τῇ μεσογείᾳ, ἃ ἤκουεν ἐπιτήδεια πρὸς τὴν τοῦ ὠκεανοῦ παλίῤῥοιαν εἶναι, κατασκευάσας, διά τε τοῦ Λίγρου ποταμοῦ κατεκόμισε, καὶ πᾶσαν ὀλίγου τὴν ὡραίαν μάτην ἀνάλωσεν. αἵ τε γὰρ πόλεις, ἐπ᾽ ἐρυμνῶν χωρίων ἱδρυμέναι, ἀπρόσιτοι ἦσαν, καὶ ὁ ὠκεανὸς πάσας, ὡς εἰπεῖν, αὐτὰς περικλύζων, ἄπορον μὲν τῷ πεζῷ, ἄπορον δὲ καὶ τῷ ναυτικῷ τὴν προσβολὴν, καὶ πλημμυρῶν καὶ ἀναῤῥέων, ἔν τε τῇ ἀμπώτιδι καὶ ἐν τῇ ῥαχίᾳ ἐποίει. ὥστε ἐν παντὶ τὸν Καίσαρα γενέσθαι· μέχρις οὗ Δέκιμος Βροῦτος ταχείαις οἱ ναυσὶν ἐκ τῆς ἔνδοθεν θαλάσσης ἦλθεν. αὐτὸς μὲν γὰρ, ὡς οὐδὲ ἐκείναις τι πράξων, γνώμην εἶχεν· οἱ δὲ βάρβαροι, καταφρονήσαντες τῆς τε σμικρότητος καὶ τῆς ἀσθενείας τῶν σκαφῶν, ἡττήθησαν.

41. Ταῦτα μὲν γὰρ πρὸς τὸ κουφότερον, ὑπὸ

Digitized by Google

τοῦ ναυμαχεῖν, ἐς τὸν τῆς παρ' ἡμῖν ναυτιλίας τρόπον ἐσκεύαστο· τὰ δὲ δὴ τῶν βαρβάρων, ἅτε ἐν τῇ συνεχείᾳ τῆς τοῦ ὠκεανοῦ παλιῤῥοίας ἐπί τε τοῦ ξηροῦ πολλάκις ἵστασθαι, καὶ πρὸς τὴν ἄνω τε καὶ κάτω αὐτοῦ διαῤῥοὴν ἀντικαρτερεῖν ὀφείλοντα, πλεῖστον σφῶν καὶ τῷ μεγέθει καὶ τῇ παχύτητι προεῖχεν. δι' οὖν ταῦθ' οἱ βάρβαροι, οἷα μήπω πρότερον τοιούτου ναυτικοῦ πεπειραμένοι, πρός τε τὴν ὄψιν τῶν νεῶν, καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν ἐν οὐδενὶ λόγῳ ἐποιήσαντο, καὶ εὐθὺς ναυλοχοῦσαι σφίσιν ἐπανήχθησαν, ὡς καὶ δι' ἐλαχίστου τοῖς κοντοῖς αὐτὰς καταποντώσοντες. ἐφέροντο δὲ ἀνέμῳ καὶ πολλῷ καὶ σφοδρῷ· καὶ γὰρ ἱστία δερμάτινα εἶχον, ὥστε πᾶσαν τὴν τοῦ πνεύματος ἰσχὺν ἀπλήστως ἐσδέχεσθαι.

42. Ὁ μὲν οὖν Βροῦτος, τέως μὲν ἐκεῖνο ἐπέσπερχεν, οὐδ' ἀνταναχθῆναι αὐτοῖς, διά τε τὸ πλῆθος καὶ διὰ τὸ μέγεθος τῶν νεῶν, τήν τε ἐκ τοῦ πνεύματος φοράν, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν σφῶν, ἐτόλμησεν. ἀλλὰ παρεσκευάζετο ὡς καὶ πρὸς τῇ γῇ τὰς προσβολὰς αὐτῶν ἀμυνούμενος, καὶ τὰ σκάφη παντελῶς ἐκλείψων. ἐπεὶ δ' ὅ, τε ἄνεμος ἐξαπιναίως ἔπεσε, καὶ τὸ κῦμα ἐστορέσθη, τά τε πλοῖα οὐκέθ' ὁμοίως ὑπὸ τῶν κωπῶν ἐκινεῖτο, ἀλλ' ἅτε καὶ καταβαρῆ ὄντα, κατὰ χώραν τρόπον τινὰ εἱστήκει· τότε δὴ θαρσήσας ἀντανήχθη, καὶ προσπεσὼν αὐτοῖς, πολλὰ σφᾶς καὶ δεινὰ ἀδεῶς καὶ περιπλέων καὶ διαπλέων, καὶ τοτὲ μὲν ἐμβάλλων τινί, τοτὲ δὲ ἀνακρουόμενος, ὅπῃ τε καὶ ἐφ' ὅσον ἤθελεν, εἰργάσατο·

Digitized by Google

πολλαῖς τε πρὸς μίαν, καὶ ἑτέρωθι ἴσαις, ἔστι δ' ᾗ καὶ ἐλάσσοσι πρὸς πλείονας ἀσφαλῶς προσφερόμενος. ὅπου μὲν γὰρ κρεῖττον αὐτῶν ἐν τῇ προσῄρατο σφίσι· καὶ τὰς μὲν κατέδυεν ἀναῤῥηγνὺς, ἐς δὲ τὰς πολλαχόθεν μετεκβαίνων, ἔς τε χεῖρας τοῖς ἐπιβάταις ᾔει, καὶ πολλοὺς ἐφόνευεν. εἰ δὲ καὶ καθ' ὁτιοῦν ἐλαττοῖτο, ῥᾷστα ἀνεχώρει· ὥστε ἐπ' αὐτῷ τὴν πλεονεξίαν εἶναι ἀεί.

43. Οἱ γὰρ βάρβαροι μήτε τοξείᾳ χρώμενοι, μήτε λίθους, ὡς οὐδὲν αὐτῶν δεησόμενοι, προπαρασκευάσαντες, εἰ μέν τις σφίσιν ὁμόσε ἐχώρησε, τρόπον τινὰ ἀπεμάχοντο, τοὺς δ' ὀλίγον σφῶν ἀφεστηκότας οὐκ εἶχον ὅ, τι ποιήσωσιν. αὐτοί τε οὖν ἐτιτρώσκοντο, καὶ ἀπέθνησκον, καὶ οἱ μηδὲ ἀμύνασθαί τινα δυνάμενοι· καὶ τὰ σκάφη τὰ μὲν ἀνεῤῥήγνυντο ἐμβαλλόμενα, τὰ δὲ κατεπίμπραντο ὑφαπτόμενα· ἄλλα ἀναδυόμενα, ὥσπερ κενὰ ἀνδρῶν, εἵλκοντο. ὁρῶντες δὲ ταῦτα οἱ λοιποὶ ἐπιβάται, οἱ μὲν ἀπεκτείνυσαν σφᾶς, μὴ καὶ ζῶντες ἁλῶσιν· οἱ δὲ ἐς τὴν θάλασσαν ἐξεπήδων, ὡς καὶ δι' ἐκείνης, εἴ τι τῶν πολεμίων νεῶν ἐπιβησόμενοι, ἢ πάντως γε ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀπολούμενοι. προθυμίᾳ μὲν γὰρ καὶ τόλμῃ οὐδὲν αὐτῶν διέφερον· τῷ δὲ δὴ σταδίῳ τῶν σκαφῶν προδιδόμενοι, δεινῶς ἤσχαλλον. ὅπως γὰρ δὴ μηδ' αὖθις ποτὲ πνεῦμά τι ταῖς ναυσὶν ἐπιγενόμενον κινήσειεν αὐτὰς, δορυδρέπανα πόῤῥωθεν σφίσιν οἱ Ῥωμαῖοι ἐπέφερον, καὶ τά τε σχοινία αὐτῶν διέτεμνον, καὶ τὰ ἱστία διέσχιζον. πεζομαχεῖν δὲ τρόπον τινὰ ἐν πλοίοις πρὸς ναυμαχοῦντας ἀναγ-

καζόμενοι, πάμπολλοι μὲν αὐτοῦ ταύτῃ ἐφθάρησαν· πάντες δὲ οἱ περιλειπεῖς ἑάλωσαν. καὶ αὐτῶν τοὺς λογιμωτάτους ὁ Καῖσαρ ἀποσφάξας, τοὺς ἄλλους ἐπώλησε.

44. Καὶ μετὰ τοῦτο ἐπί τε Μωρίνους καὶ ἐπὶ Μεναπίους ὁμόρους σφίσιν ὄντας ἐστράτευσε, προσκαταπλήξειν τε αὐτοὺς ἐκ τῶν προκατειργασμένων, καὶ ῥᾳδίως αἱρήσειν ἐλπίσας. οὐ μέν τοι καὶ ἐχειρώσατό τινας. οὔτε γὰρ πόλεις ἔχοντες, ἀλλ᾽ ἐν καλύβαις διαιτώμενοι, καὶ τὰ τιμιώτατα ἐς τὰ λασιώτατα τῶν ὀρῶν ἀνασκευασάμενοι, πολὺ πλείω τοὺς προσμίξαντας σφίσι τῶν Ῥωμαίων ἐκάκωσαν, ἢ αὐτοὶ ἔπαθον. ἐπεχείρησε μὲν γὰρ ὁ Καῖσαρ καὶ ἐς αὐτὰ τὰ ὄρη τὴν ὕλην τέμνων προχωρῆσαι· ἀπειπὼν δέ, διά τε τὸ μέγεθος αὐτῶν, καὶ διὰ τὸ πρὸς χειμῶνα εἶναι, ἀπανέστη.

45. Ἔτι δ᾽ αὐτοῦ ἐν τῇ Οὐενετίᾳ ὄντος, Κύϊντος Τιτούριος Σαβῖνος ὑποστράτηγός τε ἐστάλη ἐπὶ Οὐνέλλους, ὧν ἡγεῖτο Οὐιριδοὺιξ. καὶ τὰ μὲν πρῶτα καὶ πάνυ τὸ πλῆθος αὐτῶν κατεπλάγη, ὥς τὰ πάντοτε ἔρημα διασώσηται· ἔπειτα δὲ αἰσθόμενος σφᾶς θρασύτερον μὲν ἀπὸ τούτου διακειμένους, οὐ μὴν καὶ τῷ ἔργῳ δεινοὺς ὄντας, (οἷα που οἱ πολλοὶ τῶν βαρβάρων ἐν ταῖς ἀπειλαῖς πᾶν τὸ φοβερὸν διακενῆς ἐπικομποῦσιν) ἀνεθάρσησε. καὶ ἐκ μὲν τοῦ προφανοῦς οὐδ᾽ οὕτως ἐτόλμησε σφίσι συνενεχθῆναι· (τῷ γὰρ πλήθει πολὺ κατείργετο·) πρὸς δὲ δὴ τὸ τάφρευμα τὸ ἑαυτοῦ [ἢ] μετεώρου τοῦ χωρίου ὄντος, ὑπηγάγετο αὐτοὺς ἀπερισκέπτως προσβαλεῖν.

Digitized by Google

νῶν γὰρ συμμάχων τινὰ ὁμοφωνοῦντα σφίσιν, ὑπὸ τὴν ἑσπέραν, ὡς αὐτόμολον πέμψας, ἔπεισεν αὐτοὺς, ὅτι ὅ, τε Καῖσαρ ἐπταικὼς εἴη· καὶ οὕτω πιστεύσαντες ἀπερισκέπτως ἐκεῖνοι (πάνυ γάρ τοι διακορεῖς καὶ τῆς τροφῆς καὶ τοῦ ποτοῦ ἦσαν) εὐθὺς ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους, μὴ καὶ φθάσωσι σφᾶς φυγόντες, ὥρμησαν, καὶ (ἔδει γὰρ μηδὲ πυρφόρον, τῷ λόγῳ αὐτῶν, σωθῆναι) φρύγανα καὶ ξύλα τὰ μὲν ἀράμενοι, τὰ δὲ ἐφελκόμενοι, ὡς καὶ καταπρήσοντες αὐτοὺς, πρός τε τὸ ὄρθιον προσέβαλον, καὶ σπουδῇ προσανέβαινον, μηδενὸς σφίσιν ἐναντιουμένου. ὁ γὰρ Σαβῖνος οὐκ ἐκινήθη, πρὶν ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας αὐτοῦ τοὺς πλείους αὐτῶν γενέσθαι. τότε δὲ ἐπικατέδραμε σφίσιν ἁπανταχόθεν ἅμα ἀπροσδόκητος· καὶ τοὺς πρώτους ἐκπλήξας, κατήραξε κατὰ τοῦ πρανοῦς ἅπαντας. κἀνταῦθα αὐτοὺς ἐν τῇ ἀναστροφῇ περί τε ἀλλήλοις καὶ περὶ τοῖς ξυλίνοις σφαλλομένους κατέκοψεν οὕτως, ὥστε μηδένα αὐτῶν μηδὲ τῶν ἄλλων ἔτ' ἀντᾶραι. ἄπληστοι γὰρ ἀλογίστως οἱ Γαλάται ἐς πάνθ' ὁμοίως ὄντες, οὔτε τὸ θαρσοῦν σφῶν οὔτε τὸ δεδιὸς μετριάζουσιν, ἀλλ' ἔκ τε τοῦ πρὸς δειλίαν ἀνέλπιστον, καὶ ἐξ ἐκείνου πρὸς θάρσος προπετὲς ἐκπίπτουσιν.

46. Ὑπὸ δὲ δὴ τὰς αὐτὰς ἡμέρας καὶ ὁ Κράσσος ὁ Πούπλιος, τοῦ Κράσσου τοῦ Μάρκου παῖς, τὴν Ἀκυϊτανίαν ὀλίγου πᾶσαν κατεστρέψατο. Γαλάται γὰρ καὶ αὐτοὶ ὄντες τῇ τε Κελτικῇ προσοικοῦσι, καὶ παρ' αὐτὸ τὸ Πυρηναῖον ἐς τὸν Ὠκεανὸν καθήκουσιν. ἐπὶ οὖν τούτους ὁ Κράσσος στρατεύσας

Digitized by Google

Ἀπιάτας τε μάχῃ ἐκράτησε, καὶ πολιορκίᾳ εἷλεν, ὀλίγους μὲν ἐν ὁμολογίᾳ τινὶ ἐξ ἁπάσης ἀποβαλών. ἰσχυρῶς δὲ σφᾶς καὶ περὶ αὐτοῦ τούτου ἀμυνομένος, καὶ ἑτέρους τινὰς ἰδὼν ἠθροισμένους τε, καὶ στρατιώτας ἐκ τῆς Ἰβηρίας Σερτωρείους ἔχοντας, καὶ μετ᾽ αὐτῶν στρατηγικώτερον ἢ προπετέστερον τῷ πολέμῳ χρωμένους, ὡς καὶ τῇ ἀπορίᾳ τῶν τροφῶν δι᾽ ὀλίγου σφῶν ἐκ τῆς γῆς ἐκχωρησόντων· προσεποιήσατό τε αὐτοὺς δεδιέναι, καὶ καταφρονηθεὶς, οὐχ ὑπηγάγετο μὲν οὐδ᾽ ὡς ἐς χεῖράς οἱ ἐλθεῖν, ἀδεῶς δ᾽ εἰς ὕστερον ἔχουσι σφίσι προσέβαλεν ἐξαίφνης ἀνέλπιστος. καὶ ταύτῃ μὲν ᾗ προσέμιξεν οὐδὲν εἰργάσατο· (ἐπεκδραμόντες γὰρ οἱ βάρβαροι, ἰσχυρῶς ἠμύνοντο) ἐνταῦθα δὲ δὴ τῆς δυνάμεως αὐτοῖς οὔσης, περιέπεμψέ τινας ἐς τὰ ἐπὶ θάτερα τοῦ στρατοπέδου σφῶν· καὶ τοῦτό τε ἔρημον ἀνδρῶν κατέσχον, καὶ τοῖς μαχομένοις δι᾽ αὐτοῦ κατὰ νώτου ἐπεγένετο. καὶ οὕτως ἐκεῖνοί τε πάντες ἐφθάρησαν, καὶ οἱ λοιποὶ, πλὴν ὀλίγων, ἀκοντὶ ὡμολόγησαν. ταῦτα μὲν ἐν τῷ θέρει ἐπράχθη.

47. Χειμαζόντων δὲ τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ φιλίᾳ, Τέγκτηροί τε καὶ Οὐσιπέται, Κελτικὰ γένη, τὸ μέν τι καὶ πρὸς Σουήβων ἐκβιασθέντες, τὸ δὲ καὶ πρὸς τῶν Γαλατῶν ἐπικληθέντες, τόν τε Ῥῆνον διέβησαν, καὶ ἐς τὴν τῶν Τρισυήρων ἐνέβαλον. κἀνταῦθα τὸν Καίσαρα εὑρόντες, καὶ φοβηθέντες, ἔπεμψαν πρὸς αὐτὸν, σπονδάς τε ποιούμενοι, καὶ χώραν αἰτοῦντες, ἢ σφίσι γε ἐπιτραπῆναί τινα ἀξιοῦντες λαβεῖν. ὡς δ᾽ οὐδενὸς ἔτυχον, τὸ μὲν πρῶτον ἐθελονταὶ οἴκαδε

Digitized by Google

ἐπανήξειν ὑπέσχοντο, καὶ διακωχὴν ᾐτήσαντο· ἔπειτα δὲ ἱππέας αὐτοῦ ὀλίγους προσιόντας ἰδόντες οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ σφῶν ὄντες, κατεφρόνησάν τε αὐτῶν, καὶ μετέγνωσαν. καὶ τούτου ὑποσχόντες τῆς ἀπορίας, ἐκείνους τε μὴ προσδεχομένους ἐκάκωσαν, καὶ ἐπαρθέντες ἐπὶ τούτῳ, εἴχοντο τοῦ πολέμου.

48. Καὶ αὐτῶν οἱ πρεσβύτεροι καταγνόντες, πρός τε τὸν Καίσαρα καὶ παρὰ τὴν γνώμην σφῶν ἦλθον, καὶ ἐδέοντο αὐτοῦ συγγνῶναι σφίσι, τὴν αἰτίαν ἐς ὀλίγους τρέποντες. Ὁ δὲ τούτους μὲν, ὡς καὶ ἀπόκρισίν τινα αὐτοῖς οὐκ ἐς μακρὰν δώσων, κατέσχεν· ὁρμήσας δὲ ἐπὶ τοὺς ἄλλους ἐν ταῖς σκηναῖς ὄντας, ἐπέστη τε σφίσι μεσημβριάζουσι, καὶ μηδὲν πολέμιον, ἅτε ἐκείνων παρ' αὐτῷ ὄντων, ὑποτοπουμένοις· καὶ ἐσπηδήσας ἐς αὐτοὺς, παμπληθεῖς τῶν πεζῶν, οὐδὲ τὰ ὅπλα ἀνελέσθαι φθάσαντας, ἀλλὰ καίπερ ταῖς ἁμάξαις ὑπό τε τῶν γυναικῶν καὶ ὑπὸ τῶν παίδων ἀναμὶξ ὄντων ταραττομένους, κατεφόνευσε· τούς τε ἱππέας ἀπόντας τότε, καὶ παραχρῆμα, ὡς ἐπύθοντο τὸ γεγονὸς, πρός τε τὰ οἰκεῖα ἤδη ὁρμήσαντας, καὶ πρὸς Συγάμβρους ἀποχωρήσαντας, πέμψας ἐξῄτησεν· οὐχ ὅτι καὶ ἐκδοθήσεσθαι σφᾶς προσεδόκησε· (οὐ γάρ που οὕτως οἱ πέραν τοῦ Ῥήνου τοὺς Ῥωμαίους ἐφοβοῦντο, ὥστε καὶ τὰ τοιαῦτα αὐτῶν ἀκούειν) ἀλλ' ὅπως ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ καὶ ἐκεῖνον διαβαίῃ. αὐτός τε γὰρ, ὃ μηδείς πω πρότερον τῶν ὁμοίων ἐπεποιήκει, δεινῶς πρᾶξαι ἐγλίχετο· καὶ τοὺς Κελτοὺς πόῤῥωθεν ἐκ τῆς Γαλατίας ἀνείρξειν, ἅτε καὶ ἐς τὴν οἰ-

Digitized by Google

κείαν αὐτῶν ἐσβαλεῖν, προσεδόκησεν. ὡς οὖν οὔτε οἱ ἱππεῖς ἐξεδίδοντο, καὶ Ἐούβιοι, ὅμοροί τε τοῖς Συγάμβροις οἰκοῦντες, καὶ διάφοροι αὐτοῖς ὄντες, ἐπεκαλέσαντο αὐτὸν, διέβη μὲν τὸν ποταμὸν, γεφυρώσας· εὑρὼν δὲ τούς τε Συγάμβρους ἐς τὰ ἐρυμνὰ ἀνακεκομισμένους, καὶ τοὺς Σουήβους συστρεφομένους, ὡς καὶ βοηθήσοντας σφίσιν, ἀνεχώρησεν ἐντὸς ἡμερῶν εἴκοσιν.

49. Ὁ δὲ δὴ Ῥῆνος ἀναδίδωσι μὲν ἐκ τῶν Ἄλπεων τῶν Κελτιβήρων, ὀλίγον ἔξω τῆς Ῥαιτίας· προχωρῶν δὲ ἐπὶ δυσμῶν, ἐν ἀριστερᾷ μὲν, τήν τε Γαλατίαν, καὶ τοὺς ἐποικοῦντας αὐτήν, ἐν δεξιᾷ δὲ, τοὺς Κελτοὺς ἀποτέμνεται· καὶ τελευτῶν ἐς τὸν Ὠκεανὸν ἐμβάλλει. οὗτος γάρ ὁ ὅρος, ἀφ᾽ οὗ γε καὶ ἐς τὸ διάφορον τῶν ἐπικλήσεων ἀφίκαντο, δεῦρο ἀεὶ νομίζεται. ἐπεὶ τό γε πάνυ ἀρχαῖον Κελτοὶ, ἑκάτεροι οἱ ἐπ᾽ ἀμφότερα τοῦ ποταμοῦ οἰκοῦντες, ὠνομάζοντο.

50. Ὁ οὖν Καῖσαρ τόν τε Ῥῆνον πρῶτος τότε Ῥωμαίων διέβη, καὶ ἐς Βρεττανίαν μετὰ ταῦτα, τοῦ τε Πομπηΐου καὶ τοῦ Κράσσου ὑπατευόντων, ἐπεραιώθη. ἡ δὲ δὴ χώρα αὕτη ἀπέχει μὲν τῆς ἠπείρου τῆς Κελτικῆς κατὰ Μωρίνους σταδίους πεντήκοντα καὶ τετρακοσίους, τὸ συντομώτατον· παρήκει δὲ παρά τε τὴν λοιπὴν Γαλατίαν, καὶ παρὰ τὴν Ἰβηρίαν ὀλίγου πᾶσαν, ἐς τὸ πέλαγος ἀνατείνουσα. καὶ τοῖς μὲν πάνυ πρώτοις καὶ Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων οὐδ᾽ ὅτι ἐστὶν ἐγιγνώσκετο· τοῖς δὲ ἔπειτα, ἐς ἀμφισβήτησιν εἴ τε ἤπειρος, εἴ τε καὶ νῆσο.

Digitized by Google

εἴη, ἀφίκετο· καὶ πολλοῖς ἐφ᾽ ἑκάτερον, εἰδόσι μὲν οὐδέν, (ἅτε μήτ᾽ αὐτόπταις μήτ᾽ αὐτηκόοις τῶν ἐπιχωρίων γενομένοις) τεκμαιρομένοις δέ, ὡς ἕκαστοι σχολῆς ἢ καὶ φιλολογίας εἶχον, συγγέγραπται. προϊόντος δὲ δὴ τοῦ χρόνου, πρότερόν τε ἐπ᾽ Ἀγρικόλου ἀντιστρατήγου, καὶ νῦν ἐπὶ Σεβήρου αὐτοκράτορος, νῆσος οὖσα σαφῶς ἐλήλεγκται.

51. Ἐς ταύτην οὖν τότε ὁ Καῖσαρ, ἐπειδὴ τά τε ἄλλα τὰ τῶν Γαλατῶν ἡσύχαζε, καὶ τοὺς Μωρίνους προσεποιήσατο, ἐπεθύμησε διαβῆναι. καὶ τὸν μὲν διάπλουν, καθ᾽ ὃ μάλιστα ἐχρῆν, μετὰ τῶν πεζῶν ἐποιήσατο· οὐ μέντοι καὶ ᾗ ἔδει, προσέσχεν. οἱ γὰρ Βρεττανοὶ τὸν ἐπίπλουν αὐτοῦ προπυθόμενοι, τὰς κατάρσεις ἁπάσας τὰς πρὸ τῆς ἠπείρου οὔσας προκατέλαβον. ἄκραν οὖν τινα προέχουσαν περιπλεύσας, ἑτέρωσε παρεκομίσθη· κἀνταῦθα τοὺς προσμίξαντάς οἱ ἐς τὰ τενάγη ἀποβαίνοντι νικήσας, ἔφθη τῆς γῆς κρατήσας πρὶν τὴν πλείω συμβοήθειαν ἐλθεῖν· καὶ μετὰ ταῦτα καὶ ἐκείνους προσβαλόντας ἀπεώσατο. καὶ ἔπιπτον μὲν οὐ πολλοὶ τῶν βαρβάρων, (ἁρματηλάται τε γὰρ ὄντες καὶ ἱππεῖς, ῥᾳδίως τοὺς Ῥωμαίους, μηδέπω τοῦ ἱππικοῦ αὐτοῖς παρόντος, διέφυγον) ἐκπλαγέντες δὲ πρός τε τὰ ἐκ τῆς ἠπείρου περὶ αὐτῶν ἀγγελλόμενα, καὶ ὅτι περαιωθῆναί τε ὅλως ἐτόλμησαν, καὶ ἐπιβῆναι τῆς χώρας ἠδυνήθησαν· πέμπουσι πρὸς τὸν Καίσαρα τῶν Μωρίνων τινάς, φίλων σφίσιν ὄντων, ἐπικηρυκευόμενοι. καὶ τότε μὲν ὁμήρους αἰτήσαντι αὐτῷ δοῦναι ἠθέλησαν.

Digitized by Google

52. Πονησάντων δὲ ἐν τούτῳ τῶν Ῥωμαίων ὑπὸ χειμῶνος, καὶ τῷ παρόντι ναυτικῷ, καὶ τῷ ἀφικνουμένῳ· καὶ μετέγνωσαν, καὶ ἐκ μὲν τοῦ προφανοῦς οὐκ ἐπέθεντο αὐτοῖς (τὸ γὰρ στρατόπεδον ἰσχυρῶς ἐφυλάσσετο·) δεξάμενοι δέ τινας, ὡς καὶ ἐς φιλίαν τὴν χώραν σφῶν πρὸς κομιδὴν τῶν ἐπιτηδείων πεμφθέντας, τούς τε πλὴν ὀλίγων ἔφθειραν, (ὁ γὰρ Καῖσαρ διαταχέων τοῖς λοιποῖς ἐπήμυνε) καὶ μετὰ τοῦτο καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ ἔρυμα αὐτῶν προσέβαλον. καὶ ἔπραξαν μὲν οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ κακῶς ἀπήλλαξαν· οὐ μέντοι καὶ ἐς ὁμολογίαν ἦλθον, πρὶν πολλάκις σφαλῆναι. καὶ γὰρ ὁ Καῖσαρ ἄλλως μὲν οὐκ εἶχε γνώμην σπείσεσθαι σφίσιν· ἐπεὶ δὲ ὅ, τε χειμὼν προσῄει, καὶ οὐχ ἱκανὴν τὴν παροῦσαν δύναμιν περιεβέβλητο, ὥστε καὶ ἐν αὐτῷ πολεμῆσαι, ἥ τε κομιζομένη ἔσφαλτο, καὶ οἱ Γαλάται πρὸς τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ ἐνεωτέρισαν· καὶ ἄκων αὐτοῖς συνηλλάγη, ὁμήρους καὶ τότε πλείους αἰτήσας μὲν, λαβὼν δὲ ὀλίγους.

53. Καὶ ὁ μὲν ἐς τὴν ἤπειρον ἀναπλεύσας, τὰ ταραχθέντα καθίστατο, μηδὲν ἐκ τῆς Βρεττανίας μήτε ἑαυτῷ μήτε τῇ πόλει προσκτησάμενος, πλὴν τοῦ ἐστρατευκέναι ἐπ᾽ αὐτοὺς δόξαι. τούτῳ γὰρ καὶ αὐτὸς ἰσχυρῶς ἐσεμνύνετο, καὶ οἱ οἴκοι Ῥωμαῖοι θαυμαστῶς ἐμεγαλύνοντο. ἐμφανῆ τε γὰρ τὰ πρὶν ἄγνωστα, καὶ ἐπιβατὰ τὰ πρὶν ἀνήκουστα ὁρῶντες σφίσι γεγονότα, τήν τε μέλλουσαν ἐξ αὐτῶν ἐλπίδα, ὡς καὶ παροῦσαν ἔργῳ, ἐλάμβανον, καὶ πάνθ᾽ ὅσα καταπράξειν προσεδέχοντο, ὡς καὶ ἔχοντες ἤδη, ἠγάλ-

Digitized by Google

λοντο. καὶ οἱ μὲν διὰ ταῦτα ἱερομηνίας ἐπὶ εἴκοσιν ἡμέρας ἀγαγεῖν ἐψηφίσαντο.

54. Ἐν ᾧ δὲ ἐκεῖνα ἐγίγνετο, καὶ ἡ Ἰβηρία ἐκινήθη· διὸ καὶ τῷ Πομπηΐῳ προσετάχθη. προσαναστάντες γάρ τινες, καὶ Οὐακκαίους προστησάμενοι, μάχῃ μὲν ὑπὸ τοῦ Νέπωτος τοῦ Μετέλλου, ἀπαράσκευοι ἔτ' ὄντες, ἡττήθησαν· πολιορκοῦντι δ' αὐτῷ Κλουνίαν ἐπελθόντες, ἀμείνους ἐγένοντο· καὶ ἐκείνην μὲν περιεποιήσαντο, ἑτέρωθι δὲ ἐσφάλησαν, οὐ μὴν ὥστε καὶ δι' ὀλίγου δουλωθῆναι. τῷ γὰρ πλήθει πολὺ τῶν ἐναντίων περιῆσαν· ὥστε καὶ τὸν Νέπωτα ἀγαπᾶν, ἂν τὴν ἡσυχίαν ἀκινδύνως ἄγῃ.

55. Κατὰ δὲ δὴ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον καὶ ὁ Πτολεμαῖος, καίτοι τῶν Ῥωμαίων τήν τε ἐπικουρίαν ἀπεψηφισμένων, καὶ πρὸς τὰς δωροδοκίας τὰς ἀπ' αὐτοῦ γενομένας δεινῶς ἔτι καὶ τότε διακειμένων, κατήχθη, καὶ τὴν βασιλείαν ἐκομίσατο. ἔπραξαν δὲ τοῦτο ὅ, τε Πομπήϊος καὶ ὁ Γαουΐνιος. τοσοῦτον γὰρ αἵ τε δυναστεῖαι καὶ αἱ τῶν χρημάτων περιουσίαι, καὶ παρὰ τὰ ψηφίσματα τά τε τοῦ δήμου καὶ τὰ τῆς βουλῆς, ἴσχυσαν, ὥστε ἐπιστείλας μὲν ὁ Πομπήϊος τῷ Γαουϊνίῳ τῆς Συρίας τότε ἄρχοντι, στρατεύσας δὲ ἐκεῖνος, ὁ μὲν, τῇ χάριτι, ὁ δὲ, τῇ δωροληψίᾳ, καὶ ἄκοντος αὐτὸν τοῦ κοινοῦ κατήγαγον, μηδὲν μήτε ἐκείνου, μήτε τῶν τῆς Σιβύλλης χρησμῶν φροντίσαντες. καὶ ἐκρίθη μὲν ὕστερον ἐπὶ τούτῳ ὁ Γαουΐνιος, οὐχ ἑάλω δὲ, διά τε τὸν Πομπήϊον, καὶ διὰ τὰ χρήματα. οὕτω γάρ που τὰ πράγματα τοῖς τε Ῥωμαίοις συνέχυτο, ὥστε ἀπὸ πολ-

Digitized by Google

λῶν, ὧν ἐδωροδόκησε, σμικρὰ ἄττα τῶν τε ἀρχόντων τινὲς καὶ τῶν δικαστῶν παρ᾽ αὐτοῦ λαβόντες, οὔτε τοῦ προσήκοντός τι προετίμησαν, καὶ προσέτι καὶ τοὺς ἄλλους κακουργεῖν ὑπὸ χρημάτων ἐξεδίδαξαν, ὡς καὶ τὴν τιμωρίαν ῥᾳδίως ἐξωνεῖσθαι δυναμένους. τότε μὲν οὖν διὰ ταῦτα ἀφείθη· αὖθις δὲ ἐπί τε ἑτέροις τισὶ, καὶ ὅτι πλέον ἢ μυρίας ἐκ τῆς ἀρχῆς μυριάδας ἥρπασε, κριθεὶς ἑάλω. καὶ ἐκείνῳ τε τοῦτο παραδοξότατον συνέβη· τῆς τε γὰρ προτέρας δίκης διὰ τὰ χρήματα ἀπελύθη, καὶ ἐπὶ τούτοις δι᾽ ἐκείνην ὅτιμάλιστα ἐδικάσθη· καὶ τῷ Πομπηΐῳ, ὅτι τὸ μὲν πρότερον, καίτοι πόῤῥω που ὢν, ἐῤῥύσατο τὸν Γαουΐνιον διὰ τῶν ἑταίρων· τότε δὲ ἔν τε προαστείῳ ὢν, καὶ τρόπον τινὰ καὶ ἐν τῷ δικαστηρίῳ αὐτῷ παρὼν, οὐδὲν ἤνυσεν.

56. Ἔσχε δὲ ὧδε· ὁ Γαουΐνιος πολλὰ μὲν καὶ τὴν Συρίαν ἐκάκωσεν, ὥστε καὶ τῶν λῃστικῶν, ἃ καὶ τότε ἤκμαζε, πολὺ πλείω σφίσι λυμήνασθαι. πάντα δὲ δὴ τὰ αὐτόθεν λήμματα ἐλάχιστα εἶναι νομίσας, τὸ μὲν πρῶτον ἐνόει, καὶ παρεσκευάζετο, ὡς καὶ ἐπὶ τοὺς Πάρθους τόν τε πλοῦτον αὐτῶν στρατεύσων. τοῦ γὰρ Φραάτου ὑπὸ τῶν παίδων δολοφονηθέντος, Ὀρώδης τήν τε βασιλείαν αὐτοῦ διεδέξατο, καὶ Μιθριδάτην τὸν ἀδελφὸν ἐκ τῆς Μηδίας, ἧς ἦρχεν, ἐξέβαλε. καὶ ὃς καταφυγὼν πρὸς τὸν Γαουΐνιον, ἀνέπεισεν αὐτὸν συμπρᾶξαί οἱ τὴν κάθοδον. ἐπεὶ μέντοι ὁ Πτολεμαῖος μετὰ τῶν τοῦ Πομπηΐου γραμμάτων ἦλθε, καὶ πολλὰ μὲν αὐτῷ, πολλὰ δὲ καὶ τῷ στρατῷ χρήματα, τὰ μὲν ἤδη παρέξειν, τὰ δ᾽ ἂν κα-

Digitized by Google

ταχθῇ, δώσειν ὑπέσχετο, τά τε τῶν Πάρθων εἴασε, καὶ ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον ἠπείχθη· καίπερ ἀπαγορεύοντος μὲν τοῦ νόμου, μήτε ἐς τὴν ὑπερορίαν τοὺς ἄρχοντάς τινων ἀποδημεῖν, μήτε πολέμους ἀφ᾽ ἑαυτῶν ἀναιρεῖσθαι· ἀπειρηκότος δὲ καὶ τοῦ δήμου, τῆς τε Σιβύλλης, μὴ καταχθῆναι τὸν ἄνδρα. ἀλλ᾽ ὅσῳ γὰρ ἐκωλύετο ταῦτα, τόσῳ πλείονος αὐτὰ ἀπημπόλησε. καταλιπὼν οὖν ἐν τῇ Συρίᾳ Σισέννάν τε τὸν υἱὸν, κομιδῇ νέον ὄντα, καὶ στρατιώτας μετ᾽ αὐτοῦ πάνυ ὀλίγους, τὴν μὲν ἀρχὴν, ἐφ᾽ ἧς ἐτέτακτο, τοῖς λῃσταῖς ἔτι καὶ μᾶλλον ἐξέδωκεν, αὐτὸς δὲ ἐς τὴν Παλαιστίνην ἐλθὼν, τόν τε Ἀριστόβουλον (διαδρὰς γὰρ ἐκ τῆς Ῥώμης ὑπετάραττέ τι) συνέλαβε, καὶ τῷ Πομπηΐῳ ἔπεμψε· καὶ φόρον τοῖς Ἰουδαίοις ἐπέταξε, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἐς τὴν Αἴγυπτον ἐνέβαλεν.

57. Ἦρχε δὲ τότε τῶν Αἰγυπτίων ἡ Βερενίκη· καὶ ἐπιεικὲς μὲν οὐδὲν πρὸς τὸν, καίτοι φοβουμένη τοὺς Ῥωμαίους, ἔπραξε· Σέλευκον δέ τινα, ὡς καὶ ἐκ τοῦ βασιλείου γένους τοῦ ποτε ἐν τῇ Συρίᾳ ἀνθήσαντος ὄντα, μεταπεμψάσα, ἄνδρα τε ἐπεγράψατο, καὶ κοινωνὸν τῆς τε βασιλείας καὶ τοῦ πολέμου ἐποιήσατο. ὡς δὲ ἐκεῖνος ἐν οὐδενὸς μοίρᾳ ἂν ἑωρᾶτο, τοῦτον μὲν ἀπέκτεινεν· Ἀρχέλαον δὲ τὸν τοῦ Ἀρχελάου τοῦ πρὸς τὸν Σύλλαν αὐτομολήσαντος, δραστήριόν τε ὄντα, καὶ ἐν τῇ Συρίᾳ τὴν δίαιταν ἔχοντα, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὑπηγάγετο. ὁ γὰρ Γαουΐνιος ἠδύνατο μὲν ἀρχόμενον τὸ δεινὸν παῦσαι· (τὸν γὰρ Ἀρχέλαον προϋποτοπήσας συνέλαβε, καὶ ἔμελλεν ἐκ τούτου μηδὲν ἔτ᾽ ἔργου ἔσειν.) φοβηθεὶς δὲ

Digitized by Google

μὴ καὶ ἐλάττω διὰ τοῦτο παρὰ τοῦ Πτολεμαίου τῶν ὡμολογημένων οἱ χρημάτων, ὡς οὐδὲν ἀξιόλογον πεποιηκώς, λάβοι· καὶ ἐλπίδας ἔτι καὶ πλείω πρός τε τὴν δεινότητα καὶ πρὸς τὴν δόξαν τὴν τοῦ Ἀρχελάου χρηματιεῖσθαι, καὶ προσέτι καὶ ἄλλα παρ᾽ αὐτοῦ ἐκείνου συχνὰ λαβὼν· ἐθελοντὴς αὐτὸν, ὡς καὶ διαδράντα, ἀφῆκε.

58. Καὶ οὗτος ὡς μὲν τὸ Πηλούσιον ἀφίκετο, μηδενὸς ἐναντιουμένου· προϊὼν δὲ ἐντεῦθεν δίχα διῃρημένῳ τῷ στρατῷ, τοὺς Αἰγυπτίους ἀπαντήσαντάς οἱ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐνίκησε. καὶ μετὰ τοῦτ᾽ αὖθις ἔν τε τῷ ποταμῷ ναυσὶ κἀν τῇ γῇ ἐκράτησεν. οἱ γὰρ Ἀλεξανδρεῖς θρασύνασθαι μὲν πρὸς πάντα ἱκανώτατοι, καὶ ἐκλαλῆσαι πᾶν ὅ, τι ποτ᾽ ἂν ἐπέλθῃ σφίσι, προπετέστατοι πεφύκασι, πρὸς δὲ δὴ πόλεμον τά τε δεινὰ αὐτοῦ φλαυρότατοί εἰσι· καίπερ ἐν ταῖς στάσεσι πλείσταις δὴ καὶ μεγίσταις παρ᾽ αὐτοῖς γιγνομέναις, διὰ φόνων τε ἀεὶ χωροῦντες, καὶ τὸ ζῆν παρ᾽ οὐδὲν πρὸς τὴν αὐτίκα φιλονεικίαν τιθέμενοι, ἀλλὰ καὶ ὥσπερ τι τῶν ἀρίστων ἀναγκαιότατον τὸν ἐν αὐταῖς ὄλεθρον διώκοντες. νικήσας οὖν αὐτοὺς ὁ Γαουΐνιος, καὶ ἄλλους τε πολλοὺς καὶ τὸν Ἀρχέλαον φονεύσας, ἐγκρατής τε τῆς Αἰγύπτου πάσης παραχρῆμα ἐγένετο, καὶ τῷ Πτολεμαίῳ αὐτὴν παρέδωκε. καὶ ὁ μὲν τήν τε θυγατέρα, καὶ τῶν ἄλλων τοὺς πρώτους καὶ πλουσιωτάτους, ἅτε καὶ χρημάτων πολλῶν δεόμενος, ἀπέκτεινε.

59. Γαουΐνιος δὲ ἐκεῖνον μὲν οὕτω κατήγαγεν· οὐ μέντοι καὶ οἴκαδε περὶ τῶν πραχθέντων ἐπέστει-

Digitized by Google

λεν, ἵνα μὴ καὶ αὐτάγγελος σφίσιν ὧν παρηνομήκει, γένηται. ἀλλ' (οὐ γὰρ οἷόν τε ἦν τηλικοῦτον πρᾶγμα κρυφθῆναι) εὐθύς τε αὐτὸς ὁ δῆμος ἐπύθετο· καὶ ἐπειδὴ καὶ οἱ Σύροι πολλὰ τοῦ Γαουϊνίου (ἄλλως τε καὶ ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ δεινῶς ὑπὸ τῶν λῃστῶν κακωθέντες) κατεβόησαν, οἵ τε τελῶναι, μὴ δυνηθέντες τὰ τέλη δι' αὐτοὺς εἰσπρᾶξαι, συχνὰ ἐπώφλησαν· ὠργίζοντο, καὶ γνώμας τε ἐποιοῦντο, καὶ ἑτοίμως εἶχον καταψηφίσασθαι αὐτοῦ. καὶ γὰρ ὁ Κικέρων τά τε ἄλλα ἰσχυρῶς ἐνῆγε, καὶ συνεβούλευε σφίσι τὰ Σιβύλλεια ἔπη αὖθις ἀναγνῶναι· προσδοκῶν ἐγγεγράφθαι τινὰ ἐν αὐτοῖς τιμωρίαν, ὅτε παρεβάθη.

60. Ὁ οὖν Πομπήϊος ὅ, τε Κράσσος ὑπάτευόν τε ἔτι, καὶ ὁ μὲν ἑαυτῷ βοηθῶν, ὁ δὲ τήν τε ἐκείνου χάριν, καὶ ἅμα καὶ χρήματα παρὰ τοῦ Γαουϊνίου πεμφθέντα οἱ λαβὼν, ἔκ τε τοῦ προφανοῦς ὑπὲρ αὐτοῦ διεδικαίουν, καὶ ἄλλα τε καὶ φυγάδα τὸν Κικέρωνα ἀποκαλοῦντες, οὐδὲν ἐπεψήφισαν. Ὡς μέντοι ἐκεῖνοί τε ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀπηλλάγησαν, καὶ αὐτοὺς ὅ, τε Δομίτιος ὁ Λούκιος καὶ Ἄππιος Κλαύδιος διεδέξαντο, γνῶμαι αὖθις πολλαὶ ἐλέχθησαν, καὶ κατὰ τοῦ Γαουϊνίου αἱ πλείους ἐγένοντο. ὅ, τε γὰρ Δομίτιος ἐχθρὸς τῷ Πομπηΐῳ, διά τε τὸ σπουδαρχῆσαι, καὶ διὰ τὸ παρὰ γνώμην αὐτοῦ ἀποδειχθῆναι, ὢν; καὶ ὁ Κλαύδιος, καίπερ προσήκων οἱ, ὅμως τοῖς τε πολλοῖς χαρίσασθαί τι ὑπὸ δημαγωγίας θελήσας, καὶ παρὰ τοῦ Γαουϊνίου δωροδοκήσειν, ἄν γέ τι συνταράξῃ, προσδοκήσας, πᾶν αὐτῷ ἔπραξε. καὶ

Digitized by Google

αὐτὸν καὶ ἐκεῖνο δεινῶς ἔπεισεν, ὅτι προπεμφθέντα τινὰ ὑπὸ τοῦ Κράσσου ὑποστράτηγον ἐπὶ τῇ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ διαδοχῇ, οὐκ ἐδέξατο, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἀθάνατον τὴν ἡγεμονίαν εἰληφὼς, κατεῖχεν αὐτήν. ἔδοξεν οὖν σφίσι τὰ τῆς Σιβύλλης ἔπη ἀναγνωσθῆναι· καίπερ ἀντειπόντος τοῦ Πομπηΐου.

61. Κἂν τούτῳ ὁ Τίβερις, (εἴτ᾽ οὖν ὄμβρων ἄνω που ὑπὲρ τὴν πόλιν ἐξαισίων γενομένων, εἴτε καὶ σφοδροῦ πνεύματος ἐκ τῆς θαλάσσης τὴν ἐκροὴν αὐτοῦ ἀνακόψαντος, εἴτε καὶ μᾶλλον ὡς ὑπωπτεύετο) ἐκ παρασκευῆς δαιμονίου τινὸς, τοσοῦτον ἐξαπιναίως ἐῤῥύη, ὥστ᾽ ἐν πᾶσι μὲν τοῖς πεδίοις τοῖς ἐν τῷ ἄστει οὖσι πελαγίσαι, πολλὰ δὲ καὶ τῶν μετεωροτέρων καταλαβεῖν. αἵ τε οἰκίαι (ἐκ πλίνθων γὰρ συνῳκοδομημέναι ἦσαν) διάβροχοί τε ἐγένοντο, καὶ κατεῤῥάγησαν, καὶ τὰ ὑποζύγια πάντα ὑποβρύχια ἐφθάρη. τῶν τε ἀνθρώπων ὅσοι μὴ ἔφθησαν πρὸς τὰ πάνυ ὑψηλὰ ἀναφυγόντες, οἱ μὲν ταῖς τέγαις, οἱ δὲ καὶ ἐν ὁδοῖς ἐγκαταλειφθέντες ἐξώλοντο. καὶ γὰρ αἱ λοιπαὶ οἰκίαι, ἅτε ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τοῦ δεινοῦ συμβάντος, σαθραί τε ἐγένοντο, καὶ πολλοὺς τοῖς μὲν εὐθὺς, τοῖς δὲ καὶ μετὰ τοῦτ᾽ ἐλυμήναντο. οἱ οὖν Ῥωμαῖοι ἐπί τ᾽ ἐκείναις τοῖς παθήμασι λυπούμενοι, καὶ ἕτερα χαλεπώτερα (ὡς καὶ διὰ τὴν τοῦ Πτολεμαίου κάθοδον ὀργὴν σφίσι τοῦ δαιμονίου πεποιημένου) προσδεχόμενοι, ἠπείγοντο καὶ ἀπόντα τὸν Γαουΐνιον ὡς καὶ ἧττόν τι, ἂν φθάσωσιν αὐτὸν ἀπολέσαντες, κακωθησόμενοι θανατῶσαι. καὶ οὕτω γε ἐντόνως ἔσχον, ὥστε, καίτοι μηδενὸς τοιούτου

Digitized by Google

ἐν τοῖς Σιβυλλείοις χρησμοῖς εὑρεθέντος· ὅμως τὴν γερουσίαν, πικρότατα καὶ τραχύτατα τούς τε ἄρχοντας καὶ τὸν δῆμον αὐτῷ χρήσασθαι, προβουλεῦσαι.

62. Ἐκ δὲ ταῦτ' ἐγίγνετο, χρήματα ὑπὸ τοῦ Γαουϊνίου προπεμφθέντα, οὐχ ὅπως ἀπόντα, οὐδὲ ἐπελθόντα, δεινόν τι παθεῖν αὐτὸν ἐπί γε ἐκείνοις ἐποίησαν. καὶ οὕτω καὶ αὐτὸς αἰσχρῶς καὶ κακῶς ὑπὸ τοῦ συνειδότος διετέθη, ὥστε καὶ χρόνιος ἐς τὴν Ἰταλίαν ἀφικέσθαι, καὶ νυκτὸς ἐς τὴν πόλιν ἐσκομισθῆναι, ἔξω τε τῆς οἰκίας συχναῖς πάνυ ἡμέραις μὴ τολμῆσαι φανῆναι. τὰ μὲν οὖν ἐγκλήματα πολλὰ ἦν, καὶ καταγόρους οὐκ ὀλίγους εἶχε. πρῶτον δ' οὖν περὶ τῆς τοῦ Πτολεμαίου καθόδου, ἅτε καὶ μεγίστου, ἐδικάσθη. καὶ ὅγε δῆμος σύμπας, ὡς εἰπεῖν, πρός τε τὸ δικαστήριον συνεῤῥύη, καὶ διασπάσασθαι πολλάκις αὐτὸν ἠθέλησεν· ἄλλως τε καὶ ὅτι οὐδ' ὁ Πομπήϊος παρῆν, καὶ ὁ Κικέρων δεινότατα αὐτοῦ κατηγόρησεν. οὕτω δὲ αὐτῶν διακειμένων, ἀφείθη. αὐτός τε γὰρ, ἅτε ἐπὶ τηλικούτοις κρινόμενος, παμπληθῆ χρήματα ἀνάλωσε, καὶ οἱ τοῦ Πομπηΐου τοῦ τε Καίσαρος ἑταῖροι προθυμότατα αὐτῷ συνήραντο· λέγοντες ἄλλον τέ τινα καιρὸν καὶ ἄλλον βασιλέα πρὸς τῆς Σιβύλλης εἰρῆσθαι· καὶ τὸ μέγιστον, ὅτι μηδεμία τῶν πραχθέντων τιμωρία ἐν τοῖς ἔπεσιν αὐτῆς ἐνεγέγραπτο.

63. Ὁ δ' οὖν δῆμος ὀλίγου μὲν καὶ τοὺς δικαστὰς ἀπέκτεινε· διαφυγόντων δὲ αὐτῶν, ἐπετήρει τὰ λοιπὰ αὐτοῦ ἐγκλήματα, καὶ ἐποίησεν ἐπ' ἐκεί-

Digitized by Google

νοις γοῦν αὐτὸν ἁλῶναι. οἱ γὰρ λαχόντες περὶ αὐτῶν κρῖναι, τό, τε πλῆθος ἅμα φοβηθέντες, καὶ μηδὲν μέγα παρὰ τοῦ Γαουϊνίου εὑράμενοι, (ὁ γὰρ ἐπί τε βραχυτέροις εὐθυνόμενος, καὶ προσδοκῶν καὶ τότε κρατήσειν, οὐ πολλὰ ἐδαπάνησε) κατεψηφίσαντο αὐτοῦ, καίτοι τοῦ Πομπηΐου πλησίον ὄντος, καὶ τοῦ Κικέρωνος ἀγορεύσαντος αὐτῷ. ὁ γὰρ Πομπήϊος κατὰ τὴν τοῦ σίτου πρόνοιαν, ἐπειδὴ πολὺς ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ διέφθαρτο, ἐκδημήσας, ὥρμησε μέν, ὡς καὶ ἐς τὸ πρότερον δικαστήριον ἀπαντήσων, (ἐν γὰρ τῇ Ἰταλίᾳ ἦν.) ὑστερήσας δὲ αὐτοῦ, οὐκ ἀπεχώρησεν ἐκ τοῦ προαστείου, πρὶν καὶ ἐκεῖνο τελεσθῆναι. καὶ μέντοι καὶ τοῦ δήμου ἔξω τοῦ πωμηρίου (τὴν γὰρ ἀρχὴν ἤδη τὴν τοῦ ἀνθυπάτου ἔχων, οὐκ ἠδυνήθη ἐς τὴν πόλιν ἐσελθεῖν) ἀθροισθέντος, πολλὰ ὑπὲρ τοῦ Γαουϊνίου ἐδημηγόρησε· καὶ γράμματά τέ τινα παρὰ τοῦ Καίσαρος πρὸς ἑαυτὸν ὑπὲρ αὐτοῦ πεμφθέντα ἀνέγνω, καὶ τοὺς δικαστὰς ἱκέτευσε· τόν τε Κικέρωνα οὐχ ὅπως κατηγορῆσαι ἔτι αὐτοῦ ἐκώλυσεν, ἀλλὰ καὶ ὑπερδικῆσαι καὶ ἔπεισεν· ὥστε καὶ ἐκ τούτου τὸ τοῦ αὐτομόλου ἔγκλημα καὶ ὄνομα ἐπὶ πλεῖον οἱ αὐξηθῆναι. οὐ μέντοι καὶ ὠφέλησέ τι τὸν Γαουΐνιον, ἀλλὰ τότε μὲν ἔφυγεν ἁλούς, ὥσπερ εἶπον, ὕστερον δ' ὑπὸ τοῦ Καίσαρος κατήχθη.

64. Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ καὶ ἡ τοῦ Πομπηΐου γυνή, θυγάτριόν τι τεκοῦσα, ἀπέθανε. καὶ αὐτήν, εἴτε διαπραξαμένων τῶν τε ἐκείνου καὶ τῶν τοῦ Καίσαρος φίλων, ἢ καὶ ἄλλως πως χαρίσασθαί τινες αὐτοῖς ἐθελήσαντες, συνήρπασαν, ἐπειδὴ

Digitized by Google

τάχιστα τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐπαίνων ἔτυχε, καὶ ἐν τῷ ἀρείῳ πεδίῳ ἔθαψαν καίτοι τοῦ Δομιτίου ἀνθισταμένου, καὶ λέγοντος ἄλλα τε, καὶ ὅτι οὐχ ὁσίως ἐν τῷ ἱερῷ τόπῳ ἄνευ τινὸς ψηφίσματος θάπτοιτο.

65. Κἀν τούτῳ καὶ ὁ Πομπτῖνος ὁ Γάϊος τὰ ἐπινίκια τὰ τῶν Γαλατῶν ἔπεμψεν. ἐς γὰρ ἐκεῖνο τοῦ χρόνου, μηδενὸς οἱ διδόντος αὐτὰ, ἔξω τοῦ πωμηρίου διέμεινε. καὶ τότε δ' ἂν αὐτῶν ἥμαρτεν, εἰ μὴ ὁ Γάλβας ὁ Σερούϊος συστρατευσάμενος αὐτῷ, κρύφα καὶ ὑπὸ τὴν ἕω στρατηγῶν τὴν ψῆφον τισὶ (καίπερ οὐκ ἐξὸν ἐκ τῶν νόμων, πρὶν πρώτην ὥραν γενέσθαι, ἐν τῷ δήμῳ τι χρηματισθῆναι) ἔδωκε. καὶ διὰ τοῦτο τῶν δημάρχων τινὲς, ἀπολειφθέντες τῆς ἐκκλησίας, ἐν γοῦν τῇ πομπῇ πράγματα αὐτῷ παρέσχον, ὥστε καὶ σφαγὰς συμβῆναι.

Digitized by Google

ΤΩΝ

ΔΙΩΝΟΣ

ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΟ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ.

Haec insunt Libro XL. Romanae Historiae Dionis.

Quomodo Caesar denuo in Britanniam trajecerit. c. 1—3.
Vt idem e Britannia reversus, aliud contra Gallos bellum gesserit. c. 4—11.
Crassus quomodo bellum Parthis facere coeperit. c. 12. 13.
De Parthis. c. 14. 15.
Quemadmodum ab his Crassus superatus perierit. c. 16—30.
Quomodo Caesar omnem Transalpinam Galliam subegerit. c. 31—43.

Digitized by Google

Vt Milo Clodium occiderit, ac eo nomine damnatus sit. c. 44 — 57.
De initio dissensionis inter Caesarem et Pompejum. c. 58 — 66.

Tempus hoc Libro continetur, quod reliquum erat de consulatus Domitii et Ap. Claudii anno: ac praeterea anni quatuor, in quibus hi Consules recensentur.

ante C.N.	V. C.	
53.	701.	*Cn. Domitius M. F. Calvinus, et M. Valerius Messala.*
52.	702.	*Cn. Pompejus Cn. F. III, et Caecilius Metellus Scipio, Nasicae F.*
51.	703.	*Servius Sulpicius Q. F. Rufus, et M. Claudius M. F. Marcellus.*
50.	704.	*L. Aemilius M. F. Paullus, et C. Claudius Marcellus.*

Digitized by Google

Ἐν μὲν δὴ τῇ Ῥώμῃ ταῦτα, τότε ἑπτακόσια ἔτη ἀγούσῃ, ἐγένετο. ἐν δὲ δὴ τῇ Γαλατίᾳ ὁ Καῖσαρ ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἐκείνων, τοῦ Δομιτίου αὖ τοῦ Λουκίου καὶ τοῦ Κλαυδίου Ἀππίου ὑπάτων, τά τε ἄλλα, καὶ ναῦς, ἐν μέσῳ τῶν τε σφετέρων τῶν ταχειῶν, καὶ τῶν αὐτόθεν τῶν φορτίδων, ὅπως ὡς μάλιστα καὶ κουφίζωσι, καὶ πρὸς τὸ κῦμα ἀντέχωσιν, ἐπί τε ξηροῦ ἱστάμεναι μὴ λυμαίνωνται, παρεσκευάσατο. καὶ ἐπειδὴ πλώϊμα ἐγένετο, ἐς τὴν Βρεττανίαν αὖθις ἐπεραιώθη, πρόφασιν μὲν, ὅτι μὴ πάντας τοὺς ὁμήρους, οὓς ὑπέσχοντο, ἐπεπόμφεισαν, (νομίζοντες αὐτὸν, ὅτι διακενῆς τότε ἀνεχώρησε, μηκέτ᾽ αὖθις σφῶν πειράσειν) ποιησάμενος· ἔργῳ δὲ, δεινῶς τῆς νήσου ἐφιέμενος. ὥστε εἰ μὴ καὶ τοῦτο ἦν, πάντως ἂν ἄλλην τινὰ σκῆψιν εὑρεῖν. κατῆρέ τε οὖν ἔνθα καὶ πρότερον, μηδενὸς, ὑπό τε τοῦ πλήθους τῶν νεῶν, καὶ ὑπὸ τοῦ πολλαχόσε ἅμα αὐτὰς κατασχεῖν, τολμήσαντος ἀντιστῆναι· καὶ τὸν ναύσταθμον εὐθὺς ἐκρατύνατο.

2. Οἱ οὖν βάρβαροι τὸν μὲν πρόσπλουν αὐτοῦ οὐκ ἠδυνήθησαν διὰ ταῦτα κωλῦσαι· δείσαντες δὲ μᾶλλον ἢ πρότερον, ἅτε καὶ στρατῷ πλείονι αὐτοῦ ἐλθόντος, ἐς τὸ λασιώτατον καὶ ἐς τὸ λοχμωδέστατον τῶν ἐγγὺς χωρίων πάντα τὰ τιμιώτατα συνεφόρησαν· καὶ αὐτὰ ἐν ἀσφαλεῖ ποιησάμενοι, (τά τε γὰρ πέριξ ξύλα ἔκοψαν, καὶ ἕτερα ἐπ᾽ αὐτοῖς στοιχηδὸν ἐπισυνένησαν, ὥστε ἐν χαρακώματι τρόπον τινὰ εἶναι) ἔπειτα τοὺς προνομεύοντας τῶν Ῥωμαίων ἐλύπουν.

Digitized by Google

καὶ δὴ καὶ μάχῃ τινὶ ἐν τῷ ψιλῷ ἡττηθέντες, ὑπήγαγον σφᾶς ἐκεῖσε κατὰ τὴν δίωξιν, καὶ συχνοὺς ἀντaπέκτειναν. καὶ μετὰ τοῦτο χειμῶνος αὖθις τὰς ναῦς αὐτῶν λυμηναμένου, συμμάχους τε προσμεταπέμψαντο, καὶ ἐπ' αὐτὸ τὸ νεώριον σφῶν ὥρμησαν, Κασουελλανὸν, τὰ πρῶτα τῶν ἐν τῇ νήσῳ δυναστῶν φερόμενον προστησάμενοι. καὶ αὐτοῖς ἀπαντήσαντες οἱ Ῥωμαῖοι, τὸ μὲν πρῶτον ἐταράχθησαν τῇ τῶν ἁρμάτων σφῶν προσμίξει· ἔπειτα δὲ διϊστάμενοι, καὶ ἐκεῖνά τε παρεξιέντες, καὶ τοὺς παραθέοντας ἐς τὰ πλαίσια βάλλοντες, ἀνέσωσαν τὴν μάχην.

3. Καὶ τότε μὲν κατὰ χώραν ἀμφότεροι ἔμειναν· αὖθις δὲ οἱ βάρβαροι, τοῦ μὲν πεζοῦ κρείττους γενόμενοι, ὑπὸ δὲ τῆς ἵππου κακωθέντες, πρός τε τὸν Ταμέσαν ἀνεχώρησαν, καὶ τὸν πόρον αὐτοῦ σταυροῖς, τοῖς μὲν, ἐμφανέσι, τοῖς δὲ καὶ ὑφύδροις, διαλαβόντες, ηὐλίσαντο. ἐπειδή τε ἐκείνους τε ὁ Καῖσαρ τό, τε σταύρωμα προσβολῇ βιαίᾳ ἐκλιπεῖν ἠνάγκασε, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ ἐρύματος προσεδρείᾳ ἐξήλασε, καὶ τοὺς προσβάλλοντας σφῶν τῷ ναυσταθμῷ ἕτεροι ἀπεώσαντο· καὶ κατέδεισαν, καὶ κατελύσαντο, ὁμήρους τε δόντες, καὶ φόρον ἐτήσιον ταξάμενοι.

4. Καὶ οὕτως ὁ Καῖσαρ ἀπῆρε παντάπασιν ἐκ τῆς νήσου, καὶ οὐδὲν ἐγκατέλιπε στράτευμα ἐν αὐτῇ. ἐκεῖνό τε γὰρ κινδυνεύσειν ἐν ἀλλοτρίᾳ πῃ χειμάζον, καὶ αὐτὸς οὐκ ἂν ἐν καλῷ ἐπὶ πλεῖον ἀπὸ τῆς Γαλατίας ἀποδημῆσαι νομίζων, ἠγάπησε τοῖς παροῦσι μὴ καὶ μειζόνων ὀριγνώμενος, καὶ περὶ ἐκείνοις

σφαλῇ. καὶ ἔδοξε καὶ τοῦτο ὀρθῶς πεποιηκέναι, ὥσπερ πρου καὶ τῷ ἔργῳ διεδείχθη· ἐπεὶ γὰρ ἐς Ἰταλίαν ὥρμησεν, ὡς καὶ ἐκεῖ παραχειμάσων, οἱ Γαλάται, καίτοι φρουροὺς ὡς ἕκαστοι πολλοὺς ἔχοντες, ὅμως ἐνεόχμωσαν, καί τινες αὐτῶν καὶ φανερῶς ἐπανέστησαν. ὅπερ εἰ ἐν τῇ Βρεττανίᾳ καταμείναντος αὐτοῦ παρὰ τὸν χειμῶνα ἐγεγόνει, πάντα ἂν τὰ τῇδε ἐτετάρακτο.

5. Ἦρξαν δὲ τοῦ πολέμου τούτου Ἐβουρωνοὶ, ἡγουμένου σφίσιν Ἀμβριόριγος· καὶ ἔλεγον μὲν, τῇ παρουσίᾳ τῶν Ῥωμαίων, ὅ, τε Σαβῖνος καὶ ὁ Λούκιος Κόττας ὑποστράτηγοι ἦρχον, ἀχθόμενοι κεκινῆσθαι· τὸ δ᾽ ἀληθὲς, ἐκείνων τε κατεφρόνησαν, ὡς οὐχ ἱκανῶν ἀμῦναι σφᾶς ἐσομένων, καὶ τὸν Καίσαρα οὐκ ἤλπισαν διαταχέων σφίσιν ἐπιστρατεύσειν. ἐπῆλθόν τε οὖν αὐτοῖς μὴ προσδεχομένοις, ὡς καὶ αὐτοβοεὶ τὸ στρατόπεδον αἱρήσοντες· καὶ ἐπειδὴ διήμαρτον αὐτοῦ, πρὸς ἀπάτην ἐτράποντο. τῶν γὰρ χωρίων τὰ ἐπιτηδειότατα ὁ Ἀμβριόριξ προλοχίσας, ἦλθεν ἐξ ἐπικηρυκείας πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ὡς οὐχ ἑκὼν δὴ πολεμήσας. καὶ αὐτὸς μὲν μεταγινώσκειν ἔφη, τοὺς δ᾽ ἄλλους φυλάττεσθαι σφίσι παρῄνεσεν. οὔτε γὰρ αὐτῷ πειθαρχεῖν αὐτοὺς, καὶ ἐκείνοις μέλλειν τῆς νυκτὸς ἐπιθήσεσθαι. κἀκ τούτου καὶ γνώμην αὐτοῖς ἔδωκε, τὴν μὲν Ἐβουρωνίαν, (ὡς καὶ κινδυνεύσουσιν ἂν καταμείνωσι,) καταλιπεῖν. πρὸς δὲ στρατιώτας τινὰς πέλας που χειμάζοντας ὡς τάχιστα μεταστῆναι.

Digitized by Google

6. Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι ἐπείσθησαν, (ἄλλως τε καὶ ὅτι εὐηργέτητο πολλὰ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, καὶ χάριν αὐτῷ τὰ ὑπεναντία διδόναι ἐδόκει) συσκευασάμενοί τε σπουδῇ εὐθὺς ἀφ᾽ ἑσπέρας ἀφώρμησαν, καὶ ἐμπεσόντες ἐς τὰ λελοχισμένα, δεινῶς ἐσφάλησαν. ὅ, τε γὰρ Κόττας παραχρῆμα μετὰ πολλῶν ἀπώλετο, καὶ τὸν Σαβῖνον ὁ Ἀμβιόριξ μετεπέμψατο μὲν ὡς καὶ σώσων· (οὔτε γὰρ τοῖς γιγνομένοις παρῆν, καὶ πιστὸς αὐτῷ καὶ τότε ἔτ᾽ ἐδόκει εἶναι·) συλλαβὼν δὲ δὴ, καὶ ἀποδύσας καὶ τὰ ὅπλα καὶ τὴν ἐσθῆτα, κατηκόντισεν, ἐπιλέγων ἄλλα τε, καὶ ὅτι, „Τοιοίδε μέντοι ὄντες πῶς τηλικούτων ἡμῶν ὄντων ἄρχειν ἐθέλετε;“ οὗτοι μὲν δὴ ταῦτα ἔπαθον· οἱ δὲ λοιποὶ διέπεσον μὲν ἐς τὸ τάφρευμα, ὅθεν ἀπανεστήκεσαν. ἐπεὶ δὲ οἵ τε βάρβαροι καὶ ἐκεῖ προσέμιξαν, καὶ οὔτ᾽ ἀμύνασθαι αὐτοὺς, οὔτε διαφυγεῖν ἠδυνήθησαν, ἀλλήλους ἀπέκτειναν.

7. Γενομένου δὲ τούτου, ἄλλοι τέ τινες τῶν πλησιοχώρων ἀπέστησαν, καὶ Νερούϊοι, καίτοι Κυΐντου Κικέρωνος παρ᾽ αὐτοῖς χειμάζοντος, (ἀδελφὸς δὲ τοῦ Κικέρωνος τοῦ Μάρκου ἦν, ὑποστρατηγῶν τῷ Καίσαρι) καὶ αὐτοὺς ὁ Ἀμβιόριξ προσλαβὼν, συνέβαλε τῷ Κικέρωνι· καὶ ἀγχώμαλα ἀγωνισάμενος, καί τινας καὶ ζῶντας ἑλὼν, ἀπατῆσαι μέν πῃ καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον ἐπεχείρησε· μὴ δυνηθεὶς δὲ, ἔς τε πολιορκίαν αὐτὸν κατέστησε, καὶ διαταχέων ὑπό τε τῆς πολυχειρίας, καὶ ὑπὸ τῆς ἐμπειρίας ἣν ἐκ τῆς συστρατείας, ἣν μετὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπεποίητο, ἐκέκτητο, καί τινα καὶ παρὰ τῶν

Digitized by Google

αἰχμαλώτων ἂν ἑκάστων μαθὼν, καὶ ἀπεσταύρωσε καὶ ἀπετάφρευσεν. ἐγίγνοντο μὲν γὰρ καὶ μάχαι, οἷα ἐν τῷ τοιούτῳ εἰκὸς ἦν, συχναί· καὶ ἀπώλλυντο πολὺ πλείους τῶν βαρβάρων, ἅτε καὶ πλείους ὄντες· οὐ μὴν ἀλλὰ αὐτοὶ μὲν περὶ τῆς παρουσίας τοῦ στρατοῦ, οὐδὲ ἐν αἰσθήσει τοῦ φθειρομένου σφῶν ἦσαν. οἱ δὲ δὴ Ῥωμαῖοι, μήτε ἄλλως πολλοὶ ὄντες, καὶ ἐλάττους ἀεὶ γιγνόμενοι, ῥᾳδίως περιεστοιχίσθησαν.

8. Κινδυνευόντων οὖν αὐτῶν ἁλῶναι (οὔτε γὰρ τὰ τραύματα θεραπεύειν ἀπορίᾳ τῶν ἐπιτηδείων ἐδύναντο, οὔτε τὴν τροφὴν ἀφθόνως, ἅτε ἐν ἀδαμήτῳ πολιορκίᾳ, εἶχον· οὐδ' ἐπήμυνέ τις αὐτοῖς, καίτοι πολλῶν οὐκ ἄποωθεν χειμαζόντων. οἱ γὰρ βάρβαροι, τὰς ὁδοὺς ἀκριβῶς φυλάσσοντες, πάντας τοὺς ἐκπεμπομένους σφῶν συνελάμβανον, κἀν τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν ἐφόνευον.) Νερούϊός δέ τις εὐνοϊκῶς σφίσιν ἐξ εὐεργεσίας ἔχων, καὶ τότε σὺν τῷ Κικέρωνι πολιορκούμενος, δοῦλόν τινα ἑαυτοῦ διάγγελον αὐτῷ παρέσχεν. ἔκ τε γὰρ τῆς σκευῆς καὶ ἐκ τῆς φωνῆς τῆς ἐπιχωρίας ἠδυνήθη λαθεῖν συγγενόμενος τοῖς πολεμίοις, ὡς καὶ ἐξ αὐτῶν ὤν, καὶ μετὰ ταῦτο ἀποχωρήσας.

9. Μαθὼν οὖν ὁ Καῖσαρ τὸ γιγνόμενον, (οὐδέπω δὲ ἐς τὴν Ἰταλίαν ἀπεληλύθει, ἀλλ' ἔτ' ἐν ὁδῷ ἦν) ἀνέστρεψε, καὶ τοὺς ἐν τοῖς χειμαδίοις, δι' ὧν διῄει, στρατιώτας παραλαμβάνων, ἠπείγετο· κἂν τούτῳ φοβηθεὶς, μὴ καὶ φθάσῃ ὁ Κικέρων, ἀπαγνώσει τῆς βοηθείας, δεινόν τι παθὼν, ἢ καὶ συν-

Digitized by Google

θέμενος, προϋπεμψεν ἱππέα. τῷ μὲν γὰρ οἰκέτῃ τοῦ Νερουΐου, καίτοι πεῖραν ἔργῳ τῆς εὐνοίας αὐτοῦ λαβὼν, οὐκ ἐπίστευσε, μὴ καὶ τοὺς πατριώτας ἐλεήσας, μέγα τι κακὸν σφᾶς ἐξεργάσηται· ἐκ δὲ δὴ τῶν συμμάχων ἱππέα, τὴν δὲ διάλεκτον αὐτῶν εἰδότα, καὶ τῇ στολῇ τῇ ἐκείνων σκευασθέντα, ἔπεμψε. καὶ ὅπως γε μηδ᾽ αὐτός τι μήτ᾽ οὖν ἐθελοντὴς μήτ᾽ ἄκων ἐξείπῃ, οὔτε τι αὐτῷ ἐξελάλησε, καὶ τῷ Κικέρωνι πάνθ᾽ ὅσα ἠβουλήθη, ἑλληνιστὶ ἐπέστειλεν· ἵνα ἂν καὶ τὰ γράμματα ἁλῷ, ἀλλ᾽ ἀσύνετά γε καὶ τότε τοῖς βαρβάροις ὄντα, μηδὲν σφᾶς ἐκδιδάξῃ· εἰώθει δὲ καὶ ἄλλως, ὁπότε τι δι᾽ ἀπορρήτων τινὶ ἐπέστελλε, τὸ τέταρτον ἀεὶ στοιχεῖον ἀντὶ τοῦ καθήκοντος ἀντεγγράφειν, ὅπως ἀνάγνωστα τοῖς πολλοῖς ᾖ τὰ γραφόμενα. ὁ δ᾽ οὖν ἱππεὺς ἦλθε μὲν πρὸς τὸ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδον· μὴ δυνηθεὶς δὲ ἐγγύθεν αὐτῷ προσμίξαι, συνέδησε τὰ γράμματα ἀκοντίῳ, καὶ ὤσας αὐτὸ ἐς τοὺς πολεμίους, πρὸς πύργον ἐξεπίτηδες προσέπηξε. καὶ ὁ μὲν Κικέρων οὕτω τὴν πρόσοδον τοῦ Καίσαρος μαθὼν, ἀνεθάρσησε, καὶ προθυμότερον διεκαρτέρησεν.

10. Οἱ δὲ δὴ βάρβαροι ἐπὶ πολὺ μὲν τὴν ἐπικουρίαν αὐτοῦ ἠγνόησαν, (νυκτοπορῶν γὰρ, ἔπειτα τὰς ἡμέρας ἐν ἀφανεστάτοις χωρίοις ηὐλίζετο, ὅπως ἀπροσδοκήτοις ὅτι μάλιστα αὐτοῖς προσμίξῃ·) ὀψὲ δὲ ποτε ἐκ τῆς τῶν πολιορκουμένων περιχαρείας ὑποτοπήσαντες αὐτὴν, προσκόπους ἔπεμψαν· καὶ μαθόντες παρ᾽ αὐτῶν πλησιάζοντα ἤδη τὸν Καίσαρα,

Digitized by Google

ὥρμησαν ἐπ' αὐτόν, ὡς καὶ ἀνελπίστῳ οἱ προσπεσούμενοι. προμαθὼν οὖν τοῦτ' ἐκεῖνος, τήν τε νύκτα κατὰ χώραν ἔμεινε, καὶ ὑπὸ τὴν ἕω χωρίον τι ἐρυμνὸν προκαταλαβών, ἐνταῦθα ὡς ἐν βραχυτάτῳ ἐστρατοπεδεύσατο· τοῦ καὶ μετ' ὀλίγων εἶναι δοκεῖν, καὶ ἐκ τῆς πορείας πεπονῆσθαι, τήν τε ἔφοδον σφῶν δεδιέναι, κἀκ τούτου καὶ ἐς αὐτὸ τὸ μετέωρον αὐτοὺς ἀπαγαγέσθαι. καὶ ἔσχεν οὕτω· καταφρονήσαντες γὰρ αὐτοῦ διὰ ταῦτα, πρός τε τὸ ὄρθιον προσέβαλον, καὶ μεγάλως ἔπταισαν, ὥστε μηκέτ' ἀντιπολεμῆσαι.

11. Οὕτω μὲν οὖν τότε καὶ ἐκεῖνος καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἐχειρώθησαν· οὐ μέντοι καὶ δι' εὐνοίας τοῖς Ῥωμαίοις ἦσαν. οἱ οὖν Τριούηροι φοβηθέντες, ἐπειδὴ πρὸς τοὺς παρ' ἑκάστοις ὁ Καῖσαρ μεταπέμπων ἐκόλαζε, μὴ καὶ αὐτοὶ δίκην δῶσιν, ἐξεπολεμώθησαν αὖθις αὐτοῖς, Ἰνδουτιομάρου σφᾶς ἀναπείσαντος. καὶ συναποστήσαντες καὶ ἄλλους τινὰς τῶν τὰ αὐτὰ δεδιότων, ἐπεστράτευσαν ἐπὶ τὸν Λαβιῆνον τὸν Τίτον ἐν Ῥημοῖς ὄντα· καὶ ἐπεξελθόντων σφίσι παρὰ δόξαν τῶν Ῥωμαίων, ἐφθάρησαν. ταῦτα μὲν ἐν τῇ Γαλατίᾳ ἐγένετο· καὶ ἐν αὐτῇ καὶ ὁ Καῖσαρ ἐχείμασεν, ὡς καὶ ἀκριβῶς σφᾶς καταστήσασθαι δυνησόμενος.

12. Ὁ δὲ δὴ Κράσσος, ἐπιθυμήσας τι καὶ αὐτὸς δόξης τε ἅμα καὶ κέρδους ἐχόμενον πρᾶξαι, ἐπεὶ ἐπειδὴ μηδὲν ἐν τῇ Συρίᾳ τοιοῦτόν τι εἶδεν ὄν, (αὐτοί τε γὰρ ἡσύχαζον, καὶ οἱ πρόσθεν προσπολεμήσαντες σφίσιν, οὐδὲν ὑπὸ δυναστείας παρεκίνουν.)

Digitized by Google

ἐπὶ τοὺς Πάρθους ἐπεστράτευσε, μήτε ἔγκλημά τι αὐτοῖς ἐπιφέρων, μήτε τοῦ πολέμου οἱ ἐψηφισμένου. αὐτούς τε γὰρ παμπλουσίους ἤκουεν ὄντας, καὶ τὸν Ὀρώδην εὐάλωτον, ἅτε καὶ νεοκατάστατον, εἶναι προσεδόκησε. τόν τε οὖν Εὐφράτην ἐπεραιώθη, καὶ προῆλθεν ἐπὶ πολὺ τῆς Μεσοποταμίας, φέρων τε αὐτὴν καὶ πορθῶν. τῆς γὰρ διαβάσεως αὐτοῦ ἀδοκήτου τοῖς βαρβάροις γενομένης, οὐδεμία ἀκριβὴς φυλακὴ αὐτῆς καθειστήκει. ὥστε Ταλύμενος Ἐιλακῆς, ὁ τότε τῆς χώρας ἐκείνης σατραπεύων, ἡττήθη τε περὶ Ἰχνίας, τεῖχός τι οὕτω καλούμενον, ἱππεῦσιν ὀλίγοις μαχεσάμενος, καὶ τρωθεὶς, ἀπεχώρησεν, αὐτάγγελος τῷ βασιλεῖ τῆς ἐπιστρατείας αὐτοῦ γενησόμενος.

13. Ταχὺ δὲ καὶ ὁ Κράσσος τά τε φρούρια καὶ τὰς πόλεις τὰς Ἑλληνίδας μάλιστα, τάς τε ἄλλας καὶ τὸ Νικηφόριον ὠνομασμένον, προσεποιήσατο. τῶν γὰρ Μακεδόνων καὶ τῶν ἄλλων τῶν συστρατευσάντων σφίσιν Ἑλλήνων ἄποικοι πολλοὶ, βίᾳ ἀχθόμενοι, καὶ ἐς τοὺς Ῥωμαίους ὡς καὶ φιλέλληνας, πολλὰ ἐλπίζοντες, οὐκ ἀκουσίως μεθίσταντο. πλήν γε οἵ τε Ζηνοδοτίου οἰκήτορες μετέπεμψάν τινας αὐτῶν, ὡς καὶ μεταστησόμενοι· ἐπειδὴ δὲ ἔνδον ἐγένοντο, ἀπέλαβόν τε αὐτοὺς καὶ διέφθειραν· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀνέστησαν. οὐδὲν ἄλλο δεινὸν οὔτε ἔπραξε τότε Κράσσος, οὔτε ἔπαθε. πάντως δὲ καὶ τὰ λοιπὰ χωρία τὰ ἐντὸς τοῦ Τίγριδος ὄντα ἐνεχείρωσε, εἰ τῇ τε αὐτοῦ ὁρμῇ καὶ τῇ τῶν βαρβάρων ἐκπλήξει πρὸς πάντα ὁμοίως ἐκέχρητο, καὶ προσ-

Digitized by Google

ἔτι καὶ κατὰ χώραν χειμάσας, ἐν φρουρᾷ αὐτὰ ἀκριβεῖ ἐπεποίητο· νῦν δὲ, ἑλὼν ὅσα ἐξ ἐπιδρομῆς ἠδυνήθη λαβεῖν, οὔτε τι τῶν λοιπῶν οὔτ᾽ αὐτῶν ἐκείνων ἐφρόντισεν, ἀλλὰ τῇ τε ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ διατριβῇ ἀχθεσθεὶς, καὶ τῆς ἐν τῇ Συρίᾳ ῥᾳστώνης ἐπιθυμήσας, παρέσχε τε τοῖς Πάρθοις καιρὸν παρασκευάσασθαι, καὶ τοὺς ἐγκαταλειφθέντας ἐν τῇ χώρᾳ στρατιώτας κακῶσαι. αὕτη μὲν ἡ ἀρχὴ τοῖς Ῥωμαίοις τοῦ πρὸς αὐτοὺς πολέμου ἐγένετο.

14. Οἰκοῦσι δὲ ὑπὲρ Τίγριδος, τὰ μὲν πολὺ, τείχη καὶ φρούρια, ἤδη δὲ καὶ πόλεις, ἄλλας τε καὶ Κτησιφῶντα, ἐν ᾗ καὶ βασίλεια ἔχουσι. τὸ γὰρ γένος σφῶν ἦν μέν που καὶ παρὰ τοῖς πάλαι βαρβάροις, καὶ τόγε ὄνομα τοῦτο καὶ ὑπὸ τὴν Περσικὴν βασιλείαν εἶχον· ἀλλὰ τότε μὲν αὐτοί τε ἐν μέρει χώρας βραχεῖ ᾤκουν, καὶ δυναστείαν ὑπερόριον οὐκ ἐκέκτηντο. ἐπεὶ δὲ ἥ τε τῶν Περσῶν ἀρχὴ κατελύθη, καὶ τὰ τῶν Μακεδόνων ἤκμασεν, οἵ τε τοῦ Ἀλεξάνδρου διάδοχοι στασιάσαντες, ἄλλοις ἄλλοι ἀπετέμοντο, καὶ βασιλείας ἰδίας κατεσκευάσαντο· ἔς τε τὸ μέσον τότε πρῶτον ὑπ᾽ Ἀρσάκου τινὸς ἀφίκοντο. (ὅθενπερ καὶ οἱ ἔπειτα βασιλεύσαντες αὐτῶν, Ἀρσακίδαι ἐπωνομάσθησαν.) καὶ εὐτυχήσαντες, τήν τε πλησιόχωρον ἐκτήσαντο πᾶσαν, καὶ τὴν Μεσοποταμίαν σατράπειαν κατέσχον. τελευτῶντες δὲ, ἐπὶ τοσοῦτο καὶ τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεως ἐχώρησαν, ὥστε καὶ τοῖς Ῥωμαίοις τότε ἀντιπολεμῆσαι, καὶ δεῦρο ἀεὶ ἀντίπαλοι νομίζεσθαι. εἰσὶ μὲν γὰρ καὶ ἄλλως ἰσχυροὶ τὰ πολέμια, μεῖζον δ᾽ ὅμως

Digitized by Google

ὄνομα (καίτοι μήτε τῶν Ῥωμαίων τι παρῃρημένοι, καὶ προσέτι καὶ τῆς ἑαυτῶν ἔστιν ἃ προέμενοι) ἔχουσιν, ὅτι μηδέπω δεδούλωνται, ἀλλὰ καὶ νῦν ἐπὶ τοὺς πολέμους τοὺς πρὸς ἡμᾶς, ὁσάκις ἂν συνενεχθῶσι, διαφέρουσι.

15. Περὶ μὲν οὖν τοῦ τε γένους καὶ τῆς χώρας, τῆς τε ἰδιότητος τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν, πολλοῖς τε εἴρηται, καὶ ἐγὼ οὐκ ἐν γνώμῃ ποιοῦμαι συγγράψαι. τῇ δὲ δὴ ὁπλίσει, καὶ τῇ τῶν πολέμων διαχειρίσει (τούτων γὰρ ὁ ἐξετασμὸς τῷδε τῷ λόγῳ, ὅτι καὶ ἐς χρείαν αὐτῶν ἀφικνεῖται, προσήκει) τοιῷδε χρῶνται. ἀσπίδι μὲν οὐδὲν νομίζουσιν· ἱπποτοξόται δὲ καὶ κοντοφόροι, τὰ πολλὰ κατάφρακτοι, στρατεύονται· πεζοί τε, ὀλίγοι μὲν, καὶ οἱ ἀσθενέστεροι, τοξόται δ' οὖν καὶ ἐκεῖνοι πάντες εἰσίν. ἔκ τε γὰρ παίδων ἀσκοῦνται, καὶ ὁ οὐρανὸς ἥ τε χώρα αὐτοῖς συναίρεται πρὸς ἀμφότερα. αὕτη τε γὰρ πεδιὰς ὡς πλήθει οὖσα, ῥᾴστη τε ἵππους τρέφειν ἐστὶ, καὶ ἐπιτηδειοτάτη καθιππεύεσθαι. ἀγέλας γοῦν ὅλας καὶ ἐν τοῖς πολέμοις, ὥστ' ἄλλοτε ἄλλοις ἵπποις χρῆσθαι, καὶ πόρρωθέν τε ἐξαπιναίως ἐπελαύνειν, καὶ μακράν ποι ἐξ αἰφνιδίου ἀποχωρεῖν, ἐπάγονται. καὶ ὁ οὐρανὸς ὁ ὑπὲρ αὐτῶν, ξηρότατός τε ὢν, καὶ ἰκμάδα οὐδὲ ἐλαχίστην ἔχων, ἐντονωτάτας σφίσι τὰς τοξείας, πλὴν τοῦ πάνυ χειμῶνος, παρέχεται. καὶ διὰ τοῦτο τὴν ὥραν ἐκείνην οὐδαμῆ στρατεύονται. τῷ δὲ δὴ λοιπῷ ἔτει δυσμαχώτατοι ἔν τε τῇ σφετέρᾳ καὶ ἐν τῇ ὁμοιοτρόπῳ εἰσί. τόν τε γὰρ ἥλιον φλογωδέστατον ὄντα ἀνέχονται τῇ

συνηθείᾳ, καὶ τῆς ὀλιγότητος τῆς τε δυσχερείας πότου πολλὰ ἀλεξιφάρμακα ἀνευρήκασιν· ὥστε καὶ ἐκ τούτου μὴ χαλεπῶς τοὺς ἐς τὴν χώραν αὐτῶν ἐσβάλλοντας ἀμύνεσθαι. ἔξω γὰρ ἐκείνης ὑπὲρ τὸν Εὐφράτην, μάχαις μέν τισι καὶ καταδρομαῖς αἰφνιδίοις ἤδη ποτὲ ἴσχυσάν τι· πολεμῆσαι δέ τισιν ἀπαυτίκα διαρκῶς οὐ δύνανται, καὶ ἐς ἀλλοτριωτάτην σφίσι καὶ τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ κατάστασιν ἀπαρτῶνται, καὶ μήτε σίτου μήτε μισθοφόρου σκεύη ποιούμενοι. τοιαῦτα μὲν τὰ τῶν Πάρθων ἐστίν.

16. Ἐσβαλόντος δὲ ἐς τὴν Μεσοποταμίαν τοῦ Κράσσου, ὥσπερ εἴρηται, ὁ Ὀρώδης ἔπεμψε μὲν καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἐς τὴν Συρίαν πρέσβεις, τῆς τε ἐσβολῆς αἰτιώμενος, καὶ τὰς αἰτίας τοῦ πολέμου πυνθανόμενος· ἔπεμψε πρός τε ἑαλωκότα, τά τε μεθεστηκότα, Σουρήναν σὺν στρατῷ. αὐτὸς γὰρ τῇ Ἀρμενίᾳ τῇ τοῦ Τιγράνου ποτὲ γενομένῃ, διενοεῖτο ἐπιστρατεῦσαι, ὅπως ὁ Ἀρταβάζης ὁ τοῦ Τιγράνου παῖς, ὁ τότε αὐτῆς βασιλεύων, μηδεμίαν τοῖς Ῥωμαίοις, ἅτε καὶ περὶ τῇ οἰκείᾳ δεδιώς, βοήθειαν πέμψῃ. ὁ οὖν Κράσσος ἐκείνῳ τε ἐν Σελευκίᾳ (ἔστι δὲ πόλις ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ, πλεῖστον τὸ Ἑλληνικὸν καὶ νῦν ἔχουσα) τὰς αἰτίας τοῦ πολέμου ἐρεῖν ἔφη. καὶ αὐτῷ τῶν Πάρθων τις ἐς τὴν χεῖρα τὴν ἀριστερὰν τοῖς τῆς ἑτέρας δακτύλοις κρούσας, εἶπεν ὅτι, „Θᾶττον ἐντεῦθεν τρίχες ἀναφύσουσιν, ἢ σὺ ἐν Σελευκίᾳ γενήσῃ.“

17. Καὶ ἐπειδὴ ὁ χειμὼν, ἐν ᾧ Γναῖός τε Κα-

Digitized by Google

λουῖνος καὶ Οὐαλέριος Μεσσάλας ὑπάτευσαν, πολλὰ μὲν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ τέρατα τότε ἐγένετο. καὶ γὰρ βύαι καὶ λύκοι ὤφθησαν, οἵ τε κύνες περιφοιτῶντες ἠΐζοντο. καὶ ἀγάλματα, τὰ μὲν ἵδρωσε, τὰ δὲ ἐκεραυνώθη. τάς τε ἀρχὰς τὸ μέν τι, φιλονεικίαι, τὸ δὲ πλεῖστον, ὑπό τε τῶν ὀρνίθων καὶ ὑπὸ διοσημειῶν, μόλις ποτὲ τῷ ἑβδόμῳ μηνὶ ἀπέδειξαν. ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν οὐδὲν σαφὲς διεδήλου ἐς ὅ, τι τελευτήσει. τά τε γὰρ ἐν τῷ ἄστει ἐταράττετο, καὶ οἱ Γαλάται ἐκινήθησαν αὖθις· πρός τε τοὺς Πάρθους, οὐδ' εἰδότες πῶς, συνερρώγεσαν. τῷ δὲ δὴ Κράσσῳ, τὸν Εὐφράτην κατὰ τὸ Ζεῦγμα (οὕτω γὰρ ἀπὸ τῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου στρατείας τὸ χωρίον ἐκεῖνο, ὅτι ταύτῃ ἐπεραιώθη, κέκληται) διαβαίνοντι, καὶ προφανῆ καὶ δυσσύμβολα συνηνέχθη.

18. Ὁ γὰρ ἀετὸς ὠνομασμένος, (ἔστι δὲ νεὼς μικρὸς, καὶ ἐν αὐτῷ ἀετὸς χρυσοῦς ἐνίδρυται· καθίστανταί τε ἐν πᾶσι τοῖς ἐκ τοῦ καταλόγου στρατοπέδοις, καὶ οὐδαμόσε ἐκ τῶν χειμαδίων, πλὴν εἴ ποι σύμπας ὁ στρατὸς ἐξίοι, κινεῖται· καὶ αὐτὸν εἷς ἀνὴρ ἐπὶ δόρατος μακροῦ, ἐς ὀξὺ τὸν στύρακα ἀπηγμένου, ὥστε καὶ ἐς τὸ δάπεδον καταπήγνυσθαι, φέρει.) τούτων οὖν τῶν ἀετῶν εἷς οὐκ ἠθέλησε τὸν Εὐφράτην αὐτῷ τότε συνδιαβῆναι, ἀλλὰ ἐν τῇ γῇ ἐνέσχετο, ὥσπερ ἐμπεφυκώς· πρὶν δὴ πολλοὶ περιστάντες βίᾳ αὐτὸν ἀνέσπασαν. καὶ ὁ μὲν καὶ ἄκων ἐπηκολούθησε· σημεῖον δέ τι τῶν μεγάλων τοῖς ἱστίοις ἐοικότων, καὶ φοινικᾶ γράμματα

Digitized by Google

ἐπ' αὐτῆς πρὸς δήλωσιν τοῦ τε στρατοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ σφῶν τοῦ αὐτοκράτορος ἐχόντων, ἐς τὸν ποταμὸν ἀπὸ τῆς γεφύρας περισπασθὲν ἐνέπεσε. καὶ τοῦτο μὲν ὑπὸ πνεύματος ὄντος σφοδροῦ ἐγένετο· ὁ δὲ δὴ Κράσσος καὶ τἆλλα τὰ ἰσομήκη οἱ συντεμὼν, ὅπως βραχύτερα καὶ ἐκ τούτου καὶ βεβαιότερα φορεῖν εἴη, προσεπήξατο τὰ σήματα. καὶ γὰρ ὁμίχλη ἐν αὐτῇ τῇ τοῦ ποταμοῦ διαβάσει τοσαύτη τοῖς στρατιώταις περιεχύθη, ὥστε περί τε ἀλλήλοις αὐτοὺς σφαλῆναι, καὶ μηδὲν τῆς πολεμίας, πρὶν ἐπιβῆναι αὐτῆς, ἰδεῖν. καὶ τὰ διαβατήρια τά τε ἀποβατήρια σφίσι δυσχερέστατα ἐγένετο. κἂν τούτῳ ἄνεμός τε πολὺς ἐνέπεσε, καὶ κεραυνοὶ κατέσκηψαν, ἥ τε γέφυρα, πρὶν πάντας αὐτοὺς διελθεῖν, διελύθη, καὶ (ἦν γὰρ τὰ γιγνόμενα οἷα πάντα τινὰ καὶ τὸν πάνυ ἀγνωμόνων τε καὶ ἀσυνέτων ἐκδιδάξαι, ὅτι κακῶς ἀπαλλάξουσι, καὶ οὐκ ἀνακομισθήσονται) φόβος καὶ κατήφεια ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἐγένετο δεινή.

19. Ὁ οὖν Κράσσος, παραμυθούμενος αὐτοὺς, εἶπεν ὅτι, „Μὴ καταπλήττεσθε, ἄνδρες στρατιῶται, εἰ ἡ γέφυρα διέφθαρται· μηδὲ οἴεσθε ἐκ τούτου χαλεπόν τι ἐπισημαίνεσθαι. ἐγὼ γὰρ ὑμῖν αὐτὸς ἐπομνὺς λέγω, ὅτι δι' Ἀρμενίας τὴν ἐπάνοδον ποιήσασθαι ἔγνωκα." ἐκ μὲν δὴ οὖν τούτου ἐθάρσυνε. νῦν δὲ προσεπειπών τινα, ἔφη, μέγα ἀναβοήσας. „Θαρσεῖτε· οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν ἐντεῦθεν ἐπανήξει." ἀκούσαντες γὰρ ταῦτ' οἱ στρατιῶται, οἰωνόν τε σφίσιν οὐδενὸς τῶν ἄλλων ἧττω γεγονέναι ἐνόμισαν, καὶ ἐς ἀθυμίαν πλείω κατέπεσαν· ὥστε

Digitized by Google

μηδὲν ἔτι μηδὲ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ παραινέσεων φροντίσαι, δι' ὧν τόν τε βάρβαρον ἐφαύλιζε, καὶ τὰ τῶν Ῥωμαίων ἐνεκωμίαζε, χρήματά τε αὐτοῖς ἐδίδου, καὶ γέρα ἐπηγγέλλετο. ἀλλὰ καὶ ὥς εἰπόντος, καὶ οὔτε ἀντεῖπεν οὐδεὶς, οὔτε ἀντέπραξε· τὰ μὲν καὶ ὑπὸ τοῦ νόμου, ἤδη δὲ καὶ ἐκπεπληγμένοι, καὶ μήτε τι βουλεῦσαι μήτε πρᾶξαι σωτήριον δυνάμενοι. πάντα γοῦν καὶ τὰ ἄλλα, καθάπερ ὑπὸ δαιμονίου τινὸς κατακεκριμένοι, καὶ ταῖς γνώμαις καὶ τοῖς σώμασιν ἐσφάλλοντο.

20. Μέγιστον δὲ ὅμως καὶ αὐτοὺς ὁ Αὔγαρος ὁ Ὀσροηνὸς ἐλυμήνατο. ἔνσπονδος γὰρ τοῖς Ῥωμαίοις ἐπὶ τοῦ Πομπηΐου γενόμενος, ἀνθείλετο τὰ τοῦ βαρβάρου. καὶ τοῦτο μὲν καὶ ὁ Ἀλχαυδόνιος ὁ Ἀράβιος ἐποίησε· πρὸς γὰρ τὸ ἰσχυρὸν ἀεὶ μεθίστατο. ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἐκ τοῦ προφανοῦς ἀπέστη, καὶ κατὰ τοῦτο οὐ δυσφύλακτος ἦν· ὁ δ' Αὔγαρος ἐφρόνει μετὰ τοῦ Πάρθου, ἐπλάττετο δὲ τῷ Κράσσῳ φιλικῶς ἔχειν, καὶ χρήματά τε ἀφειδῶς αὐτῷ ἀνήλισκε, καὶ τά τε βουλεύματα αὐτοῦ πάντα καὶ ἐμάνθανε καὶ ἐκείνῳ διήγγελλε· καὶ προσέτι εἰ μέν τι χρηστὸν σφίσιν ἦν, ἀπέτρεπεν αὐτόν· εἰ δέ τι ἀσύμφορον, ἐπέσπευδε. καὶ δὴ καὶ τοιόνδε τι τελευτῶν ἔπραξε. τοῦ γὰρ Κράσσου πρὸς Σελευκίαν ὁρμῆσαι διανοουμένου, ὥστε ἐκεῖσέ τε ἀσφαλῶς παρά τε τὸν Εὐφράτην καὶ δι' αὐτοῦ τῷ τε στρατῷ καὶ τοῖς ἐπιτηδείοις κομισθῆναι, καὶ μετ' αὐτῆς (προσποιήσεσθαι γὰρ σφᾶς, ἅτε καὶ Ἕλληνας, ῥᾳδίως ἤλπιζεν) ἐπὶ Κτησιφῶντα μὴ χαλεπῶς περαιωθῆναι·

Digitized by Google

τούτου μὲν, ὡς καὶ χρονίου ἐσομένου, ἀμελῆσαι αὐτὸν ἐποίησε, τῷ δὲ δὴ Σουρῆνᾳ, ὡς καὶ ἐγγὺς καὶ μετ᾽ ὀλίγων ὄντι, συμμίξαι ἔπεισε.

21. Καὶ μετὰ τοῦτο παρασκευάσας τὸν μὲν, ὅπως ἀπόληται, τὸν δ᾽, ὅπως κρατήσῃ, (συνεχῶς γὰρ προφάσει κατασκοπῆς τῷ Σουρήνᾳ συνεγίγνετο) ἐξήγαγε τοὺς Ῥωμαίους ἀφροντιστοῦντας ὡς ἐπὶ νίκην ἕτοιμον, καὶ αὐτοῖς ἐν αὐτῷ τῷ ἔργῳ συνεπέθετο. ἐπράχθη δὲ ὧδε· οἱ Πάρθοι τὸ πλεῖον τοῦ στρατοῦ σφῶν ἀποκρύψαντες, (ἥ τε χώρα ἀνώμαλός τέ πῃ ἦν καὶ δένδρα εἶχεν) ἀπήντησαν τοῖς Ῥωμαίοις. ἰδὼν οὖν αὐτοὺς ὁ Κράσσος, οὐκ ἐκεῖνος, ἀλλ᾽ ὁ νεώτερος, (πρὸς γὰρ τὸν πατέρα ἐκ τῆς Γαλατίας παρῆν) καὶ καταφρονήσας σφῶν ὡς καὶ μόνων, ἀντεξήγαγε τῷ ἱππικῷ, καὶ τραπομένους ἐξεπίτηδες αὐτοὺς ἐπιδιώκων, ὡς καὶ κρατῶν, ὑπήχθη πολὺ ὑπὸ τῆς φάλαγγος· κἀνταῦθα περιστοιχισθεὶς κατεκόπη.

22. Γενομένου δὲ τούτου, οἱ πεζοὶ τῶν Ῥωμαίων οὐκ ἀπετράποντο μὲν, ἀλλὰ καὶ προθύμως τοῖς Πάρθοις, ὡς καὶ τιμωρήσοντες αὐτῷ, συνέμιξαν· οὐ μέντοι καὶ ἄξιον σφῶν οὐδὲν, ἔκ τε τοῦ πλήθους καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς μάχης αὐτῶν, ἄλλως τε καὶ ὑπὸ τοῦ Αὐγάρου ἐπιβουλευθέντες, ἐποίησαν. εἴτε γὰρ συνασπίσαι ἔγνωσαν, ὡς καὶ τῇ πυκνότητι τῆς τάξεως σφῶν τὰ τοξεύματα αὐτῶν ἐκφευξόμενοι, προσπίπτοντες σφίσιν οἱ κοντοφόροι ῥύμῃ τοὺς μὲν κατέβαλλον, τοὺς δὲ πάντως γοῦν ἐσκεδάννυσαν· εἴτε καὶ διασταῖεν, ὅπως τοῦτό γε ἐκκλίνοιεν, ἐτοξεύ-

Digitized by Google

οντο. κἀν τούτῳ πολλοὶ μὲν καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς προσελάσεως τῶν κοντοφόρων ἐκπληττόμενοι ἔθνησκον, πολλοὶ δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἱππέων ἐγκαταλαμβανόμενοι ἐφθείροντο· ἄλλοι τοῖς κοντοῖς ἀνετρέποντο, ἢ καὶ ἀναπειρόμενοι ἐφέροντο. τά τε βέλη καὶ πυκνὰ, καὶ πανταχόθεν ἅμα αὐτοῖς ἐμπίπτοντα, συχνοὺς μὲν καιρίᾳ πληγῇ κατέβαλλε, συχνοὺς δὲ ἀπομάχους εἰργάζετο· πᾶσι δ᾽ ἀσχολίαν ἐνεποίει, ἔς τε τοὺς ὀφθαλμοὺς σφῶν ἐσπετόμενα, καὶ πρὸς τὰς χεῖρας, τό, τε ἄλλο σῶμα πᾶν, καὶ διὰ τῶν ὅπλων χωροῦντα· τήν τε προφυλακὴν αὐτῶν ἀφῃρεῖτο, καὶ γυμνούς τε σφᾶς πρὸς τὸ ἀεὶ τιτρωσκόμενον ἠνάγκαζεν. ὥστε ἐν ᾧ τις τόξευμα ἐφυλάττετο, ἢ καὶ ἐμπαγὲν ᾕρειτο, πλείω τραύματα ἄλλα ἐν πολλοῖς ἐλάμβανε. κἀκ τούτου ἄπορον μὲν σφίσι κινηθῆναι, ἄπορον δὲ καὶ ἀτρεμίζειν ἦν. οὔτε γὰρ ἀσφάλειαν οὐδ᾽ ἕτερον αὐτοῖς εἶχε, καὶ τὸν ὄλεθρον ἀμφότερα ἐπέφερε· τὸ μὲν, ὅτι οὐκ ἠδύναντο, τὸ δὲ, ὅτι ῥᾷον ἐτιτρώσκοντο.

23. Καὶ ταῦτα μὲν, ὡς ἔτι πρὸς μόνους τοὺς ἐμφανεῖς πολεμίους ἐμάχοντο· ἔπασχον· ὁ γὰρ Αὔγαρος οὐκ εὐθὺς αὐτοῖς ἐπεχείρησεν. ἐπεὶ δὲ καὶ ἐκεῖνος ἐπέθετο, ἐνταῦθα οἱ Ὀσροηνοὶ, αὐτοί τε ὄπισθεν ἐς τὰ γυμνὰ ἐπεστραμμένους σφᾶς ἔπαιον, καὶ τοῖς ἄλλοις ῥᾷον φονεύειν παρεῖχον. τὴν γὰρ τάξιν ὅπως ἀντιπρόσωποι αὐτοῖς γένωνται, ἐξελίξαντες, ὄπισθεν σφῶν τοὺς Πάρθους ἐποιήσαντο. αὖθίς τε οὖν πρὸς αὐτοὺς μετεστράφησαν, καὶ πάλιν αὖθις πρὸς ἐκείνους, εἶτα πρὸς τούτους. κἀκ τοῦ του-

Digitized by Google

οὕτου μᾶλλον ἐπιταραχθέντες, ἅτε καὶ συνεχῶς δεῦρο κἀκεῖσε μεθιστάμενοι, καὶ πρὸς τὸ ἀεὶ τιτρῶσκον ἀποβλέπειν ἀναγκαζόμενοι, τοῖς τε ξίφεσι τοῖς σφετέροις περιέπιπτον, καὶ πολλοὶ καὶ ὑπ᾽ ἀλλήλων ἀπώλοντο. τέλος δὲ ἐς στενὸν οὕτω κατεκλείσθησαν, ἀναγκαζόμενοι, τῶν πολεμίων ἀεὶ σφίσι πανταχόθεν ἅμα προσπιπτόντων, ταῖς τῶν παραστατῶν ἀσπίσι τὰς γυμνώσεις σφῶν προστέλλειν, ὥστε μηδὲ κινηθῆναι ἔτι δυνηθῆναι. οὐ μὴν οὐδὲ τὴν στάσιν βεβαίαν ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν νεκρῶν εἶχον, ἀλλὰ καὶ περὶ ἐκείνοις ἀνετρέποντο. τό, τε καῦμα καὶ τὸ δίψος, (μεσοῦντός τε γὰρ τοῦ θέρους καὶ ἐν μεσημβρίᾳ ταῦτ᾽ ἐγίγνετο) καὶ ὁ κονιορτὸς (ὅπως γὰρ ὅτι πλεῖστος αἴροιτο, πάντα σφᾶς οἱ βάρβαροι περιΐππευον) δεινῶς τοὺς λοιποὺς συνῄρει, καὶ συχνοὶ καὶ ὑπὸ τούτων ἄτρωτοι ἔπεσον.

24. Κἂν πασσυδὶ ἀπώλοντο, εἰ μὴ οἵ τε κοντοὶ τῶν βαρβάρων, οἱ μὲν ἀπεστράφησαν, οἱ δὲ ἐκλάσθησαν, καὶ αἱ νευραὶ τῇ συνεχείᾳ τῆς βολῆς ἐῤῥάγησαν· τά τε βέλη ἐξετοξεύθη, καὶ τὰ ξίφη πάντα ἀπημβλύνθη· τό τε μέγιστον, οἱ ἄνδρες αὐτοὶ φονεύοντες ἐξέκαμον. οὕτω γὰρ δὴ καὶ νὺξ ἐγίγνετο, καὶ πόῤῥω που ἀφιππεῦσαι αὐτοὺς ἐχρῆν, ἀπεχώρησαν. οὐδέποτε γὰρ πλησίοι οὐδὲ τοῖς ἀσθενεστάτοις στρατοπεδεύονται, διὰ τὸ μηδεμιᾷ ταφρείᾳ χρῆσθαι· καὶ διὰ τό, ἄν τις ἐπέλθῃ σφίσιν ἐν τῷ σκότει, ἀδύνατοι μὲν τῇ ἵππῳ, ἀδύνατοι δὲ καὶ τῇ τοξείᾳ ἰσχυρίσασθαι εἶναι. οὐ μέντοι καὶ ζῶντά τινα τῶν Ῥωμαίων τότ᾽ εἷλον. ἑστῶτάς τε γὰρ αὐτοὺς ἐν τοῖς

ὅπλοις δρῶντες, καὶ μήτε τινὰ ἐκεῖνα ἀποῤῥιπτοῦντα, μήτ' αὖ τὸν φεύγοντα αἰσθανόμενοι, ἰσχύειν τε ἔτι σφᾶς ἐνόμισαν, καὶ ἐφοβήθησάν αὐτῶν ἐπιλαβέσθαι.

25. Οὕτως δ', τε Κράσσος, καὶ ἄλλοι ὅσοιγε ἠδυνήθησαν, ἐς τὰς Κάῤῥας ὥρμησαν, βεβαίους σφίσιν ὑπὸ τῶν καταμεινάντων ἔνδαν Ῥωμαίων τηρηθείσας. πολλοὶ γὰρ δὴ τῶν τετρωμένων, μήτε βαδίσαι οἷοί τε ὄντες, μήτ' ὀχημάτων εὐποροῦντες, ἢ καὶ ποδηγέτας ἔχοντες (ἀγαπητῶς γὰρ οἱ λοιποὶ ἑαυτοὺς ἀνέφερον) κατὰ χώραν ἔμειναν. καὶ ἐκείνων τε οἱ μὲν ἀπέθανον ἐκ τῶν τραυμάτων, ἢ καὶ ἑαυτοὺς καταχρησάμενοι· οἱ δὲ ἑάλων τῇ ἑτέρᾳ. καὶ τῶν ἑαλωκότων συχνοὶ μὲν ἐν τῇ ὁδῷ, προέλιπον σφᾶς τῶν σωμάτων, συχνοὶ δὲ καὶ μετὰ τοῦτ' ἐφθάρησαν, θεραπείας παραχρῆμα ἀκριβοῦς μὴ δυνηθέντες τυχεῖν. ὁ γὰρ Κράσσος ἀθυμήσας, οὐδὲ ἐν τῇ πόλει ἀσφαλῶς ἔθ' ὑπομεῖναι δυνήσεσθαι ἐνόμισεν, ἀλλὰ δρασμὸν εὐθὺς ἐβουλεύσατο. καὶ ἐπειδὴ οὐχ οἷόν τε ἦν αὐτῷ, μεθ' ἡμέραν ἐξιόντι, μὴ οὐ καταφώρῳ γενέσθαι, ἐπεχείρησε μὲν νυκτὸς ἀποδρᾶναι· προδοθεὶς δὲ ὑπὸ τῆς σελήνης πανσελήνου οὔσης, οὐκ ἔλαθε. προσέμεινάν τε οὖν μέχρι τῶν ἀσελήνων νυκτῶν, καὶ οὕτως ἄραντες δὲ, οἷα ἐν σκότῳ, καὶ ἐν ἀλλοτρίᾳ καὶ προσέτι καὶ πολεμίᾳ γῇ, φόβῳ τε ἰσχυρῷ, ἐσκεδάσθησαν. καὶ αὐτῶν οἱ μὲν ἁλόντες, ἡμέρας γενομένης ἀπώλοντο· οἱ δὲ ἐς τὴν Συρίαν μετὰ Κασσίου Λογγίνου τοῦ ταμίου διεσώθησαν. ἄλλοι τῶν ὀρῶν μετ' αὐτοῦ τοῦ Κράσσου λαβόμενοι, παρε-

σκευάζοντα ὡς καὶ δι' ἐκείνων ἐς τὴν Ἀρμενίαν φευξούμενοι.

26. Γνοὺς δὲ τοῦτο ὁ Σουρήνας, καὶ φοβηθεὶς μὴ μεταστάντες ποι αὖθις σφίσι προσπολεμῶσι, προσβαλεῖν μὲν πρὸς τὰ μετέωρα ἄφιππα ὄντα οὐκ ἠθέλησεν· (ὁπλῖταί τε γὰρ ὄντες, καὶ ἐξ ὑπερδεξίων μαχόμενοι, καί τι καὶ δι' ἀπονοίας ὑπ' ἀπογνώσεως ἔχοντες, οὐ ῥάδιοι προσμῖξαι οἱ ἐγένοντο·) πέμπει δὲ πρὸς αὐτοὺς, ἐς σπονδὰς δῆθεν σφᾶς προκαλούμενος, ἐφ' ᾧ τὴν ἐντὸς τοῦ Εὐφράτου πᾶσαν ἐκλείπωσι. καὶ αὐτῷ ὁ Κράσσος, οὐδὲν ἐνδοιάσας, ἐπίστευσεν. ἔν τε γὰρ ἀκμῇ τοῦ δέους ὢν, καὶ ὑπ' ἐκπλήξεως τῆς τε ἰδίας ἅμα καὶ δημοσίας συμφορᾶς τεθολωμένος, καὶ προσέτι καὶ τοὺς στρατιώτας, τήν τε ὁδὸν, ὡς πολλὴν καὶ τραχεῖαν, ὀκνοῦντας, καὶ τὸν Ὀρώδην φοβουμένους ὁρῶν, οὐδὲν τῶν δεόντων προϊδέσθαι ἠδυνήθη. ἑτοίμου οὖν αὐτοῦ πρὸς τὰς σπονδὰς γενομένου, ὁ Σουρήνας οὐκ ἠθέλησε δι' ἑτέρων σπείσασθαι, ἀλλ' ὅπως αὐτὸν μετ' ὀλίγων ἀπολαβὼν συλλάβῃ, αὐτῷ ἐκείνῳ ἔφη βούλεσθαι ἐς λόγους ἐλθεῖν. κἀκ τούτου δόξαν σφίσιν, ἐν τῷ μεταιχμίῳ μετ' ἴσων ἀνδρῶν ἑκατέρωθεν, συμβαλεῖν ἀλλήλοις, ὅ, τε Κράσσος ἐς τὰ ὁμαλὸν ὑποκατέβη, καὶ ὁ Σουρήνας ἵππον αὐτῷ δῶρον, ἵνα δὴ θᾶσσον πρὸς αὐτὸν ἀφίκηται, ἔπεμψε.

27. Καὶ αὐτοῦ διαμέλλοντα τὸν Κράσσον, καὶ βουλευόμενον ὅ, τι ποιήσῃ, συναρπάσαντες οἱ βάρβαροι βίᾳ ἐπὶ τὸν ἵππον ἀνέβαλον. κἂν τούτῳ ἀντιλαμβανομένων αὐτοῦ τῶν Ῥωμαίων, ἐς τὰς χεῖρας

σφίσιν ἦλθον· καὶ τέως μὲν ἰσόπαλεῖς ἐγίγνοντο, ἔπειτα δὲ προσβοηθησάντων τινῶν αὐτοῖς, ἐπεκράτησαν. οἵ γὰρ βάρβαροι ἔν τε τῷ πεδίῳ ὄντες, καὶ προπαρεσκευασμένοι, ἔφθησαν τοὺς ἄνω Ῥωμαίους ἀμύναντες σφίσι· καὶ οἵ τε ἄλλοι ἔπεσον, καὶ ὁ Κράσσος· εἴτ᾽ οὖν ὑπὸ τῶν σφετέρων τινὸς, ὅπως μὴ ζωγρηθῇ, εἴτε καὶ ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἐπειδὴ κακῶς ἐτέτρωτο, ἐσφάγη. καὶ ἐκείνῳ μὲν τοῦτο τὸ τέλος ἐγένετο· καὶ αὐτοῦ χρυσὸν ἐς τὸ στόμα οἱ Πάρθοι (ὥς γέ τινες λέγουσιν) ἐνέτηξαν, ἐπισκώπτοντες. οὕτω γὰρ δὴ περὶ τὰ χρήματα, καίτοι πολυχρήματος ὢν, ἐσπουδάκει, ὥς καὶ ὡς πένητας οἰκτείρειν τοὺς μὴ δυναμένους στρατόπεδον ἐκ καταλόγου οἴκοθεν θρέψειν. τῶν δὲ δὴ στρατιωτῶν τὸ μὲν πλεῖον διὰ τῶν ὀρῶν ἐς τὴν φιλίαν ἀπέφυγε, τὸ δέ τι καὶ ἐς τοὺς πολεμίους ἑάλω.

28. Οἱ δὲ δὴ Πάρθοι τότε μὲν οὐ περαιτέρω τοῦ Εὐφράτου προεχώρησαν, ἀλλὰ τὴν ἐντὸς αὐτοῦ πᾶσαν ἀνεκτήσαντο· μετὰ δὲ τοῦτο καὶ ἐς τὴν Συρίαν, οὐ μέντοι καὶ ἐν πλήθει τινὶ, ὡς μήτε στρατηγὸν μήτε στρατιώτας ἔχουσαν, ἐνέβαλον· ἀφ᾽ οὕπερ Κάσσιος ῥᾳδίως αὐτοὺς, ἅτε μὴ πολλοὺς ὄντας, ἀπεώσατο. οὗτος γὰρ, ἐν μὲν ταῖς Κάῤῥαις, τῶν τε στρατιωτῶν τὴν αὐτοκράτορα αὐτῶν ἡγεμονίαν, μίσει τοῦ Κράσσου, διδόντων, καὶ προσέτι καὶ παρ᾽ αὐτοῦ ἐκείνου ἐθελοντὶ, διὰ τὸ τῆς συμφορᾶς μέγεθος, ἐπιτρέποντος, οὐκ ἐδέξατο· τότε δὲ καὶ ἀνάγκῃ τῆς Συρίας ἔν τε τῷ παρόντι καὶ μετὰ ταῦτα προΐστη. οἱ γὰρ βάρβαροι οὐκ ἀπέσχοντο αὐτῆς,

Digitized by Google

ἀλλὰ χειρὶ αὖθις μείζονι, Πακόρου μὲν ὀνόματι, τοῦ υἱέος τοῦ Ὀρώδου, ἔργῳ δὲ (παῖς γὰρ ἔτι ἐκεῖνος ἦν) Ὀσάκου ἡγουμένου σφίσιν, ἐστράτευσαν· καὶ μέχρι τῆς Ἀντιοχείας ἦλθον, πᾶσαν τὴν ἐν ποσὶ χειρούμενοι. καὶ ἐλπίδα εἶχον καὶ τὰ λοιπὰ καταστρέψασθαι, μήτε τῶν Ῥωμαίων ἀξιομάχῳ τινὶ δυνάμει παρόντων, καὶ τῶν δήμων τῇ τ' ἐκείνων δεσποτείᾳ ἀχθομένων, καὶ πρὸς αὐτοὺς, ἅτε καὶ γείτονας καὶ συνήθεις σφίσιν ὄντας, ἀποκλινόντων.

29. Ἁμαρτόντες δὲ τῆς Ἀντιοχείας (ὅ, τε γὰρ Κάσσιος ἰσχυρῶς αὐτοὺς ἀπεκρούσατο, καὶ ἐκεῖνοι ἀδύνατοι πολιορκῆσαί τι ἦσαν) ἐπ' Ἀντιγονίαν ἐτράποντο. καὶ ἐπειδὴ τό, τε προάστειον αὐτῆς σύμφυτον ἦν, καὶ οὐκ ἐθάρσησαν, ἀλλ' οὐκ ἐδυνήθησαν, ἐς αὐτὸ ἐσελάσαι, ἐνενόησαν μὲν τά τε δένδρα κόψαι, καὶ τὸ χωρίον πᾶν ψιλῶσαι, ὅπως καὶ θαρσούντως καὶ ἀσφαλῶς τῇ πόλει προσμίξωσι· μὴ δυνηθέντες δὲ (ὅ, τε γὰρ πόνος πολὺς ἐγίγνετο, καὶ ὁ χρόνος ἄλλως ἀνηλοῦτο, ὅ, τε Κάσσιος τοὺς ἀποσκεδαννυμένους σφῶν ἐλύπει) ἀπανέστησαν, ὡς καὶ ἐπ' ἄλλο τι ἐπιστρατεύσοντες. κἂν τούτῳ ὁ Κάσσιος ἔς τε τὴν ὁδὸν, δι' ἧς ἀποπορεύεσθαι ἔμελλον, ἐλόχισε· κἀνταῦθα ἐπιφανεὶς σφίσι μετ' ὀλίγων, ἔς τε δίωξιν αὐτοὺς ὑπηγάγετο, καὶ περιστοιχισάμενος, ἄλλους τε καὶ τὸν Ὀσάκην ἀπέκτεινε. τελευτήσαντος δ' ἐκείνου, πᾶσαν τὴν Συρίαν ὁ Πάκορος ἐξέλιπε, καὶ οὐδ' αὖθίς ποτε ἐς αὐτὴν ἐσέβαλεν.

30. Ἄρτι δὲ οὗτος ἀνακεχωρήκει, καὶ ὁ Βίβουλος ἄρξων τῆς Συρίας ἀφίκετο· καίπερ ἐψηφισμέ-

Digitized by Google

νοῦ, μηδένα μήτε στρατηγὸν, μήθ᾽ ὕπατον, μήτε εὐθὺς, μήτε πρὸ πέμπτου ἔτους, ἐς τὰς ἔξω ἡγεμονίας ἐξιέναι· ἵνα μὴ διὰ τοῦτο σπουδαρχοῦντες στασιάζωσι. καὶ αὐτὸς μὲν ἐν ἡσυχίᾳ τὸ ὑπήκοον διήγαγε, τοὺς δὲ δὴ Πάρθους ἐπ᾽ ἀλλήλους ἔτρεψεν. Ὀρνοδαπάντῃ γάρ τινα σατράπην, ἀχθόμενον τῷ Ὀρώδῃ, προσποιησάμενος, ἀνέπεισε διαγγέλλων τόν τε Πάκορον βασιλέα στήσασθαι, καὶ ἐπ᾽ ἐκεῖνον μετ᾽ αὐτοῦ στρατεῦσαι. ὁ μὲν οὖν πόλεμος οὗτος, ὅ, τε Ῥωμαίων καὶ ὁ τῶν Πάρθων, τῷ τετάρτῳ ἔτει ἀφ᾽ οὗ ἤρξαντο, ἐπί τε Μάρκου Μαρκέλλου καὶ ἐπὶ Σουλπικίου Ῥούφου ὑπάτων, ἐπαύσατο.

31. Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ ἐκείνῳ χρόνῳ, καὶ ὁ Καῖσαρ, τὰ ἐν τῇ Γαλατίᾳ ταραχθέντα αὖθις, μάχαις κατέλαβε, πολλὰ πάνυ, τὰ μὲν αὐτὸς, τὰ δὲ καὶ διὰ τῶν ὑποστρατήγων πράξας· ὧν ἐγὼ τὰ ἀξιολογώτατα διηγήσομαι μόνα. ὁ γὰρ Ἀμβιόριξ τοὺς Τριουήρους, χαλεπῶς ἔτι καὶ τότε τῷ τοῦ Ἰνδουτιομάρου θανάτῳ ἔχοντας, παραλαβὼν, τά τε αὐτόθεν ἐπὶ πλεῖον συνέστησε, καὶ παρὰ τῶν Κελτῶν μισθοφορικὸν μετεπέμψατο. βουληθεὶς οὖν ὁ Λαβιῆνος, πρὶν ἐκείνους ἐπελθεῖν, συμμίξαι σφίσι, προενέβαλεν ἐς τὴν τῶν Τριουήρων χώραν. καὶ ἐπειδὴ μὴ ἠμύνοντο, τὴν ἐπικουρίαν ἀναμένοντες, ἀλλὰ ποταμόν τινα διὰ μέσου ποιησάμενοι ἡσύχαζον, συνεκάλεσε τοὺς στρατιώτας, καὶ ἐδημηγόρησε τοιάδε, ἀφ᾽ ὧν τούς τε σφετέρους καταπλήξειν καὶ ἐκείνους ἔμελλε. χρῆναί τε σφᾶς ἔλεγε, πρὶν τοὺς Κελτοὺς αὐτοῖς ἐπαμῦναι, πρός τε τὸν Καίσαρα καὶ ἐς τὸ ἀσφαλὲ-

Digitized by Google

ἀποχωρήσειν, σημῆναί τε εὐθὺς συσκευάσασθαι. καὶ ἐξαναστῆ οὐ πολλῷ ὕστερον, προσδοκήσας ἔσεσθαι τοῦτο, ὃ καὶ ἐγένετο. οἱ γὰρ βάρβαροι ἀκούσαντες ταῦτα, (ἦν γὰρ αὐτοῖς ἐπιμελὲς, καὶ δι' αὐτό γε τοῦτο καὶ φανερῶς ἐλέχθη) δεῖσαί τε αὐτὸν ὄντως, καὶ φυγὴν ὡς ἀληθῶς ποιεῖσθαι ἐπίστευσαν. καὶ τὸν ποταμὸν σπουδῇ διαβάντες, θυμῷ ἐπ' αὐτοὺς ἐχώρουν, ὡς τάχους ἕκαστος εἶχε. καὶ οὕτως ὁ Λαβιῆνος ὑπέστη τε σφᾶς ἐσκεδασμένους, καὶ τοὺς πρώτους ἐκπλήξας, ῥᾳδίως καὶ τοὺς λοιποὺς δι' αὐτῶν ἐκείνων ἐτρέψατο. κἀκ τούτου φευγόντων τε σφῶν τεταραγμένων, καὶ ἀλλήλοις ἐμπιπτόντων, καὶ πρὸς τὸν ποταμὸν ὠθουμένων, πολλοὺς ἀπέκτεινε.

32. Διαφυγόντων τε καὶ ὣς συχνῶν, ὁ Καῖσαρ τῶν μὲν ἄλλων οὐδένα λόγον ἐποιεῖτο, τὸν δὲ Ἀμβριόριγα, διαδιδράσκοντα ἄλλοτε ἄλλῃ, καὶ πολλὰ κακουργοῦντα, καὶ ζητῶν καὶ διώκων, πράγματα ἔσχε. καὶ ἐκεῖνον μὲν οὐδένα τρόπον λαβεῖν ἠδυνήθη· ἐπὶ δὲ δὴ τοὺς Κελτοὺς, ὡς καὶ τοῖς Τριουήροις βοηθῆσαι ἐθελήσαντας, ἐστράτευσε· καὶ ἔπραξε μὲν οὐδὲ τότε οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ διαταχέων φόβῳ τῶν Σουήβων ἐπανεχώρησεν. ἔδοξεν οὖν αὖθις τὸν Ῥῆνον διαβεβηκέναι, καὶ τῆς τε γεφύρας μόνα τὰ προσεχῆ τοῖς βαρβάροις ἔλυσε, καὶ φρούριον ἐπ' αὐτῆς, ὡς καὶ ἀεὶ διαβασείων, ᾠκοδόμησε. καὶ μετὰ τοῦτο ὀργῇ τὴν τοῦ Ἀμβριόριγος διάφευξιν φέρων, τὴν πατρίδα αὐτοῦ, καίτοι μηδὲν νεωτερίσασαν, διαρπάσειν τοῖς βουλομένοις ἐπέτρεψε, προεπαγγείλας σφίσιν αὐτὸ τοῦθ', ὅπως ὅτι πλεῖστοι συνέλθωσιν,

Digitized by Google

ὅθενπερ πολλοὶ μὲν Γαλάται, πολλοὶ δὲ καὶ Σύγαμβροι πρὸς τὰς ἁρπαγὰς ἦλθον. οὐ μέντοι καὶ ἀπέχρησε τοῖς Συγάμβροις τὰ ἐκείνων λῄσασθαι, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς Ῥωμαίοις ἐπέθεντο· τηρήσαντες γὰρ σφᾶς πρὸς σίτου κομιδὴν ἀπιόντας, ἐπεχείρησαν τῷ στρατοπέδῳ αὐτῶν· κἂν τούτῳ προσβοηθησάντων σφῶν, ἐπείπερ ᾔσθοντο, συχνοὺς ἐφόνευσαν. καὶ οἱ μὲν, φοβηθέντες διὰ τοῦτο τὸν Καίσαρα, οἴκαδε σπουδῇ ἀνεχώρησαν· ἐκείνοις δὲ τούτων μὲν οὐδὲν, διά τε τὸν χειμῶνα, καὶ διὰ τὸ τὰ ἐν τῇ Ῥώμῃ στασιάζεσθαι, οὐδεμίαν τιμωρίαν ἐποιήσατο, τοὺς δὲ δὴ στρατιώτας πρὸς τὰ χειμάδια πέμψας, αὐτός τε ἐς τὴν Ἰταλίαν, πρόφασιν μὲν, τῆς ἐκεῖ Γαλατίας ἕνεκα, τὸ δ᾽ ἀληθὲς, ὅπως ἐγγύθεν τοῖς ἐν τῇ πόλει δρωμένοις ἐφεδρεύῃ, ἀπῆλθεν.

33. Κἂν τούτῳ οἱ Γαλάται αὖθις ἐνεόχμωσαν. Ἀρουερνοὶ γὰρ, ἡγουμένου σφῶν Οὐερκιγγετόριγος, ἀπέστησαν, καὶ τούς γε Ῥωμαίους, ὅσους ἔν τε ταῖς πόλεσιν, ἔν τε τῇ χώρᾳ σφῶν εὗρον, πάντας ἀπέκτειναν· καὶ ἐπὶ τὴν συμμαχίδα αὐτῶν χωρήσαντες, τοὺς μὲν συναποστῆναι σφίσιν ἐθελήσαντας, περιεῖπον, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐκακούργουν. μαθὼν οὖν ταῦθ᾽ ὁ Καῖσαρ ἐκομίσθη, καὶ καταλαβὼν αὐτοὺς ἐς Οὐιτούριγας ἐμβεβληκότας, ἐκείνοις μὲν (οὐ γάρ πω πάντες οἱ στρατιῶται αὐτοῦ παρῆσαν) οὐκ ἐπήμυνεν· ἐς δὲ δὴ τὴν Ἀρουερνίδα ἀντεμβαλὼν, ἐπανήγαγεν οἴκαδε τοὺς πολεμίους· καὶ (οὐ γὰρ ἐδόκει πω ἀξιόμαχος αὐτοῖς εἶναι) προαπεχώρησεν.

34. Αὖθις οὖν ἐκεῖνοι πρός τε τοὺς Οὐιτούρι-

Digitized by Google

γας ἐπανῆλθον, καὶ πόλιν αὐτῶν Ἀυαρικὸν ἑλόντες, ἐπὶ πλεῖστον ἐν αὐτῇ ἀντέσχον. ὕστερον δὲ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων πολιορκούμενοι (τό, τε γὰρ τεῖχος δυσπρόσιτον ἦν, τῇ μὲν, ἑλῶν δυσδιαβάτων, τῇ δὲ, ποταμοῦ ῥοώδους αὐτὸ περιέχοντος) καὶ αὐτοὶ παμπληθεῖς ὄντες, τάς τε προσβολὰς σφῶν ῥαδίως ἀπεκρούοντο, καὶ ἐπεξιόντες, πολλὰ αὐτοὺς ἐλύπουν. καὶ τέλος τά τε πέριξ πάντα, οὐχ ὅπως ἀγροὺς, ἢ κώμας, ἀλλὰ καὶ πόλεις ἀφ' ὧν ὠφέλειάν τινα ἔσεσθαι σφίσι προσεδόκων, κατέφλεξαν· εἴ τέ τι παρὰ τῶν πόῤῥωθεν συμμάχων ἐκομίζετο αὐτοῖς, διήρπαζον· ὥστε πολιορκεῖν τὴν πόλιν τοὺς Ῥωμαίους δοκοῦντας, τὰ τῶν πολιορκουμένων πάσχειν· πρὶν δὴ ὑετός τε λάβρος καὶ πνεῦμα μέγα προσβάλλουσί πη αὐτοῖς ἐπιγενόμενον, (ὅ, τε γὰρ χειμὼν ἐνειστήκει) πρώτους μὲν ἐκείνους ἀπήλασε, καὶ ἐς τὰς σκηνὰς ἐπανήγαγεν, ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς βαρβάρους εἰς τὰς οἰκίας κατέκλεισεν. ἀπελθόντων γὰρ αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων, οἱ Ῥωμαῖοι προσέβαλον ἐξαίφνης αὖθις αὐταῖς, ἐρήμοις ἀνδρῶν οὔσαις· καὶ πύργον τινὰ παραχρῆμα, πρὶν καὶ αἰσθέσθαι τοὺς πολεμίους τῆς παρουσίας σφῶν, ἑλόντες, ἔπειτα καὶ τὰ λοιπὰ οὐ χαλεπῶς ἐχειρώσαντο· καὶ τήν τε πόλιν πᾶσαν διήρπασαν, καὶ τοὺς ἀνθρώπους πάντας, ὀργῇ τῆς τε προσεδρείας καὶ τῆς ταλαιπωρίας, ἔσφαξαν.

35. Πράξας δὲ ταῦτα ὁ Καῖσαρ ἐπὶ τὴν χώραν αὐτῶν ἐπεστράτευσε. καὶ ἐπειδὴ πολεμούμενοι τὰς γεφύρας οἱ λοιποὶ Ἀρουερνοὶ προκατέλαβον...

θῇ, ἐπιπαρῆλθεν ἐπὶ πολὺ παρὰ τὴν ὄχθην, εἴ πως ἐπιτηδείου τινὸς χωρίου, ὥστε πεζῇ δι᾽ αὐτοῦ τοῦ ὕδατος διελθεῖν, λάβοιτο. κἀκ τούτου ἔν τε ὑλώδει τινὶ καὶ ἐν συσκίῳ τόπῳ γενόμενος, τὰ μὲν σκευοφόρα καὶ τοῦ στρατοῦ τὸ πλεῖον προέπεμψε, μακρᾷ ἐκτεταμένῃ τάξει κελεύσας αὐτοὺς προϊέναι, ὥστε καὶ πάντας σφᾶς ἐνταῦθα εἶναι δοκεῖν· αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν ἐῤῥωμενεστάτων ὑπέμεινε, καὶ ξύλα τε ἔτεμε, καὶ σχεδίας ἐποίησε, καὶ ἐπ᾽ αὐτῶν διέβη τὸ ῥεῦμα· τῶν βαρβάρων πρός τε τοὺς ἐν τῷ πρόσθεν πορευομένους τὸν νοῦν ἐχόντων, καὶ τὸν Καίσαρα μετ᾽ αὐτῶν εἶναι λογιζομένων. καὶ μετὰ τοῦτο τούς τε προεληλυθότας νυκτὸς ἀνεκαλέσατο, καὶ διαβιβάσας αὐτοὺς ὁμοίως, τῆς μὲν χώρας ἐκράτησε, τῶν δ᾽ ἀνθρώπων ἐς Γοργοθυΐαν συγκαταφυγόντων, καὶ ἐκεῖσε πάντα τὰ τιμιώτατα σφίσι συγκομισάντων, πλεῖστον πόνον μάτην αὐτοῖς προσεδρεύων ἔσχε.

36. Τό, τε γὰρ φρούριον ἐπὶ τε λόφου καρτεροῦ ἦν, καὶ τείχεσιν ἰσχυρῶς ἐκεκράτυντο· καὶ οἱ βάρβαροι πέριξ αὐτὸ, πάντα τὰ μετέωρα κατειληφότες, περιεφρούρουν· ὥστε καὶ μένειν αὐτοῖς κατὰ χώραν ἀσφαλῶς ὑπάρχειν, καὶ ἐπικαταθέουσι πλεονεκτεῖν τὰ πλείω. ἔν τε γὰρ πεδίῳ ὁ Καῖσαρ ηὐλίζετο· οὐ γὰρ εὐπόρησεν ἐχυροῦ χωρίου. καὶ αὐτὸς μὲν οὔτε προσεγίγνωσκεν· οἱ δὲ δὴ βάρβαροι, ὡς καὶ ὑπερδέξιοι ὄντες, τό, τε στρατόπεδον αὐτοῦ κατεθέαντο, καὶ ταῖς καταδρομαῖς ἐπικαίροις ἐχρῶντο· εἴ τέ πῃ περαιτέρω τοῦ καιροῦ προχωρήσαντες ἀνεκόπτοντο, δι᾽ ὀλίγου αὖθις ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας σφῶν ἐγίγνοντο.

Digitized by Google

οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι οὐδένα τρόπον, ἐφ' ὅσον οἵ τε λίθοι καὶ τὰ ἀκόντια ἐξικνεῖτο, πελάσαι τοῖς χωρίοις ἐδύναντο. ὁ οὖν Καῖσαρ, ἐπειδή ὅ, τε χρόνος ἄλλως ἀναλοῦτο, καὶ πολλάκις καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ ὄρθιον, ἐφ' οὗ τὸ πόλισμα ἦν, προσβαλὼν, μέρους μέν τινος ἐκράτησεν αὐτοῦ, ὥστε καὶ ἐντειχίσασθαί τι, ῥᾷόν τε ἐκεῖθεν τὴν ἐπὶ τἆλλα ἔφοδον ποιεῖσθαι· τὸ δ' ὅλον ἀπεκρούετο, καὶ τῶν γε στρατιωτῶν συχνοὺς ἀπέβαλλε, καὶ ἐκείνους ἀλήπτους ἑώρα ὄντας· τά τε τῶν Αἰδούων ἐν τούτῳ ἐκινήθη, καὶ προσέτι καὶ πρὸς τούτους ἀπελθόντος αὐτοῦ, κακῶς οἱ καταλειφθέντες ἀπήλλαξαν· ἀνέστη.

37. Οἱ γὰρ Αἰδοῦοι κατ' ἀρχὰς μὲν ταῖς τε ὁμολογίαις ἐνέμειναν, καὶ ἐπικουρίας αὐτῷ ἔπεμπον. ἔπειτα δὲ καὶ ἄκοντες ἐπολέμησαν, ἀπατησάντων σφᾶς ἄλλων τε καὶ Λιταουΐκου. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔπειθεν αὐτοὺς ἄλλως τοῦτο ποιῆσαι, διεπράξατο προσταχθῆναί οἱ, πρὸς τὸν Καίσαρα ἀπαγαγεῖν τινας ἐπὶ συμμαχίᾳ δῆθεν αὐτοῦ· καὶ ὥρμησε μὲν ὡς καὶ τοῦτο ποιήσων, προπέμψας δὲ ἱππέας, καὶ κελεύσας τισὶν αὐτῶν ἐπανελθοῦσιν εἰπεῖν, ὅτι συμπεμφθέντες σφίσι, καὶ οἱ ἄλλοι οἱ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις σφῶν ὄντες, συνειλημμένοι τε ὑπ' αὐτῶν εἰσὶ, καὶ ἀπολώλασι, προσπαρώξυνε τοὺς στρατιώτας, δημηγορήσας ἀκόλουθα τοῖς ἀγγέλοις. καὶ οὕτως αὐτοί τε ἐπανέστησαν, καὶ τοὺς ἄλλους συμμετέστησαν. καὶ τότε μὲν (ὁ γὰρ Καῖσαρ, ὡς τάχιστα τοῦτ' ᾔσθετο, τούς τε Αἰδούους οὓς εἶχε καὶ ἐδόκει πεφονευκέναι, ἔπεμψεν αὐτοῖς, ὥστε φανεροὺς πᾶσι ζῶν-

Digitized by Google

τας γενέσθαι, καὶ τῷ ἱππικῷ ἐφείπετο) μετενόησαν, καὶ συνηλλάγησαν.

38. Αὖθις δὲ τῶν Ῥωμαίων πρός τε τοῦ Καίσαρος ἀπουσίᾳ πταισάντων, καὶ μετὰ τοῦτο παντάπασιν ἀπ' αὐτῆς ἀποχωρησάντων, ἐφοβήθησαν οἱ τὴν σε ἐπανάστασιν πράξαντες, καὶ νεωτέρων ἀεὶ πραγμάτων ἐφιεμένοις σχολάζοντες, * ποιήσωνται, καὶ ἐνεόχμωσαν. μαθόντες δὲ τοῦθ' οἱ στρατεύοντες αὐτῶν τῷ Καίσαρι, ᾐτήσαντο ἐπιτραπῆναι σφίσιν οἴκαδε ἀπελθεῖν, ὑποσχόμενοι πάντα καταστήσειν. καὶ οὕτως ἀφεθέντες, πρός τε Νοουϊοδουνὸν, ἔνθα τά τε χρήματα καὶ τὸν σῖτον, ὁμήρους τε πολλοὺς οἱ Ῥωμαῖοι κατέθεντο, ἦλθον, καὶ τούς τε φρουροὺς αὐτῶν, συναιρομένων σφίσι τῶν ἐπιχωρίων, μὴ προσδεχομένους ἔφθειραν, καὶ ἐν κράτει πάντων αὐτῶν ἐγένοντο. καὶ ἐκείνην τε τὴν πόλιν, ἐπίκαιρον οὖσαν, κατέπρησαν, ὅπως μὴ οἱ Ῥωμαῖοι ὁρμητήριον αὐτὴν τοῦ πολέμου ποιήσωνται· καὶ τὰ λοιπὰ τῶν Αἰδούων προσαπέστησαν. ὁ οὖν Καῖσαρ ἐπεχείρησε μὲν παραχρῆμα ἐπ' αὐτοὺς στρατεῦσαι· μὴ δυνηθεὶς δὲ, διὰ τὸν ποταμὸν τὸν Λίγηρον, ἐπὶ Λίγγονας ἐτράπετο. καὶ ὁ μὲν οὐδὲ ἐκεῖνα κατώρθωσεν. Ὁ δὲ δὴ Λαβιῆνος τήν νῆσον τὴν ἐν τῷ Σηκουανῷ ποταμῷ οὖσαν, τούς τε προκινδυνεύσαντας τῇ ἠπείρῳ κρατήσας, καὶ τὴν διάβασιν πολλαχῇ ἅμα κατά τε τὸν ῥοῦν, καὶ ἀνάπαλιν, ὅπως μὴ καθ' ἓν περαιούμενος κωλυθῇ, ποιησάμενος, κατέσχε.

39. Πρὶν δὲ τοῦτο γενέσθαι, καταφρονήσας ὁ Οὐεργιγγετόριξ τοῦ Καίσαρος, ἐξ ὧν ἐπταίκει, ἐπ'

Digitized by Google

Ἀλλόβριγας ἐστράτευσε. κἀν τούτῳ ὁρμήσαντα αὐτὸν, ὡς καὶ βοηθήσοντα σφίσιν, ἀπέλαβεν ἐν Σηκουανοῖς γενόμενον, καὶ ἐνεκυκλώσατο. οὐ μέντοι κακόν τι εἰργάσατο, ἀλλὰ καὶ πᾶν τοὐναντίον, τούς τε Ῥωμαίους ἠνάγκασεν ἀγαθοὺς εἶναι, ἀπογνώσει τῆς σωτηρίας, καὶ αὐτὸς ὑπό τε τοῦ πλήθους καὶ ὑπὸ τοῦ θράσους ἔπταισε· καί τι καὶ ὑπὸ τῶν Κελτῶν τῶν τοῖς Ῥωμαίοις συμμαχούντων ἐσφάλη. ταῖς τε γὰρ ὁρμαῖς, ἀπλήστοις σώμασι τὴν τόλμαν προσεπισχυρίσαντες, διέῤῥηξαν τὴν περίσχεσιν. εὑρὼν δὲ δὴ τὸ εὕρημα τοῦτο ὁ Καῖσαρ, οὐκ ἀνῆκεν, ἀλλ' ἐς Ἀλεσίαν τοὺς διαφυγόντας αὐτῶν κατακλείσας, ἐπολιόρκει.

40. Κἀν τούτῳ ὁ Οὐεργιγγετόριξ τὸ μὲν πρῶτον τοὺς ἱππέας, πρὶν παντελῶς ἀποτειχισθῆναι, ἐξέπεμψε, τῆς τε τροφῆς τῶν ἵππων ἕνεκα, (οὐ γὰρ ἦν) καὶ ὅπως ἐς τὰς πατρίδας ἕκαστοι σφῶν κομισθέντες, τά τε ἐπιτήδεια καὶ ἐπικουρίαν αὐτῷ ἀγάγωσιν. ἐπεὶ δ' οὗτοί τε ἐχρόνιζον, καὶ τὰ σιτία σφᾶς ἐπιλείπειν ἤρξατο, τούς τε παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας, τῶν ἄλλων τοὺς ἀχρειοτάτους ἐξέβαλεν, ἐλπίσας μάτην, ὅτι ἢ καὶ ἐκεῖνοι πρὸς τῶν Ῥωμαίων τῆς λείας ἕνεκα σωθήσωνται, ἢ οἵ γε λοιποὶ ταῖς τροφαῖς αὐτῶν ἐπὶ πλεῖον χρησάμενοι περιγενήσωνται. ὁ γὰρ Καῖσαρ ἄλλως μὲν οὐδ' αὐτὸς τῶν ἐπιτηδείων, ὥστε καὶ ἑτέρους τρέφειν, εὐπόρει· τοῖς γοῦν πολεμίοις ἰσχυροτέραν τὴν σιτοδείαν, ἐπανελθόντων αὐτῶν, ἐλπίδι τοῦ πάντως σφᾶς καταδεχθήσεσθαι, ποιήσειν νομίσας, πάντας αὐτοὺς ἀπεώσατο.

Digitized by Google

καὶ οἱ μὲν οὕτως ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως καὶ τοῦ στρατοπέδου, μηδ' ἑτέρων σφᾶς δεχομένων, οἰκτρότατα ἀπώλοντο. ἡ δὲ ἐπικουρία τῶν τε ἱππέων καὶ τῶν ἄλλων τῶν ὑπ' αὐτῶν ἀχθέντων, ἐπῆλθε μὲν οὐκ ἐς μακρὰν τοῖς βαρβάροις, ἱππομαχίᾳ δὲ δὴ * τῶν Ῥωμαίων τῇ βοηθείᾳ. καὶ μετὰ τοῦτο πειράσαντες νυκτὸς διὰ τῶν περιτειχισμάτων ἐς τὴν πόλιν ἐσελθεῖν, ἰσχυρῶς ἐπόνησαν. τάφρους τε γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι κρυπτὰς ἐν τοῖς ἱππασίμοις ἐπεποιήκεσαν, καὶ σκόλοπας ἐς αὐτὰς ἐμπεπήγεσαν, πάντα ἐπιπολῆς τῶν ἄλλων τῷ πέριξ χωρίῳ ὁμοιώσαντες, ὥστε καὶ τοὺς ἄνδρας καὶ τοὺς ἵππους ὅτιμάλιστα ἐς αὐτὰ ἀπερισκέπτως ἐμπεσόντας σφαλῆναι. οὐ μέντοι καὶ ἐνέδοσαν, πρὶν ἐκ παρατάξεως ἀρθέντες πρὸς αὐτοῖς τοῖς τειχίσμασιν, αὐτοί τε ἅμα καὶ οἱ ἐκ τῆς πόλεως ἐπεξελθόντες, πταῖσαι.

41. Ὁ δ' οὖν Οὐεργιγγετόριξ ἠδυνήθη μὲν ἐκφυγεῖν· (οὔτε γὰρ ἑάλω, καὶ ἄτρωτος ἦν·) ἐλπίσας δ', ὅτι ἐν φιλίᾳ ποτὲ τῷ Καίσαρι ἐγεγόνει, συγγνώμης παρ' αὐτοῦ τεύξεσθαι, ἦλθε πρὸς αὐτὸν μὴ ἐπικηρυκευσάμενος· καὶ καθημένῳ οἱ ἐπὶ βήματος ἐξαίφνης ὤφθη, ὥστε καὶ ταραχθῆναί τινας. ἄλλως γὰρ περιμήκης ἦν, καὶ ἐν τοῖς ὅπλοις δεινῶς ἐνέπρεπεν.' ἡσυχίας δ' οὖν γενομένης, εἶπε μὲν οὐδὲν, πεσὼν δὲ ἐς γόνυ, τώ τε χεῖρε πιέσας ἐδέετο. ταῦτα τοῖς μὲν ἄλλοις οἶκτον, τῆς τε προτέρας αὐτοῦ τύχης ἀναμνήσει, καὶ τῷ τῆς παρούσης ὄψεως περιπαθεῖ, ἐνέβαλεν· ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ αὐτό τε αὐτῷ τοῦτο, δι' ὃ μάλιστα σωθήσεσθαι προσεδόκησεν, ἐκάκισε.

Digitized by Google

τῆς γὰρ φιλίας τὴν ἀντίταξιν ἀντιθεὶς, χαλεπωτέραν τὴν ἀδικίαν αὐτοῦ ἀπέφηνε. καὶ διὰ τοῦτο οὔτε ἐν τῷ παραχρῆμα αὐτὸν ἠλέησεν, ἀλλ' εὐθὺς ἐν δεσμοῖς ἔδησε, καὶ ἐς τὰ ἐπινίκια μετὰ τοῦτο πέμψας ἀπέκτεινε.

42. Τοῦτο μὲν οὖν ὕστερον ἐγένετο. τότε δὲ τοὺς μὲν ὁμολογίᾳ τῶν λοιπῶν προσέθετο, τοὺς δὲ καὶ μάχῃ κρατήσας ἐδουλώσατο. οἵ τε γὰρ Κελτικοὶ οἱ πλησιόχωροι, Κόμμιόν τινα Ἀτρέβαν προστησάμενοι σφῶν, ἐπὶ πλεῖστον ἀντέσχον, καὶ δύο τε ἱππομαχίαις ἀγχώμαλά τε ἠγωνίσαντο, καὶ τρίτῃ πεζομαχίᾳ ἰσοπάλῳ τὸ πρῶτον συνενεχθέντες, ἔπειτα ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ κατὰ νώτου σφίσιν ἀνελπίστως προσπεσόντος ἐτράπησαν. κἀκ τούτου τό τε στρατόπεδον τῆς νυκτὸς οἱ περιλιπεῖς ἐξέλιπον· καὶ διελθόντες ὕλην τινὰ, ἐκείνην τε ἐνέπρησαν, καὶ τὰς ἁμάξας μόνας ὑπελείποντο· ὅπως τῶν πολεμίων διά τε ταύτας καὶ διὰ τὸ πῦρ χρονισάντων, φθάσωσιν ἐς τὸ ἀσφαλὲς ἀποχωρήσαντες. οὐ μέντοι καὶ ἐπιτυχεῖς τῆς ἐλπίδος ἐγένοντο. καὶ γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι, ὡς τάχιστα τῆς φυγῆς αὐτῶν ᾔσθοντο, ἐπεδίωξαν σφᾶς, καὶ ἐντυχόντες τῷ πυρὶ, τὰ μὲν κατέσβεσαν, τὰ δὲ καὶ διέκοψαν. καί τινες καὶ διὰ μέσης τῆς φλογὸς δραμόντες, κατέλαβον αὐτοὺς ἀπροσδόκητοι; καὶ παμπληθεῖς ἐφόνευσαν.

43. Ἐκ δὲ τούτου τῶν μὲν ἄλλων τινὲς ὡμολόγησαν· ὁ δὲ Ἀτρέβας διαφυγὼν, οὐδ' ὣς ἡσύχασεν, ἀλλὰ καὶ τὸν Λαβιῆνον ἐπεχείρησεν ἐνεδρεῦσαι ποτέ. ἡττηθεὶς δὲ μάχῃ, ἀνεπείσθη μὲν ἐς λόγους

Digitized by Google

αὐτῷ ἐλθεῖν· πρὶν δὲ ἢ ὁτιοῦν συμβῆναι, τρωθεὶς ὑπό τινος τῶν Ῥωμαίων, ἀπιστίᾳ τοῦ μὴ ἂν ἀκριβῶς εἰρηνῆσαι, διέφυγε, καὶ χαλεπὸς αὖθις αὐτοῖς ἐγένετο· μέχρις οὗ ἀπογνοὺς τὰ πράγματα, τοῖς μὲν ἄλλοις τοῖς συνοῦσιν οἱ ἀκέραιον τὴν ἄδειαν ἐπὶ πᾶσι τοῖς σφετέροις ἔπραξεν· αὐτὸς δὲ ἑαυτῷ, τὸ μηδέποτε, ὥς γέ τινες, ἐς ὄψιν μηδενὸς Ῥωμαίου ἐλθεῖν. ἐκεῖνοί τε οὖν οὕτω κατελύσαντο· καὶ οἱ λοιποὶ μετὰ τοῦτο, οἱ μὲν, ἑκούσιοι, οἱ δὲ, καὶ καταπολεμηθέντες, ἐχειρώθησαν. καὶ αὐτοὺς ὁ Καῖσαρ καὶ φρουραῖς καὶ δικαιώσεσι, χρημάτων τε ἐσπράξεσι, καὶ φόρων ἐπιτάξεσι, τοὺς μὲν ἐταπείνωσε, τοὺς δὲ ἡμέρωσε. ταῦτα μὲν οὕτως ἐπί τε Λουκίου Παύλου καὶ ἐπὶ Γαΐου Μαρκέλλου ὑπάτων ἐτελευτήθη.

44. Ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ, τῶν μὲν Γαλατῶν ἕνεκα, καὶ τοῦ χρόνου τοῦ πρὸς τὴν ἡγεμονίαν αὐτῷ δοθέντος, ἔκ τε τῆς Γαλατίας ἀπαλλαγῆναι, καὶ ἐς τὴν Ῥώμην ἐπανακομισθῆναι ὤφειλεν. εἰκός τε γὰρ ἐπ' ἐξόδῳ ἦν, καὶ ὁ πόλεμος ἐπέπαυτο· καὶ οὐδεμίαν ἔτ' εὐπρεπῆ σκῆψιν πρὸς τὸ μὴ οὐ τά τε στρατόπεδα ἀφεῖναι, καὶ ἰδιωτεῦσαι, εἶχεν. ἐπεὶ δὲ τά τε ἐν τῷ ἄστει ἐστασιάζετο, καὶ ὁ Κράσσος ἐτεθνήκει, ὅ, τε Πομπήϊος ἔν τε δυνάμει αὖθις, ἅτε τρίτον ὑπατευκὼς, καὶ τὴν ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ ἀρχὴν ἐπὶ πέντε ἄλλα ἔτη δοθῆναί οἱ διαπεπραγμένος, ἐγένετο, καὶ αὐτῷ οὐκέτ' οἰκείως, (ἄλλως τε καὶ τοῦ παιδίου, ὅπερ που καὶ μόνον ἐν τῇ φιλίᾳ αὐτοὺς κατεῖχέ τε, καὶ τετελευτηκότος·) ἐφοβήθη μὴ, τῶν

Digitized by Google

στρατιωτῶν ψιλωθεὶς, ἐπί τε ἐκείνῳ καὶ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἐχθροῖς γένηται· καὶ οὐ διῆκεν αὐτούς.

45. Ἐν γὰρ δὴ τοῖς αὐτοῖς τούτοις ἔτεσιν ἄλλα τε ἐν τῇ πόλει στασιώδη πολλὰ, κἀν ταῖς ἀρχαιρεσίαις μάλιστα, ἐγένετο· ὥστε μόλις ἑβδόμῳ μηνὶ τόν τε Καλουΐνον καὶ τὸν Μεσσαλᾶν ὑπάτους ἀποδειχθῆναι· καὶ οὐδ᾽ ἂν τότε ᾑρέθησαν, εἰ μὴ Κύϊντός τε Πομπήϊος ὁ Ῥοῦφος ἐς τὸ δεσμωτήριον ὑπὸ τῆς βουλῆς, καίτοι τοῦ τε Σύλλου θυγατριδοῦς ὢν, καὶ δημαρχῶν, ἐνεβλήθη, καὶ τοῦτο καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς κακουργῆσαί τι ἐθελήσασιν ἐψηφίσθη, τῷ τε Πομπηΐῳ ἡ πρὸς αὐτοὺς βοήθεια ἐνεχειρίσθη. ἔστι μὲν γὰρ ἅτε καὶ αἱ ὄρνιθες τὰς ἀρχαιρεσίας ἐπέσχον, οὐ βουλόμενοι τοῖς μεσοβασιλεῦσι γενέσθαι· μάλιστα δὲ οἱ δήμαρχοι, τὰ πράγματα τὰ ἐν τῇ πόλει διέποντες, ὥστε καὶ τὰς πανηγύρεις καὶ ἀντὶ τῶν στρατηγῶν ποιεῖν, ἐκώλυον τὰς ἀρχὰς αἱρεθῆναι. καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ῥοῦφος ἐς τὸ οἴκημα ἐσέπεσε. καὶ αὐτος μὲν τὸν Φαουώνιον ἀγορανομοῦντα ἐς αὐτὸ ὕστερον, ἀπό τινος οὐ μεγάλης αἰτίας (ἵνα δὴ κοινωνὸν τῆς ἀτιμίας λάβῃ) κατέθετο. πάντες δὲ οἱ δήμαρχοι ἄλλας τε σκήψεις ἐμποδίους ἐσέφερον, καὶ χιλιάρχους ἀντὶ τῶν ὑπάτων (ὅπως πλείους ἄρχοντες, ὥσπερ ποτὲ, ἀποδεικνύωνται) καθιστάναι ἐσηγοῦντο. ἐπειδή τε οὐδεὶς αὐτῶν ἐπείσθη, δικτάτωρα γοῦν τὸν Πομπήϊον λεχθῆναι δεῖν ἔφασκον· καὶ ἐπὶ πλεῖστον ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ διέτριψαν. ἐκεῖνός τε γὰρ ἀπεδήμει, καὶ ἐκ τῶν παρόντων οὔτε ψηφίσασθαι

Digitized by Google

εις αὐτὸ, (πρὸς γὰρ τὴν τοῦ Σύλλου ὠμότητα ἐμίσουν πάντες τὸ πολίτευμα) οὔτ᾽ αὖ μὴ ἑλέσθαι, διὰ τὸν τοῦ Πομπηΐου φόβον, ὑπέμεινε.

46. Τέλος δὲ, ὀψέ ποτε αὐτὸς ἐλθὼν, τὴν μὲν δικτατωρίαν διδομένην οἱ δῆθεν οὐκ ἐδέξατο, τοὺς δὲ ὑπάτους ἀποδειχθῆναι παρεσκεύασεν. οὐ μέντοι οὐδ᾽ ἐκεῖνοι διαδόχους σφίσι, διὰ τὸν ἐκ τῶν σφαγέων τάραχον, κατέστησαν· καίπερ καὶ τὴν βουλευτικὴν ἐσθῆτα καταθέμενοι, κἂν τῇ ἱππάδι τὴν γερουσίαν, ὥσπερ ἐπὶ μεγάλῳ τινὶ πένθει, συνάγοντες. δόγμα τε ἐποιήσαντο, μηδένα μήτε στρατηγήσαντα, μήθ᾽ ὑπατεύσαντα, τὰς ἔξω ἡγεμονίας, πρὶν ἂν πέντε ἔτη διέλθῃ, λαμβάνειν· εἴ πως, ὑπὸ τοῦ μὴ παραυτίκα ἐν δυνάμει τινὶ αὐτοὺς γίγνεσθαι, παύσαιντο σπουδαρχοῦντες. αὖτε γὰρ ἐμετρίαζον, οὐθ᾽ ὑγιὲς οὐδὲν ἐποίουν· ἀλλ᾽ ἐπ᾽ ἀλλήλους παρώρμηντο, πολλὰ μὲν δαπανώμενοι, πολλῷ δ᾽ ἔτι πλείω μαχόμενοι, ὥστε καὶ τὸν ὕπατόν ποτε τὸν Καλουῖνον τρωθῆναι. οὔκουν οὔθ᾽ ὕπατος, οὔτε στρατηγὸς, οὔτε πολίαρχός τις σφᾶς διεδέξατο, ἀλλ᾽ ἄναρκτοι κατὰ τοῦτο παντελῶς οἱ Ῥωμαῖοι τὰ πρῶτα τοῦ ἔτους ἐγένοντο.

47. Κἀκ τούτου οὔτε τι ἄλλο χρηστὸν συνέβη, καὶ ἡ ἀγορὰ ἡ διὰ τῶν ἐννέα ἀεὶ ἡμερῶν ἀγομένη, ἐν αὐτῇ τῇ τοῦ Ἰανουαρίου νουμηνίᾳ ἤχθη. καὶ τοῦτό τε αὐτοὺς, ὡς οὐκ ἀπὸ ταυτομάτου συμβὰν, ἀλλ᾽ ἐν τέρατος λόγῳ γενόμενον, ἐθορύβει· καὶ ὅτι βύας ἐν τῇ πόλει καὶ ὤφθη, ἄγαλμά τέ τι ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἵδρωσε, καὶ λαμπὰς ἐκ τῶν νοτίων

Digitized by Google

πρὸς ἀνατολὰς διέδραμε· καὶ πολλοὶ μὲν κεραυνοὶ, πολλοὶ δὲ καὶ βῶλοι, λίθοι τε καὶ ὄστρακα, καὶ αἷμα, διὰ τοῦ ἀέρος ἠνέχθη. δοκεῖ δὲ ἔμοιγε καὶ ἐκεῖνο τὸ τῷ προτέρῳ ἔτει, ἐπ' ἐξόδῳ αὐτοῦ, περί τε τὸν Σάραπιν καὶ περὶ τὴν Ἶσιν ψηφισθὲν, τέρας οὐδενὸς ἧττον γενέσθαι. τοὺς γὰρ ναοὺς αὐτοῦ, οὓς ἰδίᾳ τινὲς ἐπεποίηντο, καθελεῖν τῇ βουλῇ ἔδοξεν. οὐ γὰρ δὴ τοὺς θεοὺς τούτους ἐπὶ πολὺ ἐνόμισαν, καὶ ὅτι γε καὶ ἐξενίκησαν, ὥστε καὶ δημοσίᾳ αὐτοὺς σέβεσθαι, ἔξω τοῦ πωμηρίου σφᾶς ἱδρύσαντο.

48. Τοιαύτης οὖν τότε τῆς ἐν τῷ ἄστει καταστάσεως οὔσης, καὶ μηδενὸς τοῖς πράγμασιν ἐπιτεταγμένου, σφαγαὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ὡς εἰπεῖν, ἐγίγνοντο· τάς τε ἀρχαιρεσίας, καίτοι σπεύδοντες ἐπὶ τὰς ἀρχὰς, καὶ δεκασμοῖς καὶ φόνοις δὲ αὐτὰς χρώμενοι, οὐκ ἐπετέλουν. ὁ γοῦν Μίλων ὑπατείαν αἰτῶν, τὸν Κλώδιον ἐν τῇ Ἀππίᾳ ὁδῷ συντυχόντα οἱ, τὸ μὲν πρῶτον ἁπλῶς πως ἔτρωσεν· ἔπειτα δὲ φοβηθεὶς, μὴ ἐξέλθῃ τῷ γεγονότι, κατέσφαξεν· ἐλπίσας, ἐπειδὴ πάντας τοὺς οἰκέτας τοὺς τοῦτο ποιήσαντας εὐθὺς ἐλευθερῶσαι, ῥᾷον τοῦ φόνου, τελευτήσαντος αὐτοῦ, ἢ τοῦ τραύματος, εἰ περιγίγνοιτο, ἀφεθήσεσθαι. ἀκούσαντες οὖν τοῦθ' οἱ ἐν τῇ πόλει πρὸς ἑσπέραν, δεινῶς ἐταράχθησαν. ταῖς τε γὰρ στάσεσιν ἀφορμὴ πολέμου καὶ κακῶν ἐγίγνετο, καὶ οἱ διὰ μέσου, εἰ καὶ ἐμίσουν τὸν Κλώδιον, ὅμως διά τε τὸ ἀνθρώπινον, καὶ ὅτι καὶ τοῦ Μίλωνος στερηθῆναι ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ ἤθελον, ἠγανάκτουν.

Digitized by Google

49. Παραλαβόντες δὲ αὐτοὺς οὕτως ἔχοντας ὅ, τε Ῥοῦφος καὶ Τίτος Μουνάτιος Πλάγκος, προσπαρώξυναν. δημαρχοῦντες γὰρ ἔς τε τὴν ἀγορὰν ὑπὸ τὴν ἕω νεκρὸν ἐσεκόμισαν, καὶ ἐπὶ τὸ βῆμα ἐπέθεσαν, πᾶσί τε ἐπεδείκνυσαν· καὶ ἐπέλεγον οἷα εἰκὸς ἦν, ὀδυρόμενοι· ὥστε τὸν ὅμιλον, καὶ ἐξ ὧν ἑώρων καὶ ἐξ ὧν ἤκουον, συνταραχθῆναι, καὶ μήτε τοῦ θείου ἔτι φροντίσαι, ἀλλὰ πάντα μὲν τὰ περὶ τὰς ταφὰς νόμιμα συγχέαι, πᾶσαν δὲ ὀλίγου τὴν πόλιν καταπρῆσαι. τὸ γὰρ σῶμα τοῦ Κλωδίου ἀράμενοι, ἔς τε τὸ βουλευτήριον ἐσήνεγκαν καὶ εὐθέτησαν· καὶ μετὰ τοῦτο πυρὰν ἐκ τῶν βάθρων νήσαντες, ἔκαυσαν καὶ ἐκεῖνο καὶ τὸ συνέδριον. οὕτω τε οὐχ ὁρμῇ τινι, (οἷά που τοὺς ὄχλους ἐξαπιναία καταλαμβάνει) ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως αὐτὸ ἔπραξαν. ὥστε καὶ τὴν ἐννάτην τὸ περίδειπνον ἐν αὐτῇ τῇ ἀγορᾷ, τυφομένου ἔτι τοῦ βουλευτηρίου, ποιῆσαι, καὶ προσέτι καὶ τὴν οἰκίαν τὴν τοῦ Μίλωνος καταφλέξαι ἐπιχειρῆσαι. ἐκείνη μὲν οὖν, πολλῶν αὐτῇ ἀμυνάντων, οὐκ ἐκαύθη· ὁ δὲ δὴ Μίλων, τέως μὲν περίφοβος ἐπὶ τῷ φόνῳ ὤν, ἐκρύπτετο, οὐχ ὑπὸ ἰδιωτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἱππέων, βουλευτῶν τέ τινων φρουρούμενος· ἐπεὶ δὲ τοῦτό τε ἐγένετο, καὶ τὴν ὀργὴν τῆς γερουσίας ἐς τὸ τῶν ἀντιστασιωτῶν μίασμα περιχωρήσειν ἤλπισεν· (εὐθὺς γοῦν τῆς δείλης ἐς τὸ παλάτιον δι' αὐτὸ τοῦτο συλλεγέντες, τόν τε μεσοβασιλέα προχειρισθῆναι, καὶ τῆς φυλακῆς τῆς πόλεως καὶ ἐκεῖνον καὶ τοὺς δημάρχους καὶ προσέτι καὶ τὸν Πομπήϊον ἐπιμεληθῆναι, ὥστε

Digitized by Google

μηδὲν ἀπ' αὐτῆς ἀποτριβῆναι, ἐψηφίσαντο·) προῄει τε ἐς μέσον καὶ τῆς ἀρχῆς ὁμοίως, ἢ καὶ μᾶλλον, ἀντεποιεῖτο.

50. Μάχαι τε οὖν ἐκ τούτου πολλαὶ καὶ σφαγαὶ αὖθις ἐγίγνοντο· ὥστε τὴν βουλὴν τά τε προειρημένα ἐπικυρῶσαι, καὶ τὸν Πομπήϊον μεταπέμψασθαι, καταλόγους τε αὐτῷ καινοὺς ποιήσασθαι ἐπιτρέψαι· καὶ τὰ ἐσθήματα ἀλλάξασθαι. ἐλθόντος τε αὐτοῦ οὐ πολλῷ ὕστερον, ἔξω τε τοῦ πωμηρίου πρὸς τῷ θεάτρῳ αὐτῷ σὺν φρουρᾷ ἤθροισαν· καὶ τὰ τοῦ Κλωδίου ὀστᾶ ἀνελέσθαι ἔγνωσαν, τό, τε βουλευτήριον τῷ Φαύστῳ τῷ τοῦ Σύλλου υἱεῖ ἀνοικοδομῆσαι προσέταξαν. ἦν μὲν γὰρ τὸ Ὀστίλιον, μετεσκεύαστο δὲ ὑπὸ τοῦ Σύλλου. διὰ τοῦτό τε περὶ αὐτοὺς ἔδοξε, καὶ ὅπως ἐξοικοδομηθὲν τὸ ἐκείνου ὄνομα ἀποβάλῃ. μετεώρου δὲ τῆς πόλεως οὔσης ἐπὶ τοῖς ἄρξουσι σφῶν, καὶ διαθροούντων, τῶν μὲν, ὡς δικτάτωρα τὸν Πομπήϊον, τῶν δὲ, ὡς ὕπατον τὸν Καίσαρα αἱρεθῆναι· (οὕτω γάρ που ἐκ προαιρέσεως ἐπὶ τοῖς κατειργασμένοις αὐτὸν ἐτίμων, ὥστε καὶ ἑξήκονθ' ἡμέρας θῦσαι ἐπ' αὐτοῖς ψηφίσασθαι·) φοβηθέντες ἑκάτερον οἵ τε ἄλλοι βουλευταὶ καὶ Βίβουλος, ὅσπερ που τὴν γνώμην πρῶτος ἐρωτηθεὶς ποιήσεσθαι ἔμελλε, προκατέλαβον τὴν τοῦ πλήθους ὁρμὴν, τῷ Πομπηΐῳ τὴν ὑπατείαν, ὥστε μὴ δικτάτωρα αὐτὸν λεχθῆναι, καὶ μόνῳ γε, ἵνα μὴ ὁ Καῖσαρ αὐτῷ συνάρξῃ, δόντες. ξένον μὲν δὴ τοῦτο καὶ ἐπὶ μηδενὸς ἄλλου γενόμενον ἔπραξαν, καὶ ὀρθῶς αὐτὸ πεποιηκέναι ἔδοξαν. ἐπειδὴ γὰρ ἧττον τοῦ

Digitized by Google

Καίσαρος τῷ ὁμίλῳ προσέκειτο, ἀποῤῥήξειν, τε αὐτὸν ἀπ᾽ ἐκείνου παντάπασι καὶ σφετεριεῖσθαι ἤλπισαν. καὶ ἔσχεν οὕτω· τῷ τε γὰρ καινῷ καὶ τῷ παραδόξῳ τῆς τιμῆς ἐπαρθεὶς, οὐκέτι οὐδὲν ἐς τὴν τῶν πολλῶν χάριν ἐβουλεύσεν, ἀλλ᾽ ἀκριβῶς πάντα τὰ τῇ βουλῇ ἀρέσκοντα ἔπραξεν.

51. Οὐ μέντοι καὶ μόνος ἄρξαι ἠθέλησε· τὴν γὰρ εὔκλειαν ἐν τῷ δεδόχθαι τοῦτ᾽ ἔχων, τὸν φθόνον τὸν ἐπ᾽ αὐτῇ ἐξέκλινε. καὶ φοβηθεὶς μή ποτε κενῆς τῆς χώρας οὔσης, ὁ Καῖσαρ ἔκ τε τῶν δυνάμεων καὶ ἐκ τῆς τοῦ πλήθους σπουδῆς συνάρχων αὐτῷ δοθῇ, ἐκεῖνο μὲν, ἵνα μὴ καὶ παντελῶς παρημελῆσθαι νομισθῇ, κἂν τούτου τινὰ ὀργὴν δικαίαν ποιήσηται, παρεσκεύασε διὰ τῶν δημάρχων ἐπιτραπῆναι, καὶ ἀπόντι τὴν ἀρχὴν, ὅταν ἐκ τῶν νόμων καθήκῃ, αἰτῆσαι. αὐτὸς δὲ Κύϊντον Σκιπίωνα πενθερόν τέ οἱ ὄντα, καὶ δεκασμοῦ αἰτίαν ἔχοντα, προσείλετο. οὗτος γὰρ γόνῳ μὲν υἱὸς τοῦ Νασικοῦ ὢν, ἐκ δὲ δὴ κλήρου διαδοχῆς, ἐς τὸ τοῦ Μετέλλου τοῦ Εὐσεβοῦς γένος ποιηθεὶς, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἐπίκλησιν αὐτοῦ φέρων, τήν τε θυγατέρα τῷ Πομπηΐῳ ἐξέδωκε, καὶ παρ᾽ αὐτοῦ τήν τε ὑπατείαν καὶ τὸ μὴ κατηγορηθῆναι ἀντέλαβε.

52. Πάνυ γὰρ πολλοὶ ἐπὶ τῷ ἐγκλήματι τούτῳ εὐθύνθησαν, καὶ μάλισθ᾽ ὅτι τὰ δικαστήρια ἀκριβέστερον ἐκ τῶν τοῦ Πομπηΐου νόμων συνήγετο. πάντας τε γὰρ τοὺς ἄνδρας, ἐξ ὧν τοὺς δικάσοντας ἀποκληροῦσθαι ἐδόκει, αὐτὸς ἐπελέγετο· καὶ τὸν τῶν συναγορευόντων ἑκατέρῳ τῷ μέρει ἀριθμὸν ὥρι-

Digitized by Google

σεν, ὥστε μὴ ὑπὸ τοῦ πλήθους αὐτῶν τοὺς δικαστὰς θορυβουμένους ἐκταράττεσθαι. χρόνον τε τῷ μὲν διώκοντι δύο ὥρας, τῷ δὲ φεύγοντι τρεῖς δίδοσθαι ἐκέλευσε. καὶ, ὃ δὴ μάλιστα πλεῖστοις ἐλυμαίνετο, τινὰς ἐπαινέτας ὑπὸ τῶν κρινομένων δίδοσθαι, (πάμπολλοι γὰρ ὑπὸ τῶν ἀξιοπίστων ἐπαινούμενοι ἐξηρπάζοντο) ἐπανώρθωσε, νομοθετήσας μηδένα ἔτι τοπαράπαν ἐξεῖναι ἐν τοῖς τοιούτοις γίγνεσθαι. καὶ ταῦτα μὲν ἄλλα τέ τινα κατὰ πάντων ὁμοίως τῶν δικαστηρίων ἐτάχθη. τοῖς δὲ δὴ τὰς ἀρχὰς δεκάζουσι καὶ τοὺς προεαλωκότας ἐπὶ τούτῳ τινὶ κατηγόρους ἐπέστησεν, ἆθλον σφίσιν οὐκ ἐλάχιστον προθείς. εἰ γάρ τις ἤτοι δύο τῶν ὁμοίων, τῶν τε ἐλαττόνων, ἢ καὶ ἕνα τῶν μειζόνων, ἢ τῆς καθ' ἑαυτὸν αἰτίας, εἷλεν, ἄδειαν εὑρίσκετο.

53. Ἄλλοι τε οὖν ἐκ τούτου πολλοὶ καὶ ἑάλωσαν, καὶ Πλαύτιος Ὑψαῖος, ἀνταιτήσας τῷ τε Μίλωνι καὶ τῷ Σκιπίωνι τὴν ὑπατείαν. τῶν γὰρ δὴ τριῶν δωροφορησάντων, μόνος ἐκεῖνος κατεδικάσθη. ὅ, τε γὰρ Σκιπίων ἐγράφη μὲν καὶ ὑπὸ δυοῖν γε, οὐκ ἐκρίθη δὲ, διὰ τὸν Πομπήϊον. καὶ ὁ Μίλων ἐπὶ μὲν τούτου οὐκ ἐσήχθη· τὸ γὰρ τοῦ φόνου ἔγκλημα μεῖζον εἶχεν· ὑπαχθεὶς δὲ ἐπ' ἐκείνῳ ἑάλω, μηδὲν δυνηθεὶς βίαιον δρᾶσαι. ὁ γὰρ Πομπήϊος τήν τε ἄλλην πόλιν διὰ φυλακῆς ἐποιήσατο, καὶ ἐς τὸ δικαστήριον σὺν ὁπλίταις ἐσῆλθε. θορυβησάντων τε ἐπὶ τούτῳ τινῶν, προσέταξε τοῖς στρατιώταις ἐκδιῶξαι αὐτοὺς ἐκ τῆς ἀγορᾶς, πλαγίοις καὶ πλατέσι τοῖς ξίφεσι παίοντας. ἐπειδή τε οὐχ ὑπεῖκον, ἀλλὰ

Digitized by Google

καὶ καθάπερ ἐν παιδιᾷ τινι πλαγιαζόμενοι ὕβριζον, καὶ ἐτρώθησάν τινες αὐτῶν, καὶ ἀπέθανον.

54. Τά τε οὖν δικαστήρια ἡσύχως ἐκ τούτων συνήγετο· καὶ ἐδικαιώθησαν ἐπί τε ἑτέροις τισὶ πολλοὶ, καὶ ἐπὶ τῷ τοῦ Κλωδίου φόνῳ ἄλλοι τε καὶ ὁ Μίλων, καίτοι τὸν Κικέρωνα συναγωνιστὴν ἔχων. ὁ γὰρ ῥήτωρ ἐκεῖνος, τόν τε Πομπήϊον καὶ τοὺς στρατιώτας ἐν τῷ δικαστηρίῳ παρὰ τὸ καθεστηκὸς ἰδὼν, ἐξεπλάγη καὶ κατέδεισεν· ὥστε τῶν μὲν παρεσκευασμένων μηδὲν εἰπεῖν, βραχὺ δέ τι καὶ τεθνηκὸς χαλεπῶς φθεγξάμενος, ἀγαπητῶς μεταστῆναι. τοῦτον γὰρ τὸν λόγον τὸν νῦν φερόμενον, ὡς καὶ ὑπὲρ τοῦ Μίλωνος τότε λεχθέντα, χρόνῳ ποθ᾽ ὕστερον καὶ κατὰ σχολὴν ἀναθαρσήσας ἔγραψε. καὶ δὴ καὶ τοιόνδε τι περὶ αὐτοῦ παραδέδοται· ὁ Μίλων τῷ λόγῳ πεμφθέντι οἱ ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐντυχὼν (ἐπεφυγάδευτο γὰρ) ἀντεπέστειλε, λέγων ὅτι ἐν τύχῃ αὐτῷ ἐγένετο τὸ μὴ ταῦθ᾽ οὕτω καὶ ἐν τῷ δικαστηρίῳ λεχθῆναι. οὐ γὰρ ἂν τοιαύτας ἐν τῇ Μασσαλίᾳ (ἐν ᾗ κατὰ φυγὴν ἦν) τρίγλας ἐσθίειν, εἴπερ τι τοιοῦτον ἀπελελόγητο. τοῦτο δὲ ἔγραψεν οὐχ ὅτι τοῖς παροῦσιν ἠρέσκετο, (πολλὰ γὰρ ἐπὶ τῇ καθόδῳ ἐπετόλμησεν) ἀλλ᾽ ἐς τὸν Κικέρωνα ἀποσκώπτων, ὅτι μηδὲν χρηστὸν ἐν τῷ τῆς ἀπολογίας καιρῷ εἰπὼν, ἔπειτα ἀκάρπους λόγους καὶ ἐμελέτα καὶ εἶπεν αὐτῷ, ὥσπερ τι ὠφελῆσαι τότε αὐτὸν δυνάμενος.

55. Ὅ, τε οὖν Μίλων οὕτως ἑάλω, καὶ ὁ Ῥοῦφος ὅ, τε Πλάγκος, ἐπειδὴ πρῶτον ἐκ τῆς ἀρχῆς ἐξῆλθον, ἄλλοι τε σὺν αὐτοῖς συχνοὶ, διὰ τὴν τοῦ βου-

Digitized by Google

δικαστηρίου ἐμπρήσει· καίτοι τοῦ Πλάγκου καὶ τοῦ Πομπηίου σπουδάσαντος, ὥστε καὶ βιβλίον, ἔπαινόν τε ἅμα αὐτοῦ καὶ ἱκετείαν ἔχον, ἐς τὸ δικαστήριον ἔπεμψεν. ὁ γὰρ Κάτων ὁ Μάρκος (δικάζειν δὲ ἔμελλεν) οὐκ ἔφη τὸν ἐπαινέτην ἐπὶ τῇ τῶν ἑαυτοῦ κυρίων καταλύσει προσδέξασθαι. καὶ ὁ μὲν οὐκ ἔτι τὴν ψῆφον ἔδωκεν· ὁ γὰρ Πλάγκος, ὥστε καὶ τὴν καθαιρήσουσαν αὐτὸν οἴεσθαι, ἐξέκρινεν (ἐξῆν γὰρ ἐκ τῶν Πομπηίου νόμων, πέντε ἑκατέρῳ τῶν διαδικούντων, ἐκ τῶν δικάσειν σφίσι μελλόντων, ἀπολέγειν·) οἱ μέντοι ἄλλοι δικασταὶ κατεψηφίσαντο αὐτοῦ. οὔτε γὰρ ἄλλως ὀρθῶς ἔχειν ἔδοξε σφίσι, τοῦ Ῥούφου κατεγνωκόσιν, ἐκεῖνον ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς κρινόμενον ἀφεῖναι· καὶ ἐπειδὴ τὸν Πομπήιον συναιρόμενόν οἱ εἶδον, ἀντεσπούδασαν αὐτῷ· μὴ καὶ δοῦλοί τινες ἄντικρυς αὐτοῦ μᾶλλον ἢ δικασταὶ νομισθῶσιν εἶναι. καίπερ καὶ τότε ὁ Κικέρων οὐδὲν βέλτιον τοῦ Πλάγκου κατηγόρησεν, ἢ ὑπὲρ τοῦ Μίλωνος ἀπελογήσατο. ἥ τε γὰρ τοῦ δικαστηρίου ὄψις ἡ αὐτὴ ἦν, καὶ ὁ Πομπήιος ἐν ἑκατέρῳ τἀναντία οἱ καὶ ἐβουλεύετο καὶ ἔπραττεν· ὅθεν οὐχ ἥκιστα αὖθις αὐτῷ προσέκρουσε.

56. Ταῦτά τε οὖν ἅμα διῴκει, καὶ τὸν περὶ τῶν ἀρχαιρεσιῶν νόμον, τὸν κελεύοντα τοὺς ἀρχήν τινα ἐπαγγέλλοντας, ἐς τὴν ἐκκλησίαν πάντως ἀπαντᾶν, ὥστε μηδένα ἀπόντα αἱρεῖσθαι, παρημελημένον πως ἀνενεώσατο· τό, τε δόγμα τὸ μικρὸν ἔμπροσθεν γενόμενον, ὥστε τοὺς ἄρξαντας ἐν τῇ πόλει, μὴ πρότερον ἐς τὰς ἔξω ἡγεμονίας, πρὶν πέντε ἔτη παρελθεῖν,

Digitized by Google

ἐκληροῦσθαι, ἐπεκύρωσεν. οὐδ' ᾐσχύνθη μὲν τότε τοιαῦτα γράψας, ὕστερον δὲ οὐ πολλῷ αὐτός τε τὴν Ἰβηρίαν ἐς πέντε ἄλλα ἔτη λαβών, καὶ τῷ Καίσαρι καὶ ἀπόντι (οἱ γὰρ φίλοι αὐτοῦ δεινῶς ἠγανάκτουν) αἰτῆσαι τὴν ὑπατείαν, ὥσπερ ἐψήφιστο, δούς. προσέγραψε μὲν γὰρ τῷ νόμῳ, τὸ μόνοις αὐτὸ ἐξεῖναι ποιεῖν, οἷς ἂν ὀνομαστί τε καὶ ἄντικρυς ἐπιτραπῇ. διέφερε δ' οὐδὲν τοῦτο τοῦ μηδ' ἀρχὴν κεκωλῦσθαι. πάντως γὰρ οἵ τι δυνάμενοι καὶ ἐκεῖνο ψηφισθῆναί σφισι διαπράξασθαι ἔμελλον. ὁ μὲν οὖν Πομπήϊος τοιαῦτα ἐπολιτεύετο.

57. Ὁ δὲ δὴ Σκιπίων οὔτε ἐνομοθέτησέ τι, καὶ τὰ πρὸς τοῦ Κλωδίου περὶ τῶν τιμητῶν γραφέντα κατέλυσε. καὶ ἔδοξε μὲν τὴν ἐκείνων χάριν τοῦτο πεποιηκέναι, ἐπειδὴ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῖς, ἣν καὶ πρὶν εἶχον, ἀπέδωκε· περιέστη δὲ ἐς τοὐναντίον. ὑπὸ γὰρ τοὺς πολλοὺς ἔν τε τῇ ἱππάδι καὶ ἐν τῷ βουλευτικῷ φλαύρους ἄνδρας εἶναι, τέως μὲν μηδένα μήτε κατηγορηθέντα μήθ' ἁλόντα διαγράψαι σφίσιν ἐξῆν, οὐδεμίαν τῶν οὐκ ἀπαλειφομένων αἰτίαν εἶχον. ἀπολαβόντες δὲ τὴν ἀρχαίαν ἰσχύν, (ὑφ' ἧς αὐτοῖς καὶ καθ' ἑαυτοὺς τὸν ἑκάστου βίον ἐξετάζουσι τοῦτο ποιεῖν ἐδέδοτο) οὔτε πολλοῖς προσκρούειν ὑπέμενον, οὔτ' αὖ ἐν μέμψει τινί, ὡς μὴ διαγράφοντες τοὺς οὐκ ἐπιτηδείους, γίγνεσθαι ἤθελον. καὶ διὰ τοῦτο οὐδεὶς ἐφίετο ἔτι τῆς ἀρχῆς τῶν ἐμφρόνων οὐδὲ εἷς. περὶ μὲν δὴ τοὺς τιμητὰς ταῦτ' ἐψηφίσθη.

58. Ὁ δὲ δὴ Κάτων ἄλλης μὲν οὐδεμιᾶς ἀρχῆς

Digitized by Google

ἐδεῖτο· ἰδὼν δὲ τόν τε Καίσαρα καὶ τὸν Πομπήϊον ὑπὲρ τὴν κατάστασιν τῆς πολιτείας αὐξανομένους, καὶ ὑποτοπήσας ἤτοι καὶ ἀμφοτέρους σφᾶς τὰ πράγματα ἕξειν, ἢ καὶ, διενεχθέντας ἀλλήλοις, στάσιν τε μεγίστην ποιήσειν, καὶ τὸν κρατήσαντα αὐτῶν μοναρχήσειν· ἠθέλησε μὲν σφᾶς, πρὶν ἀνταγωνιστὰς γενέσθαι, καταλῦσαι, καὶ τὴν ὑπατείαν ἐπ' αὐτοὺς ᾔτησεν, ἐπειδήπερ ἰδιωτεύων οὐδὲν ἰσχύσειν ἔμελλεν. ὑποπτευθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν τὰ ἐκείνων πραττόντων τοιοῦτόν τι δράσειν, οὐκ ἀπεδείχθη. ἀλλ' ὅ, τε Μάρκελλος ὁ Μάρκος, καὶ ὁ Ῥοῦφος ὁ Σουλπίκιος, ὁ μὲν, διὰ τὴν τῶν νόμων ἐμπειρίαν, ὁ δὲ, διὰ τὴν τῶν λόγων δύναμιν, ᾑρέθησαν· ἄλλως τε καὶ ὅτι αὐτοὶ μὲν, εἰ καὶ μὴ χρήμασιν, ἢ βιαίῳ τινὶ ἔργῳ, ἀλλὰ τῇ τε θεραπείᾳ καὶ τῇ παρακλήσει πολλῇ πρὸς πάντας ἐχρήσαντο. ὁ δὲ δὴ Κάτων οὐδένα αὐτῶν ἐθεράπευσε. καὶ ὁ μὲν οὐκέτ' αὖθις τῆς ἀρχῆς ἀντεποιήσατο, λέγων ἀγαθοῦ ἀνδρὸς εἶναι ἔργον, μήτ' ἀποδιδράσκειν τὴν προστασίαν τῶν κοινῶν, ἄν γέ τινες χρῆσθαι αὐτῷ ἐθελήσωσι, μήθ' ὑπὲρ τὸ προσῆκον αὐτῆς ἐφίεσθαι.

59. Μάρκελλος δὲ πάντ' εὐθὺς ἐπὶ τῇ τοῦ Καίσαρος καταλύσει, τῆς γὰρ τοῦ Πομπηΐου μερίδος ἦν, ἔπραττε· καὶ ἄλλα τε ἐπ' αὐτῷ πολλὰ, καὶ ὥστε καὶ διάδοχόν οἱ ἤδη πρὸ τοῦ καθήκοντος χρόνου πεμφθῆναι, ἐσηγήσατο. καὶ αὐτῷ ὅ, τε Σουλπίκιος καὶ τῶν δημάρχων τινὲς ἀντέπραξαν· οὗτοι μὲν, τῇ πρὸς τὸν Καίσαρα χάριτι· ἐκεῖνος δ' αὐτοῖς ἐκοινώσατο, καὶ ὅτι τοῖς πολλοῖς οὐκ ἠρέσκετο,

τινα μεταξὺ ἄρχοντα μηδὲν ἠδικηκότα παυθῆναι. μαθὼν οὖν ταῦθ' ὁ Πομπήϊος (ἀπῆρε μὲν γὰρ ἐκ τοῦ ἄστεος ὡς καὶ ἐς τὴν Ἰβηρίαν στρατεύσων, οὐ μὴν οὐδὲ τότε ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐξεχώρησεν, ἀλλὰ τοῖς ὑποστρατήγοις πάντα τὰ ἐκεῖ προστάξας, αὐτὸς τῇ πόλει ἐφήδρευε) τὸ μὲν δὴ τὸν Καίσαρα τῆς ἡγεμονίας παραλυθῆναι, οὐδὲ ἑαυτῷ ἀρέσκειν ἐπλάττετο· ἔπραττε δ' ὅπως, ὅταν τὸν διδόμενον οἱ χρόνον διαπράξῃ (τοῦτο δὲ οὐκ ἐς μακρὰν, ἀλλ' εὐθὺς ἐν τῷ ὑστέρῳ ἔτει γενήσεσθαι ἔμελλε) τά τε ὅπλα καταθῆται, καὶ ἰδιωτεύσων οἴκαδε ἐπανέλθῃ. καὶ διὰ τοῦτο Γάϊόν τε Μάρκελλον, ἀνεψιὸν, ἢ καὶ ἀδελφὸν (λέγεται γὰρ ἑκάτερον) ὑπατεῦσαι, ἐπειδὴ τῷ Καίσαρι, καίπερ ἐξ ἐπιγαμίας προσήκων, ἐχθρὸς ἦν, καὶ τὸν Κουρίωνα τὸν Γάϊον, διὰ ἔχθρας καὶ αὐτὸν ἐκ παλαιοῦ οἱ ὄντα, δημαρχῆσαι ἐποίησεν.

60. Ὁ οὖν Καῖσαρ, μήτ' ἄλλως ὑπομένων ἔκ τε τηλικαύτης καὶ ἐκ χρονίου ἡγεμονίας ἰδιωτεῦσαι, καὶ φοβηθεὶς μὴ καὶ ἐπὶ τοῖς ἐχθροῖς γένηται, παρεσκευάζετο ὡς καὶ ἀκόντων αὐτῶν ἐν τῇ ἀρχῇ ἐμμενῶν· καὶ στρατιώτας προσκατελέγετο, καὶ χρήματα ἤθροιζεν, ὅπλα τε ἐποίει, καὶ καθ' ἡδονὴν πᾶσιν ἡγεῖτο. κἀν τούτῳ καὶ τὰ οἴκοι τρόπον τινὰ, τοῦ μὴ πάντη βίᾳ, ἀλλὰ καὶ πειθοῖ πράττειν δοκεῖν, προδιοικήσασθαι ἐθελήσας, ἔγνω συλλεχθῆναι τῷ Κουρίωνι. τοῦ τε γὰρ τῶν Κουριώνων γένους ἦν, καὶ τὴν γνώμην ὀξὺς, εἰπεῖν τε δεινὸς, τῷ τε πλήθει πιθανώτατος, καὶ χρημάτων ἐς τὰ πάντα ἁπλῶς, ἐξ ὧν ἢ αὐτός τι πλεονεκτήσειν, ἢ καὶ ἑτέρῳ διαπρά-

Digitized by Google

ξειν ἤλπιζεν, ἀφειδέστατος. καὶ αὐτὸς μὲν πολλὰ ἐπελπίσας, πάντων δὲ τῶν ὀφειλημάτων, συχνῶν, διὰ τὸ πολλὰ δαπανᾶσθαι, ὄντων, ἀπαλλάξας, ἀνηρτήσατο. πρὸς γὰρ τὴν παροῦσαν ὧν ἔπραττε σπουδὴν οὔτε [γὰρ] ἀργυρίου, ἅτε καὶ ἐξ αὐτῶν ἐκείνων ἀργυρολογῶν, ἐφείδετο, καὶ προσυπισχνεῖτό τισι παμπληθῆ, ὧν οὐδὲ πολλοστὸν μέρος δώσειν ἔμελλε. καὶ οὐ μόνον γε τοὺς ἐλευθέρους, ἀλλὰ καὶ τοὺς δούλους, τούς τι καὶ ὁπωσοῦν παρὰ τοῖς δεσπόταις σφῶν δυναμένους, ἐθεράπευε· καὶ συχνοὶ αὐτῷ καὶ ἐκ τούτου καὶ τῶν ἱππέων καὶ τῶν βουλευτῶν ὑπῆρξαν.

61. Ὁ δ᾽ οὖν Κουρίων ἐφρόνησε μὲν τὰ τοῦ Καίσαρος, οὐ μέντοι καὶ παραχρῆμα φανερῶς αὐτὰ πράττειν ἤρξατο. πρόφασίν τε γὰρ εὐπρεπῆ, τοῦ μὴ καὶ ἑκὼν, ἀλλ᾽ ἀναγκασθεὶς δὴ μεθεστηκέναι δόξαι, ἐζήτει· καὶ ἐνόμισεν, ὡς ἂν ἐπὶ πλεῖον τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ, ὡς καὶ φίλος σφῶν, συγγένηται, καὶ πλείω καὶ μείζω τῶν ἀποῤῥήτων αὐτῶν μαθήσεσθαι. δι᾽ οὖν ταῦτα ἐπὶ μακρότατόν τε ἐπεκρύψατο· καὶ ὅπως μηδένα τρόπον ὑποπτευθῇ, μεταβεβλῆσθαί τε, καὶ οὐκ ἀνὰ πρώτους καὶ πάντα τὰ ἐναντία τῷ Καίσαρι καὶ τότε ἔτι καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν· καὶ ἐδημηγόρει κατ᾽ αὐτοῦ, ἀφ᾽ οὗ γε καὶ δημαρχεῖν ἤρξατο, καὶ ἐσηγεῖτο πολλὰ καὶ ἄτοπα. καί τινα καὶ ἐπὶ τῇ βουλῇ, τοῖς τε δυνατωτάτοις σφῶν, οἵπερ που καὶ κατὰ τοῦ Πομπηΐου μάλιστα ἔπραττον, ἔγραφεν. οὐχ ὅτι καὶ ἤθελεν, ἢ καὶ ἤλπιζέ τι αὐτῶν γνώσεσθαι, ἀλλ᾽ ἵνα μὴ προσδεχομένων, μήτε κατὰ

τοῦ Καίσαρός τι ψηφισθείη, (πολλὰ γὰρ ἐπ᾽ αὐτῷ ὑπὸ πολλῶν ἐγράφετο) καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ μετασταίη.

62. Συχνὸν οὖν ἐκ τούτου χρόνον ἄλλοτε ἄλλαις σκήψεσιν, ὥστε μηδὲν αὐτῶν τοπαράπαν κυρωθῆναι, κατατρίψας, ἀγανακτεῖν τε προσεποιεῖτο, καὶ ἠξίου μῆνα ἄλλον πρὸς τὰς [ἀπ᾽] αὐτῶν δὴ νομοθεσίας ἐπεμβληθῆναι. τοῦτο δὲ ἐγίγνετο μὲν ὁσάκις γε καὶ καθῆκον ἦν, οὐ μέντοι καὶ ἐκεῖνο συνέβαινεν, ὥσπερ που καὶ αὐτὸς, ἅτε ποντίφιξ ὢν, ἠπίστατο. ὅμως δ᾽ οὐδὲν, δεῖν τε αὐτὸ γενέσθαι ἔλεγε, καὶ τοὺς συνιερέας ὅσον ἀπὸ βοῆς ἐξεβιάζετο· καὶ τέλος, μὴ δυνηθεὶς αὐτοὺς πεῖσαι συγκαταθέσθαι οἱ, (ὥσπερ οὐδὲ ἐβούλετο) οὐδ᾽ ἄλλο τι διὰ τοῦτο ψηφισθῆναι ἐπέτρεψεν· ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ ἤδη τὰ τοῦ Καίσαρος διαδικαιῶν, ἐπειδὴ μηδὲν κατ᾽ αὐτοῦ δῆθεν ἠδυνήθη ποιήσας, πᾶν ὅ, τί ποτε ἐνεδέχετο οὐ δεχθῆναι προΐσχετο· καὶ μάλισθ᾽, ὅτι πάντας τοὺς τὰ ὅπλα ἔχοντας, ταῦτά τε καταθέσθαι, καὶ τὰ στρατόπεδα διαλῦσαι χρὴ, ἢ μηδ᾽ ἐκεῖνον ψιλώσαντας αὐτῶν ταῖς δυνάμεσι ταῖς τῶν ἀντιστασιωτῶν ἐκδοῦναι. ἔλεγε δὲ τοῦτο, οὐχ ὅτι καὶ τὸν Καίσαρα ποιῆσαι αὐτὸ ἤθελεν, ἀλλ᾽ ὅτι τὸν Πομπήϊον εὖ ἠπίστατο μὴ πειθαρχήσοντα αὐτῷ. καὶ ἐκ τούτου καὶ ἐκείνῳ πρόφασις εὔλογος τοῦ μὴ διεῖναι τοὺς στρατιώτας ἐδίδοτο.

63. Ὁ οὖν Πομπήϊος, ἐπεὶ μηδὲν ἄλλως πράττων ἤνυται, πρός τε τὸ τραχὺ ἀπαρακαλύπτως ὥρμησε, καὶ ἐκ τοῦ προφανοῦς πάντα καὶ ἔλεγε καὶ

Digitized by Google

ἐποίει κατὰ τοῦ Καίσαρος. οὐ μέντοι καὶ κατέπραξέ τι. ἄλλοι τε γὰρ ἐκείνῳ πολλοὶ, καὶ Λούκιος Παῦλος ὁ τοῦ Μαρκέλλου συνάρχων, ὅ, τε Πίσων ὁ Λούκιος, πενθερὸς αὐτοῦ, τιμητὴς ὢν, συνηγωνίζοντο. καίτοι τιμηταὶ τὸν χρόνον τοῦτον ὅ, τε Κλαύδιος ὁ Ἄππιος, καὶ ὁ Πίσων, καίτοι μὴ βουληθεὶς, ἐγένοντο. καὶ οὗτος μὲν διὰ τὴν συγγένειαν ὑπῆρχε τῷ Καίσαρι· ὁ δὲ δὴ Κλαύδιος ἠναντιοῦτο μὲν αὐτῷ, (τὰ γὰρ τοῦ Πομπηΐου ᾑρεῖτο) οὐκ ἐλάχιστα δὲ καὶ ἄκων ὠφέλησε. πλείστους γὰρ καὶ τῶν ἱππέων καὶ τῶν βουλευτῶν διέγραψεν, ἐκβιασάμενος τὸν συνάρχοντα· κἀκ τούτου πάντας αὐτοὺς τὰ τοῦ Καίσαρος φρονεῖν ἐποίησεν. ὁ γὰρ Πίσων οὔτ᾽ ἄλλως πρᾶγμα ἔχειν ἐθέλων, καὶ πρὸς τὴν τοῦ γαμβροῦ φιλίαν πολλοὺς θεραπεύων, αὐτὸς μὲν οὐδὲν τοιοῦτον ἐποίησεν, ἐκείνῳ δὲ οὐκ ἀντέπραξε, πάντας μὲν τοὺς ἐκ τῶν ἀπελευθέρων, συχνοὺς δὲ καὶ τῶν πάνυ γενναίων, ἄλλους τε καὶ τὸν Κρίσπον τὸν Σαλούστιον, τὸν τὴν ἱστορίαν συγγράψαντα, ἀπελάσαντι ἐκ τοῦ συνεδρίου. τὸν μέντοι Κουρίωνα, μελλήσαντα καὶ αὐτὸν ἀπαλειφθήσεσθαι, ἐξῃτήσατο μετὰ τοῦ Παύλου, οὗπερ συγγενὴς ἦν.

64. Καὶ ὃς οὐ διήλλαξε μὲν αὐτὸν διὰ τοῦτο, τὴν μέντοι γνώμην ἣν περὶ αὐτοῦ εἶχεν, ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ· ὥστε ἐκεῖνον ἀγανακτήσαντα τὴν ἐσθῆτα αὐτοῦ περιῤῥῆξαι. παραλαβὼν οὖν τοῦτον ὁ Μάρκελλος, καὶ νομίσας ἐπί τε τῷ Κουρίωνι καὶ δι᾽ αὐτὸν καὶ ἐπὶ τῷ Καίσαρι δεινόν τι τὴν γερουσίαν ψηφιεῖσθαι, γνώμας περὶ αὐτοῦ

Digitized by Google

προεθηκεν. ὁ οὖν Κουρίων τὸ μὲν πρῶτον ἠναντιοῦτο, μηδεμίαν περὶ αὐτοῦ γνώμην δοθῆναι· γνοὺς δὲ τὸ πολὺ τῶν βουλευτῶν τῶν τότε παρόντων, τοὺς μὲν καὶ φρονοῦντας ὄντως τὰ τοῦ Καίσαρος, τοὺς δὲ πάνυ αὐτὸν δεδιότας, ἐπέτρεψε σφίσι διαγνῶναι· τοσοῦτον ὑπειπὼν, ὅτι, „Σύνοιδα μὲν ἐμαυτῷ τά τε ἄριστα καὶ τὰ συμφέροντα τῇ πατρίδι πράττοντι, ὑμῖν μέντοι καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν παραδίδωμι χρήσασθαι ὅ, τι βούλεσθε.“ κατηγορήσας οὖν αὐτοῦ ὁ Μάρκελλος, ὡς καὶ πάντως ἁλωσομένου, ἔπειτ' ἐπειδὴ πρὸς τῶν πλειόνων ἀφείθη, δεινόν τε ἐποιήσατο, καὶ ἐκπηδήσας ἐκ τοῦ συνεδρίου, πρὸς τὸν Πομπήϊον ἐν τῷ προαστείῳ ὄντα ἦλθε· καὶ τήν τε φυλακὴν αὐτῷ τῆς πόλεως, καὶ δύο στρατόπεδα πολιτικὰ, αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν, μηδενὸς ἐψηφισμένου, ἔδωκεν. οἱ δὲ δὴ στρατιῶται οὗτοι ὧδέ τε καὶ ἐπί τῳ συνειλεγμένοι, καὶ παρόντες τότε ἦσαν.

65. Ὁ Πομπήϊος πρότερον μὲν, ἕως ἔτι τὸν Καίσαρα διὰ φιλίας εἶχε, στράτευμα ἓν τῶν ἐκ τοῦ καταλόγου αὐτῷ στρατευομένων δέδωκεν· οὔτε γὰρ οὗτος πόλεμόν τινα διεχείριζε, καὶ ἐκείνῳ χρεία στρατιωτῶν ἐγένετο. ἐπεὶ δὲ διηνέχθησαν, ἐθελήσας τοῦτό τε ἀπολαβεῖν παρ' αὐτοῦ, καὶ ἔτι καὶ ἄλλο αὐτὸν προσαφελέσθαι, ἐλογοποίησεν ὡς τοῦ Βιβούλου στρατιωτῶν πρὸς τοὺς Πάρθους δεομένου. καὶ ἵνα γε μὴ καινοὶ δή τινες κατάλογοι γένωνται, (τό, τε γὰρ πρᾶγμα κατεπείγειν, καὶ περιουσίαν σφίσι στρατοπέδων εἶναι ἔλεγε) ψηφισθῆναι ἐποίησεν,

Digitized by Google

ὥστε ἑκάτερον σφῶν, ἑαυτόν τε καὶ τὸν Καίσαρα, δεῖν αὐτῷ πέμψαι. κἀκ τούτου τῶν μὲν συστρατευομένων οἱ οὐδένα ἀπέστειλε· τὸ δὲ δὴ στράτευμα ἐκεῖνο, ὅπερ τῷ Καίσαρι ἐδεδώκει, ἐκέλευσε τοῖς ἐπὶ τοῦτο ταχθεῖσιν αἰτῆσαι. καὶ οὕτω τῷ μὲν λόγῳ, ἀμφότεροι, τὸ δ᾽ ἀληθὲς, ὁ Καῖσαρ μόνος τὰ δύο ἔπεμψεν. ᾔδει μὲν γὰρ τὸ γιγνόμενον, ἐπειθάρχησε δὲ, μὴ βουληθεὶς αἰτίαν ὡς καὶ ἀνηκουστηκὼς λαβεῖν· ἄλλως τε καὶ μέλλων ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ πολλῷ πλείους στρατιώτας ἀντικαταλέξειν.

66. Ταῦτα οὖν τὰ στρατόπεδα παρεσκευάσθη μὲν, ὡς καὶ ἐπὶ τοὺς Πάρθους πεμφθησόμενα. ἐπεὶ δ᾽ οὐδὲν αὐτῶν ἐδέησεν, (οὐδὲ γὰρ χρεία σφῶν ἦν) ὁ Μάρκελλος, πρότερον μὲν φοβηθεὶς μὴ τῷ Καίσαρι ἀποδοθῇ, ἐν τῇ Ἰταλίᾳ δεῖν εἶναι ἔλεγε· τότε δὲ τῷ Πομπηΐῳ, ὥσπερ εἶπον, ἐνεχείρισε, καὶ (ἦν γὰρ ἐπ᾽ ἐξόδῳ τοῦ ἔτους τὰ γιγνόμενα, καὶ ἔμελλεν οὐκ ἐπὶ πολὺ, ἅτε μήτε τῇ βουλῇ μήτε τῷ δήμῳ δόξαντα, ἰσχύσειν) ἠπείγετο πρὸς τὸν Πομπήϊον, Κορνήλιόν τε Λεντοῦλον, καὶ Γάϊον Κλαύδιον, τοὺς τῷ ὑστέρῳ ἔτει ὑπατεύσειν μέλλοντας· καὶ ἐποίησε καὶ ἐκείνους τὰ αὐτὰ προστάξαι. ἐπειδὴ γὰρ καὶ γράμματα τοῖς ἀποδεδειγμένοις ἐς τὰς ἀρχὰς ἐκτιθέναι, καὶ ἄλλα τινὰ τῶν τῇ ἡγεμονίᾳ σφῶν προσηκόντων, καὶ πρὶν ἐνίστασθαι αὐτὴν, πράττειν ἔτι καὶ τότε ἐξῆν, καὶ τούτου κύριοι ἐνόμιζον εἶναι, καὶ ὅ, τε Πομπήϊος, καίπερ ἐς πάντα τἄλλα ἀκριβὴς ὢν, ὅμως οὐδὲν διὰ τὴν στρατιωτῶν χρείαν ἐπολυπραγμόνησεν, οὔτε ἀφ᾽ ὧν, οὔθ᾽ ὅπως αὐτοὺς λαμβάνει, ἀλλὰ

Digitized by Google

καὶ πάνυ ἄσμενος αὐτοὺς ἐδέξατο. οὐ μέντοι καὶ ἐπράχθη τι οἷον ἄν τις ἐπὶ τηλικούτῳ τολμήματι γεγενῆσθαι προσεδόκησεν· ἀλλὰ τὴν ἔχθραν μόνον τὴν πρὸς τὸν Καίσαρα ἐνδειξάμενοι, αὐτοὶ μὲν οὐδὲν ἄλλο ἰσχυρὸν παρεσκευάσαντο, ἐκείνῳ δὲ καὶ ἐκ τούτου πρόφασιν εὔλογον, ἐς τὰ στρατόπεδα τὰ συνόντα οἱ κατασχεῖν, παρέσχον. ὁ γὰρ Κουρίων ἐπί τε τούτοις πολλὴν ἐν τῷ πλήθει κατηγορίαν κατά τε τῶν ὑπάτων καὶ κατὰ τοῦ Πομπηΐου ἐποιήσατο· καὶ ἐπειδὴ διῆρξε, πρὸς τὸν Καίσαρα εὐθὺς ἀφωρμήθη.

Digitized by Google

ΤΩΝ ΔΙΩΝΟΣ ΡΩΜΑΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΤΟ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ.

Haec insunt Libro XLI. Romanae Historiae Dionis.

Quomodo Caesar in Italiam venerit, utque Pompejus, ea relicta, in Macedoniam trajecerit. c. 1—17.

Vt Caesar Hispaniam subegerit. c. 18-37.

Vt in Macedoniam adversum Pompejum trajecerit. c. 38—46.

Conflictus Caesaris cum Pompejo apud Dyrrhachium. c. 47—51.

Quomodo Pompejum Caesar ad Pharsalum vicerit. c. 52—63.

Digitized by Google

Temporis spatium, anni duo, in quibus hi Consules recensentur.

ante C.N.	V.C.	
49.	705.	L. Cornelius P. F. Lentulus, et C. Claudius M. F. Marcellus.
48.	706.	C. Iulius C. F. Caesar II. et P. Servilius P. F. Isauricus.

Τότε μὲν δὴ ταῦτ' ἔπραξε· μετὰ δὲ τοῦτο γράμματα παρὰ τοῦ Καίσαρος πρὸς τὴν βουλὴν λαβὼν, ἦλθέ τε ἐς τὴν Ῥώμην ἐν αὐτῇ τῇ νουμηνίᾳ ἐν ᾗ ὅ, τε Λεντοῦλος ὁ Κορνήλιος καὶ ὁ Κλαύδιος ὁ Γάϊος τὴν ἀρχὴν ἐνεστήσαντο· καὶ οὐ πρότερον τοῖς ὑπάτοις αὐτὰ ἀπέδωκε, πρὶν ἐς τὸ συνέδριον σφᾶς ἀφικέσθαι· μὴ καὶ ἔξω πού λαβόντες αὐτὰ ἀποκρύψωνται. ἐπὶ πολὺ μὲν γὰρ καὶ ὣς ἀνέσχον, οὐκ ἐθελήσαντες σφᾶς ἀναλέξασθαι· τέλος δὲ ὑπό τε Κυΐντου Κασσίου Λογγίνου καὶ ὑπὸ Μάρκου Ἀντωνίου δημαρχούντων ἠναγκάσθησαν αὐτὰ δημοσιεῦσαι. Ἀντώνιος μὲν οὖν ἐν τούτῳ τότε τὸν Καίσαρα εὐεργετήσας, ἀντιλήψεσθαί τε πολλὰ, καὶ ἐπὶ μεγάλων καὶ αὐτὸς αἰωρηθήσεσθαι ἔμελλεν. ἐν δὲ τῇ ἐπιστολῇ τά τε ἄλλα, ὅσα ποτὲ καλῶς τὸ κοινὸν ὁ Καῖσαρ ἐπεποιήκει, ἐνεγέγραπτο, καὶ ἀπολογισμὸς ὑπὲρ

ὧν ᾐτιάζετο. καταλύσειν τε τὰ στρατόπεδα, καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκστήσεσθαι ὑπισχνεῖτο, ἂν καὶ ὁ Πομπήϊος τὰ αὐτά οἱ ποιήσῃ. ἐκείνου γὰρ τὰ ὅπλα ἔχοντος, οὐδὲ ἑαυτὸν δίκαιον εἶναι ἀναγκασθῆναι αὐτὰ ἀφεῖναι ἔλεγεν, ἵνα μὴ καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἐκδοθῇ.

2. Διαψηφίσεως δὲ ἐπὶ τούτοις οὐ κατ᾽ ἄνδρα, (μὴ καὶ δι᾽ αἰδῶ ἢ καὶ φόβον τινὰ παρὰ τὰ δοκοῦντα σφίσιν ἀποφήνωνται) ἀλλ᾽ ἐπὶ τάδε καὶ ἐπ᾽ ἐκεῖνα τοῦ βουλευτηρίου μεταστάσει γενομένης, τὸν μὲν Πομπήϊον οὐδεὶς ἀπαλλαγῆναι ἐκ τῶν ὅπλων ἐψηφίσατο· (ἐν γὰρ τῷ προαστείῳ τὰς δυνάμεις εἶχε·) τὸν δὲ δὴ Καίσαρα πάντες, πλὴν Μάρκου τέ τινος Καικιλίου, καὶ τοῦ Κουρίωνος τοῦ τὰ γράμματα αὐτοῦ κομίσαντος. περὶ γὰρ τῶν δημάρχων οὐδὲν λέγω, ὅτι μήτε ἐν ἀνάγκῃ τινὶ μεταστῆναι ἐποιήσαντο, ἅτε καὶ ἐξουσίαν ἔχοντες, εἴτε ἐβούλοντό τινα γνώμην συμβαλέσθαι, εἴτε καὶ μή. ἔδοξε μὲν οὖν ταῦτα· οὐ μὴν καὶ κυρωθῆναί τι αὐτῶν, οὔτε ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, οὔτε ἐν τῇ ὑστεραίᾳ, ὅ, τε Ἀντώνιος καὶ ὁ Λογγῖνος ἐπέτρεψαν.

3. Ἀγανακτησάντων δὲ ἐπὶ τούτῳ τῶν ἄλλων, καὶ ψηφισαμένων τὴν ἐσθῆτα ἀλλάξασθαι, κῦρος μὲν οὐδὲ τοῦθ᾽ ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἔλαβεν· ἡ μέντοι γνώμη συνεγράφη, καὶ τὸ ἔργον τὸ ἀπ᾽ αὐτῆς ἐγένετο. πάντες γὰρ παραχρῆμα ἐξελθόντες ἐκ τοῦ συνεδρίου, καὶ τὴν στολὴν μεταβαλόντες, ἐσῆλθον αὖθις, καὶ περὶ τιμωρίας αὐτῶν ἐβουλεύοντο. ἰδόντες δὲ τοῦτ᾽ ἐκεῖνοι, τὰ μὲν πρῶτα ἀντέπραττον, ἔπειτα δὲ φοβηθέντες, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ ὁ Λέντουλος

Digitized by Google

ὑπεξελθεῖν σφίσι, πρὶν τὰς ψήφους διενεχθῆναι, παρῄνεσεν, εἰπών τε πολλὰ καὶ ἐμαρτύραντο. κἀκ τούτου μετὰ τοῦ Κουρίωνος καὶ μετὰ τοῦ Καικιλίου ἀπῇραν πρὸς τὸν Καίσαρα, βραχὺ φροντίσαντες ὅτι ἐκ τοῦ βουλευτικοῦ διεγράφησαν. τότε μὲν οὖν τοῦτ᾽ ἐγνώσθη· καὶ τοῖς ὑπάτοις ταῖς τε ἄλλαις ἀρχαῖς ἡ φυλακὴ τῆς πόλεως (ὥσπερ που εἰώθει γίγνεσθαι) ἐπετράπη. ὕστερον δὲ ἔξω τοῦ πωμηρίου πρὸς αὐτὸν τὸν Πομπήϊον ἐλθόντες, ταραχήν τε εἶναι ἔγνωσαν· καὶ ἐκείνῳ μὲν καὶ τὰ χρήματα καὶ στρατιώτας ἔδωκαν. τὸν δὲ δὴ Καίσαρα τήν τε ἀρχὴν τοῖς διαδόχοις παραδοῦναι, καὶ τὰ στρατεύματα ἐντὸς ῥητῆς ἡμέρας ἀφεῖναι, ἢ πολέμιον, ὡς καὶ τἀναντία τῇ πατρίδι ποιοῦντα, εἶναι ἐψηφίσαντο.

4. Πυθόμενος οὖν ταῦτ᾽ ἐκεῖνος ἔς τε Ἀρίμινον ἦλθεν, ἔξω τῆς ἑαυτοῦ ἀρχῆς τότε πρῶτον προχωρήσας· καὶ συναγαγὼν τοὺς στρατιώτας, ἐκέλευσε τόν τε Κουρίωνα, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς μετ᾽ αὐτοῦ ἐλθόντας, σφίσι τὰ πραχθέντα διηγήσασθαι. γενομένου δὲ τούτου, προσπαρώξυνεν αὐτοὺς, ἐπειπὼν ὅσα ὁ καιρὸς ἀπῄτει. καὶ μετὰ τοῦτο ἄρας, ἐπ᾽ αὐτὴν ἄντικρυς τὴν Ῥώμην ἤλασε, πάσας τὰς ἐν ποσὶ πόλεις ἀμαχεὶ προστιθέμενος, τῶν φρουρῶν, τῶν μὲν, ἐκλιπόντων αὐτὰς ἀσθενείᾳ, τῶν δὲ, τὰ ἐκείνου ἀνθαιρουμένων. αἰσθόμενος δὲ τοῦτο ὁ Πομπήϊος, καὶ ἅμα καὶ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ πᾶσαν παρὰ τοῦ Λαβιήνου μαθὼν, ἔδεισεν. οὗτος γὰρ, ἐγκαταλιπὼν τὸν Καίσαρα, ἐξηυτομόλησε, καὶ πάντα οἱ τὰ ἀπόῤῥητα αὐτοῦ ἐξήγγειλε. θαυμάσειε μὲν οὖν ἄν τις,

Digitized by Google

ὅτι ἐς τὰ πρῶτα ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ἀεί ποτε τιμηθεὶς, ὥστε καὶ πάντων τῶν ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις στρατοπέδων, ὁπότε ἐκεῖνος ἐν τῇ Ἰταλίᾳ εἴη, ἄρχειν ἐποίησε τοῦτον. αἴτιον δὲ, ὅτι αὐτός τε καὶ πλοῦτον καὶ δόξαν περιβαλόμενος, ὀγκηρότερον τῆς ἡγεμονίας διάγειν ἤρξατο· καὶ ὁ Καῖσαρ παρισούμενόν οἱ αὐτὸν ἰδὼν, οὐκέθ᾽ ὁμοίως ἠγάπα. τήν τε οὖν μεταβολὴν μὴ φέρων, καὶ φοβηθεὶς ἅμα μὴ πάθῃ τι, μετέστη.

5. Ὁ οὖν Πομπήϊος, ἔκ τε τῶν περὶ τοῦ Καίσαρος αὐτῷ λεχθέντων, καὶ ὅτι ἰσχὺν ἀξιόμαχον αὐτῷ παρεσκευάσατο, καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει, τούς τε ἄλλους, καὶ αὐτοὺς μάλιστα τοὺς στασιώτας, τόν τε πόλεμον ὀκνοῦντας, μνήμῃ τῶν τε τοῦ Μαρίου καὶ τῶν τοῦ Σύλλου ἔργων, καὶ ἀπαλλαγῆναι ἀσφαλῶς αὐτοῦ βουλομένους εἶδε, μετεβάλλετο· καὶ πρέσβεις πρὸς τὸν Καίσαρα, Λούκιόν τε Καίσαρα, συγγενῆ αὐτῷ ὄντα, καὶ Λούκιον Ῥώσκιον στρατηγοῦντα, αὐτεπαγγέλτους ἀπέστειλεν, εἴ πως τὴν ὁρμὴν αὐτοῦ ἐκφυγὼν, ἔπειτ᾽ ἐπὶ μετρίοις τισὶ συμβαίη. ἀποκριναμένου δὲ ἐκείνου τά τε ἄλλα, ἅπερ ἐπεστάλκει, καὶ ὅτι αὐτὸς τῷ Πομπηΐῳ διαλεχθῆναι ἐθέλει, τοῦτο μὲν οὐχ ἡδέως οἱ πολλοὶ ἤκουσαν, δείσαντες μὴ καὶ κατὰ σφῶν τι συνθῶνται· ἐπεὶ μέντοι οἱ πρέσβεις ἄλλα τε πολλὰ ἐπαινοῦντες τὸν Καίσαρα ἔλεγον, καὶ τέλος οὔτε τι κακὸν ὑπ᾽ αὐτοῦ πείσεσθαί τινα, καὶ τὰ στρατεύματα αὐτίκα ἀφεθήσεσθαι προϋπισχνοῦντο· ἥσθησαν, καὶ πρός τε ἐκεῖνον τοὺς αὐτοὺς πρέσβεις ἔπεμψαν, καὶ ἠξίουν, ἐπιβοῶν-

Digitized by Google

τες ἀεὶ καὶ πανταχοῦ, καὶ ἀμφοτέρους ἅμα αὐτοὺς τὰ ὅπλα καταθέσθαι.

6. Φοβηθεὶς οὖν διὰ ταῦθ᾽ ὁ Πομπήϊος, (καὶ γὰρ εὖ ἠπίστατο, ὅτι πολὺ τοῦ Καίσαρος, ἄν γε ἐπὶ τῷ δήμῳ γένωνται, ἐλαττωθήσεται· αὐτός τε ἐς Καμπανίαν, πρὶν τοὺς πρέσβεις ἐπανελθεῖν, ὡς καὶ ῥᾷον ἐκεῖ πολεμήσων, προαπῆρε, καὶ τὴν βουλὴν ἅπασαν μετὰ τῶν τὰς ἀρχὰς ἐχόντων ἀκολουθῆσαί οἱ ἐκέλευσεν· ἄδειάν τε σφίσι δόγματι τῆς ἐκδημίας δοὺς, καὶ προειπὼν, ὅτι τὸν ὑπομείναντα ἔν τε τῷ ἴσῳ καὶ ἐν τῷ ὁμοίῳ τοῖς τὰ ἐναντία σφίσι πράττουσιν ἕξοι. πρὸς δ᾽ ἔτι καὶ τὰ χρήματα τὰ δημόσια, τά τε ἀναθήματα, τὰ ἐν τῇ πόλει πάντα, ἀναιρεθῆναι, προσέταξεν αὐτοῖς ψηφίσασθαι· ἐλπίζων παμπληθεῖς ἀπ᾽ αὐτῶν στρατιώτας ἀθροίσειν. τοσαύτην γὰρ εὔνοιαν αὐτοῦ πᾶσαι, ὡς εἰπεῖν αἱ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ πόλεις εἶχον, ὥστε ἐπειδὴ ἤκουσαν αὐτὸν ὀλίγου ἔμπροσθεν ἐπικινδύνως νοσοῦντα, σωτήρια αὐτοῦ δημοσίᾳ θύσειν εὔξασθαι. καὶ ὅτι μὲν μέγα καὶ λαμπρὸν τοῦτ᾽ αὐτῷ ἔδοσαν, οὐδ᾽ ἂν εἷς ἀντιλέξειεν. οὐ γάρ ἐστιν ὅτῳ ποτὲ ἄλλῳ, ἔξω τῶν μετὰ ταῦτα τὸ πᾶν κράτος λαβόντων, τοιοῦτόν τι ἐψηφίσθη. οὐ μὴν καὶ ἀκριβῆ πίστιν, τοῦ μὴ οὐκ ἐγκαταλείψειν αὐτὸν, πρὸς τὸν ἐκ τοῦ κρείττονος φόβον, εἶχον. ἐγνώσθη μὲν δὴ ταῦτα περί τε τῶν χρημάτων καὶ περὶ τῶν ἀναθημάτων, οὐκ ἐκινήθη δὲ οὐδὲ ἕτερα. πυθόμενοι γὰρ ἐν τούτῳ, τόν τε Καίσαρα μηκέτι εἰρηναῖον ἐν τοῖς πρέσβεσιν ἀποκεκρίσθαι, καὶ προσεγκαλεῖν σφίσιν, ὡς καὶ καταψευσαμένοις τινὰ

Digitized by Google

αὐτοῦ· καὶ τοὺς στρατιώτας πολλούς τε καὶ θρασεῖς εἶναι, καὶ πᾶν ὁτιοῦν (οἷά που φιλεῖ περὶ τῶν τοιούτων ἐπὶ τὸ φοβερώτερον ἀγγέλλεσθαι) καὶ κακουργήσειν· ἐφοβήθησαν, καὶ σπουδῇ τὴν ἔξοδον, πρὶν ἅψασθαί τινος αὐτῶν, ἐποιήσαντο.

7. Κἀκ τούτου, καὶ ἐς τὰ ἄλλα ὁμοίως πάντα, θορυβώδης σφῶν καὶ ταραχώδης ἡ ἀνάστασις ἐγένετο. οἵ τε γὰρ ἐξιόντες (ἦσαν δὲ πάντες ὡς εἰπεῖν οἱ πρῶτοι καὶ τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἱππάδος, καὶ προσέτι καὶ τὸ τοῦ ὁμίλου) λόγῳ μὲν, ἐπὶ πολέμῳ ἀφωρμῶντο, ἔργῳ δὲ, τὰ τῶν ἑαλωκότων ἔπασχον. τήν τε γὰρ πατρίδα καὶ τὰς ἐν αὐτῇ διατριβὰς ἐκλιπεῖν, καὶ τὰ ἀλλότρια τείχη οἰκειότερα τῶν σφετέρων νομίζειν ἀναγκαζόμενοι, δεινῶς ἐλυποῦντο. οἵ τε γὰρ πανοικησίᾳ ἀνιστάμενοι, τὰ ἱερὰ καὶ τοὺς οἴκους τό, τε ἔδαφος τὸ πατρῷον, ὡς καὶ τῶν ἀντιστασιωτῶν εὐθὺς ἐσόμενα, ἀπέλειπον. καὶ αὐτοὶ οὕτω τὴν γνώμην, ἄν γε καὶ περισωθῶσιν, εἶχον, ὡς καὶ τῇ Μακεδονίᾳ τῇ τε Θρᾴκῃ κατοικήσοντες· τὴν γὰρ τοῦ Πομπηΐου διάνοιαν οὐκ ἠγνόουν. καὶ οἱ κατὰ χώραν τούς τε παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας, τά τε ἄλλα τὰ τιμιώτατα καταλιπόντες, ἔχειν μέν τινα ἐλπίδα τῆς πατρίδος ἐδόκουν, πολὺ δὲ δὴ τῶν ἑτέρων, ἅτε καὶ ἀπὸ τῶν φιλτάτων ἀπαρτώμενοι, διττῇ τε τῇ τύχῃ καὶ ἐναντιωτάτῃ παραβαλλόμενοι, χαλεπωτέρως ἀπήλλασσον. τὰ γὰρ οἰκειότατα τῷ πολεμιωτάτῳ σφῶν ἐκδόντες, ἔμελλον ἐθελοκακοῦντες μὲν αὐτοὶ κινδυνεύσειν, προθυμούμενοι δὲ, ἐκείνων στερηθήσεσθαι· καὶ προσέτι φίλον μὲν μηδ' ἕτερον,

Digitized by Google

ἐχθροὺς δὲ ἀμφοτέρους ἕξειν· Καίσαρα μὲν, ὅτι μὴ καὶ αὐτοὶ κατέμειναν· Πομπήϊον δὲ, ὅτι μὴ καὶ ἐκεῖνα συνεπηγάγοντο. ὥστε καὶ ἐς ἀμφίβολον καὶ ταῖς γνώμαις καὶ ταῖς εὐχαῖς ταῖς τε ἐλπίσι καθιστάμενοι, τοῖς τε σώμασιν ἅμα ἀπὸ τῶν οἰκειοτάτων σφίσιν ἀπεσπῶντο, καὶ τὰς ψυχὰς δίχα διῃροῦντο.

8. Ταῦτα μὲν οὖν οἱ ἐξορμώμενοι ἔπασχον. οἱ δ' ὑπολειπόμενοι, διαφόροις μὲν, ἀντιπάλοις δέ τισι καὶ αὐτοὶ παθήμασι συνεφέροντο. οἵ τε γὰρ ἀπὸ τῶν προσηκόντων σφίσιν ἀποζευγνύμενοι, οἷα τῶν τε προστατῶν στερισκόμενοι, καὶ ἐπαμῦναι αὐτοῖς ἥκιστα δυνάμενοι, τῷ τε πολέμῳ ἐκδιδόμενοι, καὶ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ τῆς πόλεως κρατήσοντος ἐσόμενοι, αὐτοί τε ὑπὸ τοῦ φόβου καὶ τῶν ὕβρεων καὶ τῶν σφαγῶν, ὡς καὶ γιγνομένων ἤδη, ἐταλαιπώρουν· καὶ περὶ ἐκείνων οἵ τε ὀργὴν σφίσιν ὅτι ἐγκατελείφθησαν ἔχοντες, τὰ αὐτὰ ἐπηρῶντο· καὶ οἱ συγγνώμην τῆς ἀνάγκης ποιούμενοι, τὰ αὐτὰ ἐδεδίεσαν. καὶ τὸ λοιπὸν πλῆθος σύμπαν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα μηδεμία αὐτοῖς συγγένεια πρὸς τοὺς ἀφορμωμένους ἦν, ὅμως ἐλυποῦντο μὲν καὶ ἐπ' ἐκείνοις, οἱ μὲν γείτονας, οἱ δὲ ἑταίρους πολύ τε ἀπὸ σφῶν ἀφήξειν, καὶ πολλὰ καὶ ἄτοπα καὶ δράσειν καὶ πείσεσθαι ἐλπίζοντες. πολλῷ δὲ μάλιστα ἑαυτοὺς ὠλοφύροντο· τάς τε γὰρ ἀρχὰς καὶ τὴν βουλὴν τούς τε ἄλλους τούς τι δυναμένους πάντας (οὐ γάρ που εἶγέ τις αὐτῶν ὑπολειφθήσεσθαι ᾔδεσαν) τῆς τε πατρίδος ἅμα καὶ σφῶν ἐξισταμένους ὁρῶντες, καὶ μήτ' ἂν ἐκείνους, εἰ μὴ πάνυ

Digitized by Google

πολλὰ καὶ δεινὰ αὐτῇ ἐπήρτηντο, φυγεῖν ποτε ἐθελῆσαι λογιζόμενοι, καὶ αὐτοὶ ἔρημοι μὲν ἀρχόντων, ἔρημοι δὲ συμμάχων γιγνόμενοι, πρός τε τὰ ἄλλα πάντα παισί τέ τισιν ὀρφανοῖς καὶ γυναιξὶ χήραις ἐῴκεσαν. καὶ τὰς ὀργὰς τάς τε ἐπιθυμίας τῶν ἐπιόντων, καὶ πρῶτοι τῆς τῶν προτέρων παθημάτων μνήμης, οἱ μὲν αὐτοὶ πειραθέντες, οἱ δὲ καὶ ἐκείνων ἀκούοντες, ὅσα καὶ οἷα ὅ, τε Μάριος καὶ ὁ Σύλλας ἐξειργάσαντο, μέτριον οὐδὲν οὐδὲ ἐς τὸν Καίσαρα ὑπώπτευον· ἀλλὰ καὶ πολὺ πλείω καὶ δεινότερα, ἅτε καὶ βαρβαρικοῦ τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ὄντος, πείσεσθαι προσεδόκων.

9. Οὕτως οὖν δὴ πάντων αὐτῶν διακειμένων, καὶ μηδενός, ἔξω τῶν προσφιλῶν πῃ τῷ Καίσαρι δοκούντων εἶναι, ἐν ἐλαφρῷ τὸ πρᾶγμα ποιουμένου, καὶ ἐκείνων δὲ πρὸς τὰς μεταβολὰς τῶν τρόπων (ἃς οἱ πλείους πρὸς τὰ παρόντα σφῶν λαμβάνουσιν) οὐ φερεγγύῳ πίστει θαρσούντων· οὔτ' ἐπινοῆσαι ῥᾴδιον, ὅση μὲν ταραχή, ὅσον δὲ καὶ πένθος ἐν τῇ τῶν τε ὑπάτων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν συνεξορμωμένων σφίσιν, ἐξόδῳ ἐγένετο. τήν τε γὰρ νύκτα πᾶσαν ἀναγκαζόμενοι καὶ περιφοιτῶντες ἐθορύβουν· καὶ ἐπὶ τὴν ἕω πολὺς μὲν οἶκτος (καὶ γὰρ πρὸς τοῖς ἱεροῖς ἑκασταχόθι περιϊόντες εὐχὰς ἐποιοῦντο) πάντας αὐτοὺς ἐλάμβανε. τούς τε γὰρ θεοὺς ἀνεκάλουν, καὶ τὰ δάπεδα κατεφίλουν· ὁσάκις τε ἐξ οἵων περιεγένοντο ἀνηριθμοῦντο, καὶ ὅτι τὴν πατρίδα (ὃ μὴ πώποτε ἐτετόλμητο σφίσιν) ἐξέλειπον, ὠδύροντο. πολὺς δὲ καὶ περὶ τὰς πύλας θρῆνος ἦν. οἱ μὲν γὰρ

Digitized by Google

ἀλλήλους τε ἅμα καὶ ἐκείνην, ὡς καὶ τελευταῖον ὁρῶντες, ἠσπάζοντο· οἱ δὲ ἑαυτούς τε ἐθρήνουν, καὶ τοῖς ἐξιοῦσι συνηύχοντο· καὶ οἵγε πλείους ὡς καὶ προδιδόμενοι κατηρῶντο. πάντες γὰρ καὶ οἱ ὑπομένοντες παμπαιδὶ καὶ παγγυναικὶ παρῆσαν. καὶ μετὰ τοῦτο οἱ μὲν ἐξωρμῶντο, οἱ δὲ προέπεμπον σφᾶς· ἄλλοι τε ἐχρόνιζον, καὶ πρὸς τῶν γνωρίμων κατείχοντο· καί τινες περιβάλλοντες ἀλλήλους ἐπὶ πλεῖστον συνηρτῶντο. ἀκολουθοῦντές τε τοῖς ἐξορμωμένοις οἱ ὑπομένοντες ἐπὶ μακρότατον, ἐπεβόων τῷ τε ἅμα αὐτοὺς καὶ κατῳκτιζον· ἄγειν τε σφᾶς ἢ καὶ ἐκείνους οἴκοι μένειν ἀξιοῦντες, ἐπεθείαζον. κἀν τούτῳ ὀλολυγὴ ἐφ᾽ ἑκάστῳ αὐτῶν πολλὴ καὶ παρὰ τῶν ἄλλων, καὶ δάκρυα ἄπλετα ἐγίγνετο. τὴν μὲν γὰρ τοῦ κρείττονος ἐλπίδα ἥκιστα, ἅτε ἐν τοῖς τοιούτοις ὄντες, τὰ δὲ δὴ πάθη πρότερον μὲν οἱ καταλειπόμενοι, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ ἀφορμώμενοι, προσεδέχοντο. εἴκασε δ᾽ ἄν τις, αὐτοὺς ἰδὼν, δύο τε δήμους καὶ δύο πόλεις ἐκ μιᾶς γίγνεσθαι· καὶ τὴν μὲν ἀνίστασθαί τε καὶ φεύγειν, τὴν δὲ ἐγκαταλείπεσθαί τε καὶ ἁλίσκεσθαι. Πομπήϊος μὲν οὖν οὕτω τὸ ἄστυ ἐξέλιπε, συχνοὺς τῶν βουλευτῶν ἐπαγόμενος. ὑπελείφθησαν γάρ τινες, οἱ μὲν, τὰ τοῦ Καίσαρος φρονοῦντες, οἱ δὲ, καὶ ἐκ μέσου ἀμφοῖν ἱστάμενοι. καὶ καταλόγους τε ἐκ τῶν πόλεων σπουδῇ ἐποιεῖτο, καὶ χρήματα ἐξέλεγε, φρουράς τε ὡς ἑκασταχόσε ἔπεμπε.

10. Καῖσαρ δὲ, ἐπειδὴ ταῦτα ἔμαθε, πρὸς μὲν τὴν Ῥώμην οὐκ ἠπείχθη· (ἆθλόν τε γὰρ αὐτὴν ᾔδει

Digitized by Google

τοῖς κρατήσουσι προκειμένην, καὶ οὐκ ἐπ' ἐκείνην, ὡς καὶ πολεμίαν οἱ οὖσαν, ἀλλ' ἐπὶ τοὺς στασιώτας, ὑπὲρ αὐτῆς δῆθεν, ἐπιστρατεύειν ἔλεγε·) γράμματα δὲ ἐς πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν πέμψας, δι' ὧν τόν τε Πομπήϊον ἐς δίκην τινὰ προεκαλεῖτο, καὶ τοῖς ἄλλοις θαρσεῖν παρήνει, κατὰ χώραν τε αὐτοῖς μένειν ἐκέλευε, καὶ ὑπισχνεῖτο πολλὰ αὐτοῖς· καὶ ἐπὶ Κορφίνιον, ἐπειδὴ οἱ ὑπὸ Λουκίου Δομιτίου κατεχόμενον οὐ προσεχώρει, ὥρμησε. καί τινας ἀπαντήσαντας μάχῃ κρατήσας, ἐς πολιορκίαν τοὺς λοιποὺς κατέκλεισεν. ὁ οὖν Πομπήϊος, ἐπειδὴ οὗτοί τε ἐπολιορκοῦντο, καὶ τῶν ἄλλων πολλοὶ πρὸς τὸν Καίσαρα ἀπέκλινον, τῆς μὲν Ἰταλίας οὐδεμίαν ἔτ' ἐλπίδα ἔσχεν, ἐς δὲ δὴ τὴν Μακεδονίαν τήν τε Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀσίαν περαιωθῆναι ἔγνω. τῇ τε γὰρ μνήμῃ ὧν ἐκεῖ ἐπεπράχει, καὶ τῇ τῶν δήμων τῇ τε τῶν βασιλέων φιλίᾳ, πολὺ ἐθάρσει. ἦν μὲν γὰρ καὶ ἡ Ἰβηρία αὐτῷ πᾶσα οἰκεία· οὐκ ἠδύνατο δὲ ἐς αὐτὴν ἀσφαλῶς, ἅτε καὶ τοῦ Καίσαρος τὰς Γαλατίας ἔχοντος, κομισθῆναι. πρὸς δ' ἔτι καὶ ἐλογίζετο, ὅτι ἂν ἀποπλεύσῃ, οὔτε ἐπιδιώξει τις αὐτὸν, διά τε τὴν τῶν πλοίων ἀπορίαν, καὶ διὰ τὸν χειμῶνα· (ἤδη γὰρ ἐκ μετοπώρου ἦν·) κἂν τούτῳ κατὰ σχολὴν πολλὰ μὲν ἐκ τοῦ ὑπηκόου, πολλὰ δὲ καὶ ἐκ τοῦ συμμαχικοῦ καὶ χρήματα καὶ στρατεύματα ἀθροίσει.

11. Αὐτός τε οὖν ἐπὶ τούτοις ἐς τὸ Βρεντέσιον ἀφωρμήθη, καὶ τὸν Δομίτιον, ἐκλιπόντα τὸ Κορφίνιον, ἀκολουθεῖν οἱ ἐκέλευσε· καὶ ὃς, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἰσχύν τέ τινα εἶχε, καὶ ἐπ' αὐτῇ ἐπήλπιζε, (καὶ

γὰρ τοὺς στρατιώτας τά τε ἄλλα ἐτεθεραπεύκει, καὶ χώρας ὑποσχέσει ὑπῆκτο· τῶν τε γὰρ Συλλείων ἐγεγόνει, καὶ πολλὴν ἐκ τῆς δυναστείας ἐκείνης ἐκέκτητο·) ὅμως ἐπειθάρχησε. καὶ ὁ μὲν παρεσκευάζετο, ὅπως δι' ἀσφαλείας τινὸς ἐκχωρήσῃ. μαθόντες οὖν τοῦθ' οἱ συνόντες οἱ, καὶ κατοκνήσαντες ἐς τὴν ἄφοδον, ὡς καὶ φυγὴν οὖσαν, προσέθεντο τῷ Καίσαρι. καὶ οἱ μὲν συνεστρατεύοντο αὐτῷ· Δομίτιος δὲ καὶ οἱ ἄλλοι βουλευταὶ ᾐτιάθησαν μὲν ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἀντιτάξει, ἀπελύθησαν δὲ, καὶ πρὸς τὸν Πομπήϊον ἀπῆλθον.

12. Ὁ δ' οὖν Καῖσαρ σπουδὴν μὲν εἶχε συμμίξαι τε αὐτῷ, πρὶν ἐκπλεῦσαι, κἂν τῇ Ἰταλίᾳ διαπολεμῆσαι, καταλαβεῖν τε αὐτὸν ἐν τῷ Βρεντεσίῳ ἔτ' ὄντα· (ἐπειδὴ γὰρ τὰ πλοῖα οὐκ ἐξήρκεσε σφίσι, προέπεμψεν ἄλλους τε καὶ τοὺς ὑπάτους, μὴ καὶ νεοχμώσωσί τι, κατὰ χώραν ὑπομείναντες·) ἰδὼν δὲ τὸ δυσάλωτον τοῦ χωρίου, προσεκαλέσατο αὐτὸν ἐς συνθήκας, ὡς καὶ τὴν εἰρήνην τήν τε φιλίαν ἀποληψόμενον. ἀποκρινομένου τε αὐτοῦ οὐδὲν ἄλλο, ἢ ὅτι τοῖς ὑπάτοις ἃ λέγει κοινώσεται, ἐπειδὴ ἐδέδοκτο σφίσι μηδένα τῶν πολιτῶν τῶν ἐν τοῖς ὅπλοις ὄντων ἐς λόγους δέχεσθαι, προσέβαλε τῇ πόλει. καὶ αὐτὸν ὁ Πομπήϊος ἡμέρας μέν τινας ἠμύνατο, μέχρις οὗ τὰ πλοῖα ἐπανῆλθε. διοικοδομήσας δὲ ἐν τούτῳ καὶ ἀποφράξας τὰς ἐς τὸν λιμένα ὁδοὺς, μὴ καὶ ἐπίθηταί τις αὐτῷ ἐκπλέοντι, ἔπειτα νυκτὸς ἐξανήχθη. καὶ ὁ μὲν ἀσφαλῶς ἐς τὴν Μακεδονίαν ἐπε-

Digitized by Google

ραιώθη· τὸ δὲ δὴ Βρεντέσιον, δύο τε ἐν αὐτῷ πλοῖα μεστὰ ἀνδρῶν, ἑάλω.

13. Πομπήϊος μὲν οὖν τήν τε πατρίδα καὶ τὴν ἄλλην Ἰταλίαν οὕτως ἐξέλιπε, πάντα τὰ ἐναντιώτατα τοῖς πρόσθεν, ὅτε ἐς αὐτὴν ἐκ τῆς Ἀσίας κατέπλευσε, καὶ ἑλόμενος καὶ πράξας· ἀφ᾽ ὧνπερ καὶ τὴν τύχην καὶ τὴν δόξαν ἀντίπαλον ἐκτήσατο. τά τε γὰρ στρατόπεδα πρότερον εὐθὺς ἐν τῷ Βρεντεσίῳ, ἵνα μή τι τοὺς πολίτας λυπήσῃ, ἀφεὶς, ἕτερα δι᾽ αὐτοῦ τότε ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐπ᾽ αὐτοὺς ἐξήγαγε· καὶ τοὺς πλούτους τῶν βαρβάρων ἐς τὴν Ῥώμην ἀγαγὼν, πάνθ᾽ ὅσα ἠδυνήθη τότε ἐξ αὐτῆς ἑτέρωσε ἐκόμισε· καὶ τῶν μὲν οἴκοι πάντων ἀπέγνω, τοῖς δ᾽ ἀλλοτρίοις καὶ τοῖς γε ὑφ᾽ ἑαυτοῦ ποτε δουλωθεῖσι, συμμάχοις κατὰ τῆς πατρίδος χρήσασθαι ἐνόει· καὶ ἐν αὐτοῖς πολὺ πλείω ἐλπίδα καὶ τῆς σωτηρίας καὶ τῆς δυναστείας, ἢ τοῖς εὐεργετηθεῖσιν, ἐποιεῖτο. καὶ διὰ ταῦτα ἀντὶ μὲν τῆς λαμπρότητος, ἣν ἐκ τῶν πολέμων ἐκείνων κτησάμενος ἀφίκετο, ταπεινότητα πρὸς τὸν παρὰ τοῦ Καίσαρος φόβον ἀντιλαβὼν, ἀπῆρεν· ἀντὶ δὲ τῆς εὐκλείας, ἣν ἐκ τοῦ τὴν πατρίδα αὐξῆσαι ἔσχε, δυσκλεέστατος ἐπὶ τῇ τότε ἐκλείψει αὐτῆς ἐγένετο.

14. Καὶ εὐθύς γε καταίρων ἐς τὸ Δυῤῥάχιον, ἔμαθεν ὅτι οὐ καλῶς ἀπαλλάξειε. στρατιώτας τε γὰρ κεραυνοὶ ἐν αὐτῷ τῷ πρόσπλῳ ἔφθειραν, καὶ τὰ σημεῖα τὰ στρατιωτικὰ ἀράχναι κατέσχον· ἐκβάντος τε ἐκ τῆς νεὼς αὐτοῦ, ὄφεις τὸν στίβον ἐπισπώμενοι συνέχεον. ἐκείνῳ μὲν δὴ ταῦτα τὰ τέρατα ἐγέ-

Digitized by Google

νετο· συνεβεβήκει δὲ καὶ πάσῃ τῇ πόλει τούτῳ τε τῷ ἔτει καὶ ὀλίγου ἔμπροσθεν ἕτερα. ὄντως γάρ που ἀμφοτέρωθεν ἐν ταῖς στάσεσι τὸ κοινὸν βλάπτεται· καὶ διὰ τοῦτο λύκος τε καὶ βύας πολλοὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἄστει ὤφθησαν, καὶ σεισμοὶ συνεχεῖς μετὰ μυκηθμῶν ἐγένοντο· πῦρ τε ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς διῇξε, καὶ ἕτερον ἄλλα τε καὶ τὸν τοῦ Κυϊρίνου ναὸν κατέφλεξεν· ὅ, τε ἥλιος σύμπας ἐξέλιπε· καὶ κεραυνοὶ σκῆπτρόν τε Διός, καὶ ἀσπίδα κράνος τε Ἄρεως, ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ἀνακείμενα, καὶ προσέτι καὶ τὰς στήλας τὰς τοὺς νόμους ἐχούσας, ἐλυμήναντο. ζῶά τε πολλὰ ἔξω τῆς ἑαυτῶν φύσεως ἐγέννησέ τινα· καὶ λόγια τινὰ ὡς καὶ τῆς Σιβύλλης ὄντα ᾔδετο· κάτοχοί τέ τινες γιγνόμενοι, συχνὰ ἐθείαζον. καὶ πολίαρχος οὐδεὶς ἐς τὰς ἀνοχάς, ὥσπερ εἴθιστο, ᾑρέθη, ἀλλ' οἱ στρατηγοὶ πάντα τὰ ἐπιβάλλοντα αὐτῷ (ὥσγε τισὶ δοκεῖ) διῴκησαν. ἕτεροι γὰρ ἐν τῷ ὑστέρῳ ἔτει φασὶν αὐτοὺς τοῦτο ποιῆσαι. καὶ ἐκεῖνο μὲν καὶ αὖθις ἐγένετο· τούτῳ δὲ καὶ ὁ Περπέρνας, ὁ μετὰ Φιλίππου ποτὲ τιμητεύσας, ἀπέθανεν, ὡς ἔφην, τελευταῖος πάντων τῶν ἐν τῇ τιμητείᾳ αὐτοῦ βουλευσάντων. καὶ ἐδόκει καὶ τοῦτο νεοχμώσειν. ἐταράττοντο μὲν οὖν ἐπὶ τοῖς τέρασιν, ὥσπερ εἰκὸς ἦν· οἰόμενοι δὲ δὴ καὶ ἐλπίζοντες ἑκάτεροι, ἐς τοὺς ἀντιστασιώτας σφῶν πάντα αὐτὰ ἀποσκήψειν, οὐδὲν ἐξεθύσαντο.

15. Ὁ οὖν Καῖσαρ ἐς μὲν τὴν Μακεδονίαν οὐδὲ ἐπείρασε τότε πλεῦσαι· (πλοίων τε γὰρ ἠπόρει ἅμα, καὶ περὶ τὴν Ἰταλίαν ἐδεδίει, μὴ αὐτὴν ἐκ τῆς

Digitized by Google

Ἰβηρίας οἱ τοῦ Πομπηΐου ὑποστράτηγοι ἐπελθόντες κατάσχωσι·) τὸ δὲ δὴ Βρεντέσιον διὰ φυλακῆς, τοῦ μή τινα τῶν ἀπηρκότων ἀναπλεῦσαι, ποιησάμενος, πρός τε τὴν Ῥώμην ἦλθε, καὶ τῆς γερουσίας οἱ ἔξω τοῦ πωμηρίου ὑπό τε τοῦ Ἀντωνίου καὶ ὑπὸ τοῦ Λογγίνου παρασκευασθείσης, (ἐκπεσόντες γὰρ ἐξ αὐτῆς, τότε αὐτὴν ἤθροισαν) ἐδημηγόρησε πολλὰ καὶ ἐπιεικῆ, ὅπως πρός τε τὸ παρὸν εὔνοιαν αὐτοῦ, καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἐλπίδα χρηστὴν λάβωσιν. ἐπειδὴ γὰρ τοῖς τε γιγνομένοις ἀχθομένους, καὶ ἐς τὸ στρατιωτικὸν πλῆθος ὑποπτεύοντας αὐτοὺς ἑώρα, παραμυθήσασθαι καὶ τιθασσεῦσαι σφᾶς τρόπον τινὰ ἠθέλησεν, ἵνα τά γε ἐκείνων, ἕως ἂν διαπολεμήσῃ, ἐν ἡσυχίᾳ μείνῃ. καὶ διὰ τοῦτ' οὔτ' ᾐτιάσατό τινα, οὔτ' ἠπείλησέ τινι οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ καταδρομὴν κατὰ τῶν πολεμεῖν πολίταις ἐθελόντων οὐκ ἄνευ ἀρῶν ἐποιήσατο. καὶ τὸ τελευταῖον πρέσβεις ὑπέρ τε τῆς εἰρήνης καὶ περὶ τῆς ὁμονοίας σφῶν παραχρῆμα πρός τε τοὺς ὑπάτους καὶ πρὸς τὸν Πομπήϊον πεμφθῆναι ἐσηγήσατο.

16. Τὰ δ' αὐτὰ ταῦτα καὶ πρὸς τὸν δῆμον, καὶ αὐτὸν ἔξω τοῦ πωμηρίου συνελθόντα, εἰπὼν, σῖτόν τε ἐκ τῶν νήσων μετεπέμψατο, καὶ πέντε καὶ ἑβδομήκοντα δραχμὰς ἑκάστῳ δώσειν ὑπέσχετο. καὶ ὁ μὲν τούτοις αὐτοὺς δελεάσειν ἤλπιζεν· οἱ δ' ἄνθρωποι λογιζόμενοι, ὅτι οὔτε φρονοῦσιν οὔτε πράττουσι τὰ αὐτὰ οἵ τε ἐφιέμενοί τινων, καὶ οἱ τυχόντες· ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς ἀρχαῖς τῶν ἔργων, πάντα τὰ ἥδιστα προβάλλουσι τοῖς ἀντιπράξαι τι δυναμένοις, ἐπειδὰν δὲ

Digitized by Google

κατορθώσωσιν ὅσα βούλονται, οὔτε τινὸς αὐτῶν μνημονεύουσι, καὶ ἐπ' αὐτοὺς ἐκείνους ταῖς δυνάμεσιν, ἃς παρ' αὐτῶν ἔλαβον, χρῶνται· μεμνημένοι δὲ καὶ τὸν Μάριον τόν τε Σύλλαν, ὡς πολλὰ καὶ φιλάνθρωπα πολλάκις σφίσιν εἰπόντες, οἷα ἀνθ' οἵων ἔδρασαν· καὶ προσέτι καὶ τὴν τοῦ Καίσαρος χρείαν αἰσθόμενοι, τά τε ὅπλα αὐτοῦ πολλὰ καὶ πανταχοῦ τῆς πόλεως ὁρῶντες ὄντα· οὔτε πιστεύειν τοῖς λεγομένοις, οὔτε θαῤῥεῖν ἐδύναντο, ἀλλ' ἔναυλον τὸν ἐκ τοῦ πρὶν φόβον ἔχοντες, καὶ ἐκεῖνον ὑπετόπουν· καὶ μάλισθ' ὅτι οἱ πρέσβεις, οἱ τὰς καταλλαγὰς δῆθεν πρυτανεύοντες, ᾑρέθησαν μὲν, οὐκ ἐξῆλθον δέ· ἀλλ' ὅτε καὶ ἐμνήσθη ποτὲ περὶ αὐτῶν ὁ Πίσων ὁ πενθερὸς αὐτοῦ, αἰτίαν ἔσχε.

17. Τοσούτου τε ἐδέησαν, τὰ χρήματα, ἃ ὑπέσχετο σφίσι, τότε γε λαβεῖν, ὥστε καὶ τἄλλα οἱ πάνθ', ὅσα ἐν τῷ δημοσίῳ ἦν, πρὸς τὴν τῶν στρατιωτῶν, οὓς ἐφοβοῦντο, τροφὴν ἔδοσαν. καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις, ὡς καὶ ἀγαθοῖς οὖσι, τὴν ἐσθῆτα τὴν εἰρηνικὴν μετημπίσχοντο. οὐδέπω γὰρ αὐτὴν μετειλήφεσαν. ἀντεῖπε μὲν οὖν πρὸς τὴν περὶ τῶν χρημάτων ἐσήγησιν Λεύκιός τις Μέτελλος δήμαρχος· καὶ ἐπειδὴ μηδὲν ἐπέρανε, πρός τε τοὺς θησαυροὺς ἦλθε, καὶ τὰς θύρας αὐτῶν ἐν τηρήσει ἐποιήσατο. σμικρὸν δὲ δὴ καὶ τῆς φυλακῆς αὐτοῦ, ὥσπερ που καὶ τῆς παῤῥησίας, οἱ στρατιῶται φροντίσαντες, τήν τε βαλανάγραν διέκοψαν (τὴν γὰρ κλεῖν οἱ ὕπατοι εἶχον, ὥσπερ οὐκ ἐξὸν τισὶ πελέκεσιν ἀντ' αὐτῆς χρήσασθαι) καὶ πάντα τὰ χρήματα ἐξεφόρησαν. καὶ

Digitized by Google

μέντοι καὶ τὰ ἄλλα τὸν αὐτὸν τρόπον, ὥς μοι πολλαχόθι εἴρηται, ὀνόματι μὲν ἰσονομίας (καὶ γὰρ διὰ τοῦ Ἀντωνίου τὰ πλείω αὐτῶν ἐσεφέρετο) ἔργῳ δὲ δυναστείας, καὶ ἐψηφίζετο καὶ ἐπράττετο. τούς τε γὰρ ἀντιστασιάζοντας σφίσι, πολεμίους ἑκάτεροι τῆς πατρίδος ὀνομάζοντες, καὶ ἑαυτοὺς ὑπὲρ τῶν κοινῶν πολεμεῖν λέγοντες, τά τε ἴδια μόνα ηὖξον, κἀκεῖνα ὁμοίως ἀμφότεροι ἔφθειρον.

18. Ὁ δ᾽ οὖν Καῖσαρ ταῦτά τε οὕτως ἐποίησε, καὶ τὴν Σαρδὼ τήν τε Σικελίαν ἀμαχεὶ κατέσχεν, ἐκχωρησάντων τῶν τότε ἐν αὐταῖς ἀρχόντων· τόν τε Ἀριστόβουλον οἴκαδε ἐς τὴν Παλαιστίνην, ὅπως τῷ Πομπηΐῳ τι ἀντιπράξῃ, ἔστειλε· καὶ τοῖς παισὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλου ἐπικηρυχθέντων ἀρχὰς αἰτεῖν ἐφῆκε, τά τε ἄλλα πάντα, καὶ τὰ ἐν τῇ πόλει καὶ τὰ ἐν τῇ λοιπῇ Ἰταλίᾳ, πρὸς τὸ ἐπιτηδειότατον ἑαυτῷ ἐκ τῶν παρόντων κατέστησε. καὶ ἐκεῖνα μὲν τῷ Ἀντωνίῳ ἐπέτρεψεν· αὐτὸς δὲ ἐς τὴν Ἰβηρίαν, τά τε τοῦ Πομπηΐου ἰσχυρῶς αἱρουμένην, καὶ ἐς δέος αὐτὸν, μὴ καὶ τὰς Γαλατίας προσαποστήσῃ, καθιστᾶσαν, ὥρμησε. κἂν τούτῳ ἄλλοι τε βουλευταὶ καὶ ὁ Κικέρων, μηδὲ ἐς ὄψιν τῷ Καίσαρι ἐλθὼν, πρὸς τὸν Πομπήϊον, ὥσγε τά τε δικαιότερα πράττοντα, καὶ τῷ πολέμῳ κρατήσοντα, ἀπεχώρησεν. οἵ τε γὰρ ὕπατοι, πρὶν ἐκπλεῖν, καὶ ἐκεῖνος, ἅτε ἀντὶ ὑπάτου ἄρχων, πάντας αὐτοὺς ἐκέλευσαν ἐς Θεσσαλονίκην ἀκολουθῆσαι, ὡς τοῦ μὲν ἄστεος πρὸς πολεμίων τινῶν ἐχομένου, αὐτοὶ δὲ, ἥ τε γερουσία ὄντες, καὶ τὸ τῆς πολιτείας πρόσχημα, ὅπου ποτ᾽ ἂν ὦσιν, ἕξοντες.

Digitized by Google

καὶ σφίσι διὰ ταῦτα τῶν τε βουλευτῶν καὶ τῶν ἱππέων οἱ πλείους, οἱ μὲν εὐθὺς τότε, οἱ δὲ καὶ ὕστερόν, καὶ αἱ πόλεις πᾶσαι, ὅσαι μὴ ὑπὸ τῶν τοῦ Καίσαρος ὅπλων κατείργοντο, προσεχώρησαν.

19. Οἱ μέντοι Μασσαλιῶται, μόνοι τῶν ἐν τῇ Γαλατίᾳ οἰκούντων, οὔτε συνήραντο τῷ Καίσαρι, οὔτε ἐς τὴν πόλιν ἐσεδέξαντο· ἀλλὰ καὶ ἀπόκρισιν αὐτῷ ἀξιομνημόνευτον ἔδοσαν. τῷ τε γὰρ δήμῳ τῶν Ῥωμαίων συμμαχεῖν, καὶ ἐκείνοις ἐπιτηδείως ἀμφοτέροις ἔχειν, καὶ μήτε πολυπραγμονεῖν τι, μήθ' ἱκανοὶ διακρῖναι, πότερος αὐτῶν ἀδικεῖ, εἶναι ἔφασαν. ὥστε εἰ μέν τις ὡς φίλος ἐθέλοι πρὸς σφᾶς ἐλθεῖν, καὶ ἀμφοτέρους αὐτοὺς ἄνευ τῶν ὅπλων δέξεσθαι ἔλεγον· ἐπὶ πολέμῳ δέ, οὐδέτερον. καταστάντες ἐς πολιορκίαν, αὐτόν τε ἐκεῖνον ἀπεκρούσαντο, καὶ τῷ Τρεβωνίῳ τῷ τε Βρούτῳ τῷ Δεκίμῳ μετὰ τοῦτο, προσεδρεύσασι σφίσιν, ἐπὶ πλεῖστον ἀντέσχον. ὁ γὰρ Καῖσαρ χρόνον μέν τινα, ὡς καὶ ῥᾳδίως αὐτοὺς αἱρήσων, προσεκαρτέρησε· (καὶ γὰρ αὐτῷ δεινὸν ἐδόκει εἶναι, ὅτι καὶ τῆς Ῥώμης ἀμαχεὶ κρατήσας, ὑπὸ Μασσαλιωτῶν οὐκ ἐδέχετο·) ἔπειτα ἐπειδὴ ἀντήρκουν, ἐκείνους μὲν ἑτέροις προσέταξεν, αὐτὸς δὲ ἐς τὴν Ἰβηρίαν ἠπείχθη.

20. Ἐπεπόμφει μὲν γὰρ ἐς αὐτὴν Γάϊον Φάβιον· δείσας δὲ μὴ καθ' ἑαυτὸν ἀγωνισάμενος πταίσῃ, καὶ αὐτὸς ἐστράτευσεν. εἶχον δὲ τότε τὰ πράγματα τὰ περὶ τὸν Ἰβηρα ὅ, τε Ἀφράνιος καὶ ὁ Πετρέϊος. καὶ φυλακὴν μὲν καὶ τῆς ὑπερβολῆς τῶν ὀρῶν ἐπεποίηντο, τὸ δ' ὅλον ἐς Ἰλέρδαν τὰς δυνά-

Digitized by Google

μεις ἀθροίσαντες, ἐνταῦθα τοὺς ἐπιόντας ὑπέμενον. καὶ τῷ μὲν Φαβίῳ τήν τε ἐπὶ τοῦ Πυρηναίου φρουρὰν ποιησαμένῳ, καὶ τὸν ποταμὸν τὸν Σίκοριν διαβαίνοντι προσπεσόντες ἐξαίφνης, πολλοὺς ἀπέκτειναν ἀπολειφθέντας. ἡ γὰρ γέφυρα πρὶν διελθεῖν αὐτοὺς καταῤῥαγεῖσα, πλεῖστον σφίσι συνήρατο. τῷ δὲ δὴ Καίσαρι ἐπελθόντι τε οὐ πολλῷ ὕστερον, καὶ τὸν ποταμὸν καθ' ἑτέραν γέφυραν διαβάντι, προκαλουμένῳ τε αὐτοὺς ἐς μάχην, οὐκ ἐτόλμησαν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας συμβαλεῖν, ἀλλ' ἀντιστρατοπεδευσάμενοι αὐτῷ ἡσύχαζον. θαρσήσας οὖν ἐκ τούτου, καταλαβεῖν τὸ χωρίον τὸ μεταξὺ τοῦ τε ταφρεύματος σφῶν καὶ τῆς πόλεως, καρτερὸν ὄν, ἐπεχείρησεν, ὡς καὶ τῶν τειχῶν αὐτοὺς ἀποκλείσων. αἰσθόμενοι δὲ τοῦτο οἱ περὶ τὸν Ἀφράνιον προκατέσχον αὐτό, καὶ τούς τε προσβάλλοντας σφίσιν ἀπεώσαντο, καὶ φεύγουσιν αὐτοῖς ἐπισπώμενοι, τοὺς ἀντεπεξελθόντας ἐκ τοῦ ἐρύματος ὑπέστησαν· ἐνδόντες τε ἐξεπίτηδες, ὑπήγαγον σφᾶς ἐς χωρία ἑαυτοῖς ἐπιτήδεια, κἀνταῦθα πολλῷ πλείους ἐφόνευσαν. κἀκ τούτων ἐπιθαρσήσαντες, τοῖς τε προνομεύουσιν αὐτῶν ἐπετίθεντο, καὶ τοὺς ἀποσκεδαννυμένους ἐλύπουν. καί ποτε διαβάντων τινῶν ἐς τὰ ἐπέκεινα τοῦ ποταμοῦ, κἂν τούτῳ χειμῶνός τε πολλοῦ γενομένου, καὶ τῆς γεφύρας, ᾗ ἐκέχρηντο, διαφθαρείσης, ἐπιδιέβησαν κατὰ τὴν ἑτέραν γέφυραν τὴν πρὸς τῇ πόλει οὖσαν· καὶ πάντας αὐτοὺς ἀνάλωσαν, μηδενὸς σφίσιν ἐπαμῦναι δυνηθέντος.

21. Ὁ οὖν Καῖσαρ, ὡς ταῦτ' ἐγίγνετο, καὶ οὔτε

Digitized by Google

τῶν συμμάχων τις ἐπεκούρει οἱ, (ἐκδεχόμενοι γὰρ αὐτοὺς οἱ ἐναντίοι, ὡς ἑκάστους αἴσθοιντο προσιόντας *) τὰ ἐπιτήδειά τε, ἐν τε ἀλλοτρίᾳ ὢν καὶ πταίων, χαλεπῶς ἐπορίζετο; ἐν παντὶ ἐγένετο. πυνθανόμενοι δὲ ταῦθ' οἱ ἐν οἴκῳ Ῥωμαῖοι, ἐκείνου τε, ὡς οὐκέτι πλείω χρόνον περιοίσοντος, ἀπέγνωσαν, καὶ πρὸς τὸν Πομπήϊον ἀπέκλιναν· καί τινες καὶ τότε πρὸς αὐτὸν ἄλλοι τε καὶ βουλευταὶ ἀπῇραν. καὶ εἴγε μὴ οἱ Μασσαλιῶται ἐν τούτῳ ναυμαχίᾳ πρὸς τοῦ Βρούτου τῷ τε μεγέθει τῶν νεῶν αὐτοῦ καὶ τῇ ῥώμῃ τῶν ἐπιβατῶν, καίπερ καὶ τῷ Δομιτίῳ συμμάχῳ χρώμενοι, καὶ τῇ ἐμπειρίᾳ τῶν ναυτικῶν προέχοντες, ἡττήθησαν, κἂν τούτῳ παντελῶς ἀπεκλείσθησαν· οὐδὲν ἂν ἐκώλυσε πάντα τὰ πράγματα αὐτοῦ φθαρῆναι. νῦν δὲ ἐπὶ τὸ μεῖζον ἐκ παρασκευῆς τοῖς Ἴβηρσιν ἀγγελθέντα ταῦτα, οὕτως ἠλλοίωσέ τινας αὐτῶν, ὥστε καὶ τὰ τοῦ Καίσαρος φρονῆσαι. καὶ αὐτοὺς παραλαβὼν, τῆς τε τροφῆς ηὐπόρησε καὶ γεφύρας κατεσκεύασε, τούς τε ἐναντίους ἐλύπει, καί ποτε συχνοὺς αὐτῶν αἰφνίδιον ἐν τῇ χώρᾳ πλανωμένους ἀπολαβὼν ἀπώλεσεν.

22. Ὁ οὖν Ἀφράνιος, ἀθυμήσας ἐπὶ τούτοις, καὶ τὰ ἐν Εἰλέρδᾳ οὔτε ἀσφαλῆ οὔτε ἐπιτήδεια πρὸς χρόνιον διατριβὴν ἰδὼν ὄντα, ἀναχωρῆσαι πρός τε τὸν Ἴβηρα καὶ πρὸς τὰς ἐκεῖ πόλεις ἔγνω· καὶ νυκτὸς, ὡς λήσων, ἢ φθάσων τοὺς ἐναντίους, ἄρας, ἐπορεύετο. καὶ οὐκ ἔλαθε μὲν ἀνιστάμενος, οὐ μέντοι καὶ εὐθὺς ἐπεδιώχθη. ὁ γὰρ Καῖσαρ οὐχ ἡγήσατο ἀσφαλὲς εἶναι, σκότῳ πολεμίοις ἐμπείροις τῆς χώρας

Digitized by Google

μετὰ ἀπείρων ἐπακολουθῆσαι. ὡς μέντοι καὶ ἡ ἡμέρα διέλαμψεν, ἠπείχθη. καὶ αὐτοὺς μὲν ἐν μέσῃ τῇ ὁδῷ καταλαβὼν, πανταχόθεν ἐξαπίνης πόῤῥωθεν περιεστοιχίσατο. τῷ τε γὰρ πλήθει πολὺ περιῆν, καὶ τὸ χωρίον κοῖλον ὂν συμμαχοῦν ἔσχεν. ὁμόσε γὰρ οὐκ ἠθέλησε σφίσι χωρῆσαι, τὸ μέν τι, φοβηθεὶς μὴ καὶ ἐς ἀπόνοιαν καταστάντες ἐξεργάσωνταί τι δεινόν· τὸ δὲ, καὶ ἄλλως ἀκονιτὶ σφᾶς παραστήσασθαι ἐλπίσας. ὃ καὶ ἐγένετο· ὡς γὰρ πολλαχῇ πειράσαντες, οὐδαμῇ διαπεσεῖν ἠδυνήθησαν, καὶ ἔκ τε τούτου καὶ ἐκ τῆς ἀγρυπνίας τῆς τε πορείας ἐκεκμήκεσαν, καὶ προσέτι οὔτε τροφὴν εἶχον, (αὐθημερὸν γὰρ τὸν σταθμὸν διατελέσειν προσδοκήσαντες, οὐδὲν ἐπηνέγκαντο) οὔθ᾽ ὕδατος εὐπόρουν, (τὰ γὰρ χωρία ἐκεῖνα δεινῶς ἐστιν ἄνυδρα) παρέδοσαν σφᾶς, ἐφ᾽ ᾧ μήτε τι δεινὸν πάθωσι, μήτε ἐπὶ τὸν Πομπήϊον ἀναγκασθῶσιν οἱ συστρατεῦσαι.

23. Καὶ αὐτοῖς ἀκριβῶς ἑκάτερον ὁ Καῖσαρ ἐφύλαξεν. οὔτε γὰρ ἀπέκτεινε τοπαράπαν τῶν ἐν τούτῳ τῷ πολέμῳ ἁλόντων οὐδένα, (καίτοι ἐκείνων ποτὲ ἐν ἀνοχῇ τινι ἀφυλάκτως τινὰς τῶν ἑαυτοῦ ἔχοντας φθειράντων) οὔτε τῷ Πομπηΐῳ ἀντιπολεμῆσαι ἐξεβιάσατο· ἀλλὰ τοὺς μὲν λογιμωτάτους ἀφίει, τοῖς δ᾽ ἄλλοις ἐθελονταῖς συμμάχοις διά τε τὰ κέρδη καὶ διὰ τὰς τιμὰς ἐχρῆτο· καὶ οὐκ ἐλάχιστά γε ἐκ τούτων οὔτε ἐς τὴν δόξαν οὔτε ἐς τὰ πράγματα ἀπώνατο. τάς γε γὰρ πόλεις τὰς ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ πάσας, καὶ τοὺς στρατιώτας τοὺς ἐκεῖ πάντας (ἦσαν δὲ ἄλλοι τε ἐν τῇ Βαιτικῇ, καὶ μετὰ Μάρ-

κου Τερεντίου Οὐάῤῥωνος ὑποστρατήγου συχνοῦ) προσεποιήσατο.

24. Παραλαμβάνων τε οὖν ἅμα αὐτοὺς καὶ καθιστάμενος, διέδραμε μέχρι Γαδείρων. καὶ ἐλύπησε μὲν οὐδένα οὐδὲν, πλὴν χρημάτων ἐκλογῆς, (πάντα γὰρ παμπληθῆ εἰσέπραξεν·) ἐτίμησέ τε καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ πολλούς· καὶ τοῖς γε Γαδειρεῦσι πολιτείαν ἅπασιν ἔδωκεν, ἣν καὶ ὁ δῆμος σφίσιν ὕστερον ἐπεκύρωσε. τοῦτο δὲ ἐποίησεν, ἀμειβόμενος σφᾶς τῆς τοῦ ὀνείρου ὄψεως, δι᾽ ἧς ἐνταῦθα, ὅτε ἐταμίευσε, συγγεγονέναι τῇ μητρὶ ἔδοξε· καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς μοναρχίας, ὥσπερ εἶπον, ἔλαβε. πράξας δὲ ταῦτα, τὸ μὲν ἔθνος ἐκεῖνο τῷ Λογγίνῳ τῷ Κασσίῳ προσέταξεν, ἐπειδὴ συνήθης αὐτοῖς ἐκ τῆς ταμιείας, ἣν ὑπὸ τῷ Πομπηΐῳ ἐτεταμιεύκει· αὐτὸς δὲ μέχρι Ταῤῥακώνης πλοίοις ἐκομίσθη. ἐντεῦθεν δὲ διὰ τοῦ Πυρηναίου προχωρῶν, τρόπαιον μὲν οὐδὲν ἐπ᾽ αὐτοῦ ἔστησεν, ὅτι μήτε τὸν Πομπήϊον καλῶς ἀκούσαντα ἐπὶ τούτῳ ᾔσθετο· βωμὸν δὲ δὴ λίθων ξεστῶν συνῳκοδομημένον μέγαν οὐ πόῤῥω τῶν ἐκείνου τροπαίων ἱδρύσατο.

25. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτ᾽ ἐγίγνετο, οἱ Μασσαλιῶται, νεῶν σφίσι παρὰ τοῦ Πομπηΐου αὖθις πεμφθεισῶν, ἀνεκινδύνευσαν. καὶ ἡττήθησαν μὲν καὶ τότε· διεκαρτέρουν δὲ, (καίτοι τὴν Ἰβηρίαν ἤδη τὸν Καίσαρα ἔχοντα πυνθανόμενοι) καὶ τάς τε προσβολὰς ἰσχυρῶς ἀπεκρούοντο· καὶ διακωχήν τινα, ὡς καὶ τῷ Καίσαρι, ἐπειδὰν ἔλθῃ, προσχωρήσοντες, ποιησάμενοι, τόν τε Δομίτιον ὑπεξέπεμψαν, καὶ τοὺς

Digitized by Google

στρατιώτας ἐπιθεμένους σφίσιν ἐν ταῖς σπονδαῖς νυκτὸς, οὕτω διέθεσαν, ὥστε μηδὲν ἔτι τολμῆσαι. τῷ μέντοι Καίσαρι αὐτῷ ἐθελοντὶ ὡμολόγησαν· καὶ ὃς ἐκείνων τότε μὲν τά τε ὅπλα καὶ τὰς ναῦς, τά τε χρήματα ἀφείλετο· ὕστερον δὲ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, πλὴν τοῦ τῆς ἐλευθερίας ὀνόματος, ἀνθ᾽ ὧν ἡ Φώκαια μητρόπολις σφῶν ἐλευθέρα ὑπὸ τοῦ Πομπηΐου ἀφείθη.

26. Καὶ στρατιωτῶν τινων ἐν Πλακεντίᾳ στασιασάντων, καὶ μηκέτ᾽ ἀκολουθῆσαί οἱ ἐθελόντων, πρόφασιν μὲν, ὡς τεταλαιπωρημένων, τὸ δ᾽ ἀληθὲς, ὅτι μήτε τὴν χώραν διαρπάζειν, μήτε τἆλλα ὅσα ἐπεθύμουν, ποιεῖν αὐτοῖς ἐπέτρεπε· (καὶ γὰρ ἤλπιζον οὐδενὸς ὁτουοῦν οὐ τεύξεσθαι παρ᾽ αὐτοῦ, ἅτε καὶ ἐν χρείᾳ τοσαύτῃ σφῶν ὄντος·) οὐχ ὑπεῖξεν, ἀλλὰ συγκαλέσας, καὶ ἐκείνους, καὶ τοὺς ἄλλους, τῆς τε παρ᾽ αὐτῶν ἀσφαλείας ἕνεκα, καὶ ἵνα τῶν τε λεγομένων ἀκούσαντες, καὶ τοὺς κολαζομένους ἰδόντες, μηδὲν ἔξω τῶν καθηκόντων ἐθελήσωσι πρᾶξαι, ἔλεξε τάδε.

27. „Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες στρατιῶται, βούλομαι μὲν φιλεῖσθαι ὑφ᾽ ὑμῶν, οὐ μέντοι καὶ συνεξαμαρτάνειν ἂν ὑμῖν διὰ τοῦθ᾽ ἑλοίμην. ἀγαπῶ τε γὰρ ὑμᾶς, καὶ ἐθέλοιμ᾽ ἂν, ὡς πατὴρ παῖδας, καὶ σώζεσθαι καὶ εὐθυνεῖν καὶ εὐδοξεῖν. μὴ γάρ τοι νομίσητε φιλοῦντος ἔργον εἶναι, τὸ συγχωρεῖν τισιν ἃ μὴ προσήκει πράττειν, ἐξ ὧν καὶ κινδύνους καὶ ἀδοξίας ἀνάγκη πᾶσα αὐτοῖς συμβαίνειν· ἀλλὰ τό, τε τὰ ἀμείνω αὐτοὺς διδάσκειν, καὶ τὸ τῶν χειρόνων ἀπείργειν,

Digitized by Google

καὶ νουθετοῦντα καὶ σωφρονίζοντα. γνώσεσθε δὲ ὅτι τἀληθῆ λέγω, ἂν μήτε πρὸς τὸ αὐτίκα ἡδὺ τὸ συμφέρον κρίνητε μᾶλλον, ἢ πρὸς τὸ ἀεὶ ὠφέλιμον· μήτε τὸ τὰς ἐπιθυμίας ἐκπιμπλάναι, γενναῖον μᾶλλον, ἢ τὸ κρατεῖν αὐτῶν, νομίσητε εἶναι. αἰσχρὸν μὲν γὰρ, παραχρῆμά τι ἡσθέντας, ὕστερον μεταγνῶναι· δεινὸν δὲ, τὸ τῶν πολεμίων κρατοῦντας, ἡδονῶν τινων ἡττᾶσθαι.

28. „Πρὸς οὖν τί ταῦτα λέγω; ὅτι τὰ ἐπιτήδεια ἀφθόνως ἔχοντες, (λέξω γὰρ μετὰ παῤῥησίας, μηδὲν ὑποστειλάμενος. τήν τε γὰρ μισθοφορὰν ἐντελῆ καὶ κατὰ καιρὸν λαμβάνετε, καὶ τῆς τροφῆς ἀεὶ καὶ πανταχοῦ πολλῆς ἐμπίπλασθε.) καὶ μήτε πόνον τινὰ ἄδοξον, μήτε κίνδυνον ἀνωφελῆ ὑπομένοντες, καὶ προσέτι τῆς μὲν ἀνδραγαθίας πολλὰ καὶ μεγάλα γέρα καρπούμενοι, τῶν δ' ἁμαρτημάτων σμικρὸν οὐδὲ ἐπιτιμώμενοι, οὐκ ἀξιοῦτε τούτοις ἀρκεῖσθαι. λέγω δὲ ταῦτα οὐ πρὸς πάντας ὑμᾶς, (οὐδὲ γὰρ τοιοῦτοι ἐστὲ) ἀλλὰ πρὸς ἐκείνους μόνους, οἵτινες τῇ ἑαυτῶν πλεονεξίᾳ καὶ τοὺς ἄλλους διαβάλλουσιν. ὑμεῖς μὲν γὰρ οἱ πολλοὶ καὶ πάνυ ἀκριβῶς καὶ καλῶς τοῖς τε παραγγέλμασι τοῖς ἐμοῖς πείθεσθε, καὶ τοῖς ἤθεσι τοῖς πατρῴοις ἐμμένετε. καὶ διὰ τοῦτο καὶ χώραν τοσαύτην καὶ πλοῦτον καὶ δόξαν ἐκτήσασθε. ὀλίγοι δέ τινες πολλὴν αἰσχύνην καὶ ἀδοξίαν ἅπασιν ἡμῖν προστρίβονται. καίτοι ἔγωγε πρότερον σαφῶς ἐπιστάμενος τοιούτους αὐτοὺς ὄντας, (οὐδὲν γάρ μοι τῶν ὑμετέρων ἀμελές ἐστιν) οὐ προσεποιούμην εἰδέναι, νομίζων σφᾶς ἀμείνους, ἐκ τοῦ λαθεῖν

Digitized by Google

ἂν δοκῇ ἁμαρτόντας τινὰ γενήσεσθαι, τοῦ μὴ πλεονάσαντάς ποτε καὶ ἐφ᾽ οἷς συνεγνώσθησαν κολασθῆναι· ἐπεὶ μέντοι αὐτοί τε καὶ, ὡς ἐξὸν σφίσι πάνθ᾽ ὅσα βούλονται πράττειν, (ὅτι μὴ κατὰ πρώτας εὐθὺς ἐδικαιώθησαν) ὑπερθρασύνονται, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς μηδὲν πλημμελοῦντας προσστασιάζειν ἐπιχειροῦσιν· ἀναγκαῖόν ἐστί μοι θεραπείαν τέ τινα καὶ ἐπιστροφὴν αὐτῶν ποιήσασθαι.

29. „Οὔτε γὰρ ἄλλο τι σύστημα ἀνθρώπων συμμεῖναι καὶ σωθῆναι δύναται, ἂν μὴ τὸ κακουργοῦν σωφρονίζηται. τὸ γάρ τοι νοσῆσαν ἂν μὴ τὴν προσήκουσαν ἴασιν λάβῃ, συγκάμνειν καὶ τὸ λοιπὸν πᾶν, ὥσπερ ἐν τοῖς σώμασι, ποιεῖ. ἐν δὲ δὴ ταῖς στρατιαῖς οὐχ ἥκιστα· διότι αὐτοί τε ἰσχὺν ἔχοντες, τολμηρότεροι γίγνονται, καὶ τοὺς ἀγαθοὺς προσδιαφθείρουσιν, ἀθυμοτέρους ποιοῦντες, ὡς οὐδὲν ὄφελος ἐκ τοῦ δικαιοπραγεῖν ἕξοντας. παρ᾽ οἷς γὰρ ἂν τὸ θρασυνόμενον πλεονεκτῇ, παρὰ τούτοις ἀνάγκη τὸ ἐπιεικὲς ἐλαττοῦσθαι· καὶ ἐν οἷς ἀδικία ἀτιμώρητος ᾖ, καὶ τὸ σωφρονοῦν ἀγέραστον γίγνεται. τί μὲν γὰρ ἂν ὑμεῖς ἀγαθὸν ποιεῖν φήσετε, εἰ μηδὲν οὗτοι κακὸν δρῶσι· πῶς δ᾽ ἂν εἰκότως τιμᾶσθαι ἐθελήσητε, ἂν μὴ τὴν δικαίαν οὗτοι τιμωρίαν ὑπόσχωσιν; ἢ ἀγνοεῖτε τοῦθ᾽, ὅτι ἂν τὸ μὲν τῶν φόβων τῆς δίκης ἐλευθερωθῇ, τὸ δὲ τῆς ἐλπίδος τῶν ἄθλων στερηθῇ, ἀγαθὸν μὲν οὐδὲν, κακὰ δὲ μυρία ἀπεργάζεται; ὥστ᾽ εἴπερ ἀρετὴν ὄντως ἀσκεῖτε, μισήσατε μὲν τούτους ὡς πολεμίους. οὐ γάρ πω φύσει τινὶ τὸ φίλιον ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ διακέκριται, ἀλ-

Digitized by Google

λὰ τοῖς τε τρόποις καὶ ταῖς πράξεσι διορίζεται. ὧν ἀγαθῶν μὲν ὄντων, πᾶν καὶ τὸ ἀλλότριον οἰκειοῦται· πονηρῶν δὲ, πᾶν καὶ τὸ συγγενὲς ἀλλοτριοῦται.

30. Ἀπολογήσασθε δὲ ὑπὲρ ὑμῶν αὐτῶν. ἀνάγκη γὰρ καὶ ἡμᾶς δι' αὐτοὺς πάντας κακῶς ἀκούειν, καὶ εἰ μηδὲν ἀδικῶμεν. πᾶς γάρ τις πυνθανόμενος τό, τε πλῆθος ἡμῶν καὶ τὴν ὁρμὴν, ἐς πάντας ἡμᾶς καὶ τὰ τοῖς ὀλίγοις πλημμελούμενα ἀναφέρει. καὶ οὕτω τῶν πλεονεξιῶν οὐ συμμετέχοντες αὐτοῖς, τῶν ἐγκλημάτων τὸ ἴσον φερόμεθα. τίς γὰρ ἂν οὐκ ἀγανακτήσειεν, ἀκούων ὄνομα μὲν ἡμᾶς Ῥωμαίων ἔχοντας, ἔργα δὲ Κελτῶν δρῶντας; τίς δ' οὐκ ἂν ὁρῶν ὀδύραιτο τὴν Ἰταλίαν ὁμοίως τῇ Βρεττανίᾳ πορθουμένην; πῶς δ' οὐ δεινὸν, τὰ μὲν τῶν Γαλατῶν τῶν καταπολεμηθέντων μηκέθ' ἡμᾶς λυπεῖν, τὰ δὲ ἐντὸς τῶν Ἄλπεων, ὥς τινας Ἠπειρώτας, ἢ Καρχηδονίους, ἢ Κίμβρους πορθεῖν; πῶς δ' οὐκ αἰσχρὸν, σεμνύνεσθαι μὲν ἡμᾶς, καὶ λέγειν, ὅτι ἡμεῖς πρῶτοι Ῥωμαίων καὶ τὸν Ῥῆνον διέβημεν, καὶ τὸν Ὠκεανὸν ἐπλεύσαμεν, τὴν δὲ οἰκείαν, ἀπαθῆ κακῶν ἀπὸ τῶν πολεμίων οὖσαν, διαρπάσαι; καὶ ἀντὶ μὲν ἐπαίνου μέμψιν, ἀντὶ δὲ τιμῆς ἀτιμίαν, ἀντὶ δὲ κερδῶν ζημίας, ἀντὶ δὲ ἄθλων τιμωρίας λαβεῖν.

31. „Μὴ γάρ τοι νομίσητε μήθ', ὅτι στρατεύεσθε, κρείττους παρὰ τοῦτο τῶν οἴκοι πολιτῶν εἶναι. Ῥωμαῖοι γάρ ἐστε ἀμφότεροι· καὶ ὁμοίως ὑμῖν καὶ ἐκεῖνοι καὶ ἐστρατεύσαντο, καὶ στρατεύσονται. μήθ' ὅτι ὅπλα ἔχετε, ἐξεῖναι ὑμῖν κακουργεῖν. οἵ τε γὰρ

Digitized by Google

νόμοι κυριώτεροι ὑμῶν εἰσι· καὶ πάντως ποτὲ καὶ ταῦτα καταθήσεσθε. μὴ μέντοι μηδὲ τῷ πλήθει θαρσεῖτε. πολὺ γὰρ πλείους ὑμῶν οἱ ἀδικούμενοι, ἄν γε καὶ συστραφῶσιν, εἰσί. συστραφήσονται δὲ, ἐὰν τοιαῦτα ποιῆτε. μηδ᾽ ὅτι τοὺς βαρβάρους ἐνικήσατε, καὶ τούτων καταφρονεῖτε· ὧν οὐδὲν κατὰ γένος, οὔτε κατὰ παιδείαν, οὐκ ἐκ τῆς τροφῆς, οὐκ ἐκ τῶν ἐπιτηδευμάτων, διαφέρετε· ἀλλ᾽ ὥσπερ που καὶ προσῆκον καὶ συμφέρον ἐστὶν ὑμῖν, μήτε βιάζεσθέ τινα αὐτῶν, μήτ᾽ ἀδικεῖτε· ἀλλὰ τὰ μὲν ἐπιτήδεια παρ᾽ ἑκουσίων σφῶν λαμβάνετε, καὶ τὰ γέρα παρ᾽ ἑκόντων προσδέχεσθε.

32. „Πρὸς γὰρ δὴ τοῖς εἰρημένοις, τοῖς τε ἄλλοις, ὅσα ἄν τις μηκύνων περὶ τῶν τοιούτων διεξέλθοι, καὶ ἐκεῖνο δεῖ ὑμᾶς προσλογίζεσθαι, ὅτι νῦν ἡμεῖς ἐνταῦθ᾽ ἥκομεν, ἵνα τῇ τε πατρίδι ἀδικουμένῃ βοηθήσωμεν, καὶ τοὺς κακουργοῦντας αὐτὴν ἀμυνώμεθα. ἐπεὶ εἴγε ἐν μηδενὶ δεινῷ ἦν, οὔτ᾽ ἂν ἐς τὴν Ἰταλίαν μετὰ τῶν ὅπλων ἤλθομεν, (οὐ γάρ ἔτ᾽ ἐστὶν) οὔτ᾽ ἂν τά τε τῶν Κελτῶν καὶ τὰ τῶν Βρεττανῶν ἀτέλεστα κατελίπομεν, δυνηθέντες ἂν καὶ ἐκεῖνα προσκατεργάσασθαι. οὐκοῦν πῶς μὲν οὐκ ἄτοπον, ἐπὶ τῇ τῶν ἀδικούντων τιμωρίᾳ παρόντας ἡμᾶς, μηδὲν ἧττον πλεονεκτοῦντας ἐκείνων φανῆναι; πῶς δ᾽ οὐ σχέτλιον, πρὸς ἐπικουρίαν τῆς πατρίδος ἀφιγμένους, συμμάχων αὐτὴν ἑτέρων ἀναγκάσαι καθ᾽ ἡμῶν δεηθῆναι; καίτοι ἔγωγε τοσοῦτον περιεῖναί τοῖς δικαιώμασι τοῦ Πομπηΐου νομίζω, ὥστε καὶ ἐς δίκην πολλάκις αὐτὸν προκαλέσασθαι· καὶ

ἐπειδή γε μὴ ἠθέλησεν εἰρηνικῶς ὑπὸ τοῦ συνειδότος διακριθῆναι, πάντα μὲν τὸν δῆμον, πάντας δὲ τοὺς συμμάχους ἐλπίσαι διὰ τοῦτο προσθήσεσθαι. ἀλλὰ νῦν, ἄν γε καὶ τοιαῦτα ποιῶμεν, οὔτ' αὐτὸς ἐπιτήδειόν τι ἕξω προΐσχεσθαι, οὔτ' ἐκείνοις ἂν ἐπιεικὲς ἐγκαλέσαι. δεῖ δὲ δὴ καὶ τοῦ δικαίου πᾶσαν ἡμᾶς πρόνοιαν ποιεῖσθαι. μετὰ μὲν γὰρ τούτου καὶ ἡ παρὰ τῶν ὅπλων ἰσχὺς εὔελπίς ἐστιν· ἄνευ δ' ἐκείνου βέβαιον οὐδέν, κἂν παραυτίκα τις κατορθώσῃ τι, ἔχει.

33. „Καὶ ὅτι ταῦθ' οὕτω πέφυκε, καὶ ὑμῶν οἱ πλείους ἐπίστανται. πάντες γοῦν τὰ προσήκοντα ἀπαράκλητοι πράττετε. ὅθεν που καὶ ἐγὼ συνεκάλεσα ὑμᾶς, ἵνα καὶ μάρτυρας καὶ ἐπόπτας τῶν τε λεγομένων καὶ πραττομένων ποιήσωμαι. ἀλλ' ὑμεῖς οὐ τοιοῦτοί ἐστε, καὶ διὰ ταῦτα καὶ ἐπαινεῖσθε. ὀλίγοι δὲ δή τινες ὁρᾶτε ὅπως, πρὸς τῷ πολλάκις κεκακουργηκέναι, καὶ μηδεμίαν δίκην δεδωκέναι, καὶ προσεπαπειλοῦσιν ἡμῖν. οὐ μέντοι καὶ ἐγὼ οὔτ' ἄλλως καλὸν εἶναι νομίζω, ἄρχοντά τινα τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι, οὔτ' ἂν σωτήριόν τι γενέσθαι ποτέ, εἰ τὸ ταχθὲν ὑπηρετεῖν τινι, κρατεῖν αὐτοῦ ἐπιχειρήσειε. σκέψασθε δέ, ποῖος μὲν κόσμος οἰκίας γένοιτο, ἂν οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ ὄντες τῶν πρεσβυτέρων καταφρονήσωσι· ποῖος δὲ τῶν διδασκαλείων, ἂν οἱ φοιτῶντες τῶν παιδευτῶν ἀμελήσωσι· τίς ὑγίεια νοσοῦσιν, ἂν μὴ πάντα τοῖς ἰατροῖς οἱ κάμνοντες πειθαρχῶσι· τίς δὲ ἀσφάλεια ναυτιλλομένοις, ἂν οἱ ναῦται τῶν κυβερνητῶν ἀνηκουστῶσι. φύσει τε

Digitized by Google

γὰρ ἀναγκαῖά τινα καὶ σωτήρια, τῷ μὲν, ἄρχειν ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τῷ δὲ, ἄρχεσθαι τέτακται. καὶ ἀδύνατόν ἐστιν ἄνευ αὐτῶν καὶ ὁτιοῦν καὶ ἐφ' ὁποσονοῦν διαγενέσθαι. προσήκει τε τῷ μὲν ἐπιστατοῦντί τινος, ἐκφροντίζειν τε τὰ δέοντα καὶ ἐπιτάττειν· τῷ δὲ ὑποτεταγμένῳ, πειθαρχεῖν τε ἀπροφασίστως, καὶ ἐκπονεῖν τὸ κελευόμενον. ἐξ οὗ καὶ μάλιστα τό, τε ἔμφρον τοῦ ἄφρονος, καὶ τὸ ἐπιστῆμον τοῦ ἀνεπιστήμονος ἐν παντὶ προτετίμηται.

34. „Οὕτω δὴ οὖν τούτων ἐχόντων, οὐκ ἄν ποτε οὔτε συγχωρήσαιμί τι τούτοις τοῖς θορυβήσασιν, ἀναγκασθεὶς, οὔτ' ἂν ἐπιτρέψαιμι, βιασθείς. ἢ τί μὲν ἀπό τε τοῦ Αἰνείου καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰούλου γέγονα; τί δὲ ἐστρατήγησα; τί ὑπάτευσα; ἐπὶ τί δὲ ὑμᾶς, τοὺς μὲν, οἴκοθεν ἐξήγαγον, τοὺς δ' ὕστερον προσκατέλεξα; ἐπὶ τί τοσοῦτον ἤδη χρόνον τὴν ἐξουσίαν τὴν ἀνθύπατον ἔχω λαβὼν, ἄν γε δουλεύσω τινὶ ὑμῶν, καὶ νικηθῶ τινος ὑμῶν ἐνταῦθα ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, πρὸς τὴν Ῥώμην, δι' οὗ καὶ Γαλάτας ἐχειρώσασθε, καὶ Βρεττανῶν ἐκρατήσατε; τί δείσας, καὶ τί φοβηθείς; μή μέ τις ὑμῶν ἀποκτείνῃ; ἀλλ' εἰ μὲν πάντες ταῦτ' ἐφρονεῖτε, ἑκὼν ἂν ἀποθανεῖν εἱλόμην, ἢ τό, τε ἀξίωμα τῆς ἡγεμονίας καταλῦσαι, καὶ τὸ φρόνημα τὸ τῇ προστατείᾳ προσῆκον ἀπολέσαι. πολὺ γάρ που πλείω, πολὺ κινδυνεύεται, τοῦ ἕνα ἄνδρα ἀδίκως ἀποθανεῖν, ἂν ἐθισθῶσιν οἱ στρατιῶται τοῖς τε στρατηγοῖς σφῶν προστάττειν τινὰ, καὶ τὰ δίκαια τὰ τῶν νόμων ἐν ταῖς χερσὶ ποιεῖσθαι.

35. „Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐδὲ ἐπηπείληκέ τις αὐ-

τῶν· (καὶ γὰρ ἂν καὶ παραχρῆμα εὖ οἶδ' ὅτι πρὸς ὑμῶν τῶν ἄλλων ἀπέσφακτο·) τὴν δὲ δὴ στρατείαν ὡς κεκμηκότες ἐξίστανται, καὶ τὰ ὅπλα ὡς καὶ πεπονημένοι κατατίθενται· καὶ πάντως, ἄν γε μὴ παρ' ἑκόντος μου τούτου τύχωσι, καὶ τὴν τάξιν ἐκλείψουσι, καὶ πρὸς τὸν Πομπήϊον μεταστήσονται. ἅπερ που καὶ παραδηλοῦσί τινες. καὶ τίς μὲν οὐκ ἂν ἐθελήσειε τοιούτων ἀνθρώπων στερηθῆναι; τίς δ' οὐκ ἂν εὔξαιτο τοιούτους ἐκείνῳ στρατιώτας ὑπάρξαι, οἵτινες μήτε τοῖς διδομένοις ἀρκοῦνται, μήτε τοῖς προσταττομένοις πείθονται, ἀλλ' ἐν ἡλικίᾳ γῆρας, καὶ ἐν ἰσχύϊ ἀσθένειαν προβαλλόμενοι, δεσπόζειν τε τῶν ἀρχόντων, καὶ τυραννεῖν τῶν ἡγουμένων σφῶν ἀξιοῦσιν; ἐγὼ γὰρ μυριάκις ἂν καὶ πρὸς τὸν Πομπήϊον ὁπωσδήποτε καταλλαγῆναι, καὶ ἄλλο ὁτιοῦν παθεῖν ἑλοίμην, ἤ τι ἀνάξιον τοῦ τε πατρίου φρονήματος καὶ τῆς ἐμαυτοῦ προαιρέσεως πρᾶξαι. ἀγνοεῖτε ὅτι οὔτε δυναστείας οὔτε πλεονεξίας ἐπιθυμῶ; οὐδέ μοι πρόκειται πάντως τι καὶ ἐκ παντὸς τρόπου καταπρᾶξαι, ὥστε τι ἐπὶ τούτῳ καὶ ψεύσασθαι, καὶ θωπεῦσαι, καὶ κολακεῦσαί τινας; παύσασθε μὲν δὴ διὰ ταῦτα τῆς στρατείας, ὦ, τί ἂν ὑμᾶς ὀνομάσαιμι; οὐ μέντοι ὡς καὶ αὐτοὶ καὶ βούλεσθε καὶ φατὲ, ἀλλ' ὡς τῷ κοινῷ καὶ ἐμοὶ συμφέρει." Ταῦτα εἰπὼν, ἐπεκλήρωσεν αὐτοὺς ἐπὶ θανάτῳ· καὶ τοὺς μὲν θρασυτάτους (οὗτοι γὰρ ἐκ παρασκευῆς ἔλαχον) ἐδίωξε, τοὺς δ' ἄλλους, ὡς οὐδὲν σφῶν δεόμενος, διῆκε· καὶ ἐκεῖνοι μὲν, μετανοήσαντες ἐφ' οἷς ἔπραξαν, ἀναστρατεύεσθαι ἔμελλον.

36. Ἐν ὁδῷ δὲ ἔτ' ὄντος αὐτοῦ, Μάρκος Αἰμί-

Digitized by Google

λιος Λέπιδος, οὗτος ὁ καὶ ἐν τῇ τριαρχίᾳ ὕστερον γενόμενος, τῷ τε δήμῳ συνεβούλευσε στρατηγῶν, δικτάτορα τὸν Καίσαρα προχειρίσασθαι· καὶ εὐθὺς εἶπεν αὐτὸν παρὰ τὰ πάτρια. καὶ ὃς ὑπέστη μὲν τὴν ἀρχὴν ἐπειδὴ πρῶτον μὲν ἐς τὴν πόλιν εἰσῆλθεν· οὐ μέντοι καὶ φοβερὸν οὐδὲν ἐν αὐτῇ ἔπραξεν, ἀλλὰ τοῖς τε ἐκπεπτωκόσι κάθοδον πᾶσι, πλὴν τοῦ Μίλωνος, ἔδωκε, καὶ τὰς ἐς νέωτα ἀρχὰς ἀπέδειξεν; (ὡς γὰρ τὸ παρὸν τότε οὐδένα ἀντὶ τῶν ἀπόντων ἀνθείλοντο· καίτοι μηδενὸς ἀγορανόμου ἐπιδημοῦντος, οἱ δήμαρχοι πάντα τὰ ἐπιβάλλοντα αὐτοῖς διήγαγον) ἱερέας τε ἀντὶ τῶν ἀπολωλότων ἀντικατέστησεν, οὐ πάντα τὰ κατ᾽ αὐτοὺς ἐν τῷ τοιούτῳ νενομισμένα τηρήσας· καὶ τοῖς Γαλάταις, τοῖς ἐντὸς τῶν Ἄλπεων ὑπὲρ τὸν Ἠριδανὸν οἰκοῦσι, τὴν πολιτείαν, ἅτε καὶ ἄρξας αὐτῶν, ἀπέδωκε. ποιήσας δὲ ταῦτα, καὶ τὸ ὄνομα τῆς δικτατωρίας ἀπεῖπε. τὴν γὰρ δύναμιν τό, τε ἔργον αὐτῆς καὶ πάνυ ἀεὶ διὰ χειρὸς ἔσχε. τῇ τε γὰρ παρὰ τῶν ὅπλων ἰσχύϊ ἐχρῆτο, καὶ προσέτι καὶ ἐξουσίαν ἔννομον δή τινα παρὰ τῆς ἐκεῖ βουλῆς προσείλαβε. πάντα γὰρ μετὰ ἀδείας ὅσα ἂν βουληθῇ, πράττειν οἱ ἐπετράπη.

37. Τυχὼν δὲ τούτου, μέγα εὐθὺς καὶ ἀναγκαῖον πρᾶγμα διώρθωσεν. ἐπειδὴ γὰρ οἵ τε δεδανεικότες τισὶ πικροτάτας τὰς εἰσπράξεις, ἅτε καὶ πολλῶν χρημάτων διά τε τὰς στάσεις καὶ διὰ τοὺς πολέμους προσδεόμενοι, ἐποιοῦντο, καὶ τῶν ὀφειλόντων συχνοί, οὐδὲ ἐθέλοντες, ἀποδοῦναί τι ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐδύναντο, (οὔτε γὰρ ἀποδόσθαι τι, οὔτε δανεισα-

Digitized by Google

σθαι ῥᾴδιον αὐτοῖς ἐγίγνετο·) κἀκ τούτου πολλὰ μὲν ἄπιστα, πολλὰ δὲ καὶ δόλερὰ πρὸς ἀλλήλους ἔπραττον· καὶ δέος ἦν, μὴ καὶ ἐς ἀνήκεστόν τι κακὸν προχωρήσωσιν. ἐμετριάσθη μὲν καὶ πρὸ τούτου πρὸς δημάρχων τινῶν τὰ κατὰ τοὺς τόκους· ἐπεὶ δ᾽ οὐδ᾽ ὣς ἀπεδίδοντο, ἀλλ᾽ οἱ μὲν τῶν ἐνεχύρων ἐξίσταντο, οἱ δὲ καὶ τὸ ἀρχαῖον ἐν ἀργυρίῳ ἀπῄτουν· ἀμφοτέροις τότε ὁ Καῖσαρ ὡς οἷόν τε ἦν ἐπεκούρησε. τά τε γὰρ ἐνέχυρα πρὸς τὴν ἀξίαν ἐναποτιμηθῆναι ἐκέλευσε, καὶ δικαστὰς αὐτῆς τοῖς ἀμφισβητοῦσί τι ἀποκληροῦσθαι προσέταξεν.

38. Ἐπειδή τε συχνοὶ πολλὰ χρήματά τε ἔχειν, καὶ πάντα αὐτὰ ἀποκρύπτειν ἐλέγοντο, ἀπηγόρευσε, μηδένα πλεῖον πεντακισχιλίων καὶ μυρίων δραχμῶν ἐν ἀργυρίῳ ἢ καὶ χρυσίῳ κεκτῆσθαι· οὐχ ὡς καὶ αὐτὸς τὸν νόμον τοῦτον τιθείς, ἀλλ᾽ ὡς καὶ πρότερόν ποτε ἐσενεχθέντα ἀνανεούμενος· εἴτ᾽ οὖν ἵνα τοῖς τε δανεισταῖς οἱ ὀφείλοντές τι ἐκτίνωσι, καὶ τοῖς δεομένοις οἱ ἄλλοι δανείζωσιν· εἴτε καὶ ὅπως οἵ τε εὐποροῦντες ἔκδηλοι γένωνται, καὶ χρήματα αὐτῶν μηδεὶς ἀθρόα ἔχῃ, μὴ καὶ ἀπόντος τι νεωτερισθῇ. ἐπαρθέντος δὲ ἐπὶ τούτῳ τοῦ πλήθους, καὶ ἀξιοῦντος καὶ τοῖς οἰκέταις μήνυτρα ἐπ᾽ αὐτῷ κατὰ τῶν δεσποτῶν προτεθῆναι, οὔτε προσέγραψεν αὐτῷ τῷ νόμῳ, καὶ προσέτι καὶ ἐξώλειαν ἑαυτῷ προσεπηράσατο, ἄν ποτέ τι δούλῳ κατὰ τοῦ δεσπότου εἰπόντι πιστεύσῃ.

39. Καῖσαρ μὲν δὴ ταῦτα πράξας, καὶ τὰ ἀναθήματα, τά τε ἄλλα, καὶ τὰ ἐκ τοῦ Καπιτωλίου πάντα, ἀνελόμενος, ἐς τὸ Βρεντέσιον ἐπ᾽ ἐξόδῳ τοῦ

Digitized by Google

ἔτους, καὶ πρὶν ἐς τὴν ὑπατείαν, ἐς ἣν ἐκεχειροτόνητο, ἐσελθεῖν, ἐξώρμησε. καὶ αὐτοῦ τὰ τῆς ἐκστρατείας ποιοῦντος, ἴκτινος ἐν τῇ ἀγορᾷ κλώνιον δάφνης ἑνὶ τῶν συμπαρόντων οἱ ἐπέῤῥιψε. καὶ μετὰ τοῦτο τῇ Τύχῃ θύοντος, ὁ ταῦρος ἐκφυγὼν, πρὶν τιτρώσκεσθαι, ἔξω τῆς πόλεως ἐξεχώρησε, καὶ πρὸς λίμνην τινὰ ἐλθὼν, διενήξατο αὐτήν. κἀκ τούτων ἐπὶ πλέον θαρσήσας ἠπείχθη· καὶ μάλισθ', ὅτι οἱ μάντεις μένοντι μὲν αὐτῷ οἴκοι, ὄλεθρον, περαιωθέντι δὲ τὴν θάλασσαν, καὶ σωτηρίαν καὶ νίκην ἔσεσθαι ἔφασαν. ἀφορμηθέντος δὲ αὐτοῦ, οἱ παῖδες οἱ ἐν τῇ πόλει ὄντες διχῇ τε ἐνεμήθησαν αὐτοκέλευστοι· καὶ οἱ μὲν Πομπηείους σφᾶς, οἱ δὲ Καισαρείους ὀνομάσαντες, ἐμαχέσαντο τρόπον τινὰ ἄνευ ὅπλων ἀλλήλοις, καὶ ἐπεκράτησαν ὅσοι τῇ τοῦ Καίσαρος προσωνυμίᾳ ἐχρῶντο.

40. Ἐν ᾧ δὲ δὴ ταῦτα ἔν τε τῇ Ῥώμῃ καὶ ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ ἐγίγνετο, Μάρκος μὲν Ὀκταούϊος καὶ Λούκιος Σκριβώνιος Λίβων, Πούπλιον Κορνήλιον Δολοβέλλαν, τά τε τοῦ Καίσαρος πράττοντα, καὶ ἐν τῇ Δαλματίᾳ ὄντα, ἐξήλασαν ἐξ αὐτῆς, τῷ τοῦ Πομπηΐου ναυτικῷ χρώμενοι. καὶ μετὰ τοῦτο Γάϊον Ἀντώνιον ἐπαμῦναί οἱ ἐθελήσαντα, ἔς γε νησίδιόν τι κατέκλεισαν. κἀνταῦθα πρός τε τῶν ἐπιχωρίων ἐγκαταλειφθέντα, καὶ λιμῷ πιεσθέντα, πασσυδὶ πλὴν ὀλίγων εἷλον. ἔς τε γὰρ τὴν ἤπειρον ἔφθησάν τινες αὐτῶν διαφυγόντες· καὶ ἕτεροι ἐν σχεδίαις διαπλέοντες, καὶ ἁλισκόμενοι, σφᾶς αὐτοὺς ἀπεχρήσαντο.

41. Κουρίων δὲ Σικελίαν ἀμαχεὶ παρεστήσατο. ὁ γὰρ Κάτων ἄρχων αὐτῆς, ὡς οὔτε ἀξιόμαχός οἱ

Digitized by Google

ἦν, οὔτε τὰς πόλεις ἐς κίνδυνον μάτην ἐμβαλεῖν ἠθέλησε, προεξεχώρησε μὲν πρὸς τὸν Πομπήιον. ἐς δὲ δὴ τὴν Ἀφρικὴν περαιωθεὶς, ἀπώλετο. ὁ μὲν γὰρ Καῖσαρ ὁ Λούκιος τὴν Ἀσπίδα τὴν πόλιν, ἐν ᾗ κατὰ τύχην ἄλλως ἦν, πρὸς τὸν ἐπίπλουν αὐτοῦ ἐξέλιπε, καὶ Πούπλιος Ἄττιος Οὔαρος, ὅτι ἐκεῖ πράγματα τότε ἔχων, καὶ στρατιώτας συχνοὺς, καὶ πόλεις, [καὶ] ἡττηθεὶς ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀπέβαλεν. ὁ δὲ δὴ Ἰόβας Ἱεμψοῦ παῖς ὢν, καὶ τῶν Νομάδων βασιλεύων, τά τε τοῦ Πομπηΐου, ὡς καὶ τὰ τοῦ δήμου τῆς τε βουλῆς προτιμῶν, καὶ τὸν Κουρίωνα διά τε τοῦτο, καὶ ὅτι τήν τε βασιλείαν αὐτοῦ δημαρχῶν ἀφελέσθαι, καὶ τήν τε χώραν δημοσιῶσαι ἐπεχείρησε, μισῶν, ἰσχυρῶς αὐτῷ προσεπολέμησεν. οἴκαδε μὲν γὰρ ἐς τὴν Νουμιδίαν οὐκ ἀνέμεινεν αὐτὸν ἐσβαλεῖν· πολιορκοῦντι δὲ οἱ Οὐτικὴν, παντὶ μὲν ἅμα τῷ στρατῷ οὐ προσέμιξε, φοβηθεὶς μὴ καὶ προπυθόμενος ἐξαναχθείη· (οὐ γάρ πω ἀπώσασθαι αὐτὸν μᾶλλόν τι ἢ τιμωρήσασθαι ἐπεθύμει·) ὀλίγους δέ τινας προπέμψας, καὶ προφημίσας ὡς καὶ αὐτὸς ἄλλοσέ ποι καὶ πόῤῥω ἀπεληλυθὼς εἴη, ἐφέσπετό τε σφίσι, καὶ οὐ διήμαρτεν ὧν ἤλπισεν.

42. Ὁ γὰρ Κουρίων πρότερον μὲν, ὡς καὶ αὐτοῦ ἐκείνου προσιόντος, ἔς τε τὸ στρατόπεδον τὸ πρὸς τῇ θαλάσσῃ ὃν μετέστη, καὶ γνώμην ἐποιεῖτο, τῶν τε νεῶν, ἂν βιάζηται, ἐπιβῆναι, καὶ τὴν Ἀφρικὴν παντελῶς ἐκλιπεῖν· ἐπεὶ δὲ ὀλίγους τέ τινας, καὶ τούτους ἄνευ τοῦ Ἰόβου, ἀφικνεῖσθαι ἐπύθετο, ἐθάρσησε. καὶ εὐθὺς τῆς νυκτὸς, ὡς καὶ ἐφ᾽ ἑτοι-

Digitized by Google

μον νίκην, μὴ καὶ διαφύγωσιν αὐτὸν, ἄρας ἐπορεύετο· καί τινας τῶν προδρόμων καθεύδοντας ἐν τῇ ὁδῷ φθείρας, πολὺ προθυμότερος ἐγένετο. κἂκ τούτου τοῖς λοιποῖς ὑπὸ τὴν ἕω προκεχωρηκόσιν ἐκ τοῦ στρατοπέδου ἐντυχὼν, οὐδεμίαν ἀναβολὴν ἐποιήσατο· ἀλλὰ, καίτοι τῶν στρατιωτῶν καὶ ὑπὸ τῆς πορείας καὶ ὑπὸ τῆς ἀγρυπνίας τεταλαιπωρημένων, ἐς χεῖρας σφίσι παραχρῆμα ἦλθε. κἂν τούτῳ ἐστώτων τε αὐτῶν, καὶ ἀντιῤῥόπως ἀγωνιζομένων, ὁ Ἰόβας αἰφνιδίως οἱ ἐπιφανεὶς, τῷ τε ἀδοκήτῳ ἅμα αὐτῶν καὶ τῷ πλήθει κατειργάσατο, καὶ ἐκεῖνον μὲν, καὶ τῶν ἄλλων τοὺς πλείστους αὐτοῦ ταύτῃ ἀπέκτεινε, τούς τε λοιποὺς μέχρι τε τῆς ταφρείας ἐπεδίωξε, καὶ μετὰ τοῦτο ἐς τὰς ναῦς καθεῖρξε. καὶ τῷ ταράχῳ τούτῳ πολλῶν μὲν χρημάτων ἐκράτησε, πολλοὺς δὲ ἄνδρας ἔφθειρε. συχνοὶ δὲ δὴ καὶ διαφυγόντες αὐτῶν ἀπώλοντο, οἱ μὲν ἐν τῇ ἐς τὰ πλοῖα ἐμβάσει ὑπὸ τοῦ ὠθισμοῦ σφαλέντες, οἱ δὲ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς σκάφεσιν ὑπὸ τοῦ βάρους αὐτῶν βαπτισθέντες. γιγνομένων δὲ τούτων, φοβηθέντες τινὲς μὴ τὰ αὐτὰ αὐτοῖς πάθωσι, προσεχώρησαν μὲν τῷ Οὐάρῳ, ὡς καὶ σωθησόμενοι, εὕροντο δ' οὐδὲν ἐπιεικές. ὁ γὰρ Ἰόβας, προϊσχόμενος ὅτι αὐτὸς σφᾶς ἐνενικήκει, καὶ ἐκείνους πλὴν ὀλίγων ἐφόνευσε. Κουρίων μὲν δὴ, πλεῖστά τε τῷ Καίσαρι συναράμενος, καὶ πάμπολλα ἐπ' αὐτὸν ἐπελπίσας, οὕτως ἀπώλετο. Ἰόβας δὲ πρὸς μὲν τοῦ Πομπηΐου τῶν τε ἄλλων τῶν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ βουλευτῶν τιμάς τε εὕρατο, καὶ βασιλεὺς προσηγορεύθη· πρὸς δὲ δὴ τοῦ Καίσαρος, τῶν τε ἐν τῇ πόλει, αἰτίαν εἶχε, καὶ πολέμιος ἀπεδείχθη·

Digitized by Google

ὅ, τε Βόκχος καὶ ὁ Βογούας, βασιλεῖς, ὅτι ἐχθροὶ αὐτῷ ἦν, ἀντωνομάσθησαν.

43. Τῷ δὲ ἐχομένῳ ἔτει διττοί τε τοῖς Ῥωμαίοις ἄρχοντες παρὰ τὸ καθεστηκὸς ἐγένοντο, καὶ μάχη μεγίστη δὴ συνηνέχθη. οἱ μὲν γὰρ ἐν τῷ ἄστει καὶ ὑπάτους τόν, τε Καίσαρα καὶ Πούπλιον Σερουΐλιον, καὶ στρατηγοὺς, τά τε ἄλλα τὰ ἐκ τῶν νόμων ᾕρηντο· οἱ δὲ ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ, τοιοῦτον μὲν οὐδὲν παρεσκευάσαντο, καίτοι τῆς τε ἄλλης βουλῆς (ὥς φασί τινες) ἐς διακοσίους, καὶ τοὺς ὑπάτους ἔχοντες· καί τι καὶ χωρίον ἐς τὰ οἰωνίσματα (τοῦ δὴ καὶ ἐν νόμῳ δή τινι αὐτὰ δοκεῖν γίγνεσθαι) δημοσιώσαντες, ὥστε καὶ τὸν δῆμον, δι' αὐτῶν, τήν τε πόλιν ἅπασαν ἐνταῦθα εἶναι νομίζεσθαι. αἴτιον δὲ, ὅτι τὸν νόμον οἱ ὕπατοι τὸν φρατρικὸν οὐκ ἐσενηνόχεισαν. τοῖς δὲ δὴ αὐτοῖς ἐκείνοις, οἷσπερ καὶ πρόσθεν, ἐχρήσαντο, τὰς ἐπωνυμίας σφῶν μόνας μεταβαλόντες· καὶ τοὺς μὲν, ἀνθυπάτους, τοὺς δὲ, ἀντιστρατήγους, τοὺς δὲ, ἀντιταμίας ὀνομάσαντες. πάνυ γάρ που τῶν πατρίων αὐτοῖς ἔμελε, τά τε ὅπλα ἀνταιρομένοις, καὶ τὴν πατρίδα ἐκλελοιπόσιν, ὥστε μὴ πάντα τὰ ἀναγκαῖα, πρὸς τὴν τῶν παρόντων ἀπαίτησιν, καὶ παρὰ τὴν τῶν τεταγμένων ἀκρίβειαν, ποιεῖν. οὐ μὴν ἀλλὰ τῷ μὲν ὀνόματι οὗτοι σφίσιν ἑκατέροις ἦρχον· ἔργῳ δὲ, ὁ Πομπήϊος καὶ ὁ Καῖσαρ, τῆς μὲν φήμης ἕνεκα τῆς ἐννόμου, καὶ ἐπικλήσεις ὁ μὲν τὴν τοῦ ὑπάτου, ὁ δὲ τὴν τοῦ ἀνθυπάτου ἔχοντες, πράττοντες δὲ οὐχ ὅσα ἐκεῖνοι ἐπέτρεπον, ἀλλ' ὅσα αὐτοὶ ἤθελον.

44. Τοιούτων δὲ δὴ τούτων ὄντων, καὶ δίχα

Digitized by Google

τῆς ἀρχῆς μεμερισμένης, Πομπήιος μὲν δὴ ἔν τε τῇ Θεσσαλονίκῃ ἐχείμαζε, καὶ φυλακὴν οὐκ ἀκριβῆ τῶν παραθαλασσίων ἐποιεῖτο· (οὔτε γὰρ ἐς τὴν Ἰταλίαν ἤδη τὸν Καίσαρα ἐκ τῆς Ἰβηρίας ἀφῖχθαι ἐνόμιζεν· εἴτε καὶ παρείη, ἀλλ᾽ ἔν γε τῷ χειμῶνι οὐχ ὑπώπτευσεν αὐτὸν τολμήσειν τὸν Ἰόνιον διαβαλεῖν.) Καῖσαρ δὲ ἦν ἐν Βρεντεσίῳ τὸ ἔαρ ἀναμένων. πυθόμενος δὲ ἐκεῖνόν τε πόῤῥω τε ὄντα, καὶ τὴν καταντιπέρας Ἤπειρον ἀμελῶς τηρουμένην, τόν τε καιρὸν τοῦ πολέμου ἥρπασε, καὶ τῷ ἀνέμῳ αὐτοῦ ἐπέθετο. μεσοῦντος γοῦν τοῦ χειμῶνος, μέρει τοῦ στρατοῦ ἀπῆρεν, (οὐ γὰρ ἦσαν ἱκαναὶ νῆες, ὥστε πάντας ἅμα αὐτοὺς περιῶσαι) καὶ λαθὼν τὸν Βίβουλον τὸν Μάρκον, ᾧ ἡ θάλασσα φρουρεῖσθαι προσετέτακτο, ἐπεραιώθη πρὸς τὰ ἄκρα τὰ Κεραύνια ὠνομασμένα. ἔστι δὲ καὶ ἔσχατα τῆς Ἠπείρου, πρὸς τῷ στόματι τοῦ Ἰονίου κόλπου. καὶ ἐλθὼν ἐνταῦθα, πρὶν ἔκπυστος ὅτι καὶ πλευσεῖται γενέσθαι, τὰς ναῦς ἐς τὸ Βρεντέσιον ἐπὶ τοὺς λοιποὺς ἔστειλε· καὶ αὐτὰς ὁ Βίβουλος ἀναγομένας ἐκάκωσε, καὶ τινας καὶ ἀνεδύσατο· ὥστε τὸν Καίσαρα ἔργῳ μαθεῖν, ὅτι εὐτυχέστερον τὸν πλοῦν, ἢ εὐβουλότερον ἐπεποίητο.

45. Ἐν δ᾽ οὖν τῇ διατριβῇ ταύτῃ τό, τε Ὠρικὸν καὶ τὴν Ἀπολλωνίαν, ἄλλα τε τῶν ἐκείνῃ χωρίων, ἐκλειφθέντα ὑπὸ τῶν τοῦ Πομπηΐου φρουρῶν, παρεστήσατο. ἡ δὲ Ἀπολλωνία αὕτη Κορινθία, ἐν καλῷ μὲν τῆς γῆς, ἐν καλῷ δὲ καὶ τῆς θαλάσσης, ποταμῶν τε ἄριστα, κεῖται. ὅ, τε μάλιστα διὰ πάντων ἐθαύμασα, πῦρ πολὺ πρὸς τῷ Ἄνᾳ ποταμῷ ἀναδίδοται· καὶ οὔτε ἐπὶ πλεῖον τῆς πέριξ γῆς ἐπεξέρχεται, οὔτ᾽

Digitized by Google

αὐτὴν ἐκείνην ἐν ᾗ διαιτᾶται ἔκπυρον, ἢ καὶ κραυροτέραν πῃ ποιεῖ· ἀλλὰ καὶ πόας καὶ δένδρα καὶ πάνυ πλησίον θάλλοντα ἔχει· πρός τε τὰς ἐπιχύσεις τῶν ὄμβρων ἐπαύξει, καὶ ἐς ὕψος ἐξαίρεται. καὶ διὰ τοῦτο αὐτό τε Νυμφαῖον ὀνομάζεται· καὶ δὴ καὶ μαντεῖον τοιόνδε τι παρέχεται· λιβανωτὸν δὴ λαβὼν, καὶ προσευξάμενος ὅ, τί ποτε καὶ βούλει, ῥίπτεις αὐτὸν τὴν εὐχὴν φέροντα. κἂν τοῦτο τὸ πῦρ, ἂν μέν τι ἐπιτελὲς εἴη ἐσόμενον, δέχεται αὐτὸν ἑτοιμότατα· κἂν ἄρα καὶ ἔξω που προσπέσῃ, προσδραμὸν ἥρπασε καὶ κατανάλωσεν· ἂν δὲ ἀτέλεστον ᾖ, οὔτ' ἄλλως αὐτῷ προσέρχεται, κἂν ἐς αὐτὴν τὴν φλόγα φέρηται, ἐξαναχωρεῖ τε καὶ ἐκφεύγει. καὶ ταῦθ', οὕτως ἑκάτερα περὶ πάντων ὁμοίως, πλὴν θανάτου τε καὶ γάμου, ποιεῖ. περὶ γὰρ τούτων οὐδὲ ἔξεστί τινι ἀρχὴν αὐτοῦ πυθέσθαι τι. τοῦτο μὲν τοιοῦτόν ἐστιν.

46. Ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ, βραδύνοντος τοῦ Αντωνίου, ᾧ τοὺς ὑπομείναντας ἐν τῷ Βρεντεσίῳ κομίσαι ἐπετέτακτο, καὶ οὐδὲ ἀγγελίας τινὸς περὶ αὐτῶν, διά τε τὸν χειμῶνα καὶ διὰ τὸν Βίβουλον, φοιτώσης, ὑπώπτευσε σφᾶς μεσεύειν τε καὶ ἐφεδρεύειν τοῖς πράγμασιν· (οἷά που ἐν ταῖς στάσεσι φιλεῖ γίγνεσθαι·) καὶ διὰ τοῦτο βουληθεὶς αὐτὸς καὶ μόνος γε ἐς τὴν Ἰταλίαν πλεῦσαι, ἐπέβη μὲν ἀκατίου τινὸς, ὥς τις ἄλλος, λέγων ὑπὸ τοῦ Καίσαρος πεπέμφθαι, καὶ τὸν κυβερνήτην αὐτοῦ, καίπερ πνεύματος ὄντος, ἐξεβιάσατο ἀναχθῆναι· ὡς μέντοι ἀπὸ τῆς γῆς ἐγένοντο, καὶ ὅ, τε ἄνεμος ἰσχυρῶς κατέσπερχε, καὶ ὁ κλύδων δεινῶς σφᾶς ἐξετάραττεν, ὥστε τὸν κυβερ-

Digitized by Google

νήτην, μηδ' ἀναγκαζόμενον, ἔτι τολμῆσαι περαιτέρω πλεῦσαι, ἀλλὰ καὶ ἄκοντος αὐτοῦ ἐπανιέναι ἐπιχειρῆσαι· ἐξέφηνεν ἑαυτὸν, καθάπερ ἐκ τούτου καὶ τὸν χειμῶνα παύσων, καὶ ἔφη, Θάρσει· Καίσαρα γὰρ ἄγεις. τοιοῦτον μὲν δὴ φρόνημα, καὶ τοιαύτην ἐλπίδα, ἤτοι τηνάλλως, ἢ καὶ ἐκ μαντείας τινὸς, εἶχεν· ὥστε καὶ παρὰ τὰ φαινόμενα πίστιν τῆς σωτηρίας ἐχέγγυον ποιεῖσθαι. οὐ μέντοι καὶ ἐπεραιώθη· ἀλλ' ὡς ἐπὶ πολὺ μάτην πονήσας ἀνέπλευσε.

47. Καὶ μετὰ τοῦτο τῷ Πομπηΐῳ περὶ τὸν Ἄψον ἀντεστρατοπεδεύσατο. ἐκεῖνος γὰρ, ἐπειδὴ πρῶτον τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ ᾔσθετο, οὐκ ἀνεβάλετο, ἀλλ' ἐλπίσας ῥαδίως αὐτὸν, πρὶν καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς μετὰ τοῦ Ἀντωνίου ὄντας προσλαβεῖν, κατεργάσασθαι, σπουδῇ πρὸς τὴν Ἀπολλωνίαν δυνάμει τινὶ ἤλασεν. ὁ οὖν Καῖσαρ μέχρι μὲν τοῦ ποταμοῦ ἀπήντησέν οἱ, νομίσας ἀξιόμαχος καὶ ὣς τοῖς τότε προσιοῦσι γενήσεσθαι· ἐπεὶ δὲ ἔμαθεν ὅτι πολὺ τῷ πλήθει ἠλαττοῦτο, ἡσύχασε. καὶ ὅπως γε μήθ' ὑπὸ δέους τοῦτο ποιεῖν, μήτε ἐξάρχειν τοῦ πολέμου νομισθείη, λόγους τέ τινας συμβατηρίους σφίσι καθίη, καὶ κατὰ τοῦτο διῆγε. γνοὺς δὲ ταῦθ' ὁ Πομπήϊος, συμβαλεῖν μὲν αὐτῷ ὡς ὅτι τάχιστα ἠθέλησε, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸν ποταμὸν ἐπιδιαβῆναι ἐπεχείρησεν· ὡς δὲ ἡ γέφυρα βάρος λαβοῦσα διελύθη, καὶ τινες τῶν προδιαβεβηκότων μονωθέντες ἀπώλοντο, ἐπέσχεν, ἀθυμήσας ὅτι πρῶτον τῶν τοῦ πολέμου ἔργων ἁπτόμενος ἐπταίκει. κἀν τούτῳ καὶ τοῦ Ἀντωνίου ἐπελθόντος, φοβηθεὶς, ἀπεχώρησε πρὸς τὸ Δυῤῥάχιον.

Digitized by Google

48. Ἕως μὲν γὰρ ὁ Βίβουλος ἔζη, οὐδ' ἀπᾶραι ἐκεῖνος ἐκ τοῦ Βρεντεσίου ἐτόλμησε· (τοσαύτη που φυλακὴ αὐτοῦ ἐγίγνετο·) ἐπεὶ δὲ αὐτός τε ἐκκαμὼν ὑπὸ τῆς ταλαιπωρίας ἐτελεύτησε, καὶ τὴν ναυαρχίαν ὁ Λίβων διεδέξατο, κατεφρόνησεν αὐτοῦ, καὶ ἀνηγάγετο ὡς καὶ βιασόμενος τὸν ἔκπλουν. καταχθείς τε ἐς τὴν γῆν, ἠμύνατό τε αὐτὸν ἰσχυρῶς προσβάλλοντά οἱ, καὶ μετὰ τοῦτο ἐπεκβῆναί ποι βουληθέντα, οὐδαμῇ τῆς ταύτῃ ἠπείρου προσορμισθῆναι εἴασεν. ἀπορήσας οὖν ὁ Λίβων καὶ ὅρμου καὶ ὕδατος, (τὸ γὰρ νησίδιον τὸ πρὸ τοῦ λιμένος ὄν, ἐς ὅπερ μόνον προσέχειν ἠδύνατο, καὶ ἄνυδρον καὶ ἀλίμενόν ἐστιν·) ἀπέπλευσε πόῤῥω ποι, ὅπου ἀμφοτέρων εὐπορήσειν ἔμελλε. καὶ οὕτως ὁ Ἀντώνιος ἐξαναχθεὶς ὕστερον, πρὸς μὲν ἐκείνου, καίπερ μετεώροις σφίσιν ἐπιχειρῆσαι θελήσαντος, οὐδὲν ἔπαθε· χειμὼν γὰρ σφοδρὸς ἐπιγενόμενος ἐκώλυσε τὴν ἐπίθεσιν· πρὸς δὲ δὴ αὐτοῦ τούτου ἀμφότεροι ἐκακοπάθησαν.

49. Διασωθέντων οὖν τῶν στρατιωτῶν, ὅ, τε Πομπήϊος ἐς τὸ Δυῤῥάχιον (ὥσπερ εἶπον) ἀνεχώρησε, καὶ ὁ Καῖσαρ ἐπηκολούθησεν αὐτῷ, θαρσήσας, ὅτι τῷ πλήθει τῶν τότε συνόντων οἱ περιῆν, ἐκ τῶν προσγεγενημένων. τὸ δὲ Δυῤῥάχιον ἐν τῇ γῇ τῇ πρότερον μὲν Ἰλλυριῶν τῶν Παρθινῶν, νῦν δὲ, καὶ τότε γε ἤδη, Μακεδονίας νενομισμένῃ, κεῖται· καὶ ἔστιν ἐπικαιρότατον, εἴτ' οὖν ἡ Ἐπίδαμνος ἡ τῶν Κερκυραίων, εἴτε καὶ ἑτέρα τις οὖσα. καὶ οἱ μὲν τοῦτο γράψαντες, τήν τε κτίσιν αὐτῆς καὶ τὸ ὄνομα ἐς Δύῤῥαχον ἥρωα ἀναφέρουσιν· οἱ δ' ἕτεροι Δυῤῥάχιον ἀντονομασθῆναι τὸ χωρίον ὑπὸ τῶν Ῥω-

Digitized by Google

μαίων πρὸς τὴν τῆς ῥαχίας δυσχέρειαν, ἔφασαν· ὅτι ἡ τῆς Ἐπιδάμνου πρόσρησις ζημιώδη δήλωσιν ἐν τῇ τῶν Λατίνων γλώσσῃ ἔχουσα, δυσοιώνιστος σφίσιν ἐς τὸ περαιοῦσθαι ἐς αὐτὴν ἔδοξεν εἶναι.

50. Πρὸς οὖν τοῦτο τὸ Δυῤῥάχιον ὁ Πομπήϊος καταφυγὼν, στρατόπεδόν τε ἔξω τῆς πόλεως ἐποιήσατο, καὶ τάφρους βαθείας σταυρώματά τε ἰσχυρὰ περιεβάλλετο. καὶ αὐτῷ ὁ Καῖσαρ ἐπιστρατοπεδεύσας, προσέμιξε μὲν ὡς καὶ δι᾽ ὀλίγου τὸ χαράκωμα τῷ πλήθει τῶν στρατιωτῶν αἱρήσων· ἐπεὶ δὲ ἀπεκρούσθη, ἐπεχείρησεν αὐτὸ ἀποτειχίσαι. καὶ ἐκεῖνός τε ἅμα τοῦτ᾽ εἰργάζετο· καὶ ὁ Πομπήϊος τὰ μὲν διεσταύρου, τὰ δὲ ὑπετείχιζε καὶ διετάφρευε. πύργους τε ἐπὶ τῶν μετεώρων καὶ φυλακὰς ἐπικαθίστη, ὥς τήν τε περίοδον τοῦ περιτειχίσματος ἀπέραντον, καὶ τὴν ἔφοδον καὶ κρατοῦσι τοῖς ἐναντίοις ἄπορον ποιῆσαι. πολλαὶ μὲν οὖν καὶ ἐν τούτῳ μάχαι αὐτῶν, βραχεῖαι δ᾽ ὅμως ἐγίγνοντο· καὶ ἐν ταύταις τοτὲ μὲν οὗτοι, τοτὲ δὲ ἐκεῖνοι καὶ ἐνίκων καὶ ἐνικῶντο· ὥστε καὶ θνήσκειν τινὰς ἀμφοτέρων ὁμοίως. αὐτοῦ δὲ δὴ τοῦ Δυῤῥαχίου ὁ Καῖσαρ, μεταξὺ τῶν τε ἑλῶν καὶ τῆς θαλάσσης, νυκτὸς, ὡς καὶ προδοθησομένου, τῶν τε ἀμυνομένων πειράσας, εἴσω μὲν τῶν στενῶν παρῆλθε· προσπεσόντων δὲ οἱ ἐνταῦθα πολλῶν μὲν κατὰ πρόσωπον, πολλῶν δὲ καὶ κατόπιν, οἳ πλοίοις παρακομισθέντες, ἐξαίφνης αὐτῷ ἐπέθεντο· καὶ συχνοὺς ἀπέβαλε, καὶ ὀλίγου καὶ αὐτὸς ἐφθάρη. γενομένου δὲ τούτου ὁ Πομπήϊος ἐπιθαρσήσας, ἐπεβούλευσε νυκτὸς τῷ περιτειχίσματι· καὶ ἐκείνου τέ

Digitized by Google

τι ἀπροσδόκητος προσπεσὼν εἷλε, καὶ φόνον τῶν αὐλιζομένων πρὸς αὐτῷ πολὺν εἰργάσατο.

51. Ὁ οὖν Καῖσαρ, ὡς ταῦτά τε συνεβεβήκει, καὶ ὁ σῖτος αὐτὸν ἐπελελοίπει, (ἥ τε γὰρ θάλασσα καὶ ἡ γῆ πᾶσα ἡ πλησία ἀλλοτρία αὐτῷ ἦν, καί τινες διὰ ταῦτα καὶ ἀπηυτομολήκεσαν·) δείσας μήτοι προσεδρεύων καταπολεμηθῇ, ἢ καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐγκαταλειφθῇ, πάντα μὲν τὰ ᾠκοδομημένα κατέστρεψε, πάντα δὲ τὰ παραβεβλημένα προσδιέφθειρε. καὶ μετὰ τοῦτο ἐξαίφνης ἄρας ἐς Θεσσαλίαν ὥρμησεν. ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ τὸ Δυῤῥάχιον ἐπολιορκεῖτο, Λούκιός τε Κάσσιος Λογγῖνος, καὶ Γναῖος Δομίτιος Καλουῖνος ἔς τε τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐς τὴν Θεσσαλίαν ὑπ᾽ αὐτοῦ πεμφθέντες· Λογγῖνος μὲν ἐνταῦθα ὑπό τε τοῦ Σκιπίωνος καὶ ὑπὸ Σαδάλου Θρακὸς ἰσχυρῶς ἐσφάλη· Καλουῖνος δὲ τῆς μὲν Μακεδονίας ὑπὸ τοῦ Φαύστου ἀπεώσθη· Λοκρῶν δὲ δὴ καὶ Αἰτωλῶν προσχωρησάντων οἱ, ἔς τε τὴν Θεσσαλίαν μετ᾽ αὐτῶν ἐσέβαλε, καὶ τὸν Σκιπίωνα μάχαις, τῇ μὲν λοχισθεὶς, τῇ δ᾽ ἀντενεδρεύσας ἐνέδρευσε· καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ καὶ πόλεις τινὰς προσεποιήσατο. ἐνταῦθα οὖν ὁ Καῖσαρ, ὡς καὶ ῥᾷον σὺν ἐκείνοις τῆς τε τροφῆς εὐπορήσων, καὶ τὸν πόλεμον διοίσων, ἠπείχθη. καὶ ἐπειδὴ οὐδεὶς αὐτὸν, ἅτε κακῶς πεπραγότα, ἐδέχετο, τῶν μὲν ἄλλων καὶ ἄκων ἀπείχετο· Γόμφοις δὲ δὴ, πολίχνῃ τινὶ Θεσσαλικῇ προσπεσὼν, καὶ κρατήσας, πολλούς τε ἔκτεινε, καὶ πάντας διήρπασεν· ὅπως καὶ τοὺς ἄλλους ἐκ τούτου καταφοβήσῃ. αὐτίκα γοῦν Μητρόπολις, ἕτερόν τι πόλισμα, οὐδὲ ἐς χεῖρας αὐτῷ ἦλθεν, ἀλλ᾽

Digitized by Google

ἀμαχεὶ ὡμολόγησε· καὶ σφᾶς κακὸν οὐδὲν δράσας, ῥᾷον καὶ ἄλλους τινὰς ἀφ' ἑκατέρου προσεποιήσατο. καὶ ὁ μὲν, ἰσχυρὸς αὖθις ἐγίγνετο.

52. Πομπήϊος δὲ οὐκ ἐπεδίωξε μὲν αὐτόν· (νυκτός τε γὰρ ἐξαπιναίως ἀπανέστη, καὶ τὸν ποταμὸν τὸν Γενουσὸν σπουδῇ διέβη·) οὕτω μέντοι τὴν γνώμην εἶχεν, ὡς καὶ διαπεπολεμηκώς. κἀκ τούτου τὸ μὲν τοῦ αὐτοκράτορος ὄνομα ἔλαβεν, οὐ μέντοι καὶ ἐμεγαληγόρει τι, ἢ καὶ δάφνην τινὰ ταῖς ῥάβδοις περιῆψε, δυσχεραίνων ἐπὶ πολίταις τοιοῦτόν τι ποιῆσαι. ἐκ δὲ δὴ τῆς αὐτῆς ταύτης διανοίας, οὐδὲ ἐς τὴν Ἰταλίαν οὔτ' αὐτὸς ἔπλευσεν, οὔτ' ἄλλους τινὰς ἔπεμψε, καίτοι ῥᾳδίως ἂν πᾶσαν αὐτὴν κατασχών. τῷ τε γὰρ ναυτικῷ πολὺ ἐκράτει, ἅτε πεντακοσίας ναῦς ταχείας ἔχων, ὥστε πανταχόσε ἅμα κατᾶραι· καὶ τὰ ἐκεῖ οὔτ' ἄλλως αὐτῷ ἤχθετο, οὔτε, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἠλλοτρίωτο, ἀξιόμαχά γε ἀντιπολεμῆσαι ἦν. πορρωτέρω γὰρ τοῦ περὶ αὐτῆς δόξαι πολεμεῖν, ἀφεστηκέναι ἐβούλετο, καὶ φόβον οὐδένα τοῖς ἐν τῇ Ῥώμῃ τότε οὖσι παρασχεῖν ἠξίου. τῆς μὲν οὖν Ἰταλίας διὰ ταῦτ' οὐκ ἐπειράσεν· οὐ μὴν οὐδὲ ἐπέστειλε τῷ κοινῷ περὶ τῶν πραχθέντων οὐδέν. ἐπὶ δὲ δὴ τὸν Καίσαρα μετὰ τοῦθ' ὁρμήσας, ἐς τὴν Θεσσαλίαν ἀφίκετο.

53. Ἀντικαθημένων δὲ αὐτῶν ἀλλήλοις, ἡ μὲν ὄψις τῶν στρατοπέδων πολέμου τινὰ εἰκόνα ἔφερεν· ἡ δὲ δὴ χρεία τῶν ὅπλων ὡς καὶ ἐν εἰρήνῃ ἡσύχαζε. τό, τε γὰρ μέγεθος τοῦ κινδύνου διασκοποῦντες, καὶ τὸ ἄδηλον τό, τε ἀστάθμητον τῶν πραγμάτων προορώμενοι, καί τινα καὶ αἰδῶ τοῦ τε ὁμοφίλου

Digitized by Google

καὶ τῆς συγγενείας ἔτι ποιούμενοι, διέμελλον· κἂν τούτῳ καὶ λόγους περὶ φιλίας σφίσιν ἀντέπεμπον, καί τισι καὶ συναλλαγήσεσθαι διακενῆς ἔδοξαν. αἴτιον δὲ, ὅτι τοῦ τε παντὸς κράτους ἀμφότεροι ἐφιέμενοι, καὶ πολλῇ μὲν φιλοτιμίᾳ ἐμφύτῳ, πολλῇ δὲ καὶ φιλονεικίᾳ ἐπικτήτῳ χρώμενοι, (πρός τε γὰρ τῶν ἴσων καὶ πρὸς τῶν οἰκειοτάτων ἥκιστά τινες ἐλαττούμενοι φέρουσιν·) οὔτε τι συγχωρῆσαι ἀλλήλοις ἤθελον, ὥσπερ καὶ ἀμφότεροι κρατῆσαι δυνάμενοι· οὔτε πιστεῦσαι, κἂν συμβανθῇ τι, ἐδύναντο, μὴ οὐ τοῦ πλείονός τε ἀεὶ σφᾶς ὀριγνήσεσθαι, καὶ ὑπὲρ τοῦ παντὸς αὖθις στασιάσειν.

54. Γνώμῃ μὲν γὰρ τοσοῦτον ἀλλήλων διέφερον, ὅσον Πομπήϊος μὲν, οὐδενὸς ἀνθρώπων δεύτερος, Καῖσαρ δὲ, καὶ πρῶτος πάντων εἶναι ἐπεθύμει· καὶ ὁ μὲν, παρ᾽ ἑκόντων τε τιμᾶσθαι, καὶ ἐθελόντων προστατεῖν, φιλεῖσθαί τε ἐσπούδαζε· τῷ δὲ οὐδὲν ἔμελεν εἰ καὶ ἀκόντων ἄρχοι, καὶ μισοῦσιν ἐπιτάσσοι, τάς τε τιμὰς αὐτὸς ἑαυτῷ διδοίη. τὰ μὲν δὴ ἔργα, δι᾽ ὧν ἤλπιζον πάνθ᾽ ὅσα ἐβούλοντο καταπράξειν, ἀμφότεροι ὁμοίως καὶ ἀνάγκῃ ἐποίουν. ἀδύνατον γὰρ ἦν αὐτῶν κατατυχεῖν τινι μὴ οὐ τοῖς τε οἰκείοις πολεμοῦντι, καὶ τοὺς ὀθνείους ἐπὶ τοὺς ὁμοφύλους ἄγοντι, καὶ πολλὰ μὲν χρήματα ἀδίκως συλῶντι, πολλοὺς δὲ καὶ τῶν φιλτάτων ἀνόμως κτείναντι. ὥστε εἰ καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις διήλλαττον, ἀλλὰ ταῖς γε πράξεσι, δι᾽ ὧν ἀποπληρώσειν αὐτὰς ἤλπιζον, ὡμοιοῦντο. καὶ διὰ τοῦθ᾽ ὑφίεντό τινος ἀλλήλοις, καίπερ πολλὰς δικαιώσεις προτεινάμενοι, καὶ ἐς χεῖρας τελευτῶντες ἦλθον.

Digitized by Google

55. Ἐγένετο δὲ ὁ ἀγὼν μέγας, καὶ οἷος οὐχ ἕτερος. αὐτοί τε γὰρ ἄριστοι πρὸς πάντα τὰ πολέμια καὶ εὐδοκιμώτατοι διαφανῶς, οὐχ ὅτι τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων τῶν τότε ἀνθρώπων ἠξιοῦντο εἶναι. οἵ γὰρ ἐκ παίδων τε ἐς αὐτοῖς ἠσκημένοι, καὶ διὰ παντὸς αὐτοῖς ὡμιληκότες, ἔργα τε ἀξιόλογα ἀποδεδειγμένοι· καὶ πολλῇ μὲν ἀρετῇ, πολλῇ δὲ καὶ τύχῃ κεχρημένοι, καὶ ἀξιοστρατηγικώτατοι καὶ ἀξιονικότατοι ἦσαν. καὶ δυνάμεις Καῖσαρ μὲν, τοῦ τε πολιτικοῦ τὸ πλεῖστον καὶ καθαρώτατον, καὶ ἐκ τῆς ἄλλης Ἰταλίας τῆς τε Ἰβηρίας καὶ τῆς Γαλατίας πάσης, τῶν τε νήσων ὧν ἐκράτει, τοὺς μαχιμωτάτους εἶχε· Πομπήϊος δὲ συχνοὺς μὲν καὶ ἐκ τῆς βουλῆς, τῆς τε ἱππάδος, κἀκ τῶν καταλόγων, ἐπῆκτο· παμπληθεῖς δὲ, παρά τε τῶν λοιπῶν ὑπηκόων, καὶ παρὰ τῶν ἐνσπόνδων καὶ δήμων καὶ βασιλέων ἠθροίκει. ἄνευ γὰρ δὴ τοῦ τε Φαρνάκου καὶ τοῦ Ὀρώδου, (καὶ γὰρ τοῦτον, καίτοι πολέμιον, ἀφ' οὗ τοὺς Κράσσους ἀπέκτεινεν, ὄντα, προσεταιρίσασθαι ἐπεχείρησε·) πάντες οἱ ἄλλοι, οἱ καὶ ἐφ' ὁσονοῦν οἰκειωθέντες ποτὲ αὐτῷ, καὶ χρήματά οἱ ἔδωκαν, καὶ βοηθείας οἱ μὲν ἔπεμψαν, οἱ δὲ ἤγαγον. ὁ δὲ δὴ Πάρθος ὑπέσχετο μὲν αὐτῷ, ἂν τὴν Συρίαν λάβῃ, συμμαχήσειν· μὴ τυχὼν δὲ αὐτῆς, οὐκ ἐπήμυνε. προὔχοντος δ' οὖν πολὺ τοῦ Πομπηΐου τῷ πλήθει, ἐξισοῦντο σφίσιν οἱ τοῦ Καίσαρος τῇ ῥώμῃ· καὶ οὕτως ἀπ' ἀντιπάλου πλεονεξίας, καὶ ἰσόῤῥοποι ἀλλήλοις καὶ ἰσοκίνδυνοι ἐγίγνοντο.

56. Ἐκ τε οὖν τούτων, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς αἰτίας,

τῆς τε ὑποθέσεως τοῦ πολέμου, ἀξιολογώτατος ἀγὼν συνηνέχθη. ἥ τε γὰρ πόλις ἡ τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἡ ἀρχὴ αὐτῆς ἅπασα, καὶ πολλὴ καὶ μεγάλη ἤδη οὖσα, ἆθλον σφίσι προὔκειτο. εὔδηλον γάρ που πᾶσιν ἦν, ὅτι τῷ τότε κρατήσαντι δουλωθήσεται. τοῦτό τε οὖν ἐκλογιζόμενοι, καὶ προσέτι καὶ τῶν προτέρων ἔργων, Πομπήϊος μὲν, τῆς τε Ἀφρικῆς καὶ τοῦ Σερτωρίου, τοῦ τε Μιθριδάτου, καὶ τοῦ Τιγράνου, καὶ τῆς θαλάσσης· Καῖσαρ δὲ, τῆς τε Γαλατίας καὶ τῆς Ἰβηρίας, τοῦ τε Ῥήνου καὶ τῆς Βρεττανίας, ἀναμιμνησκόμενοι, καὶ κινδυνεύειν τε καὶ περὶ ἐκείνοις ἡγούμενοι, καὶ προσκτήσασθαι τὴν ἀλλήλων δόξαν σπουδὴν ποιούμενοι, ὤργων. τά τε γὰρ ἄλλα τῶν ἡττημένων τοῖς κρατοῦσι προσγίγνεται, καὶ ἡ εὔκλεια ὅτι μάλιστα. ὅσῳ γὰρ μείζω καὶ δυνατώτερόν τις ἀνταγωνιστὴν καθέλῃ, τοσούτῳ καὶ αὐτὸς ἐπὶ μεῖζον αἴρεται.

57. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ τοῖς στρατιώταις πολλὰ μὲν, παραπλήσια δ' οὖν ἀλλήλοις, παρήνεσαν· εἰπόντες πάνθ' ὅσα ἐν τῷ τοιούτῳ, πρός τε τὸ αὐτίκα τοῦ κινδύνου, καὶ πρὸς τὸ ἔπειτα, πρέπει λέγεσθαι. ἔκ τε γὰρ τῆς αὐτῆς πολιτείας ὁρμώμενοι, καὶ ὑπὲρ τῶν αὐτῶν λόγους ποιούμενοι, καὶ ἀλλήλους τε τυράννους, καὶ αὐτοὺς ἐλευθερωτὰς αὐτῶν ὀνομάζοντες, οὐδὲν σφίσι διάφορον εἰπεῖν ἔσχον. ἀλλ' ὅτι τοῖς μὲν, ἀποθανεῖν, τοῖς δὲ, σωθῆναι, καὶ τοῖς μὲν, αἰχμαλώτοις, τοῖς δὲ, ἐν δεσπότου μοίρᾳ, πάντα τε ἔχειν, ἢ πάντων στερηθῆναι, καὶ παθεῖν ἢ ποιῆσαι δεινότατα, ὑπάρξει. τοιαύτας οὖν δή τινας παραινέσεις τοῖς πολίταις ποιησάμενοι, καὶ προσέτι καὶ τὰ

Digitized by Google

τῶν ὑπηκόων, τῶν τε συμμάχων, πρός τε τὰς ἐλπίδας τῶν κρεισσόνων καὶ πρὸς τοὺς φόβους τῶν χειρόνων προαγαγόντες, συνέβαλον ἀλλήλοις τοὺς ὁμοφύλους, τοὺς συσκήνους, τοὺς συσσίτους, τοὺς ὁμοσπόνδους. καὶ τί ἄν τις τὰ τῶν ἄλλων ὀδύραιτο, ὁπότε καὶ αὐτοὶ ἐκεῖνοι πάντα τε ταῦτα ἀλλήλοις ὄντες, καὶ προσέτι πολλῶν μὲν λόγων ἀποῤῥήτων, πολλῶν δὲ καὶ ἔργων ὁμοίων κεκοινωνηκότες, κῆδός τέ ποτε συναψάμενοι, καὶ τὸ αὐτὸ παιδίον, ὁ μὲν, ὡς πατὴρ, ὁ δὲ, ὡς πάππος, ἀγαπήσαντες, ὅμως ἐμάχοντο; ὅσα γὰρ ἡ φύσις τὸ αἷμα αὐτῶν μίξασα συνέδησε, τότε ταῦτα τῇ ἀπλήστῳ τῆς δυναστείας ἐπιθυμίᾳ διέλυον καὶ διέσπων καὶ διεῤῥήγνυσαν. καὶ δι᾽ ἐκείνου καὶ ἡ Ῥώμη περί τε ἑαυτῇ καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἅμα κινδυνεύειν ἠναγκάζετο, ὥστε καὶ νικήσασα ἡττηθῆναι.

58. Τοιούτῳ μὲν ἀγῶνι συνηνέχθησαν· οὐ μέντοι καὶ εὐθὺς συνέμιξαν, ἀλλ᾽ οἷα ἔκ τε τῆς αὐτῆς πατρίδος καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς ἑστίας ὁρμώμενοι, καὶ τά τε ὅπλα παραπλήσια καὶ τὰς τάξεις ὁμοίας ἔχοντες, ὤκνουν μὲν ἄρξαι τῆς μάχης, ὤκνουν δὲ καὶ φονεῦσαί τινας ἑκάτεροι. σιγή τε οὖν ἀμφοτέρων καὶ κατήφεια πολλὴ ἦν. καὶ οὔτε τις αὐτῶν ἐς τὰ πρόσω προῄει, οὔθ᾽ ὅλως ἐκινεῖτο, ἀλλ᾽ ἐγκύψαντες ἠτρέμιζον, ὥσπερ ἄψυχοι. φοβηθέντες οὖν ὅ, τε Καῖσαρ καὶ ὁ Πομπήϊος μὴ καὶ ἐπὶ πλεῖον ἡσυχάσαντες, ἀμβλύτεροί πως γένωνται, ἢ καὶ συναλλαγῶσι, προσέταξαν σπουδῇ τοῖς τε σαλπιγκταῖς σημῆναι, καὶ ἐκείνοις συμβοῆσαι τὸ πολέμιον. καὶ ἐπράχθη μὲν ἑκάτερον· τοσοῦτον δὲ ἐδέησαν ἐπιῤῥωσθῆναι, ὥστε καὶ ἐπὶ μᾶλλον ἔκ τε τῆς τῶν σαλπιγκτῶν ἠχῆς ὁμο-

φωνούσης, καὶ ἐκ τῆς ἑαυτῶν βοῆς ὁμογλωσσούσης, τό, τε ὁμόφυλον σφῶν ἐξέφηναν, καὶ τὸ ὁμογενὲς ἐξήλεγξαν. κἀκ τούτου καὶ ἐς δάκρυα καὶ θρῆνον ἔπεσον.

59. Ὀψὲ δ' οὖν ποτὲ τῶν συμμαχικῶν προκαταρξάντων, καὶ ἐκεῖνοι συνέμιξαν, ἔκφρονες ἐπ' αὐτοῖς γενόμενοι. καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις, οἷς πόῤῥωθεν ἡ ἀλκὴ ἦν, ἧττον τὸ δεινὸν συνέβαινεν· (οὐδὲ γὰρ εἰδότες οὓς ἔβαλλον, ἐτόξευον, ἠκόντιζον, ἐσφενδόνων) οἱ δὲ δὴ ὁπλῖται οἵ τε ἱππεῖς χαλεπώτατα ἀπήλλασσον, ἅτε καὶ ἐγγὺς ἀλλήλων ὄντες, καί τι καὶ λαλεῖν σφίσι δυνάμενοι. ἐγνώριζόν τε ἅμα τοὺς ἀντιπαρατεταγμένους, καὶ ἐτίτρωσκον, ἀνεκάλουν, καὶ ἐφόνευον· τῶν πατρίδων ἐμέμνηντο, καὶ ἐσκύλευον. ταῦτα μὲν οἵ τε Ῥωμαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι οἱ ἐκ τῆς Ἰταλίας συστρατευόμενοι σφίσιν, ὅπου ποτὲ προστύχοιεν ἀλλήλοις, καὶ ἔπραττον καὶ ἔπασχον· καὶ πολλοὶ πολλὰ καὶ οἴκαδε δι' αὐτῶν τῶν σφαγέων ἐνετέλλοντο. τὸ δὲ ὑπήκοον καὶ προθύμως καὶ ἀφειδῶς ἐμάχετο, πολλὴν σπουδὴν, ὥσπερ ποτὲ ὑπὲρ τῆς σφετέρας ἐλευθερίας, αὐτῷ τότε κατὰ τῆς τῶν Ῥωμαίων δουλείας, ποιούμενοι, ἐπιθυμίᾳ, ἅτε ἐν πᾶσιν αὐτῶν ἐλαττούμενοι, ὁμοδούλους σφᾶς ἔχειν.

60. Μεγίστη τε οὖν μάχη καὶ πολυτροπωτάτη, διά τε ταῦτα καὶ διὰ τὸ πλῆθος, τό, τε πολυειδὲς τῆς παρασκευῆς, ἐγένετο. πάμπολλοι μὲν γὰρ ὁπλῖται, πάμπολλοι δὲ καὶ ἱππεῖς, τοξόται τε ἕτεροι, καὶ σφενδονῆται ἄλλοι ἄντες, τό, τε πεδίον πᾶν κατέλαβον· καὶ σκεδασθέντες πολλαχῇ μὲν ἀλλήλοις, οἷα ὁμόσκευοι, πολλαχῇ δὲ καὶ ἑτέροις ἀναμὶξ ἐμάχοντο

Digitized by Google

προεῖχον δὲ οἱ Πομπήειοι τῇ τε ἱππείᾳ καὶ τῇ τοξείᾳ, καὶ διὰ ταῦτο πόῤῥωθέν τε ἐγκυκλούμενοι τινὰς προσβολαῖς αἰφνιδίοις ἐχρῶντο, καὶ συνταράξαντες αὐτοὺς ἐξανεχώρουν· εἶτ' αὖθις καὶ μάλ' αὖθις ἐπετίθεντο σφίσι, τοτὲ μὲν ἐνταῦθα, τοτὲ δὲ ἐκεῖσε μεθιστάμενοι. οἱ οὖν Καισάρειοι ταῦτά τε ἐφυλάσσοντο, καὶ τὰς τάξεις σφῶν ἐξελίσσοντες, ἀντιπρόσωποί τε ἀεὶ τοῖς προσβάλλουσιν ἐγίγνοντο· καὶ ὁμόσε αὐτοῖς χωροῦντες, τῶν τε ἀνδρῶν καὶ τῶν ἵππων ἀντελαμβάνοντο, προθύμως ἀγωνιζόμενοι. καὶ γὰρ πεζοὶ τοῖς ἱππεῦσιν αὐτῶν κοῦφοι ἐπ' αὐτὸ τοῦτο συνετετάχατο. καὶ ταῦτα οὐ καθ' ἕνα, (ὥσπερ εἶπον) ἀλλὰ πολλαχῇ ἅμα σποράδην ἐγίγνετο· ὥστε τῶν μὲν πόῤῥωθεν μαχομένων, τῶν δὲ, συσταδὸν ἀγωνιζομένων, καὶ τῶν μὲν, παιόντων τινάς, τῶν δὲ, πατασσομένων, φευγόντων ἑτέρων, διωκόντων ἑτέρων, πολλὰς μὲν πεζομαχίας, πολλὰς δὲ καὶ ἱππομαχίας, δρᾶσθαι. κἂν τούτῳ καὶ παρὰ δόξαν συχνὰ συνέβαινε. καὶ γὰρ τρέψας τίς τινα, ἐτρέπετο, καὶ ἄλλος ἐκκλίνας τινὰ, ἀντεπετίθετο αὐτῷ· πλήξας τὶς ἕτερον, αὐτὸς ἐτιτρώσκετο, καὶ πεπτωκὼς ἄλλος, τὸν ἑστηκότα ἀπεκτείννυε. καὶ πολλοὶ μὲν καὶ ἄτρωτοι ἔθνησκον, πολλοὶ δὲ καὶ ἡμιθνῆτες ἐφόνευον. καὶ οἱ μὲν ἔχαιρον, καὶ ἐπαιώνιζον· οἱ δὲ ἐλυποῦντο, καὶ ὠλοφύροντο· ὥστε βοῆς καὶ στεναγμῶν πάντα πληρωθῆναι, καὶ τοῖς πλείοσι καὶ ἐκ τούτου ταραχὴν ἐγγενέσθαι· (τὰ γὰρ λεγόμενα, ἄσημα σφίσι διά τε τὸ ἀλλοεθνὲς καὶ διὰ τὸ ἀλλόθροον ὄντα, δεινῶς αὐτοὺς ἐξέπλησσε· τοῖς δὲ δὴ συνιεῖσιν ἀλλήλων, πολλαπλάσιον τὸ κακὸν συμβῆναι. πρὸς γὰρ τοῖς ἰδίοιι

Digitized by Google

σφῶν παθήμασι, καὶ τὰ τῶν πέλας καὶ ἑώρων ἅμα καὶ ἤκουον.

61. Τέλος δὲ, ἰσοῤῥόπως αὐτῶν ἐπὶ μακρότατον ἀγωνισαμένων, καὶ πολλῶν ἀμφοτέρωθεν ὁμοίως καὶ πεσόντων καὶ τρωθέντων, ὁ Πομπήϊος, ἅτε καὶ Ἀσιανὸν καὶ ἀγύμναστον τὸ πλεῖον τοῦ στρατοῦ ἔχων, ἡττήθη· ὥσπερ που καὶ πρὸ τοῦ ἔργου οἱ ἐδεδήλωτο. κεραυνοί τε γὰρ ἐς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ἐσέπεσον, καὶ πῦρ ἀέριον ὑπὲρ τῆς τοῦ Καίσαρος ταφρείας φανὲν, ἐς τὴν ἐκείνου κατέσκηψε· τά τε σημεῖα αὐτοῦ τὰ στρατιωτικὰ μέλισσαι περιέσχον· καὶ πολλὰ τῶν ἱερείων αὐτοῖς ἤδη τοῖς βωμοῖς προσαγόμενα ἐξέδρα. καὶ οὕτω γε καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ὁ ἀγὼν ἐκεῖνος ἔτεινεν, ὥστε πολλαχόθεν αὐτῇ τῇ τῆς μάχης ἡμέρᾳ, καὶ στρατοπέδων συνόδους, καὶ ὅπλων κτύπους συμβῆναι· ἔν τε Περγάμῳ τυμπάνων τέ τινα καὶ κυμβάλων ψόφον ἐκ τοῦ Διονυσίου ἀρθέντα, διὰ πάσης τῆς πόλεως χωρῆσαι· καὶ ἐν Τράλλεσι φοίνικά τε ἐν τῷ τῆς Νίκης ναῷ ἀναφῦναι, καὶ τὴν θεὸν αὐτὴν πρὸς εἰκόνα τοῦ Καίσαρος, ἐν πλαγίῳ που κειμένην, μεταστραφῆναι· τοῖς τε Σύροις δύο τινὰς νεανίσκους τὸ τέλος τῆς μάχης ἀγγείλαντας, ἀφανεῖς γενέσθαι· καὶ ἐν Παταουΐῳ τῆς νῦν Ἰταλίας, τότε δὲ ἔτι Γαλατίας, ὄρνιθάς τινας οὐχ ὅτι διαγγεῖλαι αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ δεῖξαι τρόπον τινά. Γάϊος γάρ τις Κορνήλιος πάντα τὰ γενόμενα ἀκριβῶς τε ἐξ αὐτῶν ἐτεκμήρατο, καὶ τοῖς παροῦσιν ἐξηγήσατο. ταῦτα μὲν ἐν αὐτῇ ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὡς ἥκιστα συνηνέχθη· καὶ παραχρῆμα μὲν ἠπιστεῖτο, (ὥσπερ εἰκὸς ἦν·) ἀγγελθέντων δὲ τῶν πραχθέντων, ἐθαυμάζετο.

Digitized by Google

62. Τῶν δὲ δὴ Πομπηιείων τῶν μὴ ἐν χερσὶ φθαρέντων, οἱ μὲν ἔφυγον ὅπη ποτὲ ἠδυνήθησαν, οἱ δὲ καὶ μετὰ τοῦτο, καὶ αὐτῶν ὁ Καῖσαρ τοὺς μὲν ἐν τῷ τεταγμένῳ στρατευομένους, ἐς τὰ ἑαυτοῦ στρατόπεδα ἐσέγραψε, μηδὲν σφίσι μνησικακήσας· τῶν δὲ δὴ βουλευτῶν τῶν τε ἱππέων, ὅσους μὲν καὶ πρότερόν ποτε ᾑρηκὼς ἠλεήκει, ἀπέκτεινε· πλὴν εἴ τινας οἱ φίλοι αὐτοῦ ἐξῃτήσαντο· (τούτοις γὰρ ἕνα ἑκάστῳ τότε σῶσαι συνεχώρησε·) τοὺς δὲ λοιποὺς, τοὺς τότε πρῶτον ἀντιπολεμήσαντας αὐτῷ ἀφῆκεν· εἰπὼν, ὅτι οὐδέν με ἠδικήκασιν, οἵ τὰ τοῦ Πομπηΐου φίλου σφίσιν ὄντος ἐσπούδασαν, μηδεμίαν εὐεργεσίαν παρ' ἐμοῦ ἔχοντες. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ πρὸς τοὺς δυνάστας, τούς τε δήμους τοὺς συναραμένους οἱ, ἐποίησε. πᾶσι γὰρ αὐτοῖς συνεγίνωσκεν, ἐννοῶν ὅτι αὐτὸς μὲν ἢ οὐδένα ἢ τινὰ αὐτῶν ἠπίστατο, παρ' ἐκείνου δὲ δὴ πολλὰ καὶ ἀγαθὰ προπεπόνθεσαν. καὶ πολύ γε τούτους μᾶλλον ἐπῄνει, τῶν εὐεργεσίαν μέν τινα παρὰ τοῦ Πομπηΐου προλαβόντων, ἐν δὲ δὴ τοῖς κινδύνοις αὐτὸν ἐγκαταλιπόντων. τοὺς μὲν γὰρ καὶ ἑαυτῷ δὲ εὔνοιαν ἔσεσθαι ἤλπιζε· τοὺς δὲ, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἔδοξάν τι οἱ καὶ χαρίσασθαι, ἀλλὰ προδότας γε τοῦ νῦν φίλου γενομένους, οὐδὲ ἑαυτοῦ ποτε φείσεσθαι ἐνόμιζε.

63. Τεκμήριον δὲ, ὅτι Σαδάλου μὲν τοῦ Θρακὸς, καὶ Δηϊοτάρου τοῦ Γαλάτου, καίτοι καὶ ἐν τῇ μάχῃ γενομένων, Ταρκονδιμότου τε ἐν μέρει μέν τινι τῆς Κιλικίας δυναστεύοντος, πλεῖστον δὲ αὐτῷ πρὸς τὰ ναυτικὰ βοηθήσαντος, ἐφείσατο. τί γὰρ δεῖ τοὺς ἄλλους τοὺς τὰς συμμαχίας πέμψαντας καταλέγειν, οἷς καὶ αὐτοῖς συγγνώμην ἔνειμε, χρήματα μόνον παρ' αὐτῶν λαβών;

Digitized by Google

ἄλλο γὰρ οὐδὲν οὔτε ἔδρασε σφᾶς, οὔτ᾽ ἀφείλατο· καίπερ πολλῶν πολλὰ καὶ μεγάλα, τὰ μὲν πάλαι, τὰ δὲ καὶ τότε, παρὰ τοῦ Πομπηΐου εἰληφότων. μέρος μὲν γάρ τι τῆς Ἀρμενίας τῆς τοῦ Δηϊοτάρου γενομένης, Ἀριοβαρζάνει τῷ τῆς Καππαδοκίας βασιλεῖ ἔδωκεν. οὐ μέντοι καὶ τὸν Δηϊόταρον ἐν τούτῳ τι ἔβλαψεν, ἀλλὰ καὶ προςευεργέτησεν. οὐ γὰρ ἐκείνου τὴν χώραν ἀπετέμετο, ἀλλ᾽ ὑπὸ τοῦ Φαρνάκου πᾶσαν τὴν Ἀρμενίαν καταληφθεῖσαν καταλαβὼν, τὸ μέν τι αὐτῆς τῷ Ἀριοβαρζάνει, τὸ δὲ δὴ τῷ Δηϊοτάρῳ ἐχαρίσατο. καὶ τούτοις μὲν οὕτως ἐχρήσατο· τῷ δὲ δὴ Φαρνάκῃ, προβαλλομένῳ ὅτι μὴ προσαμῦναι τῷ Πομπηΐῳ κἂν τούτου συγγνώμης, ἐφ᾽ οἷς ἐπεποιήκει, τυχεῖν ἀξιοῦντι, οὔτε ἔνειμεν ἐπιεικὲς οὐδὲν, καὶ προσέτι καὶ αὐτὸ τοῦτ᾽ ἐνεκάλεσεν. ὅτι καὶ πονηρὸς καὶ ἀνόσιος περὶ τὸν εὐεργέτην ἐγένετο. τοσαύτη μὲν καὶ φιλανθρωπίᾳ καὶ ἀρετῇ πρὸς ἅπαντας τοὺς ἀντιπολεμήσαντας αὐτῷ ἔπειτα ἐχρῆτο. ἀμέλει καὶ τὰ γράμματα ἀπόθετα, τὰ ἐν τοῖς τοῦ Πομπηΐου κιβωτίοις εὑρεθέντα, ὅσα τινῶν τήν τε πρὸς ἐκεῖνον εὔνοιαν καὶ τὴν πρὸς ἑαυτὸν δύσνοιαν ἤλεγχεν, οὔτ᾽ ἀνέγνω, οὔτ᾽ ἐξεγράψατο· ἀλλ᾽ εὐθὺς κατέφλεξεν, ὅπως μηδὲν ἀπ᾽ αὐτῶν δεινὸν ἀναγκασθῇ δρᾶσαι. ὥστε τινὰ καὶ διὰ ταῦτα τοὺς ἐπιβουλεύσαντας αὐτῷ μισῆσαι. τοῦτο δὲ οὐκ ἄλλως εἶπον, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ ὁ Κασσίου ὁ Βροῦτος ὁ Μάρκος, ὁ μετὰ τοῦτο αὐτὸν ἀποκτείνας, καὶ ἑάλω ὑπ᾽ αὐτοῦ, καὶ ἐσώθη.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

This book is under no circumstances to be taken from the Building

Digitized by Google